مکتوباتِ صدی

نسخۂ عہدِ مصنف

عکسی ایڈیشن

از

مخدوم شرف الدین احمد یحییٰ منیری

(۶۶۱ھ — ۷۸۲ھ)

تجرید بر دو نوع است تجرید ظاهر و آن آنست که برهنه باشد ظاهر او را از املاک و تجرید باطن
و آن آنست که برهنه باشد باطن او از اعواض پس تجرید ظاهر بی املاکی نهاد و تجرید باطن آنکه هیچ
ترک آنچه از وی بترک گشت عوض طلب نکند نه در دنیا و نه در عقبی برای آنکه عوض داده را
باشد تجرد را هیچ چیز نباشد که بدهد تا عوض طلبد و تفرید آنست که فرد باشد از اشکال
یعنی انس نگیرد با ایشان بلکه وحشت گیرد از ایشان و فرد باشد در احوال از احوال یعنی
نه بیند مر خود را هیچ در احوالی بلکه غایب شود برؤیت محول الحال از احوال و فرد باشد در
افعال و آن آنست که باشد افعال او مر خدا را بغیر عجب نفس و زمان

خدا بخش اورینٹل پبلک لائبریری پٹنہ

نامِ نیکِ رفتگاں ضائع مکن

مکتوباتِ صدی

نسخہ عہدِ مصنف

عکسی ایڈیشن

از

مخدوم شرف الدین احمد یحییٰ منیری

(۶۶۱ھ - ۷۸۲ھ)

خدا بخش اورینٹل پبلک لائبریری، پٹنہ

تعارف: پروفیسر سید حسن عسکری (م ۱۹۹۰ء)

تقدیم: سید شاہ محمد اسمٰعیل روحی

تقسیم کار:

○ مکتبہ جامعہ لمٹیڈ، جامعہ نگر، نئی دہلی۔ ۱۱۰۰۲۵

صدر دفتر:

○ مکتبہ جامعہ لمٹیڈ، جامعہ نگر، نئی دہلی۔ ۱۱۰۰۲۵

شاخیں:

○ مکتبہ جامعہ لمٹیڈ، اردو بازار، دہلی۔ ۱۱۰۰۰۶

○ مکتبہ جامعہ لمٹیڈ، پرنس بلڈنگ، بمبئی۔ ۴۰۰۰۰۳

○ مکتبہ جامعہ لمٹیڈ، یونیورسٹی مارکیٹ، علیگڑھ۔ ۲۰۲۰۰۲

اشاعت: ۱۹۹۴ء

قیمت: تین سو روپے

جے۔ ٹی۔ الیس پرنٹرس لنگر ٹولی، پٹنہ ۴ میں طبع ہوئی

فہرست

حرفے چند	پانچ
پیش لفظ	نو
مکتوبات صدی: متن	۵
عباراتِ حواشی	۶۹۷
حواشی میں شامل اشعار	۷۶۶
اختلافِ نسخ	۷۷۱
مسامحاتِ کتابت	۸۰۵

حرفے چند

تصوف پیار کا راستہ ہے اور اس لیے اس روز بروز بڑھتی ہوئی نفرت انگیزیوں کے حصار میں پھنستی دنیا کے سامنے اس قصۂ پارینہ کی اگر گاہے گاہے بازخوانی کرلی جائے تو فائدے سے خالی نہ ہوگا۔

مخدوم صاحب ۶۶۱ھ میں پیدا ہوئے[1] اور انتقال ۷۸۲ھ میں ہوا۔ صوفیا میں سے بہت کم نے ایسا مستند مکتوبی اور ملفوظی سرمایہ اپنے پیچھے چھوڑا ہے جیسا مخدوم منیری نے ان میں • مکتوبات صدی • فوائد رکنی • خوان پر نعمت • ارشاد الطالبین • ارشاد السالکین • معدن المعانی • مخ المعانی • عقائد شرفی • شرح آداب المریدین • راحت القلوب • سہ صدی مکتوبات • مکتوبات جوابی حضرت شیخ یحییٰ منیری کے اصل فارسی متن چھپ چکے ہیں۔

مکتوبات صدی ارشاد الطالبین، ارشاد السالکین، فوائد رکنی، خوان پر نعمت، شرح آداب المریدین، معدن المعانی، مونس المریدین، اوراد شرفی، عقیدہ شرفی، سبیل رشاد (دو جلدوں میں ۱۰۱ مکتوبات کا ترجمہ از مکتوبات دوصدی) اردو ترجمہ میں آچکی ہیں۔ مترجمین میں سے ہمارے دوست فادر جیکسن نے مکتوبات صدی اور خوان پر نعمت کا انگریزی میں ترجمہ کردیا ہے۔ مندرجہ ذیل تصانیف ابھی شائع نہیں ہوئی ہیں۔

• مکتوبات دوصدی • مکتوبات بست و ہشت • اجوبہ واسئلہ • رسالہ مکیہ • اشارات شرفی • رسالہ ذکر مخدوم الملک • رسالہ مرآۃ المتحققین • رسالہ وجودیہ • رسالہ وصول الی اللہ • گنج لایفنیٰ • ملفوظ الصفر • ملفوظات شرف الدین یحییٰ منیری • انیس العشاق • اسباب النجاۃ • رسالہ در بدایت حال • تحفۂ غیبی • لطائف معانی • ملفوظات زاد راہ۔

---

[1] مخدوم صاحب کے محقق فادر جیکسن کے خیال میں صحیح تاریخ ۶۹۰ھ کے آس پاس ہے۔

مخدم صاحب کا شاہکار بہرحال مکتوبات صدی ہے جسے اپنے دور سے آج تک وہ اہمیت اور مقبولیت حاصل رہی ہے جس نے اسے ایک بڑے کلاسیک کا درجہ دیدیا ہے۔ عہد مغلیہ کے بڑے دانشور ابوالفضل نے بھی اسکا خصوصی طور سے ذکر کیا ہے۔ مکتوبات صدی کئی بار چھپ چکا ہے۔ اصلاً بھی، تراجم بھی لیکن خدا بخش لائبریری اور خاصکر اسکی صدی کو یہ شرف حاصل ہونا تھا کہ مکتوبات صدی کا سب سے قیمتی نسخہ اسکے مکمل عکسی ایڈیشن کی شکل میں آپ تک پہنچانے کا شرف حاصل کرے۔

● متن کے حواشی کی وجہ سے **مکتوبات صدی** کا یہ نسخہ خصوصی اہمیت اختیار کر گیا ہے۔ یہ حواشی ایک خیال کے مطابق حضرت مظفر شمس بلخی اور ایک اور خیال کے مطابق جس کے شواہد قوی تر ہیں، حسین معز بلخی (حسین نوشہ توحید) کے قلم سے ہیں۔ مظفر شمس بلخی ۸ ویں صدی کے آغاز میں پیدا ہوئے۔ بہت دنوں تک مخدوم شرف الدین احمد یحییٰ منیری کے ساتھ رہے اور یہ ساتھ انکی وفات ۷۸۲ھ تک نبھایا۔ ۸۰۳ھ = ۱۴۰۱/۲ء یا بروایت دیگر ۷۸۸ھ میں ان کا انتقال ہوا۔ اپنے پیچھے مکتوبات/ملفوظات اور کلام کا بیش بہا ذخیرہ چھوڑا ہے۔ حسین معز بلخی مظفر شمس بلخی کے بھتیجے تھے۔ ۸۴۴ھ میں انتقال ہوا، یہ بھی شاعر تھے۔ کلام اور ملفوظات انکی یادگار ہیں۔

اس مخطوطہ کی، جس کا عکس آپکے ملاحظہ کے لیے پیش ہے، **اصل** بلخی خاندان کے موجودہ چشم و چراغ حضرت علیم الدین بلخی کی توجہ سے خدا بخش لائبریری میں محفوظ ہے۔ **اصل** کی اہمیت یہ ہے کہ حواشی میں اصل (مکتوبات صدی) کے مصنف کو جا بجا "سلمہ اللہ تعالیٰ" لکھا ہے یعنی مخدوم صاحب اس وقت زندہ تھے۔ یہ اس متن کی قدامت کی ایک دلیل ہے اور یہ قدامت صرف مخدوم لٹریچر کے لیے ہی اہم نہیں بلکہ ہندستان میں دستیاب فارسی/عربی (= اسلامی) مخطوطات میں بھی اس کی غیر معمولی اہمیت ہے کہ اتنا قدیم مخطوطہ ہمارے یہاں بہت کم/نہ ہونے کے برابر ہے۔ حواشی اس کا پورا ثبوت فراہم کر دیتے ہیں۔

لیکن حواشی کی تو اپنی جگہ خود ہی بڑی اہمیت ہے کہ ایک بڑے صوفی کی تصنیف پر ایک بڑے صوفی کی یادداشتیں مل جاتی ہیں —— اور پھر یہ کہ دونوں ایک ہی صوفی خانوادے سے تعلق رکھتے ہیں۔ چنانچہ

● حواشی کی ایک ہدایت نقل آج کی کتابت میں دی جارہی ہے اگر کوئی حاشیہ جدید خط میں نہ ملے تو آپ خود ان نقول کی روشنی میں پڑھنے کی زحمت گوارا فرمالیں کہ نقل کرنے میں بہت سے حواشی چھوٹ بھی گئے ہیں۔

● ان حواشی میں منقول اشعار کو بھی الگ سے یکجا کرنے کی ایک سعی کی گئی، مگر اسکی بھی تکمیل نہیں ہو پائی۔ تاہم جتنا ہے اس سے لطف اٹھائیے اور باقی کے لیے حواشی کی اصل تو ہے ہی۔

• اختلاف نسخ اور مسامحاتِ کتابت میں، متعدد جگہ پر جہاں ناگزیر تھا، بعض نکات ہر دو جگہ لکھ دیے گئے ہیں تاکہ قاری کو آسانی ہو۔

• یہ نسخہ آخر سے ۲۰ اوراق کم تھے، اسکی تکمیل کی خاطر، کہ عام قاری کو مکمل متن بھی دستیاب رہے، مطبوعہ نسخہ سے نقل کر کے یہ کمی پوری کر دی گئی ہے۔

پہلی بار یہ مخطوطہ پوری تفصیل سے مشہور مورخ مرحوم پروفیسر سید حسن عسکری صاحب کے زیر مطالعہ آیا اور انھوں نے اس سے اہم نتائج نکالے، وہ نتائج جن کو سامنے رکھ کے اس نادر متن کی اشاعت کی طرف توجہ ہوئی۔

عسکری صاحب اور مخطوطہ دونوں جب ہمارے سامنے یکجا ہوئے، اس وقت تک عسکری صاحب کافی کمزور ہو چکے تھے پہلی سی محنت نہیں کر سکتے تھے، اس لیے ہم نے شاہ محمد اسمٰعیل صاحب سے گذارش کی کہ عسکری صاحب نے تو اس مخطوطے کی عظمت کو دریافت کر لیا اب اس کے حواشی (جن سے اس مخطوطے کی بڑائی ہے) بھی یکجا کر دیے جائیں، اس مخطوطے اور مطبوعہ نسخے میں جو اختلاف ہیں وہ بھی دے دیے جائیں، ساتھ ہی ہمارے نسخے کے کاتب نے لکھنے میں جو واضح غلطیاں کی ہیں وہ بھی درج کر دی جائیں تاکہ پڑھنے والا ان مقامات سے ہوشیاری کے ساتھ گذرے۔

ہندستان کے دستیاب قدیم ترین فارسی/عربی مخطوطات میں کئی وجوہ سے پیش نظر مخطوطہ غیر معمولی اہمیت رکھتا ہے۔ ہمیں خوشی ہے کہ اپنی اس بخشش کو آپ سب تک پہنچانے کی سعادت خدا نے خدا بخش لائبریری کی قسمت میں رکھی تھی۔ لیکن شاہ اسمٰعیل صاحب ہمارے ساتھ نہ ہوتے تو یہ قیمتی ورثہ مدتوں لائبریری کی عمارت کی زینت بنا رہتا۔ اللہ کے اس احسان کے لیے ہم اس کے شکر گزار ہیں اور شاہ اسمٰعیل صاحب کے لیے بھی دل سے دعا نکلتی ہے۔

یہ دریافت عسکری صاحب کی ہے کہ یہ نسخہ ایسا نادر ہے جو ندکور رہا۔ تو، کہ حق بہ حقدار رسد، اسلیے عسکری صاحب کا اس نسخے پر انگریزی مقالہ اس پیشکش کا تعارف نامہ بنایا جا رہا ہے، ساتھ ہی شاہ اسمٰعیل صاحب کے مطالعہ کے نتائج بھی تفصیل سے پیش کیے جا رہے ہیں۔

ع ر ب

تقدیم

از

سید شاہ محمد اسمٰعیل روحی

پیش لفظ

مکتوبات صدی مخدوم حضرت شیخ شرف الدین احمد یحیی منیری کا ایک گرانقدر مجموعۂ مکاتیب ہے۔ یہ مخدوم کے زمانے سے آج تک ارباب سلوک کے علمی حلقوں میں بے حد مقبول رہا ہے۔ اس کی طباعت بار بار ہو چکی ہے۔ نیز اس کے قلمی نسخے نہ صرف ہند و پاک میں بلکہ دنیا کے بیشتر کتابخانوں میں پائے جاتے ہیں۔ خدا بخش لائبریری میں بھی اس کے متعدد نسخے ہیں۔ لیکن ان میں زیر نظر نسخہ خصوصی اہمیت کا حامل ہے۔

حضرت مخدوم کے مسترشد خاص اور خلیفہ و جانشین حضرت مولینا مظفر شمس بلخی تھے۔ مولینا کے حقیقی بھتیجے شیخ حسین معز نوشۂ توحید بلخی، حضرت مخدوم کے مسترشد اور تربیت یافتہ بھی تھے اور وہی مولینا کے خلیفہ و جانشیں ہوئے۔ شیخ حسین معز بلخی کی اولاد میں اباً عن جدٍ سلسلۂ خلافت و جانشینی جاری رہا۔ جو آج خانقاہ بلخیہ فردوسیہ فتوحہ کی صورت میں موجود ہے۔ مکتوبات کا یہ نسخہ وراثۃً اسی خانقاہ کی ملکیت رہا۔ اب اسے خدا بخش لائبریری نے حاصل کیا ہے اور وہ لائبریری میں محفوظ ہے۔ اس کے بیشتر اوراق پر حواشی و تعلیقات ہیں۔ اس نسخے کی اہمیت ان حواشی سے بڑھ جاتی ہے۔ اس لیے کہ بعض حواشی میں حضرت مخدوم کے اقوال

نقل کرتے ہوئے یہ انداز اختیار کیا گیا ہے: "مخدوم جہاں سلمہٗ اللہ" (ق ۱۰۳ الف ق ۳۱۸ ب ۲۵ ب، ۶۳ ب) "متع اللہ المسلمین بطول بقائہ" (ق ۱۱۱ الف) از حضرت مخدوم حفظہ اللہ پرسید ند (ق ۵۷ اب) مخدوم سلمہٗ اللہ تعالیٰ الیٰ یوم المیعاد (۱۶۳ اب، ۸۷ الف) یہ وہ دعائیہ کلمات ہیں جو کسی زندہ ہستی کے لیے استعمال ہوتے ہیں۔ اس بنا پر یہ قیاس کیا جا سکتا ہے کہ یہ حواشی حضرت مخدوم کی حیات ہی میں لکھے گئے ہیں۔ ساتھ ہی ق ۵۶ ب پر "خدمت شیخ قدس اللہ سرہٗ العزیز" مرقوم ہے جو کسی متوفی شخصیت کے لیے ہی استعمال ہوتا ہے۔ اس سے یہ بات ظاہر ہوتی ہے کہ بعض حواشی حضرت مخدوم کی وفات کے بعد لکھے گئے ہیں۔

مذکورہ بالا تشریحات سے واضح ہے کہ مکتوبات کا اصل متن حضرت مخدوم کی حیات میں لکھا گیا ہے اور حواشی دو قسم کے ہیں پہلی قسم وہ ہے جو حضرت مخدوم کی حیات میں لکھے گئے ہیں دوسری قسم وہ ہے جو حضرت مخدوم کی حیات کے بعد لکھے گئے ہیں۔

اس نسخہ کی کتابت جس خط میں ہوئی ہے وہ نسخ سے ملتا جلتا ہے اور آٹھویں نویں صدی ہجری کے بعض مخطوطے اسی طرز کتابت میں لکھے ہوئے ملتے ہیں اور بعض کا املا بھی اس کی قدامت پر دلالت کرتا ہے۔ مثلاً:

۱۔ جیم فارسی کے لیے ایک نقطہ کا استعمال، بائے فارسی کے لیے ایک نقطہ کا استعمال۔

۲۔ شین معجمہ کے لیے تین نقطوں کے بجائے عربی خط عادی یا شکستہ کے انداز میں نقطوں کی علامت لگائی گئی ہے۔ (۶)

۳۔ انچہ کی جگہ انچ۔ چنانچہ کی جگہ چناچ۔ چنانکہ کی جگہ چنانک۔ بلکہ کی جگہ بلک۔
تاکہ کی جگہ تاک۔ زیرا کہ کی جگہ زیراک۔

جہانتک اس نسخہ کی قدامت کا سوال ہے یہ شبہ بھی ظاہر کیا جا سکتا ہے کہ کسی قدیم نسخہ سے یہ نسخہ منقول ہو اس سلسلے میں ایک بات ایسی نظر آتی ہے کہ جس کی بنا پر شبہ کمزور پڑ جاتا ہے۔ اس لیے کہ حواشی کی کتابت میں کوئی تنظیم و ترتیب نہیں رکھی گئی ہے بلکہ کاتب نے جہاں سے حاشیہ لکھنا شروع کیا آگے چل کر جگہ نہ رہنے کی صورت میں نشان کھینچ کر الٹے سمت کو حاشیہ پر ہی حاشیہ لکھ کر اسے مکمل کر دیا۔ اس طرح ٹیڑھے میڑھے طور پر حواشی کی کتابت کی ہے۔ اگر یہ نسخہ کسی دوسری اصل سے منقول ہوتا تو کاتب کتابت مرتب و منظم طور پر مکمل کرتا۔ اگر بالفرض کاتب نے حاشیہ کیا من و عن، نقل کیا ہے تو پھر بھی یہ مخطوطہ بہت اہمیت کا حامل ہے کہ یہ اس نسخہ سے نقل کیا گیا ہے جو حضرت مخدوم کی حیات میں لکھا گیا تھا۔

یہ مخطوطہ ایک عرصہ تک پروفیسر سید حسن عسکری کے مطالعہ میں رہا ہے اور ان کے دو مضامین A Unique Manuscript of Maktubt-i-Sadi. شائع ہو چکے ہیں جو لائبریری سے شائع کردہ Collected Works of Prof. S.H. Askari. میں شامل ہیں۔

عسکری صاحب نے مختلف وجوہ کی بنا پر یہ خیال ظاہر کیا ہے کہ اس کے متن اور حواشی کی کتابت، جلی اور خفی کے فرق کے ساتھ، مولانا مظفر شمس بلخی

(م ۷۸۸ ھ) کے بھتیجے شیخ حسین معز بلخی (م ۸۴۴ ھ) کی طرف منسوب کی گئی ہے اور حواشی کی عبارتوں کے متعلق خیال ظاہر کیا ہے کہ مولانا نے بطور املا شیخ حسین سے لکھوایا ہے اور اس کا ثبوت یہ پیش کیا ہے کہ حواشی کی عبارتوں میں بہتیری ایسی ہیں کہ ان کے آخر میں ح م لکھا ہے۔ بعض جگہ کئی م لکھے گئے ہیں۔

"م" والی دلیل پر صاحب کتابت اور صاحب حواشی کی تعیین دشوار ہے، اس لیے کہ بہتیرے مخطوطات ایسے ملتے ہیں جن کے اختتام پر انتہا کی مد یا تمام کی م لکھی ہوئی ہے اور غالباً اُس عہد میں مخففات کے استعمال کے باوجود اعلام کیلیے محض ایک حرف کا استعمال کرنے کا طریقہ رائج نہیں ہوا تھا۔

بہرحال یہ بات تو کہی جاسکتی ہے کہ یہ مخطوطہ عہد مخدوم ہی میں لکھا گیا ہے اور حواشی کا کچھ حصہ آپ کی وفات کے بعد تحریر کیا گیا ہے مگر متعین طور پر کسی نام کا قطعی فیصلہ کرنا دشوار ہے۔

پروفیسر سید حسن عسکری نے اپنے خیال کی تصدیق کے سلسلے میں یہ بھی تحریر فرمایا ہے کہ ق ۲۷۳ ب کے حاشیہ پر ایک رباعی ہے، جس میں تخلص حسین ہے اور وہ یقیناً شیخ حسین معز بلخی ہیں، اور یہ انھیں کی تحریر ہوگی، لیکن اس رباعی کا حال یہ ہے کہ مطبوعہ نسخوں (ہینڈ لسٹ 4997) ص ۲۲۸ میں یہ رباعی مکتوب کے متن میں شامل ہے اور وہاں حسین کی جگہ چنین کا لفظ ہے اور شیخ حسین معز کے مجموعۂ اشعار میں یہ رباعی نہیں ملتی ہے۔

رباعی یہ ہے:

قلندری وخراباتی از پئے تو شدم ✤ حدیث عشق تو دیدم کہ از بیانی نیست
حسین از در ہمت گدائے کوئے تو شد ✤ کہ ہیچ سلطنے خوشتر از گدائی نیست

اس خیال کی تصدیق کے سلسلے میں پروفیسر عسکری نے ایک اور دلیل پیش کی ہے کہ یہ نسخہ حضرت حسین معز بلخی کے اخلاف کی ملکیت میں رہا ہے جو اُن کے ظاہری اور معنوی دونوں حیثیت سے اخلاف ہیں۔

حسین معز بلخی کی کتابت ہونے میں ایک شبہ سامنے آتا ہے کہ کتابت میں عربی الفاظ کی غلطیاں غیر معمولی ہیں، اور بعض ایسی غلطیاں ہیں کہ حسین معز بلخی جیسی صلاحیت رکھنے والے شخص سے نہیں ہو سکتیں، جو "حضرات خمس" اور دوسری بلند پایہ کتابوں کا مصنف ہو۔

عسکری صاحب نے ان حواشی کے متعلق خیال ظاہر کیا ہے کہ مولانا مظفر شمس بلخی نے بطور املا اسے لکھوایا ہوگا، اور کتابت حسین معز بلخی نے کی ہوگی، شاید کتابت کے مسامحات کے پیش نظر عسکری صاحب نے یہ فیصلہ کیا ہو کہ یہ تحریر حسین معز بلخی کے ابتدائے عمر کی ہو۔ واللہ اعلم۔

مختصر یہ کہ عسکری صاحب کی رائے کی صحت کی صورت میں تو یہ نسخہ بہت زیادہ اہم اور نادر ہے مگر دوسری صورت میں بھی قدیم اور اہم تو ضرور ہے۔

مخطوطہ کی تفصیلات مخطوطہ ۳۲۲ اوراق پر مشتمل ہے۔ ابتدا میں

فہرست مکاتیب ہے جس کے ابتدائی دو ورق نہیں ہیں، اور آخر میں مخطوطہ کے تیئس ۲۳ اوراق کم ہیں نیز آخر کے موجود ۳۲ اوراق میں ہر ورق کا نصف یا ربع حصہ درمیان سے مجروح ہے ہر ورق میں ۱۷ سطریں ہیں۔ طول و عرض 16½×8½cm ہے۔ انداز کتابت چار قسم کا ملتا ہے۔ ایک متن، دوسرے وہ حواشی جن کا انداز کتابت تقریباً متن ہی جیسا ہے۔ تیسرے وہ مختصر حواشی/اشعر جو مائل بہ نسخ خط میں لکھے گئے ہیں وہ نسبتاً بعد کی تحریر معلوم ہوتی ہے اسی خط میں ق ۱۲۵ الف پر یہ عبارت درج ہے۔ الایمان عریان (آنی) اہل الایمان عریان حوالے کے طور پر یہ الفاظ مرقوم ہیں، "مکتوبات حسین معز بلخی" چوتھے وہ حواشی جو خط شکستہ میں لکھے گئے ہیں اور عربی آیات دعبارات کے ترجمہ پر مشتمل ہیں۔ متن اور عمومی حواشی جلی اور خفی کے فرق کے ساتھ ایک ہی کاتب کے لکھے ہوئے بھی ہو سکتے ہیں اور یہ بھی امکان ہے کہ دو کاتبوں کی کتابت ہو۔ تیسری اور چوتھی قسم کے حواشی دو مختلف خط میں لکھے ہوئے ہیں جن کی تعداد مختصر اور دو ایک لفظ پر مبنی ہے

غائب حصوں کی تفصیل ق ۲۰۰ الف سے ق ۳۳۱ ب تک کے مندرجہ ذیل اوراق کی بعض سطریں یا سطروں کا کچھ حصہ مجروح ہے۔ ق ۲۰۰، ۲۰۱، ۲۰۳ الف، ۲۰۴ ب، ۲۰۵ الف، ۲۰۶ الف، ۲۰۷، ۲۰۸، ۳۲۱، ۳۲۲ ب، ۳۲۴ تا ۳۲۸ اور ۳۲۹ تا ۳۳۲۔ کچھ اوراق ایسے ہیں جن کی درمیانی عبارتوں کو بعد میں لکھا گیا ہے جو خط سے عیاں ہے۔

حواشی: حواشی کی بنا پر اس نسخہ کی اہمیت بڑھ جاتی ہے تاہم ایسا معلوم ہوتا ہے کہ اس مخطوطہ کے استعمال میں احتیاط نہیں برتی گئی ہے۔ جس کی وجہ سے حواشی کے بعض حصے مندرس ہو گئے ہیں۔ ان حواشی کو نقل کر کے ضمیمے میں شامل کر دیا گیا ہے اور جہاں تک ممکن ہو سکا ہے خلا کو پُر کرنے کی کوشش کی گئی ہے۔

حواشی چند نوعیت کے ہیں • بغیر کسی کتاب کے حوالے کے "مخدوم فرمودند" یا اس جیسے الفاظ استعمال کیے گئے ہیں جو بقرینۂ غالب محشی نے براہِ راست حضرت مخدوم سے سن کر تحریر کیا ہے۔ • وہ حواشی جو حضرت مخدوم کے کسی ملفوظ یا کسی تصنیف کے حوالے کے ساتھ مرقوم ہیں۔ مثلاً معدن المعانی ق، بحر المعانی ق رسالۃ المطلوب ق • وہ[1] حواشی جو کسی شخصیت یا کسی کتاب کے حوالے کے ساتھ لکھے گئے ہیں، مندرجہ ذیل ہیں،

(ان میں سے جن تصانیف یا مصنفین کے بارے میں عہد معلوم ہے ان میں سب سے آخری سنہ ۷۹۱ھ ہے جو صاحب شرح العقائد النسفی کا سال وفات ہے)

مدارک: حافظ الدین ابو البرکات عبد اللہ بن احمد بن محمود النسفی م ۷۰۱ھ کی مشہور تفسیر جس کا پورا نام "مدارک التنزیل وحقائق التاویل" ہے حوالے: ق ۹، ۶۰ ب، ۱۲۱، ۱۴۷، ۱۹۸، ۲۰۱، ۲۶۴ ب۔

تعرف: ابو بکر محمد بن ابراہیم البخاری الکلاباذی م ۳۰۸ھ کی مشہور کتاب۔

---

[1] دو جگہوں پر کسی کتاب کا نام نہیں ہے "ملفوظ حضرت شیخ" "تقریر خدمت شیخ" مرقوم ہے۔

"التعرف فی مذہب التصوف"، حوالے (۳) : ق ۲۱، ۲۱ ب، ۲۸ ب، ۴۲ ب، ۱۳۶ ب

شرح تعرف : کشف الظنون میں التعرف کے ذیل میں اس کی تین شرح کا تذکرہ کیا ہے، جن میں سے دو پانچویں صدی کی تصنیف ہیں اور ایک آٹھویں صدی کے اوائل کی تصنیف ہے۔ شارحین کی تفصیل یہ ہے:۔

۱۔ اسمٰعیل بن محمد بن عبداللہ المستملی م ۴۳۴ھ

۲۔ شیخ الاسلام عبداللہ بن محمد الانصاری م ۴۸۱ھ

۳۔ قاضی علاءالدین علی بن اسمٰعیل التبریزی القونوی م ۷۲۹ھ

قرینۂ غالب یہ ہے کہ شیخ عبداللہ انصاری کی شرح کا حوالہ ہوگا، اس لیے کہ انکے حوالے بکثرت آئے ہیں۔ حوالے : ۹ ب، ۱۰ ب، ۴۰، ۵۰، ۱۰۶، ۱۱۰، ۱۳۵، ۱۳۸، ۱۴۰، ۱۴۲، ۱۹۷، ۲۰۴۔

عین القضاۃ : کہیں تمہیدات یا مکتوبات کا حوالہ ہے اور کہیں صرف نام لکھا ہے مشہور صاحب تصانیف صوفی ہیں، پورا نام ابو المعالی عبداللہ بن محمد بن علی ہے، شہرت "عین القضاۃ الہمدانی المیانجی" کے نام سے ہے وفات ۵۲۵ھ۔ مندرجہ ذیل تصانیف مشہور ہیں:

زبدۃ الحقائق، تمہیدات، الرسالۃ الیمینیہ، مدار الغیوب، شکوی الغریب۔ حوالے : ۱۰ب، ۹۹، ۱۰۰ب، ۱۰۷ب، ۱۰۸ب، ۱۴۴، ۱۴۷، ۲۰۸ب، ۲۳۵۔

لوائح: یہ قاضی حمید الدین ناگوری کی تصنیف ہے، پورا نام محمد بن عطا البخاری،
تصانیف میں اللوائح اور طوالع الشموس کے نام نزہۃ الخواطر
میں لکھے ہیں، وفات ۶۴۳ھ (نزہۃ ج ۱، ص ۱۶۷)۔

حوالے: ۱۴۱ ب، ۱۹۹، نیز ق ۲۱ ب پر لوائح کے ذکر کے بغیر حمید الدین ناگوری کا حوالہ ہے۔

تذکرہ:۔ تذکرۃ الاولیاء خواجہ فرید الدین عطار م ۶۲۷ھ

حوالے: ۳۸ الف، ۴۰ الف، ۱۲۶ الف

مصابیح: حسین بن مسعود الفراء البغوی م ۵۱۶ھ کا مجموعہ حدیث، جو المصابیح
کے نام سے معروف ہے۔ حوالہ: ۴۶ ب۔

طوالع: مشہور مفسر القاضی عبداللہ بن عمر البیضاوی م ۶۸۵ھ کی تصنیف علم کلام
میں بنام "طوالع الانوار"

حوالے: ۴۹ ب، ۱۱۶، ۱۴۸، ۱۵۱، ۱۵۴، ۱۹۲، ۱۹۷، ۲۰۹ ب

الزاہدی: تفسیر زاہدی، جس کا حوالہ مخدوم کے یہاں کثرت سے آتا ہے،
اس کے مصنف کا پورا نام یہ ہے، ابو نصر احمد بن حسن الزاروحکی م ۶۵۸ھ

حوالے: ۶۹ الف، ۱۳۱ الف، ۱۵۴، ۲۳۹ الف، ۲۴۱ ب، ۲۶۲ ب۔

عوارف: شیخ شہاب الدین ابو حفص عمر بن محمد السہروردی م ۶۳۲ھ کی مشہور تصنیف
"عوارف المعارف" حوالہ: ق ۹۴ الف

انصاری: شیخ عبداللہ بن محمد بن اسمٰعیل انصاری م ۴۸۱ھ، کہیں انصاری

اور بیشتر شیخ عبداللہ انصاری، ایک جگہ انکی تصنیف منازل السائرین کا بھی حوالہ دیا ہے۔

حوالے: ۱۰ب، ۵۰ب، ۸۰ب، ۹۰، ۱۱۰، ۱۲۸، ۱۴۰، ۱۴۱، ۱۵۲ (منازل السائرین)، ۱۶۶ب، ۱۷۵ب، ۱۸۰، ۱۹۵، ۱۹۸ب، ۱۹۹، ۲۰۰

منہاج العابدین: امام ابوحامد محمد بن محمد الغزالی م ۵۰۵ھ کی تصنیف منہاج العابدین کے فارسی ترجمہ کے حوالے: ۱۵ب، ۱۳۱ب، ۲۰۱ب، ۲۳۵، ۲۴۴، ۲۵۳۔

آداب: شیخ ابوالنجیب عبدالقاہر بن عبداللہ السہروردی م ۵۶۳ھ کی مشہور تصنیف "آداب المریدین" کا حوالہ: ۱۹۰ الف

شیخ احمد غزالی: شیخ احمد بن محمد الغزالی م ۵۲۰ھ، بیشتر نام کا حوالہ دیا ہے اور کہیں فصول غزالی یا صرف فصول لکھا ہے۔

حوالے: ۵۸ الف، ۱۶۳ الف، ۲۱۳ الف، ۲۳۹ الف، ۲۵۷ الف، ۲۶۶ب، ۲۷۰ب، ۲۷۶ الف، ۲۷۷ الف

ترجمہ مشارق الانوار: حوالہ: ق ۷ الف، مشارق الانوار رضی الدین حسن بن محمد الصغانی م ۶۵۰ھ کی تالیف ہے، یہ مجموعۂ احادیث مخدوم کے دور میں متداول تھا۔

قوت القلوب: محمد بن علی بن عطیہ معروف بہ ابوطالب المکی، م ۳۸۶ھ کی

مشہور تصنیف، جس کا پورا نام "قوت القلوب فی معاملۃ المحبوب ووصف طریق المرید الی مقام التوحید" ہے۔ حوالہ: ۲۳۹ الف

مرصاد العباد: شیخ نجم الدین ابوبکر بن عبداللہ الرازی معروف بہ دایہ م ۶۵۴ھ کی تصنیف ہے، جو فارسی میں ہے۔ حوالے: ۴۵ ب، ۳۰۳ الف

رسالہ مکی/مکیہ: الرسالۃ المکیہ مولفہ عبداللہ بن محمد بن ایمن الاصفہدی م ۵۹۱ھ۔ حوالے: ۸۳ الف، ۹۴ الف، ۱۰۵ ب، ۲۷۶ الف

ذخیرہ: بقرینۂ غالب برہان الدین محمود بن مازہ البخاری م ۶۱۶ھ کی تصنیف ذخیرۃ الفتاوی البرہانیہ، ق ۶۹ ب۔

کلمات شیخ ابوالقاسم عبدالکریم: بقرینۂ غالب شیخ ابوالقاسم عبدالکریم نقشبندی م ۴۶۵ھ کی تصنیف الرسالۃ القشیریہ، مراد ہے ق ۲۱۱ الف

شرح النسفی: غالباً علامہ سعدالدین التفتازانی م ۷۹۱ھ کی تصنیف شرح العقائد النسفیہ کا حوالہ ہے۔ ق ۱۴۸ الف۔

مندرجہ بالا حوالجات جن کتابوں کے ہیں انکے مصنفوں کا عہد معلوم ہے اور ان میں آٹھویں صدی ہجری کے بعد کا کوئی مصنف نظر نہیں آتا۔

چند کتابوں کے حوالے ایسے ہیں جن کی تعیین اور ان کے مصنف کی تعیین نہیں ہو سکی ہے وہ حوالے بایں طور ہیں۔

طوارق، ق ۲۳ الف

لباب الاخبار: ق ۱۰۲ الف

اصول الصفار : ق ۱۳۱ الف، ۱۱۹۰الف حاشیہ ھدایہ : ق ۲۳۹الف

مفاتیح المسائل : ق ۶۹ ب ثمار : ق ۳۲۳ب-۳۲۴ب

النصیحۃ النافعۃ : ق ۱۴۹الف خلاصۃ الملوک : ق ۱۵۲ب

کفایۃ الشعبی : ق

حاشیہ پہ اشعار بھی مرقوم ہیں لیکن بعض اشعار آبزدگی کی وجہ سے پڑھے نہیں جاتے پھر بھی جو باقی رہ گئے ہیں انھیں بطور ضمیمہ کے شامل کیا جارہا ہے۔ فارسی شعرا اور ان کے کلام سے گہری واقفیت رکھنے والے اصحاب اس پہ نظر ڈال سکتے ہیں کہ یہ اشعار کس عہد تک کے شعرا کے ہو سکتے ہیں۔

مکتوبات صدی

متن

کتب خانه انجمن وردمه فتوح

تقی حسن بلخی فردوسی

اسلامی و دولت سرمدی تصور کنند و سبب ترقی درجات آنجهانی

تصور روزگار این جهانی پندارند بالله التوفیق قطعه

فانی سر بنانه شد وخود جهانیان ۰۰ سرمایه برند کنه زین نقود غیب

یارب ازین نقود سره دانگی ببخش ۰۰ مارا که قلب ناسره هستیم پر زعیب

مناجات

خدایا رحمتت دریا عامست	وازانجا قطرۂ مارا تمامست
اگر آلایش خلق گنهکار	بدان دریا فرو شوئی بیکبار
نگردد تیره آن دریا زمانی	ولی روشن شود کار جهانی

مکتوب اول در توحید ۶

مکتوب دوم در توبه ۹ (در خشنود کردن خصمان)

مکتوب سوم در خشنود کردن خصمان ۱۱

مکتوب چهارم در تجدید توبه ۱۴

مکتوب پنجم در طلب پیر ۱۶

مکتوب ششم استشارت شیخی ۲۰

مکتوب هفتم در ارادت ۲۳

مکتوب هشتم در پی ۲۶

مکتوب نهم در ولایت ۳۰

مکتوب دهم در کرامت ۳۴

مکتوب یازدهم	در احوال صدیقان و نماز برای قضاء حاجات	۳۹
مکتوب دوازدهم	در انوار	۴۳
مکتوب سیزدهم	در کشف	۴۵
مکتوب چهاردهم	در تجلی	۴۸
مکتوب پانزدهم	در وصول	۵۰
مکتوب شانزدهم	در سالک و مجذوب	۵۲
مکتوب هفدهم	در غلط گاه سالک	۵۴
مکتوب هژدهم	در غلط گاه مردمان	۵۶
مکتوب نوزدهم	در مرض ظاهر و باطن	۶۰
مکتوب بیستم	در فضل انبیا بر اولیا علیهم السلام	۶۳
مکتوب بیست یکم	در زلات انبیا علیهم السلام و ریا اهل ذنوب	۶۴
مکتوب بیست دوم	در اهل تصرف	۷۱
مکتوب بیست سوم	در طلب طریقت	۷۳
مکتوب بیست چهارم	در ارکان طریقت	۷۷
مکتوب بیست پنجم	در سر بعثت و طریقت	۸۰
مکتوب بیست ششم	در سر بعثت و حقیقت	۸۳
مکتوب بیست هفتم	در متابعت رسول عم	۸۵

مکتوب در ترتیب مشغولی باغاز		بیست هشتم
مکتوب در طهارت	۹۱	بیست نهم
مکتوب در طهارت بعبارتی دیگر	۹۳	سی ام
مکتوب در نیت	۹۶	سی یکم
مکتوب در نماز	۹۹	سی دوم
مکتوب در روزه	۱۰۱	سی سیوم
مکتوب در زکوة	۱۰۴	سی چهارم
مکتوب در حج	۱۰۷	سی پنجم
مکتوب در دعا	۱۰۹	سی ششم
مکتوب در عبادت	۱۱۳	سی هفتم
مکتوب در بندگی کردن	۱۱۶	سی هشتم
مکتوب در بندگی کردن بعبارتی دیگر	۱۱۹	سی نهم
مکتوب در کلمه طیبه	۱۲۱	چهلم
مکتوب در ذکر الایمان عریان	۱۲۴	چهل یکم
مکتوب در صدق ایمان	۱۲۷	چهل دوم
مکتوب در شکر اسلام	۱۳۱	چهل سیوم
مکتوب در شرک خفی	۱۳۵	چهل چهارم

در بیعت و مطالعه و تأمل این مکتوب
برکات و ثمرات است

در بیان آنکه علمی [illegible]
[illegible]

مکتوب در معرفت —— چهل پنجم

۱۴۴
مکتوب در ذکر محبت —— چهل ششم

۱۴۷
مکتوب در علامت محبت —— چهل هفتم

۱۵۱
مکتوب در حکم محبت و عشق —— چهل هشتم

۱۵۴
مکتوب در ذکر طالب —— چهل نهم

۱۵۶
مکتوب در طلب حق —— پنجاهم

۱۵۹
مکتوب در طریقت الی الله —— پنجاه یکم

۱۶۲
مکتوب در گفت و رفت —— پنجاه دوم

۱۶۵
مکتوب در صحبت و در فضیلت سورت در دو جمعی و خواندن سوره اخلاص و آیت فان تولوا فقل حسبی الله ده کان یار بعد از هر فریضه —— پنجاه سیوم

۱۷۱
مکتوب در تحریض مرید —— پنجاه چهارم

۱۷۳
مکتوب در صحبت قاضی صدر الدین و در تحریض بر علم —— پنجاه پنجم

۱۷۵
مکتوب در اول مرتبهٔ مرید —— پنجاه ششم

۱۷۸
مکتوب در اول مرتبهٔ مرید بعبارتی دیگر —— پنجاه هفتم

۱۸۳
مکتوب در احوال مسلمانی —— پنجاه هشتم

۱۸۶
مکتوب در اخلاق حمیده —— پنجاه نهم

۱۸۹
مکتوب در تفکر —— شصتم

۱۹۲
مکتوب در تجرید و تفرید —— شصت یکم

مکتوب شصت دوم

مکتوب در تجرید و تفرید بعبادت ایزد	شصت دوم	
مکتوب در پاک داشتن راه دین	شصت سوم	۱۹۷
مکتوب در تقوی	شصت چهارم	۲۰۱
مکتوب در صدق	شصت پنجم	۲۰۵
مکتوب در نسب آدم علیه السلام	شصت ششم	۲۰۹
مکتوب در گمان نیک	شصت هفتم	۲۱۴
مکتوب در معاد	شصت هشتم	۲۱۹
مکتوب در تعلق با ستاره و ترکیب ان	شصت نهم	۲۲۱
مکتوب در صحبت با این طایفه	هفتادم	
مکتوب در خدمت	هفتاد یکم	۲۲۹
مکتوب در پاکیزه گردانیدن اخلاق مذمومه	هفتاد دوم	۲۳۲
مکتوب در طمع و نماز بنیت خشنودی خصمان در روز عاشورا	مکتوب هفتاد سوم	۲۳۴
مکتوب در تفسیر دنیا و نماز و دعا برای کفارت نمازهای فوت شده	هفتاد چهارم	۲۳۸
مکتوب در ترک دنیا	هفتاد پنجم	۲۴۲
مکتوب در سعادت و شقاوت	هفتاد ششم	۲۴۵
مکتوب در سر قدر	هفتاد هفتم	۲۴۸
مکتوب در خوف و رجا	هفتاد هشتم	۲۵۰

در روز ترویه و در روز عرفه
و در روز عید اضحی و بابرام
ماه شعبان و آخر پنجشنبه
ماه رمضان

مکتوب در روح — هفتاد ونهم

۲۵۷
مکتوب در دل — هشتادم

۲۵۹
مکتوب در نفس — هشتاد یکم

۲۶۲
مکتوب در هوا — هشتاد دوم

۲۶۵
مکتوب در ریاضت نفس — هشتاد سیوم

۲۶۹
مکتوب در مجاهدات وسیاست نفس — هشتاد چهارم

۲۷۳
مکتوب در هجران نفس — هشتاد پنجم

۲۷۸
مکتوب در باخود ساختن نفس — هشتاد ششم

۲
مکتوب در تفاوت اقلام ورد [illegible] برای کفایت مهمات — هشتاد هفتم

۲۸۴
مکتوب در غفلت — هشتاد هشتم

۲۸۸
مکتوب در حرب ونماز ودعا وورد دردو وسجع برای قضاء حاجات وکفایت مهمات — هشتاد نهم

۲۹۳
مکتوب در معالجت ونماز ودعا وورد ذکر دوروسجع برای دفع [illegible] وحصول [illegible] ویافتن خلعتهای دینی ودنیاوی — نودم

۲۹۸
مکتوب در لباس — نود یکم

۳۰۲
مکتوب در ملامت — نود دوم

۳۰۴
مکتوب در سماع — نود سیوم

۳۱۲
مکتوب در عزلت — نود چهارم

۳۱۵
مکتوب در حکم جدا شدن از خلق — نود پنجم

مکتوب نود ششم

مکتوب نود ششم ———— در جهله

مکتوب نود هفتم در مرگ ———— ۳۲۲

مکتوب نود هشتم در وعده و وعید ———— ۳۲۷

مکتوب نود نهم در ذکر دوزخ ———— ۳۳۲

مکتوب صدم در ذکر بهشت ———— ۳۳۶

بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب اول در توحید ———— برادر شمس الدین اکرمه
الله فی الدارین بداند که اهل طریقت توحید را بر چهار درجه نهاده
اند درجه اول آنست که بزبان لا اله الا الله بگوید و بدل اعتقاد ندارد
این توحید منافقانست فردا هیچ سود ندارد درجه دوم آنکه بزبان
لا اله الا الله بگوید و در دل اعتقاد بدین دارد بتقلید چون عامی یا بنوعی
از دلیل چون متکلم و این قالب و صورت توحیدست علی التحقیق
بیت تو دیده بدست آر که هر ذره ز خاک جایی است جهان نمای گر درنگری
هم در نظر اهل طریقت و نجات یافتن از شرک جلی بدو منوطست و رستن
از خلود در دوزخ و رسیدن ببهشت ثمره اوست و آن توحید بسلامت
و ثبات نزدیکترست اما قناعت بادنی درجه علیکم بدین
العجائز این را گویند درجه سوم آنک نوری بود که در دل بیننده

بدیده دل در آن نور بیند که همه کار از یک اصل میرود و فاعل یکی
بیش نیست و هیچکس دیگر را فعل نیست و این چون اعتقاد عامی
و متکلم بود که اعتقاد بندی بود که بر دل افکنند و این مشاهده نوری
است که همه بندها را برگیرد و فرق باشد میان کسی که خویشتن را
بدان دارد و اعتقاد کند که فلان خواجه در سرای است بسبب آنکه از کسی
همچنین میگوید و آن تقلید عامی است که از مادر و پدر یا از کسی دیگر
شنیده باشد و میان آنکه استدلال کند که فلان خواجه در سرای است بدلیل
آنکه اسپ و غلام خواجه تو که بر در سرای بیند و این نظر و اعتقاد
متکلم است از مقلد آن مقدار درجه زیادت است اما در علم مشاهده
هر دو برابر اند و میان آنکه خواجه را در سرای مشاهده کند و این
توحید عارفست که در درجه سیوم گفتیم لیکن در وی خلق را بیند
و خالق را وی داند که خلق همه از خالق است پس این مقدار تفرقه
باشد و جمع نبود بکمال توحید در نظر اهل طریقت درجه چهارم
آنست که چندان از نور ظهور حق بر رونده آشکارا شود که همه
ذرات وجود پیش دیده وی در اشراق آن نور متواری شوند بر مثل
متواری شدن ذرهها هوا در اشراق نور آفتاب و ذره در نور آفتاب
نتوان دید نه از آنکه ذره نیست شد بل از آنکه ظهور نور آفتاب ذره

راجز متواری شدن روی نیست همچنین نه آنک بنده خدا
گردد تعالی الله عَلُوًّا کَبِیرًا ونه آنک بنده بتحقیق نیست شود
نابودن دیگر ست ونا دیدن دیگر

نظم

پس توحید او نه کهنه ونو ست ⁂ همه هیچند هیچ اوست که اوست
کی بود ما ز ما جدا مانده ⁂ تو ومن رفته وخدا مانده

تو چون آینه نگری آینه نه بینی زیرا که مستغرق جمال خودی
نتوانی گفت که آینه نیست شد ویا آینه جمال شد یا جمال آینه
شد دیدن قدرت در مقدورات همچنین بود بی تفاوت واین
را صوفیان اَلْفَنَاءُ فِی التَّوْحِیدِ گویند

مثنوی

گوید آنکس درین مقام فضول ⁂ که تجلی نداند او ز حلول

بسیار کس را اینجا قدم بلغزیده است جز بمدد توفیق عنایت ازلی
وببدرقهٔ پیر رسیده وصاحب دیده فراز ونشیب این راه
گذشته وشربت قهر جلال ولطف جمال چشیده این بادیه را کسی
قطع نتواند کرد وانیست معنی آن حکایت که خواجه منصور
حلاج گفت خواجه ابراهیم خواص را دیدم در بادیه میگشت
گفتم چه میکنی گفت قدم خویش بر توکل درست میکنم خواجه
منصور گفت ضَیَّعْتَ عُمْرَکَ فِی عِمْرَانِ بَاطِنِکَ فَأَیْنَ

اَلْفَنَاءُ فِي التَّوْحِيدِ در اباد ان کردن باطن عمر ضایع کردی بس
بتوحید کی رسی و گفته اند رونگان درین مقام متفاوت باشند
کسی باشد که در هفته یک ساعت بدین حضرت باریابد و کسی باشد
که هر روز یک ساعت و کسی باشد که دو ساعت و کسی باشد که بیشتر
اوقات مستغرق بود و دیگر بعد ازین چهار درجه اَلْفَنَاءُ
عَنِ الْفَنَاءِ گفته اند و آن آنست که از کمال استغراق احساس
رونده را بفناء خود و آگاهی او از فناء خود و دانستن او که این
دریافتن سلطان ظهور جمال و جلال است بیک صدمت بکلی
علم برد و همه از و بیفتد زیرا که دانستن رونده این هم در
نظر اهل طریقت اشارت بتفرقه میکند عین الجمع و جمع الجمع
ازینجاست که خود را و کل کاینات را در نور ظهور حق گم کند
و آگاهی خود ازین گم کردن هم گم کند مثنوی
تو در و گم شو توحید این بود :: گم شدن گم کن که تفرید این بود
ازینجاست که خود را و کل کاینات را در نور حضور حق گم کند
و آگاهی خود ازین گم کردن هم گم کند نه اسم است اینجا نه رسم
نه وجود نه علم نه عبارتست اینجا نه اشارت نه عرش است
درین عالم نه فرش نه اثرست درین دیار نه خبر کُلُّ مَنْ عَلَيْهَا
فان

فانی شود جز درین مقام جلوه نکند وَكُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ

و اینجا بیش روی ننماید انا الحق و سبحانی اینجا بیش نشان نکند

و توحید بی شرک مطلق که شنیده جز درین دار الملک صورت نه بندد

بیت خیال کفر نمیرد اینجا و بنداش هر آنکو در خدا گم شد خدا نیست

و مثال آن چهار درجه توحید در عالم محسوس گفته اند جوز است

درجهء اول توحید چون پوست اول جوز است درجهء دوم توحید چون

پوست دوم جوز است درجهء سیوم توحید چون مغز جوز است

درجهء چهارم توحید چون مغز مغز جوز است و آن روغن است

نام جوز بدین مجموع افتد مطلقاً ولیکن تفاوت درجات معلوم

همه است همچنین نام توحید بدین مجموع افتد اما در درجات و ثمرات

و فواید و عواید تفاوت هزار در هزار است این مکتوب را تأمل

شافی کند و بتحقیق دریابد که اصل همه مقامات و احوال و

معاملات و مکاشفات است و کلمات مشایخ و اشارات ایشان

و مطالع کتب ایشان رضوان الله علیهم اینجا معلوم و مفهوم

کرد چنانکه حق آنست و در غلط نیفتد و ابیات که هر کسی را

در توحید و درجات وی افتاده است بر اصل قانون روشن تواند

کرد و تفاوتی نبود ای برادر اگر چه موری سلیمان وار درای

ح

از اینجا که عبارت چون سالک را استغراق
بکمال رسد همه جز زبان او و درود
حق بر دل او جاری ... و انا
الحق ... بود و سبحانی ...
... قیاس ... و
اوراد ... و
از ... و ...

منکر کہ عاصی وخلوتی اکرچہ بشمہ شیر وار ھرا آفت مبین
کہ آلوده و خستۂ آن نکر کہ مفصل هزار سال مطیعان و ابدال
بودند از آب وخاک آدم صفی الله وازیتیم ابو طالب محمد رسول
الله واز آزر بت تراش ابراهیم خلیل الله می سازد و آن بین
کہ از مشرکان موحدان واز کافران مومنان واز عاصیان مطیعان
واز مفسدان مصلحان میکنند نه قدرت طاعت کسی می نکرد
نه لطف معصیت کسی می بیند آورده اند کہ زنار داری روزی
زنار خود را می آراست سری از غیب در زنار بروی آشکارا شد
از خانه بیرون دوید ونعره می زد ومیکفت این الله
در تابشی آن سر شهر بشهر می دوید تا رسید بجبل لکام
کہ جایگاه اوتاد وابدالست شیخ کسی را دید ایستاده وجنازه
در پیش نهاده اورا کفتند پیش رو بدین جنازه ونماز کن
انکاه قصه بپرس او پیش رفت ونماز بکزارد ودفن کردند
پس باوی کفتند ما زان مغفت کسانیم کہ عالم از بهر ما برپایست
واین مرده کہ تو بروی نماز کزاردی سر ما بود قطب عالم چون
نقل میکرد ما را کفت چون مرا بشوید ودر جنازه کنید وبنهید
ومنتظر باشید کسی از کوشه در خواهد آمد اورا بکوید تا بر من

نماز

نماز کند و بدل ضمن قطب عالم بود والسلام * بسم الله الرحمن

الرحیم * مکتوب در توبه دوم

برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بداند که نخست این راه

توبه نصوحست چنانکه حق تعالی فرموده است توبوا الی

الله جمیعا ایها المؤمنون لعلکم تفلحون * این آیة

درحق صحابه رضی الله عنهم نازل شده است وایشان خود همه تایب

بوده اند واز کفر اعراض کرده وبایمان اقبال نموده وپشت بگناه

کرده وروی بطاعت آورده پس بدین امر که توبوا همه را میفرماید

معنی چه بود از بزرگی این مسله پرسیده بودند گفت توبه بر

همه فریضه است درهر ساعتی ودرهر نفسی اما بر کافران فریضه

است که از کفر توبه کنند وبایمان آیند وبر عاصیان فریضه است

که از معصیت توبه کنند وبطاعت آیند وبر محبان فریضه

است که از حسن باحسن آیند وبر واقفان فریضه است که نه ایستند

وبروش آیند وبر مقیمان آب وخاک فریضه است که از حضیض

سفلی باوج علوی برآیند هر آن روند که درمقامی مقام کند آن مقام

او را کذاء بود از آنش توبه باید کرد توبوا الی الله جمیعا ایها

المؤمنون لعلکم تفلحون سر این معنی است ومقصود

قال اهل التصوف فی النعة للمقام ... فمنا الادنی ... فمنا للاعلی ... الا مقام له ... والانتقال ...

مخدوم فرموده اند کسانی بعد از معصیت کردند خود همه بیاتبعستان بل بعد ... وبجای سیئات عمله ببینند وبگویند ما ... گناه ... کردیم ... فایده مارا

العبد لا یخلوا عن ... والتقصیر ... وان اجتهد ... المؤمنین جمیعا ... ریا ... الفلاح ...

انک در هر مرتبه که هستی که ازان مرتبه برتر دیگر هست
ازان مرتبه برآمدن و درین مرتبه درآمدن فریضه بود و اگرنه از
سلوک بازمانی ازانجا امر است در شرع که سیروا سبق
المفردون انک موسی علیه السلام گفت تبت الیک توبه
از خود بود یعنی ازانکه رویت باختیار خود خواست و ادب
دوستی اختیار آفت است پس این بازگشتن بود از حسن با احسن
وانک حضرت رسالت علیه السلام گفتی انی لاستغفر الله فی کل
یوم سبعین مرة آن استغفار است از صواب باصوب
بهر نفسی از مرتبه بمرتبه نقل فرمودی مر خود را در مرتبه
اول مقصود دیدی بجنب مرتبه دوم استغفار کردی این
معنی انک گفت حسنات الابرار سیئات المقربین تو
بحقیقت رجوع آمد ولیکن صفت رجوع مختلف بمقدار اختلاف
احوال و مقامات عام را از جفا بعذر بازگشتن بیم عقوبت
را و خاص را از افعال خویش بازگشتن بدیدن منت تعظیم
مخدوم را و خواص خواص را از کل کونین بازگشتن و عجز و
فنا علم ایشان دیدن اجلال مکون کون را چون این معلوم
شد باید دانستکه تابید در توبه شرط نیست بعد انک عزیمت

کرد که بدان گناه باز نگردد و اگر تایب را فتوری پیش آید که باز
بمعصیت افتد اندران ایام گذشته حکم و ثواب توبه یافته باشد
از تایبان این طایفه بوده اند کثیر توبه کرده اند و باز بمعصیت
افتاده آنگاه باز بدرگاه آمده اند تا یکی از مشایخ گفته است
رحمه الله که من هفتاد بار توبه کردم باز بمعصیت افتادم تا
هفتاد یکم بار استقامت یافتم که بیش نیفتادم و نیز گفته اند
یکی از معصیت توبه کرده بود باز در معصیت افتاد آنگاه
پشیمان شد روزی با خود گفت اگر بدرگاه باز آیم ندانم حالم
چه بود هاتفی آواز داد که اَطَعْتَنا فَشَكَرْناكَ ثُمَّ تَرَكْتَنا
فَأَمْهَلْناكَ فَإِنْ عُدْتَ إِلَيْنا قَبِلْناكَ مارا طاعت داشتی ترا
دادیم بی وفایی کردی و مارا بگذاشتی ما ترا مهلت دادیم اکنون
اگر باز آیی باشتی قبول کنیم اما قول مشایخ رضوان الله علیهم
اجمعین در توبه آنست خواجه ذوالنون مصری رحمه الله
گوید تَوْبَةُ الْعَوامِ مِنَ الذُّنُوبِ وَتَوْبَةُ الْخَواصِّ مِنَ الْغَفْلَةِ
وَتَوْبَةُ الأَنْبِياءِ مِنَ الرُّؤْيَةِ عَجْزِهِمْ عَمّا نالَهُ غَيْرُهُمْ توبه عوام
از گناه بازگشتن است و توبه خواص از غفلت بازگشتن است و توبه انبیا
از آنست که عجز خویشتن ببیند از رسیدن بجایی که غیر ایشان رسیده باشد

خواجه سهل تستری با جماعتی بر آنند که التوبة ان لاتنسی
ذنبک توبه آن بود که هرگز گناه کرده فراموش نکنی و پیوسته
در ندامت باشی تا اگر چه بسیار عمل داری معجب نگردی و باز
خواجه جنید رضوان الله علیهم با جماعتی بر آنند که التوبة
ان تنسی ذنبک توبه آن بود که گناه کرده فراموش کنی زانکه
تایب محب باشد و محب را ذکر جفا جفا باشد و این ضد قول اول
است بظاهر اما در معنی ضد نیست که معنی فراموش کردن آنست
که حلاوت آن گناه از دل تو بیرون رود تا چنان گردی که گویی
هرگز آن گناه نکردی و خواجه جنید رحمه الله گفت بسیار خواندم
و در هیچ چیز مرا چندان فایده نبود که اندرین یک بیت. بیت
إِذَا قُلْتُ مَا أَذْنَبْتُ قَالَتْ مُجِيبَةً وُجُودُكَ ذَنْبٌ لَا يُقَاسُ بِهِ ذَنْبُ
جواب
چون وجود دوست در حضرت دوستی جنایت بود وصفش را چه
قیمت ماند ای برادر اجل در کمین است و فرصت عزیز که ناصیه
کغمه ملک الموت ناگاه طالع میشود پیری بنزدیک بزرگی بیامد
وگفت ایها الشیخ گناه بسیار دارم و میخواهم که توبه کنم شیخ گفت
که دیر آمدی پیر گفت نه زود آمدم شیخ گفت چگونه پیر گفت
هر که پیش از مرگ بیاید اگر چه دیر آمده باشد زود آمده بود ای

برادر

برادر هرچند آلوده و ملوثی چنگ بتوبه بزن وامیدوار باش

که از سحره فرعونه آلوده تر نیی و از سگ اصحاب کهف ملوث تر

سحر کننده کان که پیش از رسیدن موسی علیه السلام سحر کرده بودند

نیی و از سنگ طور سینا جماد تر نیی و از چوب حنانه بی قیمت تر نیی

غلام را اگرچه از حبشی از ترجه زبان دارد چون خواجه اش کافور

نام نهد چون ملائکه گفتند که مارا با فساد ایشان طاقت نیست

ندا آمد آری اگر بودر شما فرستیم رد کنید و اگر بدست شما بفروشیم مخرید

می ترسید که معصیت ایشان از رحمت ما زیادت آید یا می ترسید که آلودگی

ایشان بر کمال قدوسی ما لوثی آرد این مشتی خاکیانند که در

حضرت ما قبول اند چون قبول ما آمد معصیت ولوثار ایشان

نکند بیت سراسر با همه عیبیم بدیدی و خریدی تو زهی کالا و بی عیب زهی لطف

بسم الله الرحمن الرحیم باب سیوم در خشنود کردن خصمان

برادر اعز شمس الدین را حق سبحانه تعالی سعادت ابدی رساناد

بمنه و کرمه سلام و دعا از کاتب حروف مطالعه کند و بداند که

بعد توبه دیگر خشنود کردن خصمانست و این عقبه بزرگ است

راه دشوار

بدانکه گناهان همه بر سه نوع است یکی ترک کردن آنچه بر تو واجبست

از نماز و روزه و غیر آن قضا کن از این جمله بقدر امکان آنچه توانی

دوم گناهی است که میان بنده و خداوندست چنانک شراب خوردن

و ربا خوردن و آواز مزامیر شنیدن و مانند این بیرون آمدن
از مثل این گناهان بدان باشد که پشیمان شوی و عزم محکم کنی
که بدین خ[ا]ها باهم کرد و سیوم گناهی است که میان تو و میان بندگانست
و این دشوارتر و صعبتر است و بر انواع است در مال باشد و در
نفس باشد و در تن باشد و در زن باشد و در کنیزک باشد و در
دین باشد آنچ در مالست واجب است که باز بخصم رد کنی اگر ممکن
باشد و اگر عاجز باشی از خصم بحلی خواهی اگر غایب باشد بروح
او صدقه کن و اگر نتوانی نیکی بسیار کن و او را آمرزش خواه و
بخدای باز کرد بتضرع و زاری تا او را بکرم خود خشنود کرداند
روز قیامت و آنچ در نفس است بر اولیاش بگو تا قصاص کنند یا خ
کنند و اگر عاجز باشی بخدای تعالی باز کرد بتضرع و زاری تا خ
را خشنود کرداند روز قیامت و آنچ در تن است یعنی کفتن غیبت
و بهتان و شتم و مانند این واجب است که خود را پیش آنکس که او
تهمت — دشنام دادن
اغیبت کرده دروغ زن کنی و از و بحلی خواهی اگر ممکن باشد و آن
جایی است که از زیادت شدن غضب او ایمن باشی و اگر از آنها
باشد که چون بگویی خشمش زیادت شود بخدای باز کرد و برای او
آمرزش بسیار خواه و اگر فوت شده باشد بروح او خیری بکن

و آنچ در

و آنچ در زن و کنیزک ایشانرا باید کی بحلی خواهی و ظاهر کینی بلک طریق
انست که بخدای باز کردی تا در روز قیامت او را از تو خشنود کرداند
و اکر ایمن باشی از زیادت شدن خشم او این تا درست بحلی بخواه
و آنچ در دین است چنانک کسی را تکفیر کرده باشی یا کمراه کرده باشی
این نیز دشوارست باید که پیش انکس خود را دروغ زن کینی و از و
بحلی خواهی اکر ممکن بود و اکر نه بخدای تعالی باز کردی و پشیمانی
بسیار بخوری تا خدای تعالی او را از تو خشنود کرداند حاصل کار
درین باب انست بدانچ ممکن کردد خصمان را خشنود کینی و آنچ
نتوانی بخدای تعالی بتضرع و زاری و بصدق دل باز کردی
روز قیامت ایشانرا از تو خشنود کرداند و امید بفضل خدای
عز و جل انست که چون صدق بنده بداند خصمان او را از
خزینه رحمت خویش خشنود کرداند پس اکر بدانچ کفته شد
عمل کردی و بر ترک کناهان بکلی دل نهادی ولیکن کذشتها را
قضا نکردی و خشنود خصمانرا نکردی عتاب باقی و کناهان آخر بیاید
پس باید دانست که این عقبه عقبه دشوارست و مهم است و خطر
او بزرکست روایت کرده اند از خواجه ابو اسحاق اسفراینی
رحمة الله علیه که از علماء بزرک بوده است کفت سی سالست

تا کار نشابستی نوشتنا بود و تایب نیم
انچ تیر کرد ...
...

که از خدای تعالی توبه نصوح میخواستیم مستجاب نمی شد
وقتی بو سهیل تعجب کفتیم سبحان الله یک حاجت سی سال
که روا نمی شود در خواب دیدم که کوینده میکوید تعجب میکنی ونه
می دانی که چه میخواهی این میخواهی که خدای تعالی ترا دوست
نبود واین حاجت نه حاجت خورد ست ای برادر کناه بنده
را سخت بلایی است اول کناه سختی دل است وآخراو کفر
وبدبختی نعوذ بالله منها و فراموش مکن حکایت ابلیس وبلعم
باعور که اول کار هر دو کناه بود وآخر کار هر دو کفر یکی از
صلحا کفته است که سیاهی دل از کناهان است وعلامت سیاهی
دل انست که از کناه کردن نترسی وازطاعت کردن لذتی نیابی
واکر نصیحتی شنوی در دل اثر نکند بس غافل مباش در
توبه تعجیل کن که اجل بنهانست واکر توبه کردی بس شکستی
وباز کناه کردی باز در حال توبه کن وبا نفس خود بکوی شاید که
بیش از انکه باز کناه کنم بمیرم همچنین دوم بار سیوم بار چهارم
بار هر بار که کناه میکنی توبه کن ودر توبه کردن باز مایست واکر
کویی مرا از توبه این باز میدارد که میدانم باز کناه خواهم
کرد وبر توبه ثابت نخواهم ماند بس چه فایده در توبه کردن

کرد فایده

ص
هر چند تو خواهی
شاید بپشیمانی باز آید
از گناه کنی

جه فایده بدانکه این جمله غرور شیطانست از کجا دانستی
تا آن زمانکه باز گناه کنی بمیری اما اینکه میترسی از باز افتادن
در گناه بر تو اینست که بصدق توبه کنی و تمام کردانی توبه
بر خدای عزوجل اگر تمام کرداند فهو المطلوب واگر تمام نکرداند
گناه گذشته آمرزیده شد وازان بکلی پاک شدی نماند بر تو
مگر همین گناهی که بتجدید کرده و این سود بس بزرگ و فایده
بسیار بود ترا بحکم اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ كَمَنْ لَا ذَنْبَ لَهُ
توبه کننده از گناه مانند کسی است که گناه ندارد
مگر از بیم باز افتادن در گناه از توبه کردن باز نه ایستی که ترا قطعا
بتوبه کردن از دو فایده یکی حاصل است شنیده که رسول علیه
السلام فرموده است بهترین شما کسی است که چون گناه کند توبه
بسیار کند حاصل کار در باب توبه آنست که چون عزم درست
کردی بر ترک گناهان جنانچ خداوند از دل تو داند که بیش گناهی
نخواهی کرد و خصمانرا بقدر امکان خشنود کردی فریضه که از تو
فوت شده بود بقدر امکان قضا کردی و در باقی بتضرع و زاری
بخدای عزوجل باز گشتی غسلی پاک بکن و جامه پاک بپوش
و چهار رکعت نماز جنانچ باید بحضور دل بگزار پس روی بر زمین
نه در جایگاهی خالی که جز خدای تعالی کس ترا نه بیند بی خلک

بو سر کن و سر و روی خویش در خاک بمال بجنبی گریان و دلی بریان
بر زندهٔ و با آواز بلند بکان گناه خود که در مدت عمر کرده
بگوی و نفس خود را ملامت کن ای نفس وقت آمد که توبه کنی و بخدای
تعالی باز گردی و یا خود طاقت آن داری که بر عذاب خدای
صبر خواهی کرد یا چیزی داری که ترا از عذاب مانع خواهد شد
مثل این کلمات بسیار بگوی پس هر دو دست بردار و مناجات کن
الهی بندهٔ گریز پای باز بدر تو آمده است بندهٔ گناهکار آشتی
میکند بندهٔ گناه کار بعذر پیش آمده است از من عفو کن و بفضل
خویش مرا قبول کن و بنظر رحمت سوی من نگر یارب مرا بیامرز
و جملهٔ گناهان مرا گذشته مرا در گذار و آنچه از عمر باقی است مرا
از گناهان نگاه دار که خیر بدست تست و تو بخشنده و بخشایندهٔ
بیت قطرهٔ چند از گنه کر شد بدید در جهان دریا بجا آید پدید
پس این دعا بخوان يَا مُجَلِّيَ عَظَائِمِ الْأُمُورِ يَا مُنْتَهَى
هِمَّةِ الْمُؤْمِنِينَ يَا مَنْ إِذَا أَرَادَ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ
فَيَكُونُ أَحَاطَتْ بِنَا ذُنُوبُنَا وَأَنْتَ الْمَذْخُورُ لَهَا يَا مَذْخُورًا
لِكُلِّ شِدَّةٍ كُنْتُ أَذْخُرُكَ لِهَذِهِ السَّاعَةِ فَتُبْ عَلَيَّ إِنَّكَ
أَنْتَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ بس بسیار بگوئی و زاری کنی یا من لا

[illegible]

بشغلی

يَشْغَلُهُ سَمْعٌ عَنْ سَمْعٍ لَا تَشْتَبِهُ عَلَيْهِ الْأَصْوَاتُ يَا مَنْ لَا
يُغَلِّطُهُ السَّائِلُ يَا مَنْ لَا يُبْرِمُهُ إِلْحَاحُ الْمُلِحِّينَ اَذِقْنَا بَرْدَ
عَفْوِكَ وَحَلَاوَةَ رَحْمَتِكَ اِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ بس زود
بفوت وبراي جمله مسلمانان اَمرزش خواه بلغا وبعبادت مشغول
شو كه توبه نصوح كردي واز كناهان پاك بيرون امدي وپاك شدي
چنانك كويي امروز از مادر زادي وخداي ترا دوست كرفت وترا
اجر وثواب بسيار بدست امد وبركت ورحمت بر تو چندان نازل شد
كه هيچكس وصف آن نتواند كردن واز عذاب وبلاء دنيا واخرت
خلاص يافتي اي برادر اكر با عيب قبول نخواستي كرد با عيب
نيافريدي اعتقاد آن دار كه علت آدم عم آن كندم خوردن از
بهشت بيرون نياورد بلك خود بيرون آوردن خواست صد هزارا
هزار هزار صاحب كبيره را ببهشت خواهند برد آدم را بيك زلت
از بهشت بيرون آرند لا والله اكر كويي كه آدم در بهشت بي
فرماني كرد تا از انجاش بيرون اورد رسول ما صلي الله عليه وسلم
بقاب قوسين چه كرد كه اينجاش باز آورد وليكن بقاب قوسين
برد تا فرشتگان از صلوات او حرمت بياموختند اينجاش باز
آورد تا زمينيان از عبادت او شريعت بياموزند آنجا ميكفت

لَا اُحْصِیْ ثَنَاءً عَلَیْکَ اینجا گفت اَنَا اَفْصَحُ الْعَرَبِ هر کو نه کر
توانی سجده میکنی و نیازی و سوالی پیش دار آورده اند چون
بنده گوید اِیَّاکَ نَعْبُدُ حق عز و جل گوید هرچه آورده است قبول
کنید و چون گوید اِیَّاکَ نَسْتَعِیْنُ خدای عز و جل گوید هرچه
میخواهد بدهید و خزانهٔ پادشاهان رونق بسایلان گیرد و هیچ
سایلی با نیاز تر از خاک نیست آسمان و زمین عرش و کرسی
همه بوی دادند از نیاز وی ذرهٔ کم نشد و هیچ خزانه همچو
خزانهٔ خداوند نیست کم هرچه همه خلق را بایست صد هزار
چندان بدادند و خواهند داد ذرهٔ کم نخواهد شد والسلام

بِسْمِ اللّٰہِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ مکتوب چهارم در تجدید توبه

برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بکرامة التائبین بداند که
کرات متقاضی می بود که چیزی نبشته آید و بهر چیزی ارشادی
تنبیهی کرده شود و اندکی دل ماندگی هم میکرد بنان بران چند
مکتوب متواتر نبشته شده است بتامل تمام مطالع کند و پیش قاضی
صدر الدین نیکو تحقیق کند و نیت داعی همین است که چون قاضی
صدر الدین آنجاست چیزی مشکل نخواهد ماند و بقدر وسع
کار بندد که اصل کار است و در هر ساعتی از تجدید توبه غافل نبود

شعر

وهمت بدان بندد که حق تعالی بحقیقت توبه رساند اصل همه
درکار توبه است زیرا که سرمایه کار ایمانست واین راه که رود
ایمان رود واین بار که کشد ایمان کشد واین بادیه خونخوار
که قطع کند ایمان کند واین بحر محیط که سیاحت کند ایمان
کند واین شربت که چشد ایمان چشد واین درد که وا باشد ایمان
را باشد واین طلب که نماید ایمان نماید وچون توبه بدید آمد حقیقت
ایمان بدید آمده که آفتاب ایمان در هر سینه بر قدر توبه او تابد
همان مقدار که در کار توبه بروی گشاده میشود آفتاب ایمان بر
قدر آن در تابش می آید بس درست کردن مقام توبه آهم مهمات
وحقیقت توبه گردش است از نهاد خویش بکرد و بیو که مرید
را جمله فرماید برای این گردش فرماید تا او از نهاد خویش بگردد
وچون مرید از نهاد خویش بگشت دیگر بود دیگر گشت آنک
تو دیده بودی نیست مردی دیگر بدید آمد که چون صوفت بگشت
او نیز نماند اگرچه ذات برجاست که آنرا اعتبار نیست بس او را
عمر آینه ایمانی دیگر بدید آمد که آنرا حقیقت ایمان خوانند اما پیش
از گردش جز تقلیدی وحرکت لسانی بیش نبود چنانک بیشتر خلق

براند واینست که گفت . مثنویات

تا کی بزبان خدا پرستی ؛ این نیست مگر هوا پرستی ؛
تا نکردی تو مسلمان از درون ؛ کی توانی شد مسلمان از برون
و این خر لنگ ایمان تقلیدی و حرکت لسانی که من و تو داریم
این راه نتواند رفت و این بار نتواند کشید و این بادیه خونخوار نتواند
برید و این شربت مردان نتواند چشید مثل است که بار پیل بر خر نهی
نکشد اینست که گفت مثنوی محرم دولت نبود هر سری ؛
بار مسیحا نکشد هر خری ؛ کر رستم را هم رخش رستم کشد و از دوری
این مقام و از هول آن کار نباید که در خاطر آن برادر فتوری
و نفوری روی نماید و راه گریز پیش گیرد الفرار مما لا یطاق
من سنن المرسلین بر خواند در نشستن و گفتن این خوفست
زینهار نومید ی بهیچ حال هیچکس را جای نیست اینجا کاری
علت است بهانه ئی نمی باید بسا کس بود که از پیش بت بردارند
شه بطرفة العین چنان بر گیرند که هنوز سجده گاه در پیش بتکده
گرم بود که او را از همه ملک و فلک در گذرانیده باشد و در صفتی
رسانیده که اکوان انس و جن و ملک وی را باز طلبند نشان نیابند
سرگردان شوند و گویند این چه بود و چه شد جواب دهند
فعال لما یرید هر چه خواست کرد چون و چرا را درین

حضرت باریست وعلت را مدخل نه که اینجا کار بی علت است
یکی را بایزید ویکی را ابوجهل ویکی را با علی علیین بر آریم
ویکی را باسفل السافلین فرود بریم باز گردید وچون وچرا در
عالم انسانیت خرج کنید که ازینجا بر آمده است حق تعالی آن
برادر را بینای خویش گرداند واو را از بینی وی بر دارد بمنّه
وکرمه بالنبی وآله هرچند توبیتی همت بلند دار ای برادر
همت مردان بهیچ چیزی فرود نیاید آسمان وزمین عرش
وکرسی وبهشت ودوزخ بار همت ایشان نکشد اینست که گفت

مثنوی نی در غم دوزخ وبهشتند   این طایفه را چنین سرشتند
جنگ در حضرت خدای زده   هرچه آن نیست پشت پای زده

همت این مردان فضاء پاک وصحرای بی خس وخاشاک خواهد تا
کشادی صحرای
در وی پرواز کند وهیچ فضایی پاک تر از فضاء ربوبیت نیست
همت مردان گرد کعبه وبیت المقدس نگردد وباسمان وزمین طواف
نکند سبحان الله عجب کاری مردی در جای خود نشسته
وپای در دامن کشیده وسر بزانو نهاده وسرّ او از کون ومکان
در گذشته زهی همت که انواع در آب وخاک نیابی ازینجا گفته
اند تصوف چیست آنکه در وی قرار نیست زیرا که چون آب قرار گرفت گنده

شود الماء اذا طال مکثه ظهر خبثه روا باشد که مرد بصورت
در گوشه خود قرار گرفته بود و سر او در ملکوت و جبروت جولان
میکند این دانی چیست رفتن چو تیز کرد در دیدار بعکس باز کرد
نه بینی که آن آسیا خراس که میکرد از غایت رفتن چو که نظر کند
گوید که ایستاده است خواجه جنید را رحمه الله گفتند ای پیر چرا
بسماع بر نخیزی او این آیه برخواند وتری الجبال تحسبها
جامدة وهی تمر مر السحاب شما رفتن مانی بینید چو
رفتن تیز شود در دیدار نیاید نسیم سحر چنان گذرد که کسی
را خبر نباشد والسلام بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب بیست و پنجم در طلب پیر برادر شمس الدین شرفه الله
فی الدارین بداند که مبتدی را بعد صحت توبه باجماع مشایخ
طریقت رضوان الله علیهم فریضه است که پیری پخته و فراز
و نشیب طریقت گذشته مستقیم الحال گشته و قهر جلال و لطف
جمال دیده العلماء ورثة الانبیاء در حق وی حقیقت
شده و بر جمله علت امراض مرید واد و به علاج آن طبیب
حاذق گشته طلب کند قال الله تعالی وکونوا مع الصادقین
امر است در بودن با صادقان و این پیغامبران اند صلوات

الله

الله عليهم وبعد ايشان خلفاء پيغامبرانند وآن مشايخ اند
العلماء ورثة الانبياء منشور خلافت ايشانست علماء امتي
كانبياء بني اسرائيل طغراء ايشانست قال النبي صلى الله عليه
وسلم الشيخ في قومه كالنبي في امته شيخ درميان قوم
خويش راه نماي دردين حق چنانست كه پيغامبر درميان
امت خويش وامت را در راه دين حق از پيغامبر چاره
نيست همچنين قوم را بي شيخ كه خليفه پيغامبراست ازينجا
است در كلمات مشايخ لا دين لمن لا شيخ له ديگر حضرت
رسالت فرموده است اقتدوا باللذين من بعدي ابي بكر وعمر
وگفت اصحابي كالنجوم بايهم اقتديتم اهتديتم اگرچه
در بدايت هدايت نه پيغامبر حاجت بود ونه شيخ آن تخمي
است كه در زمين دل جز بدست كاري نظر عنايت الله نيفتد
ولكن الله يهدي من يشاء وليكن هرجا كه آن تخم بديد آمد
در پرورش آن بنيابت وخلافت حق به پيغامبري يا شيخي
كه نايب پيغامبرست حاجت بود كه وانك لتهدي الى
صراط مستقيم ودلايل عقلي در كتب مشايخ رضوان الله عليهم
بسيارست يكي ازان اينست كه راه كعبه ظاهر وصورتي است بي

دلیلی وراه شناسی نمی توان رفت بآنکه روندگان هم دلیل راه
بین است وهم قدمی قوی وهم راه محسوس وراه طریقت که صد
وبیست هزار واند نقطه نبوت دران راه قدم زده اند وانر ظاهر
ومحسوس نه بی دلیلی وراه شناسی محال بود که کسی رود ودیگر
چنانکه در راه صورت سراق وقطاع طریقه بسیار اند بی بدرقه
نتوان رفت در راه طریقت دنیا ونفس وشیاطین انس وجن جمله
راه زنانند بی بدرقه صاحب دلی وولایتی نتوان رفت ودیگر
انکه درین راه مزلات قدم وآفات بسیارست وبی شمار تا فلاسفه
ودهری وملاحده ومعطله واباحتی ومثل ایشان از اهل بدعت
وهوا جمله بی شیخی کامل ومقتدایی واصل درین راه بسرمایه
عقل خویش در آمدند هر یکی در بادیه افتادند وهلاک شدند و
دین بباد دادند بیت تو چون موری واین راهی است همچون
موی بت رویان ، مرو زنهار بر تخمین وبر تقلید وبر عمیان
لیکن صاحب سعادتان در پناه دولت صاحب ولایتان ازان عقبات
بسلامت عبور کرده اند وازان مزلات ومهالک خلاص یافته ودر سلوک
خویش دیده اند که هر کسی کجا افتاده است وچگونه هلاک شده است
ودیگر روندگان را از ابتلا وامتحان گونا گون فتن تنها بسیار افتد اگر

شیخی صاحب تصرف بود که مرید را از وقفه و فترت باز رهاند
توقف شور
و بعبارت و اشارت لطیف وی را در روش آرد و اگرنه در تفرقه و وهم
افتد و همه رنج ضایع شود قطعه در سایهٔ پیر شو که نابینا،
آن اولیتر که با عصا گردد،، کاهی شود کوه عجب بر هم زند،، تا بین
تراجو کهربا کرده،، کر این نکتی که گفت عطار،، هر رنج که میکنی هبا کرده،
تا جنبر
دیگر آنکه رونده را درین راه ببعضی مقامات روحانی گذر شود و روح
از کسوت آب و گل مجرد شود و پرتو نور حق برو تجلی کند و روح
درین حال در خلافت حق ید بیضا نماید ذوق انا الحق و سبحانی
در حلق وقت خویش یابد و پندار یافت و وصول بمقصود در وی
پدید آید عقل و علم و فهم او البته ادراک نتواند کردن اگر درین
حال لطف شیخ صاحب ولایت دستگیر او نشود خوف زوال
ایمان بود و بیم افتادن در بادیهٔ حلول و اتحاد باشد و دیگر
فرود آمدن، یگانه بودن،
خبری بی‌خبری
آنکه رونده را در اثناء سلوک راه از غیب شبها حت پدید آید
و وقایع برو گشاده شود و احوال شیطانی و نفسانی و رحمانی
برو ظاهر گردد و مبتدی را بدینها هیچ وقوف نه زیراکه این همه
زبان غیب است و زبان غیب هم اهل غیب دانند که زبان مرغان را هم
مرغان دانند چنانکه کسی گفته است مثنوی

توجه دانی زبان مرغان را چون ندیدی گهی سلیمان را
اگر اینجا شیخی موید بتایید الهی و معلی بعلم تاویلات زبانی
دانی از مغیبات نباشد مرید هرگز از اینجا ترقی نتواند کرد و دیگر
آنکه حضرت بادشاهان صورت اگر کسی خواهد که در جنیبه تربیتی
یابد یا ولایتی و محلی و قربی حاصل کند اگرچه استحقاق آن ندارد
تا حزمی لایق بادشاه از دست وی بر خیزد اما چون بجانب
مقربی از مقربان بادشاه شود و خود را بدو بندد و آن مقرب
مقبول قول منظور نظر بادشاه بود آن التماس او در حضرت
بادشاه عرض دارد بادشاه در عدم استحقاق و کم خدمتی
آن شخص نه بیند در حقوق سابق و مکانت و قربت آن
مقرب نگرد و قول او رد نکند و التماس او باجابت مقرون
گرداند و او را بدان مرتبه و بدان محل که مقصود او بود برساند
اگر آن شخص بخودی خود طلب کردی سالها دراز هرگز نیافتی
و بدان مطلوب نرسیدی و همچنین مشایخ رضوان الله علیهم
اجمعین در حضرت بادشاه بادشاهان مقرب اند و مقبول
القول اند هر که بدیشان بپیوندد و خود را برایشان بربندد
بمقصود و مطلوب برسد مشایخ را رضوان الله علیهم

بحکم

بحکم صفاء نظر و پاکی اسرار بر اسرار و اشارات قرآن قدیم
و احادیث رسول کریم صلی الله علیه وسلم نظر افتاده بود بر
طریق دل شراه جان سپردند و کار مریدان از مقدمات
نتایج استخراج کردند بدان نتایج احکام نهادند حکم اول
آنکه چون حق تعالی دیده یکی بر افعال بگشاید تا نیک را نیک داند
و بد را بد و ارادت ازالت (دور کردن) آن در وی پدید آید اما طریق
ازالت آن نداند چه کند باید که یکی از مقبلان درگاه و مقبولان
الله خود را بر بندد و قصد تبدیل احوال کند تا آن مقبول
الله این افتاده را بر گیرد و این گم شده را در پذیرد و او را
از نفس اماره باز ستاند دوم آنکه اگر فتوری پیش آید و
قصوری او را روی نماید از راه لطف و حث ترغیب
کند و در یابد سیوم آنکه او را از قرینان و هم نشینان بد باز
دارد و شنیدن کلام ایشان منع کند که هر چه مرید بسالها از خود
برکند ایشان بساعتی در دل وی بنشانند و همچنین احکام دیگر
و گفته اند که ممکن است که مرید بیک پیر بمنزل رسد روا باشد
که بدو یا بسه و یا بچهار و یا بیشتر ازین صحبت کند تا آنکه بمنزل
رسد که هر یکی صحبتی ویرا سبب کشف مقامی کردند اما

نیکو تر آن بود که پیرانرا بمقام خود آلوده نکرده اند و نهایت
ایشانرا اندر آن مقام نشان نکنند و گویند نصیب من از صحبت
ایشان این بود ایشان فوق این بوده اند این یادب نزدیکتر
بود بدانچ بالغان راه خداوند را با مقام و احوال کار نبود
لیکن چون با پیری صحبت کرد بی اجازت وی از آنجای برود
و از صحبت وی جدا نگردد این نگاه دارد و بر جمله از غیبت
پیران احتراز باید کرد اگر بی اجازت ایشان یا بر طریق بطلان
پیر اول بنزدیک پیری دیگر شود روا نباشد هرکه چنین کند
مرتد طریقت باشد و اندر عادات مشایخ رضوان الله علیهم
چنان رفته است چون مریدی بدیشان تعلق کند وی را سه
سال اندر سه معنی ادب کنند اگر بحکم آن قیام کند پوشیدن
خرقه مر او را بتحقیق نه بتقلید مسلم دارند و الا گویند که
طریقت مر این را قبول نمی کند و آن سه چیز اینست که یکسال بخدمت
خلق و یکسال بخدمت حق و یکسال مراعات دل خود دست
بدعا و زبان بسوال کشاده دارد ان الله یحب الملحین
فی الدعاء، هیچ گویند در دعا و سوال برده شرم از وی
بردارد و آنچ خواهی گستاخ وار خواه و هرچه خواهی هم بخواه

اگر نعوذ

اگر نه هنك از رکابهء بر حشین تا نستانی بقطع یداند هر کرا چیزی
داد رایگان داد و هر کرا ایمان داد رایگان داد و هر کرا آخرت
رایگان آمرزید همه عالم ستاند او بخشد هَلْ مِنْ سَائِلٍ هَلْ مِنْ
دَاعٍ هَلْ مِنْ مُسْتَغْفِرٍ بر انگیخت که بخواهید ما کرم فراوان
بفرمائیم تا بخواهید بیون بخواهید تقاضا کنم چون کاهلی کنید نا
خواسته دهیم رباعی انکه نا خواسته عطا بخشد کرتو
خواهش کنی جها بخشد بادشاهی است او اگر خواهد هر دو عالم
ببیل گدا بخشد ای برادر این دهر کرمست اینجا استحقاق نمی
باید که کریم آن بود که بنا استحقاق دهد هر که باستحقاق دهد
کریم نبود زیرا که استحقاق سببی موجب است هر جا که موجب
آمد دین آمد و دادن دین کرم نبود نقلست که کافری
میان حرب امیر المومنین علی را گفت رضی الله عنه یا علی
تیغ مرا ده علی تیغ بدو داد کافر گفت یا علی سخت دلیری
یا سخت نادانی که شمشیر بخصم دادی علی گفت ای مرد
که تو دشمن و خصم بودی لیکن زبان سایلان داشتی والسلام

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ مکتوب در اهلیت شیخی شمس
برادر شمس الدین اعزه الله فی الدارین بداند که بنا اهلیت

شیخی و استحقاق مرتبهٔ مقتدائی را بر سبیل اجمال بپنج رکن
نهاده اند و آن هر پنج رکن از ین آیه استخراج کرده اند که خداوند
عزوجل گفت فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَا آتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ
عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا حق سبحانه و تعالی چون موسی
را علم بمریدی و متعلمی بخواجه خضر علیه السلام فرستاد
او را بمقام شیخ و مقتدائی و معلمی به پنج مرتبه یاد کرد اول
اختصاص عبدیت که من عبادنا دوم استعداد قبول حقایق
از ایتاء حضرت بی واسطه که آتیناه رحمة سیوم خصوصیت
یافت رحمة خاص را از مقام عندیت که رحمة من عندنا چهارم
شرف تعلم علوم از حضرت خداوندی واسطه وعلمناه
پنجم دولت یافت علوم من لدنی که من لدنا علما و این پنج
مرتبه جامع است مر جمله معانی کمالات را و شاملست مر همه
درجات و مقامات را و شرح بتفصیل آن در مکتوب نگنجد بس شیخ
و مقتدا باید که بدین خاصیتها مخصوص گردد و بدین صفتها
موصوف شود و بدین مرتبها گذر کند در جمله هر مقامی نیکو خصلتی
بسندیده که در قرآن یاد کرده است و در اخبار آمده است درو
موجود بود تا شیخی و مقتدائی را شاید او را مقام عبدیت و تا

اردو

از رق ما سوی الله آزاد نگردد عند الله نتواند بود وبدرجهٔ
مِنْ عِبادِنا نتواند رسید درجهٔ دویم استعداد قبول حقایق از انباء
حضرت بی واسطه وتا از صفات بشریت بکلی بیرون نیاید
مستعد قبول حقایق از حضرت عزت بی واسطه نگردد وبسعادت
آتیناه رحمةً نرسد سیوم یافت رحمت خاص از عندیت
وتا تخلقوا باخلاق الله نبود ودر سر او تجلی صفات الوهیت
نتابد بمقام عندیت نرسد وبصدد رحمة من عند نانشیند
چهارم تعلم علوم است از حضرت عزت بی واسطه وتا لوح
دل از نقوش علوم عقلی وسمعی وحسی پاک نگردد تعلم علوم از
حضرت عزت بی واسطه نتواند بود وبکرامت وعلمناه مکرم نتواند
شد پنجم مخصوص بودن بعلم من لدنی بمعرفت ذات وصفات
وافعال خداوند تعالی تعلق دارد چنانکه حضرت رسالت فرمود
عرفت ربی بربی وتا بولادت دویم نرسد که عیسی پیغامبر
علیه السلام ازان نشان داده است لن یلج ملکوت السموات
والارض من لم یولد مرتین این درجه نبود وبشرف علم من
لدنی مشرف نگردد یعنی هرکه از مادر بزاید این جهان بیند
وهرکه از خود بزاید یعنی از اوصاف بشریت بیرون آید آن

جهانی ابینند بس دنیا و عقبی هر دو حاضر بینند من لم یولد
مرتین این باشند و با این همه گفته اند که شرایط مقام شیخی
و مرتبهٔ مقتدای در حصر و عد نیاید شیخی و مقتدائی نه بدان
شخص و سبوریش است که خلق به بینند شیخی و مقتدائی بحقیقت
این معنی است که در مقام عنایت در فی مقعد صدق در زیر
قبهٔ عنایت و غیرت حق است اولیائی تحت قبائی لایعرفهم
غیری رباعی مردان رهش زنده بجانی دگرند مرغان
هوائی ز آشیانی دگرند منگر تو بدین چشم بدیشان کایشان بیرون
ز دو کون از جهانی دگرند اینجا سوالی است که کنند و آن آنست
که مبتدی مثل این شیخ و مقتدا کجا یابد و مبتدی را چگونه شناسد
منتهی تواند بود و شناخت وی این را چگونه میسر شود و مبتدی
را درست نه که بمیزان عقل رکیک خویش مردان حق را بسنجد و بنظر
مختصر خویش واصلان و مقربان حضرت عزت را نشان کند و این
هم نیست که کسی را تقلید کند بمجرد دعوی بس بچه داند
که فلان شیخ مثلاً مدعی است و نه محقق یا او کامل است و منتهی
و بدان جا رسیده است که بدو اقتدا کند یا نه جواب اینچنین گفته
اند هر یکی را از طالبان بران مقدار که او را نصیب شده است و نهاده

انداسباب آن و آلات آن بحدی کمارند کماستی کرم کو از ان

بیرون نتواند شد و بر قدر حظ و نصیب هر کسی طلب بر وی

مسلط کرده‌اند چنانکه در راه او کاهی هم نیفتد چنانکه طالب
تعیین کردن

علم را بر مقدار نصیب او در اول طلبی و سببی موجود بود هیچ

مانعی و صارفی در آن نه همچنین در این طلب دان بی تفاوت سوالی
بازگرداننده

دیگر کنند که علامتی هست که بدان تمیز کنند مدعی را از محقق

و اهل را از نا اهل جواب گفته‌اند این علامتها بسیار است و عبارت

کردن از آن دشوار و همه را محیط شدن نتوان با این بهم اینچنین

علامتی که طردی و عکسی بود که اگر آن نشان بود بدانند که هست

و اگر نبود بدانند کسی نگفته است حاصل از امر در حق کسی که عنایت

سابق است که اَلعِنَایَةُ قَبلَ المَاءِ وَالطِّینِ در ابتدای بر قضیهٔ
عنایت ازلی پیش از آب و خاک است

وَالَّذِینَ جَاهَدُوا فِینَا قدم در راه طلب نهد یکمند جذبات
آنان که جهاد میکنند در راه ما

عنایت ربانی روی دل از مالوفات طبع و مستلذات نفس بگرداند

و متوجه حضرت صمدیت کرد عنایت سابق و تقاضای ازلی بر سنت

لَنَهدِیَنَّهُم سُبُلَنَا جمال شیخی واصل و مقتدایی کامل در آیینهٔ

دل او بر وی عرض کنند و آن شیخ سالک بود نه مجذوب که مجذوبات

شیخی را نشایند اگرچه سالک هم مجذوب بود اما مجذوب سالک

دیگر است و مجذوب مطلق دیگر که چون مرید صادق جمال شیخ
در آینه دل خود مشاهده کند در حال بر جمال ولایت او عاشق
گردد و قرار و آرام از وی بر خیزد و در طلب آید و منشأ جمله این
سعادت این بیقراریست و این عاشقی است که تا مرید بر جمال
ولایت شیخ عاشق نگردد در تحت تصرف ارادت شیخ بکلی در
نیاید و مرید باید که مرید مراد شیخ بود نه مرید مراد خود از اینجا
گفته اند الارادة ترک الارادة سر این معنی است که گفته باشی
ای دل اگرت رضاء دلبر باید، آن باید کرد و گفت کو فرماید،
گر گوید خون گری مگو از چه سبب، ور گوید جان بده مگو چون شاید،
و مشایخ طبقات را اختلاف است که مرید کرا گویند و مراد و شیخ
کرا گویند بعضی بر آنند چون یکی در صحبت بزرگی صاحب ولایتی در
آید و حرکات و سکنات او را متابعت نماید این را مرید گویند و
او را مراد خوانند و شیخ خوانند و بعضی بر آنند که مرید کسی را
گویند که او را صاحب ولایتی یا عارفی یا عالمی مقراض بر دست خویش
بر سر وی راند و او قبول کند این را مرید گویند و راننده مقراض را
مراد خوانند و شیخ خوانند و علی التحقیق خداوند را بندگانند که
در متابعت رسول وی علیه السلام از کل کائنات عبور کرده اند و در

تجلیات

تجلیات صفات جمال و جلال الهی همگی هستی ایشان کم شده بود در مقام
فاذا احببته کنت له سمعا و بصرا و یدا و لسانا مقام
ساخته اگر نظری از شفقت و همت بر بیگانه کنند یگانه کردد اگر
بر عاصی کنند مطیع کردد و اگر در مطیع آنند در تخت ولایه نشیند
گفته اند هیچ بقعه و مقامی نبود که یک صاحب دولتی نباشد
و همه بی دولتان در پناه سایه دولت او باشند خلیفه و سلطان
در هر عصری یکی بود اما تره فروش چندان که خواهی در هر
شهری باشد در خبرست که پیوسته در میان امتان سیصد و اند
کس باشند که قیام عالم بدیشان بود و راحت و رحمت از آسمان
بر زمینیان از برکت ایشان رسد پرسیدند صفت ایشان چه باشد
فرمود الزاهدون فی الدنیا والراغبون فی الآخرة والراضون
بقضاء الله و قدره ای برادر یقین بدانکه این کاری است
بیش از من و تو بوده هر کسی را بمنزل رسانیده و مقام وی بدلیل
کرده هیچکس کاری نو آغاز نکرده است هما ذاک که زیر قلم بوده
است در کاری تمام شده هر کسی قدم می زند تو پنداری آنکه صد
هزار و بیست چهار راند نقطه نبوت که در عالم آمدند کاری
نو در عالم آوردند حاشا و کلا بلکه گنج در سینه تو بود جنبانیدند

وابنجه درحق تو رانده بود ندسوي آن خوانند و بس عنب و رسل وسايط است با حکم و تقدير راست بيرون مي رود ابوالحسن خرقاني رحمة الله عليه گفت که دل همه صديقان را پاره پاره کرد به تيغ قهر و جگر ايشان را بانتظار قطرهٔ آب کرد اينده و خود نه بکسي ندا د موسي عليه السلام را در دل آمد که همين منم که خداوند جل و علا با من سخن ميگويد ندا آمد که عصا بر سنگ زن عصا بر سنگ زد صحرا ابي ديد صد هزار موسي عصا بر دست گرفته و کلاه بر سر نهاده ميگويند ارني والسلام مکتوب

هفتم در ارادت بسم الله الرحمن الرحيم

برادر شمس الدين بداند ارادت خواست دل است که در محل انديشه بچيزي متعلق کردد و از آن انديشه جنبشي در دل بديد آيد که بدان جنبش نيت طلب آن چيز خيزد و هرچند مراد شريفتر ارادت بهتر و نيکوتر و حقيقت ارادت خواست محض است و تجرد از شوايب و اعراض و پاک از تغير بدير فتن و ممتنع گشتن باسباب و منقطع شدن از اغراض تا جز در حضرت الهيت باز نه ايستد مثنويات

تا بهشت و دوزخ در ره بود ۔ جان تو زين راز کي اگه بود ۔

بکذ بيرون

جون بودن آبی ازین هردو تمام صبح اینی دولت بودن اینو شام

اما ارادت آدمی را علایق وموانع است کاهی از ضعف ارادت

وکاهی از عجز مرید وکاهی از امتناع مراد وبا این همه ارادت

آدمی مشوبست بغرض برای نیکونامی ومدح وماننداین مرید

صادق آنست که ارادتش از حظوظ ونصیب خویش پاک کشته باشد

وارادت در طریقت جون نیت در شریعت است جنانکه در شریعت

هر عبادت که از نیت خالی بود قدر ندارد ودر طریقت هر

حرکت که از ارادت خالی بود هیچ مرتبه ندارد وارادت بر سه

کونه است یکی ارادت دنیاست که آدمی در طلب دنیا مستغرق

کردد واین ارادت آفت تمام ومرض معضل است جون بر دل

مبتدی مستولی شود او را از جملهٔ خیرات منع کند وفترتها

در راه او بدید آید وهر که عمر در ارادت دنیا صرف کند در

قیامت از راحت وسعادت جاودانه محروم کردد وحیل

بینهم وبین ما یشتهون اشارت بدین است بزرکان

کفته اند هر مریدی را که در ابتدا بدنیا ملتفت باشد ازوی

هیچ صلاح نیاید وهرچه زیادت از مهم قوت وقت است

جمله سبب ندامت وحسرت قیامت است ارادت دوم احوال

آخرتست که ذات آدمي از این منزل ترقي نماید و درجات
آخرت و سعادت ابدي در دل آن محبوب گردد و بدان ارادت
مجاهدها و ریاضتها پیش گیرد و عمر در طلب و تعب آن
بذل کنند تا بقیامت مراد خود یابد و این ارادت زهاد و
عُبّاد است و این را رغبت و رهبت گویند قرآن مجید از این
هردو ارادت خبر داده است مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا
وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الْآخِرَةَ و ارادت آخرت شریفتر از ارادت
دنیا است که آخرت حکم بقا دارد و دنیا حکم فنا پس طالبان
حریفان دنیا اند و مُتّقیان حریفان عقبي سیوم ارادت حق است
که آدمي را دیده بصیرت گشاده گردد و بهمت از جمله مکونات
در گذرد و بیند که هرچه زیر ذل کون در آمده است رقم ذلیلي
و مخلوقي دارد و چنگ زدن بذلیل و مخلوق جز خواري
نیفزاید بر سماء ارادت عزت مکوّن کون بر آید تا عزیز
هردو سراي گردد چنانکه قرآن قدیم خبر داد مَنْ كَانَ
يُرِيدُ الْعِزَّةَ فَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ جَمِيعًا چون این حریف از دنیا
در گذرد بدرجات آخرت هم قناعت نکند و هرچه در راه وي
پیش آید جز مراد مقصود همه را زنّار و بت راه خود شمرد

چنانکه

چنانک بزرگی را پرسیدند ما طاغوتک قال ما یشغلک عن
الحق فهو طاغوتک یعنی هر چه ترا از حق مشغول کند طاغوت تست
در طلب حق کمر جهد بر میان جان بندد و مردوار در راه دین
درآید و اقتدا به پیری مشفق کند تا آن پیر او را مدد نماید
در سلوک راه طریقت و از آفت منازل او را خبر دهد تا راه مرید
بجایی منقطع نشود و در قصور و فتور نیفتد و او را هیچ
چیز مهم تر از پیر مشفق نیست که گفته اند هر درخت که خود
روی بود ثمره ندهد و اگر دهد مزه نبود مریدی که پیر
ندارد اعمال و احوال و جمله کار وی طبع و عادت باشد
هیچ بلاغت و نضج نپذیرد و ترقی نیابد که مرید در آغاز
ارادت آنچ صلاح و فساد او بود فرق نتوان کرد بیمار چون
بمعالجت خود استغنا نماید در هلاکت افتد باید که بطبیب
رجوع کند تا طبیب از سر صحت خویش مرض او را علاج کند
چنانک امت را بپیغامبر باید و طفل را دایه و بیمار را طبیب
و تشنه را آب و گرسنه را نان مرید را نیز پیر مشفق و واصل
و بر غوامض سلوک منازل راه واقف باید تا آنچ مصلحت و مفسدت
سلوک راه است بوی نماید و بر مقادیر امراض و علل او اشربه

قال ابو علي الروذباري رحمه
كان استاذي في التصوف الجنيد
وكان استاذي في الفقه ابو العباس
بن سريج وكان استاذي في النحو و
الادب ثعلب وكان استاذي في
حديث رسول صلى الله عليه و
ابراهيم الحربي فلا بد من
استكمال الذنوب هم

النضج والنضيج كلاهما
بالتسكين پخته شدن
عکس درون از برای علاج
درون و تعیین راه

ومعجون سازد وچون مرید بحق کفایت کند همچنان باشد
که کسی راهی نداند آنگاه راهبری کند زود هلاک شود وگفته
اند چون مرید خواهد که این احوال از کتاب معلوم کند
همچنان باشد که کسی با مردگان صحبت کند وهر که با مرده نشیند
لا محاله مرده دل شود وبناء عالم برین نهاده اند که متعلمان
بعلما اقتدا کنند وامتان بانبیاء متابعت نمایند مریدان به پیران
صادق تمسک کنند تا نجات یابند گفته ایشانست هر که در طریقت
برای خود کفایت کند وبصحبت خود قانع شود بت پرستی حضرت
باشد وبوسرکنجی ونخاجی بوسد یک نکته اینجا نگاه دار که بیبی
غیر وزن برای هر حاجات
هرگز مرید مرید را مرید طالب نتواند کرد چنانک پیغامبر علیه
السلام مهجوران ازلی را مومن مخلص نتواند کرد اما چون
حق تعالی دولت اسلام اورا نهاده باشد آن نهاده در متابعت
دعوت پیغامبر ظاهر شود اینجا نیز فایده تصوف وسر طریقت
اگر اورا نهاده باشد در صحبت خدمت پیر ظاهر شود سنت
الهی جاری برین است اکنون که دانستی ارادت چیست بدانک ارادت
صادقان ونیت مخلصان از من وتو نیاید واین کار من وتو نیست
از من وتو زنار داری وبت پرستی راست نیاید ومرا وترا در کلیسا

بتخانه

وبتخانه جای نبود هیچ بتی وبتکده برادر نتوانند بود بلاف دعوی
بریدی نکنیم ولاف مسلمانی نزنیم چکنیم اگر میان صادقان
ومخلصان نشمارند بود که در زمرهٔ کاذبان ومدعیان در آرند
بیت گر دستهٔ گل نیاید از ما   هم هیزم دیگ را بشاییم
گفتم ایشانت حقا شما بودن بدین درگاه بدروغ بهتر که بودن
بود در دیگران براست اگر هیچت نبود ننگت هم نبود بسا کسا
که در راهی میرود وناگاه موکلی ازین حدیث در آید ونمندي
از طلب در کردن او افکند ناالدیشیده ونا طلبیده اگر می نخواهند
امید مدار واگر خواستند هیچ مترس بنگر تا در صکّ غیب چه نبشته اند

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب هشتم در ولی

برادر اعز قاضی صدرالدین رزقه الله محبة اولیائه بداند
که ولی بر وزن فعیل است مبالغت است از فاعل وآن کسی است که
طاعت وی پیوسته بود بغیر آنکه در وی معصیت آید وروا
بود که فعیل بمعنی مفعول بود پس ولی کسی باشد که پیاپی بود
بر وی احسان خداوند جل وعلا وافضال وی وآن محفوظ
بودن اوست در عامهٔ احوال خویش از جمله محنتها وسخت
ترین محنت ارتکاب معصیت است پس نگاه دارد حق تعالی

اورا سر دوام اوقاتش از ذلات بمعصیت جناح پیغامبر
نباشد لکن معصوم بس همچنین ولی نباشد لکن محفوظ و فرق
میان معصوم و محفوظ آنست که معصوم را ارتکاب گناه نبود
البته اما محفوظ را ارتکاب گناه بود بر سبیل ندرت و لیکن
اورا بدان گناه اصرار نبود ثم اولئک الذین یتوبون
من قریب و هر خصلتی بسندیده که عبادت کردن از آن ممکن
است گفته اند آن صفت اولیا بود فیقال الولی من فیه
هذه الخصلة بس گفته شود ولی کسی است که اورا تقصیر
نبود در حق حق و تاخیر نبود بقیام نمودن بحق خلق
و مطیع بود نه بخوف عقاب و نه بامید حسن مآب و نه بیند
و نداند مر نفس خویش را و مر اعمال خویش را قدری و قیمتی
مر اینست که گفت رباعی آنانکه ره عالم توحید بدیدند
بیهوش بسوی عالم توحید دویدند در نفی وجود دیدند همه معنی اثبات
اثبات بما ابلیند همه نفی گزیدند اما اشارت مشایخ رضوان
الله علیهم که درین باب یکی آنست که خواجه ابو عثمان مغربی
میگوید رحمة الله علیه الولی قد یکون مشهورا و لا
یکون مفتونا ولی مشهور باشد در میان خلق اما مفتون

نباشد و بزرگی دیگر میگوید اَلْوَلِیُّ فَلَا یَکُوْنُ مَسْتُوْرًا وَلَا یَکُوْنُ مَشْهُوْرًا گفت ولی مستور نباشد و مشهور نباشد و این گویند که احتراز کرد از شهرگی و آن شهرگی باشد که در وی فتنه بود یعنی شهرة باشد اما شهرگی وی بی فتنه بود پس ابو عثمان مغربی رحمة الله علیه گفت روا بود که وی شهره باشد اما شهرگی وی بی فتنه باشد زیرا که فتنه اندر کذب بود چون ولی اندر ولایت خود صادق بود روزگار وی از فتنه دور بود اندر

نقلست خواجه ابراهیم ادهم رحمة الله مردی را گفت خواهی که ولی باشی از اولیاء خدای گفت خواهم گفت لَا تَرْغَبْ فِیْ شَیْءٍ مِنَ الدُّنْیَا وَالْآخِرَةِ وَفَرِّغْ نَفْسَکَ لِلّٰهِ وَاَقْبِلْ بِوَجْهِکَ عَلَیْهِ بدنیا و عقبی رغبت مکن و فارغ کن خود را از برای دوستی خدای و روی دل بحق آر چون این اوصاف در تو موجود شد تو ولی باشی اشارت برین است که گفت

قطعه

بگذار تو خویش را و آنگاه ؛	در عالم ما بما سفر کن ؛
بربند تو چشم را ز دیدن ؛	در حضرت ما بما نظر کن ؛
پس جان عزیز خویشتن را ؛	ای خواجه بده زما خبر کن ؛
وز عالم خویش هرچه بودت ؛	زین پیش بزود از بدر کن ؛

مراد ازین همه آنست که بدانی خداوند تعالی را اولیاست که ایشانرا
بدوستی و ولایت مخصوص کرده است و والیان ملک او یند
که بوکزیده است ایشانرا و نشانه اظهار فعل خود کردانیده است
و بانواع کرامات مخصوص کرده و آفات طبیعی از ایشان پاک کرده
و از متابعت نفس شان برهانیده تا همت شان جز وی نیست
و انس شان جز با وی نه پیش ازما بوده اند و اکنون هستند و
الی یوم القیمة خواهند بود و اینجا مارا با دو کروه خلافست
یکی معتزله و دیکر عامه حشویان معتزله تخصیص یکی را از
مومنان بر دیکری انکار کنند و عامه حشویان تخصیص روا دارند
اما کویند که بوده اند و امروز نمانده اند و انکار ماضی و مستقبل
یکی بود زیرا که طرفی از انکار اولیتر نباشد از طرفی دیکر الکونه
بدان که خداوند تعالی برهان نبوی را امروز باقی کردانیده است
و اولیارا سبب اظهار آن کرده و مر ایشانرا والیان عالم کردانیده
تا از آسمان باران ببرکات اقدام ایشان آید و از زمین نبات
بصفاء احوال ایشان روید و بر کافران مسلمانان نصرت بهمت
ایشان یابند شعر این معنی است که کفت مثنویات
قدم درنه درین ره همچو مردان :: که خدمتکار تست آن چرخ کردان ::

خموش شوند در ره سر نهاده ٭ زبان بریده در ره فتنه ده
توخوش خفته وایشان در ره او ٭ همی پوشند خاک در کوی او
از آن کانی که جانها گوهر اوست ٭ فلک از دیرگه خاک در اوست
واز ایشان چهار هزار اند که مستور اند و مر یکدیگر را نشناسند
وجمال حال خود را ندانند و اندر کل احوال از خود و از خلق
مستور باشند و اخبار برین وارد است و سخن اولیا برین ناطق
است واما آنک اهل حل و عقد اند و سرهنگان درگاه حق اند سیصد
اند که مر ایشانرا اخیار خوانند و چهل دیگر اند که مر ایشانرا ابدال
خوانند و چهار دیگر اند که مر ایشانرا اوتاد خوانند و سه دیگر اند
که مر ایشانرا نقبا خوانند یکی دیگر که مر او را قطب خوانند و غوث
خوانند این جمله مر یکدیگر را بشناسند و اندر کارها بیکدیگر محتاج
باشند بدین اخبار مرویست و ناطق واهل صناعت بر صحت
این مجتمع اینجا قول مخالف وارد میشود و آن آنست که گویند
چون گفتی که ایشان مر یکدیگر را بشناسند و بدانند که هر یک از ایشان
ولی اند پس باید که بعاقبت خویش ایمن باشند و امن از عاقبت
جایز نه جواب آنست که دانستن ولایت امن مقتضا نکند
چنانک روا باشد که مومن بایمان خود عالم بود با این همه

ایمن نبود پس همچنین روا باشد که ولی ولایت خود بداند و
ایمن نباشد امّا روا باشد که بر وجه کرامت حق تعالی مر او
را با من عاقبت شناسا گرداند اندر صحت حال بر وی و حفظ
وی از مخالفت چنانکه عشرهٔ مبشره را بود و هیچ زیان
نداشت یعنی آن ده تن را پیغامبر علیه السلام گواهی داد که ایشان
از اهل بهشت اند و بدین گواهی ایشان از خوف خاتمت ایمن
گشتند و با همین از جمله اولیا بودند و امن ایشان از خوف
خاتمت دین ایشانرا زیان نداشت و اگر گویی ایشان که دانستند
از اخبار صاحب شرع دانستند و آن بوحی بود و آن منقطع
گشت پس این چگونه دانند گویی جواب آنست که اولیا بدان
شناسند ولایت خویش را خدای عزوجل اندر ایشان لطایفی
بدید آرد که آن خاص جز اولیا را نباشد و هرگز اندر اعدا
دو روا بود که ایمن کرد اند حق تعالی مر ایشان که آنچ
اندر سر خویش همی یابند بدانند که کرامت و عطاست از خداوند
عزوجل و آنچ هست حقیقت است و خداع و مکر و استدراج
نیست زیرا که مکر و مخدوع کسی باشد که چون بظاهر چیزی
از کرامات ببیند با کرامات آرام گیرد و خویشتن را اهل آن کرامت

امروز

داند

دانند پس کسی که مر او را محل ولایت باشد با کرامت او را مر نبود خود
را اهل کرامت نشناسد و بعضی آنک ضد اند و در وجود نبود که ضدین
باشند روا نباشد که حکم این یکی حکم آن دیگری شیخ محقق ضدیت
را بزرگان بکرامات بدین چشم نگرند که یکی از اولیا گفته است که بت
اندر عالم بسیارست یکی از بتان کرامات است تا کافران به بت تعلق
کنند اعدا باشند چون از بت تبرا کنند اولیا گردند بت عارفان
کرامات است اگر با کرامات بیارامند محجوب گردند و معذور گردند
اگر از کرامات تبرا کنند مقرب گردند و موصول گردند عزیزی گفته
است قطعه   زاهدا ترا جنت فردوس باید نزلهاء
عاشقانرا لذت اندر قعر زندانست و بس   لطف او را عام و خاص و نیک و بد
زیرا چه از بین بجز ایذای نفس است
یافته اند   قهر او را بیش زخمی کارگر دانست و بس   از اینجاست
گفته اند الله تعالی با اهل عالم فضل کند مگر با طالب خود با او عدل کند رحمان و رحیم دیگر اما بر عاشق خود [illegible] و کام ایشان [illegible] از برای آن تا داد عشق داده باشد ۵
چون خدای عز و جل مر ایشانرا چیزی کرامات پدید آرد اندر دل
ایشان خضوع و خشوع زیادت گردد و ذل و تواضع بیشتر از آن
باشد که بود و ترس و خوف زیاده از آنکه دگر بود سلطان العارفین
ابو یزید بسطامی قدس الله روحه در سفر خویش بر لب آبی رسید
که کشتی نداشت در خاطرش گذشت که بی کشتی چگونه گذرم در حال
ماهی میان آب پدید آمد فریاد بر آورد که المکر المکر و باز گشت

وازینجا سری است لطیف و آن آنست صحت ولایت متعلق
است باعراض از غیر دوست و ترک ما دون الحبیب و ترک
واخذ ضد اند و اقبال و اعراض مخالف یکدیگر اند چون بکرامات
اقبال کرد بکرامات دید و بر آن اعتماد کرد از مکرم اعراض نمود
و بغیر دوست اقبال کرد و لا ولایة مع الاعراض و لا ولایة
بالاعراض هرگز نبود ای برادر جای نومیدی نیست که میفرماید
قُلْ یَا عِبَادِیَ الَّذِیْنَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ
رَحْمَةِ اللّٰهِ ای انک نظر عزت بر قدس نبوت و بر طهارت ساحت
میلاد یکی در عین الودکان الوان معاصی بنگر و اسرار محبت
مادر ایشان بر سان و الوان عصیان ایشان را باب استغفار بشو
فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ تا از شرمساری گناه از در تو نروند
بل بقوت دل در جبل امیدواری آویزند تا بدانکه امواج بحار
رحمت والوان معاصی و اقذار مناهی عاصیان را از وجود
ایشان پاک کرده اند و بطهارت مغفرت مریافت نعمت رویت
واقبال اندکه اِنَّ اللّٰهَ یَغْفِرُ الذُّنُوْبَ جَمِیْعًا سوخته
بدین معنی اشارت کرده است و گفت رباعی
گر نه بگمان خویش در بند شوی ... ور در کاری ز حرص خرسند شوی

بالکره

باکیزه شود وجود تو از لوث گناه ∴ تا قابل اسرار خدا و تو شوی

وآنچه در زبور مهتر داود علیه السلام آمده است یا داود

أنذِرِ الصِّدّیقینَ فإنّی غَیورٌ وبَشِّرِ المُذنِبینَ فإنّی غَفورٌ

بترسان صدیقان را زیرا که من غیورم و بشارت ده گناهکاران را زیرا که من غفورم

آنست در نهاد نومید می‌زند و فی‌الحال یأس و قنوط از ساحت

رحمت ناامیدی ناامید و ناامید شدن

ناامیدی بر می‌کند تا سر لا تقنطوا من رحمة الله بیدا آید السلام

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب در ولایت پنجم

برادر اعز قاضی صدر الدین شرفه الله بولایته بداند که

ولایت عام ایمانست هر که ایمان آورد از جملهٔ اولیاء خدای

گشت و لیکن احتمال دارد که با این ولایت ترک امر کند و ارتکاب

نهی کند باز دیگری باشد که امرها بجا آرد و از نهیها دور

باشد و این هم از جملهٔ اولیا باشد اما اندر جنب این فریق

اول خاص باشد و فریق اول اندر جنب این فریق عام

باشد باز فریق سیوم باشند که خاص خاص باشند امرها

بجا آرند و از نهیها دور باشند و نیز مرادهای خویش همه در

زیر قدم آرند نگرند که ما را چه باید نه بینند که دوست را چه

باید مراد دوست بر مراد خویش مقدم دارند و مراد خویش

قدم نهادن شرک دانند از بهر آنکه اصل همه کفرها متابعت

هواست چنانکه قران مجید برین اشارت کرد أفرأيت من
اتخذ الهه هواه ہوا اینجا شرک دانستن ضرورت است تا در غلط
نیفتند بدانکه شرک نزدیک این طایفه بر دو نوع است یکی را
شرک جلی گویند وان آنست که کسی بخدای معبودی دیگر گیرد
واین شرک منافی اصل ایمانست نعوذ بالله منها دویم شرک را
شرک خفی گویند وان آنست که کسی عند الحاجة غیری دارد
بواسطهٔ ان حاجت بدل خویش مقصود گیرد وبعضی گفته اند
شرک عارفان دیدن وجود غیر است وبعضی گویند از شرک
خفی است حواله کردن بر هستی خودی در جمله احوال ومیل
کردن باختیار خویش وجنگ زدن بحیله وتدبیر چون ترا
کاری پیش آید واین شرک را شرک خفی گویند منافی کمال توحید
است نه منافی اصل توحید

رباعی

در قلوهٔ رحمت تو چون افتادم .. از هیچکسی همی نیاید یادم
از آدمی وفرشته در رحمت تو .. من بنده نظر چو میکنم آزادم

الکنون .. انکه متعارف است میان خلق که مهتری را دوستان
باشند ولیکن گروهی خاص وگروهی عام وگروهی محرم ونهی
را انایند بیش ازین نشایند وگروهی خاص تر باشند که منادمت

را نایند

راشناسند و گروهی خاص‌تر از آن باشند که سرّ را شناسند و گروهی
خاص‌تر از آن باشند که میان ایشان اتحاد باشد اندر مُلک و
اندر مِلک هر چیزی دوست کند آن دیگر کرده باشد و تصرف هر یکی
از ایشان اندر مِلک آن دیگر همچنان باشد چون اندر مِلک خویش
و این آنگاه درست گردد که تهمت دویی از میان برخیزد و این را
در شریعت مثالست نه بینی که پدر را و فور شفقت است و صحّت
رای است عقد وی بر فرزند جایز است چون فرزند بحال بلوغ
رسد نتواند عقد او را فسخ کردن و ازین معنی گفته اند
بزرگان که مر عامه را امر بود و مر خاص را اذن چون مصطفی
صلّی الله علیه وسلّم که ماذون بود باستحلال مکه و نیز مر آن
اعرابی را که اندر ماه رمضان افطار کرده بود گفت کُلْهُ
وَاَطْعِمْ عِیَالَکَ باز گفت یُجْزِیْکَ وَلَا یُجْزِیْ اَحَدًا بَعْدَکَ
و این دفع شریعت بود بظاهر ولیکن مر عاصی را حدّ نفس و نهی
نگاه داشت تصحیح شریعت را بطل ایشان یکان دستوری
داد بخلاف کردن حق شریعت اظهار خصوصیت دوستی خویش
را تا خلق را بنماید که من از آن خواصم که هر چه خواهد مُلک و مِلک
دوست بکنم روا دارد خواجه سنائی علیه الرحمة در مثنویات بدین

[illegible]

معني اشارت کرده است　　　　منقویات

دریغا جوهرت در سنگ مرده .:. بزنگار طبیعت زنگ خورده .:.

ازان بر ملک خویشت نیست فرمان .:. که دیوت هست در جای سلیمان .:.

اگر حاصل کنی انگشتری باز .:. بفرمان آیدت دیو و پری باز .:.

تو شاهی هم در آخر هم در اول .:. ولی در پرده بنداری احول .:.

دو می بینی یکی را و دو را صد .:. چه یک چه دو چه صد جمله تو بی حد .:.

وشکی نیست که همه انبیا اندر نبوت برابرند ولیکن بعضی را

بر بعضی فضل است همچنین همه مومنان اند حکم ایمان برابرند

ولیکن بعضی را بر بعضی فضل است گروهی را مقام عمومیت

و گروهی را مقام خصوص و هر که این را منکر بود مشاهد در شنگار

شده باشد و این چنانست که هر ملوک دنیا را سپاه بسیار باشد

و همه بحکم سالکوی جاکری باشند و هم مواجب خوار ملک باشند ولیکن

یکی را مقام شورباني باشد و یکی را مقام فراشي و یکی را مقام

دربانی و یکی را مقام حاجبی و یکی را مقام خزینه داری و یکی

را شرابداری و یکی را سرهنگی و یکی را وزارت و یکی را مقام صحبت

و باشد که یکی بخصوصیت بجایی رسد که ملک خاتم ملک بوی سپارد

تا امر وی امر ملک بود و نهی وی نهی ملک باشد و تولیت وی تولیت

ملک باشد

ملک باشد و این ظاهرست و بر هیچ عاقلی پوشیده نگردد و مومنان
هم اندر محل ایمان همبرین ترتیب اند و چون برین مراتب باشند
که گفتیم پس هر یکی از ایشان اندر جنس آنک فرود تر از ویست
خاص باشد و اندر جنب آنکه برتر از ویست عام باشد و این محل
و این حریت مر اولیا را آنگاه پدید گردد که مختص و مصطفای حق
(برگزیده)
گردند و بدین مقام آنگاه رسند که ظاهر و باطن مر حق را یکی کردند
خلاف نکنند و نه اندیشند و با نفس صحبت نکنند و اندر نظاره
مخدوم خدمت خویش گم کنند و اگر هر دو کون بر ایشان عرضه دهند
بر دوست بدل نیارند و بنظاره دوست چنان مشغول باشند که بغیر
دوست نپردازند و بر جاره دوست چنان مشغول باشند که بغیر
دوست امید ندارند و بخوف دوست چنان مشغول باشند که از غیر
دوست نترسند و بانس دوست چنان مشغول باشند که از غیر
دوست مستوحش گردند و بذکر دوست چنان مشغوف باشند که از
غیر دوست ایشانرا یاد نیاید و بجمله ظاهر و باطن ایشان از کل
وجوه و بجمیع معانی چنان مستغرق دوست گشته باشند که اندر
ایشان فضل نمانده باشد غیر دوست را سوخته برین اشارة
(بهیچ کار)
کرده است

رباعی

در عشق اگر زوصف مسلوب شوی .. اندر نظر ز خویش محجوب شوی
وصف تو غرض است در زمان نیست شود .. زنهار بدو گمان که محجوب شوی

آنگاه چون چنین گردد از مراد خویش و از اختیار خویش و از جمیع معانی وصفات خویش فانی گردد از اوصاف و مراد دوست قایم گردد هرچه بخود اهل بیابد نه از بهر آنک اندر وی ارادت غیر دوست باشد ولیکن ارادت وی ارادت دوست باشد بلک دوست اندر وی ارادت خویش پدید آرد هرچه پدید آید ارادت دوست باشد نه ارادت وی بود و خلق پندارند که آن بود که وی خواست و بنزدیک وی آن بود که دوست خواست بدین معنی مختص و مصطفا حق گردند منکر این را نتوانند شنید و گویند طامات

مثنویات

کسی کو علم لوح و لات داند .. بلا شک این سخن طامات داند
زچشمه تو ربرانی نیابد .. که از خفاش حربائی نیاید

الغرض چون بدین مقام رسند که گفته شد بشناسند که ما اولیاء خدا ایم و بقول مشهور از بهر آنک اگر شرط ولایت بی مرادیست خود را بی مراد بیسند و اگر بی اختیاریست خود را بی اختیار بیسند همه مرادها از دوست بیابند و هیچ مراد نکنند معنا آنک

فتوی سلطان انبیاست صلی الله علیه وسلم لو اقسم علی الله لابرّه لو دلیل آنست که قسم نکنند و لابرّه دلیل آنست که اگر کنند بیابند مصطفی صلی الله علیه وسلم باز نمود که اولیا مرحه خواهند بیابند ولیکن نخواهند عارفی بدین معنی اشارت کرده است رباعی عاشق چو بدو رسید بی باک شود کونین بنزد همتش خاک شود وآنگاه بدو ز عالم محبوبش بی واسطه خطاب لولاک شود، وخداوند نگاه داشته باشد اورا عن النظر الی نفسه فلا یدخله عجب مر محفوظ ابد باشد از نگرستن بخویشتن تا عجب بوی در نیاید یعنی مر چنین مقام رسند نیارند که بخویشتن به بینند زیرا که وی آن مقام خویشتن نادیدن یافته است وچون به بیند سبب نماند یافته کم گشته کار افتاده، گفته است

مثنویتین

تا تو با تو بود در ذاتست ٭ کعبه با طاعت بت از اینست

چون ز ذات تو بود تو دور است ٭ بتکده از تو بیت معمور است

ویکون مستوراً من الخلق ومر اورا از خلق ربوده باشد بمعنی نگرستن بایشان تا در شهوت نیفتد فلاینه بتنوده بتی اورا اندر فتنه نیفکند یعنی نظاره خلق نباشد تا بریا

نیفتد که حفظ بنده از خلق دو چیز ست یا نکوهش یا ستایش
و هردو دین را تباه کند و این را سر ریبت و آن آنست که هر که
مرکسی را عابد است علامت صحت اندر عبادت غیر معبود
نا دیدن است پس هر که عجب آورد اندر عبادت نفس دیده نه حق
خدای پرست نبود نفس پرست بود و هر که ریا آورد اندر عبادت
خلق دیده نه حق خلق پرست آمد نه حق پرست چون نفس پرستد
بخلق پرستد و طمع جزا از حق کند محال باشد وَيَكُونُ مَحْفُوظًا
عَنْ آفَاتِ الْبَشَرِيَّةِ وَإِنْ كَانَ طَبْعُ الْبَشَرِيَّةِ قَائِمًا مَعَهُ بَاقِيًا
فِيْهِ و نگاه داشته باشد از آفات بشریت هر چند طبع بشریت اندر
وی قایم بود یعنی باز بودن وی از ناشایستها نه از آن باشد
که اندر وی خواست آن چیز نباشد که اگر چنین بود پس باز
بودن از ناشایست محمود و مشکور نگردد از بهر آنک اگر چنین
انکه اندر وی خواست ناشایست نباشد اصلا یا عاجز بود
یا بی آلت بود آنگاه ممتنع نباشد ممنوع بود و ممنوع
محمود و مشکور نبود و در فعل وی جز ایی نباشد و ازین جای
است که آدمیان را بر طاعت ثواب است و بر معصیت عقاب
که هر دو آلت دارند بخلاف فرشتگان که آلت معصیت ندارند

منزه بود که

به ترک معصیت و نه بکردن طاعت مثاب و ماجور نباشند اما
هرچه مر عامه خلق را بطبع خویش آید از حظوظ نفس او را نیز
خوش آید و لیکن خوش عام بخلایق باشد که مراد خود را بر فرمان
حق مقدم دارند و ایشان مراد حق را بر مراد خویش مقدم دارند
فرق اینست ای برادر باید که از درد و حسرت فوت این حدیث
خالی نباشی و نومید نشوی که عدل و فضل صفت اوست عادل
است نظر بر حکم خود دارد و مفضلست نظر بر عجز ما دارد چون
نظر عدل بر حکم خود دارد کار خلق اولین و آخرین بسازد چون
نظر فضل بر عجز ما کارد همه کارها ما ساخته است و همه سیاه جنایات
بیاض شده و همه عیب ما رنگ هنر گرفته جه جای نومیدیست بیچاره
گفته است بیت نومید شود دلا تو امروز ازانک؛
فردا نظرش بحکم خود خواهد بود؛ آن سالک قدم خواجه ابراهیم
ادهم رحمة الله علیه روزی گرد کعبه معظم طواف میکرد بر
زبانش رفت اللهم اعصمني من الذنوب خداوندا مرا
از معصیت و گناه نگاه دار ندا شنید آنچ تو میخواهی همه میخواهند
اگر همه را دستار عصمت بر سر نهم در خزانه مغفرت جواهر
معدن رحمت بر که باشیم اگر الوده عصیان نبود صوب

عنایت ما کو اشوید الکو کنا ه کمان بنود لطف ما اسرار قبول تو به
با کو کوید افتاده، وامیدواری کفته است　　رباعی
عاصی نگسسته کرچه نی باک بود، انکه در بر تو غمناک بود،
شو بنده چو فضل بست الواث ورا نالود به تحقیق به از باک بود،
ای برادر آنک امروز الواث معاصی واقذار مناهی از تو واز
من با آب سحاب فضل واحسان خویش شسته کرد الله فردا لحضور
انبیا واولیا وخلق اولین وآخرین کی فضیحت ورسوا
کند سوخته، میکوید　　رباعی
عاشق بکنه کرچه کرفتار بود، یا شیفته بر باده، خمار بود،
از هفوة بیار جرا دارد باک، معشوق چو برده پوش ستار بود،
بسم الله الرحمن الرحیم ، مکتوب در کرامت دویم
برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بداند که فقها امت را از
اهل سنت وجماعت واهل معرفت اجماعست که کرامات
اولیا جایزاست هرچند اندر حد معجزات رسد ونزدیک
معتزله جایز نیست مکر در چیزی که عموم باشد میان عاصی
ومطیع چنانک اجابت دعا یا در بیابانی تشنه کرد چشمه
آب یابد یا کسی او را آب دهد یا کرسنه کرد میزبانی

نان دهد

تات دهد کویند بنده جون ایمان آورد از محل عداوت
بمحلّ ولایت آمد اکر ولایت کرامت تقاضا کردی جنانک
شما میکویید بایستی که همه را یکسان بودی از بهر آنک اندر معنی
ولایت همه برابر اند بس باید که در حکم برابر باشند جواب
جنین کفته اند که ولایت ایمان محل عمومست اندر وی عاصی
و مطیع و نبی و غیر نبی در وی یکسانست امّا ولایت خاص
دیکرست جون ولایت خاص بود کرامت نیز خاص بود جنانک
سلطان را سپاه باشد همه در جاکری و سپاهی برابر اند و زیر
را و حاجب را هزار کرامت باشد که دربان و فراش را نباشد
و اکر کویی جون حق تعالی خواهد که پیغامبری را پیغامبری
ظاهر کند بمعجزه کند جون مثل آن بر غیر پیغامبر روا باشد
شبهه افتد بس این پیغامبری بجه ظاهر کند بس ازینجا لازم
آید که پیغامبر از نا پیغامبر شناخته نشود جواب چنین کفته
اند که ولی صادق همان میکوید که نبی میکوید و همان جیز
میخواند که نبی میخواند و با این همه معترفست که من این کر
یافتم بتصدیق وی یافتم و پیغامبر نه ام بس بدید آمدن
کرامت بر ولی تایید باشد مر نبی را و بیدا کشتن راستی

دعوی وی و بدین هیچ شبهه نیفتد واصل این آنست که دو
مدعی که اندر دعوی متضاد باشند دلیل یکی دیگری را دلیل
نگردد اما اگر دو مدعی یک معنی را دعوی کنند و یکدیگر مصدق
باشند و دلیل یکی را قایم میشود که آن دیگری را دلیل باشد
چون اقامت بینه مر یکی را از ورثه حجت باشد مر همه وارثان
را از بهر اتفاق ایشان اندر عصبیت واستحقاق و اگر گوید
چون ولی را کرامت بود ناقض عادت که بحد معجزه
رسد پس وی دعوی نبوت کند این محال است زیرا که شرط
ولایت صدق قول است و دعوی بخلاف معنی کذب باشد و کاذب
ولی نبود و اگر گوید که چون گفتی که معجزه ناقض عادت
و دلالت صدق پیغامبر است پس چون جنس آن بر غیر
پیغامبر روا داری این معنا دکرد حجت نماند گوییم این
برخلاف آنست که ترا صورت بسته است از آنکه معجزه
عادات خلق را ناقض است چون کرامت ولی عین
معجزه بود همان برهان نماید که معجزه نبی نمود از آنچه
کرامت امت معجزه پیغامبر است که شریعت وی باقی است
باید که حجت وی نیز باقی باشد پس اولیا گواه اند بر صدق

رسالت رسول تا قيامت واكر كويد فرق جيست ميان معجزه
وكرامت بدانكه در معجزه اظهار شرط است ودر كرامت كتمان
شرط است وديكر انكه انبيا بر آنند كه اين معجزه است وبيش
از آمدن خبر دهند از معجزات اما اوليا از رفتن كرامات
بي زبان اند وبيش از آمدن كرامات خبر نكنند واين بدان
اصل است كه ولي را محل ولايت ثابت نكردد تا خويشتن را
چنين داند او را دعوي كرامت كي بود وچون دعوي نباشد
بآمدن ورفتن كرامت خبر چه دارد وكفته اند هر كرا از حق
جز حق چيزي بايد او را مقام ولايت نيست چون دعوي كرامت
كند از دوست غير دوست خواست بس اين نفي ولايت باشد نه
ثبوت ولايت چون اين مقدار بدانستي اكنون بدانكه اكر
كذابي دعوي بيغامبري كند روا نباشد كه خداوند او را معجزه
دهد چنانك صادق را زيرا كه نبي صادق است ومحق وايمان
آوردن بوي واجب ومتنبي كاذب است ومبطل وايمان آوردن
بوي روا نه بس چاره نيست كه محق بايد كه از مبطل جدا بود
وآن بمعجزه باشد بس اكر آن معجزه هر دو را باشد
فرق نماند ميان محق وميان مبطل وبدليل نيايد هر خلق را

رشد خصمي الله ان الاولياء لا يخفى عليهم انفسهم [illegible]
بجامع عدم العصمة ولا انبياء لا يخفى عليهم [illegible]
بخلاف نفس معصومون وقال [illegible] واكثر [illegible]
ان يعرف الولي [illegible]
والكرامات والنعم [illegible]
زيادة الشكر [illegible]

[illegible] خويشتن را

که ما را بکه ایمان باید آوردن و مشابهتی افتد میان صادق
وکاذب که هرگز بر نخیزد اما اتفاق کرده اند مشایخ این طایفه
وجمله اهل سنت وجماعت بدانک روا باشد که فعلی ناقض
عادت مانند معجزهٔ انبیا وکرامت اولیا بدید آید بر دست
کافری وکس را اندر کذب وی شک نیفتد واین چنان بود
که فرعون چهارصد سال عمر یافت که وی را اندران میان هیچ
بیماری نبود وآب از پس وی ببالا بر شد وچون او بایستاد
آب بایستاد وچون او برفت آب برفت وهیچ عاقل را اینجا
شبهه نیفتد در آنک او دعوی خدایی کرد زیرا که همه عقلا
مقر اند که خداوند جسم وجوهر وخورنده وجنبنده ورونده
وآینده وگوشت وپوست نیست واگر چنین افعال ناقض
وی بسیار بدید آمدی هیچ عاقل را بر کذب دعوی وی
شک نبودی وشبهه نیفتادی زیرا که اگر یک چیز از خلاف
عادت که بر وی بدید آمد کسی را شبهت خواهد افکند هزار
چیز ظاهر که بر وی بدید است شاهد است بر کذابی وی
مر آن شبهه را دفع کند ومانند این ما را حضرت رسالت صلی
الله علیه وآله وسلم که سر همه صادقانست خبر داده است که اندر

[illegible]

آخر زمان دجّال خواهد آمد و دعوی خدایی خواهد کرد
و دو کوه ابگینه یکی بر راست و یکی بر چپ وی میرود این کوه
که بر راست بود جایگاه نعیم بود و آنک بر چپ وی بود جایگاه
(ای تو ظاهر نه در حقیقت)
عذاب بود گوید این بهشت است و این دوزخ هر که بمن ایمان
آرد او را اندرین بهشت اندازم و هر که بمن ایمان نیارد او را
اندرین دوزخ اندازم و حق تعالی بدست وی یکی را بمیراند
و یکی را بزیاند آن همه که یاد کردیم مانند معجزه و کرامات
خدای تعالی همه مردشمن را بدهد از بهر آنک اینجا شبهه نیفتد
که هر که بست داند که هر که بر خر نشیند خدای نبود و خورنده
و خسبنده خدای نبود پس این استدراج باشد و مکر معنی
استدراج آن بود که ایشان هرچند بی حرمتی کنند ایشانرا
باسانی و بمراد گذارد تا در بی حرمتی و تمادی خویش هلاک
شوند چنانک با فرعون کرد اگر چه او را آب روان کرد تا از دعوی
خدایی باز گشتی و معنی مکر آن باشد که نجات نماید و هلاک
آرد و عز نماید و ذل آرد و هدی نماید و ضلال آرد با اعدا
صفت این باشد یعنی هرگاه که دشمن را چیزی ازین معنی
بدهند همه استدراج و مکر باشد پس این سه گونه آمد انبیا را

(در حاشیه:) و هذا قول الله تعالى: إنما نملي لهم ليزدادوا إثما ... خدای تعالی ...

معجزات باشد و اولیا را کرامت باشد و اعدا را مکر و استدراج
باشد و در بعضی نسخه آورده است که نقض عادت از عالم غیب
که بر دست انبیا رود آنرا معجزه گویند و آنچه بر دست اولیا رود
آنرا کرامات گویند و آنچه بر دست مجانین و صبیان و عام خلق
رود آنرا عون گویند و آنچه بر دست کافر برود آنرا استدراج و مکر
گویند و مستدرَج و ممکور بدانچه یابد بنازد و بروی اعتماد
کند و خود را مستحق آن داند و بر دیگران تطاول نماید باز
مُکرَم از کرامت بگریزد و بترسد و بغرور در آید و تن خویش را
خوار گیرد تا بزرگان گفته اند بیشتر قطیعت درین راه اندر
کرامات پدید آید از بهر آنکه هر بنده را بهمان مقدار که با غیر حق
سکون افتد از حق قطیعت و بُعد پدید آید مثال این آنست
که مادر چون خواهد که فرزند را از کنار خود دور کند یا از در بیرون
فرستد باره حلوا بدست وی نهد چون کودک زیرک باشد حلوا
بیند از دویدن مادر آویزد و اگر نادان بود حلوا بگیرد و شادی
بکند و بدر رود یا در آب اندر افتد یا زیر پای ستور آید حلوا بیند
فراق مادر نه بیند پس چون حلوا گیرد مادر برهاند و چون مادر
دامن مادر گیرد حلوا خود او را بود و گروهی از بزرگان

جنبی کوه:

چنین کفته اند که کرامات زنکست وارا پس است و پرورش است هر

اشتری را که بپرورند و بیارایند و کرد شهر بکردانند خلق از نظاره

عز او ببینند و ذبح بزبر کارد بنهان بود حتا خلق اخواهند

بودن باوی این فعل نکنند تا یکی از مشایخ چنین کفته است رحمه

الله که بت اندر عالم بسیار است یکی از بتان کرامات است تا کافرانرا

با بت تعلق بود اعدا باشند چون از بت روی کردانند و تبرا کنند

اولیا کردند همچنین بت عارف کرامات است اکر با کرامت سکون

کیرد محجوب کردد و اکر از کرامت اعراض نماید و تبرا کند مقرب و مکشوف

بود رباعی هرکز نبود ای بت بکزیده من مهر تو زدل و خیالت از

دیده من کر از سبب کرامت بجویی یابی آن ذوق در استخوان بوسیده من

و این سر آنست که در مکتوبی تحریر افتاده است که صحت ولایت

متعلق باعراض از غیر دوست است و ترک ما دون الحبیب و ترک

و اخذ هر دو ضد اند چون بکرامت اقبال کرد و کرامت ... و بر

کرامت اعتماد کرد از دوست اعراض کرد و بغیر دوست اقبال نمود

وَلَا بَقَاءَ لِلْوِلَايَةِ مَعَ الْإِعْرَاضِ عَنِ الْحَبِيبِ وَالْإِقْبَالِ إِلَى غَيْرِ

الْحَبِيبِ نقلست و فی سلطان العارفین خواجه بایزید

بسطامی را رحمة الله علیه در سفری آمد بیشی آمد که بکشتی بایست

یعنی در طلب بالا عادت اینست که شتری را می‌پرورند و دانه بسیاری خورانند و فربه میکنند بعده وقت بسمل کردن تمامی شهر میکردانند برای تفاخر را بعده بسمل میکنند همچنین حق سبحانه و تعالی کافرانرا استدراج میکند اول ... او را ... ابدا میدهد بعده او را بعذاب ...

كذشت وكشتي حاضر نبود در خاطرش امد كه جكونه كذرم در حال
بديد كه ميان آب راه بديد امد فرياد برآورد وكفت المكر المكر
وباز كشت وكفت بيت من بكرجا قيامت خوش خوردم بياد دوست
جوي نيز ازوانما كو تشنه كو تر بود، وديكر بعزيزي اشارت كرد
رباعي حاشا كه دلم از تو جدا خواهد شد يا با كس ديكر آشنا خواهد شد
از مهر تو بكسلد كرا دارد دوست وز كوي تو بكذرد كجا خواهد شد
اي برادر آخر شنيده كه ان الحب اوله حيوة وآخره ممات
واوله نحيل وآخره قتل اول محبت حيات است وآخرش
ممات واول محبت مكرمت وآخرش قتل اولش كرامة وآخره
غرامة اولش كرامت وآخرش غرامت از ينجاست كه كفته
اند كه بلا در محبت درهمي بايد جنانك نمك در ديك بر اينست
كه كفت بيت آسايش است رنج كشيدن ببوي آنك
روزي بپايه جب برد بيمار بكذرد اين داني جيست مراين صاحب
جمالي كه بر عاشق خود ناز نكند داد جمال خود نداده باشد بحق
حق كه داد جمال حضرت باك اوانست كه اكر فردا خطاب آيد كه
در ما نكر تو كويي دريغ باشد جنان جمال را از نظر جو مني كس
كفته است بيت نجا حديث وصلش نهار تا نكويي

کان در زبان نیاید و اندر دهان نگنجد ای برادر آن روز که بساط
محبت گسترانیدند همه مرادها را آتش در زدند اینک آن سالک
اول آدم صفی صلوات الله علیه سیصد سال خون جگر بر رخساره
باریده و اینک نوح برگزیده به تیر انه لیس من اهلک جگر
او زدند و اینک خلیل الله را حله خلت پوشانیده بی انکار نمرود
طاغی را بروی گماشته و در منجنیق بلا نهاده و اینک یعقوب را
هشتاد سال در بیت الاحزان سوخته و اینک مهتر یوسف را
بر چهار سوی بازار مصر در صف بندگان من یزید بنده کرده و
بچند درم ناسره فروخته و اینک ذکریا را پاره پاره کرده بر
اندیت که سوخته گفته است

قطعه

این همه میکند ولیک از بیم ٭ مرد را زهره نی که آه کند
زانکه مردی بجای آینه است ٭ آه آینه را تباه کند

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب یازدهم در احوال صدیقان
و نماز برای قضا حاجات و کفایت مهمی برادر اعز شمس الدین
بداند که احوال الصدیقان بحر طهارت است اما گفته اند حدیث حدث
جواب سوال وان آنست که چون صدیقان بحر طهارت اند تمام ایشان نتوان ستد
عن البحر ولا حرج مر کانیک ارواح ایشان مورد ذخایر
الطافت و دلهاء ایشان معادن اسرار صمدیه است اینا

قیامت نقد است و وعد و وعید در حق ایشان ظاهر است آنچ
وعید دیگران است ایشانرا امن است دنیا و آخرت در فرمان
ایشان کنند اما ایشانرا نه بدنیا گذارند و نه بآخرت شیخ خواجه
جنید رحمة الله بوخاست تا بمسجد شونیزیه رود و مشغول
شود که در بغداد آن جای اولیاست چون پیش در مسجد
رسید شخصی با هول و منکر دید ایستاده گفت کیستی که در
دل من ترا انکار است گفت من ابلیسم که ترا آرزوی دیدن من
است گفت آری از تو سوالی دارم گفت بگوی گفت ترا با دوستان
حق دست بود گفت نه گفت چرا گفت اگر خواهم که بدنیا گیرم
در آخرت گریزند و اگر خواهم که بآخرت گیرم در حضرت خداوند
خویش گریزند و مرا آنجا راه نه عزیزی اشارت کرده است رباعی
هر کرا این عشق بازی در ازل آموختند تا ابد در جان او شمعی ز عشق افروختند
و آن دلی را کز برای وصل او بر دوختند هیچ بازش از دو عالم دیگران بر دوختند
پس گفت ای ملعون ترا بر سر ایشان اطلاعی باشد گفت نه مگر یک وقت
و آن آنست که چون در سماع ایشانرا وجدی بود من دانم که ایشانرا
چه بدید آمد این گفت و غایب شد خواجه جنید رحمة الله متفکر
و ملتفت در مسجد در آمد از گوشه مسجد آواز بر آمد که ای فرزند

نکرتا بقول این دشمن فریفته نشوی که اولیاء خداوند عزیز
تر ازانند که جبرئیل و میکائیل نو نماید بدین دشمن کی بنماید
خواجه جنید بدید آن پیرش بود خواجه سری سقطی رحمة الله
علیه وقتش خوش گشت و خواجه ویس قرنی را رحمة الله علیه
در عالم بیرت ستو ربانان بپوشیدند تا جز مصطفی کس اورا نه
شناخت و روز قیامت او را حشر کنند هفت هزار ملک را بصورت
او در ظهور آرند تا کس را بر وی راه نبود هر کجا که دران اقطار
و جوانب مملکت دینی بود بر درد مدد آن درد از سینه پاک
مصطفی صلی الله علیه و آله و سلم و چون درد دل اویس قرنی در قرن
بمدد محتاج گشتی مصطفی علیه السلام بدین عبارت مددی فرستاد
که انی لاجد نفس الرحمن من جانب الیمن و سر این لفظ
برقی است از عین توحید و این سر نه کسی بزبان عبارت کشف
تواند کرد و نه بسمع غفلت کسی تواند شنید اینجا علم من علم
و جهل من جهل گویند و بگذرند فرد ایک منت از منتها خداوند
بر صدیقان خویش که نزاع الی قبایل الله این خواهد بود که الخمل
اخمل ذکرکم نه من شما را بی نام کرده بودم و از
کوی شما شما را در ربوده بودم تا عیسی نام و ننگ شما را

اخمالک
بی نام کرده

دامن نگرفت چنانکه شوریده، بدین معنی اشارت کرده
است رباعی در تنگدهٔ بینی که بت بوستان چه کنند: با تنگ دهانت
تنگدستان چه کنند، من مست توام مرا نکو باید داشت:
ورنی دانی بتا که مستان چکنند: شیخ ابراهیم شیبی رحمة
الله علیه در عهد خویش مقتدا بود صدیقان و اهمه دعای او این
بود که اَللّٰهُمَّ کَمَا اَنْسَیْتَنِیْ عَلَی النَّاسِ فَاَنْسِهِمْ عَلَیَّ
خداوندا چنانکه مرا بر دل خلق فراموش کردانیده ایشان نیز
بر دل من فراموش کن تا نه کسی نه مرا شناسد و نه ما کسی را از
اینجا ارباب بصیرت گویند اگر خلق انصاف بدهند شناخت
هر یکدیگر را وبال است مگر که میان هر دو تنی که یکدیگر را می
شناسند و با یکدیگر دوستی برای خدای دارند چنانکه قرآن قدیم
خبر کرده است اَلْاَخِلَّاءُ یَوْمَئِذٍ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ
اِلَّا الْمُتَّقِیْنَ: ابو الحسن نوری را رحمة الله هو الصوفی فیه
گفتندی هر وقتی که سخن گفتی نوری از دهان وی بیرون آمدی
و بر آسمان تافتی برای آن او را نوری گفتندی وقتی یکسال
از مجاهدت برون نیامد و با کسی سخن نگفت بعد از یکسال
مناجات کرد و گفت اَللّٰهُمَّ اَسْتُرْنِیْ فِیْ عِبَادِکَ وَبِلَادِکَ

ای خداوند

اي خداوند مرا در میان خلق و شهرها خویش پوشیده دار
که طاقت آن ندارم که انگشت نماء خلق کردم یا کسی بره من
راه یابد یکی از اهل آن درد گفته است رباعی

عشق آمد جان من فراچلهان داد ٭ معشوق زجان خویش ما را جان داد
زین گونه بیان ما که او پنهان داد ٭ یک ذره بصد هزار جان نتوان داد

این خطاب بدل آمد که اَلْحَقُّ لَا یَسْتُرُهُ شَیْءٌ یا نوری
تو بر خلق خریند فلک حقیقت گشته پوشش نپذیری گفته
سدیدانست اَلْخُمُولُ رَاحَةٌ وَّ وَاحِدٌ وَلَا یَرْضَیْهَا وَالشُّهْرَةُ
آفَةٌ وَكُلٌّ يَتَمَنَّيْهَا كم نامي احب دل است و هيچ يكي بدان
خوش نه و شهرت آفت و همه خلق در آرزوی آن ای عزیز
نامی که همه کس برخواهد خاست آن نه نام است وصیت اهل سعادت
است هر قبولی که کسی را امروز بدید آید در میان خلق هر بان
هفت آسمان مذکور سعادت او نخوانند و بروی خطبه
محبت نکنند جاهی که از دین خیزد جاه آن جاه است که فردا
قیامت ظاهر شود چنانکه مصطفی صلی الله علیه وسلم از خواجه
اویس قرنی خبر داد در میان صدیقان صحابه که روز قیامت
خطاب اهل سعادت آن باشد که شما بدار السلام روید و

۸۱ ب

داویس قرنی را بگویند که آفتاب قیامت امروز خشمگین میتابد بسایهٔ عرش آی و زبان صدق را بشفاعت مجرمان امت برکشای که حکم ما اینست که بعدد موی گوسپندان قبیلهٔ ربیع و مضرا مروز از مجرمان امت محمد در موکب تو بفردوس رسانیم اویس تا درین عالم بود خویشتن را از خلق چنان نگاه داشت که هیچ کس دران قبیله که وی بود خوارتر ازوی نبود وهرکجا در قبیله سنگی زیادت آمده بود در روی انداختندی و همه بازی و استخفاف بکردندی و مصطفی علیه السلام در صدر نبوت خویش لوح دولت او چنین میخواند انی لاجد نفس الرحمن من جانب الیمن سر اینست که سوخته گفته است رباعی

ای عاشق اگر بگوی ما کام زنی ؛؛ مردم باید که ننگ با نام زنی

سر خشی روشنی بدست تو دهند ؛؛ گر بر آتش چون شمع بر کام زنی

چون هرم بن حیان رضی الله عنه خواجه اویس را بدید گفت یا اویس حدثنی عن رسول صلی الله علیه السلام روایت کن تا از تو یاد گیرم گفت من برگ آن ندارم که در دمان بر منی کرد آیند و مرا محدثی یا قاضی و مفتی سازند مهم تر ازین شغلی دارم مرا معذور دار ابجنین قصه که سر از سینه ما بر کرده است زود محدثی

کجا دارم مهری لذتِ لا اله الا الله دامن ما گرفته است ما را چیزی
دیگر نمی گذارد و حسرت نایافت در نخوت خواجگی ما آتش قهر در زده
است صفوت توحید ما را از هر دو جهان بیگانه کرده است و اسرار
صمدیت اندوه ابد بودن ما وقف کرده است و صحت افلاس ما را
آمن بر ما زده است و مصیبت نایافت روی امید ما را سیاه کرده
است و تعریف مصطفی ما را بنعت ذی طمرین مقید کرده
است و سر این لفظ که اِنّی لَاَجِدُ نَفَسَ الرَّحْمٰنِ مِنْ جَانِبِ
اَلْیَمَنِ ما را در ماتم ابد نشانده است سوخته گوید رباعی
سوز دل خسته از وصالت نشست ٭ وین تشنگی از آب ذلالت ننشست
نخ رنگ وجود ما ز هستی بر خاست ٭ واز جان هوس عشق جمالت ننشست
گفته عارفانست که حقا ثم حقا هیچ آوازی نزدیک خداوند تعالی
محبوب تر از آواز نوحه کردن بر خویشتن نیست بس امروز شاید که
صدیقان این راه خداوندان دین نوحه گری از خواجه اویس
قرنی بیاموزند ای برادر هر که او را در هر لحظتی بر خویشتن
ماتم و نوحه گری نیست بطالیست بر از غفلت بقیامت خرد ادیت
بر از حسرت این چه طمع ما فاسد است این که امروز هر کسی را
افتاده است جاه و حشمت می باید و نفاذ امر و نهی می باید و عز

قوله یعنی رسول خدای در جانب یمن ... سلطان محمود ... ایاز ...

وناز دنیا می باید و عزت و تماشا علی العوام می باید و با این همه
آشنایی با حضرت خداوند می باید هذا الحال رباعی

جان باز که وصل او بدستان ندهند — شیر از قدح شرع بمستان ندهند
آنجا که بهم می همه مردان نوشند — یکجرعه از آن بخود پرستان ندهند

ای برادر تا توانی عمر در خدمت کفتنی صرف کن و در سایه دولت
خداوندی پناه ساز و یاری در دین بدست آر که یار دین
سخت عزیز است و بقطع بدان که راه دین بی یار نتوان رفت
واگر گوئی چکنم مرا یار در دین جستن نمی شود باری قباء عشق
این نفس کافر از پشت باز کن و با وی در بی دینی یار مشو عمرت
بباد داد و دینت غارت کرد و تا قیامت بیگانه کرد و با دنیا آشنا
کرد و ما را از قاعده دولت بر آورد و سرای دینت خراب کرد
و تو هر روز بروی عاشق تری و هر ساعتی او را محبت تری
بحقیقت بدانکه نفس عدو دین خداست ای ابلیس منی کیر تا باز
رهی و وجاه دین خویش بینی و باخلق جلوه کنی نه قدسیان از
تو غیرت بوند سوخته گفته است رباعی

از عشق همی چو بر لب آمد جانم — گفتم نکنی بوصل خود درمانم
گفتا اگرت وصال ما می باید — در خویش ممان تو تا همه من مانم

در قضاء حاجات و کفایت مهمات این چهار رکعت نماز بگزارد

هر وقت که خواهد اما در شب آدینه بهتر در رکعت اول فاتحه

یکبار و صد بار آیت لَا إِلٰهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ

مِنَ الظَّالِمِينَ فَاسْتَجَبْنَا لَهُ وَنَجَّيْنَاهُ مِنَ الْغَمِّ وَكَذٰلِكَ

نُنْجِي الْمُؤْمِنِينَ و در رکعت دویم فاتحه یکبار و صد بار إِنِّي

مَسَّنِيَ الضُّرُّ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ و در رکعت سیوم فاتحه

یکبار و صد بار آیت وَأُفَوِّضُ أَمْرِي إِلَى اللّٰهِ إِنَّ اللّٰهَ بَصِيرٌ

بِالْعِبَادِ و در رکعت چهارم فاتحه یکبار و صد بار نِعْمَ الْمَوْلٰى

وَنِعْمَ النَّصِيرُ چون سلام دهد صد بار گوید رَبِّ إِنِّي

مَغْلُوبٌ فَانْتَصِرْ این نماز را عزیز دارد در جمله مهمات

و حاجات خویش بکار بندد و درین نماز فتوح بسیارست

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ مکتوب دوازدهم در انوار

برادر شمس الدین نور اللّٰه قلبه بنور معرفته بداند که چون آئینهٔ

دل صاف شود و زنگار طبیعت و ظلمت صفات بشریت ازو محو

گردد قابل انوار غیبی شود در بدایت حال آن انوار بیشتر بر مثال

برق لوامع و لوایح پدید آید چند انکه صفا زیادت میشود آن

انوار بقوت تر و زیادت تر میگردد بعد ازان برق بر مثال چراغ

وشمع وشعله ومشعلها وآتش افروخته شود آنگاه نورهاء
علوی بدید آید ابتدا بصورت ستارگان خورد وبزرگ آنگاه
بر مثال ماه دیده شود بعد از آن بر مثال خرشید بیدا گردد بس
بدانک هر نوری که بر صفت وصورت برق ولوامع ولوایح دیده
شود بیشتر از برکت وضو ونماز باشد وقتی مریدی از آن شیخ
ابو سعید ابو الخیر قدس الله روحه وضو ساخته بود در — الخیر
خلوت خانه رفت نوری دید نعره زد که خدایرا دیدم شیخ
از آن حال واقف گشت گفت ای کارنادیده آن نور وضو تست تو
از انجا وآن حضرت ازکجا اینک اگر سایه دولت آن پیر نبودی
بیچاره هلاک شدی اما آنچ در صورت چراغ ومشعله وشمع ومانند
آن دیده شود آن نوری باشد از ولایت شیخ یا از حضرت نبی
صلی الله علیه وسلم وآن چراغ وشمع دل بود که بدان مقدار
منور شده است واگر بصورت قندیل وشبکهاء بیند هم ازین
معنی باشد که گفته شد واما آنچ در صورت علویات بیند
جون ستاره وماهتاب وآفتاب آن انوار روحانیه بود که بر آسمان
دل بقدر صفا ظاهر می گردد جون آیینه دل بقدر ستاره صافی
شود نور روح بقدر ستاره بدید آید وجون ماه بیند اگر ماه

تمام

تمام بود بلانک دل تمام صافی شده است واگر نقصان دارد
بقدر نقصان کدورت باقی است و چون آیینهٔ دل در صفا
بکمال رسد و قابل نور روح گردد بر مثال خرشید بیند چنانچ صفا
زیادت تر خرشید درخشان تر تا وقت بود که در روشنی هزار بار از
خرشید تابان تر بود و اگر ماه و خرشید هر دو بیکبار بیند ماه دل
بود که از عکس نور روح منور شده است و خرشید روح
باشد که دیده شود اما هنوز از پس حجاب طالع میشود تا
خیال او را بر صورت خرشیدی بیند زانک نور روح بی شکل
و بی صورت است و گاه بود که بر تو انوار صفات خداوند عز
وجل بر قضیه مَنْ تَقَرَّبَ اِلَیَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ اِلَیْهِ ذِرَاعًا
استتار کند و از پس حجاب روحانی و دل عکس بر آیینهٔ دل
اندازد و بقدر صفاء آن بنماید اگر کسی گوید چگونه توان
دانست که بر تو نور صفات خداوند ست جواب چنین گفته اند
یانچ از انوار صفات حق مشاهده دل شود همان نور معرفت
او گردد و تعریف خود هم خود کند ذوقی بجان بدید آید
که بدان ذوق بداند که آنچ می بینم از حضرت خداوند تعالی
نه از اغیار و این معنی ذوقی است در عبارت دشوار آید

وگفته اند انوار صفات جمال مشرق است نه محرق وانوار
صفات جلال محرقست نه مشرق وعقل وفهم اینجا نگذارد
وگرد نتواند گشت هرکه او دو صفا دل بکمال رسد از سنریهم
آیاتنا فی الآفاق وفی انفسهم بدید این اگر در خود نگرد
همه حق بیند واگر در موجودات نگرد همه حق بیند چنانکه
آن بزرگ گفت ما نظرت فی شیء الا ورأیت الله
فیه نظر نکردم در چیزی مگر دیدم آنکه خداوند را در وی وچون
نور حق تعالی عکس بر نور روح انداز دمشاهده با ذوق
شهود آمیخته بود وچون نور حق تعالی بی حجاب روحی
ودلی در شهود آید بی رنگی وبی کیفیتی وبی حدّی
وبی مثلی وبی ضدّی آشکارا گردد تمسک وتمکن از آرام
او شود اینجا نه طلوع ماند نه غروب نه یمین نه یسار نه
فوق نه تحت نه مکان نه زمان نه قرب نه بُعد نه شب
نه روز اینجا نه عرش است نه فرش نه دنیا نه آخرت قلم را
اینجا سر بشکست زبان را حرکت نماند عقل در رجاء عدم فرود
رفت وفهم وعلم در بادیه حیرت گم شد واکنون تو درین
حیرت می‌گدازی که در مقام بُعد باشی در حیرت نایافت بهتر از آنکه

آن مقام

در مقام قرب باشي در عجب يافت كه آن عجب مقدمهٔ زوالست

واين حرمت وسيلهٔ عطا ونوال حاصل الامر اينست كه راه از

خود پاك مي بايد كرد وجامهٔ بشريت داكز مي بايد كرد وخاك در

ديدهٔ جناك مي بايد كه درين راه خويشتن نمايان در حكم مخنثانند

در عهد آدم عليه السلام يك كس بود كه خود را نمود هرچند كه معلم

فرشتگان بود ومقدم ايشان چون خود را پيدا كرد ويرا مخنث

وموءنث كردانيدند وخانه آرائي دنيا بدو سپردند. تا در ديدهٔ دون

همتان شسته مي آرايد ومعموري راند بر ابليس وتمام راند ولطفي كرد

با اين يك مشت خاك وتمام كرد يكي را تا بجادار كرد ويكي را تاجدار

كرد جنان ابليس را ردي كرد كه هرگز قبول نكند آدم را قبول

كرد كه هرگز رد نكند داني چيست هر جا كه صاحب جمالي بود

در مقابله وي سياه روئي بود هر آن كوشكي كه در مقابلهٔ وي مزبله

نبود ناقص باشد همچنين هر كجا دلي بنور طهارت بنا كاشتند در مقابله

وي مزبلهٔ نفس خبيث بداشت چون لباس طهارت در دل پوشند

آن نقطهٔ ظلوميت وجهوليت بروي عرض كنند تا خويشتن را

فراموش نكرده اند داند كه كيست طاوس چون آن پر بها خويش

بنگرستن اند به پري شادي ديگري بيدا آيد راست چون بپا خود نگرد

ازدست بیفتد والسلام ۰ بسم الله الرحمن الرحیم ۰

مکتوب در کشف میر حکیم برادر شمس الدین اعزه

الله بمکاشفات اسراره بدانکه حقیقت کشف از حجاب بیرون
آمدن است صاحب کشف ادراک چیزی کند که بشراط ادراک نکرده باشد
چنانکه فرمود فکشفنا عنک غطاءک یعنی از نظر
تو پرده برداشتیم تا مکشوف نظر تو گشت آنچه پیش از ین نمی دیدی
وحجاب عبارت از موانع است که دیده بنده از جمال حضرت عزت
بدان محجوب وممنوع است وآن جملکی عالمها مخلوقاتست چون
دنیا وآخرت که بروایتی هژده هزار عالم گویند وبروایتی هشتاد
هزار عالم گویند واین هشتاد هزار عالم در نهاد آدمی موجود است
وبحسب هر عالمی آدمی را دیده ایست که آن عالمها بدان دیده مطالعه
تواند کرد در حال کشف وآن هشتاد هزار در دو عالم مندرجست
وآن عبارت نور وظلمت کرد یعنی ملک وملکوت ونیز غیب وشهادت
گویند وجسمانی وروحانی نیز گویند ودنیا وآخرت گویند جمله یکی است
اما عبارت مختلفست پس چون سالک صادق بجذبه ارادت
از اسفل السافلین طبیعت روی باعلی علیین شریعت نهد و
بقدم صدق جاده طریقت بر قانون شرع در بنا ویدرقه پیر

بیرون

سپردن گیرد وازهر حجاب که گذر کند از آن هشتاد هزار حجاب اورا
دیگر بشناسیت آن مقام گشاده شود واحوال آن مقام منظور نظر
او گردد او را دیدۀ عقل او گشاده گردد بعد رفع حجاب معانی معقول
نمودن گیرد و باسرار معقولات مکاشف شود واین را کشف
نظری گویند بدین اعتمادی زیادت نباشد تا آنجا در نظر می آید در
قدم نباید اعتماد را نشاید مصراع نی هرچه تو بینی بتو بخشند قدم
ای دل بیشتر حکماء فلاسفه درین مقام بمانند واین را وصول
مقصد حقیقی شناختند وچون رونده صادق از کشف معقولات
گذر کرد کشف قلبی پدید آید واین را کشف شهودی گویند انوار
تجلیات کشف افتد بعد از آن مکاشفات سری پدید آید این را کشف
الهامی گویند اسرار آفرینش وحکمت وجود هر چیزی ظاهر شود

اینست معنی آنکه گفت **رباعی**

ای کرد غمت غارت هوش دل ما ۞ درد تو زده خانه فروش دل ما
سری که مقدسان از آن بی خبرند ۞ عشق تو فرو گفته بگوش دل ما

بعد از آن مکاشفات روحی پدید آید که این را کشف روحانی گویند
درین مقام بهشت ودوزخ ودیدن ملائکه وگفتن سخن با ایشان
وشنیدن پدید آید وچون روح بکلی صفا گیرد واز کدورت جسمانی

بکلی پاک شود کشف عالم نامتناهی پدید آید دایرهٔ ازل و ابد
نصب دیده وی گردد اینجا حجاب زمان ومکان برخیزد تا آنچ در
زمان ماضی رفته است درحال ادراک کنند یا کسی باشد که ابتدا
آفرینش موجودات ومراتب او در نظر او اید وهمچنین آنچ در
زمان مستقبل خواهد بود آنرا ادراک کند چنانک حارثه رضی الله عنه
گفت اِنِّي أَنْظُرُ اِلَى اَهْلِ الْجَنَّةِ يَتَزَاوَرُونَ وَاِلَى اَهْلِ النَّارِ
يَتَعَاوَوْنَ پس چون حجاب مکان وزمان دنیاوی برخیزد زمان
ومکان آخرتی کشف شود هم درین مقام باشد که حجاب جهات برخیزد
از پس همچنان بیند که از پیش بیند که پیغامبر صلی الله علیه وسلم
گفته است من چنانک از پیش می بینم همچنان از پس می بینم وآنچ
خلق کشف وکرامت گویند درین مقام باشد از اشارت برخاطر
واطلاع بر کارها از دور ورفتن بر آب و آتش وهوا وطی زمین
وغیر آن اما ازین جنس کرامات را اعتباری نیست زیرا که این چیزها
اهل دین وغیر اهل دین را چون بمجاهده روح خود را
صافی کردانند پدید آید پیغامبر علیه السلام از ابن صیاد پرسید
مَا تَرَى قَالَ اَرَى الْعَرْشَ عَلَى الْمَاءِ فَقَالَ النَّبِيُّ عَلَيْهِ السَّلَامُ
ذَاكَ عَرْشُ اِبْلِيسَ چه می بینی گفت عرش را می بینم بر آب پس

بیغامبر علیه السلام گفت آن عرش ابلیس است و این جنس حالها
را نیز خواهد بود تا در حدیث آمده است هر دو را بکشد و باز زنده کند
اما آنچه آنرا بحقیقت کلام است توان گفت آنست که آن جز اهل دین
را نبوده است که بعد از کشف روحی در مکاشفات خفی بدید آید زیرا
روح کافر و مسلمان راهست اما خفی جز خاصان حضرت را نیست که
آن روح حضرتی است چنانکه فرمود کَتَبَ فِي قُلُوبِهِمُ الْإِيمَانَ
وَأَيَّدَهُمْ بِرُوحٍ مِنْهُ و در حق بیغامبر صلی الله علیه وسلم فرمود
كَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا مَا كُنْتَ تَدْرِي مَا الْكِتَابُ
وَلَا الْإِيمَانُ وَلَكِنْ جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا
یعنی روح نورانی حضرتی ببعضی بندگان دهیم بجز از بندگان
دیگر تا واسطه آن را یابند بعالم صفات خداوندی جل جلاله
اشارت بدین است که گفت مثل رستم را هم رخش رستم کشد بس
گفته اند که خفی واسطه دو عالم است یکی صفات خداوندی دوم
عالم روحانیت تا دل قابل مکاشفات حضرت خداوند تعالی گردد
و عکس آن اخلاق بعالم روحانیت رساند تا بشرف تَخَلَّقُوا
بِأَخْلَاقِ اللَّهِ مشرف گردد و این را کشف صفاتی گویند درین حال اگر
رونده بصفت عالمی مکشوف شود بسماع کلام علوم من لدنی در رسید

گویند

الا

یعنی بدان نوع کشف صفات شده است

بباید آید واگر بصفت سمیعی مکشوف شود سماع کلام وخطاب
بباید آید واگر بصفت بصیری مکشوف شود رویت ومشاهده
بباید آید واگر بصفت جمال مکشوف شود ذوق جمال شهود حقیقی
بباید آید واگر بصفت جلال بدل باید شهود حقیقی بباید آید واگر
بصفت قیومی مکشوف شود بقاء حقیقی بباید آید واگر بصفت
وحدانیت مکشوف شود وحدت بباید آید و باقی صفات همین
قیاس فهم باید کرد کسی برین مقام اشارت کرده است وگفت رباعی
تا بر سر کوی عشق تو منزل ماست :: سر دو جهان بجمله کشف دل ماست
وانجا که قدم که دل مقبل ماست :: مطلوب همه جهانیان حاصل ماست
ای برادر کار علت است نومیدی روی نیست و باد لطف در وزیدن
است ساعتی کار افتاده باز در شب قدری بمه دت بنا فرمان
رسید که امشب در عالم سفلی نظری کن تا چه بینی بحکم فرمان در
نگریست اهل عالم را یافت همه در خواب مانده مگر بیری بت
پرست در پیش بت مست سر بسجده نهاده و بزاری از وی حاجت
خویش درخواسته حضرت جبرئیل علیه السلام خواست اگر فرمان بود
این را بقهر هلاک کنم و روی زمین پاک کنم ندا آمد یا جبرئیل
اگر او ما را بخداوندی نمی شناسد ما او را به بندگی می شناسیم شب

قدری

مدتي ديگر بصحبت جبرئيل خطاب آمد که بطلب امشب در باب
به بيداري وهشياري را چون مهتر جبرئيل نظر کرد در محرابي پيري
را ديد بيک قدم ايستاده و با خداوند خويش بصد ناز در راز گشاده
فرمان رسيد يا جبرئيل اين آن بنده است که از کمال محبوبي در بيت
بت افتاده بود آن شب در بيگانگي خانه بود وامشب در آشنايي
يگانه ماست والسلام بسم الله الرحمن الرحيم

مکتوب چهاردهم در تجلي برادر شمس الدين اکرمه
الله بتجلي صفاته بداند که تجلي از ظهور ذات وصفات الوهيت
است جل جلاله وروح را نيز تجلي باشد وبسيار روندگان درين
مقام مغرور شده اند و پنداشته اند که تجلي حق يافته اند اگر شيخ
صاحب تصرف نباشد ازين ورطه خلاص دشوار بود پس هر که
را طلب صادق باشد بايد که دست در دامن صاحب دولتي زند
تا از برکت فتراک دولت او بمقصد مقصود رسد چنانکه قرآن
قديم خبر ميکند وَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ أَبْوَابِهَا وبدين اشارت
کرده است که گفته است رباعي

بي واسطه واسطه کرا دوي ‹ ازراه بيفتي بسوي چاه روي
وربي رويش کني زدين مقصد قدمي ‹ دريک دو زمان بعالمي شاه روي

اکنون بدانکه فرق میان تجلی ربانی و تجلی روحانی چون آینهٔ
دل از کدورات ماسوی الله صقالتی بذیرد و صفا او بکمال رسد
مشرقهٔ آفتاب جمال حضرت کردد و جام جهان نمای ذات خداوند تعالی
و صفات شود ولیکن نه هر کرا دولت صفائی دست دهد آن
سعادت مشاهده نماید وَذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ ط
ایجای علامات
نه هر که دوید کور کرفت اما کور هم و کرفت که دوید از میان روندکان
صاحب دولتی باشد که چون آینهٔ دل از صفات بشریت و زنکار
طبیعت صافی کرد بعضی صفات روحانی بر دل وی تجلی کند
و آن از غلبات انوار روحانیت بود که روح بجمیع صفات خویش
در تجلی آید و این از محو آثار کل صفات بشریت بود و کاه بود
که ذات روح که خلیفهٔ حق است در تجلی آید و بخلافت مستعد
دعوی انا الحق کردن کیرد و کاه بود که جملهٔ موجودات
را بپیش تخت خلافت روح در سجود بیند و در غلط افتد داند
که مکر حضرت حق است قیاس بدین حدیث که اِذَا تَجَلَّى اللّٰهُ
لِشَيْءٍ خَضَعَ لَهُ و ازین جنس غلطها بسیار افتد جز بتایید
خداوند و حمایت پیر نتوان کذشت اکنون بیان فرق میان هر دو
تجلی ربانی و روحانی اول آنست که تجلی روحانی وشمت

تان

حلاوت

حدوث دارد وانزا قوت افنا نباشد اگر چه در وقت ظهور انوار الٓهی
صفات بشری کند اما فنا نتواند کرد چون تجلی در حجاب شود در حال
صفات بشری پدید آید اما در تجلی حق سبحانه و تعالی ازین آفات
نباشد زیرا که از لوازم تجلی حق سبحانه هوف صفت باطل او که
جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ إِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا و دیگر آنکه
با حصول تجلی روحانی طمانینت در دل پدید نیاید و از شوایب شک
و ریب خلاص نیابد و ذوق معرفت تمام ندهد و تجلی حق جل جلاله
بر خلاف ضد این باشد و دیگر آنکه از تجلی روحانی غرور و پندار
پدید آید و عجب و هستی بیفزاید و درد طلب نقصان پذیرد و خوف
و نیاز کم شود و از تجلی حق سبحانه و تعالی این جمله برخیزد
هستی بنیستی بدل شود و درد طلب بیفزاید و تشنگی زیادت گردد
و تحقیق بدانکه انسان آینه ذات و صفات باری تعالی است چون
آینه صافی گشت بهر صفت که حضرت خداوند تعالی خواهد تجلی کند
اگر بصفات حیات متجلی شود چنان بود که خضر و الیاس علیهما السلام
را حیات باقی بود و اگر بصفت کلام متجلی شود چنان بود که موسی را
عم را بود وَكَلَّمَ اللهُ مُوسَى تَكْلِيمًا و اگر بصفت رزاقی تجلی
بود چنان باشد که مریم را بود وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ و چون

بصفت خلاقی تجلی کند چنان باشد که عیسی علیه السلام را بود
وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنْفُخُ فِيهَا
فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي واگر بصفت امانت تجلی کند چنان بود که مر خواجه
ابو تراب نخشبی رحمة الله را بود در حالی که نظر خواجه بایزید قدس
الله روحه بروی افتاد نعره بزد وجان بداد چنین کس همت بر هر که
بگمارد هلاک کند و دیگر صفات همچنین می دان و فرق بغایت
دقیق است میان مشاهده و مکاشفه و تجلی ببصیرت و تامل شافی
دریابند انشاء الله تعالی در بستن بتطویل انجامد اما معنی تجلی
اینجا باید دانست بدانک تجلی واستتار دو لفظ است میان این طایفه
متعارف و تجلی بحق بخت گشاده گشتن باشد واستتار پوشیده
گشتن باشد ومراد این طایفه از تجلی گشاده گشتن حجابست ومراد
از استتار پوشیده گشتن حق است واینجا ذات حق خواهد که تکون
وتغیر بر ذات او روا نیست واین چنانست که کسی مسئله روشن
کرد گویند مسئله گشاده گشت مسئله گشاده نگردد ولیکن خاطر وی
گشاده کرد تا مسئله ادراک باید علم وجهل او را پوشیده شدن مسئله
خواند چون سر او بخویشتن مشغول گردد از دیدار غیب پوشیده گردد
این را استتار خواند باز چون همه از حق واز آن حق بیند نه از خویشتن

وازان

واران خویشتن بتربیت از پیش برداشت وغیب دید این راتجلی
خوانند ای برادر آن روز که آدمیان را در وجود آورد گفت در طلب
آیید ودل از یاد خود برداریدمرد وطلب و معنی درست وعزت خویش
نه طلب جر آمده نه مطلوب بدر آمده این دانی چیست هر کجا جمالی
است آنجا دلالی وهرکجا حسنی است آنجا گرفتاری وذلیلیست چنانک
گفته اند رباعی مایم طرب شمرده غبار تو ؛ باداد بذیرفته ستمهار ترا ؛
بااین همه هست آنکه خاک شویم ؛ شایسته نباشیم قدمهار ترا ؛ هرکه قدمگاه
درست کرد اورا ناخواسته میدهند وهرکه قدمگاه درست ندارد اگرچه
میخواهد ندهند بزرگی را گفتند خواهی که خداوند را بینی گفت
نه گفتند چرا گفت موسی علیه السلام خواست ونداید محمد رسول
الله نخواست وبداید خلعت خاک وآب فکل نه خلعت سریست
که ار آدم وآدمیان نه حدیث مجازی است مصنوعات وموجودات
بسیار بودند لیکن باهیچ موجودی ومصنوعی این کار نبود که با تو بود
اگر بعد ا بودی اشخاص وجوهر نورانی ملایکه راست ولباس عصمت
وطاعت وقدس وطهارت ایشان است لیکن نه هرکه خدمت را شاید
محبت را شاید ونه هرکه حاشیه بساط را شاید مقام انبساط را
شاید والسلام بسم الله الرحمن الرحيم

مكتوب پانزدهم در وصول برادر شمس الدين اكرمه الله
بكرامة الواصلين بدانكه وصول بحضرت خداوند نه از قبيل
وصول جسمست بجسم يا عرضيست بعرض يا جوهريست بجسم يا علمست
بمعلوم يا عقلست بمعقول يا شيء است بشيء تعالى الله عن ذلك
تعالى الله عن ذلك علوا كبيرا. واين لفظ وصول در شرع وعرف
آمده است وميان اين طايفه معروفست بمعنى پيوستن بخداوند
عز وجل چيست بدانكه معنى پيوستن بخداوند تعالى آنست كه بريده گردد
از دون خدای تعالى بمعنى تعظيم بر اتصال مشغول گشتن سر باشد
بحق تعالى واين بمقدار فراغت باشد از غير حق بدان مقدار كه از حق
تعالى فارغ باشد منفصل گردد وبدان مقدار كه بحق مشغول بود متصل
گردد دليل برين قول حارثه است كه رضي الله عنه حتى كأني انظر
الى عرش ربي بارزا بدان مقدار كه حارثه را از دنيا انفصال افتاد
بعقبى اتصال افتاد بر مصطفى را صلى الله عليه وسلم از دو كون
انفصال افتاد تا بحق اتصال افتاد واگر بسر ایشان وی چیزی مانده
بودی گفتی اعوذ بك منك تا چون گفت اعوذ بك منك
درست گشت كه اندر سر وی غير حق چيزی نمانده بود پس انفصال
از دنيا اتصال بعقبى افگند وانفصال از هر دو كون اتصال بحق

تعالی باز آورد و دیگر همچنین قول عبد الله بن عمر رضی الله عنهما
که بوقت طواف گفت کُنَّا نَرَای اللّٰهَ فِی ذٰلِکَ الْمَکَانِ همی
با خداوند خانه دیدار کردیم و این از آن معنی بود که شخص او مشغول
شریعت بود و سرش مشغول حقیقت بود اندر شغل حقیقت شغل
شریعت فراموش کرده نه از خانه خبر داشت و نه از سلام کننده شغل
حق تعالی او را چنان غلبه کرده بود که سلام اغیار نشنیده و تعظیم
خداوند خانه او را چنان کرده بود که از خانه همی یاد نیامد ازین معنی
گفت کُنَّا نَرَای اللّٰهَ فِی ذٰلِکَ الْمَکَانَ ولیکن چون آنکس که بروی
سلام کرد ازین مقام خبر نداشت بشکایت و عتاب مشغول گشت
باز چون عمر رضی الله عنه این مقام داشت هیچ تکلف دلیل
گشت جز پی دعوی عبد الله را چنانک فقها گویند تَرْکُ الْبَیَانِ
فِی مَوْضِعِ الْحَاجَةِ اِلَی الْبَیَانِ بَیَانٌ همه حاصل الا مر صاحب دولت
را که نهایت مرجع و منتهی حضرت خداوند تعالی خواهد بود وَاَنَّ
اِلَی رَبِّکَ الْمُنْتَهٰی در مبداء اول عهد اَلَسْتُ بِرَبِّکُمْ بر طینت
روحانیت و ذره انسانیت او خمیر مایه رشاش نهاده اند که اِنَّ
اللّٰهَ خَلَقَ الْخَلْقَ فِی ظُلْمَةٍ ثُمَّ رَشَّ عَلَیْهِمْ مِنْ نُوْرِهٖ و در جرعه
جام اَلَسْتُ ذوقی بکام وی رسانیده اند که او آن هرگز از کام جان وی

بیرون شود و زنکی او بدان ذوق است و مقصد آن نور همیشه

بمرکز و معدن خویش است و با این همه عالم الغث نکین و یکدم ترک

آن شرابت نتواند چنانک بزرکی کفت   رباعی

عشاق تو از الست مست آمده اند — سرمست و بیاده الست آمده اند

می می نوشند و پند می نیوشند — کایشان ز الست می پرست آمده اند

پروانه صفتان جان باز عشق که کمند جذبهٔ الوهیت در کردن

ایشان در عهد الست افتاده است امروز جندانج پر و بال در طلب

کرد سرادقات جمال شمع جلال پرواز کنند که فریضه مَنْ تَقَرَّبَ

إِلَيَّ شِبْرًا تَقَرَّبْتُ إِلَيْهِ ذِرَاعًا استقبال کند و بدستا جَذْبَةٌ مِنْ

جَذَبَاتِ الْحَقِّ تُوَازِي عَمَلَ الثَّقَلَيْنِ او را در کنار وصال کشد که

تا چند برین پر و بال ضعیف کرد سرادقات جمال ما کردی تو بدین

پر و بال در هوای هویت ما طیران نتوانی کرد و این پر و بال در طلب

وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا در باز تا بر ست لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا پر

و بالی از شعاع انوار خویش ترا کرامت کنیم یَهْدِي اللَّهُ لِنُورِهِ

مَنْ يَشَاءُ و از ین جاست که کفت   رباعی

این راه دلا بقیل و قالت ندهند — جز بر در نیستی وصالت ندهند

وانکاه دران هوا که مرغان ویند — تا با پر و بالی پر و بالت ندهند

الکرملایکه

آن ملایکه اعلی علیین و جن و انس جمع شوند یک بنده را بر خوردار
تجلی صفت حضرت خداوند نتوانند کرد الا جذبهٔ حق تعالی که بنده
را بر بساط قرب او ادنی بنشاند لاجرم یک جذبهٔ حق تعالی
بهتر آمده از معاملهٔ جمله خلایق و آن بندگانی که از بند خودی
خلاص یافته اند و بتصرف جذبات در عالم الوهیت روش دارند
یک نفس ایشان با معاملهٔ اهل هر دو عالم برابر آید و بر آن بچربد

اشارت برین است که گفت — مثنوی

صوفیان در دمی دو عید کنند — عنکبوتان مگس قدید کنند

هر دم صوفی فانی را وجودی نو می آید و بتصرف جذبهٔ یمحو
وا ازان محو قدمی دیگر سیر می افتد در عالم الوهیت بتصرف جذبهٔ
که یمحو الله ما یشاء و یثبت پس هر دمی محوی و اثباتی حاصل
میشود که صوفی در آن دو عید میکند یک عید از محو و دوم عید
از اثبات درین مقام اکابر را روح الله و کلمة الله خوانند
بروی زیبد واین قبا بر قد و قامت وی جست آید ای برادر این
کار بود بدست ار خواجگی کسی را کمش راست آید آورده اند که آن عزیز
جون [illegible] نهست آمد در نگریست گفت این قلم رونده که ما راست در
بند رکابی نتواند بود و این سر پر خمار عشق که ما راست بار تاج نتواند

كشيد مارا قد الفي داده الله بالفي بموافقت بايد ايستاد كه هيچ
چيز ندارد علائق واسباب را آتش در بايد زد مرد الله لبيك
عاشقانه بزد وهشت بهشت را وداع كرد چون ببهشت
مي رفت با تاج وخلعت بصف مقربان بود وچون در را ه

طلب حي الله عورت بوشي نمي يافت مثنوي

داني چه بود شرط خرابات نخست،، تاج وكمر وكلاه در بازي جست:
هر ذره از ذرات آدم اين نعره، عشق براورد مثنوي
دل را غم عشق مبتلا خواهم كرد،، امروز بجون دل قضا خواهم كرد.

بسم الله الرحمن الرحيم بگفتن شانوزدهم در سالك
ومجذوب برادر شمس الدين اكرمه الله بكرامة السالكين بدانك
كه روندگان اين راه بر دو قسم اند يكي سالك دوم مجذوب
كساني اند كه ايشانرا بكمند جذبه بربايند وبدين مرتبه برسانند و
از همه مقامات بگذرانند در غلبات شوق اما اطلاعي زيادت
ايشانرا ندهند بر احوال راه وشناخت مقامات وكشف آفات وآنچ
در راه باشد از خير وشر ونفع وضر خبر ندارند ايشانرا شيخي را
نشايند كه شيخي را كسي شايد كه اگر چه اورا بكمند جذبه ... ند
اما بسكون وآهستگي برند تا در هر مقام داد وانصاف ... مقام

اذوي

ازوی می‌ستانند و احوال خیر و شر و صلاح و فساد راه جمله بروی
عرض میکنند که این راه و کدام بی راهی تا از راه و بی راهی واقف می‌باید
تا راه بری جماعت دیگر تواند که اما آنان را که روندگان چنین گفته‌اند
اگر سالک را با صفات خاکی گذر افتد در واقعه چنان بیند که از (یعنی از عناصر اربعه) — واقعه میان خواب و بیداری
شیبها و کوچها و چاهها و جایگاههای تاریک برون می‌آید و بر خرابها
و شکستها و آبها و کوهها می‌گذرد و گرانی و تیرگی بر میخیزد و سبکی
و لطافت روی بدید آید مرتبهٔ دوم که بر صفت آبی گذر افتد
سبزها و مرغزارها و درختان و کشت زارها و آبهای روان و چشمه
و دریا و مانند اینها می‌بیند مرتبهٔ سوم که بر صفات هوا گذر کند بر
هوا رفتن و پریدن و بر بلندیها رفتن و بر وادیها بر پریدن و مانند
این بیند مرتبهٔ چهارم چون بر صفات آتش گذر افتد چراغها
و شعلها و آتشها بیند مرتبهٔ پنجم چون از صفات افلاک و اجرام
آسمانی گذر افتد خود را بر آسمانها رفتن و بر پریدن و بر آمدن از
آسمانی به آسمانی و گردانیدن چرخ و فرشتگان بیند مرتبهٔ ششم چون
بر ملکوت کواکب گذر افتد ستاره و ماه و خورشید و انوار و آنچه ازین جنس
است بیند مرتبهٔ هفتم چون بر صفات حیوانی گذر کند هر صفتی که
ازوی گذر خواهد کرد از بهیمی و سبعی بدان نوع حیوان بیند از حیوانات

مختلف اگر خود را بدان حیوان قادر بیند گذشتن اوست ازان
صفت و اگر خود را اسیر آن حیوان بیند پالزان بترسانی باشد
نشان استیلا و غلبه آن صفت است بروی باقی چندین هزار
عالم دیگر است که سالک را ازان باید گذشت و در هر عالم نهایت
مشاهدات و دقایق او را بدید کرد ای برادر جانی است و مقصودی
مرد مرد باید تا گوید یا جان بدهم یا بمقصود رسم این کوه رتبت
جراغت و عزت او بوینست که در بان او موج دریای خونخوار
است آن کوه صد هزار طالب دارد که برای او جان فدا می کنند
و نگوسار در قعر دریا فرو می روند چون قدمی بغلطان کسی
خواهد که درین درگاه بنهد آن لعین که دربان این درگاه است
گوید مرا نمی شناسی من آنم که اهل آسمان اول آداب تسبیح از
من آموختند و اهل آسمان دوم آداب تهلیل از من دانستند
و اهل آسمان دیگر همچنین مسند تدریس ما بر فرق گنبد اخضر
نهاده بودند و این همه دو لیما در باختم تا طراز لعنت بر پیشانی
ما کشیدند و بر سر کوی شرع محمدی بعوانی بنشاندند اکنون
یا تاج اخلاص بیار و در دو ویرا با فتراک دامی ساز تو مرد
دینی و این لعین از برای هر دو نی از جاه خویش جز زنگبری

با سیم در بازار کردند آن نیز یزید
عاقلان را نموده چو نگرند ازین نهاد

معشوق جمال الف بنی تزدی
کار دو جهان بپاره سیمی

عظیم دارد

عظیم دارد تا صدّیقی در مملکت بدید نیاید و عیاری با اینی
درین راه قدم ننهد و از جای نجنبد والسلام ٥

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب هفدهم در [illegible]

سالک برادر اعز شمس الدین بداند که گروهی از صوفیان که ریاضتها
قوی کرده باشند و شهوتها از بیخ برکنده و مدتی مدید در خلوت
نشسته و دل بکلمهٔ لا اله الا الله آورده و در مراقبت دل آن قدر
کوشیده که جز ذکر خدای عزوجل در همه احوال بر دل ایشان چیزی نه
گذرد و ایشان را بسیار احوال نیکو کشف شده باشد و اسرار ملکوت
گشاده و بدرجهٔ اصحاب کرامت رسیده و از غیب خبر باز دهند
و دولت ایشان و همت اگر در بیماری بندند نیکو شود و اگر همت
بر هلاک دشمن بندند هلاک شود ابلیس اینجا حسد برد همه اسرار
شریعت بر ایشان نماید مگر یک سر و آن آنست که از وهم پوشیده بود
تا بدان سبب آدم را صلوات الله علیه سجده نکرد اما آن سر که بر
ایشان آشکارا کند گوید مقصود از ترک معصیت آنست تا شهوت
شکسته شود و صفات بشریت زیردست آید تا مرد را از خدای تعالی
باز ندارد و مقصود دیگر آنست که ذکر حق بر دل غالب شود و دل
از ظلمات بشریت بذکر خدای تعالی صافی کرده تا حقیقت معرفت

خداوند او را حاصل آید بس بوزیدن شریعت هم را هچها است بکعبهٔ
وصال و کسی که بکعبهٔ وصال رسید او را براه دنوشتن و ستور جه
حاجت باشد بس این قوم را جنان نماید که اگر نماز بکنند
ایشانرا حجاب شود واز آنچ بدان رسیده اند گویند ما خود همیشه
در مشاهده ایم و مقصود از نماز و رکوع و سجود آنست تا دل
غافل را بحضور آورده شود ما خود یکساعت غافل نیستیم و عالم
ملکوت را آشکارا می بینیم و جواهر مقدس انبیا در صورت
نیکو بما می نمایند ما را بدین جه حاجت واین عین صورت
واقعهٔ ابلیس است که در کمال عجب بخود نگریست گفت مرا
بسجدهٔ آدم جه حاجت آدم کم از منست مرا از سجدهٔ او
جه فایده قصهٔ او در قرآن نه برای افسانه است بلکه برای مثل
این قوم هست تا بدانند که هیچ مقرب بر فرمان برداری زیان
نکند واین معنی که بزرگان دین گفته اند که در شریعت ورزیدن
همه رفتن راه است بحق تعالی راست و حق گفته اند آن دیگر
دقیقه که از ایشان پوشیده داشت آنست که بر ایشان بنمود که مقصود
شریعت اینست و بس این غلط است که مقصود دیگر هم هست
مثلا پنج نماز جون پنج مسمار است بر دیبچهٔ کمال که اگر ایشان دیگ

مسمار

مسمات بپوسته بادوی بنود از کمال باز افتد چنانک ابلیس افتاد
اگر کسی گوید این پنج نماز چه وجه دارد که مسمات این کمال امام
مناسبت او چیست جواب چنین گفته اند که شناخت وجه او
در قوت بشریت نیست و این بطریق خاصیت است که عقل را بدین
هیچ دست نیست چنانک سنگ مقناطیس آهن را چون دکشد و هیچکس
نداند که سبب آن چیست و گفته اند مثل این قوم مثل مردی است
که بر سر کوه کوشکی ساخت و اندرو بسیار نعمت مهیا کرد اید
چون وقت نقل آمد بر را وصیت کرد که هر تصرفی که خواهی بکن
اما چند دسته گیاه خوشبوی اگر چه خشک از اینجا بیرون مکن
چون بهار آمد کوه و هامون سبز شد و گیاه بسیار و تر و تازه
مبلغی درین کوشک در آورد بوی این گیاه بسبب تازگی غالب شد
بر گفت پدر من این گیاها بر ای آن درین کوشک آورده بود تا این
جایگاه را خوش بوی دارد اکنون این گیاه خشک چه کار آید
بفرمود تا بیرون انداختند چون کوشک از آن گیاه خالی شد
ماری سیه سر از سوراخ بر آورد و بر او زخمی زد و هلاک کرد
سبب آن بود که این گیاه را دو فایده بود یکی بوی خوش که
همه کس همی دانستند و دیگر خاصیتی داشت که هر جا که او بود

وخوشبوی برآمد
از آن گیاه تر و تازه

ما بیرا مون ان جایگاه نگشتی پس او بند افسون ما بود
و از خاصیت کس ندانست چون این پسر بکمال عقل غره شد
سبب هلاک او گشت بندانست هرچه در خانهٔ معرفت
او نباشد در خزانهٔ قدرت خداوند نیست و بمعنی این آیه
که وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا مطلع نشد این صاحب
کرامت وکشف را همین غلط افتاد که سری از اسرار شریعت
برو ظاهر شد بندانست که در وهیچ سر دیگر نیست و ابلیس
همین بندانست و این از خطاهاء بزرگ است سالکان و روندگان
را افتد و غلط کاهی است که بسیار روندگان راه دین اینجا هلاک
شده اند ازینجاست که گفت

رباعی

افگند دلم رخت بعنز کاهی ٭ کانجا نبرد بصد دلیل آن راهی
چون من دو هزار عاشق اندر ماهی ٭ کی گشته شود که بر نیاید آهی

هرچه ازین معنی شوی از کسانی که ایشان را درجه و مرتبه
بوده باشد در میان این طایفه بدانک غلط او ازینجا بوده است
پس این قوم یک مقصود دانستند از راه شریعت و نشناختند
که در وی سر دیگر است و این قدر هم ندانستند که اگر ای
سر دیگر نبودی پیغامبر را صلی الله علیه وسلم تدان نماز

مجد صاحب

چه حاجت بودي كه پاي مبارك او ورم كردي نتوانستي گفت
كه اين بر امت واجب است نه بر پيغامبر چنانكه او نه حرم داشت
و ديگر انرا چهار زن بيش روا نيامد و گفت من چون شما نه ام
واو روزه وصال گرفت و ديگر انرا منع كرد پس هر كه از علما و مشايخ
و صوفيان بدرجه كمال رسيده اند دانسته كه هر بندي از بند شريعت
سر است كه سعادة آخرت دران بسته است تا بجايي است كه
اين بزرگان در وقت مرگ دست از يك ادب از اداب شريعت
نگذاشته اند بحدي كه خواجه جنيد را رحمة الله عليه وقت
مرگ يكي وضو داد خلال محاسن فراموش كرد دست او بگرفت
وان سنت بجا آورد گفتند اي بزرگ دين درچنين وقتي
اين قدر رخصت نيست گفت اري بحق ازان رسيدم اهل
كمال چنين بوده اند و اهل غرور فريفته شوند هرچه ايشان
نديدند وندانستند پنداشتند كه آن نيست بلكه اهل حقيقت ندانستند
سر نهاد نماز و ترتيب آنكه نماز بامداد دو ركعت است
و نماز پيشين چهار ركعت است و نماز ديگر چهار ركعت است
ونماز شام سه ركعت است ركوع يكي و سجده دو در هر يكي
سر يست وخاصيتي است در حاصل كردن كمال و نگاه داشتن تا

بوقت مرگ اثر آنرا ظاهر کرده اند که اگر آن نبود هیچ کمال
سود ندارد و چون بمیرد خود را هلاک شده بیند گوید
آن کمال کجا باشد گویند مسمار ندانست از بیخ گسسته شد
بوقت مرگ چنانک ابلیس را آن همه کمالیت با یک بیخ خرابی
سود نداشت این از غلط کاهشاء روند کارست که بکمال
خویش غره شوند و این یک دقیقه پوشیده ماند ازینجاست
که غزنوی گفته است

مثنویات

مرو بی دانشی در راه گمراه :: که راهی دور و تاریکست و پر چاه ::
چراغ علم و دانش پیش خود دار :: و اگر نه در چه افتی سرنگونسار ::
فغان زین صوفی در حلم مانده :: ولی در حلم خود بی علم مانده

ای برادر این مردانرا دو دیده داده اند که بیک دیده صفات
آفات نفسانی بیند و بیک دیده صفات کرامات یزدانی بیند
چون صفات کرامات یزدانی ببینند در ناز آیند و چون عجز
و آفات خاک ببینند در گداز آیند گاه گاه بودی که آن شوریده
عراق و سوخته آتش فراق گفتی یالیتنی کنت ترابا و
لم اعرف بهذا الحدیث کاشکی من خاک بودی و مرا با
این حدیث کاری نبودی و گاه گاه گفتی کجا اند ملایکه ملکوت

وسالکان

وساکنان ملاء اعلی تا بیخ تحت الثری من صوف بکنند
سرّ آنست که گفت بیت گهی جانست و گاه کاه بلند
گهی داغ فراقست و گاه باغ وصالست آنجا که آتش عشق در بضاعت
طاعت ملکوت زد و همت بهمت اقطاع یافت کار دربیتی
نهادند و کنند بکدّ الیمین وعرق الجبین قوت
طلب کن عجب تر ازین کاری بود که بکلام شادی را بصد
سال غم و حسرت دربی کردی

مثنوی

گرچه کنی قهر بسی راز ما ، روی شکایت نه کسی راز ما

والسلام ؛ بسم الله الرحمن الرحیم ؛ مکتوب هردهم

در غلط کاری مردمان برادر شمس الدین بداند که بعضی مردمان
از شبهتی وخیالی فاسد از راه افتاده اند گروهی گویند خدای
را عزوجل بعبادت ما چه حاجت او از اعمال خلق بی نیازست طاعت
ومعصیت نزدیک نیازی او یکسانست خویشتن را نرنجانیم جواب
آنست این شبهه جهل صرف است گمان برده است شریعت خلق را
کار از بهر خدای فرموده است واین محال و باطل است که کار همه خلق
برای خویش است و قرآن ازین خبر میدهد که وَمَنْ تَزَکّی
فَاِنَّمَا یَتَزَکّی لِنَفْسِهِ وَمَنْ عَمِلَ صَالِحًا فَلِنَفْسِهِ مثل آن مدبر

جاهل آنست که بیماري را طبیب پرهیز فرماید پرهیز نکند
گوید طبیب را از نا پرهیز کردن من چه زیان دارد هر چه زیان
کار بود بخورد سخن او راست بود ولیکن هلاك شود طبیب
براي آن نگفت تا رضا او نگاه دارد بلکه راه شفاء او بیدا کرد اگر
فرمان بجاء آرد شفا یابد واگرنه هلاك شود طبیب از ان بي
نیاز است دوم گروهي در فراخ رفتن از حد شرع وتجاوزي کردن
اعتماد برین کنند که خداي کریم است ورحیم است بر ما رحمت
کند جواب آنست این سخن درست است ولیکن اینجا تلبیس
شیطانست که نادان را از راه ببرد اما عاقل جواب گوید چنانك
کریم و رحیم است شَدِیدُ الْعِقَابِ هم است وما مي بینیم که درین
جهان بسیار خلق را در رنج ودرویشي میدارد وخزانه بروي
تنگ نه وبا آنکه کریم است یك دانه گندم نیافریند تا کِشاورز رنج
بسیار نه بیند وهیچ آدمي تن درست نماند با نان وآب نخورد و
بیماري را علاج نکند پس همچنانك این درستي وتوانگري را اسباب
ساخته است که بي آن حاصل نیاید کار آخرت نیز همچنین است کفر
وجهل را زهر روح ساخته است وکاهلي را و بیماري را اگر علاج
نباید هلاك بوَد وزهر کفر وجهالت را هیچ تریاقي نیست مگر علم

کردند

ومعرفت

و معرفت و بیماری و کاهلی را هیچ علاجی نیست مگر نماز کردن
و همه طاعتها بجای آوردن هر که زهر خورد و بر رحمت اعتماد کند
هلاک شود و در بیماری گرم انگبین خورد هلاک شود و بیماری
دل که از شهوت بود. و هر که دل را از شهوت باز ندارد بر خطر
هلاک افتد مگر آنگاه که اعتقاد دارد که این معصیت است و اگر خود
آن اعتقاد دارد که این زیان کاری نیست در خطر هلاک نباشد بلکه
هلاک شده باشد چه این کفر بود و کفر زهر ایمانست و سیوم گروه
بر ریاضت مدتی مشغول شده باشد و پنداشته که مقصود از ریاضت
آنست که از شهوت و خشم و صفاتی که در شرع مذمومست بیکبار
پاک شوند و گمان برده باشند که شرع چنین فرموده است چون
مدتی رنج برند و ریاضت کنند و عاجز آیند از صفات خویش
اعتقاد کرده باشند که این محال است و شرع چیزی فرموده است
که آن ممکن نیست چه آدمی را بدان صفت آفریده اند و پاک شدن
از و صورت نه بندد چنانک گلیم سیاه را سپید کردن نتوان پس
کاری که محالست بدان مشغول نشویم جواب آنست که جهل و
حماقت اینکس است که چنان می پندارد که شریعت فرموده است
که از شهوت و صفات جزئیت پاک می باید شد اصلا و این قدر

ندانسته باشد که چگونه شریعت چنان فرماید که رسول صلی الله
علیه وسلم چنین میگوید من بشرم و در خشم شوم و اثر خشم بروی
بسیار دیدندی و خداوند جی فرماید که والکاظمین الغیظ
ثنا میگوید آنرا که خشم فرو خورد نه آنرا که خشم ندارد و چگونه
فرماید که شهوت نمی باید که حضرت رسالت نه حرم داشت و اگر
کسی را شهوت ساقط شود علاج باید کرد تا باز آید که حمیت
بر اهل و فرزندان و چیزی که در غزا، کافران از خشم خیزد که نیز
توالد و تناسل و ابقاء نام نیک از شهوت خیزد و مطلوب پیغامبران
بوده است توالد و تناسل و لیکن فرموده است که این هردو را
زیردست باید داشت چنانکه در فرمان شرع باشند مانند اسب در فرمان
رایض و سگ در فرمان صیاد لیکن سگ باید که معلم بود و اگرنه در صیاد
او برزد و بی اسب نیز صید نتوان کرد اما باید که ریاضت یافته باشد
و اگرنه صیاد را باندازد پس شهوت و خشم همچو سگ و اسب است
و سعادت آخرت صید نتوان کرد بی این هردو اما بشرط آنکه زیر
دست باشند اگر غالب باشند سبب هلاک بود پس مقصود از
ریاضت آنست تا این هردو صفت شکسته شوند و زیردست باشند
و این جملگی هست و جماعتی گروه باشند که بحماقت خود غره شوند

که کارها بتقدیر افتاده است در ازل و سعید و شقی در علم باری
پلید آمده اند و هرکز یکی از حال خود نکردد پس بعمل چه حاجت
وجه فایده جواب آنست چون حضرت رسالت ازین حال خبر داد
صحابه کفتند ما اعتماد بر ازل کنیم و دست از عمل باز داریم
فرمود اِعْمَلُوا وَکُلٌّ مُیَسَّرٌ لِمَا خُلِقَ لَهُ کفت دست ملا دید اکر
شمارا سعادت نهاده اند عمل سعدا شمارا میسر کرده معنی این
آنست که در بستن سعادت و شقاوت بطاعت و معصیت چون
در بستن تندرستی و حرکت بکرسنکی و نان خوردن باز و بسته کرده اند
هرکرا حکم کرده باشند در ازل که از کرسنکی خواهد مرد راه نان خوردن
برو بسته کرده اند و هرکرا توانکری حکم کرده اند راه دهقانی و
بازرکانی برو کشاده کرده اند و آنرا که حکم کرده اند که بمغرب بمیرد
راه مشرق برو بسته کرده اند و آنرا که حکم کرده اند که بمشرق بمیرد
راه مغرب برو بسته کرده اند تا بجز آن نرود حکایت وقتی ملک
بمغرب راه برود
الموت بر سلیمان پیغامبر علیه السلام نشسته بود در مردی تیز
نکریست چنانک او بترسید چون ملک الموت برفت آن مرد از سلیمان
پیغامبر درخواست تا باد را فرمان دهد که او را بزمین مغرب برد
چون ملک الموت باز در مجلس پیغامبر آمد پرسید از آن مرد تیز

جرا می نگریستی که گفت مرا فرمان بود تا یکساعت دیگر او را در مغرب
جان بر کیرم و او را اینجا دیدم عجب داشتم که این چون نخواهد
بود بس چون حکم آن بود که او را بمغرب جان بر کیرند اگرچه
یکساعت بیش نمانده بود بواسطهٔ خوف بقضا برو مسلط
کردند و سلیمان را مطیع او کردانیدند تا حکم ازلی بر اندازد و
سبب آن بود نه آنکه حکم بجا سبب راندند بس کسی را که سعادت
حکم کرده اند دل او را روشن کردانند تا ایمان قبول کند و او را
توفیق ریاضت دهند تا صفات مذمومه از خود دفع کند
جنانکه میفرماید فَمَنْ يُرِدِ اللَّهُ أَنْ يَهْدِيَهُ يَشْرَحْ صَدْرَهُ
لِلْإِسْلَامِ بس یکی از آن اسباب که خدای تعالی تقدیر کرده است
که کروهی را بدوزخ برد آنست که او را از عمل باز دارد و در
دل او اندازد که بعمل حاجت نیست سعادت و شقاوت ازلی
است تغییر نخواهد بود این سبب شقاوت است که در ازل بخته
اند جنانکه در ازل کسی را حکم کرده باشند که جاهل باشد بر دل او
غالب کردانند که درجهٔ مقتدایی حکم ازلی است بتکرار و
علم آموختن حاصل نکردد که اکر حکم کرده بودندی تشریف
مقتدایی بر او افکندندی و هرکه علم طلب نکند و رنج نبرد

حاصل

جاهل بماند تا حکم ازلی بروی براند بدین که درد را دوا افکند
وانرا که در ازل امانی حکم کرده باشند درد را افکند که اگرچه
این حکم ازلی است اما ظاهر کرده اند آنچه در ازل است چنانک
نبات گندم حکمی است که در ازل کرده اند لیکن سبب او زمین
نرم کردن است و تخم افکندن است و آب دادن و هر کرا حکم
کرده اند که زمین او گندم نروید اورا ازین افعال و اسباب باز دارند
پس ایمان و طاعت با سعادت و شقاوت همچنین است و باشد
که این احمق گوید ایمان و طاعت با سعادت و شقاوت چه مناسبت
دارد خواهد که بعقل بیره خود وجه آن بداند همچنان باشد که
بعقل خویش خواهد تا خواص کارها معلوم کند و آن اندازه عقل
او نیست پس معلوم شد که افتادن این قوم محض حماقت است
نه مشکل شدن شبهه و حجت و از عیسی پیغامبر علیه السلام منقول است
که گفت از علاج کردن نابینا مادر زاد و پیسی بلکه از زنده کردانیدن
مرده عاجز نیامدم و از علاج کردن احمق عاجز آمدم ای برادر
خط کاهی داده اند آدمی را که در یک لحظه بدرجه جبرئیل و
میکائیل رسد بلکه درگذرد و در یک لحظه بسگی و خوکی رسد
آنهمه بر موجب علم و مقتضای حکمت رود اینک طفلکی از کاغذا

بشراً ان هذا الا ملك كريم ه بشنو واین مثنوی برخوان

مثنوی کو قدمت شد بدین استوار ٭ کرد زدریا نم را آتش بر آر ٭

واکو همه برطی شهوت رود ودل در آشیان شیاطین بندد اینک

سکی وخنزیری مثله کمثل الکلب ان تحمل علیه

یلهث داغ اوست واین مثنوی نصب او که کفت مثنوی

ای شده مخنود بیکبارکی ٭ جون خروکاوی بعلف خوارکی ٭

بر دار پیغامبر علیه السلام وحی آمد یا داود کن کالطیر

الحذر ولا تا من ولا تستقر ابله مرغی بود که با قفس تنک

بساز د ودل از روضهٔ خورم بردارد جنانک آن مرغک را در

قفصی کند این جانها لطیف را در قفص جسم کرده اند واو

هر شبا روزی جندین بار سر از دریجه هر نفس بیرون کند که بباند

که بپرم جنانک کفت مثنوی

انک درین پرده نوائیش هست ٭ خوشتر ازین حجره سرائیش هست ٭

اوج بلند ست روی بپرم ٭ باده کین همت خود بکدرم ٭

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب نور دیدهٔ در مرض ظاهر

وباطن برادر شمس الدین سلمه الله بجمعیت بشناسد وبلوقین

بداند که آدمی را از دو جوهر مختلف پدید آورده اند یکی علوی

ماش که ان

ودیکر سفلی

بر بیان سوال که روح علوی یعنی روح امراض و علل او معقول است نه محسوس چون آید جواب فرمودند که معقول آن باشد که مشایخ از وی نوع معلوم کنند که چون این خلاف نوع کرد امراضی و عللی محسوس این باشد مشایخ او را ببصیرت دل خود علل و امراض مرید معاینه کنند پس بدانند که اینچنین علل را این هست و بر این قصه دوی بدهند و شفا نمی یابد

مرض بصحت بدل گردد و از ورطهٔ هلاک نجات یابد علوی را هم طبیب را تا بواسطهٔ معالجت

٦١

دیگر سفلی چنانچه سفلی قابل بیماریهاست علوی نیز قابل
بیماریست بچنانکه آن سفلی را طبیبانند تا بواسطهٔ معالجت
ایشان امراض و علل و علایق و عوایق محسوس و معقول از وی
دفع کرده و از محل هلاک بنجات آید طبیب علل و امراض جوهر سفلی
حکما اند و طبیب علل و امراض جوهر علوی انبیا اند و بعد ایشان
مشایخ که خلفاء انبیا اند از بنجاست اَلشَّیْخُ فِیْ قَوْمِهٖ کَالنَّبِیِّ فِیْ
اُمَّتِهٖ و چنانکه مریض جوهر سفلی بی طبیب حاذق بهلاک
نزدیکست مریض جوهر علوی نیز بی پیغامبر و یا بی شیخ بجهنم وراه
رفته و خلیفهٔ پیغامبر کهٔ اَلْعُلَمَآءُ وَرَثَةُ الْاَنْبِیَآءِ در حق وی
حقیقت شده بهلاک نزدیکست و در وقت ما بی دوستان چنانکه طبیبان
جوهر سفلی کم و کمر گشتند طبیبان جوهر علوی نیز کم و کم گشتند لاجرم
جز هلاک شدن ما بی دولتان را دیگر چه بود نماند چیزی که از آنجا
امید صحت و حیات و فلاح و نجات بود مگر همین که لَا تَقْنَطُوْا
مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ اما امید کاری بی تقدیم شرایط و اسباب آن
کار اگرچه در قدرت هست و لیکن در حکمت نیست پس ما را خاک
بر سر باید کرد و مصیبت خود باید داشت و از بنجا باید شناخت
که در دست هیچ کس چیزی نیست مگر غروری و پنداشتی اِلَّا مَا شَآءَ

الله و چنانک طبیب نبض بیمار بکیرد تا بواسطهٔ آن بر علت بیمار
واقف کردد و ادویهٔ مختلف و اشربهٔ متنوع بر اندازهٔ قوت
بیمار از داروئی دو درمسنک و از داروئی سه درمسنک و از داروئی
چهار درمسنک بکیرد و معجونی سازد یکی را مباح کند و دیکری
را محظور تا طبیعت باعتدال باز آید و صحت روی نماید و از
هلاک نجات یابد همچنین چون پیغامبر بر علت غفلت بیمار
باطن وقوف یافت هر آینه از احکام و شرایع بر اندازهٔ قبول
و استعداد بیمار باطن کاهی دو رکعت و قتی سه رکعت و زمانی
چهار رکعت از جملهٔ مجموعی سازد یکی را حلال کند و دیکر را
حرام تا عقیدتهاء مشوش و هواهاء مختلف و امراض متنوع
باعتدال شریعت باز آید و صحت عاجل روی نماید و از خطر
هلاک نجات یابد و اینجا سری عزیز است بصیرت ادراک
کند پس اکر بیمار جوهر سفلی مخالفت طبیب آغاز کند و بر
خلاف امر او خورش بکار برد هر آینه علت قوی کردد و بهلاک
کشد همچنین بیمار جوهر علوی اکر مخالفت شریعت آغاز کند
و بر خلاف امر او کارها بر دست کیرد هر آینه روی علت
ضلالت هر روزی قوی تر کردد و بی شبهت بموت جهالت

هلاک

مستعمل کرده جون در آخرت زنده شود بیمار بود و درد بی درمان شده باشد ابداً و سرمداً و در دوزخ همی بود اگر کار بر خلاف این باشد و امور صاحب شرع نگاه داشته بود و از مناهی تجنب نموده باشد همیشه تندرست زید و هرگز نمیرد اَلَا اِنَّ اَوْلِيَاءَ اللّٰهِ لَا يَمُوْتُوْنَ جون ازین سرای بسرای آخرت نقل کند بَلْ يَنْقَلِبُوْنَ مِنْ دَارٍ اِلٰى دَارٍ کامل العقل صحیح البدن قوی الجوارح باشد و حوق خود از غذاهاء روحانی بکمال استیفا کند و در آخرت فَرَوْحٌ وَرَيْحَانٌ مخلداً و مؤبداً در جنت همی بود ازینجا مقرر گشت چنانک طبیب شفاء حکما اند طبیب دلها انبیا اند و بعد ایشان خلفاء ایشان اکنون کسی دولتی مادرزاد فرو دبرد و داد باراصلی غرق کرد دریافت پیغامبر ممکن نه که آن در بسته شد و دراز خلیفه پیغامبر میسر نه که ایشان در عالم کم شده اند و کم گشتند و ادبار ما اقبال ایشان را کجا دریابد و این شقاوت و بی دولتی ما بر سعادت و ستانه دولت ایشان کجا رسد این در نیز بسته شد در حق ما رحمت بر جان خسرو باد که گفت بیت

محمس در ساغر وصال تو دریاکشند مستان چون دور خسرو آید می در سبو نماند

ازینجا نماند ما مثنی معلولان و مریضان را و خاکساران و مدبران را

مگر آنکه کتب ایشان که عقاید و معاملات ایشان درو مکتوبست و هم
روش و طریقت ایشان درو مسطور چنگ در آن زنیم و امام و مقتدای
خود سازیم تا اگر خورشید دولت از ما بی دولتان فرو شد باری
چراغی بود وَهَذَا كَثِيرٌ مِنَّا اینست که گفت بیت

از بخت بدم اگر فرو شد خورشید ؛ از نور رخت مها چراغی گیرم

و اگر نعوذ بالله منها این در هم بسته شود آنکه چه مرو توجه
فرعون و نمرود و چه بولهب و ابوجهل با این همه ناامیدی
روی نه چکنی خونی می‌خور و جانی می‌کن و دست و پایی
می‌زن فریادی و شوری بیش نه که باد لطف افتاد کسانرا
می‌طلبید تا برگیرد هفتصد هزار سال سالکان مملکت سجاده طاعت
در مقام کرامت فرو کرده بودند و در خانقاه عصمت بر مصلاء
حرمت تکیه زده که کار ما داریم ناگاه باد لطف بوزید آبی و خاک
را که در زیر اقدام افتاده بودند بر انگیخت و گفت إِنِّي جَاعِلٌ
فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً تا هیچ مطیعی بطاعت ننازد و هیچ
مفلسی و افتاده نومید نگردد و در سحرهٔ فرعون نگر چون
عنایت سابق بود لطف بوزید ندید که جادو گر اند یا کار ایشان
سحر و اباطیلست در عین ساحری و جادویی درخت توحید

نتازند

ننالند و تاج معرفت بر سر نهاده و عجایب قدرت بجان یافته
نبود که چون افتاده را بو کرم بنگریم که او کیست و چون سر
افراشته را در انگریم نه بینیم که او کیست و کار او چیست والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب بیستم در فضل انبیا

بر اولیا برادر اعز شمس الدین بداند که اندر همه اوقات و احوال
باتفاق جملهٔ مشایخ طریقت رضوان الله علیهم اولیا متابعان
پیغامبران اند و انبیا فاضلتر اند از اولیا از آنچه نهایت ولایت
بدایت نبوت است و جملهٔ انبیا ولی باشند اما از اولیا کسی
نبی نباشد و هیچکس را از علماء اهل سنت و جماعت و محققان
این طریقت اندرین مسئله خلافی نیست مگر گروهی از ملحدان
که گویند اولیا فاضلتر از انبیا اند و تمسک بدین کنند که گویند
اولیا همه وقت با خداوند مشغول اند و انبیا بیشتر وقت بدعوت
خلق مشغول اند پس کسی که همه وقت بحق مشغول باشد فاضلتر
بود از کسی که او در بعضی وقت مشغول بود و گروهی از جهال
که دعوی محبت این طایفه کردند و بر ایشان گمان نیکو بردند
و ایشان را متابعت کردند گفتند مقام ولایت برتر از مقام
نبوت است و هر نبی را علم وحی باشد و هر ولی را علم سر

ودلی بر چیز نهاده اند که بیغامبر انرا ازان خبر نباشد و

مرانرا علم من لدنی نام کردند واین لقب را اشتقاق از قصهٔ

موسی و خضر کرفتند صلوات الله علیهما و کفتند که خضر

ولی بود و موسی نبی موسی را وحی ظاهر بود تا او را

بوحی ظاهر خبر نکردندی ندانستی باز خضر را علم من لدنی

بود غیب بداستی بی وحی تا موسی را بشاکردی وی حاجت

امد و اوستاذ فاضلتر از شاکرد بود اما انک پیران این

مذهب اند و بودین ایشان اعتماد است ازین بیزار بند و روا

ندارند که هیچکس را مقام برتر از مقام انبیا باشد یا برابر مقام

انبیا باشد اما جواب این شبهه که ایشان کفتند انست که

خضر را فضل مقید بود وان علم من لدنی است و موسی

را فضل مطلق بود و فضل مقید مبطل فضل مطلق نیست

چنانک فضل مریم پارسا رضی الله عنها وان فرزندی بی ماسی

بشر است باطل نکند فضل عایشه و فاطمه را که ایشان را فضل

مطلق بودند بر جمله نساء عالم و در جمله ولایت اکر احوال

وانفاس و روزکار جمله اولیا را اندر جنب یک قدم نبی صورت

کنی ان جمله متلاشی نماید ز انج این کروه می طلبند و می روند

وایشان

و ایشان رسیده اند و یافته و بدعوت بحکم فرمان آمده و قومی
را می برند پس یک نفس انبیا فاضلتر از همه روزکار اولیاست
زانچ چون اولیا بنهایت رسند از مشاهدت خبر دهند و
از حجاب بشریت خلاص یابند هرچند عین بشر باشند و باز
رسول را اوّل قدم اندر مشاهدت باشد چون بدایت آن
نهایت وی بود این را با آن قیاس نتوان کرد و از خواجه
ابو یزید رحمة الله پرسیدند که چه میکوئی اندر حال انبیا گفت
هیهات مارا اندر ایشان هیچ تصرف نیست هرچه اندر ایشان
صورت کنیم آن همه ما باشیم پس چنانکه مرتبهٔ اولیا از ادراک
خلق نهانست که اولیا مرتبهٔ انبیا از تصرف اولیا نهانست
که اولیا اندر جنب انبیا سیار اند و انبیا اندر جنب اولیا طیار اند
هرکز سیار بجد طیار را اندر نیابد و هم از خواجه ابو یزید رحمة
الله علیه نقلست که گفت سر مارا باسمانها بردند و بهیچ چیز
التفات نکرد بهشت و دوزخ را بنمودند بهیچ چیز نکاه نکرد
و از مکونات و حجاب بر کذرانیدند فصرت طیرا پس مرغی
کشتم و اندر هوای هویت همی پریدم تا بر میدان احدیت مشرف
شدم و درجهٔ ازلیت را اندران بدیدم چون نکاه کردم

آن همه من بود گفتم بار خدایا با منی من بتو راه نیست و از خودی
خود مرا گذر نه بس مرا چه باید کرد فرمان آمد یا بایزید خلاص تو از
تو یی تو اندر متابعت دوست من بسته است دیده را بخاک قدم
او سرمه کن و بر متابعت او ملازمت نمای و این را اهل طریقت معنی
معراج بایزید خوانند و معراج عبارتست از قرب پس معراج انبیا
از روی اظهار بود بشخص و تن و از آن اولیا از روی همت و اسرار
بود و این بدان اصلست که هر چیز که مر انبیا را باظهار روا بود مر
اولیا را باسرار روا بود و تن انبیا بصفا و پاکیزگی و قربت چون دل
اولیا باشد و سر ایشان پس فرق بسیار باشد میان کسی که شخص
وی را آنجا برند که سر دیگری را چون این سخن بدانستی اکنون بدانک
باتفاق اهل سنت و جماعت و جمهور مشایخ طریقت انبیا و اولیا
که محفوظ اند فاضلتر اند از فرشتگان بخلاف معتزله که ایشان ملایک
را فاضلتر دارند بر انبیا و گویند که ایشان برتبت رفیع تر اند بخلقت
لطیف تر و مر حق را مطیع تر اند پس باید که فاضلتر باشند جواب
گوییم تن مطیع و رتبت رفیع و خلقت لطیف مر فضل خداوند را
علت نیست فضل کسی را بود که حق تعالی مر او را فضل دهد که گر فضل
بطاعت بودی آنگاه امت بیشین را برین امت فضل بودی که ایشان

طاعت

اگر تفاضل بسبب مرتبه و مقام بودی زحل از آفتاب بایستی که انوارتر بودی
و الحال نیست زیرا که زحل در فلک هفتم است و آفتاب در فلک چهارم و همچنین
مشتری و مریخ و زهره و عطارد از ماه روشن تر بودی و آن چنان نیست
ازین معلوم شد که تفاضل از عطاء حق است که در ذات اشیا در زمان
نحن قسمنا در حق هر یکی قسمت کرده است ه

طاعت بسیار بود واگر فضل بر تربت وجوهر بودی پس ابلیس را
فضل بر آدم بودی آدم از خاک ظلمانی بود وابلیس از آتش نورانی
پس معلوم شد که فضل آنرا بود که خداوند او را فضل دهد واز خلق
برگزیند ودیگر بدانکه ملایکه چون مضطری اند اندر حق معرفت
که مر ایشانرا اندر خلقت شهوت نیست واندر دل حرص وآفت نه واندر
طبع زرق وحیلت نه ورزق ایشان بحیل نه غذاء ایشان طاعت است
ومشرب ایشان فرمان برداری خداوند باز اندر طینت آدمی شهوت
مرکب است وارتکاب معاصی اندر وی محتمل وزینت دنیا اندر دل
ایشان موثر وحرص وحیلت اندر طبع آدمی منتشر وشیطانرا
اندر شخص وی چندان قوت که اندر رگهاء وی با خون همی گردد
اندر مجاری آن ونفسی بدو مقرون که داعی همه شرهاء اوست
پس کسی که این جمله وصف مر وجود وی بود با امکان شهوات از
فسق وفجور پرهیز کند وباعین حرص از دنیا روی گرداند وبالقاء
وسواس شیطان اندر دل وی از معصیت رجوع کند (بازگردد) واز آفات نفس
خودرا نگاه دارد تا قیامت بر عبادت ومداومت بر طاعت ومجاهدت
با نفس ومحاربت با شیطان مشغول گردد بحقیقت این از آن فاضلتر
بود که اندر صفتش معرکه کامه شیطان وشهوت نبود واندر طبیعتش

ارادت غذا و لذت نه اندوه زن و فرزند مشغول خویش و بیم نه
نه محتاج بسبب و آلت غذا و لذت نه مستغرق امید و آفت نه
عجب جبرئیلی که چندین هزار سال بانتظار خالق عبادت کند
خلعتش غاشیه داری محمد بود نائب معراج ستور ویرا خدمت
کند چگونه فاضلتر بود بدانک نفس را ریاضت کند و روز و شب
مجاهده کند و چون باوی عنایت کند و دیدار خویش کرامت کند
و از جمله خطر آتش باسلامت عبور کند حاصل اینست خداوند
فضل بهر آنرا که خواهد بدانک خواجه عطار برین معنی
اشارت کرده و گفته

مثنویات

به بین چندین هزاران سال که ابلیس	نبودش کار جز تسبیح و تقدیس
همه طاعات او بر هم نهادند	ز استغناء خود بر باد دادند
دلش خونابه جای محنت آمد	تنش دستار خوان لعنت آمد
همه جانهاء صدیقان پر از خونست	که میداند که سر کار او چونست
جگر خون میشود زین یاد ما را	ز استغناء حق فریاد ما را
تو میخواهی بتسبیح و نمازی	که تا خشنود گردد بی نیازی
نمازت توشهٔ راه درازست	ولی او از نماز تو بی نیازست
خدا را کبریائی بی نیازیست	ترا جز نیستی دیگر چه بازیست

شیخ
بر پرورش
یعنی مجاهده
ریاضت

و بحقیقت ولایت سریست از اسرار حق جز بپرورش یعنی بمجاهدت و ریاضت بید انکه دیو و پیراجز ولی نشناسد و اگر اظهار آن حدیث بر جمله عقلا جایز بودی دوست از دشمن پدید آمدی و واصل از غافل ممیز نبودی پس خداوند تعالی چنان خواست تا جوهر دوستی را اندر صدف خوار داشت خلق نهد و بدریای بلا اندر اندازد تا طالب آن بحکم عزیزی جان در خطر کند و بدان دریای جان ستان گذر کند و بقعر دریا فرو شود یا مرادش بر آید و یا حال دنیا بروی سر آید چنانکه جان بازی برین اشارت کرده است مثنوی

بلکه راز جان و عقل یکبادی ،، تا بفرمان حق بسی بادی

شو و آهنگ آن جان کردن ،، شرط نبود حدیث جان کردن

یا دیا تتو دین برون ناید ،، تا حرکت تو روز دین ناید

آن هوایی که بیش ازین باشد ،، رسم و عادت بود نه دین باشد

ای برادر بپیوسته اندرین اندوه باش و از در طلبی خالی مباش و از کثرت معصیت و خلاف خویش نومید مشو عقول ملکی و بشری درین حضرت سرگردانند حردی بمزدوری شعیب پیغامبر علیه راضی شده و از برای تزوج صالحه ده سال شبانی کرده و از رنج و گرسنگی نانی خواسته و از درماندگی سرما و تاریکی بادیه در طلب

آتش قدیمی زده لطف قدیم ناگاه ، با خلعت نبوت بینی آنکه گه
وَاصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي ما ترا از برای خود برگزیده ایم بلعم باعور
که از بیرت در گذشته بود و از طلبیت برگذشته در عالم ولایت
نام دار شده و بر لشکر هوا سپهدار گشته بادی بی‌نیازی از عالم قهر ناگاه
بوزید باسگان حزبله هم طویله کردانیدند و نداء در عالم در دادند
فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ ای برادر بعزة
الله تعالی عز و جل که بهشت و آنچه در اوست از موجبات نازش
دوزخ و آنچه اندروست از اسباب گدازش برای اسعاد و پاک
کردانیدن آفریدگانست از برای شقاوت و دور کردانیدن ایشانست
يُرِيدُ اللَّهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ عذر این سخن
میخواهند نه بینی که زر را باتش برای کمال او برند نه از برای نقصان
او و بدین نسبت عاصی را بدوزخ برند تا پاک بحضرت پاک شود
نه از برای آنکه بدرد غمناک شود بعد هلاک شود خوش گفته است
إن بر عبد علمه بمعاصينا في الأزل لم يمنعه عن إيجادنا
فمعاصينا كيف يمنعه عن تطهيرنا بالعفو والغفران
گفت در ازل بکنا ، ما عالم بود که گنا ، کنیم آن علم مرا آفرینت
مارا مانع نشد پس معصیت محدث ما که امروز کرده ایم چگونه

مانع نشود او را از عفو کردن و بیامرزیدن بدین نسبت نداء لَا تَقْنَطُوا
مِنْ رَّحْمَةِ اللّٰهِ بهر زمان بگوش جان می رسد و جان صد روح
و فتوح از آن می یابد و آنچ در حدیث آمده است لَوْ لَمْ تُذْنِبُوا لَجَاءَ
اللّٰهُ بِقَوْمٍ يُذْنِبُوْنَ فَيَغْفِرُ لَهُمْ اگر شما گناه نمی کردید حق
تعالی قومی دیگر آوردی تا ایشان گناه کردندی پس بیامرزیدی ایشانرا
جمله عاصیان و گناهکاران عالم را این بشارت بسنده است مثنویات
مثنوای عاصی بیچاره نومید ۞ که چون پیدا شود اشراق خرشید
اگر افتد بقصر پادشاهی ۞ هم افتد نیز بر کنج گدائی
کسی کو بر همه است افتاده در راه ۞ در و بر تابد آن خرشید در گاه
... مخلصان آمد خطرناک ۞ گنهکاران برند این گوی چالاک

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ مکتوب بیست یکم در زلات انبیاء

علیهم السلام و آداب زیارت قبور و نماز بنیت حرکان در باب اول
برادر اعز شمس الدین اکرمه الله تعالی بدانند که اندر زلات انبیا
علیهم السلام اختلاف است عامه اهل سنت و جماعت بر ایشان
زلت روا دارند بشرطی که صغیره باشد و کبیره نباشد و همه را اتفاق
است که از انبیا کفر روا نباشد مگر طایفه از مبتدعان گفتند که روا باشد
چون یکی از عامه مومنان و تعلق بدین کنند که خداوند خبر داد از ابراهیم

عليه السلام وَاجْنُبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ اگر روا نبودی
این دعا از وی محال باشد که دعا بر جایز ات افتد نه بر ممتنعات
جواب آنست که مراد ازین دعا اولاد بود نه وی ولیکن هرچند
او را ازین ایمنی بود خود را در میان اولاد افکند تا دعا اندر
اولاد ببرکت وی مستجاب شد چنانک در حق رسول ما صلی الله علیه
وسلم فرمانشد وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ الآیة اما اهل
حقیقت حرین اصنام را گویند که این شرک زنار بستن نیست و مر بت
را سجده کردن نیست ولیکن بغیر حق طمع داشتن است و از حق
نترسیدنست و با غیر حق آرامیدنست و این بر طریق مثل است نه بر
تحقیق از بهر آنک چون کافر به بت طمع داشت یا از وی بترسید نه
از وی منفعت نه مضرت و اعتقاد برین کرد اصل توحید خراب
کرد باز مومن موحد چون بخدای تعالی ایمان آورد و خداوند
او را نبود داد که اندر هفت آسمان و زمین نافع و ضار جز وی نیست
چون صحت اعتقاد واجب کرد جز با وی آرامیدن و جز بر وی
اعتقاد کردن جز وی ترسیدن روی نیست چون بدین معنی بغیر
بازگشت فعلی آورد مانند فعل کافران هرچند اعتقاد بر ایمان درست
بود مانند شرک بود و آن چیز که اندر وی منفعت و مضرت نبود

هرچند

هر چند نه بت بود چون خوف و رجا بوی متعلق شد مانند بت
شد بس یعنی قول خلیل الله آن بود که مرا نگاه دار تا جز با تو
نیارامم و نه جز ترا بینم و نه بجز تو امید دارم و نه از جز تو
بترسم مثنوی چون او در هر دو عالم نیست کس ٭ با که سازد انیست
سودا و هوس ٭ هَذَا مَعْنَی دُعَاءِ الْخَلِیْلِ لَیْسَ التَّعَوُّذُ مِنَ الْکُفْرِ
الَّذِیْ هُوَ ضِدُّ الْاِیْمَانِ اما آن قیاس که بر مومنان کردند باطل است
زیرا که کفر محل عداوت است و ایمان محل محبت و لیکن کافر هر چند
بکفر عدو خداوند است او را بباید نیامده است که خداوند را او را عدو
حال طلبس است یا بکفر ازین جهان بیرون رود بداند که خداوند را او را
عدو بوده است یا کفر بروی زوال آید بداند که خداوند او را محب
بوده است و مومن هر چند خداوند را بحکم ایمان محب است
بباید نیامده است محبت خداوند را او را چون حال طلبس است و حکم
او موقوف یا ازین جهان با ایمان بیرون رود محبت خداوند را او را حقیقت
کرد یا ایمان بروی زوال آید نعوذ بالله منها بداند که خداوند او را
عدو بوده است و این توقف اندر محبت و عداوت اندر حال انبیا
روا نباشد از بهر آنک انبیا احبا باشند لا محالة زیرا که ایشان اخص
خواص اند هیچ مقامی نیست در خصوصیت را برتر از نبوت بس

ایشان خاص ترین همه دوستان اند پس محبت خداوند حرا انبیا را
درست کشته است از کفر ایمن کنند ازبهر انک تغییر و تبدیل بر
صفات مخلوقات روا باشد و بر صفات حق روا نباشد هر کرا
محب است عدو نگردد و هر کرا عدوست محب نگردد ولیکن هر
جند کسی که حق او را محب است بوصف اعداست جون سحره
فرعون سلطان محبت حق غالب کرد و حر ایشانرا بصفت
احبا آرد و هر که را حق تعالی او را عدو باشد هر جند بوصف
احبا باشد جون ابلیس سلطان عداوت حق او را از صفت
احبا بوصف اعدا آرد سر اینست که گفت مثنوی

کس جه داند تا درین بحر عمیق ** سنگ ریزه قدر دارد یا عقیق
و اینجا رمزیست و آن اینست که محبت و عداوت حق بعلت
قایم نیست زیرا که محبت حق و عداوت ازلی است و خلاف و
موافقت بنده وقتی پس محبت و عداوت سابق باشد و خلاف
و موافقت لاحق و هرگز لاحق علت سابق نگردد از اینجا بدان
و بشناس که خلاف و موافقت همه هیچند و هیچ و این بگوی رباعی
در گوش دلم گفت فلک پنهانی ** هر حکم که حق کند تو از من دانی
بر گردش خود اگر بدی دستم ** خود را برهاندمی ز سرگردانی

واما سخن

امّا سخن اندر کبایر انبیا کروهی روا دارند و حجّت آرند قصّهٔ برادران
یوسف پیغامبر علیه السّلام که ایشان همه پیغامبر بوده اند و کبایر
بر ایشان رفت و اهل سنت و جماعت از انبیا کبیره روا ندارند زیرا که کفر
کبیره است از کبایر و از انبیا کفر روا نیست دیگر کبیره هم روا نباشد
از بهر آنک بهر که یک کبیره روا باشد همه کبایر روا باشد دلیل برین
عامّهٔ مومنان اند جواب خصم برین طریق کویند آنچ بر برادران
یوسف پیغامبر رفت پیش از نزول وحی بود بر ایشان و این بر سبیل
ندرت و مقرون بتوبه و صلاح روا بود امّا آنک هر چند صغیره
بغیر قصد بر انبیا رود که آنرا زلّت کویند و زلّت آن بود
که پیش از افتادن قصد نبود و بعد از افتادن بر آن قرار نبود
چنانک کسی در راهی بخستانی می رود ناکاه بیفتد در حال بر خیزد
نه پیش از افتادن قصد افتادن بود نه بعد از افتادن قرار بود زلّت
انبیا همچنین است و با این بهم معاتب باشند لِعُلُوِّ مَرْتَبَتِهِمْ
وَارْتِفَاعِ مَنْزِلَتِهِمْ از بهر بزرکی مرتبهٔ ایشان و بلندی منزلت
ایشان یعنی بزرکان را بخورد بکیرند و خورد کانرا به بزرک نکیرند که
اَلْمُخْلِصُونَ عَلَى خَطَرٍ عَظِيمٍ سرّ این معنی است و نا کرفتن به
بزرک دلیل خردیست و کرفتن بخورد دلیل بزرکیست وَكَانَ زَجْرًا

واین که مخلصان را خطر باشد در
دنیا چنانک این بیت کفت
چو کار مخلصان آمد خطرناک
بسی کارها ایشان کم دشوار بانفس
الی الدنیا و اما بالباطن الی الاخرة و امّا
والنار جهنم الخفی الخ م

لغیرهم آن عتاب کردن با ایشان زجر بود مر دیگران را که از
ایشان با این بزرگی که محل ایشان ان مقدار نکلذیم از دیگران کی
کذاریم این تنبیه کردنست مر دیگوان را تا غرّه نکردند و بروهی
گفتند این عتاب از بهر زیادت محبّت است تا محبّت بر جای بود
عتاب میان دوستان جاری بود چنانک گفت شعر

إِذَا ذَهَبَ الْعِتَابُ فَلَيْسَ وُدٌّ ۞ وَيَبْقَى الْوُدُّ مَا بَقِيَ الْعِتَابُ

با این همه در قصّه مهتر داود علیه السلام شنیده که چون بر وی
زلّت رفت چهل شبانروز سر بسجده نهاده می گریست تا از آب چشم وی
چندان گیاه بر آمد که وی اندران میان نابدید گشت و خبر قبول
توبه نیامد دمی از درد بزد که آن گیاه همه بسوخت و دو دست
پیش چشم بداشت و بگریست تا هر دو کف وی پر خون گشت پس
دستها سوی آسمان برداشت و گفت الهی إِنْ لَمْ تَرْحَمْنِي
فَارْحَمْ عَبْرَتِي که اگر بر من نبخشی بر این آب چشم من ببخشای
فرمان آمد یا داود تَذْكُرُ عَبْرَتَكَ وَتَنْسَى خَطِيئَتَكَ
آب چشم خود را یاد میکنی و خطاء خویش فراموش کرده تا بدانی
که خطر بزرگان بزرگتر و کار با ایشان صعب تر از اینجا گفت بیت
کشته شدگان لب خونخواره معشوق ۞ تا روز قیامت همه رنگین کفنانند

بايد كه در كورستانها رفتن و زيارت كورستان بزركان و عامهٔ مؤمنان
عادت كند كه فوايد بسيارست چنانكه از حضرت رسالت مرويست
نَهَيْتُكُمْ عَنْ زِيَارَةِ الْقُبُوْرِ اَلَا فَزُوْرُوْهَا فَاِنَّهَا تُرِقُّ الْقَلْبَ
وَتُدْمِعُ الْعَيْنَ وَتُذَكِّرُ الْآخِرَةَ الحديث و ديكر مردي از سختي
دل خويش شكايت كرد در حق وي فرمود اِطَّلِعْ فِي الْقُبُوْرِ وَاعْتَبِرْ
بِالنُّشُوْرِ در كورستان نظر كن و بحشر و نشر اعتبار كن در هر هفته
زيارت مستحب است چنانكه فرموده است در حق ياري يَا بُنَيَّ
اِذْهَبْ كُلَّ جُمُعَةٍ اِلَى الْمَقْبَرَةِ و بترك زيارت وعيدي آمده است
الله اعلم تا از ان چه معني مراد بود و فاضلترين روزها در زيارت
سه روز است دوشنبه و پنجشنبه و روز جمعه بعد از نماز و در مواسم
متبركه چون عشر ذي الحجه و عيدين و عاشورا و در شبهاء متبركه
چون شب برات و مانند وي پس چون خواهد كه زيارت كند رود مستحب
است كه در خانه دو ركعت نماز بكزارد و در هر ركعتي بعد از فاتحه
آية الكرسي يكبار و سوره اخلاص سه بار چون سلام دهد كويد
خداوندا ثواب اين نماز بروح فلان برسان حق سبحانه و تعالي
نور كرداند و بوي رساند و مر كزارندهٔ نماز را ثواب بسيار بخشش فرمايد
وچون بكورستان رسد نعلين بكند پس پشت جانب قبله كند و روي

بجانب میت وسلام کوید بدین عبارت که حدیث است اَلسَّلَامُ
عَلَیْکُمْ مِنْ رَبِّکُمْ یَا اَهْلَ الدِّیَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِیْنَ وَالْمُسْلِمِیْنَ
یَرْحَمُ اللهُ الْمُتَقَدِّمِیْنَ مِنَّا وَالْمُتَاخِّرِیْنَ وَاِنَّا اِنْشَاءَ اللهُ
بِکُمْ لَاحِقُوْنَ اَسْاَلُ اللهَ لَنَا وَلَکُمُ الْعَافِیَةَ واگر شهید
باشد کوید سَلَامٌ عَلَیْکُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَی الدَّارِ واگر
گورستان مسلمانان وکفار مختلط باشد کوید اَلسَّلَامُ عَلٰی
مَنِ اتَّبَعَ الْهُدٰی پس بنشیند وبکوید بِسْمِ اللهِ وَعَلٰی مِلَّةِ
رَسُوْلِ اللهِ که در خبر است که بردارد حق سبحانه وتعالی عذاب
ظلمت وتنگی گور از صاحب آن گور چهل سال پس بکوید لَا اِلٰهَ اِلَّا اللهُ
وَحْدَهُ لَا شَرِیْکَ لَهُ لَهُ الْمُلْکُ وَلَهُ الْحَمْدُ یُحْیِیْ وَیُمِیْتُ وَهُوَ حَیٌّ
لَا یَمُوْتُ اَبَدًا ذُو الْجَلَالِ وَالْاِکْرَامِ بِیَدِهِ الْخَیْرُ وَهُوَ عَلٰی کُلِّ شَیْءٍ
قَدِیْرٌ در خبر است روشن گرداند آن گور را وگوینده را بسیار رحم و بنویسد
مر او را هزار هزار نیکی وبردارد مر او را هزار هزار درجه پس فاتحه
وآیة الکرسی بخواند در خبر است هر که آیة الکرسی بخواند وثواب آن
اهل گورستان بخشد در آرد حق سبحانه وتعالی در گور هر مرده را
از مشرق تا بمغرب بجملگان طبقه نور وفراخ گرداند بر ایشان گور
را وبدهد هر مرده را درجه وبنویسد هر خواننده را ثواب شصت پیغامبر

وبیامرزند

اتقی البشری و الفیض

وبیافریند بعدد هر حرفی فرشته که تسبیح کند حق او را تا قیامت
بس ده بار قل هو الله احد بخواند اگر آن بنده آمرزیده نبود حق
تعالی او را بیامرزد و اگر آمرزیده بود خواننده را بیامرزد و گناهی
بر آن مرده ببخشد و اگر برین زیادت کند سوره یس بخواند و سوره
الملک نیز آمده است و همچنین اذا زلزلت الارض و الهیکم التکاثر
نیز منقولست و در کتب مسطورست که هیچ شبی دشوارتر بر مرده چون
شب اول نیست پس ببخشایید بر مرده بصدقات و اگر قدرت نباشد پس
دو رکعت نماز بگزارد در هر رکعتی فاتحه یکبار و آیة الکرسی یکبار
و قل هو الله احد ده بار و الهیکم التکاثر ده بار پس بگوید خداوندا
ثواب این نماز بفلان کس بخشیدم حق سبحانه و تعالی بفرستد در گور آن بنده
هزار فرشته با هر فرشته نوری و هدیه و بدهد آن مرده را ثواب
هزار شهید والسلام بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب بیست دوم
در اصل تصوف برادر شمس الدین اعزه الله بداند که قاعده تصوف
دیرینه است و اعمال انبیا و صدیقان بوده است بحکم غلبه عادات
زشت که درین زمانه پدید آمده است صورت حال صوفیان در چشم
مردمان زشت مینماید و اهل این حدیث بر سه قسم اند یکی صوفی
دوم متصوف سیوم متشبه صوفی آن بود که از خود فانی شده باشد

قیل التصوف ترک حظ النفس
وقیل التصوف هو الاخلاق

بدانکه سند تصوف تفعل است و
تکلف چون باید برای تکلف را باید
در حق صوفی تکلف چون آید زهد و جود
همچنان است اما چنان صوفیان در
که گویند صوفی از اهل تصوف است و
اطلاق لفظ تصوف بر هر سه قسم جایز باشد
و همچنین متشبه و متصوف نیست
همه اطلاق لفظ تصوف برو روا باشد
مخدوم و خود ندرین زمانه صوفی
نمانده و اگر مانده متصوف بلکه متصوف
نمانده اند بلکه متشبه مانده اند
۲۶

و بحق باقی گشته و از قبضهٔ طبایع رسته و بحقیقت بحقایق پیوسته
و متصوف آن بود که بمجاهدت و ریاضت این درجه را می طلبد
و اندر طلب خود را بر معاملت ایشان درست می کند و متشبه آن بود
که برای جاه و حظوظ خود را مانند ایشان کرده بود و ازین هر دو
معنی خالی و بی خبر با این بهم امیدست که از ایشان بود و در سایهٔ
دولت ایشان در هر دو جهان بگذرد که اندر لشکر مبارز یکی باشد
و دیگران بطفیل و خلیفه خورد و سلطان در شهری یکی بود
و دیگران در سایهٔ دولت او روزگار گذرانند و در جملهٔ طوایف
محقق اندک باشند اما جمله را نسبت بر ایشان کنند هر کرا که بعلی
چیز شان با ایشان مانند بود و فتوی شرع که مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ
فَهُوَ مِنْهُمْ هر که بقوی خود را مانند کند برفتاری و باعتقادی
او از ایشان بود چنین گفته اند اول صنفی در عالم آدم پیغامبر علیه
السلام بوده است حق تعالی وی را از خاک بیرون آورد و بمقام اجتبا
و اصطفا رسانید و رقم خلافت برو کشید اول ایشان طبقه و طایفه جمله
بدانست که مرید را در آغاز ارادت بجمله فرمایند خَمَّرْتُ طِینَةَ آدَمَ
بِیَدَیَّ اَرْبَعِینَ صَبَاحًا آدم چون بجملهٔ تجرید بدانست حق تعالی
مایهٔ روح بوی داد و چراغ عقل در دل او بیفروخت و نور حکمت

از دل بر زبان آورده بر خود بجنبید گفت الحمد لله اشارت
نبوی همبرین است که مَنْ اَخْلَصَ لِلّٰهِ اَرْبَعِیْنَ صَبَاحًا اَظْهَرَهُ
اللّٰهُ یَنَابِیْعَ الْحِکْمَةِ مِنْ قَلْبِهٖ عَلٰی لِسَانِهٖ بس قصد ولایت
کرد و تحفهٔ سجود ملائکه در اوّل خلافت یافت و برخاست مسافر وآ
قصد کشتی بهشت کرد و جمله اقالیم بهشت سفر کرد و بر اسرار همه ممالک
گذر کرد گفتند حواس و اطراف جمله در قید کن و باختیار خود حرکت
مکن که مرید را اختیار نبود بحکم جرأت و انبساط دست کشادگی
نمود از کمین گاه غیب زخم عتاب رسید که وَعَصٰی اٰدَمُ رَبَّهٗ
شکسته شد و باستغفار مشغول گشت سنّت استغفار صوفیان از
اینجاست گفت رَبَّنَا ظَلَمْنَا اَنْفُسَنَا هرچه اسباب خواجگی و خلافت
بود از وی بکشیدند برهنه بایستاد باستغفار گفتند آدما برین غرامت
بدنیا سفری کن که شرط مرید آنست که چون زلّت بروی رود سفر
کند آدم مجرد و برهنه قصد سفر خاک کرد تنش برهنه بود گفتند
آدما دریوزه کن از هر درختی برگی درخواست کرد جمله سر بو کیافت
بوهم دوخت مرقع شد و خود را بپوشید و روی بمسافرت خاک
نهاد سیصد سال آب حسرت از دیدگان می ریخت تا آنگاه که مصفا شد
که اِنَّ اللّٰهَ اصْطَفٰی اٰدَمَ تصفیه یافت صوفی شد آن جامه که

از درختان دریوزه کرده بود و مرقعه ساخته عزیز می داشت
تا بآخر وقت در پیشت بیغامبر علیه السلام در پوشیده و خلافت بوی سپرد
و این طریق ممهد گشت و دولت تصوف در اصلاب انبیا روان شد
صوفیان مسافر را مجمعی می بایست در دنیا که هر وقت آنجا
بمصاحبت جمع آیند و ماجرایی کنند صورت کعبه در دنیا بدید
آمد اول از خانقاهها آن بود در دنیا خانقاهی نبود بعهد آدم
کعبه بدید آمد نوح بیغامبر علیه السلام از دنیا بگلیمی اختصار
کرد و موسی بیغامبر خود همیشه گلیم داشت که روز اول بخدمت
شعیب بیغامبر علیه السلام یافته بود و این شرطی بزرگست در
طریقت که پیر را باید تا خرقه در مرید پوشاند و عیسی علیه السلام
همیشه جامه صوف پوشیدی همچنین چون عهد بموسی و عیسی
صلوات الله علیهما رسید بیت المقدس را جوالتگاه خود
ساختند آنگاه در هر ولایت بهر طرف خود را مرجعی ساختند
و منزلی معین کردند تا با وقات خلوات و ایام مناجات
رفقا دولت آنجا باز رفتندی و حدیث اسرار الهی را ماجری
کردندی چون عهد بسید انبیا و سلطان اولیا محمد مصطفی
صلی الله علیه وسلم رسید خود همان گلیم بستد و در پوشید ملت ابراهیم

ابراهیم

ابراهیم وقصد همیران خانقاه کعبه کرد ومهتر عالم علیه السلام
در مسجد خویش یکذاویه معین کرد واز صحابه یک طایفه را برگزید
که سالکان راه طریقت بودند بعضی پیران بودند چون ابوبکر
وعمر وعثمان وعلی وسلمان رضی الله عنهم اجمعین واخ
میانه بودند چون معاذ وهلال وابوذر وعمار رضی الله عنهم
ایشانرا باوقات خلوت درین زاویه بنشاندی وبا ایشان سخنان
راندی که صنادید عرب وعوام صحابه آنجا راه نیافتندی وآن جملة
بزرگان قریب هفتاد نفر بودند مهتر عالم چون کسی را از صحابه
اعزاز عظیم واکرام بزرگ کردی ردا ویا پیراهن خود بوی
دادی آنکس که صوفی بودی درمیان صحابه بس اول این طریقت
از آدم علیه السلام در آمد وتتمه آن بمحمد رسول الله شد درمیان
امت وملت بماند قوی دل باشد ودر مفلسی خویش ننگرد که اینجا
کار بکرم وفضل میرود نه بعمل کسی ای برادر هزار هزار ساجد
وراکع بودند وهزار هزار تسبیح وتحمید گوی بودند وهزار
هزار متحیر در اسرار وی بودند وهزار هزار سوخته در کار
وی بودند قومی بی باک را از خاک بیافریدند وبرین همه مطیعان
وعابدان برگزیدند بی سابقه خدمتی بی مقدمه شفاعتی

گفتند ای مستی خاک الست بربکم لا نه من آن شمام در
ساعتی خراباتی را ابر کوی بند و بر متکا و اقبال در مشاهده ذو الجلال
بنشانند هر دم نواختی و قبولی هر لحظه تحفهٔ و وصولی و رشتهٔ
ردّ و حجاب و صد عتاب در گردن مناجاتی افکنند هر دم حسوتی
و غصتی یکی را از بتخانه بیارند اعزاز و قبول بر کسوت او
کنند و دیگرانرا از مسجد بیرون کنند و رشتهٔ طرد و ردّ در
گردنش آویزند چنانکه لطف در کارست قهر هم در کارست والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم ٭ مکتوب بیست و سیوم در طلب
طریقت بمولانا شمس الدین الکرمانی اللهم بکرامة الطالبین
بداند که هر که را طلب این راه بود باید که سرمایه از شریعت سازد
تا از شریعت در طریقت راه یابد چون در طریقت راه یافت از طریقت
بحقیقت قدم تواند نهاده هر که هنوز شریعت ندانسته ویرا با
طریقت کجا ملاقات و هر کرا هنوز با طریقت ملاقات نیست
آن بیچاره را با حقیقت چه کار و چه کار از اینجاست که هیچ گونه
رخصت نداده اند که کسی بنادانی بی معرفت و بی شریعت درین
راه قدم نهد که بیم هلاکت باشد و بهیچ مقام نرسد و اگر بمجاهده
و رنجی کورانه و جاهلانه بر خود نهد و او را از چیزی نموداری بود

بجنان

چندان غرور و جهل و پندار و حمق در وی پدید آید که ایمان را
نیز بباد دهد و در جوال شیطان گرفتار گردد بالقطع والیقین
بداند که خداوند تعالی را هیچ ولیی جاهل نبوده است و نباشد
مَا اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلِيًّا جَاهِلًا گفته مشایخ است و در قرآن برین اشارت
است وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ خداوند هیچ جاهلی را دوست
ندارد و دوست نگرفته است که جهل اصل همه ذلتهاست گفته اند مدار راه
سالکان حق بر دوازده علم است و علم توحید و علم معاملت
و علم معرفت و علم حالت و علم مکاشفت و علم مشاهدت و علم
خطابه علم سماع و علم وجد و علم معرفت روح و علم معرفت
نفس و علم معرفت عقل و این علوم را علاحده اصلی است و فرعی
که از دانستن آن چاره نیست پس بداند که این طایفه همه صاحب علم
شریعت و طریقت و حقیقت بوده اند و هستند و خواهند بود
اما بی دولتان اگر بتشنگی در بادیه هلاک شوند چه سود از دجله
بغداد و رود نیل مصر

بیت

در بادیه تشنگان بمردند | چه سود اگر جهان فرات است

روندهٔ راه را باید که اندیشه چنان بود که اگر دنیا بوی دهند
و نعمتش و عقبی بوی دهند و جنتش و بلاء عالم بروی بارند

ومحنتش دنیا ونعمتش به بیکانکان کذارد عقبی وجنتش را
بموفقان سپارد بلا ومحنتش خود قبول کرد وتوبه اش چنان بود
که همه خلق از حرام توبه کنند تا در دوزخ نیفتند او توبه از حلال
کند تا در بهشت نیفتد وارادتش چنان بود که همه جهانیان را
طلب مراد وراحت ونعمت بود او را طلب مولی ورویت
وی بود همه خلق در کارها زیادتی طلبند واو در همه کمی
طلبد اگر بیابد ایثار کند واگر نیابد شکر کند ونشان رونده
آنست که از نایافت مراد شاد شود تا از همه بندها آزاد و باقی
محنت اجناس زیراکه هر مرادی بندی است دیگر اگر هفتاد سال نفس وی در یک آرزو
بنالد بدو ندهد وراه موافقت حق چنان سپارد که بلا و عافیت
عطا ومنع رد وقبول بر وی یکسان کردد قدم بر توکل نهد نه از
خلق سوال کند نه از حق تعالی خواست که سوال خلق را شرک داند
واز حق شرم دارد ودر زهد چنان بود که اگر از همه دنیا مرقعی
دارد یا کلیمی او بدان چنان خوش باشد که دیگران بهمه دنیا در روز
بدکو مشغول باشد وطلب در شب بخدمت مشغول باشد و تعب واگر نعمی
او را دران طاعت نظری افتد عبادت هفتاد ساله خود را بنانی
فروشد و بیش سکی نهد تا از ان عجب بیرون آید درویشی بیت

و محنت

وجندنج کرده بود نفس وی را بران نظری افتاد روزی در بازار
مکه بر آمد کفت آدمی خرد بیست وجندنج را بنانی عارفی برین
واقف شد دست برقفاء او فرو برد کفت ای فضولی پدرت هشت
بهشت بکندمی فروخت تو جندنج بنانی میخواهی پس رونده
راه را هشیار باید بود نفس خود را در بوتهء مجاهدت بفنا رساند
که هرچه دون حق است هرکز یاد نیارد اکر براست نکرد حق را بیند
واکر چپ نکرد حق را بیند اکر برخیزد ویا بنشیند حق را بیند
آن سالک را کویند حق بین کشت ولایت دنیا وملک آخرت بنظر

[illegible]

همت وی بذره بر نیاید در شوق تنش می کدازد ودلش از حضرت
قدس می نازد اندیشهء زن وفرزند ودنیا وآخرت کرد دلش کذر
نیاید اکر چه بشخص در دنیا بود بدل در حضرت خداوند بود همین
جا لمحاتی شده وبمنزلکاه رسیده وبدیدهء دل دوست را دیده این
مقام در سایهء پیر پخته تواند یافت ودر پناه ولایت صاحب دلی از
آفات راه بسلامت تواند کذشت که جمله مشایخ طبقات وبزرکان
دین وعلماء سلف رحمة الله علیهم اتفاق کرده اند که بی پیر پخته
بلکه
کسی بحق نرسد مکر بنادر چنانکه کفت

مثنویات

تا نیفتد بر تو مردی را نظر ۞ از وجود خویش کی یابی خبر ۞

کر تو بنشینی بتنهایی بسی ،، راه نتوانی بریدن بی کسی ،،

پیر باید راه را تنها مرو ،، از سر عمیا درین دریا مرو ،،

وقتی مریدی از مریدان خواجه ابوسعید ابوالخیر رحمة الله علیه
وضو ساخته بود و در خلوت خانهٔ خویش رفته نوری دید
نعره بزد که خدای را دیدم شیخ آن حال دریافت گفت ای کار
نادیده آن نور وضو ست که دیده تو از کجا و آن حضرت از کجا
بسیار روندگان درین مقام مغرور شده اند و پنداشته اند که تجلی
حق یافته اند اگر شیخی کامل صاحب تصرف نبود ازین ورطه
هرگز خلاص نیابد بلکه آن جاهل بغرور شیطان و مکر نفس مغرور
کردد جهانرا از دعوی پر کند و حرفی چند از کسی یاد گیرد کمال
کار رسیدن بمقصود تصور کند و خود را در مملکت خداوند
جایز التصرف داند و بإباحت و زندقه افتد چنانکه کسی برین
اشارت کرده است

رباعی

بوسیله حرفها اند این خامی چند ،، بوگفته بطامات الف و لامی چند

نارفته ره صدق و صفا کامی چند ،، بدنام کننده نکو نامی چند

بس کسی که درین راه در آید و درد این کارش دامن گیرد باید که پیری
که میان پیران و مشایخ این طایفه مشار الیه باشد و بر مقتدایی

او اتفاق

او اتفاق کرده باشد و جایز التصرف و نافذ المشیة و صاحب
الاشراف در مملکت خداوند گشته بود اقتدا کند و خود را بدو
بر بندد تا هر چیز بندراه او باشد از پیش او برگیرد و عیوب
نفس او بدو نماید و از آفات راه او را خبر کند تا مرید بکلی از
خود بیرون آید چنانک گفت

مثنویات

پیر ما لابد براه آمد ترا ٭ در همه کاری پناه آمد ترا
چون تو هرگز راه نشناسی ز چاه ٭ بی عصاکش کی توانی برد راه
لو هما آتشین در ره بلیست ٭ اینچنین کاری نه کار هر کسیست

اما شرط مرید آنست که چون بارادت پیر کامل در آید باید که
خواست و مراد خویش یکسو نهد و معنی ارادت در لغت خواستن
است و مرید کسی را گویند که او را خواستن باشد و در میان این طایفه
مرید کسی را گویند که او را خواست و مراد نبود و مشایخ گفته اند
رضی الله عنهم مرید باید که در پیش پیر در تحت تصرف او همچو
مرده باشد در پیش غسال چنانک خواهد او را می گرداند و باید که
چنان مطیع پیر بود که اگر اشارت کند جان و مال دینی و دنیاوی
بذل کند و ترک کند بهر چه فرماید اگر چه همه زهر خوردن باشد
فرمان برد و هیچ دفع نیارد و بی تاخیر بجای آرد و در آن

بخاطر و علم خود تصرف نکنند آورده اند که شیخ ابو علی فارمدی
رحمة الله گفت وقتی بپیش شیخ ابو القاسم کرکانی رحمه الله
که پیر او بود خوابی دیده بودم او را حکایت کردم گفتم تو مرا
در خواب چنین گفتی و من گفتم چرا شیخ ابو القاسم کرکانی رحمة الله
از من روی گردانید و گفت اگر چرا را در باطن تو جای نبودی در خواب
بر زبانت نرفتی و باچون و چرا مریدی راست نیاید و اصل دین
باب آنست که خداوند عز و جل خبر داده است عَسَىٰ أَن
تَكْرَهُوا شَيْئًا وَهُوَ خَيْرٌ لَّكُمْ ۖ وَعَسَىٰ أَن تُحِبُّوا شَيْئًا وَهُوَ
شَرٌّ لَّكُمْ ۗ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ۝ بس مریدی که
سعادت قرین اوست و این دولت نصیب او در راه او همه راست است
و برای او همه ساخته اند چشم حاسد از جمالش محجوب کرده آفات
از دامن دولتش دور و آن دیگری دولت که شقاوت قرین اوست
در راهش همه خار و عقبات در همه قدمگاهش صد اشکال
و آفات ای برادر هر کرا کمند عنایت درگردن افتاد آنجا افتاد
که السَّعِيدُ مَنْ سَعِدَ فِي بَطْنِ أُمِّهِ و هر کرا قسمت قهر
و حدت حرد و کرد و از درخویش دور کرد که الشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ
فِي بَطْنِ أُمِّهِ چنانکه کسی برین معنی اشارت کرده است بیت

ابن زواهر

این واقعه چی نبود امروز نه این زنگ کلیم ما بکیلان کردند
اکنون چکنی امیدی بیش نه مصیبتی میدار که کالاهر چند با عیب
است و شایسته درگاه نیست لیکن از وا طلاء هر چه یابند بستانند
ای برادر قافلهٔ ادمیان آن روز که آدم علیه السلام زلت
کرد زده اند و متعار رفت قافله ایمن کرد چون راه زنند
نابینایی را دیدند در کرما کرم نشسته خرما و لوزینه می خورد
گفتند چیست در چنین کرما و این دو سه چیز کرم میخوری گفت
ما را قافله شکسته اند از آنچه می ترسیدیم بر ما رسیده است اکنون
ایمن گشته ایم ای برادر در طاعت و معصیت از آفت و فایده
خالی نیست که بسا طاعت است که بنده را از حق دور کند و
بسا معصیت است که بنده را بحق نزدیک کرد اند جعفر صادق
را رضی الله عنه پرسیده بودند که کدام معصیت است که بنده را بحق
نزدیک کرد اند و کدام طاعت است که بنده را از حق دور کرد اند
گفت هر آن طاعتی که اولش امن بود و آخرش عجب آن طاعت
بنده را از حق دور کرد اند و هر آن معصیتی که اولش خوف بود
و آخرش عذر آن معصیت بنده را بحق نزدیک کرد اند و بزرگان
گفته اند الاعتذار و ان قل ثمن الذنب وان جل عذر الکریم

اندکی بود بهای کناه است اکرچه بزرک بود ابلیس بطاعت خود
معجب کشت کفت طاعت کردم فرمان آمد لعنت کردم چون آدم
زلت کرد کفت بارخدایا بد کردم ندا آمد عفو کردم بجهانیان
نمودند معصیت کردن با عذر بهتر از طاعت با عجب والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب بیست چهارم در صفت

اهل ارکان طریقت برادر شمس الدین رفعه الله الی
سعادة القصوی بداند بناء ارکان طریقت بدین خبر ست
که می فرماید لا یزال العبد یتقرب الی بالنوافل حتی احبه
فاذا احببته کنت له سمعا و بصرا و یدا و لسانا
الحدیث چون خداوند بنده را دوست کیرد با او همان کند که
مادر مهربان با فرزند طفل خود کند از هلاکش نکاه دارد و مصلحت
وی بی کفت وی بر وی نکاه دارد و بحقیقت بباید دانست
چون حق تعالی بر بنده نظر لطف کند و او را قبله حاجات
خلق کرداند خاک قدم او را توتیاء دیدها کرداند غبار اقدام
مرکب او را عطریات سالکان راه کرداند در حکایت است که مردمان
بصره بطلب باران بیرون آمده بودند و دعا و زاری میکردند هیچ
باران فرو دنمی آمد حری از راه درآمد جماعتی انبوه دید دستها

بر داشته

بر داشته و چشمها کشاده و زاری میکند او را شفقتی پدید آمد
گفت الهی بحق آن ستری که درین دیده منست که باران فرستی
در حال باران باریدن گرفت مردی ازان جماعت که آن لفظ ازو شنید
وآنرا اجابت در حال دید برپی وی برفت تا بمنزل رسید گفت
ای شیخ از تو درخواستی دارم گفت بگو گفت این چه سر است
که در دیده تست بچه سبب شیخ آوردن باران آمد گفت این دیده
من بایزید را دیده است تا بدانی که خاک قدم ایشان توتیاء دیدهاست
و زبان ایشان چون باران بهاری همه آب حیوة چنانک باران
بهاری زمین مرده را همه کسوت حیات بر پوشاند و نشیب
خارستانرا گلستان کند همچنین سخنی که از زبان ایشان بیرون
آید همه دلهای مرده را زنده کند و نشان گفت پاک ایشان این بود
چنانک سخن وی حیات دل بود همه افعال و صفات وی
بندکشای خلق بود رحمت و شفقت او بر همه تا بد خود نخورد
بخلق دهد خود نپوشد خلق را بپوشاند بر زخم مردمان ننکرد
و بجفاء ایشان ننه بینند شیخ ظالم خود بود جفا را بوفا بیش
آید دشنام را بدعا و ثنا مقابله کند این دانی چیست از بهر آنک
وی محفوظست از ساحت دل وی جز باد راحت بر خلق نوزد

او در شفقت جون آفتاب بود بر دشمن همچنان تابد که بر دوست
در تواضع جون زمین بود همه خلق پاي بروي نهد اورا بكسي
خصومت نه دست تصرّف وي از خلق كوتاه بود همه خلق
عيال وي بود او عيال كس نبود و در سخاوت جون دريا بود
مشتق
دشمن را همجنان بخشد كه دوست را عين رحمت شده بر كافه
جشم
خلق شرق وغرب زيراكه آزاد بود هرجه بيند از يكجاي
بيند ديده اش جمع بود و هر جزوي از اجزاء ويرا همجنين
خلعتي بوشانند و هر كه بدين صفت نبود او را در طريقت
هيج نرخ نبود رنجي بود نان طلب وجاه طلب سخني از وي
بيكانه بود كه حق تعالي هركرا بردارد بكل بردارد جنين بود
كه زبان دهد و دست دهد و جشم دهد و سمع دهد و دل باكي
دهد اما كويند كاني كه من و تو مي بينيم همه زبان ايشان بر ايشان
كواهي ميدهد و همه اجزاء ايشان بر ايشان كواهي ميدهد لقمه
نتوانند از حلق خود باز كيرند و خرقه نتوانند از سر خود بر
كشند و خواهند كه همه عالم بخلافي ايشان اقرار كنند و خطبه
ايشان خوانند بنان و جامه نه مردي در همه عمر خود با
دستار خورد يا با بيراهني مجرّد يا كلاهي در بازار نتواند رفت

نابايدكه

تا نباید که آبروی او در پیش درزی و کفش دوز ریخته شود
اینچنین کسی را از نظر خویش پرست گویند نه حق پرست هر دی در
زاویه نشیند و خود را در صلاح و عزلت می آراید تا خلق او را
بصلاح بشناسد و روی در وی آرند این چون زن بدکاره بود که
روی خود را بیاراید تا خلق بوی نگرند مرد را باید که همه اجزاء
وی زبان شود و زبان وی در حمایت دل شود و بتیغ حیا زبان
او بریده کرده هر چند زبان خواهد که حدیث کند و حق بر وی برود
دل وی آینه روزگار دل ائمه در پیش وی دارد بندی شود و بر زبان
(یعنی همچی قایی)
او افکند گوید اینچنین زبان حدیث او نتوانند گفت در حال
گفت فرود ایستد چنین گفته اند که هر که از خانه خود بیرون آید
(یعنی دروغ گو و غیبت گو و غیر آن)
دو راه خانه خود باز داند تا اگر ش حاجت افتد باز گردد انکس را
سخن در طریقت مسلم نبود صوفی را دل در پیش زبان بود و
دانشمند را زبان در پیش دل بود صوفی بحکم دل رود اکنون
گویند جهان و رونق کار روزگار ما بعصا می روند چکنند نابینا اند
و نابینا آن بود که زبان را عصا سازد بر بن و بر آن می زند مینماید
که من بینا ام و این سخن با علماء امت نباید که ایشان آنچه میگویند
بحکم نقل می گویند و درست میگویند این با کسی است که بصورت این

طایفه است حاصل آمده که اعتبار مر دل راست نه زبان را نه
بیني کفري که از دل آباد ان بر آید عین ایمان بود اِلَّا مَنْ
أُكْرِهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ وایماني که از دل
آباد ان بر آید خراب بر آید عین کفرست قوله عز و جل قَالُوا
نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ
وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ ٥ آري زبان
لا خلاي شریعت امر و نهي بدو آشکارا شود و دین بدو بیان شود
ولیکن چون بنده را کار حقیقت افتد زبان نا محرم گردد نه بیني آنکه
بلبل بوستان شریعت است چه فرمود انا أفصح العرب والعجم
عجب در منتهای کار چه گفت لا أُحْصِي ثَنَاءً عَلَيْكَ اي برادر
اگر در مقام تحمید فصاحت نماند در مقام توحید دم چون

زند عزیزي برین معني گفته است قطعه

در نظر عشق کمال سلوک ، همتو علیمي که ضلالي شده است
لاجرم از گفتن مدح و ثنات ، افصح کونین چو لالي شده است
مَنْ أَحَبَّ شَيْئًا أَكْثَرَ ذِكْرَهُ ثابت است اما در آغاز عشق
چون قلم در گفت و گوي بود باز چون بعالم رفت بر وي
رسید أَبْعَدُهُمْ عَنِ اللَّهِ أَكْثَرُهُمْ ذِكْرًا لِلَّهِ جمال شاهد

از درد دل هم این گوید — رباعی

از غافلی حدیث تو کم کنمی ،، راه سرکوی کفت محکم کنمی ،،
پس سوخته جند فراهم کنمی ،، بر کفته بکریمی و ماتم کنمی ،،

ای برادر حردی که بکل مومن ایک عزیز بود اما بیشتر خلق دست
در حلقه ایمان زده اند ومی جنبانند نه هر که کرد در سلطان کرد
اهل سرای سلطان بود اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ طهارت دل
شرطست در دوزخ هزار هزار زبان خدا کو باشد و یک دل خدا
شناس نباشد هزار هزار زبان فصیح را در دست زبانیه بینی کنگ
شده اما هیچ دل را در دست زبانیه نیابی اکنون ای برادر لکن
تاج دولت بر سر نیست داغ نومیدی بر دل نهادن هم شرط نیست
وفتوی قرآن چنین است لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا
بار احکام بر هر کسی بقدر طاقت آنکس نهند پس ازین هر دو بار
جون بر ما بد روزان بنهند که درگاه درگاه کرم هست جهه راه تاج خالی
وهم بر دل داغ نومیدی این هر دو بد بختی بر ما مدبران جمع نشود
الکو قدمی نیست که دین را شاید باری بتکلف نعره زده حردی
زنیم که هیچ کس لاف درد دکان نزاجنان خریداری نکند که رب
العزة کند هیجکس ترا ایران برخ نکیرد که او بر کیرد بیت

سرا اگر همه عیبیم بدیلی وخریدی \ دهی کالا بتو عیب زهی لطف خریدار

می فرماید اگر به پیرانه سر بدرگاه باز آییم همه مملکت را بخدمت

تو بیار آییم واگر در وقت جوانی حدیث ما کی بر دابر د تو در

ملکوت روان کنیم چنانک حق اوامر و نواهی خود از تو طلب کنیم

انصاف تو از کرم خویش هم بدهیم وهرگز بدعهدی تو بر تو یاد

نکنیم واگر رنجی بتو رسیده است عذر آن بجودی خود باز خواهیم

وسران ترا بگوییم این همه که شنیدی حق کرم خویش خواهد گزارد

وهرگز روا نبود که حق کرم او بنهایت رسد اگر همه شکران عالم

رسیده ایم بحمانی با ذریت واتباع فی المنقلب علیین رسانند تاج

سلطنت ابد بر سر نهد هنوز حق کرم او گزارده نشود والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب بیست وپنجم در شریعت

وطریقت برادر شمس الدین ارشده الله الی سواء السبیل

بدانکه شریعت راهی است که انبیا علیهم السلام میان امت نهادند

بتایید خداوند عز وجل دعوت همه انبیا خلایق را اول

بتوحید است ودین همه انبیا برابرند که بلک یک دین است ویک توحید

ویک معبود وهمه این گفته اند وَإِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ وفرموده

اندکه فَاتَّقُوا اللَّهَ وَأَطِيعُونِ بجمله متفق بوده اند از آدم

تابعهد مصطفی صلوات الله علیهم در سخنان ایشان هیچ
خلاف نبود که دعوت بمحض وحی خداوند بوده است که حق تعالی
بواسطه جبرئیل علیه السلام در عقول و سمع ایشان منقوش
و مسموع گردانیده است و خلاف در لغات و عبارات و استعارات
و ارکان شرایع است اما در آنچه اصل دعوت و قاعده ملت و قانون
دعوت است هیچ خلاف نیست و دوم دعوت بعبودیت است بحکم
آنکه ایشان اطبای خلایق اند بهر وقت بر حسب مصلحت آن امت
وضع قاعده ملت کنند بوحی خداوند پس بدین فتن انبیا سخن خدای
را عزوجل وحی گویند و عبارت کردن ایشان از آن وحی را دعوت
گویند و مستمعان و متابعان ایشان را امت گویند و مجموع او از
اوامر و نواهی و اصول و فروع دعوت را شریعت گویند و رفتن
این راه را طاعت گویند و گردن نهادن این جمله را اسلام گویند
و ثبات نمودن بر این جمله دین گویند پس شریعت راهی است
و پیغامبر نهنده و دارنده این راه و جاده فراخ را شارع
گویند و شریعت راه فراخ باشد که از وی راهها خیزد چنانک
حضرت رسالت علیه السلام اشارت کرده است و فرموده ستفترق
أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلَّا وَاحِدَةً

اما الطریقة فهی اسم لسالک الشرع والعمل بالعزیمة والحقیقی
غیر الشریعة بلائمة الطریقة الاخذ
بالاحسن الاحسنة الاحتیاط فی الاحکام
الشرع والاجتناب عن الرخص
والله اعلم

وهو السنة والجماعة

فَاِنَّهَا نَاجِیَةٌ وطریقت راهی است که از شریعت خیزد و شریعت
بیان توحید وطهارت ونماز و روزه وحج وجهاد وزکوة
ودیگر احکام شرع ومعاملات است اما طریقت طلب کردن است
تحقیق این معاملات وتخصص کردن این مشروعات وآراستن
اعمال بصفیاء ضمایر تطهیر اخلاق است از کدورات طبیعی چون
ریا وهوا وجفا وشرک ومانند این درجمله هرچه بتهذیب
وتطهیر ظاهر تعلق دارد شریعت است وهرچه بتصفیه وتزکیه
باطن تعلق دارد طریقت است مثلا جامه نمازی کردن از لوث
نجاست شریعت است ودل پاک کردن از کدورات بشریت طریقت
است پیش از نماز وضو کردن شریعت است وهمیشه بر وضو بودن
طریقت است در نماز روی بقبله آوردن شریعت است وروی
دل بحق آوردن طریقت است درجمله هرچه در مرتبه حواس
فرود آید رعایت آن کردن از شریعت است وهرچه درون پرده
قالبست رعایت کردن آن طریقت وهرچند انبیا علیهم السلام
امت خود را آن فرمایند که خود کنند امابعضی از اخلاق واعمال
در تکلیفات امت نیارند برای آسانی ایشانرا ولیکن اوراد
خاص خود سازند چون نماز شب ونا گرفتن صدقات وسیرونا

کردن

خوردن واعراض از دنیا و قناعت بلا بد قوت و لباس و مانند
این بسی آنچه در تکلیف امت آمده شریعت است و آنچه از برای تحقیق
امت بر خود زاید کنند و لازم احوال خود سازند طریقت است تا
الو کسی سلوک این طریقت بیش گیرد از درجهٔ عوام برآید و در
زمرهٔ خواص درآید و آن خاص که انبیا راست دو قسمت است یک
قسم بر امت ممنوع و محظورات چنانک قرآن قدیم بدان قایل
است خَالِصَةً لَّكَ مِن دُونِ الْمُؤْمِنِينَ ط دوم قسم آنست
که در سنن سنن بسلایه آید الو کسی بر آن خصلت موصوف شود
یا آن طریق بیش گیرد زیادت درجه یابد و ترقی بود او در کمال
خویش و در طریقت رخصت نیست زیراک رخصت از برای ضعیفی
حالان نهاده اند و مباحات از برای تخفیف عاجزان ضعیفان
معین کرده اند ارباب طریقت را قوت همت و جد و مبالغت
باشد لاجرم خود را از راه رخصت و مباح ممنوع دانند و از
حلال نیز زیادت شره و حرصی ننمایند که شریعت فتح باب راحت
وعطا ترفیه است و طریقت کسر آن و حجاب راحت و منع
ترفیه است از نفس اماره و هرگاه که مرید خود را در مباحات
رخصت دهد نفس دلیر کرد وی را در شبهات اندازد از آنجا

زیادت بر چهار زن هم تزوج روا باشد
نه دیگری را از امت تو

بیشتر بیشتر تا در محرمات برد و هلاکش کند و هر که بی شریعت
فصلطریقت کند همچنان باشد که کسی بر بالایی خواهد شدن
را نردبان آن بام خراب کند و خود را بروی دیوار میکشد
هر چه بمدتی بر شود بلحظه فرو دافتد و لغنه اند همچنان باشد
که کسی بحیله بسیار سنگی بهوا بر می اندازد اگر چه حیلت کند و
جهد تمام نماید و رنج بسیار کشد هر چه بمدتی بر بالا اندازد بکمتر
از ساعتی فرو دافتد و بمنزل خود باز آید و همچنان باشد که
کسی خواهد بحج رود پشت بر مغرب آرد و از کعبه اعراض
کند و می رود اگر چه سالها بسیار هم بران قاعده رود هرگز
بکعبه نرسد که هر مقصدی را راهی است و هر مقصدی را شرطی
است و هر صحبتی را اهلیتی و نسبتی و شرط نسبت راه طریقت
جمله احکام شریعت است چون مرید در راه شریعت راسخ
گردد و از عهده حقوق شرعی بقدر امکان بیرون آید
توفیق رفیق او شود تا از جمله عوام خلاص یابد و در سلوک
طریقت خواص بار و دلکان راه همراه گردد ای برادر چون شریعت
و طریقت بشناختی الکون لمکان دلنکان در متابعت و موافقت
آن پاکان قدمی می زن و خود را چون مغلس و بی نوا

آن که صدق

در حضرت مفلس نواز از دور عرضه میده و بدانک اگر از آن کیمیاء لطف که در خزانهٔ فضل است بر سرکه شرک تن و کفر کافران عین توحید کرد و از آن شربت جان پرور که در قدح غیب است قطرهٔ در حلق خلق چکانند در عالم نه مخالف بینی و نه منکر یابی او که بتو نکرد بحکم ازل نکرد نه بحکم خاک آلوده که اگر بحکم خاک نکرستی سرمایهٔ از تو باز ستدی اگر هر تار موئی از تو عزازیلی کردد و هر عضوی از تو فرعونی شود و هر ذرهٔ نمرودی کردد و هر طرفی از تو دوزخی شود چون او ترا بخواند هیچکس را با تو کار نبود والسلام بسم الله الرحمن الرحیم ۰

مکتوب بیست ششم در شریعت و حقیقت

برادر شمس الدین اعزه الله بداند که شریعت و حقیقت این دو عبارت است درین قوم را چنانک حق و حقیقت از صحت حال ظاهر شریعت عبارت کنند و از صحت حال باطن حقیقت عبارت کنند و ظاهر و باطن پیوسته است اندر اصل جدا نیست که تصدیق بی قول ایمان نباشد و قول بی تصدیق که گوئی لا اله الا الله حقیقت است محمد رسول الله شریعت است اگر در حال صحت ایمان کسی خواهد که جدا کند نتواند و خواستش باطل بود اما الله

حقیقت آنست که بدانی که تمامت حرکات و سکنات مخلوقات با خدای است که خدای نیست کما حکی النبی علیه السلام عن الله تعالی بی ما کان و بی ما یکونوا یعنی با من بود هرچه بود و با من بود هرچه بود ۰

حکم شریعت از حقیقت جداست که فرق ظاهرست میان قول و تصدیق
و علماء ظاهر گویند فرق نکنیم که شریعت خود حقیقت است و حقیقت
شریعت و این غلط است و مذهب ملحدان است که گویند یکی
بی دیگری روا باشد و گویند چون حال حقیقت کشف گشت شریعت
برخیزد لعنت برین اعتقاد باد و برین مذهب پس بدانک حقیقت
عبارتست از معنی که نسخ بدان روا نباشد و از عهد آدم علیه
السلام تا فناء عالم حکم او مساوی است چون معرفت حق
نسخ روا نباشد
و شریعت عبارت است از معنی که نسخ و تبدیل بدان روا باشد
چون احکام و وقتی بود که شریعت نبود و وقتی باشد که شریعت
نباشد اما وقتی نبود که حقیقت نبود و وقتی نباشد که حقیقت
نباشد پس شریعت فعل بنده بود و حقیقت داشت خداوند و
حفظ و عصمت او قال الله تعالی وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ
سُبُلَنَا المجاهدت شریعت و هدایت حقیقت آن یکی حفظ بنده
احکام ظاهر را بر خود و آن دیگر حفظ حق مر احوال باطن را بر بنده
پس شریعت از مکاسب بود و حقیقت از مواهب شریعت بر مثال
ماده است و حقیقت بر مثال قلب و قوام ماده بقلب است
و منزل قلب ماده است پس شریعت بر مثال قالب آمد و حقیقت

بر مثال

بر مثال جان چنانکه در حال حیات آدمی یکی بی دیگری محالست
در حال صحت ایمان شریعت بی حقیقت و حقیقت بی شریعت
محال بود واین طایفه اند که مخصوص اند بعلم شریعت و حقیقت
بمعاملات نه بمقالات وعلم حقیقت را سه رکن است یکی علم
بذات خداوند عزوجل و وحدانیت وی و نفی تشبیه از وی ودوم
علم بصفات خداوند واحکام وی وسیوم علم بافعال و حکمت وی
وعلم شریعت را نیز سه رکن است یکی کتاب (قرآن) دوم سنت وسیوم اجماع
امت اقامت علم حقیقت بی اقامت علم شریعت زندقه است و
اقامت علم شریعت بی اقامت حقیقت نفاق اولیاء خداوند بصدق
مجاهدت علم دراست حاصل کردند وعلم دراست علم شریعت است
که بدرس کردن و بجهد کردن توان آموخت فَمُنِحُوا عِلْمَ الْوِرَاثَةِ وخالص کردند معاملات
بدادند ایشانرا علم وراثت وعلم وراثت علم حقیقت است وآن خویش را بدان علم
عطاء محض است بی درس و تعلم بحکم این وعده که مَنْ عَمِلَ بِمَا
عَلِمَ اَوْرَثَهُ اللّٰهُ عِلْمَ مَا لَمْ یَعْلَمْ وازینجاست که علماء ظاهر
ایشانرا در علم دراست طلب کنند که مقام ایشان است ونیابند ضرورت
منکر شوند و گویند این خلاف روایت است یا اینچنین روایه کجاست
وندانند که در خانه کدام مرجع نباشد واجب باشد نکند که در خانه محمد

الشریعة وضع الهی ثابت بالوحی او نقلها کالکتاب والسنة واما تفریعا کالاجماع والقیاس ۱۲

الجمع بلا تفرقة زندقه سر این معنی است ۱۲

زیراکه ایشان صاحب دو علم اند علم دراست و وراثت ۱۲

سناه نباشد سنت حق تعالی با اولیاء خویش چنان رفته است که
نپسندد که بر ایشان جز آن نماید که باشد و سر ایشان آنچ گیرد از
... گیرد و زبان ایشان آنچ عبارت کند از سر کند و زبان باسر
... اند و سر با حق تعالی راست باشد هرچه بدید آید همه راست
است ... صواب پدید آید چنانکه گفت مثنویات

باعلم و عمل ... شان راست :. میزان صفتند بی کم و کاست :.
با حق جمع و ز خود بوصف ... :. لا یعرفهم شعار ایشان :.

اما کژ دیدن از کژی خود من و تست هر آینه احول یکی را دو بیند
و دو را چهار داند که راست اینست که من می بینم پس نزدیک این
طایفه همه ظاهر بینان احول روزگارند هرچند خود را راست
بین شمارند و بدانست که این طایفه ایشان را برین معذور دارند
و هرکجا بینایی است نابینا را لابد معذور دارد وَاَعْرِضْ
عَنِ الْجَاهِلِيْنَ همین فرمان است اما از ینجا که اهل این علم برفتند
و کار کردن از میان برخاسته است بدین مذهب اِلَّا مَاشَاءَ اللّٰهُ
که هر که اهل حقیقت بود پنهان گشت و آنچ داشت پنهان کرد و
آنکس که خود را برین مذهب معروف کرد حقیقت نداشت از دل
خلق یکبارگی این مذهب برخاست گفتند مگر این را حقیقتی

مذهب
نمی

بحقیقت ...

نیست زیرا که هر که اهل حقیقت بود از میان برفت و علم با وی تنی
بر دکس نماند مرین مذهب را که بیان کند فعل نیز از میانه برخاست
از بهر انک فعل به بیان توان کرد وبیان از علم توان یافت وعلم
از اهل توان کرفت چون اهل برخاست علم برخاست وچون
علم برخاست بیان برخاست چون بیان برخاست فعل برخاست
واین نه تنها در علم حقیقت افتاده است در علم شریعت نیز
همین افتاده است پس باید که بدانی این طایفه قومی اند که هرکز
ترک ادبی از آداب شریعت روا نداشته اند ترک فرض وواجب
کی روا دارند وحکایت مشایخ رضوان الله علیهم در رعایت
آداب شریعت در کتب مسطورست ودر زبانها مشهور تا بزرکی
از بزرکان دین کفتی من از خداوند عمر ابدی می خواهم تا همه خلق
در ناز ونعمت بهشت مشغول باشند ومن در بلاء دنیا باشم و
آداب شریعت را اقامت نمایم قدر شریعت ایشان نیکو دانند
وآداب شریعت را ایشان نیکو شناسند که ایشان هرچه یافته اند در
متابعت شریعت یافته اند ای برادر دل آمنکی و در عزیمت
سستی منمای کار از آن طرفست نه بعمل تو اهل معرفت چنین
کفته اند که ملایکه چنین دانسته بودند که علت نواخت خدمت

است وعلت گداخت مخالفت است ازینجا گفتند ما مطیعیم
وایشان عاصی کرامت ونواخت مارا باید حق تعالی باز نمود
که نواخت ما بفضل است نه بطاعات وعبادات فرشتگان هفت
آسمان وزمین که طاعت داشتند بفرمود تا [illegible] آدم را علیه السلام
سجده کردند که هیچ طاعت نداشت اگر خواهد در لحظهٔ هزار
هزار آدم وعالم بیافریند وهزار هزار چون حبیب وخلیل
برگزیند در قدرت عرش رفیع با ذرهٔ حقیر برابرست
والسلام بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب بیست هفتم در
متابعت رسول علیه السلام برادر شمس الدین سلمه الله
بداند که سعادت ابدی وعز سرمدی بنده را در محبت خداوند
جل وعلا واین دولت وخلعت بنده را در متابعت سید المرسلین
موعودست وبر موافقت سنت او موقوف فَاتَّبِعُونِي
يُحْبِبْكُمُ اللهُ طوق انقیاد او بر گردن نه وحلقهٔ
فرمان برداری او در گوش کن وپای فرش تقرب نمای از
نواهی او دور باش وقصر ایمان را با جمیع ارکان معمور
دار وبر هر رکنی از ارکان او کذکن وحق هر یکی بواجبی
بگذار تا عهد مودت وعقد محبت با حضرت آفریدگار جل

ز علا بدلالت سید مختار رسته و مستحکم بماند و بان عهد و وثیقت چون ازینجا روی بجهنت محبوب آری در مهد فِي مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ ره مرآینه فردوس اینی هشت بهشت باحور و قصور و با انهار و اشجار و با شراب طهور در منزل اول ترا نزل بود كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا چون در منزل دوم قدم نهادی آن نعمت که در صفت و اوصاف نیاید و آن دولت که در وهم و اوهام نگنجد بتو روی نماید أَعْدَدْتُ لِعِبَادِيَ الصَّالِحِينَ مَا لَا عَيْنٌ رَأَتْ وَلَا أُذُنٌ سَمِعَتْ وَلَا خَطَرَ عَلَى قَلْبِ بَشَرٍ عبارت از آنست در منزل سیوم مفاوضات و مواصلات از حضرت دوست ترا این بود مِنَ الْمَلِكِ الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ إِلَى الْمَلِكِ الْحَيِّ الَّذِي لَا يَمُوتُ از بعد از منازل تو نهایت ندارد چنانک آن محبت تو که جاذب حقیقت است نهایت ندارد و عبارت از آن محبت اینست وَيُحِبُّهُمْ اما من و تو و امثال ما جز حدیث بهشت و نام دوزخ ندانیم که بر قدر حوصلهٔ ما هیچ بیش نیست چنانک عزیزی گفته است خداوند را در آفریدن دوزخ رحمت زیادت از آنست که در آفریدن بهشت جماعتی را که در عالم شهادت بلذات و شهوات

میل داشتند ببهشت امیدوار کرد چون ایشان از غفلت دست
از لذات و شهوات خالی نداشتند مر ایشانرا بدوزخ تخویف کردند
که اگر از بهر لذات باقی دست از لذات فانی باز نداشتید بهلید دست
از وی باز دارند تا از دوزخ برسد و دست از وی باز دارد و روی
بآخرت آرد اما آنکه عبادت تعظیماً لامر الله محبوب بود
و متقاضی آن محبت باشد ذکر بهشت و دوزخ بر ضمیر منیر وی
کی گذرد و غم فوت و یافت هردو کی خورد آنجا که سلطان
محبت و شوق آمد حدیث بهشت و حدیث دوزخ کجا گنجد

سر این معنی است که گفت — مثنوی

سر بهشت وصل را بهشت حسی است * در ره عاشقی بهشت بسی است

وقت نقل خواجه ممشاد دینوری را رحمة الله علیه مریدی
دعا کرد و گفت بار خدایا بر ممشاد ببخشای و بهشتش کرامت
کن خواجه ممشاد چشم بگشاد و گفت ویحک سی سالست تا
بهشت بر ما عرض می‌کنند بگوشه چشم ننگریستیم این چه دعاست
اصل دین معنی آنست و اعتماد بر آن که همه را از عالم پاکی پاک
آورده اند و باک بعالم پاکی خواهند برد که عبادت از آن اینست
فی مقعد صدق عند ملیک مقتدر چه جای حدیث

بهشت ودوزخست واین سری عزیزاست عَلِمَ مَنْ عَلِمَ
وَجَهِلَ مَنْ جَهِلَ باز انسانیکه از وکرهستی ببلاء پریده است درین
شکارگاه ازبرای آن آمده است تا تذرو معرفت وکبک محبت
صید کند وباوا طبل اِرْجِعِي اِلَي رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً
بعالم اصل خود باز شود تابرشاخ شجره وصل نشیند والیه یعود
ای برادر معرفت تخم محبت است هرکه درعالم معرفت نافذ
تر باتش محبت سوخته تر و لذت وسرور وی از رویت محبوب
وازمشاهده مطلوب بیشتر محبوب جانها و مطلوب دلها
جانها محبانرا که از آتش اشتیاق حی گداختند وآنچه برایشان
مبذول بود ازجان ومال واهل وفرزند برراه دوست باختند
تسلی داد وازمحبت خویش ایشانرا خبر کرد وصدق محبت
ایشان گواهی داد یُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ اخبار حضرت او ازخلاف
وخلل منزه وشهادت او ازورطه شبهت مقدس وهم
ازین معنی است که خواجه کونین فرموده که اِنَّ اللّٰهَ يَتَجَلّٰي
لِلْخَلْقِ عَامَّةً وَلِاَبِي بَكْرٍ خَاصَّةً یعنی معرفت صدیق
که بوی جگر سوخته او هر صبحدم بمشام سالکان قدس میدهد
کاملتر بود پس لذت او از دوست بیشتر بود این طایفه چنین بود

دوست

کجاست در عالم ذرهٔ معرفت عزیزی گفته است که برقی از
غیب لمعانی کرد جانها، عاشقان از حریق آن برق بسوخت
وبرق بعالم غیب خود باز شد واین جانها سوخته در
عالم حیرانی وسرگردانی حیران بماندند نه روی آرام نه
جای قرار نه قوت ایستادن ونه طاقت فرار همه فریاد آمدند
لَا مَعَکَ الْقَرَارُ وَلَا مِنْکَ الْفِرَارُ گفته بزرگانست یکی از
طالبان بصدیقی رسید واز وی درخواست که برای او از حضرت
عزت معرفت بخواهد آن صدیق مخلص از کمال تصدیق
واخلاص از حضرت عزت ملتمس وی عرضداشت باجابت مقرون
گشت درحال بحال شد ودر تیه بیابان تحیر وولـه سرگردان
بماند آن صدیق چون حال او مشاهده کرد از کمال شفقت برای
او سرگردانی تخفیفی خواست فرمان آمد که در آن حال که تو از برای
او معرفت خواستی هزار کس ساکنان را ما از من معرفت خواستند
ما یک ذرهٔ معرفت جمله را کرامت کردیم همه در عالم حیرت بدین
حال اند که مشاهده میکنی ای برادر چون ساکنان عالم تقدیس
مَا عَبَدْنَاکَ حَقَّ عِبَادَتِکَ میگویند ومتوطنان ولایت
تقدیس مَا عَرَفْنَاکَ حَقَّ مَعْرِفَتِکَ می سرایند که از هره

که درین ولایت قدم زند این میدان ولیکن صد هزاره درافت
مصراع با رستم دستان برنند هرکه درافتاد ؛ کار از جانب یختص
برحمته من یشاء راست میشود نه از طرف تو ساحران فرعون
درعین کفر وجنایت بودند چنین کویند که سحر جایی برنیفتد
تا جنب نبود چون باد دولت از مهب لطف برجست
نه سحر کذاشت ونه ساحری ونه کفر کذاشت ونه کافری با مداد
درجنابت کفر وانکار شبانکاه در خلعت ایمان واستغفار خداوند
عز وجل راه سعادت بران برادر کشاده کرد اند بمنه وفضله وکرمه
بحقیقت دان تا طاعت خویش را برنک معصیت نه بینی و
معانی خویش را دعوی نشمری وسکان کوی را بر خود فضل نه
بینی ودر سرای کبران برپیش خود ننوبی وهزار هزار خشت
وسنک ناکامی وناجرادی بتارک سر نخی چون حلقه بر دری دنخی
خاک را خاک باید بود واز همه دعوی پاک باید بود واکر هزار تاج
ملکانه برسر نهی بجهره کلایی وزنکی نوابی که خاک را اصلی
است جکنی کردی که بر روی نشیند باب برخیزد اما زنکروی
باب برخیزد والسلام بسم الله الرحمن الرحيم
فلتوح بیست هشتم در ترتیب مشغولی بآغاز برادر

الدين اعزه الله بدانكه بعد تحقيق ايمان وصحت توبه مريد
بايدكه دايم الوضوء باشد اصلاً والبته يكزمان بي وضو نباشد
اگر جنب باشد وسرما بود وآب سرد بود وبعد از وضو دو
ركعت تحيت بگزارد اصلاً والبته فوت نكند وپنج نماز
بجماعت بگزارد وچون نمازي بگزارد منتظر نمازي ديگر باشد
المنتظر للصلوة كانه في الصلوة وپس هر نمازي به
وردي كه بر خود وظيفه كرده است يا پير فرموده مشغول شود
چون مريد پيش از صبح بيدار شود طهارت پاك بيارد دو ركعت
شكر وبگزارد وصد بار بگويد استغفر الله من الذنوب
كلها صغيرها وكبيرها وسرها وجهرها اللهم اغفرلي
برحمتك چون در بجلم بامداد دو ركعت سنت وقت بگزارد
در ركعت اول قل يا ايها الكافرون ودر ركعت دوم سورة
اخلاص بخواند كه از حضرت رسالت همچنين روايت بعد از آن
اين دعا بخواند اللهم اني اسالك رحمة من عندك تهدي
بها قلبي تا آخر در قوت القلوب مكتوب است حضرت رسالت
در خواندن اين دعا ملازمت نمودي وهفتاد بار بگويد استغفر
الله الذي لا اله الا هو الحي القيوم اللهم اني اسالك التوبة

بعد از آن

بعد از ان نماز بامداد بحضور دل بجماعت بگزارد چون نماز
تمام کرد بعد از ان بادعیه که آمده است در قوت القلوب مشغول
شود بدان مقدار که ملازمت تواند کرد ورد خود سازد و هر دم
استغفار کند و بر به از سر گیرد عمر گذشته را آمرزش خواهد و سخن
زیادت نگوید مگر با مر معروف و نهی منکر و یا دعاء صلاح مسلمانان
و یا سخنی گوید که دران نفع برادران مسلمان باشد و یا سخنی گوید
از علم با کسی که محتاج علم بود که این نوع سخن در محل اذکار بود
و تا تواند در هر حال که هست مستقبل قبله بود اگر زیارت صاحب
دلی و یا صحبت پیری و مجالست عالمی ربانی میسر شود آن بهتر
و فاضلتر از ان که بر سر مصلی بود مشغول با وراد اگر مثال این میسر
نشود آنگاه نشستن بر مصلی در مسجد جماعت و یا در خانه مشغول
بذکر خدای بهتر و فاضلتر از جز این چون آفتاب بر آید برخیزد
دو رکعت نماز بگزارد ادنی اشراق اینست و نشستن بر جای
نماز تا آفتاب بر آید و دو رکعت بعد طلوع آفتاب گزاردن فضل
بسیار است و چون آفتاب بلند بر آمد نماز چاشت بگزارد چنانک
بر خود سنت کرده است و بپیوسته بتواند گزارد و بعد از ان گفته اند
بحاجت برادران مسلمان برخیزد چون عیادت بیماری و تشییع

جنازه و یاری کردن بیمار و تقوی اگر از اینها هیچ نباشد انگاه
بتلاوت قرآن و نماز نوافل و ذکر مشغول شود و اگر از اینها
نماند انگاه فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَوٰةُ فَانْتَشِرُوا فِي
الْأَرْضِ الآیه برخواند و کار خرقه و لقمه بکند و اگر این هم نباشد
انگاه وفی النوم سلامة حقیقت داند چون وقت نماز
پیشین در آید از خواب بیدار شود و طهارت کند و چهار رکعت
نماز سنت بگزارد بعد از ان فریضه بگزارد و دو رکعت سنت
بگزارد و بر جای نماز منتظر نماز دیگر بنشیند اگر دل فارغ دارد
ذکر میگوید تا نماز اگر فارغ ندارد در فراغ دل بکوشد و انواعی
ذکر کند فرایض در مسجد بگزارد و نوافل در خانه که سلامت دین
و جمعیت خاطر در انست و چون نماز دیگر در آید چهار رکعت سنت
بگزارد بعد از ان فریضه بگزارد پس بذکری و فکری مشغول
شود تا آفتاب فرو رود و این وقت زنده داشتن در فضل
همچون زنده داشتن ورد اول است از بیدار شدن بعد از صبح تا
بر آمدن آفتاب و با نفس محاسبه کند که یک روز عمر گذشت چه بدست
آوردی روزی زیان شد چه سود کردی چون آفتاب فرو رفت
استعداد نماز شام کند و چون نماز گزارد و از سنت فارغ شد

بعد از آن

بعد ازان بیست رکعت صلوة الاوابین میان نماز شام
و نماز خفتن آمده است اگر میسر شود همه بگزارد و اگر نه آنچ بر
خود وظیفه کند تتجافی جنوبهم عن المضاجع در حق
کسانی درست آید که مغرب و عشا زنده دارند و چون نماز خفتن
در آید چهار رکعت سنت بگزارد بعد ازان فریضه بگزارد و
چهار رکعت سنت و وتر برای آخر شب نگاه دارد و اگر عادت
بود و اعتماد هست که آخر شب فوت نشود و اگر نه هم اول
شب بگزارد چون این بکند او را از غافلان ننویسند و از حاضران
شمارند و بعد از نماز خفتن سورتها آمده است بخواند کم در
قوت القلوب مسطور است و اگر سر آن ندارد و بار شش بیست
دو یست پنجاه بار سوره اخلاص بخواند که آن هزار آیت است بعد
ازان بخسپد و آخر شب با طهارت و ذکر تا خواب غلبه نکند نخسپد
و آخر شب پیش از صبح بیدار شود و تازه در کار شود و آن وقت
استغفار است و فاضلترین اوقات است از شب و اگر نه در آخر شب
بنماز و تهجد مشغول شود که در نماز معنی استغفار و معنی
تلاوت قران موجود است برین وجه مواظبت نماید اگر از
برکت این راه باطن که آنرا طریقت خوانند بروی گشاده شود

دو رکعت سنت بگذارد بعد

دیگر نیز بگذارد

وبروی واجب است که راه طریقت بموافقت شریعت برود و
هرکرا بینی در طریقت موافقت شریعت نبود اورا از
طریقت هیچ فایده نبود افتاده باشد و این مذهب ملحدان
است که قیام یکی بی دیگری روا دارند و گویند چون حقیقت
کشف شد شریعت برخیزد لعنت بران اعتقاد باد ظاهر
بی باطن نفاقست و باطن بی ظاهر زندقه ظاهر شریعت بی
باطن نقص است و باطن بی ظاهر هوس ظاهر با باطن بوسته
است در اصل که هیچکس جدا نکرده است لا اله الا الله حقیقت
است محمد رسول الله شریعت اگر کسی خواهد در حال صحت
ایمان یکی را از دیگری جدا کند نتواند و خواستش باطل بود روز
بروز باید که سالک طریقت بصدق نیت و علو همت و صفاء
سیرت و حسن سریرت عادت کند و اخلاق پسندیده از
صحبت نیکان و از خدمت بزرگان خود را حاصل کند و بداند
که مدار این کار بر ارادت و ریاضت است و راه ارادت آنست که
بداند که بسیار اشارت پیر را مخالفت ننماید که امتثال فرمان پیر
سبب برکات است و راه ریاضت آنست که مخالفت نفس پیش
گیرد که موافقت نفس اماره اصل همه آفات است و از عمده

فرایض بشرط اوامر بیرون اید واز عادت بعبادت باز
کردد ودر ریاضت اصل قطع علایق وحفظ حواس و
قلت اکل وشرب ونوم سازد ودر اغاز کار خویش حل
مشکلات مقامات ومراتب وقایع از خود نطلبد بلکه
در همه احوال به پیر مشفق رجوع کند وفضول یکسو نهد
جون مرید در سلوک مواظبت مستقیم کردد امید وصول
وتمکین پدید اید که درخت را تربیت جون بشرط باشد میوه
بار دهد وجون افات ازوی دور نکنند وتربیت نیابد
لامحاله بفساد انجامد وتباه کردد در کار باید شد اکرجه
جوارح واعضا بمعاصیت الوده است باز نباید ایستاد که فسق
وفجور صفت جوارح است وایمان صفت وثبوت دل وحکم
دل راست نه جوارح را که دل منظور است نه جوارح وحکم منظور
را بود نه مهجور را که اِنَّ اللّٰهَ لَایَنْظُرُ اِلَی صُوَرِکُمْ وَلَا
اِلَی اَعْمَالِکُمْ وَلٰکِنْ یَنْظُرُ اِلَی قُلُوْبِکُمْ وَنِیَّاتِکُمْ ه
تو بنداری که طور سینا در عالم یکی است وموسی یکی قالب تو
طور سینا ودل تو موسی است وقوتش این که اِنِّیْ اَنَا اللّٰهُ
ای برادر اکر هزار هزار سال طاعت کنی واب دیده وخون جکر

والتمکین ان یصل الصادق الی القصد فیمکن
واستقر فی حال لاینحو الا حال بعد تلک الحال
وتلک الحال هی [illegible] الیقین بالطلبة
وبقاء العنقیقة

انی حلالا [illegible] انسا ان الله خطاب
بموسی را بود قاضی جمیل الدین رح
گفته است [illegible] کرد فقد
بود اما جون واسطه بود
سوخته [illegible]

در دل همه آمیزی و اثر از در آتش طلب خود و مجاهده
خود بسوزی پس حدیث تو در لنز حضرت رود و برد یا
بقبول مکافات همه طاعات و مجاهدات تو باشد مصطفی
علیه السلام ابی بن کعب را گفت رضی الله عنه مرا خداوند
تعالی فرموده است که قران بخوان بر ابی بن کعب گفت یا رسول
الله او ذکرت ثم خود حدیث جو مینی در ان

حضرت برفت **مثنوی**

تا ظن نبری که عاشق رو بتو ام ‹‹ من خاک کف پای سگ کوی تو ام ‹‹
پیش خواجه شبلی رحمة الله این آیت بر خواندند که اخسئوا
فیها و لا تکلمون ‹ ای مهجوران حضرت ما و ای مردودان
درگاه ما دم در کشید او گفت خنک ایشان که باری باوی پس
هفت هزار سال با ایشان سخن گفت شبلی بر ان نه نگریست
که چه گفت بدان نگریست که بکه گفت **بیت**

یکی با ما سخن گوی و پس انگاه ‹‹ بکش گر گشت خواهی پادشاهی ‹‹
بسم الله الرحمن الرحیم ‹ مکتوب بیست نهم در طهارت
برادر شمس الدین در طلب رضاء خداوند مستقیم باد سلام
و دعا از کاتب حروف مطالع کند و مقر ضمیر آن برادر باد

آدمي كه قدر نگيرد بپاكي نگيرد در هر دو جهان بپاكي در درگاه
همه دولتها و سعادتها پاكي است و آلايش و آلودگي مهجور
راه پيغامبران و صدّيقان است و فتوي شرع برين است كه بُنِيَ
الْاِسْلَامُ عَلَي النَّظَافَةِ بناء اسلام بر پاكي است هيچ آلايش بر تكيه درد
وجه آخرتش هيچ آلوده ننمايد درست كه جمله آلودگان را
سياست قهر اين آيت كه لَا يَمَسُّهُ اِلَّا الْمُطَهَّرُوْنَ ه از درگاه
اسلام بيرون كرده است و خاك معصيت بر فرق ما ريخته است
اول بايد كه تن و جامه و لقمه پاك و حلال بود پس جمله حواس از
معصيت و خلاف پاك بود و آنكه دل از جمله اوصاف مذموم
چون بخل و حسد و حقد و غير آن پاك بود چون پاكي اول حاصل
شد مريد يك قدم از راه دين برفت چون پاكي دوم حاصل شد
مريد دو قدم از راه دين برفت چون پاكي سوم حاصل شد مريد
سه قدم از راه دين برفت حقيقت توبه اينجا بود و مريد بحقيقت
اينجا تايب كرده و اين را گردش خانه يعني از حال پليدي و آلودگي
بحال پاكي بگشت كليسيا بود مسجد گشت بتخانه بود صومعه
گشت ديو بود آدمي گشت خاك بود زر گشت شب تار بود روز
روشن گشت آنگاه بر دل مريد آفتاب ايمان طالع شود و اسلام

هر كه اوصاف ذميمه و اخلاق ناپسنديده از خود دفع كرد و با وصاف و اخلاق پسنديده آراسته شد پس او طهارت ساخت و دايم با طهارت است و هر كه چيزها را چنانچه چيزهاست دانست و ديد از حد تقليد بتحقيق رسيد او نماز گزارد و در نماز دايم است ۱۲ م

جمال خود بدو نماید و بسر کوی معرفت راه یابد اما بی این
طهارت هر معامله که هست گویا همه عادت و رسم است
بر تقلید مادر و پدر و آن نه اسلام است درین اصل که نبشته شد
نیکو تامل کند و کرات و مرات مطالع کند از ینجا در خاطر نیاید
که بکد زد بس خلق مگر مسلمان نیستند زینهار همه مسلمان اند بحکم
ظاهر شرع اعتقاد اینست لیکن این حدیث راه است که تقریر افتاد
و بباید آمدن پاکی حرم بدل را دو نوع باشد یکی آنست که از درون
سینه بیرون آید و آن فضل محض بود و آنرا کفایت خوانند و این
خواص را بود که انبیا و صدیقان برین مخصوص اند و دوم پاکی
آن بود که از بیرون در پیوندد و طریق او مجاهده است و این
عام را باشد و ابتدا این پاکی از جامه در آید یعنی چون خواهد
کسی برین پاکی رسد از جامه آغاز باید کرد و بمحض خواندن
و دانستن این معانیها فرود نیاید خود را باید که برین راست
کند بقدر وسع و طاقت خویش و در سه وقت بتجدید وضو
مواظبت نماید یکی بعد از بر آمدن آفتاب و دوم بعد از نماز
دیگر و سیوم بعد از نماز خفتن بتجدید وضو کند و دوگانه بگزارد
بعد از آن نماز تسبیح بگزارد بعده متواتر تجدید وضو کننده

بار بار نزد

بار بار برد

باریابیست باد رساند اگر نیست بار رساند نیکو بود و اگر نه
چندانک تواند بی‌هر وضوئی دوگانه بگزارد و دعائی که
خواندن آن لایق است بخواند آخر شب نزدیک صبح غسل کند این
کار نیکو نگاه دارد حق تعالی بانواع پاکی آراسته کرداند و الاّ پس
ظاهر و باطن بردارد و در همه حال حق تعالی را رقیب خویش
داند چون بنده بدانست که حق تعالی رقیب اوست باید که
کسوت حیا در پوشد و از محل اطلاع حق شرمنده بود یکی را
از عزیزان گفتند چیست نشان آنک تو او راحی شناسی گفت هیچ
وقتی نباشد که اندیشهٔ خلاف در سینهٔ من بگذارد و الا گوینده
از درون دل من گوید از خداوند خود شرم نداری در بعضی
کتب منزلست که خداوند می گوید بندهٔ من تا تو حلهٔ حیا در
پوشیدهٔ هر عیبی که داری بر خلق پوشانیدیم و بقعهارا که
در اینجا گناه کردهٔ بر ایشان فراموش کردانیدیم تا فردا
بر تو گواهی ندهند بمعصیت و از لوح محفوظ ذلاّت ترا
محو کردانیدیم فردا با تو طریق مسامحت در حساب پیش آریم
نقلست که چون بنده صراط بس بت کند حق تعالی نامهٔ
بمهر بروی فرستد در ان نامه بنشته که کردی آنچه کردی و ما از کرم

خود را نداشتیم که بر تو پیدا کنیم رو که امر زیاده مت بیت

یک نظر از دوست صد هزار سعادت منتظرم تا کی و وقت آن نظر آید

مکتوب سی ام در طهارت بعبارت دیگر برادر اعز شمس

الدین شرفه الله فی الدارین بداند که طهارت بر دو گونه است یکی طهارت ظاهر دوم طهارت باطن چنانکه بی طهارت تن نماز درست نباشد بی طهارت دل معرفت خداوند درست نیاید و چنانکه طهارت تن را آب پاک باید نه مستعمل طهارت دل را توحید پاک باید نه ملوث ازینجا گفته اند مثنوی

توحید نه کار آب و خاکست، کان در دل صاف و جان پاکست

این طایفه پیوسته چنانکه ظاهر خود را پاک دارند بطهارت باطن خود را نیز پاک دارند بتوحید لاجرم اِنَّ اللّٰهَ یُحِبُّ التَّوَّابِیْنَ وَیُحِبُّ الْمُتَطَهِّرِیْنَ ۞ دولت ایشانست و اشارت برین طهارت است چنانکه حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم در دعاء خویش گفتی اَللّٰهُمَّ طَهِّرْ قَلْبِیْ مِنَ النِّفَاقِ بار خدایا دلم را از نفاق پاک کن و حیدانی که بهیچ حال اندر دل مبارک وی نفاق صورت نه بندد اما نظر بر کرامات و درجات خود کرد او را در توحید اثبات غیر حق نمود و اثبات غیر نفاق

بحق نمود

می نمود در محل توحید و هرچند یک ذره از کرامات
مشایخ رضوان الله علیهم در ابتداء سر همه دیده مریدان
کرده اند آخر اندر محل کمال او را آن حجاب محل مکرم بوده است
از اینجاست که خواجه بایزید قدس الله سره العزیز فرموده
است که نِفاقُ العارِفین اَفضَلُ مِن اِخلاصِ المُریدین
نفاق رسیدگان بهتر از اخلاص مریدان است یعنی آنچه مرید
را مقام باشد کامل را حجاب باشد مرید را همت آنکه کرامت یابد
کامل را همت آنکه مکرم یابد اینست که قرآن مجید خبر میدهد
مِنْ بَیْنِ فَرْثٍ وَدَمٍ لَبَناً خالِصاً یعنی شیری که غذاء
تست بر فرث و دم بگذرانیدیم و از لوث روث و دم نگاه
داشتیم پس در توحید که حق تمامت باید که هر دو دنیا و آخرت بگذرد
و از آن هر دو اثر نکند تا حضرت ما را شاید اینست که گفت مذنب
نیز در غم دوزخ و بهشتند این طایفه را چنین سر رشتند
سر این آنست که یک خطرت یا یک نظر بغیر از قربان برابر بود
با صد هزار سال اعراض از حیدان مثال این در ملوک دنیا به
بین ستور بانان و دربانان صد هزار بیهوده گویند و با غیر صحبت
کنند هیچ ملامت نیاید لکن ندیمی که با او هم زانو است و قریبی

احمد خراز گوید ریاء عارفان به از اخلاص مریدان و عارفان ... اندرین مقام ... علی ... ریا بود و ناقص ... صریح اخلاص است ... از ایشان ظاهر شود

کہ با او ہم صحبت است بطرفة العین بغیر نظر کند یا
صحبتی کند ہمہ ملامت بر ویست و مقام طہارت حرید را
جز بمجاهدت بسیار حاصل نکرد و ہم ترین مجاهدت حفظ
ادا. طہارت ظاہرست و ملازمت نمودن بران در ہمہ احوال
کہ ظاہر با باطن پیوستہ است از ابراہیم خواص رحمة الله
می آرند کہ گفت حرا از خدای عزوجل عمر ابدی می باید اندر
دنیا تا ہمہ خلق اندر نعمت بہشت مشغول گردند من اندر
بلاء دنیا بحفظ آداب شریعت قیام کنم و ہم ازین بزرگ
می آرند کہ اندر جامع بغداد مبطون گشت یک شبا روز
شصت غسل کردہ بود آخر وفاتش میان آن بود و از سفیان
ثوری رحمة الله می آرند کہ یک شبا روز شست بار طہارت
کرد اندر بیماری در حال بیرون رفتن از دنیا و از خواجہ ابویزید
قدس الله سرہ العزیز می آرند کہ گفت ہرگاہ کہ اندیشہ دنیا
بر دلم گذر کند طہارت کنم و چون اندیشہ عقبی گذر کند
غسل کنم زانچہ دنیا محدث است پس اندیشہ وی حدث
باشد طہارت واجب آید و عقبی محل شہوت است و آرام با
آن جنابت پس از حدث طہارت واجب آید و از جنابت غسل

و مشایخ رحمة الله حیدر انوا بر ملازمت طهارت ظاهر و باطن
فرموده اند و مبالغت نموده و اصل همه کار دیگر را از طریقت
آنست کرد لها بر مثال آینه گردد مصفا و منور تا در و عکس
عالم خلق و عالم امر باز بیند و از زمره عوام بصف
خواص شد اما ما مدبران و ملوثان اکه بندگان دنیا و اسیر
عادتیم و زنار داران راه غفلتیم جز عادت پرستی کاری نه و
جز غفلت بوکی شماری نه راه مردان دین رفتن و دعوی توحید
کردن از بی باکی و نابینایی است جهود و ترسا و کلیسیا
و بتخانه را از ما ننگ است هر چند نابینا ام توحید بو جمله
موحدان افتد اما از توحیدی تا بتوحیدی چندان تفاوت
است که از فرش تا عرش و چنانکه در عالم کسی که داند در وضو
و نماز چند فرض است این را علم توان گفت و علم امام غزالی
را رحمة الله علیه هم علم گویند و لیکن شتان ما بینهما اگر گویی
چرا چنین وَذَٰلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ کسی
با خداوند نتواند گوید چرا یکی را این دولت دادی و یکی را ندادی
چنانکه پادشاهی در نشاهد یکی را منصب وزارت دهد و دیگری
را دربانی و ستوربانی همچنین اگر دولتی در دین بکسی دهد خواهد

از خرابات بیرون آرد خواهد از میان جولاهکان و کناسان
و تره فروشان و ظالمان و حرام خواران که را زهره آنکه گویند اَهٰؤُلَاءِ
مَنَّ اللّٰهُ عَلَیْهِمْ مِنْ بَیْنِنَا ج فضیل عیاض را اگرچه
راه زخمت بیارید که خوانده ماست بلعم باعور را که چهارصد
سال بوسه سجاده بود از درگاه ما براینید که رانده ماست عمر
را که بت پرستی دارد میخواهم عزازیل را که هفتصد هزار سال
عبادت دارد نمیخواهیم که گوید چرا لَا یُسْئَلُ عَمَّا یَفْعَلُ
بیت کر کراز رحمت برد انج خرادراو بود .. کو بادیه پیمای هیچ حرد شبانرا ::
این می دان و میبین و امید مدار چندان کسی که داری اگر نظر لطف
افکند همه عیب ما هنر ست و همه نقصان ما کمال و همه زشتی ما
جمال ای برادر مشتی خاک بود در عین مذلت در راهی افتاده
و پایکوب اقدام شده نظر لطف در آمد و گفت اِنِّی جَاعِلٌ
فِی الْاَرْضِ خَلِیْفَةً ط امروز بلایی و دردی می کش غمی و
المی میخور در زیر این کارها سیر ان لقیه اند اگر این دردها
و بلاها و غمها و محنتها نبودی و بهمت برندی کسی ذره
لذت نیافتی دلیل بر آنکه آدم علیه السلام رفت هیچ لذت
نیافت آن روز که بر تخت فردوسی بنشستی و پای کرد زنی و

ویکان یکان خار از پای بیرون کنی صد دریغ خوری وگویی
این خار که در پای من آمد جرا درجان من نیامد رونذ کان لذت
آنگاه یابند که بمقصود رسند حریف بمراد رسیده آب در آبخانه باز
شده ومرغ بآشیانه باز رفته دو یها برخاسته اندیشه کار بین
باز آمده که العبد والرب والرب والعبد بسم الله
الرحمن الرحیم مکتوب سی یکم در نیت

برادر شمس الدین سلام ودعا از کاتب حروف مطالع کند و
بداند که افعال واعمال مرید که قدر گیرد بنیت گیرد و نیت
مر افعال اعمال را جون جانست مر قالب را وجون نورست مر
حدقه را و قالب بی جان وحدقه بی نور معلومست که جیست
همچنین اعمال افعال مرید بی نیت عادت ورسم بود

مثنوی

تا راه بر نیست علت خویش شیطان ومنافقی نه درویش
ونزدیک ارباب بصایر عادت ورسم کبر کی است نه اسلام وهلاکست
نه نجات وحقیقت نیت از اخلاص بدید آید جنانک شعاع
از افتاب وضوء از آتش وجون نیت از شوایب دنیا پاک بود
این طایفه آنرا اخلاص زاهدان خوانند وجون از شوایب

در آب

آخرت پاک شود آنرا اخلاص عارفان خوانند و گویند نیت هرکسی در خور علم و معرفت او بود و این بر انواع است یکی آنست که در دل او خواسته و محبت دنیا غالب بود پس هر اعمال و افعال که از وصادر شود دنیاوی بود هرچند نماز و روزه است مِنْكُم مَّن يُرِيدُ الدُّنْيَا داغ ایشانست جز خسارت و حرمان نصیب او نیست و دیگر آنست که در دل او خواست و محبت آخرت غالب بود پس هر اعمال و افعال که ازو در وجود آید عقباوی بود هرچند خوردن و خفتن است بهشت قرارگاه اوست اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنّٰتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا : طهور او ست باز قومی دیگر هستند که ایشان را سلطان همت خوانند پای بر دنیا و سر بر آخرت فرو دنیارند جز حضرت معبودی مقصودی و مطلوبی ندارند

مثنوی

مارا بجز این جهان جهانی دگرست :: جز دوزخ و فردوس مکانی دگرست

پس هر اعمال و افعال که از ایشان در وجود آید خالصًا لوجه الله باشد اِيَّاكَ نَعْبُدُ ازین قوم درست آید اِنَّ صَلٰوتِیْ وَنُسُكِیْ وَمَحْيَایَ وَمَمَاتِیْ لِلّٰهِ رَبِّ الْعٰلَمِيْنَ حال این طایفه

مقلد را بر اثبات ایمان تقلیدی
محقق را بر اثبات ایمان استدلالی
عارف را بر اثبات ایمان عیانی

رالمرتبت

راسخست قرآن مجید ایشانرا جلوه همچنین کند یُرِیْدُوْنَ وَجْهَهٗ
ثواب ایشان جز لقاء الله نباشد واجر ایشان جز اَنْتُمْ اَوْلِیَائِیْ
حَقًّا نبود آنچ ایشانرا دهند بیمانه عقول واوهام بشری
وملکی نتواند بیمود که طغرا وَیَرْزُقُ مَنْ یَّشَاءُ بِغَیْرِ حِسَابٍ
در دست دارند هرکسی را بمیزان نیت وی سنجند ونیت از اخلاص
زاید از ینجاست سیاست این خبر که اِنَّ اللهَ لَا یَنْظُرُ اِلٰی صُوَرِکُمْ
وَلَا اِلٰی اَعْمَالِکُمْ وَلٰکِنْ یَنْظُرُ اِلٰی قُلُوْبِکُمْ جگرها دوستان
را کباب کرده است مرا وترا وهیبت این حدیث که یُحْشَرُ النَّاسُ
یَوْمَ الْقِیٰمَةِ عَلٰی نِیَّاتِهِمْ خونها صدیقان را آب کرده است
مرا وترا خود خبر نه فردا چندان فریاد از عالمیان بخواهد آمد
که هیچ فهمی ووهمی نگنجد مصراع
ز دات کند خمار کامشب مستی ، چون برده از بیش بردارند
بلیلا آید هرکسی را چه داشت شرک یا توحید کا بتدا اسلام چنانک
گفته الله مثنوی سوف تری اِذَا انْجَلَی الْغُبَارُ
اَتَحْتَکَ فَرَسٌ اَمْ حِمَارٌ ، هر یک را شب وروز در غم آن باید بود
که از عادت چون برخیزد واز رسم چون برون آید تا نیت
درست کرده واعمال وافعال او از عادت برخاستن آنگاه درست

کفر یا اسلام

بود که خدمت کفشی کند و هرچه کند بفرمان صاحب دلی کند
چون عمل او بفرمان صاحب دلی بود اگرچه آمیخته بود
بریا و نفاق و عادت عاقبت آن با خلاص کشد و این بمثالی
نیکو فهم شود و آن آنست که چون کودک خط نویسد لابد
اول بد نویسد اما چون در خط اورا استادی ارشاد کند از
بد نوشتن به نیکو نبشتن رساند و این معاینه است و اگر بد نویسد
و گوید قلم آن روز بر کاغذ نهم که بمقام ابن مقله رسم
این محالست و همچنین کار دین و بخدای عز و جل رسیدن و
سعادت آخرت بدست آوردن بلا فرق و همچنین گفته اند اگر
کسی گوید که من عبادت نکنم تا صدق ابو بکر و نیت عمر بیابم
این همچنان باشد که احمقی گوید که من خط آن روز نویسم که
قوت و کمال ابن مقله در خط یابم اگر اعمال و افعال آمیخته
بعادت و ریا و نفاق نکند هرگز بکمال حد آن نرسد چنانک
کودک هفت ساله را گویند نماز کن و روزه دار این نماز و روزه
جز از راه عادت و رسم بد نبود با این بهمه روی کمال دارد
لیکن بیک شرط اگر پیری بود بخته که کودک را ازین عمل آمیخته
باخلاص رساند و اگر پیر نبود عادت در روح بگیرد مؤمنی

در ریا و نفاق

کرد

کرد و ازان هیچ نیاید الا ما شاء الله نه بینی که اگر کسی خط
بد نویسد از خود بی استادی پخته اگرچه پنجاه سال نویسد
ازان بد نوشتن بنیک نبشتن هرگز نرسد وانک گفتم خدمت
کفشی بکنند نه آن بود که کفش راست بنهد او را هنوز این اهلیت
نیست که دست بکفش حدان برد عزیزی صاحب دولتی گفته است
هفت سال بزرگی را امید دم و هرگز زهره آن نداشتم که دست
بکفش او برم اگر صاحب دلی ترا برگیرد آنکه بود که جانت
در عشق وی سوخته کرد چون خاکستری شدی او برگیرد
آری کار دین بازی نیست ازینجا گفته اند مصراع
رو بازی کن که عاشقی کار تو نیست ، پیران حریدی کرده اند حریدان
را نیکو شناسند کسی برین اشارت کرده است بیت
ما دیبا دانیم و بردرازی دانیم ، ما عشق حقیقی و مجازی دانیم
گفته اند حرید باید که زمین تا بی آسمان باشد ، ابرارا نش بروی
بارد و گاه برو آفتابش می تابد گاه ابرش در سایه خود می پرورد
گاه باد نفحات الطاف او برو می بزد تا پخته کردد اگر بیچاره
حرید ازد ولتیا نست این خود همه است کرد و اگر از بی دولتیانست
خود کسی چیزی نتواند کرد وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللّٰهِ تَبْدِيلًا ۔

اری کار عشق بازی نیست
[illegible]

باشد

نفحخ
دمیدن بوی
خوشبوی

واین جمله که تقریر افتاد جز در صحبت راست نیاید اکنون که نیست
جکنی فَاِنْ لَّمْ یُصِبْهَا وَابِلٌ فَطَلٌّ کفته اکر دولت
صحبت این طایفه دست نمیدهد باری کم ازان که هر روز جزوی
از کلمات ایشان بر خوانی اشارت برین کرده که کفت بیت
از بخت بدم اکر فرو شد خرشید :: از نور رخت مها جراغی کیرم
مقصود انکه جون افعال و اعمال خرید حکم نیت می کیرد و علم
نیت لطیف و دقیق است بمقدار وسع هشیار و بیدار میباید بود
و در تصحیح نیت باید کوشید ان شاء الله تعالی میسر کردد
از معصیت خویش خایف و از طاعت خویش شرمنده بود که از
ابو بکر وراق رحمة الله امده است که کفتی وقت وقت که باشد
که دو رکعت نماز کنم جون سلام دهم باز کردم جنان شرمنده
و بخجل باشم از طاعت خود که کویی دزدی کرده ام تا مرید بدین
مقام نرسد انوار طاعت بمذاق ایمان او کذر نکند خواجه
ابو سفیان ثوری رحمة الله علیه قصد کعبه کرده بود با رفیقی
و عادت سفیان ان بود که بیوسته میکریستی رفیق کفت از خوف
کناه میکریی سفیان دست دراز کرد و کاهی بر داشت و کفت
کناه بسیار دارم لیکن بنزد من بمقدار کاه قدر ندارد اما ترسیدی

کم او رحیم

عين النقصان حق الله على
[illegible] الا ايمانه
[illegible] درين [illegible]
[illegible] الايمان [illegible]
[illegible] باطل [illegible] الا ايمان [illegible]
[illegible]

که آورده ام توحید است یانه ایشان حردانی بوده الله که داشته
اند وچنان بنداشته که ندارند وما نداریم وچنان می بنداریم که
داریم والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب سی دوم در نماز برادر شمس الدین را

بقا باد وسعادت ای برادر راه مرید در اوراد آنست که بلا نجد
تصفیه وترکیه دل بیشتر آید ودر حضور دل اندیشه کند دیدان
طلذفت نماید خواه نماز خواه تلاوت خواه ذکر وفکر
جایی که بیر حاضر نبود واگر نه اختیار او را بود نه مرید را
اما در نماز سر هاکارها ست که نه کار عبارت گفته اند
مَنْ لَمْ یَذُقْ لَمْ یَعْرِفْ در روح الارواح آورده است که
پنج نماز یادگار است که مهتر عالم صلی الله علیه وسلم آورده است
از عالم طهارت قاب قوسین ای برادر قدر تو کوتاه ست
بمعراج موسیی وآن حشمت ندادی که براق بر در خانه تو
آرند چکنی کسوتی از اشرف طهارت در پوشی وبآسمان منجد
منجذ خراجی بمیان مومنان ملک صفت در روی اول بصفت
بندگان درآیی ایستاده بر قدم نیاز آخر بصفت دوستان
بیرون آیی نشسته بر بساط ناز رب العزة جل وعلا بلطف

خود در نماز جمله ارکان شرایع جمع کرد در نماز معني
روزه هست و زیادت که روزه امساک است با نیت و در نماز
امساک هست با نیت و زیادت که آنجا روا باشد که بخسبي و
ببروي و عملهاء دیگر کني و در نماز روا نیست و در نماز معني
زکوة هست پنج درم بدرویشي دهند تلبیا باید اینجا بآخر نماز
اَللّٰهُمَّ اغْفِرْ لِي وَلِلْمُؤْمِنِيْنَ بگوید همه بیاسایند و در نماز
معني حج است که در حج احرام هست و احلال هست و در نماز
تحریم و تحلیل است و در نماز معني جهاد است که جون وضو
ساخت آن بر مثال زره بوشیدنست و امام بر مثال مبارز است
و قوم بر مثال لشکر او در بیش صف در محراب که موضع حرب است
ایستاده و قوم از بس صف برکشیده و در نصرت او قدم راسخ
کرداینده آنجا جون درجهاد مظفر و منصور کردد مال قسمت
کنند و اینجا جمله را امام سلام دهد فضل ذو الجلال قسمت کنند
بس جنانستي که مؤمني که نماز کرد بحج رفت اگرچه استطاعت
ندارد و زکوة داد اگرچه مال ندارد و روزه داشت اگرچه قدرت
ندارد و جهاد کرد اگرچه قوت ندارد زینهار بي باک وار بای
در حضرت نماز ننهي که صد و بیست و هزار ~~الله~~ گوهر نبوت همه

[[ارزني]]

در آرزوی این خلعت سر در نقاب خاک کشیده اند و چندین
هزار در گور با آرزوی یک دوگانه مانده **مثنوی**

هفت صد کعبه که هست از دل و جان — ملک هژده هزار عالم دان

گفته اند چون در حیلۀ نماز و نیاز جمع شود و از مقام
تفرقه نبود نماز جمع گردد **مصراع**

تنش در مقابلۀ کعبه بود و دلش برابر عرش و سرش در مشاهدۀ
رب العزة در شرح تعرف حاضران او وصف کرده است
خرقت الحجب انوارهم وجالت حول العرش
اسرارهم وجلت عند ذي العرش اقدارهم چون
نور ایمان مرید در غلبات شوق بر گرد عرش در جولان آید همانا
قدرش بحضرت ذو الجلال ذو العرش رفیع گردد که معتکفان
امع قدس را با طهارت ملکی بدان رسیدن میسر نشود کان
یصلی فی جوفه ازیز کازیز المرجل که عبودیت
در میان وقت بستی و بتجربه نماز بپیوستی تنش بمحضر زود دلش
بمقام روح و روحش بمنزلت سر رسیدی و سرش بجلال ذو الجلال
مکاشف شدی از روی حقیقت تنش در مقام دنی بودی و دلش
در مقام فتدلی بودی و روحش در مقام قاب قوسین بودی و سرش

در مقام او ادنی بودی آنجه دران مقام بر سرش کشف شدی در نماز سرش بدان رسیدی کلام بی واسطه شنیدی و بر مکونات غیب مطلع شدی از انست که هرگاه که آتش شوق در دلش علم بر آوردی و سرش طالب وصال شدی فریاد کردی یا بلال ارحنا بالصلوة ای بلال باطن سوخته ما را احت رسان زیرا که قبله عاشقان را نماز جمال و کمال دوستست نه صخره و نه کعبه و نه عرش چنانکه خواجه ابو سعید رحمة الله بو سر کو بین خویش مکاشف شد و گفت مثنوی ما یه شادیست این معنی نبود و کونم قبله ما روی دوست و قبله هر کس حرم و مشتاقان بر آتش اشتیاق نماز بی رکوع و سجود بسی گزارند و جمله عشاق را یکی بندارند بر کس رقم ضلال نکنند و کس را مستحق نشناسند رباعی

در عشق نماز بی رکوعست و سجود ۞ یکسانست در و مومن و ترسا و جهود
جون قبله بجز جمال معشوق نبود ۞ عشق آمد و محو کرد هر قبله که بود

عزیزی گفته است بیتی از وجود صخره و کعبه قبله محبان ازل لم یزل بوده است و در حظایر قدس و مقام انس قبله مشتاقان همان بوده است که در ازل بوده است درین خرابات فنا و محل عنا اشارت بصخره و بکعبه برای تسلی دلهای طالبان و سالکانست

ای برادر ایشانرا که در نماز آرد یار را مناجات بروی گشاده کند
نخست دلش را از حضرت عزت خود اعلام دهد و هیبت بی
نیازی بو سرش گمارد تا تنش در نماز آید و دلش در کلام آید و جانش
در راه آمد و حالش از اوهام بشری بعید گردد و قدمش بجلا
قرب قریب گردد درین حال ابعد ابروا التفات غیر نماند برین معنی
خواجه عالم فرموده لَوْ عَلِمَ الْمُصَلِّي مَنْ يُنَاجِي مَا الْتَفَتَ
عجب نماز گزارنده در حال نماز گزاردن نماز فانی الصفة باشد
امیر وفانی الصفة را التفات بغیر ممکن نبود چنانکه امیر المومنین
علی رضی الله عنه در نماز بود پیکان از ران بکشیدند او را
خبر نبود زیراکه در استغراق مشاهده محبوب از اوصاف
خویش فانی شده بود و فانی الصفة المرجراحت کی یابد اگر
دوزخ با همه عقوبت بر فرق وی ریزند وی را خبر نبود و اگر
نعیم بهشت را لقمه سازند و در دهن وی ... هیچ لذت
نیابد در کرم باز ست و مایه کشیده جناب و خود را دریاب ای
برادر از انجا که بشریت است و طلب او چه تواند بود اما کرم فیاض
نه خواجه را می گذارد و نه غلام را و نه توانگر را نه درویش را چون آفتاب
از برج خویش طالع گردد اگر اهل عالم کمر طلب در میان بندند تا

ذره از نور او بدست آرند نتوانند ولیکن او خود بحکم کرم
جنج درکوشک سلطان وسرای خواجکان بتابد در کلبهٔ کدایان
و زاویهٔ اندوه درویشان نیز بتابد و خاک و آب را ببین این
دولت را بین که یُحِبُّهُمْ وَیُحِبُّونَهُ و دیکر اللّٰهُ وَلِیُّ
الَّذِینَ آمَنُوا و دیکر وَسَقَاهُمْ رَبُّهُمْ ملک مقرب را
این تیزهن و خلعت کرامت نیست فرشتکان مقرب معصوم
هستند و پاکان و مقدسان و مسبحان و روحانیان هستند
ولیکن خود کار آب وکل دیکرست بزرکی کفته است که این مشتی
خاک را کمانی در دست نهاده است که جبرئیل و میکائیل صلوات
و آنست کمان همت است
الله علیهما زه نتوانند کرد

بیت

حقا که بزه بیاوردی کرد :. چرخ فلک ای پسر کمانم
هر کجا سایهٔ دولت آدمی برافتاد آنجا کس را زهرهٔ دعوی
تقدم نباشد اِنَّ الْمُلُوکَ اِذَا دَخَلُوا قَرْیَةً اَفْسَدُوهَا
الایة والسلام ٥ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیمِ ٥
مکتوب سی ویوم در صوم برادر شمس الدین سلمه الله
بداند که ارباب تحقیق و اصحاب تصدیق کفته اند چنانک قوت
جسمانی متعلق است باکل و شرب قوت روحانی متعلق است

بخی

بجوع وعطش الجوع طعام الله في ارضه گفته اند
چون بدين صفات معبود جل ذكره يكى است وهو يطعم
ولا يطعم بنده بدين صفت موصوف گردد باتفاق
ارباب عقول بساط قرب غريب گردد وازمنازل ومراحل انسانيه
بعيد گردد چون روزه دار بحكم انك تخلقوا باخلاق الله
بنا خوردن وخورانيدن بصفات محبوب قدم زند واز
صفات بشريت تبرا كند بدين تشريف مشرف ميگردد وبدو دولت
مخصوص ميشود چنانكه خواجه دنيا وآخرت عليه السلام فتوى
داده است كه للصائم فرحتان فرحة عند الافطار و
فرحة عند لقاء الجبار روزه دار را دو فرحت بود يكى
وقت روزه كشادن ودوم در وقت جمال با كمال خداوندى
فرحت در وقت روزه كشادن چيست اين قالب كه تركيب وى
از طبايع مختلفست طالب را مركب است در راه دوست چون فرمان
صوموا لرؤيته اورا از اكل وشرب بازداشت ودر مشقت
مسافت وان الى ربك المنتهى تاختن چون يك منزل
بريد ونماز شام رسيد مركب بنشست باز ماند چون بافطار اورا
علفى واب رسيد راكب را بسبب قوت او شادى وطربى بديد آمد

کرده مقابلهٔ آن همه شادیها غم و تعب کرده و فرحت دوم
در تحت عبارت کسی در نیاید زیرا که ذوقی است که من لم یذق
لم یعرف چون معلوم عقلا شده است که ان لله سبعین
حجابًا من نورٍ لو کشف لاحد منهن لاحرقت سبحات
وجهه ما ادرکه بصره چون در مقام حجاب نور هر چه هست
سوخته میکرد بیان کند اینست معنی آنکه کونین در عیان
بیان هدر است یکی از مشایخ طریقت در واقعات خود خواجه معروف
را دید در زیر عرش از کمال سکر نعره می زد خطاب حضرت
بملایکه رسید من هذا وهو یعلم فقالوا یا الهنا وسیدنا
هذا عبدک معروف فقال الله عز وجل عبدی معروف
قد سکر من شراب محبتی لا یفیق الا برؤیتی این کیست
و فریادوی از چیست و او خود بعلم قدیم میداند ملایکه گفتند
بار خدایا بندهٔ تست معروف خطاب حضرت عزت بملایکه رسید
با ملایکه معروف مست حضرت ماست هشیاری وی بدیدن ما بود
و هم ازین معنی بود که اشارت کرد صاحب شریعت جوعوا بطونکم
واظمأوا اکبادکم واعروا اجسادکم لعلکم ترون
ربکم عیانًا شکمها گرسنه دارید و جگرها تشنه و تنها برهنه

باشید که خداوند خود را به ببیند آشکارا و گفته اند هرکه بدید
بو سید از محل فنا درگذشت و از مقام بقا بوکرشت در سبحات
وجه محبوب سوخته گشت و قد جاء الحق و زهق الباطل
هرکه درین مقام ازوی عبارت کند گویند ضال من الضلال
وهرکه درین حال بوی اشارت کند گویند اعمی من العمیان

عزیزی گفته است مثنوی

بس محبّی که راز مطلق گفت راست جنید کو انا الحق گفت

در کشتی محبوب سنا که روزه تن را بلا بود و دل را صفا بود و جان را
ولا بود و سر را لقا بود چون دل صفا یافت و جان ولا یافت
و سر لقا یافت جز زبان اگر تن بلا یابد هم ازین معنی اشارت
حضرت رسالت است علیه السلام حاکیاً عن الله تعالی کل
عمل ابن آدم یضاعف لی سبعین الا الصوم فانه لی
وانا اجزی به هر عملی که فرزند آدم کند را جو مضاعف
بود تا از یکی به هفتاد برسد مگر روزه که هر حق راست جزاء
او و هذ گفته اند الا الصوم فانه لی وانا اجزی به یعنی
الصایم لی که در عیوب صفت زنو کنند و موصوف خواهند اکو
او را گفتندی که سکل این دی دولت را جای بنودی فکیف

الحادث اذا قورن بالقدیم یلاشی

بادشاه عالم جل وعلا روزه دار را کوید تو حرا بی میفرماید
وانا اجزی به یعنی جزا او لقاء و رویت منست چنانکه
مقتول ان محبت را کفت من قتلته محبتی فدیته
رؤیتی ای برادر جون صفاء دل از کدورات سبعی و بهایم
شد از ظلمات بهیمی که بسبب وصول کشف است بصوم میشود
بی صوم را دولتی بزرک دان میان این طایفه معروفست
جون خواهند کلام خداوند بر شنوند جهل روز کرسنه باشند
جون سی روز بکذرد مسواک کنند و از بعد ان ده روز دیکر
کرسنه باشند لامحالة خداوند عزوجل با ایشان سخن کوید این
بدان اصلست هر جه انبیا را باظهار روا بود اولیا را باسرار
روا بود یکی از مشایخ کفته است مِنْ حُکْمِ المُرِیدِ اَنْ
یَکُونَ فِیهِ ثَلٰثَةُ اَشْیَاءَ نَوْمُهُ غَلَبَةٌ وَکَلَامُهُ ضَرُورَةٌ
وَاَکْلُهُ فَاقَةٌ شرط مرید انست که او را جنین بود خواب
او جز غلبه نبود و سخنش جز بضرورت نبود و خوردنش
جز بفاقه نبود و فاقه نزدیک بعضی دو شبارو زاست و نزدیک
بعضی سه شبارو ز و نزدیک بعضی یک هفته و نزدیک بعضی
جهل شبارو زاست ای برادر جون در کرم او کشاده است

و ملیده

خورش ان همان می شود وان اشارت برین بود که نعمتی از غیب در باطن او دهند

وفایده نعمت او کشیده این ناخوردن تو نه از برای آنست
تا نعمت او بماند و کم نگردد و در خزانه او شود فاما فایده نا
خوردن آنست که در حال خوردن ترا بتو چی کذارند چون ترا
بتو کذاشتند بخود حاضر شدی و هر که بخود حاضر کشت از
محبوب غایب کشت بس ناخوردن در بسیار حضور بهتر از خوردن
در محل غیبت و حجاب حاصل الامر مرد باید که تا تواند چنان
باشد که آن محقق کفته است اَلدُّنْیَا یَوْمٌ وَلَنَا فِیْهِ صَوْمٌ
و دیکری کفته است صُمْ عَنِ الدُّنْیَاءِ اِجْعَلْ فِطْرَکَ الْمَوْتَ
بشر خلاصه مخلوقات است و منبع اسرار کار او نه مختصر است
جاری برون از اندازه چنینه
آسمان و زمین و عرش و کرسی و بهشت و دوزخ طفیل وجود
اویند و مقصود جمله نه عین آسمان و زمین و عرش و کرسی
و بهشت و دوزخ بود لیکن در حکم قدیم رفت که ترا برین منازل
کذری بود و بدین مواضع نظری افتد در هر منزلی نثر لطایف
لطف خود افکندند تا چون دوستان برسند حظ و نصیب
بر کیرند میکویند دست بعنایت ازلی و لطف سابق ما زنید
که بیش از خاک و کل بوده است ای خاک و کل ای سحقه اسرار
و شمل ای خاک کنده ای هم دوست و هم بنده کمان مبرید که

کویند خداوند خواست که صنع خود
ظاهر کند عالم آفرید و خواست که خود را
ظاهر کند آدم بیافرید از ینجاست که
کفته است
فرستادیم آدم
دیو صحرا نهادیم

جبار زید

حدیث شما با ما امروز نیست باحدیث ما و شما اکنون است
عالم نبود و آدم نبود حدیث ما با شما بی شما بود توسل
ما بدو باحسان قدیم اوست روزی یکی بر خلیفه آمد و خلیفه
وی را نمی شناخت گفت تو کیستی آن مرد گفت من آنم که در فلان
سال تو با من احسان کردی خلیفه گفت مرحبا بمن توسل
إلینا بإحساننا مرحبا کسی که وسیلت بما باحسان ما برد
تا خلعت وصلت دادند و بنواختند ربا عی

گر آب دهی نهال خود کاشته
ور پست کنی بنا خود افراشته
من بنده همان کنم که بنداشته
از دست میفکن که بخود برداشته

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب سی چهارم در زهد

برادر شمس الدین بداند که عبادت بدنی است و عبادت
مالی است مالی را بر بدنی فضل می نهند که منفعت آن بغیر
هم می رسد و این طایفه جان و مال را باخته اند و با هیچکس
ما سوی الله نساخته گفته اند إنما نحن الفقیر ماله مباح
ودمه هدر یعنی درویش صادق آن بود که بخون و مال
او را دعوی نبود اگر خونش بریزند اگر آن را از حق دانند و
آن ساعت خون ریختن را صنیع از عمر خود شمرد و دیت از

خداوند جستاند که گفته انست مَنْ قَتَلْتُهُ فَأَنَا دِيَتُهُ اگر
مالش بیرند خوش کرد و گوید الحمد لله که حجابی از پیش من
بر داشتند تا گفته اند زکواة نعمت دنیا بنزدیک این طایفه محمود
نباشد اگرانک بخل نا ستوده است و بخلی تمام باید تا دویست درم را
دربند کند و یکسال محبوس دارد آنگاه پنج درم ازان بدهد یکی از
فقها بر سبیل آزمایش شبلی را رحمة الله علیه پرسید که زکواة در چند درم
لازم آید گفت جواب بر مذهب فقیهان خواهی یا بر مذهب فقیران
گفت بهر دو مذهب جواب فرمای شبلی گفت بر مذهب فقیهان
از دویست درم بعد از حَوَلَانِ حَوْلٍ پنج درم باید داد و بر مذهب
فقیران در حال هر دویست درم باید داد و جان بشکرانه بر سر
آن باید نهاد فقیه گفت ما این مذهب از ائمه دین گرفتیم شبلی
گفت ما این مذهب از خازن رب العالمین گرفتیم یعنی ابی بکر
صدیق رضی الله عنه او هر چه داشت بپیش سید عالم نهاد و جگر
گوشه خویش بشکرانه داد در نوادر الوصول آورده است که خداوند
عز و جل خواص این امت را هزار جزو کرد انید دنیا برایشان عرض
کرد نهصد جزو بدنیا میل کردند و گفتند دنیا جزوی نیست آخرت طلب
کنیم بکنیم تا فردا بر آن برداریم عقبی را بر آن صد جزو عرض

مخلوقات را عرض کرده شد ابوبکر صدیق رضی الله عنه چرا خازن رب العالمین گویند فرمودند سبب این
که جمله مال خود پیش رسول آورد از برای الله را فرمودند که می گویند چهل هزار دینار زر بود پیش رسول
علیه السلام آورد بعده رسول فرمود علیه السلام مَا خَلَفْتَ لِعِيَالِكَ یعنی چه مال خلق کرد اشتی برای عیال
و اطفال خود را ابوبکر صدیق رضی الله عنه جواب داد الله و رسوله بعده ذخیر محبوب خود پیش رسول علیه السلام آورد
بعده فرمودند این که ابوبکر صدیق مال خود پیش آورد پیش از هجرت مکه سوی مدینه بود و دران روز مال عزیز
بود هر کسی را زیراکه درین وقت مال الفاخر توان بود زیراکه محاربه بخت امة است آن روز کفار می آمدند
تیغها حیکردند الفاخین دشوار بودی بسیار وطالب خداوند را چنین همت باید

آن روز که صدیق اکبر رضی الله عنه
تجرید کرد و چهل هزار دینار در راه
خدای صرف کرد حضرت رسالت
آمد گلیمی پوشیده و شیخی در وی زده
همدران حال جبریل علیه السلام
نازل شد همدران لباس پرسید این
چه لباس است گفت یا رسول الله
امروز همه ملایکه را فرمان است تا
بموافقت ابوبکر گلیمی بپوشند
و شیخی بروی زنند نظم
الحقی در سخاوت شود همه چیز
کیست کو این سخن بیان نکند
ناتوانی بود بکس چیزی
هیچ کس در سخا زیان نکند

کردند نود جزء ازان عقبی میل کردند گفتند خداوند عز وجلّ
این را ملک کبیر خوانده است و بندهٔ حقیر را ملک کبیر بسنده باشد
آن ده جزء باقی را ببلیات و عاهات مبتلا کردند نه جزء ازان
گفتند مَسَّنِيَ الضُّرُّ و ببلا از مبلی محجوب گشتند آن یک جزء
بماند خطاب حضرت در رسید که مطلوب شما چیست و محبوب
شما کیست ایشان فریاد بر آوردند که اَنْتَ مَعْبُودُنَا وَمَقْصُودُنَا
اَنْتَ مَطْلُوبُنَا وَمَحْبُوبُنَا ندا کردند اَنْتُمْ اَوْلِيَائِي وَاَنْتُمْ
اَصْدِقَائِي مرد چون ایمان آورد دل بذل کرد و چون نماز
گزارد تن بذل کرد و چون زکوة داد مال بذل کرد و این همه صفت
محبانست و صدق دعوی ایشانست در محبت یعنی هر چیز
که اضافت بر ایشان دارند بذل کنند تا تعلق ایشان از ما سوی الله
بکلّی منقطع گردد چون وارد نظر ربّانی بر ایشان رسد ایشانرا
از غیر خود فارغ یابد بعزّ قبول ایشانرا مخصوص گردانند و بسریر
بهشت نشانند و امر بدادن زکوة اشارت عم برین است که دلهای
بعضی مردمان را بحبّ مال مستغرق دید و در فراهم آوردن
مشغول یافت بنور نبوّت دانست که شحنهٔ غیرت هر دل
را که بغیر مشغول یابد آن دل را از راه و درگاه رضا براند و وی را

احبّائي

هم بران جیز مشغول که اند بس اکر از همه بر نتوانند خاست

باري از دویست درم پنج درم بدرویش دهند بر حسب ضعف خویش

این کرم شرع بین در باب ضعفا مَنْ کَانَ اَضْعَفُ کَانَ

الرَّبُّ بِهِ اَلْطَفُ هر که ضعیف تر حق تعالي بروي مهربان تر

اما زکوة را با این طایفه جه ملاقات تجرید وتفرید راه ایشانست

یکي از اهل صفه در عهد رسول علیه السلام نقل کرد یک دینار

در جامهٔ وي یافتند فرمود لَهُ كَيَّةٌ مر او را یک داغ کنند ودیکر

هم از اهل صُفه نقل کرد از وي دو دینار ماند در حق وي فرمود

لَهُ كَيَّتَانِ مر او را دو داغ کنند جون ایشانرا دعوي تجرید

وتفرید بود این مقدار از ایشان جنایت آمد اي برادر آنک اول

قدم جان باخته است مال را نزدیک وي خطر نباشد این کار من وتو

نیست این دولت که داد ما مدبران مادر زاد را از من وتو انشاء

الله تعالي که برایشان تشبهي آید مَنْ تَشَبَّهَ بِقَوْمٍ فَهُوَ مِنْهُمْ

فردا مارا دست کیرد فوزي وفلاحي را امید بود واکر نه دمار

از نهاد ما مدبران برآمد همیشه از معصیت مستغفر وازطاعت

شرمنده بود جنانک معصیت را بحضرت حاجت است طاعت

را نیز حاجت است اکر آفت طاعت ترا بیش تو آرند ازطاعت

بیني ازان ترسی که از معصیت مصطفی علیه السلام میگوید
إِنِّي لَأَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ فِي الْيَوْمِ مِائَةَ مَرَّةٍ دامن
نبوت ازان پاک بود که غبار معصیت بروی نشستی ولیکن
آن استغفار از طاعت بود رابعه عدویه بسیار گفتی أَسْتَغْفِرُ
اللّٰهَ مِنْ قِلَّةِ صِدْقِي فِي قَوْلِي أَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ عایشه
رضی الله عنها روایت کند که از مصطفی صلی الله علیه وسلم پرسیدم
از معنی این آیت وَالَّذِينَ يُؤْتُونَ مَا آتَوْا اي يعطون مَا
أَعْطَوْا مِنَ الزَّكٰوةِ وَالصَّدَقَاتِ وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ خَائِفَةٌ
أَنْ لَا تُقْبَلَ مِنْهُمْ لِتَقْصِيرِهِمْ وَقُلُوبُهُمْ وَجِلَةٌ یا رسول الله
این آیت در حق کیست آنکه خمر خورد و زنا کند گفت نه گفت این آیة
در حق کسیست که نماز کند و روزه دارد و صدقه دهد و ترسان
و لرزان باشد که از وی بپذیرند یا نه گفته ایشانست که چه جلی نا
پوشیدنست ستر کرم اوست که ما بر یکدیگر سلام می کنیم و با یکدیگر
روزگار می گذاریم والعیاذ بالله اگر او این ستر بردارد نخست از
پدر بیزار بود و مادر از فرزند

قصیده

در شهر مرد نیست ز من نابکارتر .. مادر نزاد ز من خاکسارتر
هستم درون حلقه دعوی میان خلق .. جاء ذکر ز حلقه در بر کنارتر

رحمن

يؤتون ما آتوا اي يعطون ما اعطوا
من الزكوة والصدقات وقلوبهم وجلة
خائفة ان لا تقبل منهم لتقصيرهم
مدارك

مع یا مغان بطوع زمن راست کوی تو ۰ مسکن باسکان زمن بوفا ساز کار تست

این است جای شکر که در سوق جلال ۰ نومید تو کسی بود امیدوار تست

بسم الله الرحمن الرحیم ۰ مکتوب سی و پنجم در حج

برادر شمس الدین سلمه الله تعالی بداند که حج عبادت بزرگ

و یا لیست واین طایفه را در حج سرها ست وکارها ست و بحقیقت زیارت

کننده کعبه معظم چون زیارت کننده خداوند ست جل وعلا و کرامت

زیارت کننده از لوازم کرم است و مقصود و مراد طالبان از حج

خانه خداوند خانه است نه خانه اما خانه در میان بهانه است سلطان

العارفین قدس الله روحه گفت چون بحرم رفتم در جمال کعبه دیدم

با خود گفتم من از جنس این خانه بسیار دیده ام مرا خداوند خانه

باید باز گشتم سال دوم چون بحرم رسیدم چشم ضمیر بگشادم خداوند

خانه را دیدم و خانه گفتم در عالم الوهیت مشارکت در نگنجد و در

عالم وحدانیت زحمت دوی نه محبوب وخانه و من سه باشد

آنکه دو بیند ملحد بود من که سه بینم چگونه ملحد نباشم در حال باز

گشتم در سال سیوم چون بحرم رسیدم لطف محبوب حجاب بر گرفت

و پرده عزت از بصر و بصیرت من بر گرفت شمع معرفت در دلم

برافروخت هستی مرا بانوار تجلی بسوخت واین خطاب بروم

رباعیه:
در بتکده‌ها اگر خیال معشوق ماست
رفتن بطواف کعبه از عین خطاست
گر کعبه ازو بوی ندارد کنشت است
با بوی وصال او کنشت ما کعبهٔ ماست

رسانیدند انت زائری حقا فحق علی المزور ان یکرم زایره چنانکه گفت مثنوی

تا چشم برکشادم نور رخ تو دیدم ٭ تا گوش برکشادم آواز تو شنیدم

چون محبان صادق را جمال آن خانه از محبوب بی نشان نشانه است

جگسند بران خود را تسلی دهند چنانکه گفته اند من منع عن النظر تسلی بالاثر هرکه از دیدن جمال دوست ممنوع بود بنشانی محبوب خود را تسلی دهد مجنون گرد خانه لیلی هر صبح و شام گشتی و خاک در و دیوار بوسیدی و گفتی شعر

امرّ علی جدار دیار لیلی ٭ اقبّل ذا الدیار و ذا الجدارا ٭

فما حبّ الدیار شغفن قلبی ٭ ولیکن حبّ من سکن الدیارا ٭

جبین نیاز بر خاک آن آستانه می مالند و بدرد دل می نالند و امید میدارند تا از دیدن خانه بدیدن جمال خداوند خانه رسند و از نشان بعیان حرف شوند گفته اند چون محب بداند که مقصود وی از آن در بر خواهد آمد و مطلوب وی را از آن در بر خواهد آمد اکرومات مقامی که وی را در دار فنا خواهد بود لمحه از آن در بر خیزد ندا کند بر در هر که خواهی رو و بسوی هر که خواهی رو اگر بای کلیم کیری دست نگیرد و اگر سر بر قدم وی نهی نه

شعر الحب شغفا الحرف قلبه ونفاذ الی صمیم

برنود

بذیرد و هر کرا جان می باید در ا و کیرد و هر کرا جهان می باید
بر در شاه او برد برای این معنی در سخن در بار سید مختار رفته
است حَجَّةٌ مَبْرُورَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا حج بنده
بهتر از دنیا و آنچه در دنیاست چون بنده دل از همه اهل و فرزند
بر دارد روی براه در کاه آرد چون بعد جهد جهید و مشقت
شدید جمال کعبه ببیند هر اینه لذت یافت جمال کعبه وی را
چنان بود که همه لذات یافت جمال کعبه وی را چنان بود که در
موازنه آن زحمت نماید و اگر درین حال نسیم عنایت در بزیدن
آید و حجاب وجودش از بیش بر آید بعرش که کعبه دلهاست
مکاشف شود و چون محرمان قدسی گرد عرش مجید طواف کردن
گیرد درین مقام این لذت یابد که لذات بهشت را نشاید که در
مقابله آن لذت خوانی اگر خواهد نظر سرش از مکونات در گذرد
و از محسوسات و معقولات بر گذرد و بیافت دیدار محبوب
سعید گردد حالتی از ادراک عقول و اوهام بعید گردد بس
بدین معنی حَجَّةٌ مَبْرُورَةٌ خَيْرٌ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا باشد
وَخَيْرٌ مِنَ الْعُقْبَى ایضا و آنچه حضرت رسالت فرموده است
حَجَّةٌ مَبْرُورَةٌ مَا لَهَا جَزَاءٌ إِلَّا الْجَنَّةُ حج مبرور را اجر

جز بهشت نیست یعنی چون محب در عشق دیدار محبوب
از اهل و فرزند برخاست و جان و دل در میان نهاده مطلوبش
هر آینه بخلعت رضا و تشریف لقا مشرف کرداند که گفته اند اگر
نه آن بودی که محبانرا در بهشت وعده دیدارست هرگز ذکر بهشت
بر ضمیر منیر طالبان نگذشتی و هیچکس از ایشان برغبت قلم در جنت
فردوس ننهادی ای برادر بهشت صدقی است که در رضا محبوب
دانست غواص بلند همت که در دریا محیط فرود رود جز لولو
شاهوار بر نیارد محققی گفته است رباعی

شربت وصل را بهشت خیر است :: در ره عاشقان بهشت بسی است ::
در خورستان بهشت و دوزخ نیست :: تا بر د مرغ دام و دانه یکی است ::

آن مرغان که در هواء هویت بر امید قرب حضرت صمدیت می پرند
و تا مرغ در هوا باشد وی را پروای دانه و دام از کجا باشد حاصل
لامر آنجا که ذکر محبت و شوق رود حدیث بهشت و خمن دوزخ
بچکند محمد بن فضیل رحمة الله علیه گوید عجب از ان دادم که اندر دنیا
خانه وی طلبند چرا نه اندر دل مشاهدت وی طلبند که خانه باشد
که یابد و باشد که نیابد اما مشاهدت لا محاله باشد اگر زیارت سنگی
که ساعتی بدو نظری باشد هر یکبار بود بس زیارت دلی که روزی بدو

سیصد

منتصل وشست بار نظر باشد اولیتر که فریضه بود اکنون مابی دولتان
مادرزاد را نه زیارت خانه است ونه زیارت دل خاک مصیبت بر فرق باید
ریختن بر شقاوت وادبار خود باید گریست وازین حیلت وتدبیر دست
باید شست خوش گفته اند

بیت

من در هیچ طریق دل عاشق شبها ز غم ٭ بد روز مادرزاد را از حیله کی مقبل کنم

از خود واز طاعت خود منکر باش ایمان خود را بنظر زنار بین عبادت
خود را بت پرستی شمر وخود نمرودی وفرعونی تصور کن واز دعوی
دور باش که بساط عزت ربوبیت بساطی است که هر که بحاشیهٔ آن بساط
رسید همه دعویهاش بر سید وهمه سرمایهاش فرو دریخت وهمه حسناتش
رنگ زلات گرفت وهمه طاعتش با معاصی برابر آمد اگر فصیح جهانست
گنگ گردد واگر عالم عالمست جاهل گردد چون در عظمت وعزت
بی نیازی او نظر کنی همه موجودات عدم بینی وچون بسلطان عزت
غلبه
وقدرت او نگری همه معدومات را موجود یابی اگر خواهد در هر لحظی
صد هزار چون محمد بیافریند وهر نفسی از انفاس قاب قوسین
دهد در جلال او ذرهٔ زیادت نگردد واگر خواهد در هر نفسی صد هزار
چون فرعون بیافریند تا دعوی انا ربکم الاعلی کنند در جمال وکمال
او ذرهٔ کم نگردد واگر خواهد هر چه در روی زمین کافری ومشرکی

است در دریاء رحمت غرق کند از صفت قهر او ذره کم نگردد
واگر هرچه در عالم نبی و ولی است همه را در یک سلسله قهر کشد
و خالداً و مخلداً در عذاب الیم بدارد از صفت رحمت وی ذره
کم نگردد ای برادر آنجا که قدرت و عظمت علم زند مکنونات و مقدورات
و مخلوقات را چه خطر حدی کودک خود را بدبیرستان فرستاده بود چون
شبانگاه بخانه باز آمد او را بپرسید که امروز استادت چه آموخت
گفت این که الف هیچ ندارد ؞ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ
ملفوظ سی ششم در دعاء برادر اعز شمس الدین اجاب
الله دعاوه بداند که مردمانرا اختلافست که دعا کردن اولیتر
یا خاموش بودن در تحت جریان حکم اولیتر بعضی میگویند که
دعا در نفس خویش عبادت است چنانکه فرمود اَلدُّعَاءُ مُخُّ الْعِبَادَةِ
پس کردن چیزی که عبادتست اولیتر باشد از ترک آن اگر مستجاب
نشود و نیز بحظ خود نرسد باری بعبادتی قیام نموده باشد
که دعا اظهار نیاز حاجتمندی خویش است بحق و از خواجه
حاتم اعوجه رحمة الله علیه حکایت کنند که گفت محروم کسی از
دعا بر من سخت تر از حرمان اجابت است و طایفه بدانند که خاموش
بودن در تحت جریان حکم و رضا دادن بدانچه سابق است اولیتر

خواجه

والله اعلم

ولهذا امام واسطي رحمة الله ميل بليه اختيار كردن اجر بهتر است

دراز لبهتر از معارضه وقت است وپيغامبر فرموده است

عليه السلام حاكيا عن الله تعالى مَنْ شَغَلَهُ ذِكْرِي

عَنْ مَسْأَلَتِي أَعْطَيْتُهُ أَفْضَلَ مَا أُعْطِي السَّائِلِينَ

هركرا مشغول كند ذكر من از سوال كردن از من بدهم اورا زيادت

تر از انك خواهند كانوا بدانك ارباب علم ميان اين دو قول توفيق كرده اند

وكفته اند اوليتر آنست كه كوييم اوقات مختلفست در بعضي احوال

دعا فاضلتر از خاموشي است وآن ادبست ودر بعضي احوال

خاموش بودن فاضلتر از دعا است وهو الادب واين كي شناسد

در وقت شناسد زيرا كه علم وقت جز در وقت حاصل نشود بس اكر

در دل خود اشارتي بدعا يابد دعا فاضلتر واكر اشارتي بسكوت

يابد خاموش بودن اوليتر وكفته اند واجبست كه رعايت حال خود

كند اكر در دعا زيادت بسطي مي يابد در وقت پس دعا اوليتر

واكر در دل خويش بوقت دعا مانند زجري وقبضي يابد بس ترك

دعا اوليتر واكر نه زيادت بسطي در وقت يابد نه زجري وقبضي

اينجا دعا وسكوت هر دو برابر است بس اكر غالب بروي درين

وقت علم بود دعا اوليتر زيرا كه دعا در نفس خويش عبادتست

واکر غالب بر وی در ان وقت معرفت بود و حال بی سکوت
وسکوت اولیتر این بود تقریر اقوال بزرکان در دعا و سکوت
که کدام فاضلتر بس تامل کند و نیکو درین یابد تا فواید حاصل
اید و اجد او حکایت درین باب بسیار امده است و در خبر امده
از حضرت رسالت صلی الله علیه سلم که معنیش اینست که بدرستی و
راستی که چون بنده بخواند خداوند را و خداوند تعالی او را دوست
دارد کوید یا جبرئیل تاخیر کن حاجت این بنده را که دوست میدارم
که صوت او بشنوم بدرستی و راستی چون بنده بخواند خداوند را
و حق تعالی او را دشمن دارد کوید یا جبرئیل قضا کن حاجت
این بنده را که من دوست ندارم که آواز وی بشنوم و حکایت
کرده اند از یحیی ابن سعید بن قطان رحمة الله که خداوند
را در خواب دید کفت الهی چند خوانم ترا و اجابت نمی کنی
مرا کفت یا یحیی من دوست میدارم که صوت تو بشنوم و در
خبرست از سید عالم علیه السلام که فرموده است بخدایی که
نفس من بید قدرت اوست که بنده همی خواند خداوند را
و او بر ان بنده غضبان باشد اعراض کند از وی بس دیکر بار
بخواند بس اعراض کند از وی بس سوم بار بخواند حق سبحانه

وتعالی

تعالی بملائکه ندا کند سرّ یا ان زد بنده من ازان که خواند غیر
مرا بلبیک و راستی که اجابت کردم مر او را از خواجه یحیی
معاذ رازی رحمة الله آورده اند که در مناجات خود گفتی الهی
چگونه خوانم ترا و من عاصی ام و چگونه نخوانم ترا و تو کریمی خداوند
اگر تیغ قهر از نیام عدل برکشی پیغامبران معصوم و فرشتگان
مقرب لباس بیشی بر وجود خود اختیار کنند و اگر کنج رحمت بر بخشی
کافران روم و هند جامهٔ جنگ بر کنند و جان و دل نثار کنند
۲ خداوندا اگر بر موافقت رسول سنگ بر شکم نه بستیم در مقام صفا سنگ
بر رسول تو نیز اختیم طاعت اگر چه اندک است بپذیر و تو را می
فروشی گناه اگر چه بی است ببخشی که نه از خشم می خوریم سد ۲۶
نکردیم ولیکن بنده ایم با فعال جنی بر دیانی و پراکنده ایم گناهکاران
تو ایم و پناه جویان توییم اگر چه عیب ناکیم ملک توییم پادشاها
منکران داری سیاست جبروت خویش بر مقربان چه رانی
بجان! کردن کشان داری که با تو در جنگ اند صلح جویان ایمان
را چرا بی نیازی بیم ما از است بنده نوازی امید ما در انت مطیعات
خجل شده اند قوت ایشان ده عاصیان رنجه شده اند رحمی شان
نه دستگیر با یمال مکن بیا مرز و گوشمال مده خداوندا اگر چه آنرا

نشانیم که رسولت با تو ازما آزادی کند آنرا بشایم که هر تو ما
را از آتش دوزخ آزاد کند اگر در صف جهاد چو دوار شمشیر نمی
زنیم بر دین تو هر روزی و شبی پنج بار سر بر زمین می زنیم اگر
هیچ گناه بنده از گناه ما آمرزیده مارا محروم مکن اگر از هیچ کسی
طاعت با تقصیر قبول کرده طاعت ناسره ما را ابر روی ما باز
مزن اگر رفیق تو نباشی راه دراز دنیا کی سپرده شود اگر شفیع
گناه ما نباشی نام ما از جریده بدبختان کی سترده شود با تو
این چه سود است امروز ما را بیا حرج جای فردا ستعنایات

خداوندا امید من وفا کن :: دلم را از کرم حاجت روا کن
منور دار جانم را بنوری :: دلم را زنده گردان از حضوری
دلم را محرم اسرار گردان :: ز خواب غفلتم بیدار گردان
چو جانم منقطع شد از جهان دم :: تو ما را ذوق ایمان دار آن دم
چو با ایمان فرو بردی بخاکم :: نیاید از جهانی جرم باکم
خداوندا همه بیچاره گانیم :: در آن هنگامه چون نظارگانیم
که داند تا بمعنی متقی کیست :: سعید از ما کدام است و شقی کیست

دیگر

از تو بخشودنست و بخشیدن :: از من افتادنست و بخشیدن

دل کم کشته را رهی بنمای ؛؛ مردم دیده را دری بکشای ؛؛
بد ما نیک شد چو بد رفتی ؛؛ نیک ما گشت بد عجب چو بگرفتی ؛؛
بسته خویش کن به خوابم ؛؛ تشنه خویش کن به آبم ؛؛

از خواجه سفیان بن عیینه رضی الله عنه نقلست که گفتی باز ندارد شما را از دعا کردن معصیت و گناه که حق سبحانه و تعالی اجابت کرده است دعاء ابلیس که بدترین خلق است و امام کفر و کافرانست چون گفت رَبِّ فَأَنْظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ۞ قَالَ فَإِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ۞ پس ازینجا پیداست که خدای تعالی که دعاء شیطان که امام کفرست اجابت کند چون مومن عاصی اورا بخواند کی نومید کند اگر گویی چیست فایده دعا و قضا را مرد نیست جواب بدانکه رد بلا بدعا هم از قضاست و دعا سبب است مر رد بلا را و استجلاب رحمت را چنانکه سپر سبب است مر تیر را پس یکدیگر تدافع میشود همچنین دعا و بلا و از شرط اعتراف بقضاء خداوند این نیست که سلاح بر ندارند و بعد از کاشتن آب ندهند و گویند اگر قضا بنبات تات سابق شده است بخواهد رست و آنکه تقدیر خیر کرده است بسبب کرده است و آنکه تقدیر شر کرده است تقدیر سبب کرده است حر دفع آن سببی نیکوتر تامل کن و دریاب تا نشوی

بدانکه قضا بر دو نوع است قضا معلق است و قضا مبرم است در قضا معلق رد و بلا بدعا و صدقه روا باشد اما در قضا مبرم دعا و صدقه هیچ سود نکند شیخ عبد الله انصاری اینجا گفته است الهی اگر بدعا فرمانست حکم رفته را چه درمانست لا تبدیل لخلق الله و ما یبدل القول لدی اینجا محمول است اما آنچه در دعاء امیر المومنین عمر رضی الله عنه آمده است اللهم ان کنت کتبتنی فی ام الکتاب شقیا فامح عنی اسم الشقاء و کتبنی سعیدا و قوله تعالی یمحو الله ما یشاء و یثبت این محمول بر قضاء

تناقض بر خیزد اکنون باید که در دعا و سوال یک حرف نگاه
داری اگر دعا کنی سه بار کنی و اگر سوال کنی همچنین که از ابن مسعود
رضی الله عنه روایت است که پیغامبر صلی الله علیه و سلم چون دعاء
کردی سه بار کردی، و چون سوال کردی سه بار کردی و یک حرف
دیگر باید که نگاه داری و آن آنست که در اول دعا و سوال
باید که درود گوئی و ختم دعا و سوال هم بدرود کنی که از ابو
سلیمان دارانی همچنین مرویست و درین امید اجابت
است از ائمهٔ کبار و علماء نامدار و بزرگوار خواندن سور تهاء
بدین طریق آمده است اگر کسی را حاجتی بود میان سنت بامداد
و فریضه جمل یکبار سورهٔ فاتحه بخواند برای دفع شر را بیست
هزار بار بخواند و امید قضاء حاجت سورهٔ انعام جمل یکبار
آمده است و سورهٔ اخلاص هفت هزار بار آمده است و جهت
دفع خصم سورهٔ نوح هزار بار آمده است و هر که بعد از نماز
دیگر هر روز سورهٔ والنازعات بخواند او را در گور نگذارند
مگر مقدار یک وقت نماز و هر که بعد از نماز هر روز سورهٔ عم
یتسالون پنج بار بخواند او را در آسمانها اسیر الله خوانند یعنی
اسیر محبت خداوند بود که هر محبتی اسیر محبوب خود است و اگر

کسی در کاری درمانده و تدبیر آن نداند بعد از نماز خفتن صد بار
بگوید یا فتّاح یا فتّاح خداوند عزّ و جلّ بفضل خویش فرجی پدید
کرداند و برای دفع دشواری و مهمّات سوره یس جهل یکبار
بخواند و هر که بعد از نماز آدینه پیش از سخن گفتن هفت بار
سوره فاتحه و اخلاص و معوّذتین نیز هفت هفت بار بخواند حقّ
تعالی او را تا آدینه دیگر از جمیع غمها و مشقتها و بلاها ایمن کرداند
و برای دفع تنگی معاش سوره جمعه هر شب بخواند و هر که بعد از نوافل
وادعیه در گوشه شود و دست بلند بر آرد دو صد بار بگوید یا ربّ
یا ربّ و هر چه از خداوند بخواهد بیابد و اگر هزار بار بگوید
با انقطاع حاجت بر آید ای برادر جون قنوط ناپسندیده بود
امید هر آینه پسندیده بود و جون امید پسندیده بود امیدوار
و لیتر که پسندیده بود در آنکه وعده مغفرت گناهان بالجمله
مرا و را است إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا جنانچه بزرگی
گفته است بیت جون مغفرتست وعده حضرت او
از کرده گناه چه باکست مرا ای برادر یکجا در خطاب يَا عِبَادِيَ
الَّذِينَ أَسْرَفُوا در نکو هی گوید يَا أَيُّهَا الَّذِينَ تابوا در نهی گوید
يَا أَيُّهَا الَّذِينَ اتَّقُوا این بشارت و اشارت مرا و ترا عجمله گناه کاران

[illegible]
اسراف
از حد تجاوز کردن

را عالم را بنده است اي برادر بندكان مومن ومتقي ومطيع
وتايب در خود نظري دارند بر سركوي كار خود كذري دارند اما
سيه رويان كناه كار وبيچاركان شرمسار از سياه رويي خود در
هر دو جهان سر بر نيارند مَنْ كَانَ اَضْعَفُ كَانَ الرَّبُّ
بِهِ اَلْطَفُ در اين معني است   قطعه

نوميد نه ام از حضرت تو .:. جبار اكر شود كنا هم .:.
زيرا كه بعفو رحمت تست .:. در دنيا وآخرت پناهم .:.

بسم الله الرحمن الرحيم . مكتوب سي هفتم در عبادت
برادر اعز شمس الدين اكرمه الله بكرامة العابدين بدانكه
عبادت سرمايه اوليا است وپيرايه اتقيا است وحرفت جوانمردا
وپيشه صاحب همتانست وفايده عمر است وثمره علم است وطريق
خداوندان بصيرت است وراه سعادت وجنت است اما با عقبات
بسيار ومشقتهاي بي شمار دشمن وراه زن بسيار يار وهمراه
اندك واين از آنست كه راه بهشت است بيغامبر فرموده است
عليه السلام كه بهشت را بمكروهات ودشواريها كرد كرفته اند
ودوزخ را باساني وسهولت كرد كرفته اند با اين همه پس تو نيز
بنده ضعيف وزمانه صعب كار دين در قصور وفتور وفراغ تنك

قال عليه السلام حفت الجنة بالمكاره
وحفت النار بالشهوات

وعمر كوتاه

وعمر کوتاه واجل قریب وسفر بعید عبادت توشه که ازان چاره
نیست وچون فوت شد تحصیل آن ممکن نیست بس این کار سخت
دشوارست وخطر او بزرگ است وازینجاست که کم کسی قصد این راه
کند وانکه کند کم باشد که کسی سلوک کند وانکه سلوک کند کم بود که
بمقصود رسد وانکه بمقصود رسد اوست عزیز کرده خداوند عز
وجل کار برآمده ومقصود دربرآمده وبرتخت مراد نشسته وازهمه
آفت رسته بملک ابد بیوسته وبزبان حال میکوید رباعی
تا بر سر ما سایهٔ شاهنشهٔ ماست، کونین غلام وچاکر درکهٔ ماست
کلزار بهشت وحور خار رهٔ ماست، زیراکه برون زکون منزلکهٔ ماست
وکفته اند اصل موانع وحجاب بنده را چهارست دنیا وخلق
وشیطان ونفس دنیا حجاب آخرتست وخلق حجاب عبادتست
وشیطان حجاب دین است ونفس حجاب از خداوند است چون مرید
جنک بزهد زد از حجاب دنیا بیرون آمد وچون جنک بعزلت
وخلوت زد از حجاب خلق بیرون آمد وچون جنک بمتابعت
سنت زد از حجاب شیطان بیرون آمد وچون جنک بریاضت ومجاهده
وموافقت نفس روی بکرداند از حجاب نفس بیرون آمده
بعده کشوف در کشف است ومشاهده در مشاهده وبسی نکذرد

که ببیند خود را در صحرای شوق و عرصات محبت افتاده و از آنجا
در ریاض رضوان و بساتین انس رسیده و خلعتها و کرامتها
از حضرت مکرم و منعم یافته و حال او چنان شده که بتن در دنیا
و بدل در عقبی چنانکه در صفت این طایفه گفته اند ابدانهم
في الدنيا وقلوبهم في العقبى پس چون ببیند او را از دار
فانی بحضرت خداوند باقی و بمقر ریاض جنت ببیند آنجا نفس
فقیر و حقیر ضعیف خود را ملک کبیر و مملکت عظیم و انعامی
واکرامی که هیچکس بوصف آن نتواند رسید پس زهی سعادتی
عظیم و زهی دولت بزرگ و زهی بنده نیکبخت و زهی کار
بسندپایه و طالب را این معنی در سایه دولت پیر بچشم دست
دهد و بخدمت این طایفه و در صحبت این گروه میسر شود
بشرط آنکه ترک اعتراض ظاهرا و باطنا نه در باطن انکاری
بود و نه در ظاهر اعتراض بود این هر دو از شوربختی مرید
بود بهرچه قول و فعل و حال و صفت پیر ببیند اعتراض نکند
از قصه موسی و خضر علیهما السلام باز اندیشد تا بترک
تصرف تواند گفت زیرا که اگر مریدی مردود ولایت شیخ یعنی
که او را مرتد طریقت گویند هیچکس از مشایخ او را بجای نتواند

گفته اند مرید باید که بر ولایت شیخ عاشق گردد آنگاه از تصرفات
واختیار خود بیرون تواند بود آنگاه مرید مراد شیخ تواند گشت
زیرا که اعتراض از بیگانگی است و یگانگی با وجود بیگانگی محال
پس چون یگانگی پدید آید مریدی پدید آید ز بحر المعانی

رسانید

[illegible]

ربایند اما اگر مریدی صادق که بخدمت شیخ تربیت نیافته
باشد وبعد ربی باز مانده یا او را پیر اجازت کند آنگاه او بخدمت
شیخی دیگر بپیوندد باکی نبود چنانک خواجه ابوسعید ابوالخیر
رحمة الله بعد از وفات پیر خود ابو الفضل سرخسی رحمة الله
بخدمت شیخ ابو العباس قصاب پیوست رحمة الله اگر مریدی از
پیر منکری بیند قولاً وفعلاً در بنای عجز خود شود تا گستاخ نگردد
چون جمال معامله او با شرع آراسته بود وآن یک ذلت بر سبیل
امتحان بر آن مرید نماید روزگار خود در آن بر آن راست نکند و آن
قبله روش خود نسازد ونگوید که همه روزگار من خود چنین
بوده است مرید که آن بیند او را آنجا در باید گذشت و دیده بر
جمال معاملت وی باید نهاد که آن قوت مغفرت است نه
لذت مرید واگر کسی را همه روزگار بر خلاف شرع بیند یا بیشتری
آن جا باید گریخت که صحبت آنچنان کسی درد وسوز را فرو
نشاند وایمان را بی کند و ره برو ببرند الغرض چاره نیست
عبادت را از علم که علم قطب است ومدار کار بدو است گفته اند
علم وعبادت دو جوهرند که بسبب ایشانست هر چه می بینی
هر چه می شنوی از تصنیف مصنفان وتعلیم معلمان ونصیحت

[illegible]

[illegible]

تا صحان بلک بسبب ایثانت و انزال کتب و ارسال رسل وبدانند
ارسیت تا و حرم حساوت
کە هرچە جز این دو کارست انکارها باطلست دروجیزی نیست
ولغویست کە درو حاصل نیست وازینست کە خواجە حسن بصری
کفتە است رحمة الله بطلبید این علم را طلب کردنی کە از عبادت
باز نمانید و طلب کنید این عبادت را کە از علم باز نمانید چون
معلوم شد کە جارە نیست هر بندە را ازین هردو بدانک علم را
اولیترست بمقدم داشتن بر عبادت ازانک اصل وره نمای
اوست وازین است کە فرموده است بیغامبر علیه السلام کە علم
امام عملست وعمل متابع اوست ودیکر کە کفت خواب کردن
عالم بهتر از نماز کردن جاهل وعامل بی علم فساد بیش ازان
کند کە صلاح ودیکر کە فرمود کە الهام کند بعلم نیکبختان از
علم وبدبختی وی ازان سبب است کە علم بیاموخت وبی علم
عملی کرد کە فردا مفیدش نیاید وازینهاست کە زهاد سلف
در طلب علم مبالغت کردندی ازمیان جملە کارها ازانک مدار
کار عبودیت بر علم است اکر خردی خدای سبحانه وتعالی
عبادت ملایکه هفت آسمان و زمین بکند بی علم از جملهٔ
زیان کاران باشد ای برادر اکنون دانی جکنی کە می کلاز و کرمی

طلب کردن

نازد

نازو که می سوزو که می ساز که روش روندگان راه همین است
حالتی بود که اگر عرش و کرسی بشراک نعلین همت او بندد
او بگوشه چشم ننگرد بهشت و دوزخ را بخار می بارگاه علو رتبت
خود نبیند در عین فرح و بسط بی خود این نعره زند که سبحانی
ما اعظم شانی و حالتی در آید که خوکان و سگان عالم را بر خود
در بحث بیند و مغان آتش پرست را بر خود فضیلت شناسد همه
مکروهات در خود درست داند و همه عیبها در خود موجود بیند هر که
بروی سنگ انداز شکری در دهانش نهد و هر که لعنتش کند
دعایی در کارش کند و هر که قفایی زند وفایی پیش برد نشنیدهٔ
همان مرد که در عالم کمال فردیت بر مشاهدهٔ جمال احدیت
نعرهٔ سبحانی می زد در دم بازپسین می پیچید گفتند ای پیر
طریقت و حقیقت چه میکنی گفت زنار می برم و همو گفت در آن
دم بازپسین شکری یعنی من آن ترک تو مسلمانم رباعی

گه با کف بو سیم و گهی درویشم ،، که مادر ابو نشاط و که دل ریشم
که بازپسین خلق که در بیشم ،، من بو قلمون روزگار خویشم:

بسم الله الرحمن الرحیم ه مکتوب سی هشتم در بندگی کردن

برادر شمس الدین را بقا باد در طاعت و بندگی خداوند ای برادر

فرزند آدم را که خلاصهٔ آفرینش است سعادت در بندگی است
و عزت او در سرافکندگی است و مقصود از وجود او بنده بودن
اوست وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ ه و از بنده
بودن بآزادی رسد خواجه ابوسعید رحمة الله را یکی پرسید و
گفت مَا الْحُرِّيَّةُ فَقَالَ الْعُبُودِيَّةُ سایل گفت این سوال
آزادانست فرمود تا بنده نشوی آزاد نگردی و تا کس آزاد
نشد بوصال شاد نگشت ای برادر هرکرا طوق عبودیت در گردن
است خواجهٔ عالم اوست تا محققان گفته اند اگر در خزانهٔ
خداوند ذو الجلال و الکرام جز سر را از خلعت عبودیت
خلعتی بودی بزرگتر آن خلعت در مقام قَابَ قَوْسَيْنِ
أَوْ أَدْنَى بخواجهٔ عالم فرستادندی و هرگز حضرت رسالت نگفتی
در مقام عرض ملک و پادشاهی لَا أُرِيدُ أَنْ أَكُونَ مَلِكًا نَبِيًّا
بَلْ أُرِيدُ أَنْ أَكُونَ عَبْدًا نَبِيًّا ها همه همت بر عتبهٔ عبودیّه
بنهاد بندگی را بر پادشاهی دو کون برگزید مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَ
مَا طَغَى تا لاجرم بیک جذبه از کعبه بخلوتخانهٔ أَوْ أَدْنَى
کشیدند و بعقابی رسانیدند که وهم ناموس اکبر با ششصد هزار
بر بدان نرسید درین مقام حضرت ذو الجلال و الکرام از حضرت

عبودیت

عبودیت خلعتی ساخت ودر قالب مبارکش بوشانید
سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِ لَيْلًا وبرین معنی بود
که خواجه سهل تستری رحمه الله فرمود که حضرت آفریدگار
جل وعلا هیچ چیز نیافرید عزیزتر از نقطهٔ عبودیت
زیرا که دل است که خزانهٔ معرفت اوست اگر نزدیک خداوند عز
وجل هیچ چیز عزیزتر از دل بودی در معرفت خویش آنجا
نهادی اینست معنی آنکه لَا يَسَعُنِي سَمَائِي وَلَا أَرْضِي
وَلَٰكِنْ يَسَعُنِي قَلْبُ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ آسمان معرفت مارا
نشایست وزمین درخور ما نیامد دل بندهٔ مومن بود که بار
رخت ما کشید اری رستم را هم رخش رستم کشد آفتاب سلطنت
او بر کوه که در عالم اجسام وصور ثابت تر وعظیم تر از و
هیچ چیز نیست یکبار بیش نتافت که ذره ذره گشت وجَعَلَهُ
دَكًّا وهر روز سیصد وشصت بار بر دل مومن می تابد واو
هل من مزید نعره می زند وفریاد میکند الغیاث الغیاث
شنیده ام موجودات بسیار بودند ومصنوعات بی شمار لیکن
با هیچ موجودی این کار نبود که با آب وگل چون رب العزة
خواست که نقطهٔ خاک را لباس وجود بوشاند وبرسر بر خلافت

ابو یزید از سعت دایره دل خبر داد که اگر عرش وصد هزار عرش وآنچه درست در گوشهٔ دل عارف افتد عارف را از آن چنانکه نبود خبر نباشد که اهـ قورنت بالقدیم لم یبق لها اثر نظر جنید دیگر کند که محدث را چه نبود هم قدیم بیند لاجرم سبحانی

يعني خزانة الكنز المخفي ما هو الا الذي ... عند الله
چون ... معرفت ...
معدن

بنشانند ملایکه ملکوت گفتند اَتَجْعَلُ فِيْهَا مَنْ يُّفْسِدُ
فِيْهَا لطف قدیم جواب داد لَيْسَ فِي الْحُبِّ مَشْوَرَةٌ عشق
و تدبیر بهم جمع نشوند تسبیح و تهلیل شما را چه خطر اگر قبول
ما نبود وایشان را اگر گناه چه ضرر چون ساقی لطف ما قدح عفو در
دست ایشان نهد فَاُولٰۤئِكَ يُبَدِّلُ اللّٰهُ سَيِّاٰتِهِمْ حَسَنٰتٍ
یکی ملکی شمار است روید وایشان هر گونه روند لیکن چون ما ایشان را
خواستیم بساط ورحمت گستردیم اگر در جبین ایشان خطی از
معصیت پدید آید رحمت ما آنرا بلطف بردارد شما آن می بینید
که سر و کار ایشان با ماست در معاملت آن نمی بینند که سر و کار ما با ایشانست

در محبت چنانکه قایلی گفته است شعر

واذ الحبيب اتى بذنب واحدٍ، جاءت محاسنه بالف شفيعٍ
آورده اند که روزی ابو علی دقاق رحمة الله این سخن میگفت که
وَيُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّوْنَهٗ لم يقل لطاعتهم ولا لعبادتهم جردا المحبة
من كل علة یکی از حاضران گفت ما چه جای دوستی داریم شیخ
گفت این از وی پرس او میگوید نه من چون نقطه عبودیت
بر اهل هفت آسمان و زمین عرضه کردند آسمانیان گفتند این
لقمه نه در خور حوصله ماست زمینیان گفتند این کار نه بر اندازه

باز وی ماست

[illegible]

بازوي ماست چون نوبت عرض بدين خاك رسيد جرعه كرد و
دركشيد وگفت هل من مزيد حاصل الامر نجات و درجات بنده
را به بندگي حاصل شود بدين سبب است كه مشايخ قدس الله ارواحهم
گفته اند المشاهدات مواريث المجاهدات و بر هيچ عاقل پوشيده نيست
كه مجاهده را در غير بني آدم در بعضي حيوانات كه قابل رياضت اند
اثرهاست و قيمت ايشان بعد از قبول رياضت از اندكي بسيار و از
يكي بهزار رسد پس آدمي كه اكمل و افضل موجودات است اوليتر كه
رياضت در وي اثر كند و آن شخص مرتاض از حضيض بهيمي و سبعي
بذروه اعلي ملكي رساند و از حد ولايت ملكي بگذراند و بعالم
مقدس رساند كه ملك را با كمال قدس از مقام معين تجاوز نيست آنجا
نتايج آب و خاك را منتهي حضرت پاك است وَاَنَّ اِلَي رَبِّكَ
اَلْمُنْتَهَي و ايشانرا در هيچ مقام مُقام نه بلكه در هر دو كون
دلهاء ايشانرا آرام نه چنانكه گفته اند اَلسُّكُونُ حَرَامٌ عَلَي
قُلُوبِ اَوْلِيَائِهِ اي برادر اهل بصيرت را معلوم گشته است كه
ضعيف را بقوي عاجز را بقادر و فقير را بغني و بنده را بخداوند
عز و جل هيچ وسيلت نيكوتر از بندگي و خوب تر از سرافكندگي
نيست آن گبران و جهودان و ترسايان ديده كه در چشم مسلمانان

چه گونه خوار نگردان راه در دیده خود صد هزار بار از آن خوار
ترند تا خاک در کبران را بمحاسن خود بروفتی وانگاه بر صفتی نبودی
که از ان ذره ننگ نیاید چه نکشیدی در ان ساعت اگر ذره ننگ از
خواجگی دامن دلت بگیرد هنوز در قدم اولی اجماع اهل طریقت
است که هر که خود را بر فرعون زیادتی بیند مذبوب است وگفته اند خود را
از چشم خلق افکندن آسان کاری است مرد آنست که خود را از چشم خود
تواند افکند تا مطرود همه درها نگردی و قلب همه تهانشوی ودر
همه ترازوها نارسی نباشی کمان مهر عبودیت مسلم کرد اگر نفس
از هوای وصعبی کار کاهلی و غری پیش آرد زنهار چه باید که در
عزیمت وی مویی تغیر نپذیرد که پشه درین حضرت شیری می کند
و موری سلیمانی چراو تراناب و آب خوردن هم دشوارست اما از
آنجا که قدرت است یک قدم دنیا بود و دیگر قدم آخرت و سیوم قدم فی
مَقْعَدِ صِدْقٍ عِنْدَ مَلِيكٍ مُقْتَدِرٍ راست عزیزی گفته است
بیت تو را داده دلیری بین روبه خویش خوان وشیری بین
امروز هر کسی را در علم و عبادت خود نظری و در نقد و کار خویش
نگریستنی افتد و اگر دیوان استحقاق ربوبیت نصب کنند انبیا را
بینی با کمال و جمال و جلال حال خویش می آیند و حدیث علم خویش

دریافتی کرده قَالُوا سُبْحَانَکَ لَا عِلْمَ لَنَا و ملایکهٔ ملکوت را بینی
می آسند و صوامع عبادت را آتش در زده و گویند مَا عَبَدْنَاکَ حَقَّ
عِبَادَتِکَ و عارفان عالم و موحدان جهان را بینی می آیند دست
افشان مجرد و مفلس میگویند مَا عَرَفْنَاکَ حَقَّ مَعْرِفَتِکَ ای
برادر عزا و همه عزها را نعت ذل کشیده است و جلال او همه
جلالها را داغ صغار برنهاده و کمال او همه کمالها را رقم نقصان
زده هستی او همه هستیها را خط نیستی کشیده الوهیت او همه
عالم را لباس بندگی و سرافکندگی پوشانیده چشم بگشا حسرت آدم
بین و فریاد نوح شنو و بی کامی خلیل بین و حدیث مصیبت
یعقوب شنو چاه زندان یوسف ماه روی بین و اره بر فرق
ذکریا نگر و تیغ بر گردن یحیی بین جگر سوخته و دل کباب
محمد رسول الله صلی الله علیه و سلم بین و برخوان کُلُّ
شَیْءٍ هَالِکٌ إِلَّا وَجْهَهُ والسلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیمِ
مکتوب سی نهم در بندگی کردن بعبادت دیگر برادر شمس
الدین زینه الله تعالی ظاهره و باطنه بطاعته سلام و دعاء
از کاتب حروف مطالعه کند و مقرر برادری باد که غم بندگی خود
باید خورد و بندگی درست باید کرد و بنده باید بود او خود

حقیقت یحیی آن روز بود که او را سر می بریدند و حقیقت خلیل آن روز که او را در آتش
می انداختند و خلوت ذکریا آن روز بود که او در کشاکش اره بود چون اره بر فرق
آن ثابت قدم نهادند کسی ازو پرسید این ساعت چه میخواهی گفت هیچ نمیخواهم تا نبی ازین
در فرق بر بند خوبی در مغرب تا جهانیان بدانند راهی که ما در وی قدم نهاده ایم چنین
خونخواره راهیست که همه بر خود خود قدم نتوان نهاد
الصفا [illegible]

خواجه محمد بن حنفیه را پرسیدند رحمة الله علیه
عبودیت کی درست کرد گفت چون همه کارهای خویش
بر حوق گذاری و صبر کنی باوی بر بلاها وی
معزن

خداوندی کند بندکی کردن جیست آن کی کی فرماید بنده بودن
جیست جنان باشی که دارند زبان جون وجرا درکشی اربشربت
دهندت واکر زهر بر رضا درکشی وخود درمیان درنیایی که جرا
این باید آن نباید که بنده را بر خداوند اعتراض نیست وهرجه کند
اعتراض نه عزیزی را پرسیدند که بندکی جیست کفت اعتراض
دربافی کردن وقضا را بر رضا بیش رفتن وزهر دهند جون
شیرین نوش کردن وکنج دربیشانی نانهادن ای برادر بنده بودن
خود کاری عظیمست هفصد هزار سال آن لعین بندکی کرده بود
امایکدم بنده بودن نتوانست علی القطع والیقین بنده آنست
که از همه نصیبها پاک کشته است واز بند آرزو وحظ خویش
آزاد شده بزرکی را پرسیدند که بندکی جیست کفت جون
آزاد شدی بنده کشتی عزیزی فرموده است که درعالم هزار
هزار عبد الرزاق وعبد الوهاب وعبد الرحمن وعبد الرحیم
یابی امایک عبد الله کمتر بینی ای برادر هرکه حق را بنصیب
خود پرستد اورا بنده نصیب خود خوانند نه بنده حق بوعلی
سیاه رحمة الله علیه کفته است اکر ترا پرسند که بهشت خواهی
یادو رکعت نماز نام بهشت مکیر ویکو دو رکعت نماز بکزارم

زیرا که بهشت نصیب تست هر جا که نصیب در میانست بلا و مکر
آنجا در کمین است موسی علیه السلام چون بر خضر رسید
صلوات الله علیهما دو بار بر وی اعتراض کرد یکی در حق آن
غلام دیگر از جهت کشتی شکستن چون نصیب در میان نبود خضر
صبر می‌کرد چون موسی علیه السلام از نصیب خود جنبید که
لَوْ شِئْتَ لَاتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْرًا ۝ قَالَ هَٰذَا فِرَاقُ بَيْنِي
وَبَيْنِكَ ج اکنون که نصیب در میان آمد صحبت ما بخاست
اهل نظر چون بدیدند خود را و نصیب را کلّی از میان برداشتند
و گفتند که ما بندگانیم و بنده را ملکی و نصیبی و تصرفی از کجا که
الْعَبْدُ وَمَا فِي يَدِهِ مِلْكٌ لِمَوْلَاهُ اگر قبولست همان و اگر
رد است همان و اگر نواختست همان و اگر گداختست همان و اگر
بسوزند همان و اگر بسازند همان چه کنی خانهٔ قاضی بری یا سر
بدیوار زنی عزیزی برین اشارت کرده است مثنوی
خواهیم بکش خواه بزن خواه بدار ؛ یک روبه شدست هر چه با تو کار
پس بهشت و دوزخ را بعدم بردند مفلس و بی نوا بنهاد قدم
در راه نهادند جز خداوند خویش را ندیدند و بلا نستند و نخواستند
عزیزی درویشی را دید گفت از کجا می آیی گفت الله گفت کجا می‌روی

یعنی بنده کم است و جنه
بنده است ملک است حرمو

خواهی رفت گفت الله گفت مقصود چیست گفت الله
هرچه سؤال میکرد جواب می یافت الله عزیزی گفته است رباعی
من نام ترا بر کف خود بنگارم ؛ بس دیده بران نام نهم خون بارم
از بس که دو دیده در خیالت دارم ؛ در هرچه نگه کنم تو ئی پندارم
طمع عوض در طاعت و نظر بر اجر و ثواب بر عبادت زهر قاتلست
اگر چنانک هزار سال درین درگاه بباشی و هرچه طاعت و عبادت
در عالم است تنها تو کنی بس ترا گویند که جزا نشاید داد تو تمام داده
باشند در امّت گذشته مردی سالها طاعت و عبادت کرده بود و عمر
بمجاهده و ریاضت گذرانیده بر پیغامبر آن زمانه وحی آمد که او را
بگوید از اهل دوزخی چندین زحمت چیست پیغامبر چون این
وحی که برو گزارد آن مرد در طاعت و عبادت بیفزود و در طرب
و شادی بر خود بگشود مردمان بتعجب بماندند گفتند این چیست
نه تو اهل دوزخی گفت من بنده اشتم که در مملکت او بهیچ نیرزم اکنون
که بدوزخ ارزیدم زهی دولت زهی قیمت ای برادر عاشق باید که
نوعی از انواع معشوق را بشاید اگر بشاید بستم لطف بود مراد او
از معشوق برآید و اگر سزاوار قهر بود مراد معشوق ازو برآید الخ
مراد معشوق از عاشق برآید تمام تر بود در مذهب عشاق چنانکه

[illegible]

گفت ای

گفت ای برادر هر که خود را برتر از وی بی قدری بحکم بطلان
نبخشد از وی بندگی کردن درست نیاید گفته‌اند بزرگان قسمت ازل این
عزیز را بر سگان مزابل عرضه کردند هیچ سگی بدان التفات نکرد
درویشی در مناجات خود گفته بود الهی بمحبتم نپسندی به بندگیم
بپسند و اگر به بندگیم نپسندی بسگیم بپسند بامداد آن درویش راهی
می رفت سگی بزبان حال گفت دوش خود را بپایگاهی بلند نهادی
و تمنای ما کردی این چه فضولی است تا ما بوده ایم موئی در وجود
ما بر خلاف او نخاسته است درویش خاک بر سر کرد و گفت بیت
ای کاش که در پای سگان تو شوم گرد ؛ آن بخت ندارم که سگ کوی تو گردم
خاک در اصل خود خوار و بی قیمت است بعد آنکه بهزار معصیت
و خلاف بیالود ظلومی و جهولی لباس شده چه بود حق سبحانه
و تعالی آن برادر را نظری دهد که خود را چنانکه هست ببیند
و علم روزی کناد تا خود را چنانکه هست بداند بفضل هر که در این
خاکدان و منزل اندوهان و بیت الاحزان روزی چند که مبتلا
و بی نوائی غم مخور با آخر در صحبت رضا بدرقهٔ خطاب عزت
ارجعی بجای کرامت باز گردی و عزت خویش ببینی فردا که آدم
صلوات الله علیه با فرزندان خویش در بهشت درآید از دهها

بهشت از غایت انبوهی آواز آید ملایکه ملکوت بتعجب می نگرند
می گویند که این آن مرد است که از بهشت برهنه بیرون کرده بودند
مردان این راه شناخته اند که اندوه و غم این حدیث چه قدر دارد
بیت مرادی است اگر ساعتی غمش نبود: بغمکنان شود و غم همی ستاند وام
سنت جاری برین است ای دنیا داران شما را دولت و نعمت و سرور
ای عزیزان شما را محنت و شرور قومی را جنان و قومی لجنین
نعمت و عافیت بهر کس بدهند اما بلا و محنت بهر کس ندهند فرعون
دبیر چهار صد سال ملک و عافیت (دهند) و در آن مدت با وی مضایقت
نکنند اما اگر ساعتی درد و سوز دل موسی خواهد ندهند
ای نعمت و دنیا نگر تا کجاست کردن افراشته یک تاج و هزار
بر سر شنه و ای محنت و اندوه ما نگر تا کجا است افتاده لگدی
بر سرش زن گفته اند اگر بنقد بر در آن ساعت که اره بر سر زکریا
علیه السلام نهاده اند که چه میخواهی از جمله اعضاء او آواز
بر آمد که آن میخواهم تا ابد الاباد بر سر من این اره می رانند
والسلام. بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب چهلم در کلمه طیبه ببرادر شمس الدین سلمه
الله بدانند که مرید پیوسته در حمایت کلمه لا اله الا الله پناه کاه

سازد و در خلا و ملا سراً و علانیةً بیک طرفة العین از این
کلمه که حصار ربوبیت بیرون نیفتد خواجه عالم صلی الله علیه
وسلم فرمود حاکیاً عن الله تعالی لا اله الا الله حصنی
فمن دخل حصنی امن من عذابی پروردگار عالم جل و علا
فرموده است لا اله الا الله حصار منست وهر که در حصار من در آمد
از عذاب و عقاب من ایمن گشت و تحقیق اینست که مرید تا در
راه است همه خوف و خشیت راه زنان بر جاست چون بحصار
حصین و قلعهٔ متین خداوند خویش در آمد ایمن شد و دلش
مطمئن گشت حکمت این تقاضا کرد که از کلمهٔ نفی و اثبات حصار
سازد تا روندگان راه توحید چون بدان حصار در آیند از شر
قطاع طریق یعنی نفس شیطان ایمن گردد چون مرید را چشم
باطن در عالم توحید گشاده گردد وجودی را که بایجاد موجود
گشته است غیر یابد و نفی غیر شرط توحید داند آتش غیرت
برافروزد و ما سوی الله را بسوزد زیرا که نفی و اثبات از
صفات جبریت است و تا مرید از عالم جبریت نگذشته است هنوز
در عالم توحید نرسیده است نزدیک فقها نفی بعد اثبات آید
ونزدیک اهل لغت اثبات بعد نفی آید و عارفان نفی و اثبات

الحصین جای استوار

خود هر دو شرک بود زیرا که اثبات از سه چیز چاره نیست
تا اثبات درست آید مثبت و ثابت و اثبات و در نفی نیز سه
چیز بباید تا نفی درست آید نفی و نافی و منفی آنکه دو می گوید
شرک و ملحد بود آنکه یکی بیند چون مومن مخلص و موحد گردد
عجب چون غیر را وجود نیست که را نفی کند و چون تو خود نه
چگونه اثبات کنی شیخ هروی رحمة الله این اشارت کرده است
رباعی از نفی و اثبات برون صحرایی است :: کین طایفه را دلم میان
سودایی است :: عاشق چو بدانجا برسد نیست شود :: نی نفی و نه اثبات
دراو را جایی است :: این کمال توحید و قدمگاه منتهیان است
بادیه لا اله قطع کرده و بکعبه الا الله رسیده شریعت منه بدا
والیه یعود جنیده خواجه سنایی رحمة الله گوید مثنویات
تا بجاروب لا نروبی راه :: نرسی در سرای الا الله ::
ای صدف جوی جوهر الا :: جامه و جان بنه بساحل لا ::
رنگ بود جهان عشق دویی :: چه حدیث است این حدیث تویی
گفته اند چون جانوری در میان توده نمک افتد نمک گردد چون
مخلوقی را در مخلوق این اثر باشد که وی را از وی می ستاند
و بوصف خود می گرداند چرا سلطان وقت حقیقت را این اثر

وقتون

وقوت بود که بنده را در حال استغراق بمشاهده وی را از وصف

بشریت پاک دارند و بعالم ملکیت رسانند و از مقام ملکیت بگذرانند

و او را در و نیست کرده اند تا خود باشد و خود گوید و خود شنود

و او در میان نشانه عزیزی گوید   بیت

در شهر نگوی یا تو باشی یا من :. شوریده بود کار ولایت بدو تن

ثمن الجنة لا اله الا الله یعنی هر که بنظر توحید نگرید

وجود موجودات غیر دید و ماسوی الله را فانی و مستهلک

یافت و بعدم همت سوی عالم وحدانیت شتافت بهای بهشت

بداد و خلعت تصدیق صدق عبدی پوشید و شراب وفاء

ثبت حقه عندی نوشید چنانکه حضرت رسالت فرموده است

اذا قال العبد لا اله الا الله یقول الله عز وجل صدق عبدی

انا الله لا اله الا انا اشهدوا ملائکتی انی قد غفرت بصدق

قال کلا بصدق ما تقدم من ذنبه چون بنده بصدق گفت لا اله

الا الله آفریدگار جل و علا فرماید راست گفت بنده من نیست خدای

جز من گواه باشید ای فرشتگان من بصدق قول وی جمله جرائمش

درگذاشتم و این گواه گرفتن ملایکه بمغفرت بنده برای آنست

که ایشان بر وجه طلب حکمت گفته بودند اتجعل فیها

جواب سوال مقدر

مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا چون ایشانرا محبت ماست کنا؛ چگند

بجا که محبت اهل غیب بر خاست خواجه عالم را خطاب

کردند فَاعْلَمْ اَنَّهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ اورا گفتند بدان و دیگرانرا

گفتند بگویید لا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ بر انست که حجاب بشریت وی

در غایت رقت بود و لطایف شعاع آن نور که در وقت

ظهور وی در وی مودع بود آن حجاب رقیق را محو کرده بود اورا

عیان شد آنچ دیگرانرا غیب بود پس تصدیق غیب را اظهار

نتوان اهل مشاهده و عیانرا اعدا بعلم پس خطاب در حق

غیر وی این آمد قُولُوا اَنَّهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ گفته اند چون

سید کاینات از ولایت نبوت در عالم وحدانیت ببصر بصیرت

نظری کردی از کمال وَلَه و حیرت خواستی که وجود شی در زاویه

عدم متواری گردد و مفاصلش از هم گشاده گردد و از عالم

انسانیت بیرون افتد اما لطف محبوب شحنه گشتی و اورا

برای تبلیغ رسالت بولایت نبوت باز آوردی تا گاه گاه

صدیقه را گفتی کلمینی یا حمیرا بامن کلمه چند از مصالح

خود باز ران و این سریست عظیم مقصود آنک ستکاری

بنده جز در بناء این کلمه نیست در خبرست که یُؤتَى الرَّجُلُ

يَوْمَ الْقِيَامَةِ اِلَى الْمِيْزَانِ فَيُخْرَجُ لَهُ تِسْعَةٌ وَ
تِسْعِيْنَ سِجِلًّا كُلُّ سِجِلٍّ مِنْهَا مَدُّ الْبَصَرِ مَكْتُوْبَةٌ
فِيْهَا خَطَايَاهُ وَذُنُوْبُهُ فَتُوْضَعُ فِيْ كَفَّةِ الْمِيْزَانِ
وَيُخْرَجُ حِرْطَاسٌ مِقْدَارُ اَنْمُلَةٍ فِيْهَا اَشْهَدُ اَنْ لَا اِلٰهَ
اِلَّا اللّٰهُ وَاَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ فَيُوْضَعُ
فِيْ كَفَّةٍ اُخْرٰى فَتَرَجَّحُ عَلٰى خَطَايَاهُ چون خلق در
عرصات حاضر آيند وميزان عدل نصب كنند دران مجمع بنده
را بيارند نامهٔ اعمال او نود ونه سجل بود طول هر سجلّي چشم
ديدي بود حاضر كنند ودر كفهٔ ميزان نهند وآن جمله سيّات
وخطيّات بنده باشد پس از خزانهٔ عزّت كاغذي مقدار انكشتي
كه در وي كلمهٔ لا اله الا الله محمد رسول الله مكتوب بود بيارند
ودر كفهٔ ديكر نهند بران سجلات غالب آيد بنده از وعيدهاي
هاويه ودركات خلاص يابد ودر ساحت فردوس در درجات
وكرامات فرود آيد بزركي كفته است هر كرا اجازت دادند آيد
كه شامش دهند شب وروز در كوشه وكوي اين كلمه ساعات خود
مستغرق چنان كرده اند كه بر جمله كلمات ديكر غالب اين بود در نك
ليكن قافله بكذشت وقت تنكست وفرصت عزيز اكر وقتي چند

رکعت نماز کند چنان تصور کند که چندان معصیت کرده است
نه چنانک قرائتی اکو شبی دو رکعت نماز کند روز دیکر منت
دستی خویش بر آسمان و زمین نهد و از ذرات وجود او بیزار
حال این بنامی آید ای سلیم دل اینجا از کعبه بتخانه می
سازند و عابد هفصد ساله را العین ابدی کرد است که چه دیده
در علامت خردکشائی مرد محقق باید نه قرائی مرد قرآن
بود که شبی دو رکعت نماز کند و آنگاه روز دیکر خواهد که
عالم از آن حدیث پر کند اما محقق آن باشد که از شرق تا
بغروب بر از سجده کند و انکه با آب بی نیازی فرو کذارد
و در قدم اول مفلس و بی نوا بود عزیزی میکوید روزکار
خود را مطالعه کردم در عمر خود جهل گناه کرده بودم از
هر کناهی سه هزار بار توبه کردم هنوز در خطرم ای برادر
اکر توانی که بر خویشتن هیچ چیز نپسندی کاری عظیم
و نیکو بود آن مردان که درین راه آمدند با خود جنگی کردند
چنانک آن جنگ را هرکز صلح نبود والسلام بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب جهل هکیم در الایمان عریان برادر شمس الدین
رضی الله باخلاق الایمان بداند که حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم

درعلم

اشارة

اشارت چنین کرده است الایمان عریان ولباسه التقوی
در ایمان بند نیست ایمان بند کشایست ایمان کلید بندهاست
نه بند بندست عقل بنداست وایمان کشاینده هر بند را از هر چه
در تخت آفرینش در آمده است برهنه باید شد تا جمال ایمان
او را آشکارا شود اما تو عاشق وجود خودی بر آن نداری
که کلاه خواجکی از سر توانی نهاد و نام نیکو را بنام زشت بدل
توانی کرد و سلامت توانی فروخت هر روز از مدرسه خرامان
بیرون آیی و در صومعه شوی تا کلاه خواجکی و بارکاه
پارسایی و علم و جاه بلند تر افراشته تر شود و زبان دراز تر
کرده و میدان سخن فراخ تر شود و استیلا و کردن کشی تو
بر خلق بیشتر شود و بر عام بعلم خود را فضل نهی و بر خاص
بزبان معرفت خود را برتر دانی ای برادر بحقیقت دان که این
بضاعت ناسره جز او ترا درین حضرت راه نیست لقمه که حوصله باز
را آفریده اند در حوصله ما کنجشکان کجا کنجد قبایی که بر بالای
صاحب دولتان دوخته اند بر قد ما بی دولتان راست کجا آید
هر نظری را که برافروختند جامه بر اندازه تن دوختند هر روز
سخنی باریک تر و روزکار تاریکتر باریکی در زوف می باید نه در

لذت اکر کفت داد خود از ما هرزه کویان فردا نخواهد باما همان
شد که با فرعون ونمرود و با بوجهل وبولهب خداوندان
دین را خود سخن نیست که همه نسبتها از ایشان فرو دریخته
دامن ایشان از هرچه کرد آفرینش برو نشسته است پاک و دست
ایشان از هرچه داغ حدث دارد و رقم کن فیکون کوتاه تجلی
بدل تافت تا ایشان بنور تجلّی او را بدیدند و در رویت او مستغرق
کشتند وخود را ندیدند وخود را نبودند و از شادی بود وی
خود را فراموش کردند بکلّی خویش او را بودند کفتند و نکفتند
شنودند و نشنودند رفتند و نرفتند نشستند و نه نشستند در بود
ایشان بود نه بود در کفت ایشان کفت نبود کویندکان کنک بودند
در شنود ایشان شنود نبود شنوندکان کرّ بودند جاهلان بودند بد
باحوال الخلق وعاقلان بودند در حضرت حقّ خاک این عالم
وآن عالم از اقدام ایشان خبر ندارد بدل باحق وبتن باخلق
نیک اندیش خلق را نه نصیب شود را که ایشان خود نبودند هر دو را
برکار حکم نکنند بذوق حکم کنند مرغ را ببریدن حکم نکنند بر
فرود آمدن حکم کنند کو کس بلندتر بر دو ببین بو هر دار فرود
آید باز بلند نبرده لیکن صیدی که کند زنده کند که آن زنده ۱۰

ان ان ورازق نوعه

دوق بود

ذوق بود پس زندگی طلب باید کردن که جان محرم آن زندگی
نباید و بیجان آن زندگی نیاید هر که بجان زید غلام اسباب
باید بود و هر که بحق زید همه اسباب غلام او بود و باحق
زیستن چنانچه عالم توحید نبود و آن در نادیدن خود است
که مَنْ یَرَی نَفْسَهُ فَقَدْ أَشْرَکَ در دیدن خود بیدا آمدن
نیست و بیدا آمدن از غرامت خالی نبود که غرامت بر بیدا
آمدن افتد نه بینی ای که حق تعالی از و فرزند آفریند مادام
که در جای خود است حکم شرع بروی متوجه نشود و غسل
واجب نیاید چون از جای خود در صحرا بدید آید غرامت
غسل برو واجب شود خواه بر وجه حلال خواه بر وجه حرام
مرگوینده در گفتن خود بیدا آمد خواه کلمه لا اله الا الله گو
خواه انا ربکم الاعلی اینجا معلوم کن تاویل قول امام شبلی
رحمة الله علیه که گفت اِنْ صَلَّیْتُ اَشْرَکْتُ وَاِنْ لَمْ اُصَلِّ
کَفَرْتُ اگر نماز گزارم شرک بود و اگر نگزارم کفر بود هر علمی
که ترا بتو دواند آن علم بحقیقت حجاب تست و هر علمی که
ترا بدو دواند آن علم بحقیقت است و عالمانی که در بند حواس
بنده مانده اند از آن است که علم ایشان از راه محسوسات حاصل شده

است وهرکه دربند محسوسات بماند محجوب گشت از فواید غیبی
بازمانده وعلم که بزاید از فتح چشمهٔ زندگانی زاید تا او را
بمدد حواس حاجت نباید در عالم حواس هرچه رود بتوقع
روزگار او رود هر علمی که ترا بتو مشغول نکند و ترا بتو مشغول
نکند آن علم حجاب راه نباید استاذ ابو القاسم قشیری
رحمة الله علیه گوید ما علم که کسب کردیم درحال فتوت کسب
کردیم اما هرکه بدانش خود فرود آمد و منزل کرد با او نباید
آویخت که او در حجاب حرف مانده است همچنانکه کسی بادام دارد
اما مغز بادام بر وی پوشیده است بادام بیند در پوست و حلاوة
نه در پوست است ونه در مغز است پوست پوشش معنی است تا
معنی بر هر نااهلی ظاهر نشود این حدیث از دفتر علماء
ظاهر بر نیاید اگر این حدیث بمجلس علماء ظاهر بر خوانی ترا گویند این
سخن بیهوده است و تعطیل شرع است و قومی دیگر گویند
که این جبر محض است بدانکه این نه جبر است ونه قدر ونه تعطیل
شرع این توحید محض است کسی بدین اشارت کرده است بیت
بنده جایی رسد که محو شود :: بعد از آن کار جز خدایی نیست
ای برادر آن کلیسا شاید که مسجد گردد و آن خرابه در او گنج

بادام بیند در پوست

حلاوة

بجا اصلاح

جاء صدر ملکوک کردد اما اسباب حصا میان جریان سنت الهی
است پاره آهن ظلمانی تاریک شاید که آینه شود که عکس اشیا
در وی نماید اما از بعد انکه استاد او را در کوره آتش در آرد
و بر سندان سخت بکوبد و از خبث و کدورت پاک بس صقال
را بفرماید تا زنگ از وی بزداید اول چیزی که در وی پدید آید
جمال صقال بود هم برین قیاس پاره وجود بشریت در کوره
ریاضت باید انداخت و بر سندان مجاهدت باید کوفت
بس بصقال عشق باید سپرد تا زنگ صفات انسانیت از وی بزداید
در حال عکس عالم معنی در وی پدید آید و روا بود که پادشاه
را برای دید جمال شاید چنانک کسی گفته است بیت
ما آینه ایم او جمالی دارد :: او را ز برای دید او در بایم
بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب چهل و دوم در صدق ایمان
برادر اعز شمس الدین بداند که راستی ایمان بزرک داشت
خداوند است و ثمره بزرک داشت شرم داشتن از خداوند است
که چون ایمان بود سر را مشاهدت بود چون مشاهدت
در شاید تعظیم بجاء آید چون باطن را تعظیم آمد ظاهر
تبع باطن آید چون باطن را تعظیم ببیند شرم دارند از

خلاف کردن و مشاهده نزدیک این طایفه دیدار باطن باشد
نه دیدار ظاهر و این لطفی است کوتاه لیکن علم هر دو کون
در زیر وی است و جمله سخن آنست بهمان مقدار که سر بنده
بحق مشاهده افتد غیر حق از وی ساقط گردد چون کمال
غنی حق مشاهده کرد همه طمعها از وی ساقط کرد و چون
کمال قدرت حق مشاهده کرد همه خوفها از وی ساقط کرد
و چون کمال لطف حق مشاهده کرد او را با حق چنان انسی
افتد که انس غیر حق از وی ساقط گردد و چون کمال فضل
حق مشاهده کرد رویت افعال و احوال از وی ساقط گردد
و چون کمال کرم حق مشاهده کرد او را با حق چنان انبساط
بود که همه کون را بوی حاجت افتد و چون کمال قهر حق
مشاهده کرد همه تدبیر و رای از وی ساقط کرد و چون
بی علتی افعال حق او را مشاهده کرد بر هیچ افعال
خود او را اعتماد نماند و چون جلال حق مشاهده کرد
از بیم قطیعت او را قرار و آرام نماند سر اینست که گوی بشنو
هیچ نه در محمل جنین جرسی هیچ نه در کاشانه و جنین مکش
خلوت خود ساز عزم خانه را باز گذار این ده بیرانه ...

پس اگر چندانی صدق ایمان نباشد که مشاهده باید بارکم
چندانی صدق ایمان باید که بداند که اگر من مشاهد حق
نه ام حق مشاهد منست همچنان بتعظیم دارد که از مخلوقی
دارد پس آنکه روا ندارد که خلق از وی به بیند روا ندارد که
خالق از وی به بیند واین بزبان اهل معاملت است اما نزدیک
اهل حقیقت این خود کفرست که اگر شرم از حق تعالی هم
چندان بود که از خلق نزدیک وی خلق با حق برابرست
وانک او را اعتقاد این بود کافرست پس حال ما سیاه رویان
که ما را شرم خلق از خدای تعالی بیشترست چگونه بود کجا
منم و کجا بود ایمان از این جاست که گفت بیت
چو نه در دین نبودم کیش مغان کردم دین رفت از میانه زنار می‌نه بینم
اگر یک تاویل بزرگان نبودی درین مسئله دمار از من و تو دیرست که
بر آمدی از درگاه اسلام رانده و در بتکده جای نه بیت
ای برهمنی بارده رد کرده اسلام را شاید چو من گمراه را در پیش بت هم بار نیست
واین تاویل آنست که همواره خلق از ایمان ترسان باشند و بر کرم
کریم اعتماد دارند پس ترک مبالات از من و تو نه از بی حرمتی
است ولیکن از کمال کرم حق است و بسیاری کرم و بسیاری تجاوز

شیخ الاسلام عبدالله انصاری
فرموده است بستاخ نه شوخ است
که اعتماد بر دوستی است

مبالات
کی و اندیشه داشتن
از چیزی ۹۹

آن بنده را بجلاد بکند و باز چون مخلوقات تجاوز نکنند از لوم

ایشان بنده ترسان باشند برین معنی ابیت نه بر معنی تقدیم

خلق بر حق برین بل تاویل بزرگان امید باقی می‌ماند و اکر نه

زنار خود که ایمان می‌پنداشتیم بچشم خویش دیدیم ازین جاکه

آن سوخته

رباعی

دستور دینت هر آنچ بنکاشته‌ایم / بفکند نیت هر آنچ برداشته‌ایم

سود ابود ست هر آنچ پنداشته‌ایم / دردا که بعشوه عمر بکذاشته‌ایم

و آن جنانست که خواجه یحیی معاذ رازی رحمه الله کفت وَاسْتَوْتَاهُ

وَإِنْ عَفَا أَلَيْسَ يَعْلَمُ بِمَا فَعَلْتَ جون این قرب علم بنده داند

که حق همی بیند و همی داند میان بنده و میان معصیت هر احصا

آهنین کرد که حال بنده اندر وقت بمعصیت کردن ازین حال

بیرون نیست یا جلال حق فراموش کرد مکافات نسیان با وی این

بود نَسُوا اللَّهَ فَأَنْسَاهُمْ یا خود نمی داند و از جلال حق

خبر ندارد اکر حالش اینست خود خداوند را نشناخته است

و یا همی داند و یاد دارد با این همه جفا میکند بی حرمتی است اکر

صد هزار ایمان دارد یکی با وی نماند نه بینی چون آن بزرک را

رسید نه خدای را بجه شناختی کفت هرکز قصد نکردم بمعصیتی

مکر آنک

مگر انکه چون نزدیکی خدای تعالی یاد کردم از وی شرم داشتم و
بلائشم و این قرب قرب قدرت بیند توانایی وی بگرفتن بهر
نفسی بهر لحظی و بهر خطرتی تا حال وی چنان کرد که بیش
خلاف نیارد اندیشیدن بجوارح کی تواند اوردن و شاید که این
قرب قرب معرفت تعظیم باشد و بمقدار تعظیم حرمت باشد
و بمقدار حرمت شرم باشد و بمقدار شرم از مخالفت دوری بود
هرکرا از جفا دوری نیست شرم نیست و چون شرم نیست حرمت
نیست و چون حرمت نیست تعظیم نیست و چون تعظیم نیست
مشاهده نیست و چون مشاهده نیست معرفت نیست ازینجا
معلوم کن فتوی صاحب شرع که اَلْحَیَاءُ مِنَ الْاِیْمَانِ وَلَا اِیْمَانَ
لِمَنْ لَا حَیَاءَ لَهُ و نیز گفت اَلْحَیَاءُ مِنَ الْاِیْمَانِ بِمَنْزِلَةِ
الرَّأْسِ مِنَ الْجَسَدِ چون هیچ جسدی بی سر بقا نیابد دلیل
است که هیچ ایمانی بی شرم بقا نیابد . رباعی

ای دل فاسق بگو این چه تبه کاریست ،، فسق نباشد نگو این چه گنه کاریست
دعوی مهر و وفا میکنی ای بی صفا ،، ترک نکوی جفا این چه وفا داریست

قیل اَلْمُؤْمِنُ مُنِیْبُ الْقَلْبِ اِلَی رَبِّهِ مومن منیب القلب
بر اورد کار خویش بود یعنی هر وقتی که باشد و بهر حالی که باشد

منیب
بازگرونده بسوی خو
و توبه شده

بخداوند خویش باز گردد بیان این قصه سلیمان پیغامبر و ایوب پیغامبر
است صلوات الله علیهما یکی نعمت یافت و آن دیگر بلا و نعمت
با بلا ضدند ولیکن هر یکی را از ایشان از آنج بود بخداوند باز گشت
و آنک با نعمت بیارامید و بمنعم باز گشت بشکر نعم العبد ثنا یافت
و آن دیگری اندر بلا مبتلای دید بصبر بوی باز گشت و از بلا انسانا لید
نعم العبد ثنا یافت و در جمله رجوع بحق عز و جل آنست که هر چ
اندر دنیا
مر بنده را بیش آید از دو بیرون نیست یا نعمت است یا بلا و بهر دو
بحق توان رسید و از حق توان برید و اندر حکم آخرت نیز از دو
بیرون نیست یا طاعت است یا معصیت و بهر دو از حق توان برید
و بحق توان رسیدن بریدن از حق بهر دو آن باشد که طاعت خود
بیند و معصیت نه بیند چون طاعت خود دید منت حق فراموش
کرد و چون معصیت ندید حرمت حق فراموش کرد و این هر دو بنده
را قطیعت بار آرد و امّا بحق رسیدن بهر دو چنان باشد که طاعت
نه بیند و معصیت بیند چون طاعت نه بیند کم مفلسی بند و
بتضرع و سوال پیش رود نه باستحقاق همه نظاره منت کرد
نه نظاره حرمت و چون معصیت بیند بحضرت پیش رود نه بی
حرمتی دیدار تعظیم حرا و را از معصیت باز دارد و هر دو مر را

بهمه

سبب وصول کرده است اینست که بزرگی گفت بیت

فسخی که تو بر باشد پایان کار او، بهتر زطاعتی که به پندار سر کشد

وکفته اند المُؤمِنُ مُحْتَرِقٌ بِقُرْبَتِهِ صَارِخٌ مِنْ بُعْدِهِ

مومن سوخته قرب وی بود وفریاد کننده از بعد وی بود

ازینجا گفت بیت

با نقش قباچه عشق بازد :: آنکس که بدید کبریا را

هرچند قرب یافته باشد فریاد همی کند کو بیی نیافته است چون

مطلوب را نهایت نیست هرچند جوید هنوز ناجسته است و هرچند

یابد هنوز نایافته است ازین معنی سوخته قرب باشد و فریاد

کند از بعد ازین است که گفت بیت

تا یار جمال خویش بنمود :: مسکین دل من کهی نیاسود،

وشاید که معنی آن بود که داند قرب بمن نیست و بعد بمن نیست

هر دو بحق است و چنانک وی بکس نماند کار وی کس نماند شاید که

در بعد البأس قرب بود و قرب را البأس بعد بود که کار

وی بر قیاس راست نیاید چون چنین باشد هرچند بر خویشتن

خلعت قرب بیند از مکر بعد ایمن نباشد و خوف همه نعمتها

را تجربت کرده اند و لذت از همه نعمتها بستانند از خوف مکر لذت

بنده چون داند که نزدیک خداوند به مجاهدت و ریاضت نشدم باید که در خانه نپندارد که حقیقت قرب را حاصل نیز زیرا چه روا باشد صورت قرب بود و مکر باشد و با چون خود را غیر از خداوند بعید بود دوست نیز نپندارد که حقیقت بعید شد باید که نیز زیرا که روا باشد بعد برصورت زیرا چه کار خداوند بی شکل است

۲
نیز نگار

قرب از وي برود با قرب ارام نيابد و با جيوي كه ارام نيابد
وجود وي عدم كرد د ازين معني محترق بود از قرب و فرياد
كنند از بعد باشد سوخته كفته است بيت

بنده را با توجه نسبت كو كنج خوبي .. بادشاهي تو وسن سنلس مادرزادم

اي برادر احكام الهي از قياس عقول منزه است آدم صفي چه كرد
كه جبه صفوتش پوشانيدند و ابليس چه جرم كرد كه لباس ملكي از
سرش بركشيدند اكر اصطفا را صفا علت بود اينك حرمن علت
را آتش در زه كه باو لقد مني در جنت عدن برد و اكر در ابليس
معصيت اصل قياس سازي آن قياس را جواب كرد بحكم آنكه
اكر ابليس را كفتند آدم را سجده كن نكرد آدم را نيز كفتند كه كندم
مخور بخورد پس چه سبب بود آنرا تاج اجتبا بر كلاه اصطفا
زيادت كشت واين مدبر را ردي كردند كه هركز قبول را بوي اي
نه خاك بر سر چي كند و ميكويد بيت

روز بهي نه جاي فرياد مرا .. يي نيز كند بوصل خود شاد مرا
بنكر كه بعاقبت چه افتاد مرا .. معشوقه بدست دشمنان داد مرا

هنوز آدم كندم نخورده بود كه كلاه اجتبا دوخته بودند و
هنوز ابليس سر باز نزده بود كه تيغ لعنت را بزهر قهر آب داده

بودند

[illegible]

بودند آن مدبر میگوید اگر ما را فرمودندی که آدم را سجده کن
نکردم آدم را گفتند گندم مخور خورد یکی بیکی این بجا گفت مثنوی
فی الکل جندین قیاس ای حق شناس، زانک ناید کار بیچون در قیاس
عقل در سودا، و حیران بماند، جان ز عجز انگشت در دندان بماند
در جلالش عقل و جان فرتوت شد، عقل حیران گشت و جان مبهوت شد

بسم الله الرحمن الرحیم. مکتوب جهل یوم در شکر اسلام

برادر اعز شمس الدین بداند که اسلام سر همه نعمتها است بر تو
باد که از شکر این نعمت یکزمان خالی نباشی و جنان تصور کنی
که اگر تو در اول دنیا آفریده شدی و شکر نعمت اسلام میگفتی
تا ابد هم حق این نعمت نگزارده باشی روایت است که جون
بشیر از مصر بر یعقوب پیغامبر علیه السلام رسید و بشارت
یوسف پیغامبر وی را بداد یعقوب پیغامبر گفت بر کدام دین
گذاشتی گفت بر دین اسلام گفت اکنون نعمت تمام شد و بر
تو باد که بر این نعمت یکزمان ایمن نباشی که روایت کرده اند از
سفیان ثوری رحمة الله که گفت هر که از زوال اسلام ایمن
شود البته اسلام از وی سلب کردد نعوذ بالله منها و هم
از این بزرگ نقلست که در هر نفسی گفتی اللهم سلم اللهم سلم

قوله بی سوال [illegible]

الموعن وان کان منقیا خیره [illegible]
العافیة ولا امان ولا احد الا للانبیا
والرسل علیهم السلام [illegible]
الله آمین

جنانکه کسی در کشتی وقت غرق شدن کوید واز عارفی منقولست
که کفت پیغامبری از حضرت عزت سوال کرد از حال بلعم باعور
وراندن او باچندان کرامت وعلم که سر بالا کردی عرش مجید
بدیدی ودر مجلس او دوازده هزار عالم علم کرفتندی فرمان رسید
که ما اورا نعمتها دادیم شکر نکفت اکر همه عمر خود شکر کفتی هرکز
آن نعمتها سلب نشدی وسلب نعمت بعد از نعمت دشوارترین
عذابست ازینجا کویند اَلْفِرَاقُ بَعْدَ الْوِصَالِ اَشَدُّ واز حکما
نقلست که کویند ما نظر کردیم مصیبت سخت در عالم پنج چیز
است یکی رنجوری در غربت ودوم درویشی در پیری سوم
مرگ در جوانی چهارم نابینایی بعد از بینایی پنجم فراق
بعد از وصال اکر کویی کار برین دشواری کدام کس را قوت تمام
باشد که شرایط بجای تواند آورد بدانکه قرآن مجید همین
فتوی میدهد که میکوید وَقَلِیلٌ مِنْ عِبَادِیَ الشَّکُورُ واما
میفرماید وَالَّذِینَ جَاهَدُوا فِینَا لَنَهْدِیَنَّهُمْ سُبُلَنَا
کسانیکه مجاهده کنند در راه ما ماراه نمونی کنیم ایشانرا بس
جون بنده ضعیف بداند بر دوست قیام نماید جه کمان بری
بپروردکار قدیم وغنی وکریم ورحیم که ضایع کذارد حاشا و

وعلا

وکذا واگر گوئی عمر آدمی کوتاهست و عقبات راه دراز و
سخت چگونه عمر وفا کند که آدمی این همه شرایط بجا آرد
و این عقبات را قطع کند بدانکه عقبات راه بسیارست و شرایط
در سخت است ولیکن عقبات چون خداوند خواهد که بنده را
برگزیند راه دراز برو کوتاه کند و دشوار برو آسان کرداند تا
بعد قطع این عقبات گوید چه نزدیکست این راه و چه آسانست
این کار ازینجاست که بعضی بزرگان گفته اند که راه بحق دو
قدم است و این متفاوت است تا کسی باشد که عقبات را هفتاد
سال قطع کند و کسی باشد که در بیست سال قطع کند و کسی باشد
که در ده سال قطع کند و کسی باشد که در یک سال قطع کند و
کسی باشد که یکماه قطع کند بلکه یک هفته قطع کند بلکه در یک
ساعت قطع کند و کسی باشد که بتوفیق خاص الهی بیک لحظه
قطع کند نه بینی که اصحاب کهف را یک لحظه بیش نبود که چون
در ملک دقیانوس تغیری بدیدند گفتند ربنا رب السموات
والارض و بدیدند آنچه درین راهست از حقایق و قطع کردند
این راه را و از جمله متوکلان و مستقیمان گشتند و این همه
در ابتدا اینان بمقدار یک لحظه حاصل شد و سحرهٔ فرعون

را همچنین نبود مدت ایشان مگر یک لحظه که چون بدیدند معجزه
موسی علیه السلام گفتند آمَنّا بِرَبِّ الْعَالَمِیْن و راه
بدیدند و قطع کردند و از ساعتی تا ساعتی بلکه کمتر از
ساعتی از جمله عارفان شدند و مشتاق لقاء حضرت مولی
گشتند تا یکبارگی ندا بر آوردند که لَاضَیْرَ لَنَا اِنَّا اِلٰی رَبِّنَا
لَمُنْقَلِبُوْنَ ه نیست زیانی ما را بکن هر چه میخواهی که ما سوی
پروردگار خویش باز گردنده ایم اینست که گفت مثنوی
یکه سگی را ده دهد تا پیشگاه ه یکه کند حر که به را مکشوف داه
در حکایت است که خواجه ابراهیم ادهم بود چنانچه بود در کار ۹ نکذشت
دنیا چون روی از دنیا بگردانید این راه را سلوک کرد بمرو مکی
مقدار یک نمازی که از بلخ تا بمرو رسید و چنان شد که مردی
از پل در آب افتاد بدست اشارت کرد که بایست آن مرد در
هوا بایستاد و از هلاک نجات یافت و رابعه بصریه کنیزکی
بود عمر بر آمده در بازار بصره میفروختند کسی در وی رغبت
نمیکرد بسبب آنکه عمرش بر آمده بود یکی از بازرگانان بصد درم
بخرید و آزاد کرد رابعه سلوک این راه اختیار کرد و عبادت
بیش گرفت یکسال تمام نشده بود که عابدان بصره و علماء

بر نیاردت آمدن

بر یاد شاه آمدن گرفت بسبب بزرگی منزلت او اما آن بی دولت
که خداوند در حساب او عنایت نکند او را بنفس او باز گذارد تا
باشد که در یک شاخ از شاخهای عقبه هفتاد سال بماند که قطع
نتواند کرد و همیشه بنالد و فریاد کند چه باریک است این راه چه
مشکل است این کار بی بلا آنکه همه کار بیک اصل باز میگردد و
ذلک تقدیر العزیز العلیم ٥ واگر گویی چرا این مخصوص
آمد بتوفیق خاص و آن دیگر محروم آمد از توفیق خاص و هر دو
بندگی مشترک ای برادر دیرست که در عالم این ندا در داده اند
که لا یسأل عما یفعل همه عقل و علم اینجا منعدم است چنانکه
گفت مثنویات صدهزاران سر درین ره گوی شد
بس که خون نا زین سبب هیچی شد صدهزاران عقل اینجا سر نهاد
وانکه او ننهاد سر هم سر فتاد وازینجاست که بزرگی گفته است
قد تلتقي مسئلة القضاء والقدر مسئله قضا و قدر را بگذاشته
مثال این راه پل صراط است در آخرت یعنی چنان کسی باشد که پل
صراط همچو برق گذرد و کسی باشد چون باد گذرد و کسی باشد
که چون پرنده گذرد و کسی باشد چون اسب گذرد و کسی ٤ باشد
که چون آواز دوزخ بشنود بیفتد و کسی باشد که سرهنگان دوزخ

سکان

محکوم فرود نه دوزخ را چون فردا قیامت چنانچه هست
بنمایند جمله انبیا در منبر نور سوار هول دوزخ فرود آیند
وگویند نفسی نفسی مگر محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم
گوید امتی امتی

مکیرند و در دوزخ اندازندش پس این دو صراط باشد صراط دنیا
و صراط آخرت صراط آخرت مرئی شمارا ست هولهاء او واهل
ابصار بینند صراط دنیا مرد لهارا ست هولهاء او واهل بصیرت
بینند و اختلاف احوال سالکان در آخرت بسبب اختلاف
ایشانست در دنیا پس تامل کن و جناح حق معرفت است در یابد
تا باشد که بو سرکاری توانی رسید که بی خبر هیچ جا نرسد
چنانک کفت مثنوی

از پی صاحب خبر انست کار ✤ بی خبر انرا چه غم روزکار ✤
اکنون بدانک حقیقت درین کار آنست که این راه در درازی و
کوتاهی چون راهی نیست که آنرا بپا قطع توان کرد بلکه قطع
این راه بدلالت بر حسب عقاید و بصایر و اصل دریع نور
سماوی و نظر الهی است که در دل بنده افتد که بران نظر کاه
ملک و ملکوت و بنظر یقین بیند و آن نور را بسا باشد که بنده
صد سال بطلبد و نیابد و دیکری در ده سال بیابد و دیکری
در یکروز و دیکری در یک ساعت و دیکری در یک لحظه
بعنایت رب العالمین که بنده را واجب است که آنچ فرموده
اند بجای آرد و کار خود مقسوم و مقدرست و حاکم علی الاطلاق

خداوندست

خداوندست یحکم ما یشاء و یفعل ما یرید اگر گویی چندین
جهد و عمل برای چیست چون کار مقسوم و مقدرست این
سخنی بود که دلیل کند بر غفلت تو که صواب آنست که گویی آنچ
بنده ضعیف چی طلبد این همه عمل و جهد هست بلی آن چیست
است بدانی که بنده ضعیف چه میطلبد اول آنچ او میطلبد
دو چیزست یکی سلامتی در هر دو سرای دوم ملک و کرامت
در هر دو سرای اما سلامتی از آنک دنیا و فتنهاء او چنانست
که ملایکه مقرب با لباس طهارت ازو بسلامت نماندند چنانک
در قصه هاروت و ماروت شنیده روایت است که چون روح
بنده را بالاء آسمان برند ملایکه هفت آسمان بتعجب گویند
چگونه نجات یافت این از سرایی که بهترین ما آنجا هلاک شدند
و هولها و سختیهاء آخرت بحدیست که انبیا و رسل نفسی نفسی
فریاد کنند و گویند نمی خواهیم از تو مگر نفس خود را پس چه گویی
سلامتی ازین کار اندک بود اما ملک و کرامت و آن ملک نفاذ تصرف
و مشیت است و این بحقیقت در دنیا مر اولیا راست که بر و بحر
ایشانرا یک قدمست و آدمیان و پریان و بهایم و وحوش و طیور
مسخر ایشان اند هر چه خواهند آن شود از آنک نخواهند مگر

آنچ خدای خواسته است آنچ خدای خواسته است لا محاله شود پس
چه گویی در مقابلهء اینچنین ملک دو رکعت نماز گزاردن یا
دو درم صدقه کردن یا دو شب بیدار بودن بسیارست نی والله
اگر آدمی را هزار هزار نفس باشد و هزار هزار روح باشد و
هزار هزار عمر باشد همچو عمر دنیا و این همه را درین مطلوب
عزیز بذل کند اندک بود ای برادر هر چند که بنیت آدمی
از آنجا که نظر من و تست قوی مختصرست اما از روی معانی
و کنوز و رموز که درو مودعست عالم اکبرست کواکب که درین
عالم بلندند و این ماه که بر شکل شاهست و این آفتاب که
سلطان همه است و روشنایی عالم بدوست همه که نور گیرند
از دل مومن نور گیرند و دل مومن که نور گیرد از نظر حق
سبحانه و تعالی گیرد عرش بیافرید بمقربان داد و بهشت
بیافرید برضوان داد و دوزخ بیافرید بمالک داد چون دل
مومن را بیافرید گفت اَلْقُلُوبُ بَیْنَ اَصْبَعَیْنِ مِنْ اَصَابِعِ
الرَّحْمٰنِ و تاویل اصبعین فضل و عدل است گاه نسیم فضل
بروی بَرَد تازان کرده و گاه سموم قهر بروی جهد
گدازان کرد در میان این دو صفت مدهوش و میان این دو حالت

چنانچه فرموده
از الطاف خداوند تعالی دل آن دارد
در میان دو انگشتان قرار دارد

بپهلوی

بیهوش کار اوست سر اینست کم گفت

رباعي

کہ بهجت وصل تو مرا مست کند ، کہ ضربت هجر تو مرا پست کند ،

چو بکزارم ز هجر تو نقدي زغمت ، ذهاي دکرم عشق تو در دست کند ،

بسم الله الرحمن الرحیم ، مکتوب جهل جهارم در شرک خفي

برادر شمس الدین بداند کہ بیغامبر فرموده است صلی الله علیه وسلم

اَلشِّرْكُ الْخَفِيُّ فِي اُمَّتِيْ مِنْ دَبِيْبِ النَّمْلِ عَلَى الصَّفَاءِ

فِي لَيْلَةِ الظَّلْمَاءِ گفت بنهان ترست اندر امت من از رفتن

مورجه بر سنکي سیاه اندر شب تاریک بس بدانک این شرک اکرچه اصل

ایمان را بر ندارد لیکن اندر حقایق ایمان و فواید وي نقصان

آرد و این جنانست بمثال کہ زر خالص هم زر است و زري کہ غش

با او بود هم زرست ولیکن قیمت زري کہ با غش بود برابر قیمت

زري نباشد کہ درو غش نبود و حقیقت ایمان توحید است

و توحید ضد شرک است نه بیني تا اصل شرک بر ندارد توحید

وي حاصل نیابد جون اصل شرک برداشت اصل توحید بدید کشت

جون خواهد تا ایمان و توحید وي حقیقت کردد هر آلایشي کہ

ایمانرا بیالاید از خویشتن ساقط کند و آن آلایش شرک خفي است

و معني شرک خفي مضرت و منفعت از غیر حق دیدن است و خوف

و کوید شقا از بزرکان بود روزي

الصفا

الصخرة

ورجا بغیر حق آوردن است و دقایق ریا و حقایق و خفایاء تصنّعات و کوامن اعجاب و حلاوت ممکن کردن از مدح خلق و کلاخته شدن بر دو ذم خلق این جمله از شرک خفی است و فرمان شرع اینست واعبدوا الله ولا تشرکوا به شیئاً سر اینست که کفت

مثنویات

نکو کویی نکو کفته است در ذات، که التوحید اسقاط الاضافات
جراد وحدتت بیوند جوییم، تو یعنی مطلوب طالب جند کوییم

بزرکان کفته اند که شرک جلی است و شرک خفی است شرک خفی اندر امت بیغامبر روند است جنانک اندر خبر یاد کردیم و خبر را معانی کفته اند یکی از آن معانی آنست که او را بدبیب نمل مانند کرد و دبیب نمل را حس نباشد نه هیچ سمعی آواز اقدام وی بشنود و نه هیچ بصری حرکات اقدام وی بیند همچنین شرک خفی اندر بنده برود و بنده را خبر نباشد مثنویات

مست جرخی که کین کرده اند، کارشناسان نه جنین کرده اند
جرخ نه بربی در جان می زند، قافله محتشمان می زند

انکاه آن رفتن را سنک وصف کرد نه بر خاک از بهر آنک بر خاک جون رفتن مور تواند کرد رفتن او را اثر بماند بدیدن اثر بتوان

دانستن

دانستن که رفته است وچون بر سنگ رود اثر نماند از رفتن کسی
را خبر نباشد این دلیل است که شرک خفی بر بنده برود چنانک
بنده را خبر نباشد وباز انک وصف کرد بشب تاریک از بهر انک
صفا سنگ سیاه باشد ونمل بذات خویش سیاه باشد شب تاریک
سیاه باشد اندر سیاهی نتوان دیدن همچنین چون شرک خفی متواتر
کرد وظلمات کرد آید صغیره کار کبیره بکند در جمله ایمان
همه حق دیدن است وهمه او را بودن است هر که اندر کونین چیزی
غیر دید مشرک گشت عزیزی برین اشارت کرده است شنویات
چون یکی دانی ویکی گوئی ،، بدو شو چهار جون بوئی ،،
یا الوعسب بوت همراه ،، ب وت بت شمر الف الله ،،
دلیل این خبر حارثه است که چون دعوی حقیقت ایمان کرد
دلیل دعوی خویش که قایم کرد بقطع منفعت ومضرت
از غیر نبینی که گفت اِسْتَوَیٰ عِنْدِیْ ذَهَبُهَا وَفِضَّتُهَا
وَحَجَرُهَا وَمَدَرُهَا اصل همه منافع سیم وزر است که همه منافع
دنیا بر ایشان توان یافت حال ایشان نزدیک وی با سنگ وخاک
برابر گشت ومنفعت نفس اندر خوردن وخفتن است هر دو
بر داشت گفت اَسْهَرْتُ لَیْلِیْ وَاَظْمَأْتُ نَهَارِیْ وفایده

سیاهی بر سیاهی

مغنی

بیدار داشتم من شب خود را وتشنه داشتم روز خود را

آن خاص انتفاع است بوی چون انتفاع از دنیا حاضر قطع کرد
(از دنیا)
این حاضر مر او را غایب گشت چون دلایل بر حقیقت ایمان
خویش قایم کرد مصطفی صلی الله علیه وسلم مر او را گفت
اَصَبْتَ فَالْزَمْ رسیدی پس لازم گیر سر اینست که گفت

مثنویات

خلق تا در جهان اسباب اند   همه اندر شب اند و در خواب اند
تو که ترتیب بخشی توحید است   نقض ترتیب محض تجریدست
و نیز پیغامبر علیه السلام گفت که لَا رَاحَةَ لِلْمُؤْمِنِیْنَ دُوْنَ
لِقَاءِ اللّٰهِ وَالْمَوْتُ دُوْنَ لِقَاءِ اللّٰهِ راحت مومن آنگاه باشد
که ایمان وی حقیقت کردد و تحقیق ایمان وی بانقطاع
علایق است اگر اندر دنیا صفت وی این کردد دنیا او را بصفت
قیامت کردد چنانکه مر حارثه را گشته بود مثنویات
هر که جوید ولایت تجرید ⁖ وانکه خواهد ولایت توحید
از درونش نباید آسایش ⁖ وز برونش نشاید آرایش
کشتی آنگه بند کردن بوتی ⁖ کشتی را کفش سازو بر سر زن
سگ دون همت استخوان جوید ⁖ بچهٔ شیر مغز جان جوید
آن نکردد مکر بسقوط شرک و سقوط شرک نبود مکر بقطع علایق

العلایق ما یوی الله تعرف

بی حرکی

بس هر که از غیر خدای عزّوجلّ بترسید و یا بغیر او امید
داشت هر چند او را اندر اصل تصدیق شرک نیست اما اندر خوف
و رجا شرک است و صفات دیگر هم برین قیاس نیکو فهم کن و اینجا
بدان هر که خود را بطاعت موصول داند و یا بمعصیت مفصول
داند وصل و فصل از غیر حق دید شرک بود و جملهٔ این آنست
که بنده اندر ایمان متحقق نگردد تا صفات وی چنان نگردد
كلّه مِنَ الحقِّ وبالحقِّ وللحقِّ والی الحقِّ یعنی من
الحق ابتدا بودن همه از حق است و بالحق وجود او قیام همه
بحق است و للحق ملک او همه ملک حق است و الی الحق رجوعا
باز گشت همه بحق است چون صفاتش این گردد محقق باشد
اندر ایمان خویش و نیز فرمود پیغامبر است علیه السلام
تَعِسَ عَبْدُ الدِّینار تَعِسَ عَبْدُ الدِّرْهَم تَعِسَ عَبْدُ البَطْن
وَتَعِسَ عَبْدُ فَرْجِه تَعِسَ عَبْدُ الخَمِیصَة گفت ای هلاک
شد بندهٔ دنیا و هلاک شد بندهٔ درم هلاک شد بندهٔ شکم هلاک
شد بندهٔ فرج هلاک شد بندهٔ خمیصه و آن جامه است و این قول
که پیغامبر علیه السلام گفت تعس یا بر وجه دعا باشد که هلاک
باد آنکه وی بندهٔ این چیزهاست اگر دعاست دعاء وی مستجاب

است اگر خبر هست خبر وی راست پس ما همه مدبران دیر است که
هلاک شده ایم و از کوری و جهل خویش خبر نه و از دعوی مسلمانی
جهان پر کرده از اینجا گفت رباعی

در دیده رهی از تو خیالی بنگاشت :: بو دیدن آن خیال عمری بگذاشت
جون طلعت خورشید عیان بر داشت :: در دیده غلط بماند و در سر بنداشت

وخراب شده دیگر راست هم بدین معنی رباعی

بستردنی است هر آنچ بنگاشته ایم :: افگندنی است هر آنچ برداشته ایم
سودا بودست هر آنچ بنداشته ایم :: دردا که بعشوه عمر بگذاشته ایم

وچون او را بنده این چیزها خوانند باید که صفت بندگی وی
در خداوند را بر خیزد تا بنده بنی این چیزها گردد از بهر آنکه تا
ملک زید از بنده زایل نگردد بنده عمر نتواند شد و تا صفات بندگی
وی خداوند را زایل نگردد بنده غیر خداوند نگردد و این را در
شرع مثالست و آن آنست که هر که یک پای اندر سرای دارد و یک پای
بیرون سرای دارد وی را نه مقام دخولست و نه مقام خروج است
نه او را خارج دارند و نه او را داخل اگر او را کسی خارج و داخل
گوید بهر دو حال کاذب بود پس آن نیز که خود را بنده غیر حق
گردانید برغبت و رهبت و بهرب و طلب اگر بکلی برین صفت

ومعاني موصوف گشت خود یکبارگي از دادا ایمان خارج گشت
واگر متردد گشت میان دو وصف هر که میان دو سراي باشد او را
زود توان ربودن واین شرک که شنیدي وآن بنده بودن دیگري
که گفته شد مارا همه از دیدن غیر است چنانک او را مي بینیم دیگري
انرا همي بینیم بي هر آینه چنانک او را مي پرستیم دیگري را هم مي
پرستیم چنانک از وي مي ترسیم از دیگري هم مي ترسیم چنانک بدو
امید مي داریم بر دیگري هم امید مي داریم عزیزي گفته است مثنویات
چو در هر دو جهان یکیست کارت :: ترا با چهار ارکان خود چکارست
یکي خوان یکي خواه و یکي جوي :: یکي بین و یکي دان و یکي گوي
اي برادر چون حضرت رسالت صلعم خلق را دعوت کرد و امانت
گزارد کمر خدمت بر میان بست و گفت اللّهمّ هل بلّغت
فرمان آمد واستغفر تبلیغ خود چرا دیدي ارسال ما بین سر اینست

که گفت مثنویات

ز تو تا هست موئي مانده بر جاي :: بدان یک موي ماني بند بر پاي
جنب را بر تن از خشکست یکموي :: هنوزش بي نمازي دان بصد روي
روزي فقیري نماز میگزارد چون از نماز فارغ گشت گفت الحمد
لله علي التوفیق واستغفر الله علي التقصیر پیري بانگ

یکي از درویشان اهل خراسان سوي ابوبکر قحطبي
آمد ابوبکر گفت شیخ شما شما را همي چه فرماید
یحیي ابوعثمان گفت مرا مي فرماید که طاعت
بسیار کنید و خود را اندران مقصر ببینید
گفت فتحه وزخ کلمهٔ تعجب است اجرا

بروی زد و گفت پنداشتم که موحدی هنوز مرا کجی گوئی
ای شیخ چرا گفت تا نماز نمی دیدی تقصیر نمی دیدی و نماز
تو صفت تست من پنداشتم که همین حق می بینی و تو خویشتن
راهمی بینی و خویشتن بین حق بین نبود و آن ایشانراست مراورا
این گفتن عبادتست ما مدبرانرا این دولت از کجا حالی دست
براورد و بگوی

مناجات

یا اله العالمین درمانده ام :. غرق خون در خشک کشتی رانده ام
دست من گیر و مرا فریاد رس :. دست بر سر چند دارم چون مگس
پادشاها در من مسکین نگر :. کو ز من من دیدی آن شد این نگر
ماندم از بد بند سوری فرت :. در میان ظلمتم نوری فرست
یا رب آگاهی ز زاری های من :. حاضری در ماتم شبهای من
منکر باشم تا کسی باشم ترا :. این بسم کز ناکسی باشم ترا
مبتلا خویشی و حیران توام :. گر بدم ور نیک هم زان توام

بسم الله الرحمن الرحیم ولنو جمل پنجم در معرفت
برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بمعرفته بدانکه معرفت
جواهر ارواح مومنانست هر کرا در معرفت نصیب نیست او
خود بحقیقت موجود نیست و معرفت صانع از معرفت

مصنوع نیاید و از معرفت صانع نجات و بقاء عارف حاصل آید
اول معرفت اینست که جمله آفرینش را مقهور و عاجز و اسیر
حق بیند و نسبت خویش از همه قطع کند و بشناسد که خداوند
یکی است ذاتش قدیم و صفاتش قدیم لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ
وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ و راه دیگر بمعرفت صانع نفس است
چنانک گفت مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ خداوند
عز و جل اول قدرت خویش در آفاق آسمانها عرض کرد و آن هست
و نیست کردن و همه تغییر احوال مخلوقات چون نمود لیل و نهار
و زیادت و نقصان و فراخی و تنگی و دادن ملک و ستدن و آنچ
احوال عالم است و اندر آفاق ظاهر میکرد تا موحدان در آن
نظر کنند و معرفت بدست آرند گفت سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ
این راه بر عارفان دراز بود حقایق جملهٔ موجودات در جان
آدمیان نهاد و گفت وَفِي أَنْفُسِكُمْ أَفَلَا تُبْصِرُونَ نفس
آدمی را مثال موجودات ساخته است و نردبانی کرده اینک
بمعرفت خویش تا هر که نفس خود را بشناسد او را شناخته باشد
و آن تغییر احوال نفس است چون بیماری و تندرستی و خواب
و بیداری و حرکت و زندگانی و غم و شادی و احوال و معانی دیگر

في الآفاق أنت وفي انفسكم اينست تغيير احوال اندر آفاق
واندر تغير نفس خلق بي اختيار ايشان دليل است بر مدبري
وقادري كه همه اسير قدرت وي اند ومقهور ومقدور تدبير وي
اند اينك از آيات راه بردن چنين بود واصحاب طريقت در راه
معرفت در خود روند واز نهاد خويش آغاز كنند وهمه چيزها
از آئينه لطيفه در خويشتن طلبند ونشان ودليل معرفت
خداوند در خويشتن يابند إن في ذلك لذكرى
لأولي النهى وبعضي را خداوند در نظر افكند تا بعد
از تفكر در موجودات او را بشناسد چنانك گفت قل انظروا
ماذا في السموات والأرض قومي را از راه مجاهدت
بمعرفت رساند والذين جاهدوا فينا لنهدينهم
سبلنا وبعضي را بي هيچ سبب ووسيلت بيك دفعت
بروي بگشايد فهو على نور من ربه وبعضي را محجوب
كند از حقيقت معرفت ما قدروا الله حق قدره
اي ما عرفوا الله حق معرفته وبعضي را بكلي
از راه معرفت محجوب كند ختم الله على قلوبهم

قطعه

چون جمالش صد هزاران روی داشت ٭ بود در هر ذره دیداری دگر

لاجرم هر ذره را بنمود باز ٭ از جمال خویش رخساری دگر

چون یکی است اصل عدد از بهر آنک ٭ تا بود هر دم گرفتاری دگر

وبرین تفاوت درست گشت که معرفت بعقل حاصل نبودی تعریف
خداوند که بیگانگان عاقل اند و معرفت نه و معرفت بسمع نیز
حاصل نبودی تعریف خداوند که بیشتر کفار را انبیا دعوت
همی کردند و کیفیت معرفت می نمودند و هیچ معرفت نه پس ثابت
شد که معرفت خداوند عز وجل بمحض هدایت اوست ازینجا
است که صدیق اکبر گفت عَرَفْتُ اللّٰهَ بِاللّٰهِ وَعَرَفْتُ
مَا دُوْنَ اللّٰهِ بِنُوْرِ اللّٰهِ قَالَ رَجُلٌ لِلنُّوْرِيِّ مَا الدَّلِيْلُ
عَلَى اللّٰهِ قَالَ اللّٰهُ قَالَ فَمَا بَالُ الْعَقْلِ قَالَ الْعَقْلُ عَاجِزٌ
وَالْعَاجِزُ لَا يَدُلُّ اِلَّا عَلَى عَاجِزٍ مثله نوری را پرسیدند که چیست
دلیل بر خدای گفت دلیل خدایست عز وجل گفتند پس کار عقل
چیست گفت عقل عاجزست راه ننماید مگر بر عاجزی مانند خویش

نظم

چون نمودی جمال عشق بتان شد همی ٭ رو که از بن دلبران کار تو داری و بس

بار خود نیست عقل جز که یکی بوالفضول ٭ بالله تو نیست جان جز که یکی بوالهوس

کار عقل اینست که همه چیز را یا جسم بیند یا جوهر بیند یا عرض بیند

بنور الله ای بهدایة نور الله

اتفاقا صفت همگنان است عجز اسماء ولیکن عارفان بدان [illegible] وعجز ما صفت جمال تعالی او را لطایف عالم [illegible]

[illegible]

یعنی صفت است و عاقل موصوف و قوام عقل بدوست پس عقل عاقل قادرتر از عقل پس چون قادرتر عاجز بود وی عاجزتر بود شرح تعرف

واندر مکان بیند یا اندر زمان بیند و دیگر صفات مخلوقات
همچنین بس از درون و بیرون نبود یا ازین صفات چیزی بروی جایز
دارد آنکا کافر گردد و یا چون وی را بهیچ چیز از معنی مثل و شبه
نیابد سرگردان شود گوید من موجود نیی یا بهم مگر بدین وصف چون
بروی ازین صفات چیزی نیست مگر وی نیست هم کافر گردد. زان خود
طرف بتشبیه افتد و ازین طرف بتعطیل افتد بس معلوم شد تا وی
تحریز نکند نتواند شناخت و جمله این سخن آنست که یافتن حق
اندر طلب نیست الا در دادنست نه آنک باید که حق را بجوید ولیکن آن باید
که بدهندش و نه آن بیند که بنگرد آن بیند که بنمایندش علت دیدن
نمودن است نه نگریستن و علت یافتن دادنست نه جستن بسیار
طالب نایابنده بود و بسیار یابنده که نا جوینده باشد در طلب همه
برابر اند اما در یافتن تفاوت بت پرست از بت او را میطلبد
ترسایان از عیسی علیه السلام او را می جویند و یهود از عزیر
علیه السلام او را میطلبند قطعه
میل خلق عالمی را تا ابد ؛ گر بباشد ور نباشد سوی تست
جز ترا چون دوست نتوان داشتن ؛ دوستی دیگران بر بوی تست
بس همه عالم طالب وی اند اندر عین طلب همی راه گم میکنند

بجی

وصَفَ بِمَا يَعْرِفُهُ عِنَ اللّٰهِ بس آنج طريق معرفت كفت
وخبر داد بدانند وبپزيرند اما دعوي كمال نكنند كويند جنانك
فرهودي دائيم واوخود بزركوارترازانست كه مابكمال او رسيم

رباعيه

آن عقل كجا كه در كمال تو رسد ؛ وآن روح كجا كه در جلال تو رسد
كيرم كه تو برده بركرفتي زجمال ؛ آن ديده كجا كه در جمال تو رسد
درجمله جون معرفت سبب نجات بندكانست اكر از شرايط معرفت
جيزي فوت شود حكم بنجات درست نيايد كفته اند كه عارف
را آينه صافي هست وآن دلست كه در بيش او نهاده اند ودروي
مي نكرد وحد مصنوع وحق صانع مي شناسد وطريق معرفت

جنانك هست مي رود قطعه

هردم كه در فضاء رخ يادبنكرد ؛ كردد همه جهان بحقيقت مصورش
جون باز در صفاء دل خود نظر كند ؛ بيند جو آفتاب رخ خوب دلبرش
جون صاحب دلي كه عارف شد جمله آفرينش در ديده او حجت ودليل
است شعر وَفِي كُلِّ شَيْءٍ لَهُ آيَةٌ ؛ تَدُلُّ عَلَى أَنَّهُ وَاحِدٌ ؛
بيت روديده بدست آر كه هر ذره زخاك ؛ جاميست جهان نماء كه در وي نكري
ودر كلمات ايشانست كه مَا رَأَيْتُ اللّٰهَ شَيْئًا إِلَّا رَأَيْتُ اللّٰهَ فِيهِ آن ديده

خدابرا

بیش هرکسی چیزی نهادند که بدان محجوب گشتند وگروهی را
این اسباب از پیش برداشتند تا بوی راه بیافتند رباعی
یک شهر پر از حدیث آن روی نکوسته، دلها جهانیان همه برده اوست
مامی گوئیم و دیگران می گویند : تا بخت کرا بود کرا دارد دوست
وحقیقت معرفت شناختن معبودست چنانکه هست بذات وصفات
وفعل بی آنکه غلط وخطا وکیفیت راه یابد و عارفرا معرفت چنان
باید بخداوند عزوجل که خداوندراست بذات وصفات خود وبیان
کرده است در کلام خود اما در کمال معرفت دو قولست قول بعضی متکلمان
آنست که بنده خداوندرا باید که چنان داند که خدای عزوجل خود
را داند چه اگر بکمال نداند بعضی دانسته باشد وبعضی نادانسته
وخداوند تعالی تجزی نپذیرد پس جمله عارفان در معرفت معروف
متساویند وهمگنان معروف را چنان دانند که او خود را داند
این گروه را در کمال معرفت دعوی است وقول دوم وبعضی از
عقلا وجماعتی از متکلمان وطریقت صوفیان آنست که خداوند
تعالی را بکمال کس نداند همگنان اورا چنان دانند که هست وچندان
دانند که نجات یابند اما دعوی کمال نکنند چنانکه صدیق اکبر گفت
اَلْعَجْزُ عَنْ دَرْکِ الْاِدْرَاکِ اِدْرَاکٌ وگفته اند لِلّٰهِ تَعَالَی اَخَصُّ

نهایت معرفت خداوند در عارفان اعتراف ایشانست
از معرفت وشناختن ایشانست بحقیقت که ایشان
اورا بشناختند . اند که محالست که کسی بشناسد خدای
را بمعرفت حقیقی محیط بکنه صفات ربوبیت

خدایرا درچیزها طریق استدلال است از صنع بر صانع که همه صنعتها
بر صانع گواهست و همه فعلها بر فاعل دلیل مثنوی
گوید آنکس درین مقام فضول ۞ که تجلی نداند او ز حلول ۞
و معرفت ارباب طریقت حالی باشد یعنی ایشان صحت حال را
با خداوند معرفت خوانند و جز ایشان دیگر از علما و فقها صحت
علم را بخداوند معرفت خوانند و علما و صول فرق نکنند میان
علم و معرفت بجز آنکه گفتند شاید که حق را عالم خوانند و نشاید که
عارف خوانند مر عدم توفیق را اما مشایخ طریقت رضوان الله علیهم
علمی که مقرون بمعاملت و حال باشد و عالم آن عبارت از حال
خود کند آنرا معرفت خوانند و مر عالم آنرا عارف خوانند و آنک
بمعنی چنین و حقیقت آن چنین آن عالم بود مر اورا عارف
خوانند و آنک بعبارت مجرد و حفظ آن بی حفظ معنی اش و بی
معاملت بود اورا عالم خوانند ازینجاست که چون خواهند این
طایفه برا قرانان و یاران خود استخفافی کنند اورا دانشمند خوانند
و ظاهر اینست که ظاهریان را این قول از ایشان منکر نماید و مراد ایشان
نه نکوهش و پست بحصول علم که مراد ایشان نکوهش و پست بترک
معاملت بدان علم و هرچند که این طایفه عارف تر باشند خود را عاجز

کردم صنع که بنگری کردگار او را اندر همی بینی بدان معنا در که ترا دیدار لطافت صنع مر ترا بر لطف صانع دلیل مر ترا دیدن صنع گویی همی صانع ببینی صنع همچون آینه است چنانک ناظر خود را ببیند و ... صنع اورا ببیند و صانع اندر صنع ...

خبر و حقیقت

تر و مبتدی و عامی تر شمرند و معرفت را از دعوی و لاف
پاک دارند و در ازدیاد معرفت افزایند نه در عبارت صرف
نازند نه بحرف و جمال معروف ای باجان عارف در خلوت
معرفت چندان نثار صنوا تو و مفتوح مترادف است که در دفتر ها
نگنجد بیت در تنگنای صورت معنی چگونه گنجد در کلبه گدایان
سلطان چه کار دارد، و شرط رونده آنست که تا بمعروف نرسد
قناعت نکند و در معرفت ساکت نشود هر چند بیش داند بیشتر
طلبد و هر چند از کاس محبت شراب معرفت بیش خورد
بیشتر خواهد و تشنه تر بود بیت

گر در روزی هزار بارت بینم، در آرزوی بار دگر خواهم بود،

آنک صدیق اکبر که دولت وی اینست لو وزن ایمان ابی بکر
مع ایمان امتی لرجح گفت یا رسول الله ما الایمان ذهبی
عطش است آنک شنید، که معاذ جبل رضی الله عنه ازین شراب خورده
بود و از مستی بر در حجره یاران می رفت و میگفت تعالوا نؤمن
ساعة بیایید تا ساعتی ایمان آریم یاران چون این سخن بشنیدند
بحضرت مهتر عالم آمدند و گفتند یا رسول الله معاذ ما را چنین
میگوید تعالوا نؤمن ساعة ما ایمان نیاورده ایم مهتر فرمود

یا معاذ

یامعاذ شراب از خم خانهٔ محبت خوردی و آنگاه عربده بایاران

کنی همین تشنگی است مثنوی

مستگی شده هیچ نمی دانی هی ٭ یارانت کم بودند کجا خوردی می ٭

دیگری گفته است مثنویات

بینی منما جمال شهر افروز ٭ چون نمودی برو سپند بسوز ٭

آن جمال تو چیست حسن تو ٭ وآن سپند تو چیست هستی تو ٭

وانک گویند هر روز چندین بار عرش مر کرسی را گوید هَلْ لَکَ

خَبَرٌ وکرسی مر عرش را گوید هَلْ لَکَ اَثَرٌ وآسمان

زمین را گوید هَلْ مَرَّ بِکَ طَالِبٌ وزمین مر آسمان را گوید

هَلْ سَافَرَ فِیکَ عَاشِقٌ فریاد هم ازین عطش است ای برادر

او را درین راه هزار هزار شهید قتیل است وهزار هزار جریح وطریح

است ارباب عقول در طلبش متحیر واصحاب علوم در حوالی جلال

او مبتلائی خداوندان بصر وبصیرت در قطرهٔ از بحار عظمت

او غریق وبیچاره از آتش جلال او حریق بیت

دست بدل ما سوخته زده گویی مشعله دارند عاشقان همه بر دست

همه عالم را بوئی وگفت گوئی شنود کردند وقطرهٔ از جرعهٔ قدح

عزت بکسی ندادند رباعی

گفتم که کرائي تو بدین زیبائي ،، گفتا خود را که خود منم یکتائي
هم عاشق و هم عشقم و هم معشوقم ،، هم آینه و هم جمال و هم بینائي

دردي عاشق شراب بد خانه خمار آمد و از وي باده خمي خواست گفت خم شده است عاشق شراب گفت دست من بگیر و بر خم بر تا در ببویم که من به بوئي چندان مستي کنم دیگران بصد ساغر

بیت

مست ازمي عشق آنچنانم که اگر ،، یک جرعه ازان بیش خورم نیست شوم

را این عجب که یک گدا درین حضرت ببوئي چندا مستي دارد که از قدسیان ملاء اعلي یاران نتوانند کشید یک باد لطف بود که بر سینه سوخته اشترباني و گدائي بوزید فرشتگان بیهوش گشتند چون باز بهوش آمدند جبرئیل علیه السلام را گفتند ما در هفتاد هفتصد هزار سال بوئي چنان نیافتیم که در عهد سید قاب قوسین مي آید جبرئیل علیه السلام از حضرت رسالت بوسید گفت إِنِّي لَأَجِدُ نَفَسَ الرَّحْمٰنِ مِنْ قِبَلِ الْيَمَنِ این نسیم کنج از سینه سوخته اشترباني است که در یمن مستي کرده است

بیت

شور در شهر فگند آن بت زنار پرست ،، چون خرامان ز خرابات برون آمد مست

بسم الله الرحمن الرحیم ، مکتوب چهل ششم در محبت

برادر شمس الدین رزقه الله متابعة احبابه و محبت اولیایه
بداند که مخلوقات دیگر را با محبت کار نبود که همت بلند نداشتند
آن کار ملایکه را ست بینی از آنست که با ایشان حدیث محبت نرفته
است و این زیر و زبر که در راه آدمیان می بینی از آنست که با ایشان
حدیث محبت رفت که یُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ پس هر کرا شمه
از محبت بمشام او رسیده است گو دل از سلامت بردار و خود
را وداع کن که اَلْمَحَبَّةُ لَا تُبْقِي وَلَا تَذَرُ بیت
دوستی باقی نمی دارد ای دوستی کذارد
عشق تو مرا چنین خراباتی کرد ،، ورنی بسلامت و بسامان بودم ،
چون نوبت و دولت آدم در آمد خروشی و جوشی در مملکت
افتاد گفتند چه افتاد که چندین هزار سال تسبیح و تهلیل
ما را باد بر دادند و آدم خاکی را بر کشیدند و بر ما بر گزیدند
ندا شنیدند که شما بصورت خاک منگرید بدان ودیعت پاک
نگرید که یُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ آتش محبت در دلهای ایشان
زده است و نداء در داده اَلْعِشْقُ حَرِيقٌ همه دلها کباب شده
و همه جگرها آب شده این جمعیت چنانکه او بکس نماند کار او
بکس نماند چون سلطانان دنیا خادمان خود را بنوازند کلاه و قبا
دهند و ولایت دهند با چون او کسی را بنوازد اول کلاه و قبا

عین القضاة در ...
بعضی مردان ... دارند آقا تو ... از عشق
قوله مخدوم جهان هست که آتش در ... بعضی لا یبقی ... لا از سوختنی ... بسوزد چنانچه محبت تو ... عاشقان از ... دوزخ است

کشته

بستانند و کوسنه و برهنه کنند بنشانند ..... این حدیث آنست

که بجز که روی آرد بر نکردد تا نکشد رباعی

ما را خواهی تن بنعمان اندرده، جون شیفتکان سر بجهان اندرده،

دل پرخون کن بدیدکان اندرده، وانکه زپی دو دیده جان بر سرده،

درویشی عاجز راه کشته بود و عمری در رنج تک و بوی بسر برده

باخر روزی جند جان می کند بس نقل کرد بر سینه وی نبشته

دیدند هذا قتیل الله این کشته ماست رباعی

آن دل که ز دلبران بر بودم، هرکز بکسی نیاز ننمودم،

جانان تو بیک نظر جان بربودی، کوئی که هزار سال بی دل بودم،

نحو اصحاب که بلد یا فروشند حدیث جان دربازی کنند زیرا که ماهی

می طلبند که بدر می ارزد کوهری می طلبند که شب تاریک را روشن

کند این کار عیاری و سربازی است نه بازی است آن پاکان دانسته

بودند که یکی را از میان ایشان کاری بیش خواهد آمد جبرئیل

علیه السلام نزدیک عزرائیل می آمد و میکفت اکر ترا چنین

حالی بدید آید دست بر سر من داری او میکفت آن کار منست بر من

نویس جمله ملایکه می آمدند و همچنین درخواستی کردند او هر

یکی را میکفت آن کار منست بر من نویسید ازینجا بعضی بزرکان

کفته اند

گفته اند که مرید ابلیس صفت باید که بود تا از وی کاری آید
ای برادر هر که بدست خویش سر خود بر نتواند داشت درین کوی
قدم نتواند نهاد مراد آنست که چون حدیث محبت در آید و تیغها
از غیب آشکارا کرده جان و دل باستقبال فرستد نظم
سنگی باشم که بتن رخت وفای تو کشم دیده حمال کنم بار جفای تو کشم
ور تو بر من بتن و جان و دلی صلح کنی مهره را رقص کنان پیش هوای تو کشم
خرد ضعیف نهاد و حقیر شکل را اگر طمع افتد که بر فلک رود محال
بود عجز همه خلق در مقابله جلال و عز محبوب بیشتر از آن مور
است که در مقابله قوت آن مار عظیم قومی را روی بکلوخ آورده
و قومی را روی بسنگ آورده و قومی را روی بسرق و قومی را روی
بغوب و قومی را در تک و پوی و قومی را در جست و جوی الحق
عزیز والطریق بعید والقرب بعد والوصل هجر
دوست راه دوری نزدیکی دوری وصال فراق
عن بید الخلق قیل و قال رباعی
دست مخلوق گفت
گر در غم و نیست توم ننگی نیست صد جان بتر از و تو چون سنگی نیست
من در طلب تو از تو رنگی نیست مور از بفلک بر نرسد جنگی نیست
عالمی نشان جوی و هیچ جای نشان نه عالمی در طلب و هیچ جای
را نه عالمی در کوشت و کوی و بدست هیچکس جز بنداشت نه عالمی

در جست وجوی وبلت میجکس جز دم سرد نه عالمی در خلوت سوخته
جز انتظاری وحریفی نه جیانی در مسجد و صومعه فرسوده
جز درد و دریغ در دست نه

مثنوی

درد او دریغا که ازین خاک و نشنه ،، خاکی است مراد سرو بادی بدست بیب

خواجه بایزید بسطامی قدس الله روحه گوید بسمع ما رسیده بود
الرَّحْمٰنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوٰى بعرش تاختن آورده
ام تا خود حالش چیست چون بدو رسیدم او را از خود تشنه تر
یافتم و بزبان حال میگفت

رباعی

در تهمت عشق تو منم فرسوده ،، بی آنکه مرا با تو وصالی بوده ،،
در سرزنش خلق منم بیهوده ،، چون گرگ نخورده یکم دهان آلوده ،،

چون در جلالش نظر کنی جگرها بینی که در میان خون است و چون
بجمالش نظر کنی بینی که راحت دلها محزون است عارفان
در مقابله جلال او اند و آن گدازند محبان در مشاهده جمال
شادان و نازان اند گفته ایشان است که الْمَعْرِفَةُ نَارٌ وَالْمَحَبَّةُ
نَارٌ فِي نَارٍ معرفت آتشی است و محبت آتشی در آتشی است
و جهانی بسوخته بر شور و غوغا

بیت

در کوی من از عشق نه هیچ شور نه هیچ شر ،، در کوی تو از حسن نه هیچ کار نه هیچ بار

آورده

روزبه

آورده اند جمیله که در حسن و جمال ثانی نداشت چون آفتاب در
بازار بغداد دوری بلیل آمده شور و شغب در میان خلق افتاد
هر کسی در پی او دویدند او بخانهٔ در آمد و در ببست گفتند
چون خود بکسی نخواهی داد این نمودن چیست گفت شور و
غوغا عالم دوست میدارم آسمانیان سرگردان زمینیان سراسیمه
و حیران بی او کسی را قرار نه و کسی را بدو راه نه هر روز چندین
بار عرش کرسی را میگوید هَلْ عِنْدَکَ اَثَرٌ و کرسی عرش را
گوید هَلْ عِنْدَکَ خَبَرٌ آسمان زمین را گوید هَلْ مَرَّ بِکَ
طَالِبٌ زمین آسمانرا گوید هَلْ سَافَرَ فِیکَ عَاشِقٌ
ای برادر در هر گوشه او را کشتهٔ ایست و در هر زاویه او را
سوختهٔ کدام جانست که گداختهٔ قهر او نیست کدام دلست
که نواختهٔ لطف او نیست اگر بزاویهٔ درویشان شوی شور او
و اگر در کوی خرابات روی درد نایافت او و اگر بسوی کلیسیا
ترسایان روی همه در نشاط طلب او و اگر بکنشت جهودان روی
همه در شوق جمال او

قطعه

هزار عاشق آمد بطمع صحبت ما شمار کرد دل و دیده خادمان سرا
همه ز اندوه هجر آتشی سوخته کنند که کسی نبیند و نداند خود نشان سرا

عرش تهمت آلوده راهمین افتاد که گفتند الرحمن علی العرش استوی. واو مفلس وار از درد دل می گوید

قطعه

تهمت زده عشق یکی مهر رویم جز خاموشم هیچ ندارد رویم
سبحان الله هفصد هزار سال بر آمد هر روز فروغ این آتش
تیز تر ست و هر طرفی هزار هزار سوخته تر ست چون افروخته است
بیم آنست که کون و مکان سوخته گردد و در عدم شود که چون
افروخته ازلست این چه عجب ای برادر دولت و خاک نه اندک است
وکار آدم و آدمیان نه مختص عرش و کرسی لوح و قلم آسمان
و زمین همه بطفیل اوست استاد ابو علی رحمة الله گوید اگر
آدم را خلیفه گفت إني جاعل في الأرض خليفة وخلیل
را گوید واتخذ الله إبراهيم خليلا گفت و موسی را
واصطنعتك لنفسي گفت ما را يحبهم ويحبونه
گفت گفته اند اگر این حدیث را باد بهار مناسبت بگویند بر خود.
دل نبودی اگر خورشید محبت بر جانهای آدم و آدمیان نتافتی کار آدمی و آدمیان
چون موجودات دیگر بودی اول این حدیث است و میانه این حدیث
است و آخر این حدیث است امروز این حدیث است و فردا این

حدیث است محققان گفتند که این عالم و آن عالم مرد و برای طلب
است و اگر کسی گوید آن عالم عالم طلب نیست این محالست یکی
نماز و روزه نیست اما طلب هست فردا همه شرایع را قلم در کشند
اما این دو چیز ابد الآباد بماند اُحِبُّ لِلّٰهِ وَالْحَمْدُ لِلّٰهِ گفته
اند احکام حج و جهاد و نماز و روزه روا بود که زود منسوخ گردد
اما عقد محبت هرگز نشاید که منسوخ گردد در بهشت روی هر
روزی که بر تو گذرد از شناخت حق سبحانه و تعالی بر تو عالمی گشاده
گردد که بیش از آن نبوده باشد این کاریست که هرگز بر نیاید وجبادا
کی آید

رباعی

تا من بزییم بیشه و کارم اینست   آرام و قرار و غمگسارم اینست
روزم اینست و روزگارم اینست   جوینده صیدم و شکارم اینست

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب چهل و هفتم در علامت
محبت برادر شمس الدین بداند که دوستی خدای تعالی مر بنده را
بوسیله... و چون بنده خواهد که بداند که او دوست خدایست بعلامة
آن استدلال کند چه پیغامبر علیه السلام گفته است اِذَا اَحَبَّ اللّٰهُ
عَبْدًا اِبْتَلَاهُ فَاِنْ اَحَبَّهُ حُبَّ الْبَالِغِ اِقْتَنَاهُ چون خدای
عزّ و جلّ بنده را دوست دارد او را مبتلا کند و چون در دوستی

او مبالغت نماید افتنا فرماید کفتند افتنا چه باشد کفت
او را مال و اهل و فرزند نکذارد پس علامت محبت خدا بنده را
آنست که او را از غیر خود متوحش کند و میان او و میان غیر
حایل شود عیسی پیغامبر را کفتند که چرا دراز کوشی نخری که بران
سوار شوی کفت من بنده بر خدای عز و جل عزیز تر از آنم که مرا
از نفس خود بدراز کوشی مشغول کند و اکر کوئی پیغامبر را علیه
السلام نه چه بود و چندین انبیا و اولیا را اهل و مال بود پس ابتلا
حب بالغ نبود بدانک اینجا بعض مرادست نه کل چنانک کفت
اولیائی تحت قبابی لا یعرفهم غیری و ذکر اولیا بر
کل افتد و بعضی مرادست و در خبرست اذا احب الله عبدا
ابتلاه فان صبر اجتباه فان رضی اصطفاه چون خدای عز
و جل بنده را دوست دارد او را ابتلا کرداند اکر صبر کند اجتبا نماید
و اکر راضی شود باصطفا رساند اجتبا آنست که حق عز و جل
بنده را بفیضی مخصوص کرداند که انواع نعمتها بی سعی او حاصل آید
و اصطفا آنست که او را از ناشایستها صافی کند و یکی از علما کفت
چون خود را بینی که او را دوست داری او را بینی که ترا ابتلا فرماید
بدانک صفاء تو میخواهد و آن خالص کردن دوستی باشد بانکه یکی

انرٰ

روزان وشبان نشسته ام در کاوت،، با هر که بسازی شکمم بار دروت

ویکی از جریدان پیر خود را گفت که چیزی از دوستی جس نمودند گفت

ای برتر ا بمحبوبی جز خود ابتلا فرموده است و تو او را برادران

بر سبیل استفهام یعنی خداوند عز وجل را

محجوب بر گزیده گفت نه گفت بس طمع دوستی مدار که دوستی بنده

راند هد تا آنگاه که او را ابتلا نفرماید واز حضرت رسالت نقلست

که فرمود إِذَا أَحَبَّ اللّٰهُ عَبْدًا جَعَلَ لَهُ وَاعِظًا مِنْ

نَفْسِهِ وَزَاجِرًا مِنْ قَلْبِهِ يَأْمُرُهُ وَيَنْهَاهُ گفت چون

خدای عز وجل بنده را دوست گیرد برای او از نفس او واعظی

سازد واز دل او زاجری کند تا او را امر ونهی فرماید وگفت

إِذَا أَرَادَ اللّٰهُ بِعَبْدٍ خَيْرًا بَصَّرَهُ بِعُيُوبِ نَفْسِهِ

چون خدای تعالی بنده را نیکی خواهد او را بعیبهای نفس خود

بینا کرداند وگفته اند خاص ترین علامتها، دوست داشتن بنده باشد

چیزی را که آن دلیل است بر دوستی خدای او چنانکه ثمره دلیل

است بر درخت ودود دلیل است بر آتش وپیغامبر گفت صلی الله

علیه وسلم إِذَا أَحَبَّ اللّٰهُ عَبْدًا لَمْ يَضُرَّهُ ذَنْبٌ چون خدای

در آثار آمده است که الملك ذات الشمال از کاه صباح تا هنگام

تعالی بنده را دوست دارد گناه او را زیان ندارد معنی آنست که

جون خداي بنده را دوست دارد اورا بيش از مرگ توبه دهد
بس كناه كذشته اورا زيان ندارد جنانكه كفر كذشته از بس اسلام
زيان ندارد و زيد اسلم كفت رضي الله عنه كه خداي عز وجل
بنده را دوست كيرد تا بجدي كه دوستي بران درجه رسد كه اورا كويند
انج خواهي بكن كه ترا بيامرزيدم و اكر كويي معصيت ضد اصل
محبت باشد يا نه جواب انست كه ضد كمال محبت است نه ضد
اصل محبت نه بيني كه بسيار ادمي باشد كه نفس خود را دوست
دارد و او بيمار باشد صحت اورا دوست دارد و جيزي زيان
كار بخورد با انك داند كه زيان كارست و ان دلالت نكند بران كه نفس
خود را دوست نمي دارد وليكن باشد كه معرفت ضعيف بود
و شهوت غالب بس بحق محبت قيام نتواند نمود يكي از
عارفان كفته است كه جون ايمان در ظاهر دل باشد محبت جاي
ميانه بود و جون به ... دل رسد محبت كمال بذيرد و معاصي
ترك كيرد در جمله دعوي محبت خطرست و براي اين خواجه
فضيل رحمه الله كفت كه جون ترا برسند خداي را دوست داري
خاموش باش جه اكر كويي نه كفر بود و اكر كويي اري صفت
محبان نداري بيم مقت بود بلانك هر كه دعوي محبت كند

ودعوي

ودعوی محبت در غایت آسانی است ومعنی در نهایت دشوار
پس نباید که آدمی بتلبیس شیطان وبغریب نفس فریفته شود
هرگاه که دعوی محبت خدای کند تا او را بعلامتها امتحان باید
وبرهانها ودلیلها مطالبه نکند یکی از علامت محبت
کمال انس است بمناجات محبوب وکمال تنعم بخلوت با او
در قصهٔ برخ که موسی علیه السلام باجلالت خود از و درخواست
تا برای باران دعا کرد در خبر آمده است که حق تعالی موسی را
گفت برخ نیکو بنده ایست مرا الا که درو عیبی است گفت ای
پروردگار من آن چه عیب است گفت نسیم سحر را دوست میدارد
وباآن آرام میگیرد وکسی که مرا دوست دارد باکس آرام نگیرد وآمده
است که عابدی در بیشه مدتی دراز خدای را عبادت میکرد پس
مرغی را دید که بر درختی آشیانه ساخته بود وآواز نیکی خوش
است اندیشید که صومعهٔ خویش زیر آن درخت سازد تا با آواز
آن مرغ انس گیرد همبران جمله کرد بر پیغامبر آن زمان وحی آمد
که فلان عابد را بگوی که بمخلوقی انس گرفتی از درجهٔ تو باز انداختم
که بهیچ از عمل خود هرگز بدان نرسی ای برادر لذت انس
بعضی را در مناجات بدان حد رسیده است که خانهٔ او بسوخته

است واو را ازان خبر نه وپاي بعضي در در حالة نماز بسبب
علتي بريده اند واو اثر ندانسته است بس هر گاه که محبت و
انس غالب شود خلوت ومناجات قرة العين او گردد
وهمه انديشهارا دفع كند تا بحدي كه كارهاء دنيا در نيابد
تا بو سمع او بارهاء مکرر نشود چون عاشق والهي که او باحريفان
بزبان سخن گويد وانس او در باطن بذكر دوست او باشد بس
محبت آنها باشد كه آرام نگيرد مگر بر محبوب خود ونيز گفته اند كه
هر كه در وسه خصلت نباشد دوست خداي نبود يكي آنك سخن
خداي بر سخن خلق بر گزينند دوم آنك لقاء خداي بر لقاء
خلق بر گزينند سيوم آنك عبادت خداي بر خدمت خلق
بر گزينند وازان جمله آنست كه تاسف نمايد بر چيزي كه ازو
فوت شود جز حق تعالي سر اينست كه گفت بيت
اگرم هيچ نباشد، نباشد نعمي، چونتو دارم همه دارم وگرم هيچ نباشد
خواجه جنيد رضي الله گويد كه يكي از علامت محبت آنست كه
بطاعت او تنعم نمايد وآنرا گران نشمرد وتعب آن ازو ساقط
شود چنانك يكي ازايشان گفت كاري كه براي محبت باشد سستي
دران در نيايد يعني تنش سست نشود ودلش سستي نپذيرد علماء

گويند

کویند که دوست دار خدای از طاعت او سیر نشود اگرچه سلیتها
عظیم باید ومثال این در مشاهدات موجودست چه عاشق سعی
نمودن در هوای معشوق خود را کران نشمرد وخدمت او را
بدل لزیز داند اگرچه بر تن او کران بود واگر عارف باشد در
احوال فرشتگان مشاهده کند داند که شب وروز در تسبیح او اند
ودران سستی نکند ومعصیت ارتکاب نمایند هر اینه از دوستی
خود ویرا شرم آید وبقطع بداند که او خسیس ترین محبانست
یکی از محبان کفت سی سال باعمال دل وجوارح خداوند را
پرستیدم تا بندانستم که نزدیک خدای تعالی چه قدری هست
پس در مکاشفات خود بصف از فرشتگان رسیدم کفتم شما کیانید
کفتند ما محبان خدائیم سیصد هزار سال است که اینجا او را می
پرستیم بر دل ما هرگز جز او نگذشته است وغیر او را یاد نکرده ایم
پس چنین شرم داشتم از اعمال خود که آن را بجماعتی بخشیدم که
عذاب بر ایشان واجب شده بود پس اکنون از اینجا معلوم شد
که هر که خود را شناسد وپروردکار خود را شناسد واز خدا خجالت
واجب است شرم دارد زبانش کنگ کردد از انکه بدعوی اقدام نماید
در اظهار آن پیش آید اما حرکات وسکنات او واخلاق واوصاف او

زیرا که محبت الطاعة عین المحبة
بطبع است نه بتکلف

مخدوم جهان فرمود فرشتگان
یکان چیزست بعضی را قیام وبعضی
را قعود وبعضی در تهلیل وبعضی
تسبیح وبعضی در رکوع وبعضی
سجود این زمان که محمد را مولا
را در شب معراج بردند بر سموات
معاینه کردند وخوش شدند در ...
خود کفتند ایند اکر این جمله ا...
در امت من شود بهتر فرمان
وجل شد دو رکعت نماز بدل
دران دو رکعت جمله وشش بدان
هست از قیام وقعود ورکوع و
سجود ...

بدوستي ومحبت او شاهد باشد چنانک خواجه جنید رحمة
الله گفت که استاد ما سري سقطي رنجور شد با علاج واختلاف
علت او ندانستیم بس صفت طبیبي حاذق شنیدم دلیل او را
نزدیک او بردیم دیری دران نظر کرد بس گفت این دلیل عاشقي
است خواجه جنید گفت من بیهوش شدم وقاروره از دست
من بیفتاد چون بهوش باز آمدم بخدمت خواجه سري رفتم
وحال با وي گفتم تبسم کرد وگفت قاتله الله بصارتي
اي لعنه الله
عظیم دارد گفتم اي استاد علامت محبت در دلیل بیدا اید
گفت آري

بیت

حدیث سینه سوزانم اي بهشتي روي ، مبرس کاتش دوزخ بر آید از دهنم ،
الکه ن بدان کسي باشد که از جهل وهواي خود دشمن خداي که
ابلیس را دوست دارد مغرور بود بدین که او خدایرا دوست
مي دارد واو سخن است که ازین علامت محبت در وهیچ
نبود خواجه جنید رحمة الله چون با کسي در سخن بدوستي
گفتي اي دوست وي را گفتند باشد که این دوست نبود بس
چگونه وي را دوست میخواني در گوش سایل آهسته گفت که
از دو حال خالي نیست یا مومن است یا منافق اگر مومن است

دوران

دوست خدایست واگر منافق است دوست ابلیس ای برادر

در دوستی کارها رود که آن همه بیرون پرده عین تاوان بود

یعنی در ظاهر شرع

اما در بنای محبت همه متحمل است عثرات و زلات بحکم محبت

لغزش ها

مرفوع و مدفوع است مردی با خواجه ابراهیم ادهم صحبت

کرده بود چون وقت وداع آمد عذر خواستن گرفت گفت دل

فارغ دار که مارا با تو صحبت محبت بود و دوست از دوست

بد نه بیند حبک للشیء یعمی ویصم سر این معنی است

خواجه بایزید بسطامی قدس الله گفتی لیس العجب من حبی

لک وانا عبد ضعیف بل العجب من حبک لی وانت

رب قوی عجب نه آنست که من ترا دوست دارم که صاحب

جمال و کمال را عاشق کم نباید عجب از آنست که تو مرا دوست

میداری و از فرق تا قدم من همه عجز و ضعف و گنهکاری است

اینجا بدانک از خاک توکی روا بودی کردن محبت ربی لیکن

ساقی لطف این شراب مالامال می فرستد که یحبهم و یحبونه

از اینجاست که گفت — رباعی

در راه تو من کیم که در منزل من ؛ از چهرهٔ تو گلی دمد بر گل من

این خود نه بس است زمهر تو حاصل من ؛ کز عشق تو آراسته باشد دل من

ای درویش ملایکه را عبادتست [illegible] خلعت قربت حاصل [illegible] اما محبت را بواسطهٔ [illegible] از نکات فهم التقربا [illegible] حاصل آمد [illegible] و ارباب عقول [illegible] دانند که خلعت [illegible] اما در هنگام مخالفت [illegible] بود هر آینه حرا [illegible] موجب بود [illegible] محبت سابق [illegible] الملیح ذنوب [illegible] معنی [illegible] اعتراض [illegible]

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب چهل هشتم در محبت
و عشق برادر شمس الدین رزقه الله محبته بداند که محبت
خداوند جل جلاله مر بنده را و محبت بنده مر خداوند را درست است و کتاب
و سنت بوی وارد است و امت را بدین اجماع است که حق تعالی بصفتی
است که دوستان او را دوست دارند و وی دوستان خود را دوست
دارد و محبت از روی لغت گویند که ماخوذ است از حبه بکسر حا
و آن تخمهایی است که اندر زمین افتد پس حبه را حب نام کردند
ز آنکه اصل حیات در آنست چنانکه اصل نبات اندر حبه چنانکه آن
تخم اندر زمین افتد و نهان شود و بارانها در آن می بارد و آفتاب
بر آن می تابد و سرما و گرما بر آن می گذرد متغیر نگردد چون وقت
وی برسد و بروید و گل بر آورد و میوه دهد همچنین حب
چون اندر دل مسکن گیرد بحضور و غیبت و بلا و محنت
و راحت و لذت و فراق و وصال متغیر نگردد اما از روی استعمال
میان علما مختلف است گروهی از متکلمان بر آن اند که محبت
خداوند که خبر داده است ما را از آن جمله صفات سمعی است
چون ید و وجه اگر کتاب و سنت وارد نبودی وجود آن
مر حق تعالی را از روی عقل محال بودی پس آن اثبات کنم

دوی

ورلان

استیناس
الفت کردن

بدان ایمان آن مریم اما الذر [illegible] تصرف کردن بدان توقف کنیم
جماعتی چنین گویند از علماء که محبت میل نفس وهوا و تمناء
قلب واستیناس است واین صفت اجسامست بر قدیم روا نباشد
واین جمله مخلوقات را بود با یکدیگر واجناس را پس محبت بنده
را بطاعت تفسیر کنند ومحبت خداوند را بتوفیق وهدایت بنده
تفسیر کنند وآنچه میان این طایفه است آنست که گویند محبت خداوند
مر بنده را آنست که با وی نعمت بسیار عطا کند و ویرا اندر دنیا
وعقبی ثواب دهد واز محل عقوبت ایمن گرداندش واز خلاف
معصوم داردش احوال رفیعه ومقامات عالیه ویرا کرامت
کند وسرش از التفات اغیار یکسلاند وعنایت ازلی را بدو
بپیوندانند تا از کل مجرد گردد وطلب رضا او را یکانه شود
ومحبت بنده مر خداوند را بصفتی است که اندر دل بنده
آید بمعنی تعظیم وتکریم خداوند تا رضاء او را طالب گردد و
اندر طلب رؤیت وی بیصبر گردد و بدون وی با کس قرار نیابد
وباذکر وی خو کند وازدون ذکر وی تبرا کند واز جمله مالوفات
ومستانسات منقطع شود وسلطان محبت را اقبال کند و مر
حکم دوستی را گردن نهد وروا نباشد که محبت حق مر او را از جنس

محبت خلق باشد یکدیگر را که میل بود باحاطت وادراک محبوب
واحتظاظ بدوست واین صفت اجسامست وحقیقت صمدیت
مقدس است ازاحاطت وادراک ومنزه است ازلحوق واحتظاظ
هر که محبت حق بتحقیق معلوم کند او را هیچ شبهت نماند
وابهام برخیزدش پس محبت دوگونه باشد یکی محبت جنس
بجنس وآن میل نفس واحتظاظست بدوست وطلب ذات
محبوبست ازراه مماست وبلاذفته دوم محبت جنس نه بالجنس
وآن طلب قرار کند بصفتی از اوصاف محبوب که باآن بیارامد.
انس گیرد چون شنیدن سخن یا دیدار محبوب واقاویل مشایخ
رضوان الله علیهم در حقیقت محبت بسیارست از وطالعه
کتب ایشان معلوم گردد انشاء الله تعالی واندرین مشایخ را
سخن؛ — جماعتی ازین طایفه آن بر حق روا داشتند اما از
تعالی بر بنده روا داشتند وگفته اند که عشق صفت منع باشد
از محبوب خود وبنده ممنوعست از حق نه حق تعالی از بنده
پس عشق بنده بروی جایز بود وازو روا نباشد وگروهی گویند
که بر حق تعالی بنده را عشق روا نباشد زانچه عشق تجاوز حد
بود وخداوند محدود نیست ونیز گویند که عشق بجز معاینه

صودر

صورت نگیرد و محبت بسمع روا بود جون آن نظری بود بر حق تعالی
روا نبود که اندر دنیا کسی او را ندید و جون محبت (العشق) خبری بود هر کسی
بدان دعوی کردند که اندر خطاب همه یکسانند اما کسانیکه عشق بنده
بر خداوند جایز داشته الله گویند هر جیز را غایت است که جون آنجا
رسد نام دیگر یابد که بیش از آن نبوده باشد و از آن غایت و کمال خود
فراتر نتواند شدن و رجوع باشد از کمال بنقصان جنانکه نبات از
اول نشو روی در زیادتی و کمال خودش میطلبد و کمال وی آنست
که میوه بار دهد جون آنجا رسید روی در قصور آرد و خشکی بدید
دیگر حالت طفولیت است آدمی از ابتداء طفولیت روی در ترقی
دارد جون بغایت استواء عمر رسد و کمال خویش بیابد از آنجا روی
بنقصان آرد در کهولیت و پیری افتد همجنین حالت محبت
اول نظر که بجمال معشوق تعلق گیرد هر بسی می افزاید کمال
خود طلب میکند جون بنهایت رسد که دیگر زیادتی نتواند بدیرفتن
و از شوایب شهوات آزاد کردد و از علایق نفسانی مجرد کردد و در
غایت دوستی از وصال و هجر و رنج و راحت و از قرب و بعد فارغ
کردد و از آنجا روی در تلف خویش نهد و بترک نصیبها بگوید و مراد
بدین قیام نماید اینجا اسم عشق بدید جون اسم عشق بدیرفت

از ولایت خیال و اوهام بیرون شود از قبل انوار الهی اسم بدو برفت
بس اسم عشق بر غایت دوستی و کمال محبت روند نهند تا می پرسند
عابد گویند و تا می داند عاشق گویند و تا می شناسد عارف گویند و تا
از غیر احتراز میکند زاهد گویند و تا بصدق قصد او میکند مخلص
گویند و تا در دوستی قدم می نهد مشتاق گویند و چون در رضاء او
جمله آفریدها بر انداز دخلیل گویند و تا در شهود او وجود خویش
بذل میکند حبیب گویند چون چنان شود که فنا و بقاء خویش را
اثبات در وجود دوست تلف کند عاشق گویند و گفته اند که عشق
از نور شهود دوست ازلی تولد کند مانند برقی است که در این نور
در دیده نهد و آواز در گوش و سرعت در حرکت و اعراض از آفرینش
در صفت تا اگر از عاشق کاری برود نه از برای غیری باشد و نه از
برای نصیب خویش لکن کاری رود در عشق دوست بی اختیار او و این
همه عبارت از عشق است که گفته اند عشق از بیان و برهان معلوم
نشود و او برتر از آنست که بقوت فهم و بیان و برهان بیرامون
سراپرده جلال او کسی تواند گشت و یا بدیده کشف و عیان بجمال
حقیقت او نظر تواند کرد چنانک گفته اند غزل

عشقم که در دو کون مکانم پدید نیست ؛ عنقاء مغربم که نشانم پدید نیست

زابرو و غمزه هر دو جهان صید کرده ام ،، منگر بدین که تیر و کمانم پدید نیست

چون آفتاب در رخ هر ذره ظاهرم ،، و از غایت ظهور عیانم پدید نیست

گویم بهر زبان و بهر گوش بشنوم ،، وین طرفه تر که گوش و زبانم پدید نیست

چون هر چه هست در همه عالم همه منم ،، مانند در دو عالم ازانم پدید نیست

ناهستی چو ستان و خروشان باش جامه دران و خاک بر سر پاشان انک از عهد مصطفی عم تا اکنون میگوید که در مصیبتها جامه مدرید ولیکن درد عاشقان و سوز مصیبت زدگان این حدیث در قلم مفتیان نیاید

رباعی

دل گفت زعشق توبه محکم به ،، بدگفت که به زعشق جان خوردم به

کم باد دامن از میان من و تو ،، بدگوی ز روی هر دو گیتی کم به

بسم الله الرحمن الرحیم ، مکتوب چهل نهم در ذکر طالب

یحیی شمس الدین را بقا باد و بر دشمن که نفس است منصور باد بدانک طالب را در هیچ مقام مقام نه و در هیچ منزل آرام نه بلکه هر دو کون سکون بر وی حرامست چنانک گفته اند السکون حرام علی قلوب اولیائه آرام بر دلهاء محبان حضرت او حرامست خود ایشانرا از کجا پروای آرامست ای برادر بدانک هر کرا حضرت او دل آرام بود در دو جهان چه جای آرام بود زیرا که دنیا محل غیبت

(بعض) اکابر از اهل در ایشان رهات
کرمت الی حضرت الحق یا رب طالب
رضا نفس و عقل طالب را شکر نبود

است واخرت محل رویت در محل غیبت دلهای طالبان را سکون
روانه بود در محل رویت قرار نه زیراکه سکون دل طالبان یکی از دو
چیز باید تا بیاساید یا یافت مطلوب یا غفلت از محبوب یافت
مطلوب در دنیا و آخرت روانه تا دل از درد طلب بیاساید و غفلت
بر طالبان حضرت وی روانه تا دل از بویدن و دیدن ساکن شود
واین معنی صاحب کشف محجوب رحمة الله تقریر کرده است و در شرح
تعرف اورده است که محبوب در مکان نیاید و محب مکانی است
از مکان نگذرد پس درد دل محبان و طالبان ابدی بود و اندوه
جان عاشقان سرمدی باشد ای برادر هودج کبریاء مطلوب
بر اوج عزت علویت وجود و مقام طالبان در حضیض
سفلی است مطلوب را حلول و نزول (فرود آمدن) از عالم کبریائی جایز
نه و طالبان را صعود و ترقی از حضیض عبودیت ممکن نه مشایخ
طریقت رضوان الله علیهم گفته اند که طلب از طالبان در هر دو
جهان بر نخیزد اما طالب را در آخرت نصیبی و تعبی نباشد
اما طالب باشد زیراکه جمال و کمال محبوب و مطلوب نامتناهی
است پس طلب ملازم بود وآرام بر دل وی حرام بود بیت
عشق را کی بود غایت پدید :: حسن جانان چون ندارد غایتی

طالب را

طالب را در مقام کشوف عظمت بر چهار مقام گذر افتد یکی خوف
دوم خشیت سیوم رجا چهارم رهبت خوف از عقوبت و خشیت
از قطیعت و وجد از دیدن نقص در معرفت بود و رهبت
از فوت وصال بود خوف عقوبت مقام عابدانست ثمرهٔ آن
دست از دنیا بداشتن است و خشیت مقام صدیقانست ثمرهٔ آن
بجز دوست از همه بریدن است و وجد مقام محبانست ثمرهٔ آن
از غیر گذشتن است و رهبت مقام عارفان است ثمرهٔ آن بحضرت
پیوستن است جملهٔ مشایخ طریقت مجتمع الله برانکه چون بنده ا[ز]
بند مقامات رسته باشد و به همه احوال محمود موصوف گشته و ا[ز]
دیدن غیر بگذشته حالتی از ادراک عقول غایب شود روزگار از
تصرف اوهام و ظنون منزه گردد و در پردهٔ غیرت اولیائی
تحت قبائی از چشم اغیار مستور بود این حدیث سوختگانست
نه حکایت با خود ساختگانست این راه مردانست نه بازی کودکان
مصراع — رو بازی کن که عاشقی کار تو نیست ؛ زلیخا
صفتی باید و مجنون نعتی تا قصهٔ یوسف و لیلی تواند شنید
لَقَدْ کَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ هم شرح و بیانست آن
طائفه را که مردان راهند هر اشکال که در راه خداوند افتد هم

[illegible]

از قصهٔ یوسف حل نبود مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ
وَلَٰكِن تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ
شَيْءٍ جون کفت تفصیل کل شيء میدان که جریده اگر هزار
مجلد در عجایب و غرایب این قصه بگویند و بنویسند هنوز قطرهٔ
بود از دریا و یا شعاعی از آفتاب عزیزی کفته است رباعی
تا مسخرهٔ عام و کان غوغا نشوی ✽ منعمت زده بجحود و ترسا نشوی ✽
با زاد زکیش خویش عمدا نشوی ✽ در مجلس عاشقان شیدا نشوی ✽
عاشقان که در راه ملامت می روند و طالبان که سنگ ناهلان
میخورند با اهل سلامت میکویند بیت
نه همچو تو مرا را خویش کیرم و برو ✽ ترا سلامت بادا مرا نکونساری
اگر زلیخا این بر سیدی که زنان کفتند قَالَتْ وَقَالَ نِسْوَةٌ
فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ فَتَاهَا عَن نَّفْسِهِ
هرکز نام یوسف نبردی و اگر مجنون از سنک خوردن خسته و نکسته
کشتی هرکز لیلی لیلی نکفتی ای برادر خرابا یوسف و زلیخا
بسیارند و لیلی و مجنون بی شمار اما مراوت آن چشم بینت
که به بینیم نَبَتَتْ الْجِدَارَ ثُمَّ انْفَتَقَتْ سنت و جماعت اینت
اول چشم بعد از آن دیدن
که بوده اند و هستند و خواهند بود اما بی دولتان را چون نصیب

بغیر بحر

نیست جه سود این بدان ماند که قرانرا گفتند شِفَاءٌ وَرَحْمَةٌ
لِلْمُؤْمِنِينَ شفا و رحمت مر مومنانرا باشد پس کافرانرا ازان جه
اما آفتاب بکمال اشراق خود تابانست خفاشی بی دولت راجون
جشم ندارد ازان جه سود جون از صلب پدر و رحم مادر بی دولت
آمدیم ازانکه همه هستند جه تدبیر اَلشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ   هست وهمه
اُمِّهِ میخ دوز کرده است وَمَا تَشَاؤُنَ اِلَّا اَنْ يَشَاءَ اللهُ
مسمار زده ترا این معنی است که گفت   مثنوی
آوازه مره ای از بیم تو ∴ کس نیاید زبان جز بتسلیم تو
ای برادر این همه گله از بخت بد ست و همه شکایت از ادبار خود
ناز تو محروم ترا جرم نیست ∴ این همه از بخت پریشان ماست و اگرنه
در کرم باز است آفتاب دولت بر گلخن همچنان می تابد که بر گلشن
جای ناپاکی و کنده تر بیتی
بی تفاوت اما از بوی طیبه می آید و از گلخن بوی کریهه این   گلشن
تفاوت ازینجانب آمد آفتاب را جه دیگر بیان زیادت ازین بس
قضا و قدر باز کرده و آن دانستن کار من و تو نیست سر گردانی است مثنوی
قومی بفلک رسیده قومی بمغاک ∴ فریاد ز تقلید تو با مشتی خاک ∴
هر گونه که هست و بهر جه تم هست لاف ده مرد زن و نومید
مشو که از راه نیکی راه بری میکنم و از کبریه صاحب صدری

ناز تو محروم ترا جرم نیست
این همه از بخت پریشان ماست

وازنزاری دستاری وخلیلی ازازدی ازآب وخاک را کاری
بلندست وهمین بس بزرگ هرچند فقر وفاقه وگدایی وبی نوایی
اصل اوست چون آفتاب امانت درآسمان عرض بتافت ملایکه
ملکوت که هفصد ساله ریاض تقدیس وتسبیح چریده بودند نعره
نَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ زده مسکین وار رخت نوایی بربستند
وبعجز خود معترف گشتند فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وهمچنین
آسمان گفت مرا صفت رفعت است وزمین گفت مرا خلعت
بساط است وکوه گفت مرا خلعت ثبات است ومعدن جواهر
گفت نباید که دریا آفتی راه یابد آن ذره خاکی پاکدست نیاز
از آستین فقر وفاقه بیرون آورد وآن بار امانت بجان گرفت
وازدو عالم بذره نیندیشید گفت مرا چیست که از من بستانند
هرچیز را که خوار کند درخاک مالند خاک را دیگر مالند مرد انه بیخ
امل وبار ی که اهل هفت آسمان وزمین نکشیدند برخود نهاد
ونعره هل من مزید زد والسلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ
مکتوب پنجاهم در ذکر طلب حق برادر شمس الدین
سلّمه اللّٰه تعالی حقیقت داند که هیچ چیز بر تو فریضه تراز
طلب حق نیست اگر بازار روی اورا طلب واگر بخانه آیی

اورا طلب

اورا طلب بود اگر بمسجد شوي اورا طلب اگر بخرابات روي اورا
طلب مثنوي من بخرابات ويار من بخرابات :: باقدح چي در آمده
بمناجات :: واگر عزرائيل بتو آيد بگو تا از طلب فرود نه ايستي
و عزرائيل را بگويي تو كار خود بكن من كار خويش رباعي
روزي كه روان شود روان ابد من :: جز نام تو بر نيايد از دهن من ::
كر تو سر من نداري اي دلبر من :: خاك كف پاي تست تاج سر من ::
نقلست كه پيغامبر عليه السلام مسواك در دهن داشت عزرائيل
در آمد و گفت جه فرمائي باز گردم يا جان فرموده اند بيني بر
حضرت رسالت مسواك از دهن مبارك خود دور نكرد گفت تو كار
خود ميكن و من كار خود مي كنم واگر در دوزخت فرود آرند بايد كه
از طلب فرود نه ايستي بگو ملك الموت تو مقمع قهر بر سر فضول طلب
ميزن و ما در طلب قدمي چي زنيم تا كار كجا رسد واگر در بهشت
فرود آرند چو دوقصور حور نگر در كوي طلب چي پوي وقصه

درد

اين حديث چي گوي بيت

كر هر دو جهان دهند ما را :: جون وصل تو نيست بي نوايم ::
اول منزل راه طالب نياز نست و بزرگان گفته اند كه نياز رسول
خدا از نست بو بنده جز در سينه باشد عنان او جهد تست خلمه

کیدند مبتدیانرا بانیان الفت دهند چون مدتی در راه
بیان کام زدند نیاز همت کرده واتفاق است بیران راه را کم
همت جز بهجوره همت حریان منزل نکنند چون مدتی
در راه همت مرید قدم زد همت را طلب کرد اینده وین طلب
را در شاه راه حقایق لا اله الا الله در کشند واین کوس دولت
بر درگاه او زنند که من طلبنی وجدنی وانکه نداد دعوی
یعنی راه دهند
کدای علاو ثری وبهشت ودوزخ وعرش وکرسی از راه طالبان
بر زبر آسمان   در زیر زمین
بهما نماید که ایشان طالبان ما اند وما مطلوب ومقصود ایشان اگر
بر شما کوید از شما هیچ چیز نیاید واین مراتب که کفته شد معراج
بنده است درین راه وهیچکس درین راه قدم نزند مگر که بر حسب
ارادت او او را معراجی بود انبیارا معراج ظاهر وباطن بود
با ناولیا را معراج باطنی کسانی که قدم متابعت در راه مهتر
عالم دارند ایشانرا معراجی بود بر قدر قوت ایشان این اصلی
قوی است ای برادر عیاری باید سر بوالفضول را بتیغ ریاضت
بریده ونفس خود پرست را بمجاهدت در علم سپرده ازدو کون
بیرون افتاده وقدم بر سر جان نهاده اگر نزد کون ذرهٔ در دیده
همت او آید درین راه درست نبود که کفته اند والله لا یتصل
یعنی هرگز نرسد

الی الکل

الی الکل لمن انقطع عن الکل تا بزرگان گفته اند معراج الرجال مهمتر کونین بهیچ ذره باز نگرستی همانجا بلاستندی و بقاب قوسین نرسانیدندی

قطعه

هر کسی از رنگ گفتاری بدین ره کی رسید
درد باید پرده سوز و مرد باید گامزن
بادو قبله در ره توحید نتوان رفت راست
یا رضای دوست باید یا هوای خویشتن

آورده اند که آدم صلوات الله علیه چون در بهشت رسید شریعت میگفت ولا تقربا هذه الشجرة طریقت میگفت اهبطوا منها شریعت میگفت دست ازین درخت دور دار طریقت میگفت آتش در همه زن آدم گفت در بهشت اینجا عالم آراسته است و خالی بر جای اما مارا درد لی می آید که روزی در کلبه احزان خود رویم که حدیث ما با خواجگی راست نیاید سرّا چترّ الدّا آدم آدما در غربت می آیی گفت چرا نیاییم که ما را کاری در راهست گفتند کار بیاز گفت این کار دیگر کار ساخته تو هست بهشت در فرمان رضوان و ملایکه چاکر و خادمان گفتند دار السلام بدار الملام بدل باید کرد و تاج از سر باید نهاد و بجای تاج خاک افلاس بر سر باید کرد و نام نیکو بملامت وعصی آدم ربه عوض باید کرد گفت همه کردم تا لاله ابتلای در عالم دادم و دست غارت بر دولت

خانهٔ خلافت کشیدم   رباعیـــــــ

کار از این خوب شد که رام کنم ٭ خویشتن بندهٔ تو نام کنم ٭
می نترسیم از ملامت خلق ٭ هر کجا بینمت سلام کنم ٭   صحیح نترسیم
تا نگوئی که از آدم بهشت باز ستدند دل بر یافتن بهرغ بریان
نبایست جان سوخته و جگر خسته بجود و قصور ننگرد آب
و خاک را اندک مشمر هر چه دارد آب و خاک دارد و هر جا آمده
است با آب و خاک آمده است دیگر همه نقش بر دیوار رند آورده اند
چون شهباز محبت از آشیانهٔ عزت بر پرید بر عرش
رسید عظمت دید در گذشت بر کرسی رسید وسعت دید در
گذشت بر آسمان رسید رفعت دید در گذشت بر خاک رسید محنت
دید فرود آمد این عجب چیست گفت من محبتم و این محنت است
میان ما بنقطهٔ تمیز بود در عالم صورت و در عالم معنی
خود داند آنها که دانند ای برادر امیدوار باش و لنگان
و لوکان قدمی می زن که این دولت بفضلست نه باستحقاق
باللّٰه العظیم اگر باستحقاق بودی نصیب من و تو ذرهٔ
نیامدی لیکن علت از میان برداشتند تا چه انک پاکان امید می
دارند بی باکان و ناپاکان هزار چندان دارند آن سر مزبله

کرارتیز

که آشیانه سکانت روا بود که صدر ملوک کردد ولیکن اسباب

درمیانست اگر میخواهی که بجایی رسی یا کسی کردی لابد

از انجا که بغداد شوریده و آلوده است بیشتر باید شد و دمی

باید زد و از شریعت زاد و راحله و از حقیقت بدرقه و دیگر

حدیث و حکایت در باقی دی که دلست امروز در کارست

و فردا در کارست امروز در عشق و شوقست فردا در راحت

و ذوقست گفته اند انا کر خداوندان اندوه اند اگر فردا بر

خیزند و سینه خود را بشکنند اگر ذره از اندوه خود کم یابند

فریاد بر آرند که هشت بهشت یارای آن ندارد که بیرامون

آن اندوه کردد والسلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

مکتوب بنجاه یکم در طریق الی الله برادر شمس

ارشده الله الی طریق الحق بداند که خواجه بایزید بسطامی

را پرسیدند کیف الطریق الی الله فقال للسائل ان

غبت عن الطریق تصل الی الله گفت چون تو از راه

غایب شوی بحق رسیدی از اینجا معلوم کن جایی که راه بین

حق بین نبود خفتن باید و ... چون بود مرا و ترا با سر

ریشی خود کار افتاده ... او در اینجا بینیم لاجرم نمی بینیم

مگر خود را اگر نظر منا و تو بر وحشت جهل و تفرقه نفس
خود افتد هرگز دعوی مسلمانی نکنیم و از آنگاه توانی
دید که قطره از قدح شرع در دهن روزگارت افتد دیده
دلت گشاده شود آنگاه این بیت روی نماید که گوئی بیت
توبه کردم زهر چه دانستم ٭ نامه چون نام تو زبر کردم ٭
گفته اند که آفتاب بی نیازی که بر دریاها علم علما تافت در
همه دریاها قطره نم نگذاشت گفتند ای ساداتی که همه بندها
از کلید شما باز میشد چرا در شما بسته گشت این دانی چیست
کواکب و سیارکان را چندانی دعوی وجود و کار و بار است که سلطان
آفتاب طالع نگشته است چون سلطان آفتاب طلوع نمود
هیچکس را نه دعوی وجود ماند نه گفت و نه شنید نه کار و بار
ازینجا بدان ذرات وجود را با پرتو توحید کجا طاقت
بود چون آفتاب علم او بتابد همه علمها جهل شود چون
ارادت او بتابد همه ارادتها بی کرد چون قدرت او بتابد
ظاهر شود همه قدرتها عجز شود چون تجلالت عز او آشکارا
شود همه جلالها و عزها در خاک نشستند تا چون وحدانیت
او پرده کبریا از جمال بردارد همه بتان تو ذات در بادیهٔ عدم

منحلم

منعدم شود تا توانی دعوی مالکی مکن دو کاینات از تو دریغ
نمی دارند و در سرمایهٔ با تو خصومتی نیست اما خود را فراموش
مکن خطبهٔ خود مخوان مگو من چنین و من چنین که دعوی
با تو همان کند که با فرعون کرد که گفت اَنَا رَبُّکُمُ الْاَعْلیٰ و این
نفس تو با جبّه و دستار میگوید اَنَا رَبُّکُمُ الْاَصْغَرُ نفس
تو همان فرعونی میکند که نفس فرعون کرد لیکن نفس فرعون
چنانک بود خود را نمود اما نفس تو خود را بلباس مسلمانی
بتو می فروشد و تو ضربت غرور او میخوری او را همان
دعوی است که فرعون را بود لیکن می ترسد بر جان خود
اگر خود را نماید و بصحیح آید کشته شود زنهار خداوند
مباش غلام باش که اینجا تیغ توحید برکشیده اند هر که بیدا آید
سرش بردارند چنانک ابلیس بیدا شد سرش برداشتند بنده را
ملک نبود و بر خود ولایت نبود باید که هر چه کند بدستوری
مولی کند نه بمراد خود و اختیار خود قران مجید میگوید
ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا عَبْدًا مَّمْلُوْكًا لَّا يَقْدِرُ عَلٰى شَيْءٍ
و این را علم معرفت باید و سایهٔ دولت بیر که چه بد این دیده جز
بدرگاه بیران کار افتاد، چه باغث یافته نیابد که چنین گفته اند

هر که لا اله الا الله بر زبان می گوید
سجده میکند و در امر او ملوک ...
می سازد این را ایمان زبان و ...

مَنْ لَمْ يَكُنْ لَهُ اُسْتَادٌ فِي الدِّيْنِ فَاِمَامُهُ اِبْلِيْسُ
و علما چنين گفته اند اَلْعِلْمُ يُؤْخَذُ مِنْ اَفْوَاهِ الرِّجَالِ
کسی که بمراد و خواست خود معاملت ورزد همچنان بود
که دانشمند از کتاب یاد گیرد اگر چه عالم بود و لیکن چون
بی استاد بود راست نبود پس بدانکه چون تو بکردی لقمهٔ
تو بگردد کار تو نیز بگردد اگر تو هزار بار جامهٔ لباس و لقمه
بگردانی و خود را در میان این قوم تعبیه کنی تا تو نگردی
این همه سود ندارد ازینجا میان این قوم تعبیه کنی تا تو
نگردی طایفه گردش اصلی بزرگ است در جمله و ریاضت
و خلوت مقصود گردش است که بی گردش هیچکس را روش
نباید هر گرا بینی که بظاهر خود در مانده است در بند دستار
و جبّه و کفش و در کوتاهی و درازی جامه و در سپیدی
و کبودی آن بدانکه هنوز در بند خود است در پرستش خود است
با غلامی خود توانی کرد یا غلامی دین ضِدَّانِ لَا يَجْتَمِعَانِ
تا در خود یک ذرهٔ طلب قبول خلق و آرزوی جاه می بینی
و اگر ترا کسی استخفافی کند او را به بیچ هیچی نسبت کنی و ترا
با وی خشمی بود بدانکه تو همان دانشمندی یا همان خواجهٔ

محکم

محترم هنوز ترا دین قبول نکرده است ترا در خودی باید
گشت تو جامه دیگر دانی چه سود اگر تقدیر کنی که هزار
سال در یک خرقه بگذرانی و همه عمر بگیاهی سر بری و در صومعه
مسمار کنی ناکس ترا نه بیند و همه مرغان در تابستان ترا سایه
کنند ای خواجه نگر تا در خود بغلط نیفتی که آن همه فریب
نفس است و مکر و خداع تا هر موئی که در تن تست بکفر بر تو
گواهی ندهد وان تو تبرا نکند در دولت بر تو گشاده نشود
و سلطان دین ترا در حمایت نگیرد در جمله بدانکه هر که
از خود خیزد هر آینه در خود فرود آید قدر و عزت پیران
اینجا بدانند آنکه دیده مار و کژدم بزمستان نجنبند آن نه
از صلاح و تقوی و عفت ایشانست لیکن روزگار دست
نمیدهد چون هوا گرم شود و باد بزیدن گیرد و روزگار دست
دهد آنگاه تماشا کن تا چها کنند نفس آدمی مار و کژدم
اوست نیش آدمی زبان اوست چند گاهی که بخانه بنشیند
و از خود خود صلاح نماید آن دانی چیست بر مراد او نشده
است و در خواجگی خلل افتاده است خواهد که آن خلل را که در
خواجگی شده است بدین تلبیس بپوشد چنانکه بیاد شغل داران

وکارگذاران را دیده که چون معزول شوند ودر قدرت وقران
خلل افتد بر سر سجاده بنشینند ورحل در پیش نهند وقرآن
خوانند وروزه نوافل بدارند ونماز نوافل بگزارند واوراد
دراز وفراخ بخوانند هر که بر ایشان گویند کار کار اینست آن همه
هیچ نیست خداوند مارا کرم کرده است این سخن در نفس خود
راست ودرست است لیکن او مرد این سخن نیست نه بینی که اگر
آن شغل بدو باز دهند ودران مرتبه بنشانند بشادی در عالم
نگنجد وبروح پیران وبزرگان دعوتها بسازد همچنین نیز
مردی در خانهٔ خود بنشیند چند گاه زبان خود را راست کند
وتیغ بزهر آب میدهد تا بر خلق زند واز جمله زهر نفس
را غیرت دین نام نهد واز حمق ونادانی عزت نفس را صلابت
شرع گوید زینهار نگر تا این ازو قبول نکنی ودر غلط نیفتی
پس ازینجا معلوم شد که کسی را بی پیر قدم نهادن درین راه راست
نیاید که بزرگان گفته اند روح در استغراق در عالم محبوس
مانند مرغی است در دام افتاده هر چند اضطراب بیش کند
ودست وپایش بیش زند بند محکم تر میگردد بضرورت محتاج
بود بکسی دیگر که بند او بگشاید وآن پیر است وپیر مثال فرستادن

درآید

بیغامبران

پیغامبر است صلوات الله علیهم و سرّ دیگر آنست که مرید
در ابتداء حال قابل انوار حق نیست زیرا که او بر مثال شپرک
است که دیدهٔ او طاقت روشنایی آفتاب ندارد و در تاریکی محض
رفتن ضلالت و هلاکت بود پس روشنایی می باید که از آفتاب
کمتر بود تا ازوی انتفاع تواند گرفت و بروشنایی آن راه
تواند رفت و آن روشنایی دل پیر است رضوان الله علیهم اجمعین
و سرّ دیگر آنست که مرید در ابتداء حال که در مثال جرم ماه قابل انوار غیب
شده اند دیگر مرید را چون درد طلب پیدا آید و شغل در دطلب
کند و نمی داند که چه می باید کرد چون عنایت حق او به پیری رساند
ازوی بحکم نظر درد نی درمان باز یابد و بوی حق بواسطهٔ دل
پیر بمشام او رسد کردن بتهذ و سکون یابد ارادت اینست
ای برادر اورا بالین آب و خاک سر تهاست و کرمهاست و در خبر
است چون عزرائیل آهنگ جان یکی بکند ازین امّت از حضرت
عزت خطاب بدو رسد که سلام و تحیّت ما اول بدو رسان پس
دست بجان او بر و در کلام مجید خوانده که فردا حق تعالی
بی واسطه بر مومنان سلام گوید سَلَامٌ قَوْلًا مِّن رَّبٍّ
رَّحِيمٍ لا اله الا الله کلام او ازلی و سلام او ازلی اکرارادت

چنانکه ماه در اول حال
است نور از آفتاب می گیرد

قدیم او را با این مشتی خاکیان کرم نبودی دراز بی ایشان
سلام نکردی عزیزی بربن اشارت کرده است رباعی
اثر اکر ز محبوب سلامی باشد .. وانحضرت او بلطف بیامی باشد
در حلقهٔ بندکانش خر یلمنیر .. قصهٔ حکم کم از غلامی باشد
در لیلة القرب والکرامة حق تعالی بر بیغامبر صلی الله علیه وسلم
سلام کرد کفت السَّلَامُ عَلَیْکَ اَیُّهَا النَّبِیُّ عزیزی اینجا
میکوید چون دو دوست از بعد بعد فراق یکدیکر رسند اول
آن سلام کند که شوق او زیادت بود وَاَنَا اِلَیْهِمْ اَشَدُّ
شَوْقًا سر این معنی است وانکه تسلیهٔ حضرت رسالت بسلام
با هر یکی بیشی کردی رفتن بود برین سنت والسلام ٥٥
بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ مکتوب بنجاه دوم در کفت
و رفت برادر شمس الدین شرفه الله بالعلم والمعرفت
بدانک جملهٔ علما کفت را اصل نهادند و رفت را بر کفت بنا
کردند کفتند نخست کفت است بس رفت رفت فرزند کفت است
تا کفت نبود رفت درست نیاید علم کرفتند از راه سمع ونطق
کرفتند و اهل حقیقت علم کرفتند از فتوی الهام کرفتند
خواجه جنید رحمة الله کفت حَدَّثَنِی قَلْبِی عَنْ رَبِّی واین

انطاء بود

انگاه بود که آن مرد در شرع جمع شده بود و این دولت که یابد
ببرکت روفت شرع یابد و اهل حقیقت چنین گفته اند که علم
سخن نیست علم دیگرست و نطق دیگرست زبان را با علم قرابتی
نیست علم آن بود که مرد را در راه دین بکار دارد و نطق در علم
مجاز بود و در علم صدق بود و علم جز در عالم حقیقت
نبود و ولایت زبان بر حروفست و حروف متناهی است و علم
که رود از دل رود و دل را حرکت نیست و عالم حقیقت اوست
خداوند تعالی علم بهر کسی ندهد و سخن از کسی باز ندارد
زبان از کسی دریغ نیست همه را بود در غانوا زبان هست ولیکن
لغت و چون دل نیست علم نیست اگر ترکی را نام کسی
بیاموزی بگوید ولیکن فرق نتواند کرد اگر موسی و عیسی
بتکلف در ترکی بیاموزی بگوید ازین جاست که شیخ ابو
واسطی گوید رحمة الله در همه اسما نه از زبان تسبیح و تهلیل
هست ولیکن دل نیست دل معنی است که جز در آدم و فرزندان
وی تعبیه نکرده اند پس علم آن بود که ترا شهوت و بایست
و اختیار بر تو بربندد و ترا راه حق نماید و راهبر تو باشد
اما علمی که آن شهوت تو باشد تا ترا بشهوت و مراد نفس ساند

ووسیلت باشد ترا بودرگاه غولتان وظالمتان آنرانه علم گویند
آنرا دام خذلان گویند علم آن بود که ترا الا رصد رها بیابی که ماها
نشد واز گفت بکنای آرد وانمنافقت ومنازعت ترا برهاند
نه انک کلاه خواجگی برسر تو نهد وکبر رعونت ودعوی بر جان
تو بنهد علم آن بود که آینه حقارت وخسارت ونقصان
تو در پیش تو دارد هرکجا که مسلمانی بیبنی تو باید دامن خود
ازو درکشی وبگوئی نباید که آسیب از جامهٔ من بوی رسد
جامهٔ آن مسلمان پلید شود پیری در راهی میرفت با مریدی
چند سگی در پیش ایشان آمد مریدان ازو دامن درکشیدند وپیر
نیز دامن درکشید پیر مریدانرا پرسید چرا دستها از دامن کشیدن چه
بود گفتند تا جامهای نماز نشود پیر گفت غرض من این
بود تا آن سگ بمن آلوده نگردد ایشان خود را چنین دیده اند
پس باید که چون مسلمانی را در راه ببینی بدو بگذاری وخود بگوشه
شوی چنانک اهل ذمه با مسلمانان کنند چون ذل خود ببینی
خود کلاه عز در سرت نهند خواجه ذو النون مصری رحمه الله
با مریدان بمجلس دانشمندان رفت بفرمودند تا ازوی سوال
کردند که داناترین خلق کیست گفت متهم باز سوال کردند که نادان

بزین

ترین خلق کیست گفت هم منم گفتند آن سخن را بیان کن
گفت داناترین خلق بعیب خود منم و نادان ترین خلق
بعیب خلق هم منم روندگان راه حق تیغ کرده اند بر فرق
خود زده اند اکنون با دعوی روندگی و علم تیغ بر فرق
دیگران می زنند لاجرم هیچ ثمره پدید نمی آید و دیگر علم
آن بود که خشیت دامن وی گرفته بود إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ
مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ بیدا آمد که علم صدف گوهر خشیت
است چون در صدف خشیت نه بینی بدانکه هر دریا سینه گوهر
علم نیست و خشیت آن بود که راه بر هوا نبری اگر موری
... بود باید که بر و راه بگذاری و جاه و در آن راه ... ک
... ادعت نگنی خواجه بدان دو حرف که خوانده اند یا بدان دو
... که دارد یا بدان دو قدم که در راه دین نهاده است
... در شهر کسی را این محل خود نمی بیند که با او سخن
... در مجلس نمی داند که چگونه بنشیند در راه نمی داند
که چگونه رود علم را بر سر نهاده سجاده بر کتف افکنده و در
عالم نمی گنجد بزرگان گفته اند که نهایت علم همه علما بدایت
ارادت مریدی بود ارادت که بنا بدان و اخلعتی که مرید بپوشد

آن بود که او را از خود بیرون آرد و دوم خلعت آن بود
که هر چیزی که تا اکنون در لباس جمال حق میدید اکنون
همان چیز را در عین نکال و نکرت بیند قدم قدم میرود
و نهایت سخن بدین باز آید که آتش ارادت همه چیز را
در وی بسوزد آنگاه بعد از این در عالم بیداری افتد و آن
آن باشد که روشنائیها دید و کرد و سخن بزبان او رفته
کرد و خلق از سخن وی متعجب بماند که سخن
سخن دیگر است نماند پندارد که وی بجائی رسیده است که
خلق نرسیده است پس همانجا مقام کند بازبانی چرب و سخن
دلربا پس این دام فریب نفس بود پیر اینجا بباید تا از
منزل او را بگذارند و از توقف در روش آرد که در نور حجب
زیادت از آنست که در ظلمت و از اینجاست که عارف را سخن
نبود و قلم نبود و دیده نبود که در کون مردمان نگرد اقتدا را
بدین بود که النبي الامي رسول را علیه السلام قلم نبود
و از کتاب بر خواندن خوانده نبود و ما ینطق عن
الهوی ان هو الا وحی یوحی و از اینجاست که واقعه
مرید بزبان علما حل نشود که علما خداوند مذهب اند و سول

بگذارند

مریدان

مرید از مشرب بودنه از مذهب اقتدا مرید بعالم درست نیاید
که فتوی همه ابر ظاهر رود و مرید راه هرچه رود در باطن رود
مرید که میان در بسته است مر هلاک خود در بسته است و عالم بر آنچ
میداند نجات خود می‌طلبد عالم در بر داشتن است مرید آنچه
از دیگران مانده است همه در سینهٔ او جمع شود و همه علوم را
گذشتگان او را بود و مرید در انداختن است و در گذاشتن و هرچه
میداند میخواهد که نداند و هرچه دارد میخواهد که ندارد از خود
همی اندازد تا کی بیرون آید پس ضد یکدیگر اند میان ایشان موافقت
صورت نه بندد بهیچ وجهی از وجوه درین مکتوب کرات
مطالعه کنند و نیکو دریابد که فواید بسیارست ای برادر پارهٔ آب
شده در پارهٔ پوست زنده کی رسد او را که گوید منم یا این از
منست یا که از آدم زادیم روز مصیبت زادیم فرزندی که روز
مصیبت زاید او را آوازی که بسمع او رسد نوحه بود لاجرم هر که
بدین حرف واقف شود زهره اش آب گردد و خواهد که در عدم
شود و دفتر وجود از وی پاک گردد آنانکه در هستی ابد افتادند
اگرچه در جهان ابد یافتند از ولایت نبوت و صدق محبت آرزو
می‌بردند بر کسانیکه از عدم بوجود نیامده اند آخر شنیده که آن سلطان

انبیا که تاج لولاک لما خلقت الافلاک بر سر داشت چه گفت
یا لیت رب محمد لم یخلق محمدا ای کاش خداوند محمد
محمد را نیافریدی و عمر خطاب رضی الله عنه با این خلعت
و رفعت که شنیده لو کان بعدی نبی لکان عمر
اگر بعد از من پیغامبری بودی عمر بودی روزی در راهی میرفت
دست دراز کرد و کاه برگی برداشت و گفت یا لیتنی کنت
هذه ورقة ای کاشکی که عمر این کاه برگی بودی و عمران بن
حصین رضی الله عنه بر خاکستری میگذشت دید که باد در وی افتاده
بود و ذره ذره در عالم عدمش می برد گفت یا لیتنی کنت
هذه ای کاشکی که من این خاکستر بودی والسلام ۵۵

بسم الله الرحمن الرحیم ٠ مکتوب پنجاه سیوم در همت
و در فضیلت سه وقت روز جمعه و خواندن سوره اخلاص و آیه
فان تولوا فقل حسبی الله ده کان بار بعد از هر فریضه برادر
شمس الدین شرفه الله بتشریف النعمة بداند که مرید دون همت
جائی نرسد مرید را که اسب همت وی تا بهشت بیش نرود
مرد این میدان نیست گفته عارفانست همه چیز ها بر مرد خوش
خواستن کار زنان بود نه کار مردان سر این معنی است انک امام

شبلي گفت رحمه الله حَرَامٌ عَلَى مَنْ يَهْتَمُّ بِالدَّا دِيْنِ
أَنْ يَحْضُرَ مَجْلِسَنَا كسي كه همت او از هرچه نسبت بدنيا و
آخرت دارد پاك نشده است حرام است اورا كه بمجلس ما آيد
معني است كه گفت

قطعه

علا آن بود اي برادر خود را :: از حد حدوث بر تر آري
آنگاه بعون حضرت او :: در مقعد صدق اندر آري
هر كسيرا در زير همت خويش بنهاده است وقيمت هر كسي همانست كه
همت اوست كه قِيمَةُ كُلِّ امْرِءٍ هِمَّتُهُ قيمت هر كسي دوست
اوست از اينجا هر كسي قيمت خويش امروز تواند شناخت بس اگرا
كه همت آن بود كه مَا يَدْخُلُ قيمتش آن بود كه مَا يَخْرُجُ هر كرا همت
آن بود كه در شكم در آيد قيمتش آن بود كه از شكم بيرون آيد و آن
من و تو نيم واين خود از كجا كه مرا و ترا قيمت بود اي برادر
اگر فردا سر بر ما صلح شود كه لَا عَلَيْنَا وَلَا لَنَا نه چيزي
بر ما بود و نه چيزي ما را بود گوي از ميدان برديم عارفي را
در حال مرض موت گفتند چيزي ترا آرزو هست تا بياريم گفت
آري هست گفتند چيست گفت عدمي كه او را وجود نبود چيز آن
شده گفته است

رباعي

ازحال دل شکسته ام میدانی ٭ وازصفحهٔ سجان مرادمن میخوانی
حیران شده ام بلطف خود دستم گیر ٭ ای آنکه تو دستگیر هر حیرانی
الغرض مرید بلند همت اول قدم که نهد بر جان خویش
نهد نه بر زمین و اول تیغ که بیازماید بر جان خویش آزماید نه بر
کافر کافر زخمی که زند بر تن زند وجز قصد کالا نکند اما نفس
زخمی که زند بر قماش دین زند وجز قصد غارت ایمان نکند
زخمی که زنی بر نفس خود زن که اگر تو با او محابا کنی او با تو
هرگز نکند پس اهل این حدیث همه تیغها بر خود بدین زنند و همه
قهرها بر خود بدین رانند تا این سوابی دعاوی را پست کنند و قصد
ازین بعض
آن دولت کنند خواجه سنائی راست علیه الرحمة مثنویات
تو گنج نه سپهری در میانه ٭ برای از چهار دیوار زمانه
یعنی جبار طبع
طلسم و بند تو نیز نجات بشکن ٭ در و دهلیز موجودات بشکن
تو گنجی لیک در بند طلسمی ٭ تو جانی لیک در زندان جسمی
اگر تو روی بنمایی ز پرده ٭ بسوزی هفت چرخ سالخورده
چو از حق ترک زندان می نیابی ٭ عجب نبود اگر آن می نیابی
این طایفه بلند همت اند هرچه در تحت ذل کن در آمده است
بگوشهٔ چشم ننگرند و بهشت و دوزخ را بخادمی بارگاه همت

گنجی

خویش بسنزند بلند همتی گفته است **قصیده**

خود را ز خودای پسر جدا کن ؛ پیراهن صابری قبا کن

سرمایهٔ هر دو کون یکبار ؛ در عالم عشق او هبا کن

بر بام فلک بر آی بهمت ؛ بی کام و زبان برو ثنا کن

و سر این دانی چیست آنست که حق تعالی از میان هژده هزار عالم گروهی نیافرید از آدمیان بزرگ همت تر و این آزانست که هیچ گروه را نگفت **وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي** مگر آدمیان را و اندر هیچ گروه پیغامبران و کتابها نفرستاد مگر اندر آدمیان و بر هیچ گروه سلام نکرد در ازل مگر بر آدمیان و هیچ کس دولت دیدار خود نداد مگر آدمیان را و آدمیان بودند که از قوت همت خویش و بزرگی همت خویش طاقت فراق نداشتند بدنیا از دل ایشان حجاب برداشت بعقبی از چشم شان حجاب برداشت تا در دنیا جزوی را نخواستند و در عقبی بجزوی ننگریستند و این سخنه در مکتب **مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى** آموختند

عزیزی گفته است **مثنویات**

الا ای مرغ همشیره زمانی ؛ چه خواهی یافت ازین آشیانی

ببر وا ز معانی باز کن پر ؛ سرای همت در را باز کن در

جو تو بو سد در حضرت نبيني، تو باشي جمله و خود را به بيني،
ذلك تا قدم بر غفلت ننهي روزگار بر اهل غفلت تاوانست گفته
ن يكي خواهد كه قدم مجاز در كوي مردان نهد آن سر اشقيا
كه او را ابليس خوانند دامنش بگيرد و گويد من از بهر اين
كار زنار لعنت بر ميان بسته ام تا هر ناشسته روي قدم در كوي
مردان ننهد و اگر كسي بي تاج توحيد و اخلاص در كوي مردان
قدم زند قدمش بي كنم اشارت برين معني كرده كه گفت بيت
معشوق من كنت نشين بود منى مگذار درون هر كه ندارد سر من،
و آن لعين براي هر دون همتي از جاي در نجنبد كه تكبري
با هوا دارد و نازي در سر نه بيني كه از تكبر با آدم عليه السلام
هم كاسه نشد اما چون صديقي در مملكت بديد آيد كه پر تو
صدق او بر ساق عرش تابد ابليس گويد وا ويلاه وقت
كار آمد چه حيلت سازم تا قدمش را بي كنم اگر قدمش بي تواند
كرد خود ويرا در فتراك خود بندد و گويد اي بيچاره با ما ساز
و اگر نه بخلاف بديد آيد و گويد يا صديق در راه دين هر دم
برخوردار باد اني گويم مراد عابي كن با شفاعتي كه كار من از اين
هم در گذشته است حاجت من انست كه مرهمي از لعنت بر عرت

ما نيجي تاني

مانیی تا این طراز لعنت در عهد دولت تو تازه کرد چنانک انبیا
بخلعت نبوت فخر کردند آن سر اشقیا بران طوق لعنت فخر میکند
که بی واسطه بر گردن وی کرده است در خبرست که روز قیامت
خطاب بعزیزان رسد که آن سر اشقیا را بدوزخ برید ده هزار فرشته
بوی در آویزند نتوانند جنبانید ده هزار دیگر مدد کنند هم نتوانند
جنبانید خطاب بعزیزان رسد که گردنی را که طوق لعنت ما دارد
بی واسطه شکستن آن گردن جز بقهر ما نباشد چون قدرت ازلی
آن طوق لعنت از گردنش باز کند آن لعین بیچاره گردد سگی از
قعر دوزخ حمله آرد او را در دهن گیرد و بقعر دوزخ فرو
برد این همه ولایت لعنتی است که بی واسطه در گردن عزازیل
نهاده بودند اگر ولایت و نواخت بی واسطه در حق عزیزان
ظاهر شود نه آسمان بار آن کشد نه زمین نه بهشت طاقت آن
دارد و نه دوزخ جز عالم دانست پادشاه قدیم صدق جدانرابی
تا ابد از شیخ لقمان سرخسی رحمه الله روایت کنند که وقتی در
سماع بود یکی از درویشان صادق چنانک مرغ بر پرد بر پرید و بر
سر درخت نشست گفت یا لقمان بیا تا بپریم لقمان گفت رحمه الله
ای سلیم دل در کونین کجی گنجیم ما که بر پریم برون از دو کون

بويتيم منكر اين حديث نتواند شنيد واكر بشنود باور ندارد
بيچاره بايمان بشنو كه غفلت بر نتابد تا ترا روزي دستكير
واكردن وسادست كير نبايد در كور دست كير آيد واكور در كور دست
دستكير نبايد در قيامت دستكير آيد هشدار اي برادر تا در حالت اين
صديقان بعقل دليل خويش تصرف نكني كه اين سخنان بعقل
مختصر نتوانست شنيد سخن اين صديقان بايمان بتوان شنيد
بس بايمان بشنو تا دستكير آيد در دنيا وآخرت هر اينه كه دستكير
آيد كه سخن آن عزيزان ضايع نشود   مثنوي
تا يكي بايزيد بيني فرد ؛ خدمت صد يزيد بايد كرد ؛
سلطان انبيا را بين كه مهتر وسيد هر دو كون است صلي الله عليه وسلم
هر باركه هلال غلام مغيره بد بد آمدي بيش وي بازشدي واكرام
كردي وبد دعا وصيت كردي وبد چشم كرمانه دعا او را آمين
كفتي اكر بر ملت اوئي ملت او اين بوده است كه شنيدي واكر نعوذ
بالله منها نه بر ملت اوئي كلاه دعوي از سر بنه وكليد عهد
دين بازده اكنون بحقيقت بدان كه ميدان طلب مريدان صاحب
همت نه عرش است نه كرسي نه آسمان نه زمين واكر كويي كجا است
انجا كه كفت انّي في قلب عبدي المؤمن التقي النقي

جرجي

جبجاي عرش استحقاتم حقا كه رفعت عرش از بانش عمت

اين حرجان زمين است نه بيني كه در حق سعد بن معاذ رضي الله

عنه جه فرمود اهتز العرش بموت سعد بن معاذ

علو همت سعد را بر عرش ولايت زاده بودند جون سعد رضي

از دنيا بيرون شد لرزه بر عرش افتاد اي برادر نسب آدم

در عالم حقايق بديشان زنده است و منهج صدق بثبات

قدم دولت ايشان معمور در عالم حقايق ايشانرا نزاع

القبايل كويند جنانك بلال از حبش و صهيب از روم و

سلمان از فارس و خواجه اويس از قرن رضي الله عنهم

صفاء يقين ايشان بر خاري كه قدم نهد سوسن دين كرد د

و خرشيد همت ايشان بر هر مطيع كه تابد مقبول كردد و اكر بر

عاصي تابد محفوظ كردد و اكر بر بيكانه تابد يكانه كرد د خواجه

سنايي كويد رحمة الله — مثنويات

جان فروشان باركاه عدم ؛؛ خرقه پوشان خانقاه قدم ؛؛

جنك در حضرت خداي زده ؛؛ هرجه آن نيست پاي زده ؛؛

ما عبدناك اجتهاد همه ؛؛ ما عرفناك اعتقاد همه ؛؛

بفعل الله ما يشاء از هوس ؛؛ ساخته بنده وار حلقه بكوش

فارغ از صورت و مراد همه ؛ برتر از کثرت و تضاد همه ؛

نام شان زیر صرف نادانی است ؛ جه عجب کنج زیر ویرانی است

بر کهر رخت بقاء ایمانی ؛ از ره کفر در مسلمانی ؛

ساخته هر یک از میان ضمیر ؛ از قل الله ثم ذرهم بیر ؛

خورده یک باده بر رخ ساقی ؛ هر چه باقی است کرده در باقی ؛

آخر شنیده دلیل صدیقی در قادورن بر بیکانه عرض کردند کفت

هرکز کمان نبودم که در ملت اسلام جنین مرد بود که جکر ش

با شتیاق در راه حق خون کشته است باز نار کبر کی از ادب

نبود در دلیل جنین صدیقی سخن کفتن در حال زنار ببرید

و قدم بر جاده ایمان نهاد جه کویی ای منکر بی دولت

که بول ایشان بهتر از قول من و تو باشد یا نه اکر بوی مسلمانی

است انصاف بده و بکو بهتر از هزار مدعیان علم امروز که

بوقت نماز یک تن را از سر دو کان در مسجد نمی تواند آورد

این علم همان علم است لیکن این علمانه آن علما اند آنکاه

علما را همه کردار بود و کفتار نه اکنون همه کفتار ست و دعوی

و هیچ کردار نه و انکه در حق جنین صدیقان سخن کفتن و بانکار

و باعتراض بیش آمدن این از کوری و نابینایی بد کوینده

بیت
برده رخت هار دو جهانی ؛
از ره کفر در مسلمانی ؛
یعنی این بیت است بر هر که نظر
خداوندان این جو ... ز ...
خداوند و طالبان خداوند ...
اکر این جنین صنوع باشد ...
و ... اکر منکر ...
با زکیر ...
بند ... اکر ...
نظر ... رفته است هر جند
بجای رفتم مکر در مسجد
دیدم ... در توحید
خود را ... و ...
در بتخانه ... دعوی
... و قصد او قصد خداوند
... بردن مسلمانی این باشد
بیان در این ... یک حکایت را
خواجه ابو سعید

آموز

از بعد من ... [illegible]

بنکو کفته

بنیکو گفته است   **مثنویات**

زنور چشم سر چیزی نیاید ؛ دلت را نور چشمی می‌نماید ؛

که عیسی را و خر را چشم سر بود ؛ ولی چشم دل عیسی دگر بود ؛

ای برادر عهد بینیان عهدی بود که از سنگ بوی دل می آمد نه

در عهد ما بدرو زمان ازدل‌ها ، ما بوی سنگ می‌آید آسمان سوخته

این حدیث است و زمین خسته این حدیث است اگر در آتش‌کده

گبران روی از آتش بر بان حال شنوی که با تو گوید که ما در سوز

خویش بصفی آئیم که ما را بیرو ای این مسنی بی‌حرمتان نیست

واگر در بتکده بت پرستان شنوی همچنین شنوی پیغامبر ع م

چون در عالم رسید اول سجده شکر بتان کردند در خانه کعبه

سیصد و شصت بت بود همه در سجده افتادند **رباعی**

رفتم بکلیسیای ترسا و جهود ؛ ترسا و جهود را همه رخ بتو بود ؛

از بوی وصال تو به بتخانه شدم ؛ تسبیح بتان زمزمه عشق تو بود ؛

خواجه عطار راست علیه الرحمة **مثنویات**

اگر چشم دلت گردد بدین باز ؛ برون گیرد زیکی ذره صد راز ؛

همه ذرات عالم را درین کوی ؛ نه بیند یکنفس جز در روش روی ؛

همه در گردش از [illegible] در روش هست ؛ تو بی‌چشمی و در تو آن روش هست ؛

کمال عشق پایانی ندارد چنین رفته است کہ درمانی ندارد
آسمان و زمین عرش و کرسی ملک و فلک از اعلی علیین تا تحت
الثری و هرچه نام شی بروی افتد بجستجوی و درتک و
پوی اند این آدمی ستم کار است که با دشمن درساخته است و از
دوست دور افتاده اگر کسی ترا پرسد که تو کیستی نگر تا حدیث
مسلمانی نکنی در روز جمعه در سه وقت یکی وقت صبح و دیگر در
میان خطبه و نماز و دیگر بعد از نماز دیگر تا غروب حاضر باشد
و خود را و کاتب را بدعا یاد دارد و بعد از هر فریضه ده بار
سوره اخلاص بخواند و ده بار بگوید فَإِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ
حَسْبِيَ اللَّهُ لَا إِلَٰهَ إِلَّا هُوَ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ
رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ۞ و بدین مواظبت نماید و یقین داند
که مقبول او مردود نگردد و مردود او مقبول نشود هر کرا
بعزت قبول بنوازند سعد سعادةً لا شقاوة بعدها
و هر کرا بذل رد خوار کردند شقی شقاوة لا سعادة
بعدها نعم طالب در آفتاب قهر خوشتر از آن بود که در سایه
لطف زیرا که سایه پرورد رنج تو در عرق بی قیمت بود که نعمة الله
در فراق امید وصال است و در وصال خوف هجر

منقوشه

شنو صفت در فراقت جون شد در وصال ؛ هم شوق به که طاقت جورت نیاورم

پیری میکوید رحمة الله که عاشقانرا خلوت در جوار مهجوران بهتر

خوشتر ازان که در جوار معشوقان ای برادر طالب او را ماندید

قبول جکار که عزت و قبول خواستن خود را شایسته قبول

دانستن است واین در مذهب عشق عیب است جنانک سوخته

کفته است رباعی

کر بپذیری بنده مقبول توام ؛ ور نپذیری جاکر معزول توام

یارد قبول تو مرا کاری نیست ؛ اینک بهر دو حال مشغول توام

ای برادر اکر بپذیرد فضل و انعام او عامست ورنه بپذیرد

در مذهب جهانداری رواست و خود آن ثمره بخت شوریده

ماست جنانک بیچاره کفته است رباعی

معشوق جو پادشاه و فرمانش رواست ؛ بر کرده او جون و جرا زهره کراست

کر بپذیرد خوی بنده پرور اوست ؛ ور بر کردد ز بخت شوریده ماست

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب پنجاه جهارم در تحریض مرید

برادر شمس الدین خلاه الله تعالی فی طاعته سلام و دعا مطالعه

کند و معلوم برادری باد که جون مرید خود را بنام مریدی آشکارا

کرد و جمله عزیزان خود را محلی کرد اید شرط آنست که در تصدیق

آن بنهایت تحقیق رساند و قدم بر جادهٔ صراط مستقیم
نهاده اند توتیاء توبه و انابت هر زمان در چشم کشد و خرقهٔ
تجرید و تفرید در بر افکند شراب طلب از دست ساقی صدق
بچشد و تیغ همت از نیام شریعت بر کشد و سر شر غوغاء هوا
و نفس کافر را خود بر گیرد و در سکر و صحو و در اثبات و محو
قدم زند عالم علوی و سفلی را بر هم زند چون حقایق ارادت
و لطایف طلب را حاوی گشت و ثمرات مجاهدات و فواید
ریاضات حاصل کرد بمقام کردش و روش نزول کرد و در مقامات
و درجات سالکان قدم نهاد و بر سر کوی مرد آن جای یافت
چون از وی پرسی تو چه ای گوید انشاء الله تعالی سوم تا
داد معنی داده بود و از گوی دعوی قدم باز کشیده روش
ارباب بصیرت اصحاب معرفت اینست که در هیچ مقامی خود را
در میان ندیده اند و هرگز بدانچه داشته اند ایمن نبوده اند که
بدیده اند بسا پیر مناجاتی هفتاد سال عمر بطاعت و عبادت
بسر برده و بمقامات سنیه و حالات رفیعه نزول کرده و در آخر
از قهر بی علت وَبَدَا لَهُمْ مِنَ اللَّهِ مَا لَمْ يَكُونُوا
يَحْتَسِبُونَ پیش آمده ای برادر کسی را که کار احبابی

وانابه باز گشته

و همتاری

وقیاری افتاده است که اکر هشت بهشت را عین دوزخ کرده
اند ودوزخ را عین بهشت وازمیانه کعبه کلیسیا برآرد
بتکده کعبه سازد وملایکه ملکوت را لباس ملکی از سر برکشید
وشیاطین ملوث را خلعت ملکی بوشاند وتاج قدسی بر سر نهد
ومحمد را که خاتم رسالت بود وعیسی را که در جریده طهارت
بود ویحیی را که هرکز کناه نکرده ونه اندیشیده در یک سلسله بدارد
وداره قهر بوس ایشان راند وخالدا ومخلدا در دوزخ بدارد
از کسی نه اندیشد واز کسی باک ندارد ویک ذره ظلم بر دامن
عدلش ننشیند جکونه جای قرار وایمنی بود وجه روی دعوی
وخودبینی بود آن یکی که سرمایه هفصد هزار سال تقدیس
وتسبیح در دست داشت ومعلم ملایکه واستاد ایشان بود یکبار
بیش نکفت انا دید آنچ دید یافت آنچ یافت روزی جبرییل
علیه السلام بحضرت رسالت علیه السلام رسیده بود برسید که
حال شما در حظیره قدس جکونه است کفت تا آن یکی را ازمیانه
مابیرون کرده اند هیچ فرشته در زاویه خود ایمن نمانده
هزار هزار جان طالبان را بر باد بی نیازی بردادند وهزار
هزار جیبان دلسوخته را در دریای لاابالی غرق کرده اند

وهزاران هزار جگرهاء احباب را کباب کردند واز حضرت
عزت ندا می آید که وجود شما چون علم است وعلم شما
چون وجود عزیزی برین معنی گفت مثنوی
من چون تو هزار عاشق از غم کشتم، کالوده نشد زخون کس انکشتم
ای برادر اگر طهارت وقدس جملة ملایکه صفت مرید تنها
بود وطاعت وعبادت همه آدمیان تنها اورا باشد بس از سکی
خودرا بهتر داند ویا نیکوتر بیند نشانه بلا باشد وهنوز منکبر
است نباید که همان شربت خوراند که آن یکی را خوراندند و
همان داغ بدهند که اورا نهادند برحذر باید بود واز خود
منکر ایمان خودرا بنظر کفر باید دید وطاعت خودرا معصیت
باید شمرد وطهارت خودرا الایش وذات خودرا کلیسا وبتخانه
ودستار وجبهء خودرا زنار وبت وسجاده وخرقهء خودرا
چلیپا وزندقه این خود مریدی که حقوق ارادت بشرطها
ادا کرده بود وبحقایق ارادت رسیده اوراست واین نشان
سلامت او وعلامت رسیدن بمنتهاء همت اوست اما بیچارهٔ
دیگری که دربند غرور وعادت مانده بود ویکحرف ازین نسخه
نخوانده همه دعوی اینجا بینی وهمه لاف اینجا یابی در میان

هج ن

هیچ نشاید این جا فرق بدید آید میان روش عالم و جاهل
و بدین جدا کرد معنی از صورت و پندار از حقیقت و معرفت
از ضلالت و بصیرت از غوایت و مبتدی از منتهی چه کفته اند
فی البدایة نطق فی نطق و فی النهایة سکوت
فی سکوت مبتدی را زبان بود و کفت منتهی را نه زبان
بود و نه کفت و همچنین است هزار دستان که شب تا روز بانک
کند بیک درم نخرند و بازی که عمری بانک نکند بهزار دینارش
قیمت کنند

قطعه

قیمت باز کس نداند کفت :: قیمت بلبل بود دانکی
این تفاوت میان ایشان از چیست :: این کند کار او کند بانکی

هرچه مبتدی را اثبات بود منتهی را نفی بود هرچه جاهل
را ابتدا بود عالم را بت و زنار بود حق سبحانه و تعالی
آن برادر را بمریدی قبول کرد انا و بصیرتی و علمی دهاد
تا محقق را از مبطل و معرفت را از ضلالت و روش علما را
از روش جهال و مذهب سنت و جماعت را از بدعت جدا کند
و هر یکی را بحق المعرفة بشناسد و سلوک راه راست کند هرچند
اندک بود چنانکه کیرد بمنه و فضله بالنبی و آله در همه احوال

اعتقاد بر حق کند و دل را از تفرقه و التفات نگاه دارد مردی

نزدیک حاتم اصم آمد قدس الله روحه او را گفت بچه چیز

روزگار میگذاری که دخلی و خرجی نداری گفت از خزانهٔ حق آن

مرد گفت نان از آسمان بتو می آید گفت اگر زمین از آن وی

نبودی از آسمان فرستادی آن مرد گفت شما مردمانرا بسخن بسته

میکنید گفت زیرا که از آسمان جز سخن نیامده است آن مرد

گفت من با تو بحجت بر نیایم حاتم گفت هر آینه باطل با حق

بر نیاید آورده اند که مردی نزدیک شبلی آمد از قلت معاش

و کثرت عیال شکایت کرد شبلی گفت بخانه باز رو و هر کرا

روزی بر خدای نیست از خانه بیرون کن عاقبت و خاتمت

ما با جمله مسلمانان بخیر باده بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب بیست و پنجم در صحبت قاضی صدر الدین و تحریص علم

برادر شمس الدین اطال الله بقاؤه فی طاعته سلام و دعا

از کاتب حروف مطالعه کند و مقرر برادری باد که صحبت

قاضی صدر الدین را غنیمت شمرد و نشان سعادت تصور

کند و شب و روز در تحصیل علم ملازمت نماید و قرار و آرام

و خواب و خورش در گوشه کند که علم معاملت را تبع مجاهدت

طریق باید آموخت تا درین راه بتواند رفت یا خود در حمایت

کسی برود که این راه رفته میداند و این راه رفته بود تا هر چه

از و بیند و بشنود براه برود علم آنکس علم او گردد اما علم

عبادات بر علم طریق مقدم باید دانست که بی آن راست

نیاید اما علم معاملات که محتاج او نیست چنانکه علم نکاح

مر کسی را که زن بخواهد کرد و علم حج مر کسی را که بر وی حج فرض

نیست و مانند این او را بود نکند بعضی علما درین حدیث

و ریاضت را چون طهارت است مر نماز را هیچ معاملتی بی علم
نبود چنانک هیچ نمازی بی طهارت نبود و اگر کسی مثلا همه
عمر مجاهده و ریاضت بی علم کند هر گونه که هست گویا چنان
بود که مردی سالها بی وضو نماز کند و یا بی ایمان قرآن خواند
اما بدانک علم بر دو نوع است علم کسبی است که از استادان گیرند
یا بمطالع کتب ایشان بردارند و دیگر علم آنست که از درون سینه
بدید آید و این بر دو گونه باشد بعضی آن بود که از درگاه بی
نیازی بر دلهای پیغامبران بپیوندد آنرا وحی گویند و یا در دلهای
اولیا بپیوندد آنرا الهام گویند و دیگر آن بود که بواسطهٔ
سینهٔ پیغامبران بسینهٔ صدیقان رسد و بواسطهٔ پیران
بسینهٔ مریدان رسد اینست معنی آن حدیث الشیخ فی
قومه کالنبی فی امته یعنی چنانک صدیقان خدای
را در آینهٔ دلهای پیغامبران بینند مریدان خدای را در آینهٔ دلهای
پیران ببینند یعنی بشناسند و بدانند دیدن این بود و آنک
در کلمات مشایخ است که مرید خدای را در آینهٔ دل پیر ببیند
آن دیدن همچنین است که گفته شد نه دیدن بچشم ای
پسر اگر علم سر همه سعادتهاست چنانک جهل سر همه شقاوتهاست

یعنی حق الدعوة الی الله والدلالة علیه

وهم نجات از علم آید وهم هلاک از جهل آید درجات
فردوسی وکرامات قدسی بعلم یابند ودرکات جحیم و
عذاب عقوبات الیم بجهل رسد ودربارگاه علم جز مومن
کسی پای ننهاد که اَللّٰهُ وَلِيُّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا يُخْرِجُهُمْ
مِّنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّوْرِ ط ای من الجهل الی العلم
ودربارگاه جهل جز کافر کسی قرار نگرفت که وَالَّذِيْنَ كَفَرُوْا
اَوْلِيَاۤءُهُمُ الطَّاغُوْتُ يُخْرِجُوْنَهُمْ مِّنَ النُّوْرِ
اِلَى الظُّلُمَاتِ ط ای من العلم الی الجهل پس چنانک
مومن را از شقاوت وکفر باید گریخت از جهل وجاهل نیز
باید گریخت که اَلْعَاقِلُ حَبِيْبِيْ وَالْاَحْمَقُ عَدُوِّيْ آخر
فتوی شرعست چنانک گریختن از جهل وجاهل واجبست
طلب کردن صحبت علما وعلم فریضه است علماء آخرت
نه علماء دنیا وعلم آخرت نه علم دنیا تا در غلط نیفتد بسی
مجاهدت وریاضت آنجا نرساند که صحبت یک روزه این طایفه
رساند نه بینی کیجوب وکنه راطبع ایستادگی وسکونست چون
او را صحبت ومجاورت باآب افتد جریان آب جاری گردد
وهمچنین مود را طیران صفت نیست چون باکبوتر صحبت

ومجاورت

ومجاهدت یافت به بریدن کبوتر مور نیز بریدن کیرد جز این
که صفت آبست وطیران که صفت کبوتر است خوب وکروا
وسود را جا که صحبت صفت میکرد بدین طریق که کفته اند
ودیکر طبع آهن آنست که بر روی آب نتواند ایستاد و نتواند
رفت اگرچه ذرهٔ بود چون او را با چوب کشتی صحبت ومجاورت
تعلق شد اگرچه یکمن و دومن بود بر روی آب تواند ایستاد
وتواند رفت فضل واثر صحبت اینجا شناسد تا این دولت
میسر شود حالی صحبت قاضی صدر الدین چون خداوند روزی
کرده است آن برادر را بجای آنست غنیمت شمرد حق سبحانه
وتعالی از ظلمت جهل بیرون آرد بروشنایی علم منور کرداند
نیاز وبیچارکی بیش کیر از دعوی خواجکی دور باش خواجه
سهل تستری رحمة الله دریں راه نظر کردم بر بصر بصیرت
بر حقایق بو کماشتم هیچ راهی بخداوند عز وجل نزدیکتر
از نیاز ندیدم وهیچ حجابی قوی تر از دعوی نیافتم ای برادر
براه ابلیس فرو نکر تا همه دعوی بینی وبراه آدم فرو نکر
تا همه نیاز بینی ابلیس چه کفت انا خیر منه بنی بنر از همه
کرداینده آدم چه کفت ربنا ظلمنا انفسنا صبحه د

ملایکتی کرد ایند و در سخت خلافتش بنشانیدند اینست نکرکه
ازنیاز شیء ذره ، کم نشد هست بهشت اقطاعش کردند افلاسش
نقصان ننهد بوقت کو خداوند آنکه میکویی اِنِّي
جَاعِلٌ فِي الْأَرْضِ خَلِيفَةً دستور است انت وانفضل
تست اما حق ما اینکه رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنفُسَنَا جهاد بلانست
خلافت عطاء تست اما داد و نهاد ما اینست که رَبَّنَا
ظَلَمْنَا الکر فرداد ، بهشت روی و بکوشه ، چشم دل باز
نکری سخت بی قیمت ود ، آدمیت قاصر باشی جیزی
که پدرت بدانه ، کندم فروخت چه کراد کند که رحمت
آنجا نهی والسلام ، بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
مکتوب پنجاه ششم در ذکر مرتبه ، اول مرید برادر
شمس الدین سلمه الله بداند که اول مرتبه ، از مراتب مرید
راه شریعت است چون بو شرایط شریعت مواظبت نمود
ودر محافظت حدود آن بکوشید وحق آن بتمامی کزارد
وهمت عالی دارد ببرکت کزاردن حق شریعت وثمره ،
علو همت طریقت بدو روی نماید وآن راه دل است چون
حقوق طریقت بشرطها بکزارد واز عهده ، او بتمامی برون آید

شیخ عبد الله انصاری قدس الله روحه العزیز
فرموده است شریعت خدمت است وازان رستکاری
است طریقت حرمت است وازان برخورداری است و همت عالی
حقیقت حق است ازدون او بیزاری است

وهمت عالی دارد که کفته اند مرید بی همت هیچ جا نرسد از
برکت آن حق سبحانه و تعالی فضلاً و کرماً بود هر از پیش
دل او بر دارد و معنی حقیقت خرد مطلوب سالکان و مقصود
طالبان و صادقانست بدو روی نماید بیت
خیال منت این کربی شرع و طریقت :. کنایندت همی راه حقیقت
طریقت بی شریعت نیست حاصل :. حقیقت بی طریقت نیست حاصل
بیک دیگر تعلق هر سر دارد :. کسی شان تفرقه کردن نیارد :.
جون مرید صادق را این معنی روی نمود روی از همه بکرداند
ودر طلب آن کمر جد و اجتهاد بر میان جان بر بندد اکر
دنیا و آخرت هزار بار بپیش او آرند بکوشه چشم ننکرد و هرچه
نام غیر بروی افتد بت و زنار خود تصور کند و کارهای
صعب بروی آسان کردد و دشوارتر بر طبع آدمی جز بی
تعلقی و بی چیزی و تنهایی نیست که این صفت خرده است
این جمله او را مطلوب کردد و اکر کسی را بینی که این مطلوب
ندارد بدانک این معنی او را روی ننموده است و نظر او
هنوز بطریقت نکشاده است و جام جمعیت هنوز بدو
نداده اند نشان مرید صادق آن باشد که بی اسبابی و بی چیزی

وتنهايي ودرويشي اختيار كند ودران مفتخر ومباهي باشد
هر رتبة كه عالي تر وهر درجه كه متعالي تر خواجه كاينات
وخلاصه موجودات صلى الله عليه وسلم درآن فخر نكرد ومباهات
ننمود مگر بفقر وبصد زاري وابتهال از حضرت ذوالجلال
درخواست وگفت اَللّٰهُمَّ اَحْيِنِي مِسْكِيْنًا وَاَمِتْنِي
مِسْكِيْنًا وَاحْشُرْنِي فِي زُمْرَةِ الْمَسَاكِيْنِ آن چه طايفه
باشند در عالم كه محمد رسول الله در حيات ومماتِ خود
صحبت ايشان از خداوند عز وجل درخواهد اگر گفتي كه در
حيات ومماتِ ايشانرا بامن دارد وآن راجاء نبودي فكيف
كه گويد مرا در حيات وبعد ممات با ايشان دار اما گفته
اند عالمها بگردند تا يك مريدي يابند يا نه چنانك شيخ ابو
القاسم گرگاني رحمة الله فرمودي كه چندين سالست تا
ميخواهم مريدي يابم مريد ابليس صفت بايد كه بود تا او
چيزي آيد خود را در فرمان باختن ديگرانست ودر
ارادت معشوق باختن ديگر فرمان بيرونست وارادت
درون اگر سلطان محمود اياز را گفتي كه برو خدمت ديگري
كن واو برفتي خطا بودي آنكس كه درين مقام فرمان برد

نبود واين جايي است كه محب را ارادت محبوب معلوم گردد واگر اينجا وارد كنند كه
ادنى درجات محبت موافقت است پس اين كه خلاف امر كند مخالفت لازم آيد نه موافقت
جواب اينست كه مخالفت صوري است از روي معني موافقت است زيرا كه كار بر ارادت محبوب
كردن مخالفت نگويند ملفوظ حضرت شيخ

نا پخته بود خدای تعالی فرمود وَسَارِعُوا اِلَی مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ وَجَنَّةٍ نا پختگان وطامعان آنجا که فرموده بودند دویدند عاشقان وپختگان گفتند ما کجا رویم بیت

گفتی دگری گزین که ای بینایی ٭ گر تو دگری چو خویشتن بنمای

بار خدایا طالبان تو از کجا بهشت قناعت کنند ومحبان تو کجا بدیگری فرود آیند

بیت

گفتی که برو حدیث ما کن کوتاه ٭ ای دوست کجا روم کجا دانم راه

حکایت یعقوب پیغامبر علیه السلام چون از کنعان بمصر آمد بطلب یوسف می آمد واگرنه نان وگوشت وحلوا بکنعان هم بود گفته ایشانست در دنیا خوردن واشامیدن ودر آخرت خوردن واشامیدن کلا وحاشا

بیت

در عالم جان آب عنب دان غذا ٭ ما بنی ما جو تو در هر دو جهان عاشق نانیم

بهشت مایدهٔ آیت نهاده در راه طالبان تا خود عاشقان بهشت کدامند وعاشقان خداوند کدامند اگر هزار بار باز کرده بود حوصلهٔ او را آرزوی قوت موجود وبستهٔ هرگز نباشد قَدْ عَلِمَ كُلُّ اُنَاسٍ مَشْرَبَهُمْ لیکن مرید را درین راه هزار هزار گونه خوف بود وهزار هزار

پرچا و هزار نشیب و فراز و هزار هزار عقبات و کلال نوع
بچندین چیزش فرود گذارند و بهزار رنگش برآرند چون
در سر پیری بود پخته و راه رفته و طبیب حاذق
گشته در هر علتی مختلف علاجی مختلف فرماید و در هر
جنونی معجونی دیگر سازد این همه آسان بود اگر بخودی
خود رود خطر عظیم بود لَا دِیْنَ لِمَنْ لَا شَیْخَ لَهٗ
گفته مشایخ است رضوان الله علیهم و این طایفه گفته اند
که بمنزل را گذاردن این کار ببایدآید بمورچه ماند که خواهد
مثلا از مشرق یا از مغرب بکعبه رود و اگر بخودی خود
رود هزار هزار سال برآید رسیدن محال بود و خطر جان
در میان باشد اما خود را در پر کبوتر بندد یا در پر بازی
رفتن بروی آسان شود کار مورچه همین است که خود را
در پر کبوتر بندد که هم حرمت در بست او را هم خود بخود رفت
در راه کبوتر مانده بود او خود بچند گاه بکعبه رساند بیت
مور مسکین هوسی داشت که در کعبه رسد دست در پای کبوتر زد و ناگاه رسید
و همچنین پیر کبوتر کار مرید است و مرید چون مور ضعیف چون
خود را او در پر پیر بندد راه خویش رفت آن راه پیر است

که مانده است

که مانده است گفته اند مریدی خدای را در جان پیر دیدن باشد
که پیر آینه مرید است که روی خدای را بیند یعنی بداند و بشناسد
نه دید به چشم تا غلط نکنید هر که در راه طریقت پیر ندارد
مرید باشد مرید را و هر که پیر خواست و مراد خود نخواهد مرید
مراد خود است نه مرید پیر که گفته اند مریدی پیر پرستی
باشد مَنْ يُطِعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللّٰهَ و ان حجت
بود که اعتراض از میان برخیزد به هر چه قول و فعل و حال
و صفت پیر بیند اعتراض نکند در تسلیم تصرفات پیر باشد
ظاهراً و باطناً و در صحبت بر خود بربندد و در حاجت نگشاید
و قدمی بحکم خود ننهد پس تصرف و همت پیر ممکن است که مرید
را بمنزل رساند و از پایگاه به بیشگاه آرد و از مریدی به
پیری نشاند ای برادر هر کرا نهاده اند این همه که شنیدی همه
ساخته و موجودات بی رنجی و رایجی اما مدبران و بی
دولتان را چون نصیب نیامد همه مشکل و نایافت یکی را در باغ
فضل تاج لطف بر سر نهد یکی را در زندان عدل داغ قهر بر جگر
نهند یکی را در نار جلال یکی را ز دیگی را بنور جمال بنوازد
آن خاکخوار شخص در وجود آورده و لباس از حرمت و افلاس

روزي پادشاه وقت نه بين جمقدا ... زشده است بار گفت وقت زوال شده است
محمدشاه فرمود لا زوال يا مرا زوال است گفت الكمال كردند و همچنين يكي پيش رفته
بود براي امامت كردن را اول ركعت اذا جاء خواند بعد از اذا جاء تبت بايد خواندن
امام دانا بود همان اذا جاء مكرر خواند براي تفاؤل را ع ع

در پوشيده نام ظلومي و جهولي او در عالم نشر كرده پس بيران
مقصد را باستقبال فرستاده و فرموده كه سجود خلاصهٔ
اعمال است سر احوال شماست بر سر دولت او نثار كنيد اي
برادر چون درياء رحمت حق موج كرامت و مغفرت زند
جمله زلات و معاصي منعدم و متلاشي گردد و همه عيب رنگ
هنر گيرد زيرا كه زلت و معصيت لم يكن فكان است و رحمت
لم يزل است لم يكن با لم يزل كي برابر تواند شد او را با
اين خاكسار برحمت است و اگرنه اين سياه گليم وجود ما و اين
ذرهٔ خاك ناپاك ما را كي زهره بودي كه قدم بر حاشيهٔ بساط
مالك الملوك نهادي اي با خرابي دردي حلاوت شيطان
در روي ماليده و رخت روزگارش در مزبلهٔ شهوات باليده
ناگاه علي الفتوح رسول قبول وصول بدين آمده و گفته
اَلْحَبِيبُ يُقْرِئُكَ السَّلَامَ وَيَقُولُ لِي مَعَكَ كَلَامٌ
وَالسَّلَامُ ۞ بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
ملفوظ پنجاه و نهم در مرتبهٔ ذكر مريد بعبارتي ديگر
برادر شمس الدين سلمه الله بداند كه اول مرتبهٔ از مراتب
مريد شريعت است چون حق شريعت بتمامي بوسع و طاقت

خویش بگزارد و همت عالی دارد و همت او را روی نماید
آن راه دلست چون حقوق طریقت بتمامی بقدر وسع
بگزارد و همت عالی دارد پرده از پیش دل او بردارند و
معنی حقیقت که راه جانست بدو نمایند مشایخ طریقت
رضوان الله علیهم در راه خداوند جل ذکره برای مرید
راه و سالکان این سبیل اجماع کرده چهار منزل نهاده اند و گفته اند
تا مرید در روندهٔ از این چهار منزل نگذرد بمقصود نرسد اول
عالم ناسوت است منزل دوم عالم ملکوت است منزل سیوم
عالم جبروت است منزل چهارم عالم لاهوت است تا از عالم
ناسوت نگذرد بعالم ملکوت نرسد و تا از عالم ملکوت نگذرد
بعالم جبروت نرسد و تا از عالم جبروت نگذرد بعالم
لاهوت نرسد و عالم لاهوت عالمی است بی نشان چون
مرید آنجا رسد از خود بی خبر شود ناسوت عالم حیوانات را گویند
و کار این منزل از حواس خمس است چنانکه خوردن و پوشیدن
و دیدن و شنیدن و آنچه بدین ماند چون مرید بریاضت و مجاهدت
ازین عالم بگذرد و این صفات را بگذارد مگر بقدر ضرورت
بعالم ملکوت رسد و ملکوت عالم فرشتگانست و کار این منزل

۷ ارواح است

تسبیح و تهلیل رکوع و سجود قیام و قعود است چون ازین
منزل بگذرد بنا دیدن این هنرها و این صفتها بعالم جبروت
رسد و این عالم ... روح را کسی نشناسد الا ما شاء
و حقیقت که کار کار اوست در عبارت نیاید و در اشارت
نگنجد و چون ازین منزل چون محبت و شوق و ذوق و طلب
و وجد و سکر است چون رونده ازین صفات مجرد شود بفناء
خویش در عالم لاهوت رسد وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ
و این عالم لامکانست اینجا نگفت و نه بیانست مرا اینست
که گفت

رباعی

در دیده دیده ده بنهادند وآنرا زره دیده غرامی دادند
تا کبر کوی کمال افتادند ... از دیده و دیدنی کنون آزادند

و نیز این راه سه مرتبه است شریعت و طریقت و حقیقت
گفته اند مجموع آدمی سه چیز است نفس و دل و روح هر سه را
راه نهادند نفس را شریعت و دل را طریقت و جان را حقیقت
نفس از راه شریعت از عالم ناسوت بعالم ملکوت بر آید
وصفت دل گیرد و دل از راه طریقت از عالم ملکوت بعالم
جبروت رسد وصفت روح گیرد و روح از راه حقیقت بجذبه

بوداني دبرزوه سبحاني برايد كار بجايي رسد كه نفس دلي
شود ودل روح گردد هرسه يكحكم گيرند ازينجا گويند مصراع
عاشق ومعشوق وعشق هرسه يكي گشته‌اند واين معني را
توحيد مطلق خوانند كعبه الله رونده راه الله را سه حال
است اوّل سلوك دوم وقوف سيوم رجوع واين هرسه حال
بي ارادت ومشيّت خداوند تعالي نيست امّا بنده را
دركار همي بايد بود ودر انتظار مي بايد افزود وخود
آن كند كه خواسته است نه هلاك كس بيند ونه نجات كس
يكي در باديه بتشنگي جان مي داد وميگفت چندين هزار
درياهاء آب ومن بتشنگي جان ميدهم از غيب ندا شنيد
كه هزار هزار صدّيق را در باديهٔ خونخوار آريم وبتيغ
مشيّت خود همه را هلاك كنيم تا زاغي چند را از كلهٔ وديدهٔ
ايشان قوت سازيم اگر معترضي زبان اعتراض بر خواست
ما بگشايد اين مهر سياست بر زبانش نهيم كه لا يُسئلُ
عَمّا يَفْعَلُ زاغ زاغ ما صديق صديق ما فضول درميان
كيست بس هر كه خواهد بروزكار بحقايق اين برسد سخن منت
كه نفس مردان كردن او را چاره نيست تا او را در دل جاي سازد

اگر يكي از دوستان او ترا قبول نكرد رستي
واگر يكي از دوستان او ترا قبول كرد بحق
پيوستي (انصاري)

وهیچکس از بند هوا و ظلمت نفس نتواند که تنسَلّ الّا ما شاء
الله تا در سایهٔ پیری پخته و راه رفته نباشد پیر آنجا
که علم الهی بود مریدرا از وجود را و حسی (؟) فرماید و بموجب
علة و مرض مختلف علاج و دوار مختلف سازد تا آنکاه
که لا اله الا الله در نهاد مرید رخت خود بنهد و آمد
و شد شیاطین در باطن وی منقطع شود همه جهان
درین طلب اند که راه خداوند عز و جل بر برند اما بقدر
صفا دمعدن هر کسی را علمی بود و بقدر وسع علم ایشان
را طلبی و ارادتی بود و بقدر طلب و ارادت سلوکی بود
مریدان بلند بخت به پیران پخته و راه رفته و صاحبدل
شوند راه یابند و بی دولتان از شوربختی بدیشان راه نبرند
ضرورت بمدبری و بی دولتی در نفس در مانند همچو خودی
بمانند و گفته اند پیران چون کرسی ارادت در دلهاء مریدان
به بینند همه این گویند بیت
از بخت بلندی یابم از وصل تو داد بنهم برلب تو جز بو سهاء دانم داد گر هیچ شبی
و چون مریدان بلند بخت به پیران صاحب دولت رسند هم این
گویند بیت از بخت بلند او فتادم بتو من

ابرد

از وی داند که سخت شادم نیة المؤمن که از نور یختني و بی
دولتي ما این همه نیت و از شقاوت و ادبار خود محرومم
تمسک بدین کنیم که نیة المؤمن خیر من عمله
جون کسي را نیتي وارادتي درست بود ولیکن بمراد خود نرسد
از مانعي جنانک کسي را بیماري از حج وجهاد با فرش   ۷ باز دارد
از صدقه باز دارد جون آنکس را نیت درست بود ضرورت
را اجر با آن کس برابر باشد با کسي که حج وجهاد کند و صدقه
دهد و این در قران و اخبار بسیار آمده است شب و روز دل
بریان و چشم گریان باید داشت و در حسرت فوت این حدیث
باید سوختن انشاء الله تعالی نیت و ارادت درست کرد
که اعتبار نه بمجرد عمل داشت اعتبار در دل راست بساکسانی که
در خانه خفته اند ایشان را ثواب مجاهدان مي نویسند و
بساکسانی که کشته شود در صف کفار و او را از ان هیچ نصیب نبیند
نبوي شریعت که اکثر شهداء امتي اصحاب الفرش   فرش الفرس بیمار
ورب قتیل بین صفین الله اعلم بنیته درین راه هیچ
جیز سود مند تر از اندوه نیت که مي فرماید ان الله یحب
علی قلب حزین در قصه شنیده که جون منبر بنهادند حنانه

استون

از درد فراق حضرت رسالت علم بنالید فرمان آمد حنانه را کنار گیرد
که ناله رنجوران و مهجوران درین راه قدری دارد فضل بی علت
یکی را چه نوازد و دیگری را میکند از در ۹۹ عمر در بتخانه مقبول
و عبدالله ابی در مسجد مخذول رحمت رحمانی باد که گوی بیت
امر اگر همی مهری میدانی ساخت ؛ وانرا که همی ساری میدانی سوخت
ای برادر مرا و ترا کار با جباری و قهاری افتاده است که اگر
هشت بهشت را عین دوزخ کرد اند و دوزخ را عین بهشت
و از کعبه کلیسا برآرد و از بتکده کعبه سازد در قدرت او هر دو
یکی است هیچ زهره نمانده است که آب نشده است خوف آنست
که دم بدم و لحظه بلحظه می لرزی و می ترسی نباید که دست
رد بی علت از پرده غیب پیدا شود قهریست او را بی علت
و لطفی است او را بی علت از لطف آلوده طلبد تا بشوید تا
پاکی لطف از علت پیدا آید قهر شو پاکی طلبد تا روی بود
هجران سیاه کند تا پاکی سلطان قهر از اسباب ظاهر گردد گاه از
زیر دامن سنگی نبی بیرون آرد و گاه از زیر دامن نبی شقی
پیدا آرد گاه سگی را در صف اولیا نشاند و گاه ولیی را در
طویله سگان بندد و لیکن چون رد خواهد کرد هیچ چیز قبول

نکند

نکند چون قبول خواهد کرد بهیچ چیز رد و جحود نکند پس
باید که پیش از آنک ندا ملک الموت شنوی رو بآن کنی و پیش
از آنک مضطر برند باید که با حبنا و جود غم بهتر کی و اگر
بضرورت روی چه محجوب بود یوسف بیعلم و علیه
السلام را چون در چاه افکندند نگفت توفنی و چون
در بازار من یزید کردند نگفت توفنی چون در زندان
کردند نگفت توفنی و چون بهره ده درم قلب فروختند
نگفت توفنی چون ملک مصر خالص شد و دولت نظام
گرفت گفت توفنی مسلما . بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب بنجاه هشتم در احوال مسلمانی برادر اعز
شمس الدین زینه الله باحوال الشریفة بداند که احوال
مسلمانی جداست و اوصاف بشریت جداست تا اوصاف بشریت
مغلوب باخلاص نگردد احوال مسلمانی بادل الفت نگیرد
مجموع آن اوصاف را بزبان اهل تحقیق نفس گویند نفس
اماره که شنیده اینست و آن بنیت و قالب که از اعضا و مفاصل
می بینی از وهیچ آفت نیست بلک او مرکبی است که بار احکام دین
می کشد ترا فرموده است که ما از درگاه قدرت خویش ترا مرکبی

فرستاده ایم بپای دوی او و براه دین درای تا راست می رود
تو ابروی کاری نیست او مرکب و محمل احکام ماست او را بنجی
مرسان درین نحوه فقند کنند که احکام دین بپای بیرون نهل
تا زبان این مجاهده برو فرو نکذارد تا براه باز آید حد قالب
اینست که اگر کسی سر سو زنی بعضوی از اعضاء خویش فرو
برد و کوید من نفس را قهر میکنم در خدای عز و جل عاصی
باشد بیشتر جهال را این غلط افتاده است و بحمق خویش
این را کاری بنداراند زینهار از حد شرع و علم تجاوز مکن که
او مرکب عزیز است و قابل بار امانت حق است بار عهد حق
جز بدو نتوان کشید و بر سده عبودیت جز بواسطه او کم
نتوان بست کرد رنج او نباید کشت این نفس که مستوجب قمع
است و مستحق قهر است آن خولتست که اوصاف بد بدت بنعمت
تمرد بر دین تو حمله آرد و خواهد که دولتکاه سلامت برتو
زیر و زبر کند و در کاه آفت بر تو بکشاید آن خواست را قهر
نمودن و باطن خویش را از فساد او نکاهداشتن و ظاهر را از
باطن بالوصیانت کردن فرض عین است کسی که لذت ازان
یابد که خواست خویش را متابعت کند کو جدیث اسلام مکن

بیش در

نکاهداشتن

قمع
از بیخ برکندن

وخویش را

وخویش را بدعوی امت پیغامبر میبند حضرت خداوند بصیر
است دوست را از دشمن داند وَاللّهُ یَعْلَمُ الْمُفْسِدَ مِنَ
الْمُصْلِحِ و پیغامبر سیّدی معصوم است امت خود را نیک
بشناسد که مَنْ غَشَّنَا فَلَیْسَ مِنَّا ای فِی دِیْنِنَا

الا ای سر بغفلت در نهاده ؛ بدنیا دین خود بر باد داده
ترا اندوه نان و جامه تا کی ؛ ترا از ننگ و نام عامه تا کی
چرا مغرور رجای دو کیتی ؛ تو دیوانه شدی کالی کسی
چو زین کلخن بران گلشن سری ؛ همان انکار کین کلخن ندیدی

لشکر همه عالم دو صنف اند جُنْدُ اللهِ و جُنْدُ ابلیس تو نیکو
بنگر تا از کلام خیلی هر دو را درین عالم است و دیرست
تا خلق قدم در حکم این آیه نهاده اند فَرِیْقٌ فِی الْجَنَّةِ
وَفَرِیْقٌ فِی السَّعِیْرِ و لیکن ظهور در قیامت
خواهد بود و اما راه بهشت و دوزخ دیر است که تا بیش خلق
نهاده اند و ایشان می روند قیامت وعده گاه رسیدن به بهشت
و دوزخ است اما راه رفتن درین عالمست انکس که درین عالم
راه دوزخ رفته است اگر خواهد بقیامت راه بهشت رود
نگذارندش و بقید خلود مقید کنند و تازیانه حسرت ابدی بر دل

ودیده، او زنند سر این معنی است که گفته است مثنویات

یکی را خواه تا در ره نمانی :. فلک بو باش تا در چه نمانی.

دو کس حسرت را بخوید هرکه مرد است اولکین هر دو کرد است

بهشت ادم بدو گندم بدادیست تواش بفروش الکو کار فتاده است

ای برادر گفته محققانست که خلق امروز از تاختن

این سرای غافل اند که اگر یک روز خاک این سرای سر خلوت

خویش را بر تو کشف کند و با تو الفت گیرد عزیز تر و جلیل

تر از آن باشد که هشت بهشت بیش تو کمر خدمت بندد و فردا

این سرای اهل تفوق و غفلت بآخر دانند ولیکن کار از دست

رفته بود و حسرت و مصیبت بیش مانده مثنویات

زند انگشت و دیده بر کند زود :. بخواری دیده بر ره افکند زود

اسیری را بصد درد و ندامت :. بدوزخ می برند اندر قیامت

چنین گوید که از دیده چه مقصود :. نخواهم دیده بی دیدار معبود

واز حضرت رب العزت این خطاب می آید که بروان در جهنم

که هرگز آن دولت را باز نیابید شما که روزگار ضایع گذرانیدید

هر روز پنج بار منادیان حضرت ما علی روس الاشهاد

باابن نواخت شما را بلند کامه می خوانند که حی علی الصلوة

یکی را جوید

یحی علی

حيّ على الفلاح هرگز این ندا نشنوید و هرگز این دولت بیش نیابید در هاء عبادت بر شما بر بستیم اگر به تو بی‌همت آسمان و هفت زمین خون از دیده بپازید در این رزی آنکه یکبار دستوری یابید تا رکوعی و سجودی تواند کرد هرگز این دولت نیابید و تا ابد لاباد نه بیبید دهشت الدنیا و بقیت لا اعمال فی اغنا فکم دنیا بگذشت و کارهاء دنیا در گردن شما بماند یکی از عارفان گفته است کسی که تا بهشت او را بر ثبوت وعده نکنی بطاعت خداوند نیاید و تا بسیاست هفت درکهٔ دوزخ او را تهدید نکنی از معصیت دامن پاک نکند نشان آنست که سلطان توحید با نقطهٔ دل او هنوز عقد محبت نبسته است اگر رضوان را با هشت بهشت بدر سرای تو فرستند فی المثل ترا مخیّر کنند و گویند خواه دو رکعت نماز با شرایط و آداب بگزار خواه بی حساب در روح توحید بر تو آن بود که نماز اختیار کنی تا هزار منت بر بهشت نهی که بتو آید صاحب همتی گفته است قصیده‌ٔ

جوهر عشق تو جود رکان ماست :. بار بلاهاء تو بر جان ماست ::
نام تو خود مونس جان و دلست :. ذکر تو آسایش ارکان ماست ::

عقل چو شد بنده درگاه تو، شاه جهان خادم دربان ماست
ین دولت که قسمت الصلوة بيني وبين عبدي
نصفين نصفها لي ونصفها لعبادي در بهشت کجا یابی
جز در حضرت نماز تراابن میسر نشود چه دولت می باید
آب و کار امروز تو این که نصفها لي ونصفها لعبادي هرچه
ثناء ومدحت است مار است و هرچه نیاز و حاجت عرض کردن
است حق تست چون حق ما بجای آوردی و بخضوع و خشوع
بگزاری آنچ موعود دعا و تضرع است ما ترا نقد کنیم اگر
قدر عزت نماز شناخته بودیی طمع بهشت نداشتی و اگر
بموکبی از مراکب نماز بر نشستر بودیی از سیاست دوزخ ترا
خبر نبودیی ناز بهشت و خشم دوزخ در بجرای فتوی
مصطفی عم کجا بدید ایلا که ان احدکم اذا دخل
في الصلوة فانه يناجي ربه وربه بينه وبين القبلة
خواجگی همه عقلها را آتش در باید زد و ادراک و حواس را
راپی باید کرد تا بر کوی معنی این حدیث تواند رسید که ربه
بينه وبين القبلة این حدیث در صحیح بخاری ثبت
نه درد فتن مذکوران و این فتوی موبد است بدین لفظ که من

الخ

[illegible]

اَلَي مَسْجِدٍ فَهُوَ زَائِرُ اللّٰهِ وَحَقٌّ عَلَي الْمَزُوْرِ اَنْ
يُكْرِمَ زَائِرَهُ هر كو هيچكس در راه ما قدمي جند بصدق
بر نگرفت اكر ما او را بعطاي وحرمت اكرام كرديم ولكن
كسي را خود با ما بر كراد وسعد نيست انكس را كه بوقت نماز برک
در بازار بيني تعزيتش بدار ازخوار بيني كه هيچ او را بار
نداده اند واز دركاه نمازش براند اند اي برادر حيات
پيشينيان بدين بود وحيات ما بلعب ولهواست فردا قيامة
هر موئي ازان صديقان بهزار عالم برآيد وصد هزار جون
(رفعه و همت)
ما بيك برك كاهي بر نيايد همه بيداران ماتم دين ما ميدارند
وما را اين همه كرفته كه جه خوريم وجه بوشيم بدنيا بطال
براز غفلت بميري فردا قيامت خرد ابرو از حسرت برخيزي
بيت ازين كافري كه ما را در نهادست مسلماني در جهان كمتر فتاده است
روز عيد شبلي را رحمة اللّٰه ديدند جامه سياه بوشيده
بود ونوحه مي كرد كفتند امروز روز عيدست اين جه جامه
است واين جه حالت كفت عالمي را مي بينم امروز جامهاء
نو بوشيده وتماشا ميكنند ويكي را از خداي خبر نه امروز
تعزيت حرمت ايشان ميدارم وبر بي خبري ايشان نوحه ميكنم

ای بابی خبری خو کرده و در خداشناسی را بر خود بسته و
بهوا پرستی و عادت پرستی قناعت کرده و عمر عزیز را بباد برداده
مکروز از عمر تو نصیب تو سالها و ماهها بدعهدیها در
ساخته و باهمه معصیتها الفت گرفته اعتقاد آن کن تا قبای
عشق این طاغوت نفس را از پشت باز نکنی لباس خلعت دین
در تو نپوشند و تا این نفس هواپرورده را بدشمنی نگیری دین
بدوستی روی بتو ننماید و تا نبازی که با شیطان داری جدا
نکنی جمال لا اله الا الله نبینی و تا از اجابت دنیا مجانبت
نکنی بر سر کوی صدیقان راه نیابی

مثنویات

چو ابراهیم بت را بر زمین زن ، نفس از لا احب الافلین زن
درین ره صد هزاران سر چو گوی است ، چه جای کار و بار و گفت و گوی است
براه عاشقان در نه قدم تو ، چه باشی از سگی در راه کم تو

ای برادر آنکه تو را مسجود ملک کرده است و محسود فلک گردانیده است
کاری عظیم است هر آینه در وجود خاک ملک زمعنی منور
و مقدس است که سرایر طلبی و اوهام بشری از دریافت
آن عاجز و قاصر اند چون شعاع آن معنی طلوع نماید ملک
حیران شود و فلک سرگردان بود او را تواضع و این را تخاشع

واخ بعضی از مدعیان متصوفه در باب روح
گفته اند بیان بزرگی روح کرده اند نه بیان حقیقت
وی چنانکه امام غزالی علیه الرحمة گفته است لطیفه
ربانیه عاملهٔ مدرکه بزرگی کلمه گفته است شعلهٔ
القدسیه این همه بیان بزرگی شان اوست نه بیان
ماهیت او بود
از لوایح

١٨٦

از لوازمات بود واز واجبات باشد خواجه عطار رحمة الله

علیه اشارت کرده است   مثنویات

فرشته کوره بیند جوهر تو :	ذکر ره سجده آرد بیر در تو :
نه مسجود ملایک جوهر تست :	کمر تاج از خلافت بر سر تست
خلیفه زادهٔ کلخن رها کن :	بکلشن شو کدا طبعی رها کن
بمصر اندر برای تست شاهی :	تو چون یوسف چرا در قعر چاهی :

مِنهُ بَدَأَ وَاِلَیهِ یَعُودُ سر این معنی است نزدیک انکس که اهل معنی است چون بدایت تو از دوست نیامده وچون نهایت تو بدوست نخواهی رفت لَا اِلَهَ اِلَّا اللّٰه از عالم نامتناهی چیزی منفصل نکردد و با غیر متصل نکردد چون بدایت از دوست هر آینه نهایت بدوست پس ذکر انفصال و اتصال و آمدن و رفتن مجاز سخن است قصه بس دراز است اینجا شرط احتراز است خواجه عطار رحمة الله

علیه کوید   مثنویات

درین اندیشه بودم سالها من :	بسی معلوم کردم حالها من
همه کو پس رو و کو پیشوا اند :	درین حیرت برابر می نمایند :
کسی اکه نه از سر الهی :	اسیرانیم از مه تا بماهی :
بسی سررشته این راز جستم :	ندیدم کرچه عمری باز جستم

مگر این راز اینجا گفتنی نیست :: در اسرار اینجا سفتنی نیست

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب بیست و نهم در اخلاق

حمیده برادر شمس الدین شرفه الله باخلاق المحموده

بدانکه اخلاق نیکو به اول فطرة ادم دادند علیه السلام

واز ادم علیه السلام میراث رسیده است بانبیا و رسل همچنین

تا بسید انبیا و سلطان اولیا رسید و ازوی بامت رسید چنانکه

همه اخلاق مذموم بوقت قسمت بابلیس دادند ازو بمتکبران

و بمتمردان رسیده است که امت وی اند پس هر که بمتابعت

شرع راسخ تر نیکو خوی تر و هر که نیکو خوی تر بدرگاه خداوند

عزیز تر چون خلق نیکو میراث ادم است و تحفهٔ خداوند

عالمست که بدو داده است لابد هیچ پیرایهٔ و زینت نباشد

مومن را نیکوتر از خلق نیک و اصل خلق نیکو امتثال فرمان

خداوندست و متابعت شرع رسول وی که حرکات و افعال

سید کاینات همه پسندیده بوده است و هر که متابعت وی

دارد باید که در معیشت چنان زندگانی کند که او کرده است

پس باید که در حق خویش و بیگانه و دور و نزدیک نیکو خوی

باشد و مزاح نکند تا مروت فاسد نکردد و بدخویی نکند

بار ... زن

تا عمر

تا عیش منغص نگردد و بپیوسته تازه روی و کم سخن باشد
بهر که رسید بسلام ابتدا کند که حضرت علیه السلام با اصحابه از کمال خلق
نیکو اگر در روزی صد بار ملاقات افتادی بایکدیگر بسلام
کردندی و بدآن خو دارد سخاوت کند که حضرت رسالت درهمی
و دیناری شبی صحبت نکرده است اگر چیزی فاضل ماندی بودی
و کسی نیافتی که بوی دادی در حجره مبارک نرفتی تا آن
بکسی ندادی و بزبان غیبت و فحش و دروغ نگوید و در تکلف
کردن در کارها احتراز کند که از نیکو خوئی بی تکلفی است در همه
احوال و اعمال و اقوال جانب حق نگاهدارد و خوردن و خفتن
و پوشیدن و گفتن مقصود نگرداند بر متابعت شرع و در
همه احوال عالی همت باشد و خود را بخست و حقارت و طمع
آلوده نکند و از شبهات و مهالک دوری گزیند و بکوشد که تا
در همه احوال باخلاق مصطفی اعم اقتدا کند چنانکه تواند و از
اخلاق مذمومه احتراز کند و از خود دفع کند چنانکه تواند
تا نسب او بشیطان متصل نگردد آنکه مانند شیاطین آلوده فعل
و خبث القول گردد منقولست از حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم
به بپیوند با کسی که از تو ببرد و عفو کن از کسی که با تو ظلم کند

وبه کسي راکه تواند هلو او را فرار بود که دعوت کند خلق
را براه خدا وبه خویش بحکمت وبه پند نیکو وگفت وشنید کند
آنچه نیکوتر باشد وچون موسي را با هارون علیهما السلام
به دعوت فرعون فرستادند گفت فقولا له قولا لینا با
وي سخن نرم گوئید انس مالک رضي الله عنه روایت میکند
که هفت ده سال خادمي مهتر سید عالم کردم هرگز در هیچکاري مرا
نگفت که بد کردي یا چرا کردي چون کار نیکو کردمي دعا کردي
وچون چیزي ناخوش کردمي گفتي وکان امر الله
قدرا مقدورا وگفت علو سو خود راست کردي وبدست
خویش جامه بار بدوختي وپیوند نهادي ودر خانه با خادمان
بهم کار کردي وچون دوال نعلین بگسستي خود راست کردي
وخانه بروفتي وهمیشه وچراغ راست کردي وهرکه او را بنا داني
کاري فرمودي تمرد نکردي واگر بیگانه وي را رنجه نمودي
جفا نکردي وهرگز طعن ولعن وشتم وفحش بر زبان او
نرفتي وهمیشه با تبسم بودي نه بخنده وغفلت وهرکه
رسیدي از مسلمان ابتدا بسلام کردي وبا صحابه چنان نشستي
که یکي از ایشان وهمه را بکنیت خواندي بسبب اکرام ایشان زا

واگر کسي را

واگر کسی را کنیت نبودی کنیت کردی واگر کسی از صحابه
یا دیگری ویرا بخواندی گفتی لبیک واگر بکودکان بگذشتی
برایشان سلام کردی وپیوسته عیب مسلمانان بپوشیدی چنانکه
آن دزد را گفت اسرقت قل لا ودر حق دزدی کردی بکونی
وحق عیال وفرزندان وموالی بتسویه شرع نگاه داشتی
وبرای اعلاء دین صد جفا وطعن تحمل کردی وهرگز
هیچ سایلی را رد نکردی واگر موجود بودی دادی واگر نه
گفتی انشاء الله تعالی بدهم وهرگز بر هیچکس خشم نراندی
برای خویش ودر دین حق مداهنت ومحابا وفتوری هرگز
سکوتی نکردی ویارانرا بوقت درماندگی دست گرفتی واگر
ساعتی ندیدی بطلب رفتی ودر خانه چون خادم مانده شدی
نیابت داشتی واز بازار طعام آوردی ودعوت آزاد وبنده
را اجابت کردی وهدیه قبول کردی اگرچه قطره وجرعه
شیر بودی ویاران از خرگوش وهرچه مباح بیش آوردندی
بخوردی وهرگز هیچ خوردنی را عیب نکردی وآنچ یافتی
از مباح بپوشیدی وقتی گلیم ووقتی برد یمانی ووقتی صوف
ووقتی جامه سپید وسوار شدی بر هرچه میسر شدی ووقتی

تشنیع الامام از راه بالانکار کیلانی علیه القوا العلماء

محمد حنیف خیانت ونفاق وخوار داری

براسپ و وقتی براشتر و وقتی برخر و وقتی بپیاده و وقتی
پای برهنه و وقتی بی ردا و وقتی بی دستار و کلاه، چنانک
اتفاق افتاد سوی بر بوریای خفتی که بدان هیچ بستری
نبودی و هیچکس از بنده و آزاد و غلام و کنیزک بحاجت
خود او را بخواندی که اجابت کردی در کار وی و اگر کسی
بحاجتی آمدی و وقتی در نماز بودی سبک تمام کردی
و روی بدو آوردی حاجت او تمام کردی باز در نماز شروع
کردی و هر که بر وی در آمدی وی را اکرام کردی تا بودی که
ردای مبارک خویش گسترانیدی و گفتی برین بنشین و چیزی
بالشتی که زیر وی بودی بدو دادی و گفتی برین بنشین
و اگر او حشمت داشتی سوگند دادی که بنشین و در پیش حسن
و حسین رضی الله عنهما حرکب شدی و ایشان بر پشت مبارک
سوار شدندی و گفتندی ای حرکب اینجا بیای و همچنین برو
و او همچنان کردی و این جمله ابو سعید خدری روایت کرده
است و در کتب صحاح منقولست و این جمله اخلاق اوست
که گفته شد و هزار چندین ناگفته است اگر هیچ معجزه
نبودی اخلاق و اوصاف پسندیده وی شاهد بسنده بودی

بر حق وی چنانکه چندین مدعیان و منکران بودند که بمجرد
دیدن گفتند که لَیْسَ هٰذَا وَجْهُ الْکَذَّابِیْنَ اي دروغ
گویان نیست و در حال ایمان آوردند و اسلام قبول کردند لکن
معجزه و حجتی و این اخلاقست که در طریقت شعار ارباب
علوم گشته است که در همه احوال اقتدا بشریعت دارند و اخلاق
خویش را بر محک سنت امتحان کنند و هر که در شریعت محقق نباشد
وی را از طریقت هیچ فایده نبود و اصل این اخلاق بر بصیرت
و معرفت است که هر که بحالت غرور خویش مقید کردد بتطهیر
این اخلاق نرسد پس روندهٔ باید که ببصیرت این درجه طلب کند
و بدین اخلاق نبوی متحلی شود و آنچه بفیض خداوند عز و جل
حاصل باشد نگاه دارد و آنچه نباشد بجهد ریاضت و بخدمت
این طایفه و بصحبت این گروه حاصل کند که بیشتر احوال و اخلاق
اکتسابی است و آدمی در محل اختیار ماموریت بکسب ای عزیز
نفس چون تربیت یابد بکمال خود و از زنگ صفات انسانیت
پاک گردد ظهور تجلی صفات جلالی و جمال خداوند تعالی
در خود مشاهده کند پس خود را بشناسد که او کیست و او را از
بهر چه آفریده اند چنانکه عراقی بدین اشارت کرده است علیه الرحمة

انسان آینهٔ کبریاست

رباعي

اي نسخهٔ نامهٔ الهي که توئي ای آینهٔ جمال شاهی که توئي
بیرون ز تو نیست هرچه در عالم هست در خود بطلب هر آنچه خواهي که توئي

وان حرو واسطهٔ سلوک بو جادهٔ شریعت وطریقت وحقیقت
دست ندهد ببايد گوئيد که نتوان دانست که قفل این دولت
از کدام کلید گشاده کردد و باکرام صاحب سعادت را این دولت
نهاده اند زیراک مملکت جاودانی بهر شهرياري ندهند وکلاه
عزت بر هر سري ننهند چنانک گفت بیت
ملک مطلبی بهر سليمان ندهند :: منشور غمش بهر دل و جان ندهند
خداي عزوجل را هشتاد هزار عالم است این جمله ازین حدیث
فارغ اند وچیزی نصیبي ندارند الا آدمي که این کرامت بهیچ
نوع از انواع موجودات دیگر را ندادند ازاینجاست که گفت هر که
گفت مثنوي
پناه بلندي و پستي توئي :: همه نیستند آنچ هستي توئي
بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب ششم در تفکر
برادر اعز شمس الدین الکرمی الله بدانک که تفکر را سید عالم
علیه السلام بر بسته است بر افعال الهي و گفته است تفکروا

ارض اله

فِي آلَاءِ اللّٰهِ وَلَا تَتَفَكَّرُوا فِي ذَاتِ اللّٰهِ هر که در خداوند
تفکر کند زود بود که در کفر افتد بحکم آنکه هیچ تفکر محجوب
و محدود باید تا تفکر یا در وی راه برد و ذات و صفات خداوند
عزّ و جلّ از حدّ و حصر منزه و از احاطت علوم و عقول
پاک پس تفکر در آفرینش باید کرد تا تغیّر بعضی و ثبات
بعضی باز بیند و تلوّن و تمکّن آفریدها در مراتب وجود
بشناسد و ازینجا وی را معرفت بخالق حاصل شود پس طالب
را باید که چون از عهده اعمال ظاهر بیرون می آید و پیوسته
با وراد قیام میکند و داد سنن میدهد و حق فرایض میگزارد
وقت وقتی تفکر نیز کند در احوال آفرینش عالم و باز بیند
که صانع را درین صنعت بزرگوار چه حکمت است و این تفکر که در
عالم خواهد کرد در نفس و دل و تن خویش کند و مراتب خود
را که از اوّل آفرینش بوده است تا بوقت انقراض تفحّص کند
و اطوار خود را مطالعه کند و در تفکر بر جادهٔ شریعت باشد
و از عمل و علم سرمایه سازد تا در راه تعطیل و تشبیه و توقف
و تردد و مانند آن منقطع نگردد و سرمایه بطلب سود زیان
نکند تا مگر بدین تفکر گنج بصیرت حاصل کند و سود معرفت بدست

ار و هر چه عالمیان با لها در از بواسطه عمل و عبادت بدست
۱۰ آرند بتفکر راست آیاند کرامت بدست آرد چنانک رسول علیه السلام
اشارت کرده است که یکساعت تفکر بمنزله هشتاد سال عبادت است
و ان تفکر هم در دین و احوال آفرینش و فایده جستن از حکمت
صنعت است چنین تفکر با هشتاد ساله عمل برابر باشد و گفته الله
خداوند تعالی هر جا که در قرآن مجید نظر کردن فرموده است
مراد ازان نظر تفکر است و فایده ازان بینش عبرت و بصیرت
است زیرا که چشم آدمی کمال صورت آسمان و زمین بتمامی ادراک
نتواند کرد پس نظر کردن در چیزی که ادراک او بتمامی نخواهد بود
فایده ندهد و خداوند تعالی بکار بی فایده فرمان ندهد و حقایق
مصنوعات جز ارباب بصیرت نتواند دید چنانک هر بینایی ظاهر
جز اهل بصر نتوانند دیدن هر که بینا شود همه چیز را چنانک هست نبیند
در غشوها بر و بسته کرده و همچنانک در دیدن ارباب ظاهر دیدن
متفاوت اند بعضی ضعیف اند و بعضی قوی و بعضی سریع
الادراک و بعضی بطیء الادراک ارباب قلوب در بصیرت نیز متفاوت
اند بعضی تا آسمان بینند و بعضی تا بعرش بینند و بعضی لوح
و قلم در بند کنند و بعضی را بصیرت کامل و صحیح افتاد جمله

مخلوقات

مخلوقات بکذرد خالق را بینند و تفاوت ملل و اختلاف مذاهب
وعقاید را بکل اصل بنزدیک اینست العرض فایده تفکر تکثیر علوم است
وکسب کردن معرفتها است که سوده باشد چون علم و معرفت
در دل حاصل شد حال دل بکردد چون حال دل بکردد اعمال
جوارح نیز بکردد در کردش افتد و چون در کردش افتاد در روش
افتد چون در روش افتاد در کشش افتد و چون در کشش افتاد
بیک جذبه از جذبات حق جایی برسد که بمجاهده و اعمال جن
وانس آنجا نرسد و ثمره فکرت علمها و حالهاست بی نهایت
که بحصر و عد نیاید برای اینست که اکر مرید خواهد که انواع مجاری
فکرت در شمار آرد و بداند که تفکر در چها باشد نتواند زیرا که
مجاری فکرت بی شمارست و ثمره آن بی حد و حصر و حکایات
از مشایخ رضوان الله علیهم در تفکر بسیارست عبد الله
مبارک سهل بن علی را دید خاموش در تفکر باز کفت تا
کجا رسیده کفت تا صراط خواجه شریح رضی الله عنه در راهی
می رفت در اثناء آن بنشست و کلیم در سر کشید و کریستن کرفت
کفتند چه رسید کفت در رفتن عمر واندکی عمل تفکر کردم خواجه
داود طایی رحمة الله شبی در ماهتاب در بام خود در ملکوت آسمان

تفکر کرد و بگریست تا در سرای همسایه افتاد صاحب سرای از
فراش خود بر جهید بر حست بندانست که در دست چون داود را
دید گفت ... الحمد لله احسن گفت بیفتادن چرا علم نبود محمد
واسع رحمة الله گفت که مردی از اهل بصره پس از وفات
ابوذر رضی الله عنه بر جادر او رفت و از عبادت او پرسید
گفت همه روز در گوشهٔ خانه بودی و تفکر کردی خواجه فضیل
رحمة الله گفت که فکرت آینهٔ است که نیکیها و بدیهاء تو بتو
نماید حواریان عیسی را علیه السلام پرسیدند که امروز در زمین
مثل تو هست گفت آری هست هر که سخن او ذکرست و خاموشی
او فکرست و نظر او عبرت مثل او مثل منست ابن عباس گفت رضی
الله عنه دو رکعت در تفکر به از قیام شبی بی دل و در حقیقت
تفکر سخن بسیارست در طول این قدر بس باشد حق تعالی
ما را مدد کند تا تفکر در آن کنیم که شاید و طریق تفکر بصواب
بر ما آسان کرداند بمنه و فضله انه هو المیسر و المعین
و اگر میخواهی و نمی یابی دل تنگ مشو که رب العزة گفته است
ادعونی استجب لکم دعا و رای دعاء موسی نه و اخلاص
و رای اخلاص موسی نه و اشتیاق و رای اشتیاق موسی نه

تدبیر کند بنده و تقدیر نداند.
تدبیر به تقدیر خداوند نماند.

[illegible]

و گفتار

وخطاب لن ترانی ‌ه کذا فعل الاحباب ای برادر قوی شب
و روز در طلب جواب این که الطَّلَبُ رَدٌّ والطَّرِیقُ سَدٌّ
بیت بسیار خواستم که بفهم سر استغنا ز من چو ای الهی چون نه جواب
نخواست ، و کوه هیچ روی از راه کردانید و در شهوة غفلت
قدم زده از غیب ندا این که وَاللهُ یَدْعُوا اِلٰی دَارِ السَّلَامِ

بیت

از صومعه براند و بیکانه خواندش ، و از بتکده بیار د کوید که آشناست
یکی را دیدند که در بادیه بی زاد و راحله حیدو ی دیگه کفتند که بو تو
حج نیست کفت که دیو ست که دانسته ام ولیکن ولیکن در خانه
نشستن نمی کذارند کودکی از مکتب کریخته بود معلم کودکان
دیکر فرستاده بود تا بکرا هیتش می بردند بیری آنجا رسید و قتش
خوش کشت کفت بقهرش می برد تا صفات خویش بیاموزد
عزیزان را جکرها پاره پاره شد عقلها و دیدها خیره کشت
جانها بلب رسید سابقی رانده جنانک خواسته خاتمی نهاده

جنانکه دانسته مثنوی

امروز بهانه در انداخته اند ، فردا همه آن کنند که دی ساخته اند

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ ه مکتوب بیست یکم در تجرید و تفرید

تجرید آن بود که همه بدیها و نظر از کل کون بر داری
تا مکافات داده با تو نادهند ای برادر اکر بدهی
تا بستانی تجارت بود باقی تو دانی ، طوالع

بوادر شمس الدين سرفه الله بداند اول اين كار كه روز بازار
طالعاست و نوزده مريدان صادقست تجريد و تفريد است
تجريد چه بود آنكه هيچ چيز در دنيا از آن آزاد بيرون
آيي تفريد چيست آنكه در بند فردا نباشي چنانك گفته اند بيت
امروز دي و پريروز و فردا؛ هر چهار يكي بود تو فردا؛
دوم خلوت ظاهر و باطن است خلوت ظاهر چه بود آنك
خلق را بگذاري و روي بديوار آري تا آنگاه كه بر درش جان
بسپاري خلوت باطن چيست آنك انديشه اغيار از دل
بشوي و غبار دنيا و آخرت از دل بروبي سيوم آنك يك ذكر
و يك فكر شوي كه نام ديگري و انديشه غيري بر خود حرام شمري
چهارم آنك كم گفتن و كم خوردن و كم خفتن پيشه كني
كه ازين هر سه مدد است مر نفس اماره را بسيار گفتن از ذكر مشغول
كند و بسيار خفتن از فكر معزول كند و بسيار خوردن گراني
آرد و از كار و بار باز دارد و دايم الوضو باشي كه طهارت
ظاهر اشارت است بر طهارت باطن چنانك درويشي را پرسيدند
كه ما سر الطهارة فهو ذكره الطهارة السر بر چنانك طهارت
ظاهر دايم مي بايد طهارت باطن نيز بايد كه طهارت ظاهر

تجرد جه کشاید تا بروز کار جذبه از جذبات حق که

کفته اند جَذْبَةٌ مِنْ جَذَبَاتِ الْحَقِّ تُوَازِي عَمَلَ

الثَّقَلَيْنِ ترا بر داد وجای دیگر نیز مجاز برابر است تو

جنی وانسی اکر تنها ترا بود نتواند رساند این کار در کفتار ...

و در رفتار عظیم دشوار که رفتار این راه نه با عضا وارکانست بلکه

بدل و جان است و دل و جان نه در فرمانست اما ارباب همت

و عاشقان صادق را جنان آسانست که مرا و ترا خوردن آب و نانست

و در وازه سلوک این راه علم و معرفت است هر که از ان در در نیاید

در بیابان بی پایان افتد و بدست غولان درماند و جان و ایمان

در میان نهد جنانک کفته اند بیت

غولان نطیقند این مدعیان ٭ زنهار که تا غول زراهت نبرد

اکر کسی را درد این کار بکیرد که درد بی درمانست باید که با خود و با

درد خود بسازد و بطلب درمان نپردازد که در طلب درمان

عمر خود ضایع کند و درمان بدست نیاید بعضی از عارفان

کفته اند این همه طالبان که مشاهده میکنی در درد مانده و بدرمان

نرسیده از انست که در طلب درمان مشغول شدند و سرمایه جان

درین راه مشغولی است بهر جه خواهی کو باش وَاللّٰهُ لَنْ يَصِلَ

شنیدبات
ازبی شهرة زبانه عشقی زده بجود
قطره آردیه بجون ...
پیدا کرده ان بی‌ای
توبادی ...
... اشارت
... از غیر خدا ... خود باید ذکر ...

بِكُلِّ الْكُلِّ الْآمِنِ انْقَطَعَ عَنِ الْكُلِّ مُؤَيَّدًا این رمز
است عزیزی گفته است سنوبات
تیمان ز بیست خواهی خیز بیای بالا و از زمین بکریز
می رو هیچ کونه بازمین تا نافتی ز آسمان بر زمین
مرده را کم حال بد باشد میل بسوی کالبد باشد
وانک داند که اصل کار یکیست جان او بیجسد تواند زیست
حیات ابد آنست نه که بی جسد زنده بجانست واین کار عشق
است نه کار زهاست بندکان موقوف فرمان باشند و در هر دردی
طالب درمان باشند اما عاشقان و محبان فرمان عشق کنند
و قصد درد بی درمان کنند محبوب هر زمان کوید دورتر
باش تا هلاک نکردی ایشان کویند ما در روز نخست جان در میان
نهاده ایم وخود را بدست فنا داده ایم چون بی تو می باید
زیست مرده به و چون بی تو می باید بود روی بعدم
آورده به مصراع در کوی تو مرده به نه از روی تو دور ای
برادر سر را درین راه اعتباری نیست واصحاب سر را با این سر
کاری نیست والکر کسی استوار ندارد و باور نکند یکی بصحرا
شود تا صد هزار سر بیند در خاک خواری غلطیده و هیچ کس

ظاهر!

ظاهراً و باطناً روی دیت ندیده تر اعشق میگوید که از
سر چنین سری که مجانا خاک خواهد شد برخیز تا ترا بتخت
عزت و وصلت بنشانم اکنون اختیار تراست، رباعی
نوبادهٔ گلبن جوانی عشقست سرمایهٔ ملک جاودانی عشق
چون خضر اگر آب زندگانی طلبی سرچشمهٔ آب زندگانی عشقست
هرچند هیچ سری ازین سودا خالی نیست اما این دولت بزرگ
و این حریف لطیف بهر شکم پرستی ندهند و بخوصلهٔ هر خسیسی
ننهند که ایشان بنماز و روزه راضی شده اند و از کمال درجات
و شرف مقامات مردان محروم مانده بیت
گنجی است ملک وصل و خلقی است منتظر این کار دولتست کنون تا کرا رسد
دل خوش دار و امیدی بیش نه که در لطف باز است ابو سلیمان
دارانی رحمة الله بخواجه ابو یزید قدس الله روحه نبشت
که کسی که او غافلست و همه شب بخسید هرگز او بمنزل رسد
جواب داد اگر باد لطف بجهد رسد گفته اند همه سرمایهای
آدمیان فرو بیختند ذرهٔ از حقیقت بر سر نهاد همه زوایای
بشر را باز جستند مقدار سر سوزنی پاکی روی ننمود شکی
آفریده است که روی زمین یقین رای خراشد عادتی و مجازی

. آورده است تا بر روی حقیقت کردی پابند شرکی آورده است که با توحید در شرف نا فیت است نفاقی آورده است که با اخلاص
در نبرد عمری بیست بود همه درسی هزار دشمن آفریده است
بعلت که هر صدیقی هزار زندیق آفریده هر کجا مسجدی
است کلیسیا در برابر او بنا کرده و هر کجا صومعه است در
مقابله او خراباتی ساخته هر کجا طیلسانی است در مقابله
او زناری هر کجا اقراری در مقابله او انکاری از شرق تا
غرب پر زینت و نعمت کرده و در زیر هر نعمتی تعبیه
محنتی و بلیتی ساخته بیچاره خاک بیت

این همه میکند و لیکن از بیم ؛ مرد را زهره نه که آه کند

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

مکتوب بیست دوم در تجرید و تفرید بعبارتی دیگر
برادر اعز شمس الدین را حق تعالی بطاعت خویش
آراسته کرداند بمنه و فضله سلام و دعا از کاتب حروف مطالع
فرماید و مقرر برادر کشت که تجرید و تفرید حرید را شرط
راه است تجرید از علایق و خلایق بود و تفرید از خود
در دل اغیاری نه بر پشت باری نه و با کس شماری نه در سینه

بازاری نه

بآزادی نه با هیچ مخلوق کاری نه همتش از ذروهٔ عرش
بر گذشته و از کونین رمیده و با مراد آرامیده با وجود که حقیقه
کونین بی دوست خوشی نه و بی وجود عالمین یاد دوست چیزی
نه عزیزی گفته است لَا وَحْشَةَ مَعَ اللّٰهِ وَلَا رَاحَةَ
مَعَ غَيْرِ اللّٰهِ حضا نکه گفته اند هر که از خداوند محجوبست
در عین بلا و دوزخ است اگرچه کلید خزاین عالم در دست
دارد و هر که زنده پوشی و گدایی که او را با خداوند خود کارست
پادشاه هر دو جهانست هر چند نان شب ندارد از اینجاست
که خواجه سری سقطی رحمة الله گفتی اَللّٰهُمَّ مَهْمَا عَذَّ
بْتَنِي فَلَا تُعَذِّبْنِي بِذُلِّ الْحِجَابِ خداوندا هر کاه که
مرا عذاب کنی بهرچه خواهی کن بحجاب خودم عذاب مکن ای
برادر حقیقت دوزخ خود همین است چنانکه قران مجید
اشارت میکند از عذاب کافران كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ
يَوْمَئِذٍ لَمَحْجُوبُونَ نکته موثر در عذاب حجاب آمد گفته
بزرگانست اگر خیمهٔ وصل فردا در دوزخ نصب کنند طالبان
و مریدان او آتش دوزخ را توتیاء دیدهٔ خود سازند اگر یک لحظه
در فردوس اعلی بحجاب مبتلا کنند چندان فریاد کنند که دوزخیان

بعضی گفته اند که اگر [illegible]
[illegible]

[illegible] عبد الله انصاری [illegible]
[illegible]

وايشان رحمت كنند سر اين معني است كه كفت مثنوي
با تو دل مسجد است ور بي تو كنشت بي تو همه دوزخست و با تو بهشت
مقصود چون جلال عظمت حق عز اسمه بر طالب آنك مريد را معلوم كشت
و در طلب دامن او بكرفت و آن است كه من له المولى
فله الكل ثمن غاية المولي فانه الكل و ديكر
از همه جز حق است چاره هست اما از وي بهيچ حال
چاره نيست چنانك بموسى عليه السلام وحي آمد انا
بدك اللازم مني ناكزير تو ام از همه چاره هست از من
ترا چاره نيست هر آينه لوح دعاوي بشكند و ديكر منى
ولي بر كند و موت و حيات در ديده او يكرنك كردد رد
و قبول و مدح و ذم در ترازوي وي هم سنك بود بهشت و دوزخ
را در حاشيه دل وي كذر نه دنيا و آخرت را در سينه وي
جاي نه براي جنت و جبة و لقمه بمخلوق كردن ننهد غواص
بلند همت كه با درياء محيط جان بازي كند كوهر شب افروز
در معاوضه آن بدست آرد بلود چراغ مختص بپيرزنان
كي تن در دهد مقصودش دركاه اله بود دلش از ماسوي
الله كوتاه باد طلبش همیشه در راه مركب جاه و كرامت پي كرده

و ننم انكه

و تحفه تنک و نام و سلامة پاک شسته و روش این بود که لو
زاحمني العرش لمحقته اکر عرش مجید بیش همت
اید بشتش کنم و لو اقبلي الکون لهدمته اکر دنیا
و آخرت خود را همه نماید لکد مال عدمش کنم عشق این
بود که هر لحظه بر طور سینا طلب بر می آید و موسی وار نعره
ارني می زند و از حضرت مطلوب از راه غیرت جواب لن
ترانی می شنود زهی کار زهی سودا ای آب و خاک رباعی
مارا بجز این جهان جهانی دکرست جز دوزخ و فردوس مکانی دکرست
قلاشی و رندیاست سرمایه عشق قرائی و زاهدی جهانی دکرست
جون مرید صادق را این تجرید و تفرید حاصل کشت جلوه کوینی
در عالم همچنین کنند که یا داود اذا رأیت لي طالبا فکن
له خادما بیغامبری جون داود علیه السلام او را خادم بود
بی توان دانست که دیکران جه باشند این معنی مرید را بدرجه
درجه حاصل آید بمرتبه مرتبه بباید کرد دیکبارکی کرا تواند بود
الا ما شاء الله هر که خواهد که قرآن مجید محفوظ و مقروء او
کردد لابد از ا ب ت آغاز باید کرد تا بتدریج بقل اعوذ برب
الناس رسد اینجا بیشتر و بیشتر تا بمدتی قادی و حافظ قرآن

گردد و سنت الهی جاری برین است چه باید کرد شعر اینست که گفت

تو فرشته شوی ار جهد کنی از پی آنکه برگ توت است که گشته است بتدریج اطلس

و از افلاس و بی استعدادی و ادبار و الوان خوبی بهزیمت

نباید شد نظر بر قدرت و فضل باید اسعد اگر خواهد هزار هزار

کلیسا و بتخانه را کعبه و بیت المقدس کرده اند و هزار هزار

عاصی و فاسق را حبیب الله و خلیل الله خطاب کند و علتی

در میان نه و اگر خواهد بیک لمحه هزار هزار کافر را مومن کرده اند

و هزار هزار مشرک و بت پرست را موحد و مهلتی در میان نه و کردا

هزار هزار لعنتی را رحمتی و هزار هزار خراباتی را مناجاتی کند را

زهره بجو نا و جرانه بیت

بسا پیر مناجاتی که از مرکب فرو ماند: بسا رند خراباتی که زین بر شیر نر بندد:

در مکتوبات که نبشته شده است تفکری و تدبری و کرات مطالع

نماید انشاء الله تعالی در دل برادری محقق و مقرر گردد و

معانی در ضمیر اخوی متمکن شود و ثمرات و تاثیرات در جوارح

بلید آید و ظاهر بدان متحلی گردد بفضله و کرمه بالنبی و آله ای

برادر ماییم در بلاء خود مانده و عالم در بلاء ما مانده مصطفی را صلی

الله علیه و سلم گفتند ای محمد ترا فرستادیم تا در بلاء آفتم و خلق را

بنو در بلا

بتو در بلا افکنیم تیغ . بر کیر حرد انه حیرت و میخور کا برو زبد د .

کا برو ز احد کاه هزار کونه خلعت کاه شکسته در رفتار ای محمد و یی

میکوییی بوی خوش دوست میدارم اینک شکسته اشن در مقابله

زنان را دوست میدارم اینک افک عایشه در مقابله آن عقلها سر

کردان فکرها و خاطرها بین اسیر و حیران که جلال و جمال او بآیی

منیی خاک و آب جه میکنند .

ابیات

ای کشته امید در بلایت ۰۰ آنکس که زند دم ولایت ۰۰

جز جان و دل و جگر نه بینیم ۰۰ در کردش چرخ آسیایت ۰۰

عشاق جهان شدند واله ۰۰ در عالم عز و کبریایت

بسم الله الرحمن الرحیم ۰ مکتوب بیست سیوم در ذکر پاک

داشتن راه دین برادر اعز شمس الدین بداند که راه دین از

فضیحتها خویش پاک باید داشت و خارها انسانیت را باید

برید و وحشت خویش را از راه دین بر باید کرفت و آفتهاء بشریت

را از در بیرون باید کرد تا بزرکان کفته اند هر که بر مراد خویش

قدمی نهاد که نفس وی نزدیک وی از حق عزیزتر باشد مومن

نبود ولی و محبت کی بود از ینجاست که کفت

قطعه

نفسی بعزمان منی مارا بر سوایی کشید ۰۰ دوستی پنداشتم این نفس دشمن دار را ۰۰

صفات بشریت بینی و بینی حستی نامد
و عز و ریاست طلب کردن است بر خلق
جزای افزون خستی اند ه شرح قوی

دوستی با جاه مهتر کرده‌ام تا این زمان، مشغل پروانه که او هم نوردانند نار را.
گفته بزرگان است اگر طرفة العینی نفس را دست دهی هزار
زنار بر میان بندد و هزار بت در پیش نهد باید که او را بهیچ
وجه اهل خبر ندانی اگر صد بار او را بر نفس طاقت قهر کنی یکبار
که بمراد وی قدمی نهی همه اسلامت برزمین زند بیت
عمرها توبه فریبش را اهل صد ساله را، مونس پیشانی گرفته پیش خار آورد
تا گفته اند نفس بین خدای بین نباشد و همه بلا ابلیس را از نفس دیده
آمد و کسانیکه دعوی خدایی کردند همه از نظارهٔ نفس دیدن آمد
آواز دادند درگاه توبه برای این کار است تا درین قدم در نهی و از
بلا نفس خویش باز رهی ای برادر بقطع بدانکه راه دین را
از آفت نفس نگاه داشتن فرض عین است و جز بواسطهٔ توبه
این آفت بر نخیزد و این دولت توبه از رعنکار آدم علم
بدیع آمده است خلعت آدم که فتح باب درگاه توبه بود عزیزان
طریقت گفته اند اگر صد هزار خزینهٔ دولت و نعمت و سعادت
بر ذریت آدم نثار کردندی چنان نبودی که آدم را بدین سراپرده
قهر در کشیدند که وعصی آدم ربه اگر او قدم عصمت
درین سراپردهٔ تقدیس ننهادی هرگز در توبه بر فرزندان او گشاده

وعصی آدم ربه فغوی

نکته

نکتي اين تجبیهٔ قدرت بود وغیب درگاه لا اله الا الله
بود ازانکه گوهری را که بدین صفت در دفتر افرینش اورده
باشد که خلقت بیدی ایچنین خلوت اکنه ازین قدا
وکلاه نباشد که وعصی آدم اشارت برابن کرده است که گفته

مثنویات

چرخ نه بر پی دهان می زند :: قافلهٔ محتشمان می زنند
کس نه بدین داغتو بودی ومن :: تو براین باغتو بودی و من
هرچه در فردوس اعلی ودار السلام نواخت والطاف قدرت
بود همه برآدم علیه السلام عاشق شدند برای انکه هرگز چون
او عجوبهٔ قدرت ندیده بودند همه دستها عشق برد امنش
محکم کردند آدم بلند همت را دل از ایشان بگرفت زانچ برای
حکم می بایست آمد بار حکم می بایست کشید و بهشت سرای
نازست طاقت کشش بار حکم نداشتی گفت بار خدایا مارا بهانه
بایستی تا از دست حور او عینا و فردوس خلاص یافتمی درخت
گندم را بهانهٔ او ساختند ونداء در عالم در دادند وعصی
آدم ربه همه دستها از دامن او کوتاه کردند بهوش باش
تا قاعده صدو بیست وانند هزار پیغامبر را عاصی نگویی

که بقیامت زبانت از قفا بیرون کنند و اگر گویی در قرائت
وعصی آدم ربه بگی قرائت رسد که سر آدم را بر دار دو
رسد که تاج عصمت رسول ومن ﷺ را آتراومرا وامثال ما را
نرسد محمد ﷺ را رسد که خواجهٔ جهان را گوید
انچه گوید اگر من و تو همان گوییم سر در میان نبود ای برادر
راه آدم نا رفته حکایت آدم نتوان کرد آدم را که اندوه دین
دامن گرفت دار السلام بدار الظلام بدل کردند آمد با شیطان
عداوة توانی کرد و اصطفا را فرو توانی گذاشت نام نیکو را
داغ عصیان بر توانی نهاد و از تاج خلافت نعلین طلب
توانی ساخت گفت این همه را کمر بسته ام اندوه این حدیث
را بر باد زوال مگردان و بر خویشتن چنین خروجی کرد و ملک فردوس
با همه ناز و نعمت بر باد داد و گفت **بیت**

بهشت و کوثر و حور جهانیان و جهان اگر دهند عرابی تو رایگان بدهم

و من و تو خود جز بر خویشتن منزل نکرده ایم و جز بخدمت خود
کمر نبسته ایم و جز خطبهٔ خویش نخوانده ایم چه طمع داریم
که از آدم میراث یابیم که بی نسبت راحیرات ندهند بس دین
است که ما را زنهاد ما برآمده است و خاک حرمان و خسران بر فرق

بالا روزان

مابد روزان ریخته است دستی بردار وازسوز دل بگوی:

قطعه

هرکسی در کعبهٔ وصلت رسید — من بماندم درمیان رو سیا

جون کمان کر رایی رحمت نیم — لعنتی بهرست برما ناکسان

هر که با درگاه توبه آشنا نیست درهمه احوال از میراث ادم او
را نصیب نیست نگر تا نگویی که توبه وقتی باید کرد که معصیت
بوده ای برادر ما خود عین معصیتیم هنوز چیزی دیگر می
باید آخر نشنیده ای

شعر

اِذا قلتُ ما اذنبتُ قالت مجیبةً حیاتُک ذنبٌ لا یقاس بها ذنبٌ

انها که معصومان درگاه اند در حق ایشانست لَقَدْ تَابَ اللّٰهُ
عَلَي النَّبِيِّ وموسی را جه جای معصیت بود که گفت تُبْتُ
اِلَیْکَ ومصطفی گفت وَاِنِّي اَسْتَغْفِرُ اللّٰهَ فِي کُلِّ یَوْمٍ
مِایَةَ مَرَّةٍ ای برادر جنانکه مرا و ترا از فسق ومعصیت توبه
باید کرد همه صدیقان را از صدق خویش توبه باید کرد وجنانک
مابد عهدان را از جفا توبه باید کرد همه وفاداران را و مخلصان
را از وفا واخلاص توبه باید کرد جنانک ما نفس پرستان را از
خدمت هوا توبه باید کرد همه خداوندان دل را از مراقبت احوال

شیخ عبد الله انصاری قدس سره
فرموده است الهی جون بجرم من منم
توبه من جیست واکر من بدین توبه
رسم دردو عالم جون من کیست

ومعنی الحدیث ان غفلت عن
ذکر الله ساعة بعارض بعرض
لتدارکتها بالاستغفار مایة مرة تکفیة
لغفلة وتعلیما للامة. م

بخود توبه باید کرد گفته عارفانست چنانک معصیت نباید
کرد طاعتهای می باید آورد و از همه توبه می باید کرد اگر گویی که
معصیتها را همی باید کرد بدین کار میگویند صدقها و
اخلاصها و طاعتها عالم می باید آورد چون آوردی همه
را بر بادی بنیازی می باید داد سر اینست گفت مثنویات
تو میبختی ای بتسبیح و نمازی که تا خشنود کردد بی نیازی
نمازت توشه راه دراز نیست ولی او از نمازت بی نیازست
فردا اگر همه مملکت بیک گدایی دهد عجب نبود فردا گدایان این
امت را بیارند بر عرش بنشانند آنگاه گویند یا ابناء الماء
والطین بم عرفتم رب العالمین ای فرزندان آب
و گل بچه شناختید پروردگار جهان را گویند بار خدایا بدانک ملک
آسمان و زمین ترا بود فرمان آید که هرچه در آسمان و زمین است
بگدایی دادیم گویند بار خدایا بدانک ترا ملک عرش است فرمان آید
که گدایان امت محمد را بر عرش تکیه گاه ساختیم تا بدانند
که پادشاهی ما نه بدان مختص نیست که در اوهام و دانش شما
بگنجد در حال همه خواهد که از دانش و توحید و معرفت خویش
توبه کنند در توبه بسته باشند در خجلت و معرفت خویش بمانند

تا بجنانکه

تا جنانکه اهل دوزخ از صعوبت سلاسل و اغلال زخم میخورند از بن جاست که کفت انسان انجلت توحید و معرفت زخم میخورند از بنجاست که کفت بیت

کر زاهدان بقبله ابروت بنکرند ٭ ای بس نماز ها که زحرف قضا کنند

اکر بقیامت کویید لا اله الا الله چون کرار دند بکویند ما را بندهٔ دین آفریده اند در بند دین بوده ایم خداوند ما را صفت اینست که لا اله الا الله کوید که بنعت کرم انما نیابت دارد که لا یعرفه غیری ای برادر کاری نیست که بدین عقل بر آن کار توان رسید همه عقول و اوهام درین درکاه پی شده است سر اینست که کفت بیت

وصم تهی بای بسی ره نوشت ٭ هم ز درش دست تهی باز کشت

کفته بزرکانست اکر همه انبیا و صدیقان روی زمین و مقربان و معصومان آسمان تا ابد لاباد زبان عصمت بشرح توحید وی بر کشایند بآخر ختم فصاحت بدین کنند که نستغفر الله ای کفتیم ای برادر اکر عصمت همه ملکان و اخلاص همه معصومان را لباس طینت تو سازند نکر تا فریفته نشوی و اکر هزار تیغ قهر بنعت حرت آب داده بر فرق تو زنند نکر تا بهزیمت نشوی

آن کوی که سوخته گفته است — رباعی

حاشا که دلم از تو جدا خواهد شد ٭ با ناکس و کس آشنا خواهد شد
از مهر تو بگسلد کرا دارد دوست ٭ ور کوی بگذرد کجا خواهد شد

هر که در این سرای خویشتن را به آتش توبه نسوخت بالقطع اورا
با آتش دوزخ بباید سوخت هر چه تو از خویشتن میدانی
از عیب و هنر همه را باتش توبه امروز بسوز تا دستگاه تو
این فتوی باشد که اَلتَّائِبُ مِنَ الذَّنْبِ کَمَنْ لَا ذَنْبَ
لَهُ و از سوز دل میگوی ~~مناجات و لبیک~~ نظم

الهی رحم کن کالوده کانیم ٭ بخون دل جگر پالوده کانیم
روا نبود نه تو اندر سکه ما ٭ که مستی شرب سیم اندوده کانیم
بکی بر روز کار ما ببخشای ٭ که ما بر خویش نابخشوده کانیم

هر خاری که امروز از راه دین برچی باید گرفت اگر بر نگیری
روزی آن خار را تیری سازند و بر دل و جگرت زنند نه بینی
چون موسی علیه السلام بدولت مکالمت وَکَلَّمَ اللّٰهُ
مُوسَىٰ تَکْلِیمًا رسید صد و بیست و چهار هزار و
چهارده کلمه بی واسطه بر وی گذر کرد از فرق سر تا ناخن پای
همه گوش گشت تا بهمه اعضاء همچنان می شنید که بگوش در هو

کلمهٔ کبر و کذر کردی نیست و همت کسی هر بار که هشیار

کسی این زخم برد او زدندی وَقَتَلْتَ نَفْسًا یا موسی

بیچی ما قبطی چون هلاک کنم تو اله کرده اگر عقوبت

هفت درکهٔ دوزخ برد بر موسی عاد بلکم جنان بود

فعل او را دران ساعت بروی عرض کردندی رجحان خواجه

و رجحان خلعت خاری که موسی علیه السلام در راه خود کما انه

بود قصد دیده دولت او کرد و قصهٔ عمر شنیده که شمشیر

کشیده می آمد و حیکفت تا ما باشیم کرا زهره آنک لات و عزی

را بنا سزا کوید خویش بلات و عزی عرضه کرد و بدیشان

سوکند خورد که اینک رفتم سر محمد بیارم القصه تا روزی آن تیغ

کشیده با افکار خویش کرد هر کاه که عمر بحکم مهتری در میدان

ولایت جولان کری کردی در سر بش این فلا کردندی که تو آن عمری

که تیغ کشیده می آمدی تا سر رسول خدای را بر داری و دار

الملک لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰه را خراب کنی عمر چنان فرود شکستی خواستی

اگر زمین بشکافد از ننک این حدیث فرو شود هر بار که این

حدیث بروی تازه کردندی چنان شدی که از وی درد هفتاد

هیچ نیامدی بصحرا و ملکه بیرون شدی و روی در خاک

قال الله تعالی ... قال هذا من عمل الشیطان ... النار ... الی القتل ... بعد قتل الکافر ... ظلمت نفسی ... فی الفتن ...

ما لیذی وکفتی خداوندا جان عمر را بر کش تا بیش آینهٔ جفاء
خویش نه بیند ای خاک بر سر من و تو که عمر در کلیسیا به بت
پرستی شد و دوای بر مانر و مرو نزه لا یجوز ما بالله العظیم
که اگر بیضی سلکی لهی نپذیرد اعجی

ای فسق و فساد کار هر روزه ما وی بر تو حرام کاسه و کوزه ما
می خندد روزکار و می گوید عمر بر طاعت و بر نماز و بر روزه ما

بسم الله الرحمن الرحیم، مکتوب سی و چهارم در تقوی
برادرم شمس الدین بداند که دروازه سعادت و در دولت تقوی
است هر منزل که آراسته اند در عالم لا اله الا الله متقیان را
آراسته اند و هر مرتبه که در جنت فردوس بنا فرموده اند
پس بدانک متقی آنست که از بلا خویش رسته بود و از بند خود
جسته تا دم از خویشتن باز نهد و از هر چه نصیب نفس است
پاک شود دوزخ را با او کار خواهد بود که وان منکم
الا واردها همه خلایق را حوصله دوزخ خواهند نهاد
تا نصیب خویش از ممر آن بر دارد آنکاه متقیان را بیرون
آرند و خویشتن پرستان را در قعر دوزخ نکوسار بکذارند ثم
ننجی الذین اتقوا این فتوی داده است ای برادر متقیان

بنام متقیان فرموده اند

در هفت طبقهٔ دوزخ چنان روند که ماهی در آب دوزخ
را طاقت هست ایشان خود کجا باشند که ایشان سلطانان الله
و توقیع ایشان اینست که ان الله یحب المتقین
و چنانک متقی در دوزخ نگنجد در بهشت هم نگنجد
و اکر کویی کجا کنجد قضایی که از اقضاء ربوبیت کویند محشر
متقیان آنجا بیش نبود سر اینست که کفت ابیات

ما چو فردا شهیم در همه مصر ؛ چه غم امروز کر بزندانیم
تو چه دانی که ما چه مرغانیم ؛ هر نفس زیر لب چه میخوانیم
کر بصورت کدای این کوییم ؛ تو بمعنی نکر که سلطانیم
کرچه خود مفلسیم در ظاهر ؛ تو بباطن نکر که ما کانیم

مکر این آیت در قرآن نخوانده که یَومَ نَحشُرُ المُتَّقِینَ اِلَی
الرَّحمٰنِ وَفدًا تا نه پنداری که این پادشاه را بجز بهشت
سرایی نیست و آن نشنیده که سید انبیا دوستان را چه شربت
چشانیده است حاکیا عن الله تعالی اَعدَدتُ لِعِبَادِی
الصّٰلِحِینَ مَا لَا عَینٌ رَأَت وَلَا اُذُنٌ سَمِعَت
وَلَا خَطَرَ عَلَی قَلبِ بَشَرٍ این باز نمودن است که اکر رحمت
بهشت و آفت دوزخ از میان بر کیریم هیچ چیز کم نبود

تعالی دوست دارد پرهیزکاران را

روزی که برانگیزیم پرهیزکاران را بسوی رحمن کروه کروه

ساخته ام بر بندکان خود را که صالح اند چیزی را که هیچ چشمی ندیده است و هیچ کوشی نشنیده است و نه کذشته است بر دل هیچ آدمی

وهیچ چون نقصان در احکام الوهیت بدید نیاید مثنویات

زهی ساخت که گر عالم نبودی ؛ سر موئی از آنجا کم نبودی

نه هرگز کبریاییش را بدایت ؛ نه ملکش را سر انجام و نهایت

اسرار قرآن بعقل رکیک خویش در نتوانی یافت و اگر خواهی شمه بدانی

بعون قرآن بشناس و بدان قوله تعالی فَلَا تَعْلَمُ نَفْسٌ (هیچ ذاتی نداند بی)

مَّا أُخْفِيَ لَهُم (بهر ایشان) مِّن قُرَّةِ أَعْيُنٍ (چه پوشیده کرده شده است مر ایشان را از قرة چشمها) بدانک هیچ هجرت در دین

عزیزتر از آن نیست که کسی از خویش هجرت کند تا از همه آفرینش

باز رهد زیراک آفرینش را با مرد چندان کار بود که مرد با خود

مانده است چون بعنایت توفیق مدد یافت از خویشتن رست

آفرینش را نبخوش باد که مرد رفت و سر خویش گرفت چنانک

گفته اند إِنْ تَعَلَّقْتَ بِذَرَّةٍ أَوْ تَعَلَّقَتْ بِكَ ذَرَّةٌ فَأَنْتَ

فِي حِبَالِهَا تا یک ذره از اوصاف تو تو را گرفته است بنده الحی

تا از سر آن ذره اوصاف آزاد نکردی تقوی ترا روی ننماید که سنت

وی این کیمیای تو خواهد چنانک گفت بیت

دلبر جانانت اگر آرزوست ؛ در گذر از خود ره بسیار نیست

اما چنان نیست که کونین جاه باید و حشمت دنیا باید و نازو نعمت

باید و تقوی باید کلا و حاشا نه بینی که چه می فرماید أَنَا أَغْنَى

الشركاء عن الشرك

الاغنیاء

اَلْاَغْنِیَاءُ عَنِ الشُّرَکَاءِ این کار شرکت نه پذیرد عزیزی

گفته است بیت

آنکس که بیار من همی در نگرد گو منکر گرد در عشق شرکت منهد
تقوی ملک عظیم است منازعت نپذیرد و دین غیور است
شرکت بر ندارد نهاد خواجه ثقلی عظیم دارد پس راه تقوی
شده است تا این سد بی دولتی را بست نکنی از تقوی متقیان
هرچه گوئی از تو مسلم نیست هرچند با خویشتن آشنا تر می شوی
آن سد بدبختی و بندبی دولتی محکم تر میشود تا با خود
آشنایی از وی بیگانه از خود بیگانه شو تا با او آشنا گردی
هرکه وراء از خود شد ماند گو خواه مرقع پوش و سجاده
بر گیر خواه قبا بر بند و تیغ بردار هر دو یکی است واین سد
بدبختی جز در سایه دولت بیرجنه پست نتوان کرد واین بادیه
خونخوار جز ببدرقه صاحبدولتی نتوان برید اینست که گفت قطعه
زنهار تا تنهایی بی مرد اندرین ره زیراک این بیابان خونخوارمی نماید
گر مرد ره نه تو بر بوی گل چه پویی رو بازگرد کین ره پر خارمی نماید
تقوی آنست که بهیچ آفریده بچشم تهاون ننگری اگر موری
را ره بر تو گیرد زهره نداری که پای بر وی نهی و در آثار آورده است

که امیر المومنین علی رضی الله عنه وقتی در راهی بگذشت
کناره دامن او بموری رسید مجروح گشت رنج آن مور در دل
علی علیه السلام اثر کرد بدان مور نگریست دبای می زند علی علیه السلام با دل
پر درد پیش آن مور بنشست و می گریست و لرزه بر اعضاء
او افتاد چنانکه بی طاقت گشت آن مور خسته بحیلی خود را
بسوراخ افکند علی با دل پر درد از آنجا برخاست چون شب
در آمد حضرت رسالت علیه السلام را در خواب دید که بانگ بروی
می زند و میگوید یا علی چرا هوش با خویش نداری که امروز
در هفت آسمان مظالم خصومت تو بوده است آن مور
که تو پای بروی نهادی از صد یقان حضرت بود و سرور
اجناس خویش بود از آن روز باز که او را آفریده الله طرفة
العینی تسبیح و تحمید وی از حضرت منقطع نشده است
مگر آن روز که تو قدم بروی نهادی گفت لرزه از سیاست
مهتر علیه السلام بر دلمن مستولی گشت گفتم یا رسول الله تدبیر من
چیست و چگونه بود گفت یا علی بجای خویش باش و دل
بجای دار که همان مور عذر تو از حضرت خداوند بازخواست
و گفت الهی تو قصد را در کار دها معتبر کرده و علی را دانی

[illegible]

دفتر پنجم

رفت هیچ قصد نبود او را بمن بخشش شفاعت آن مور را که
شجاع درگاه مایی بر فتراک صنت یا دربستند و از تو عفو کردند
یا علی اگر شفاعت آن مور نبودی ایر فیتو درین درگاه
ریخته شدی این دانی جبت از حق خویش در گذرند اما
از حق دوستان خویش در نگذرند هشیار باش که هیچ ذره نیست
در آفرینش که درجه این حدیث بدو گذر نکرده است چنانک
گفت مثنوی هرچه تو بینی ز سپید و سیاه * بر سر کاریست درین کارگاه *
دیگر نکته کز ذره ذره گشته پویان * بحمدش نکته توحید گویان *
تا بدانی که خدای عز و جل را با آفریدگان خویش سرهاست و
کارهاست که عقل و فهم را آنجا راه نباشد وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا
يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ شاهد بسنده است سر اینست که گفت مثنوی بیت
هزاران قطره کزین وادی بر آیند * بدین درگه بزاری اندر آیند *
ز عجز خویش میگویند ای پاک * تویی معروف و عارف ما عرفناک *
هرگز دیده دولتت برین ورق نیفتاده است که وَمَا يَعْلَمُ
جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ اگر برقع جهولی از دیده فرو گشایی
همه عالم بجمال بندگی او آراسته بینی و اگر از صفت ظلومی
برون آیی همه آفریدگان را در طلبش دوان و پویان بینی از بحکم

خلاف نیست کسی را از اهل ملت در تسبیح حیوانات
اما اختلاف در تسبیح جمادات است معتزله باید
روا ندارند و اهل سنت و جماعت روا دارند چنانک
خدای گفت وان من شیء الا یسبح بحمده
عموم ذکر کرده همه اشیا را و نام تسبیح بر
حیوانات افکند در قصه داود یاد کرد علیه السلام
یا جبال اوبی معه والطیر ای سبحی معه
والطیر و نیز در خبر آمده است روزی پیغمبر
صلی الله علیه وسلم پاره سنگریزه از زمین برداشت
اندر کف وی تسبیح کرد چنانکه همه یاران بشنیدند
باز ابوبکر را داد و اندر کف وی نیز تسبیح کرد و باز
فرود تا عمر را داد و اندر کف وی نیز تسبیح کرد
و باز عثمان و علی را رضی الله عنهم اجمعین
بر زمین افکند تا بعضی علما این خبر را بحجت
آورده اند بر ترتیب خلافت و
انقطاع خلافت را ... حروف

ذکر خواجه نظامی گنجه رحمة الله   مثنوی

معرفت از آدمیان برده اند آدمیان را زمیان برده اند

چون به حضرت رسالت آمد پیغمبر اسرار خبر کرده ماند بنوشته

از حضرت این خواست چیکرد که ارنا الاشیاء کما هی آفرید

خود را بمن چنان نمای که هستند تا بر ما چیزی بنود که گوهر

عصمت ما در سر آن شود صدیق اکبر بیوسته گفتی اللهم ارنا

الحق حقا وارزقنا اتباعه وارنا الباطل باطلا

وارزقنا اجتنابه بارخدایا حق را بما حق نمای و چون

نمودی در گزاردن آن توفیق ده و باطل را بما باطل نمای

و چون نمودی از آن عصمت ارزانی دار و اشارت بدین است

که گفت اذا اراد الله بعبد خیرا بصره بعیوب

نفسه چون به بنده نکوئی خواهد عیبهاء او را بدو نماید گویند

بتخانه دیدی در گذر آخر دیده که رفیقی خراباتی بود روزی

چند بر آید از وی مسجدی کند این حق است حقیقت آنست

که سینه اش را بدل کنند که گفته الله که یک سینه که بتخانه بود مسجد

کنند عزیز تر از آن بود که از مشرق تا بمغرب بتکده کعبه کنند

ای برادر اگر توفیق ترا گویند که دعاء تو مستجاب است گو خداوندا

لا ازین

مرا از پیش من بردار یقین بدان چون ترا از پیش تو برداشتند
امید همه نیکی ها بود و چون ترا در پیش نو داشتند جز جود برت
نوانی بودن و شیطان آین بود که خود پرست بود چند ناخبا کر
خواهی کو باش خواه در صومعت ملک باش خواه در صورت آدمی
خواه در آسمان خواه در زمین خواه در فردوس وجود بت
آن بود که از خود نگذشته بود بدین اشارت کرد که گفت قطعه
ای که چه حجاب تو برون از حد نیست هیچ حجابیت چو پندار نیست
پرده پندار بسوز و بدانک در دو جهانت به ازین کار نیست
ای برادر بدانک محبت آب هر دو کون را ببرد در عالم عبودیت
بهشت و دوزخ را قدریست اما در عالم محبت بگذری هر دو
کون را قدر نیست هشت بهشت که آدم صفی را داده بود ند بدانه
گندم فروخت و درخت همت در سرای اندوه نهاده بیت
نمی خواهیم جز زلفتو زنجیر زهی دیوانه عاقل که مائیم
بداود پیغامبر علیه السلام وحی آمد که یا داود ذکر من مر
ذاکرانرا و بهشت من مر مطیعانرا و زیارت من مر مشتاقانرا
و من خاص مر عاشقانرا ای برادر حدیث عفو و عقوبت
و نام بهشت و دوزخ در حدیث محبت چنان فرو رفته است

[illegible]

که نه امروز برآید نه فردا اما این حدیث در حوصلهٔ هر کسی نگنجد و این شربت کام هر کسی نچشد سر اینست که گفت صفوی هر نفسی هوی وصلیه رانیست هر شکمی حاملهٔ راز نیست،

بسم الله الرحمن الرحیم ٥ مکتوب سی و نجم در صدق برادر اعز شمس الدین اعزه الله تعالی بداند که خواجه ذو النون مصری رحمه الله فرموده است الصدق سیف الله فی ارضه ما وضع علی شیء الا قطعه راستی شمشیر خدایست اندر زمین بر هیچ چیز ننهاید الا که آن ببرد وصدق دیدن هر سبب باشد نه اثبات سبب چون سبب ثابت شد حکم صدق ساقط شود که حقیقت ایمان جز نا خواستی است چنانکه گفت واعبدوا الله ولا تشرکوا به شیئا پس هر که دعوی کرد که مرا صدق ایمانست دعوی کرد مرا غیر وی بکار نیست و دلیل درستی دعوی آن باشد که اگر غیر حق چیزی بیاید برنگردد و اگر برگردد اندر دعوی کذاب باشد از بحا لقت

مثنویات

دارا طمع وصال بالای راست بس است، مجان در دم قهر هجر او بر خطر است
بیرون ز وصال و هجر کاری دگر است، همت چو بلند شد همه در دسر است

و تیح

وقتی خواجه ذو النون مصری رحمه الله او نیت حج المقدس
می آمد شخصی دید از دور دل تقاضائی یافت که از
وی سوالی کند چون به نزدیک رسید دید پیرزنی با عصای
و جبه پشمین پوشیده گفت من این گفت من الله گفت از کجا
می آیی گفت از نزدیک خدا گفت الی این کجا میروی گفت
الی الله بسوی خدای پس دیناری برون آورد تا او را دهد
دست بر روی شیخ جنبانید گفت ای ذو النون این چه صورت
کرترا ببستر است من کار از برای خدای کنم و از غیر وی چیزی
نستانم چنانکه نپرستم جز وی را نستانم از جز وی این بگفت
و غایب شد مرید را همت عالی چنین باشد سر اینست که گفت مثنوی
همت از الخلق نظرها کند ، خوار مدارش که اثرها کند
انکه گفت که من کار از برای او میکنم این دلیل صدق محبت
وی بود که خلق ابدرد معاملت بر دو گونه است یکی آنکه میکند
و پندارد که از برای وی میکند و آن همه از برای خود میکند هر
چند که هوای وی از آن منقطع باشد ثواب آن جهانی یا بدش
دوم آنکه ارادت ثواب و عقاب آن جهانی از معاملت
وی ساقط باشد آنچ کند خاص تعظیم فرمان کند و محبت

از آنجا که

حق تعالی مدد غني وي باشد سزاینست کہ گفت قطعہ
دنیاست بلاخانه و عقبی هوس آباد ، ما حاصل این هر دو بیکجو نستانیم
این تشنه بدنیا شده وآن غره بعقبی ، ما فارغ ازین هر دو نه اینیم نه آنیم
گفته اند در طاعت من مطیع را نصیب و افزون تر ازان باشد کہ
عاصي را در معصیت کہ راحت معصیت یکساعت بود
و راحت طاعت همیشه و خداوند را از مجاهده خلق چه سود
و از ترک آن چه زیان اگر همه عالم بصدق ابوبکر کردند سود
مر ایشانرا دارد و اگر همه بکذب فرعون شوند زیان ایشانرا
دارد چون صدق مجرد را بدین مایده بنشاندند کہ اَهْلُ الْقُرآنِ
اَهْلُ اللّٰهِ وَخَاصَّتُهُ قوت ایشان از مایده قرآن بود
اَهْلُ الْجَنَّةِ وَخَاصَّتُهُ دیگرانند اما ارواح پاک اهل لا اله
الا الله این اصل وجود آمده است کہ وَنَفَخْتُ فِيهِ
مِنْ رُوحِي قوت آن طایفه جز در عالم قرآن بدید نیاید
و کسي کہ بر مایده قرآن نشست کدورت این نهاد کہ هرگز افتاد
است نتواند کہ بد تشنه هرکه گرد دنیا کي آید آن رسد
و این کدورت از پیش وي بر گیرد تا او بصفا اند و وبا
درد طلب خویش بار دیابد تا ابد بر مایده لطف بنشاهد ،،

محجوب

محبوب نبينند واول علامت از علامات اين گروه ايمه
طريقت چنين گفته اند كه عاشق حركت كرد و بدرد آن
روزكار ميكذراند و منتظر آن ساعت كه فرمانا صحيفه حبار كي
عزرائيل از كدام جانب بديد ايد و باستقبال پيش باز
شود عزرائيل برچنين كسي كه آيد براي آن آيد تا اين سعادت بي
دولتي را كه نفس كويند از پيش بركيرد اما بر كرفتن جان او كار
عزرائيل نيست و او اين دولت دارد كه اَللّٰهُ يَتَوَفَّي الْاَنْفُسَ — خداي تعالى جان بردار
حضرت رسالت عليه السلام چون كفت رَقَّ عَظْمِي وَ اِشْتَدَّ
شَوْقِي اِلَي لِقَآءِ رَبِّي استخوان من از درد عشق بكداخت
و شوق من بحدي رسيد كه قالب نبوي نمي تواند كشيد تا جبرئيل
آمد يَا نَبِيَّ اللّٰهِ عنان شوق باز كش كه ما اين كار را در ربيع — گفت ته
الاول حكم رانده ايم براي درد دل تو نخواهيم كردانيد ازينجاست

كه كفت — بيت

طرفه مرد كار ديست كه بود علة معشوق :: صابر نتوان بود تقضا نتوان كرد
اري اي برادر كه در عالم هيچ دردي شافي تر از آرزو مندي بخداي
عز و جل نيست چنانكه آرزومندي كفته است — بيت
منم و هزار حسرت كه در آرزوي رويت :: همه عمر در غمت رفت و نرفت هيچ كارم

اگر به تو دستگیری به پیری اینست دولت٭ واگرنه ریختی بزی زهی جهان بر آدم
دردی که اگر ذره بر کوه تا بلغه رسد منکرت کسی را بیماری نماند اُستاذ
ابوعلی وفاق گفت رحمه الله در بدایت ارادت خویش در شهر
خراب می‌گشتم چنانکه عادت مبتدیان و نو مریدانست در مسجدی
خرابه آمدم پیری را دیدم که خون می‌گریست چنانکه زمین
از خون دیدهٔ او ترگشته بود گفتم یا شیخ اُرفُقْ بنفسِکَ با خویشتن
رفیقی بکن یا شیخ ترا چه رسیده است گفت ای جوانمرد طاقت بو سید
از آرزوی خداوند و عمر آخر رسید مرا اینست که سوخته گفته است
بیت مردم در آرزویت روزی نیامده رویت بحاجی براه رفته واز کعبه بازمانده
حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم در وقت نقل این دعا کرد که اللّٰهمّ
اَعِنّی علی سَکَراتِ المَوتِ جان من بر داشتن نه کار عزرائیل
است خداوندا عونی بکن تا از جان خود برهیم صادقی گوید بیت
جانان فدای دوستی تست جان من٭ عاشق بدوست زنده بود جان چه حاجتست٭
ای برادر دیوسی که گفته اند افسانهٔ دیگران شنیدن جز حسرت و درد
سر نباشد بیت گرنه صفت طعام کردن جز حسرت و درد سر دیگر
چه بود اگر توانی قدمی زن و جانی می‌کن و سری در باز اینه
که گفت

بیت

از گفت وگو

از گفت و گو نیابد وصلش بسی محالست * بحر محیط عشق در ناودان نگنجد *
هر دل که ماوای عشق و حرکت گشت همه ابواب سعادت بر سعادت
دل او گشاده گشت دواعی شهوات را کم بست و بند اینها را است
جز اندیشهٔ حرکت بر نتوان داشت پیری بوده است که او را سید
الاوتاد گفتندی نام او کلیب بود و کلیب بتازی تصغیر
سگ بود و نیز علت جذام داشت و با این همه او را قلبی عظیم
بودی که ده شبانه روز برآمدی که یک لقمهٔ نان بدو نرسیدی خیر
نساج گفت رحمة الله روزی بگرد صومعه او می گشتم آواز او
بگوش من رسید که با حق مناجات میکرد و میگفت الهی هذا اسمي
كُلَيْبٌ وَهَذَا جِسْمِي مَجْذُومٌ وَهَذِهِ قَلْبِي مَعَ هَذَا ابن
جَبْرَئِيلَ حَتَّى يَرَى مُبَارِزَتِي خدایا نام سگی است و علت من
جذام است و شعار من فقر و فاقه است با چندین بلا کجاست

جبرئیل تا مبارزت من بیند   مثنوی

عرش روانی که بذو رسته اند * شهپر جبرئیل برو بسته اند * برین
ای برادر حق تعالی یگانه است وَالْمُؤْمِنُ مُتَوَحِّدٌ و مومن
یگانه است چون حق تعالی وحدانی الذات است نپسندد که مومن
باشد مگر یگانه دلیل برین کلمه شهادت است که نفی از وی تبری

است و نیمی از وی تبرّی، تولّا است لا اله تبرّاست الا الله تولّاست

بهمان مقدار که از غیر حق تبرّا است بحق تولّا است از اینجا

تا اینجا که گفتیم ابیات

گو اینشی که بر روی این خرقه را ببوزم شین سرخه در بر من زنار مینماید

بس هر که دعوی مومنی کرد در سر خویشتن بنگرد اگر چیزی جز حق

است سر وی از آن گریزان است بدانکه در دعوی صادق است

و اگر چیزی که جز حق است سر خویش را جویان بیند و هر چیزی

که بحق رساند از آن گریزان یابد بر ایمان خویش او را گریه باید کرد

که این کس یا مسلوب الایمانست یا بر خطر سلب است سر اینست

که گفت بیت هنوز از کافر کفر خود خبر نیست حقایقهاء ایمان را

چه دانی، تا بزرگی چنین گفته است همه جهان دعوی عاشقی

و محبت میکنند ولیکن چون زین دعوی نظر کنی همه معشوقی

میکنند نه عاشقی که چون محب دعوی محبت کرد صدق

دعوی آنست که از همه مراد خویش پاک بیرون آید چون مراد طلبد

که محبوبی همی جوید نه محب همی باشد معاملت او مکذب

دعوی اوست پس از اینجا دانستی که دعوی محبت درست نیاید

تا آنگاه که محب را اندر کونین جز محبوب یک ذره مراد باقی باشد

اعلم ان الامانة و وفاء العهد من مواجب الایمان والدین فنفیهما عبارة
عن نفی مواجبهما مجازا یقال فلان لیس برجل اذا لم یقم بمواجب الرجال
ونظایره کثیرة واستعارة نفی الایمان بنفی المواجب مبالغة فی نفی المواجب
وهذا ظاهر وفیه بشارة الی ان الایمان بدون مواجبه کلا ... م

اهل السنة

ذالعرش یا ایها الذین آمنوا آمنوا بنا ربنا اغفر لنا

اهل اشارت درین آیت گفته اند یا اَیُّهَا الَّذِیْنَ آمَنُوْا
آمِنُوْا مومنان را خطاب کرد بایمان آوردن باوجود ایمان از
ایشان معلوم شد که این ایمان ثانی مراد غیر ایمان اوّلست ایمان
اوّل تصدیق و اقرارست و تحقیق صدق و اقرار جزوی نادیدن
اسبابست بغیر وی نانگریستن است پس چون بسر جزوی نگریستی
چنان گشت گوئی از ناوّل رجوع کردی و بنده از نگریستن خالی
نبهی گوید که ایمان تازه کن چون نگریستی اندر چیزی مبین
ولیکن اندران صانع چیزی ببین تا هر خطوتی و لحظتی که بنده
را بدید آید از وی اعراض کند و بحق باز آید ایمان وی تازه همی
باشد ای برادر چه سعادت بود ترا ورای آنکه گوید ای حسینی

المؤمن الغفار جبار ستار

خاک جرابش از دل پاک ای بنده ما قطره ماء مهین جز مرا مگزین
ای فخار صلصال قدم نه در روضهٔ وصال و چه دولت بود آب
و خاک را ورای آنکه در ره زی بنج بار گیرد وصل بحکم فضل بی در
کلبهٔ عجز تو حی فرستد و این ندا در عالم حید هد که قَسَمْتُ الصَّلٰوةَ
بَیْنِیْ وَبَیْنَ عَبْدِیْ ازینجاست که گفت مثنوی
این آب نه بس مرا که بنده خواندت خاک سر کوی آشنایت دانند مرا
موسی علیه السلام که کلیم حضرت بود جهل شبا روز در عین

باز چون نوبت بتو رسید انتظار بر داشته

انتظار بر داشتند واین فلاح وصل بر دست ساقی لطف دما

دم کردند الصلوة معراج القلوب این نه تفضیل امت

است بر انبیا ولیکن من کان اضعف فالرب به الطف

ازینجاست کی امت مستوی

دور تو زین دایره بیرون تراست،، از دو جهان قدر تو افزون تر است،

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب شصت ششم در نسب آدم

علیه السلام برادر اعز شمس الدین بداند که نسب آدم علیه السلام

رونق را انجا درست کرد که بعالم دل رسید چون بعالم دل رسید

عالم گردش تمام شد و آغاز روش از انجا باشد هرچه بدو رسد

آن نیز بگردد چنانک وی بگشته است در دست تصرف وی باید

آید انک شیره بدست فلان در ویشی شراب شربت شدی و با بوی

انجیر بدست گرفتی انجیر شدی خالص دین مقام بود

تا اگر خواهد آن رونق در مال سلطانیان تصرف کند مسلم

یعنی بیت المال
باشد وآنچه مشایخ ستده اند بعضی ببیت المال ازینجا بود

فتوی شریعت اگر از شرق تا بمغرب خون بسته شود

نخورد مومن مگر حلال و حقیقت ایمان نبود تا بعالم دل

نرسد چنانک خبر نقل کرده اند لو کانت الدنیا بر که

قال علیه السلام لو کانت الدنیا بر که دم لاکان قوت المومن منها حلالا

دیم لایشرف المومن الا الحلال واینجا اصلی است در شریعت
که آنجا نیکو فهم شود وآن آنست که در خبرست که روزی جوانی
پیش رسول علیه السلام آمد پرسید که روا باشد در ماه رمضان که ۲
بدهن حلال خود تبسم فرماید که روا نباشد از پس وی پیری
درآمد همین مسئله سوال کرد گفت روا باشد صحابه را ازان عجب
آمد گفتند یا رسول الله چه معنی بود که یکی را روا داشتی ویکی
را منع کردی جواب داد که آن جوان بود وآتش جوانی او بیم آفت
بود واین پیر بود بروی ایمن بودم ازینجا معلوم شد که شرع
از خرد تا بمرد بگردد واین همچنان باشد که کسی را گرمابی باشد که برسر
آب رود ودیگر کسی اگر برود فرو شود وهرکسی که او را درین
مقام افتد اکنون واندیشه سلطانیان تصرف کند واگر کسی اندرین
قدم نورسیده باشد در هلاک خویش سعی نماید مگر که بدستوری خداوند
این قدم باشد وچون روزکار برخداوندان دل کذر کند همه
اجزا دل گرد ونشاید که ازان وی هیچ چیز ازناخن تا سر موی
ضایع کردد آن همه ازعالم دل باشد ازینجا بود که حضرت رسالت
صلی الله علیه وسلم چون موی باز کردی صحابه بریکدیگر قسمت کردندی
وهرجامه که وی پوشیدی ازان کار بدان جامه وی کذر افتد وآنجا

دهن

باک

ابود که حضرت رسالت پیراهنی بمنافقی از بهر دل پسرش که مسلمان
بود داد و آن پیراهن با آن منافق در گور نهادند صحابه پرسیدند
از حضرت رسالت او را هیچ سود دارد گفت تا باری از آن برجای
سهل هم او را عذاب نباشد ازینجاست که جوانان بخرقهٔ پیران تبرک
کنند و تفرقه کنند تا هر کسی را از آن نصیبی باشد و جامهٔ
چنین صاحب دولتی تفرقه کردن عادتی بود در آن چه غرض
و کسی را که کردش تمام شد و بعالم دل رسید امام باشد و مقتدا
دعوت کردن او را مسلم بود و هر که درین قدم نرسیده باشد روا نبود
که این حدیث کند ازینجا بود چون امیر المومنین علی رضی الله عنه
ببصره آمد خواجه حسن بصری رحمه الله را که یگانهٔ عصر خویش
بود ازین حدیث باز داشت تا معلوم کرد که آنچ می رود از عالم دل
می رود بس وی را مسلم داشت این حدیث کردن ای برادر اگر در
حق حضرت رسالت علیه السلام فرمودند که إِنَّكَ لَتَهْدِي
إِلَىٰ صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ۝ در حق پیران طغرا این دادند که وَمِمَّنْ
خَلَقْنَا أُمَّةٌ يَهْدُونَ بِالْحَقِّ ط اگر گوئی بچه دانیم که این
مدعی است یا صاحب طغراء از لست جواب چنین گفته اند طالب
را که قدمی در طلب درست بود او را در درون دل دیده بود که طغرا

یعنی اوصاف ذمیمه را باوصاف حمیده بدل کند

سلطان

سلطان ببیند بمدّعیان فرود نیاید نه بینی اگر هزار گونه حیوانات
جمع شوند و هزار گونه قوت و غذا پیش ایشان دارند حوصلهٔ
هر یکی خود گوید که قوت و خورش او کدام است و بقوت و خورش
دیگران البتّه رغبت نکند قرآن مجید بر این اشارت اینجا که گفت
قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ خدمت کفش مردان طلب
اگر یابی که از مدّعیان هیچ مدّعی این کار را نشاید مدّعی کیست که راه
خدای عزّ و جلّ نادیده و نارفته و نادانسته دعوی کند اشارت
بر این است که گفت وَإِنْ تُطِعْ أَكْثَرَ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ
عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ط چون اکثر مضلّ باشند پس هر آینه هادی اقلّ
باشند و طالب صادق را چون بطغراء ازل دیده دهند بشناسد
و یک نقطه تسلیم کرد و حوصلهٔ او قوت و خورش خود یافتن
گیرد و بیرون دی تصرّف کردن گیرد او خرده است که بیرون غسلی
میدهد تا از آخ نباید پاک کرد و چون پاک گشت کردش تمام شد
اینجا او را سلوک راه خداوند بود که او را روش گوید وَاللَّهُ طَيِّبٌ
لَا يَقْبَلُ إِلَّا الطَّيِّبَ اینست ای برادر این نه طاعت است که تو
طاعت میدانی چون نماز کنی و روزه داری و صدقه دهی
طاعت مادر و پدر و اهل شهر خود و عادت خود دائم نه باشی

آبشخور / آب خور

و اگر اطاعت کنی تو بیشتر کسی را که در زمین اند گمراه کنند ترا از راه خدای تعالی

بدرستیکه خدای تعالی پاک است قبول نکند مگر پاک را

و فرمان جنین است وَاِنْ تُطِیْعُوْهُ تَهْتَدُوْا نبی گوید و
اِنْ تُطِیْعُوْا عَادَتَکُمْ تَهْتَدُوْا بس هرچه فرمان صاحب
دلی کنی آن طاعت است و آن هدایت است وَمَنْ
یُطِعِ الرَّسُوْلَ فَقَدْ اَطَاعَ اللّٰهَ خود تمامست اگر تامل کنی
یک رکعت نماز بفرمان صاحب دلی کنی بهتر از هزار رکعت که
باعث بران هوا و عادت بود و یک روز که بفرمان بیر روزه
داری به از هزار روزه که بفرمان خود داری و یک درم که بفرمان صاحب
دلی دهی به از هزار درم که باعث بران هوا و عادت بود ای
برادر آن طلب که از عادت خود برخیزی و دین را طلب کنی
اما از عادت برخاستن و از اعمال مخلوط باخلاص رسیدن جز بجد
کفش حردان نتوانند بود که بیر از آنجا که علم اوست جون وقت آید
کمین بکشاید تا هر روز قومی را از شیاطین بیرون کند تا آنگاه که
لا اله الا الله رخت خود در نهاد حرید نهد که هرکسی بران حال
که زاده است و بران تلقف کرده است و از مادر و بدر شنیده است
اگر بیست سال است همان و اگر سی سال است همان و اگر جهل سال
است همان و اگر بنجاه سالست همان و اگر تا نهایت عمر است
همان خواجه سر ریش است که اول روز دیده بودی حردان خدای

دیگر اند

بيني اند وخرد ان عادت ودنيا ديكر انك شب وروز عادت
نپرستند وجز غفلت كاري ندانند وجز شهوت اورا معبودي
نه كي بر امر تواند بود تا بسي كه اول قدم در دين يار خليلي بر كرفته
آن بود كه زنار كبر كي ببريد عادت ودنيا وآخرت را در باخت
بزبان حال كفت رباعي

ديديم نهاد كيتي واصل جهان :: وز عادت عار بر كرفتيم آسان
وان نور سياه را ز لا برتر دان :: زان نيز كذشتيم نه اين ماند نه آن
تا تواني در راه طلب باش بود كه طلب جمال خويش بتو نمايد
كه اكر روزي طلب برقع از جمال خود بر اندازد همكي ترا در تو
نيست كرداند واز تو جندان نماند كه تميز كني كه تو طالبي يا نه
ازينجاست كه بزركي كفته است هر طلبي كه تو خود را در لرزيدان بيني
از حقيقت طلب دور است نه بيني كه اكر مرد بكمال مستي رسد هيچ
نداند كه من مستم هيهات تا نقطي از خرد مانده بود كه اين مقدار
تميز كند كه او مست است وديكري هشيار بكمال مستي نرسيده است
جه كمال مستي آن بود كه مستي خرد را بغارت بر دهد اكر با او بكويند
تو مستي يا نه جواب ندهد جه اكر جواب دهد هنوز تميز است
وباقي نشنيده كه كفت مثنوي

ما را غم عشق تو چنان در پی جست که هستی من نماند بضرورت هست

چون حقیقت طلب روی بنماید از طالب هیچ نماند چون چنین بود

من طلب جا ضرورت کرد درینجا عشق خریدرا هیچ کاری

نماند طلب او خود را هر او بود اینجاست که سوخته گفته ابیات

بیت

عشق آن کند هر آنچه بباید تو صبر کن شاگرد باش عشق ترا خود بس استاد

اما باید که مَنْ طَلَبَ غَيْرِي لَمْ يَجِدْنِي فراموش نکنی تا درا

تو طلب غیر را گنج بود طالب نیستی آخر پیدا است که خود نهاد

تو چیست دو مطلوب را چگونه توانی بود بدین نهاد مختصر

که تو داری يُحِبُّونَهُ آنگاه درست بود که بهمگی خود رو یا

در يُحِبُّهُمْ آری او را رسد که گوید يُحِبُّهُمْ زیرا که او را

هزار محبوب می زیبد از آنکه او بهمه می رسد اما نهاد تو بس

تنگ است آفتاب همه جهانرا بود که روی او فراخ است بغرب

و مشرق بهند و ترک رسد و هنوز روی او بمانده بود اما

روزانه نهاد تو تا بهمگی خود روی در آفتاب نیارد از آفتاب

هیچ آنها حاجی نصیب او نتواند بود همگی خانه نهاد تو

باید که روی در آفتاب آرد تا همگی خود را ازو قوت بر دارد

و هزار هزار

وهزار حیرانی عالم از و نصیب بر تواند داشت و از هر ذره که نشکه باشد

وَمِنْ آيَاتِهِ الشَّمس اینست که بتامل در باب و از ینجا دقیقه نکاه دار و آن انست که چیزی را دوست داشتن به نسبت در کمال محبت هیچ قدح نیارد چنانکه گفت **شعر**

أُحِبُّ لِحُبِّهَا طَلَعَاتِ نَجْدٍ ، وَمَا شَغَفِي بِهَا لَوْلَا هَوَاهَا

کار بجایی رسد که دشمنان خود را دوست دارد که بدو اتصال دارند

چنانک گفت **شعر**

أَجِدُ الْمَلَامَةَ فِي هَوَاكَ لَذِيذَةً ، حُبًّا لِذِكْرِكَ فَلْيَلُمْنِي اللُّوَّمُ

بدانک این شرکت نبود در محبت که آن آثار حب دوست بود مجنون را عشق بدو جد رسید که رنگ سیاهی بنزدیک او بهتر از همه رنگها بود

تا گفت **شعر**

أُحِبُّ لِحُبِّهَا السُّودَانَ حَتَّى ، أُحِبُّ لِحُبِّهَا سُودَ الْكِلَابِ

ای برادر عالم محبت عجب عالمیست که با دشمنان دوست بودن جز در عالم محبت نیابی قومی بغزاء کفار می رفتند ابو العباس قصاب رضي الله عنه ایشانرا گفت این ریش من فدای خاک پای آن کافران که شما او را از بهر او بخواهید کشتن و پیغمبر حضرت رسالت علیه السلام گفت در حق خویش لَوْ كُنْتُ مُتَّخِذًا خَلِيلًا

که بآنیم من طلعتش را از دوست ... / از جهت دوست داشتن احیا دارد ... / ملامت کنند مرا ملامت کنندگان

لو تخذت ابا بكر خليلاً ولكن صاحبكم خليل الرحمن
نشايد كه كسى كويد پس چرا حضرت رسالت با دختر وى پيوند داشت
كه معلوم است كه چون با او كفتند من احب النساء اليك كفت
عايشه فقيل من الرجال فقال ابو بكر واين محبت آخر
درون كوشه او قرار كرفته بود وليكن صاحبكم خليل الرحمن جيست
وهمچنين مصطفى را با ابراهيم فرزند خويش پيوندى بود تا بدى
بكريست ودر حق حسن وحسين كفت اولادنا اكبادنا واينچنين
اشكالها در آغاز افتد اما خداوندان بصيرت را هيچ اشكال نيفتد
اى برادر اكر فرض كنى كه كسى بهمكى خود عاشق ومحب علم بود
شب وروز جز طلب علم كارى ديكر ندارند اكر قلم وكاغذ وسياهى
را دوست دارد نتوانى كفت كه بهمكى خويش عاشق ومحب علم
نيست حاشا محبوب بذاته شايد كه يكى بود اما چيزها ديكر
اكر محبوب بتبعيت محبوب اصلى هيچ زيان ندارد اكر آدمى
خدا را دوست دارد لابد پيغامبر انرا دوست دارد وپيرانرا دوست
دارد همانا ذاترا دوست دارد اين خود نظر عقل است كه هر چه
نسبت بوى كند همه را دوست دارد وهمه عالم تصنيف وصنعت
وخط اوست لابد خود همه اوست اكر قدمى بيشتر توانى شد

بجانك

چنانکه شیخ صفی الدین کفته است **ابیات**

دوستی راست ره در حضرت تو ۞ همه عالم توئی و قدرت تو

وجود کون ظل حضرت تست ۞ همه آثار وضع قدرت تست

اما اکر رضاء دوست دران بود که فلان خط که او نوشته است بدست خویش می بباید سوخت لابد عاشق آن خط را بیجا بسوزد ازینجا نتواند کفت که بخط معشوق استهانت کرد چون طلب رضاء او کرد وهذه منزلة عظیمة واین نزلتی بود بس بزرک اکر مصطفی صلی الله علیه وسلم وصحابه کرام رضی الله عنهم کفار را از راه او بر کرفتند امتثال فرمان او کردند وطلب رضاء او مقصود ایشان بود که عاشق را جه کار با تصرف در مملکت معشوق والسلام بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب بیست هفتم در کمان نیک

برادر اعز شمس الدین بداند که این طایفه از همه خلق بخدای عز وجل نیکو کمان تر باشند خواجه یحیی معاذ رازی رحمة الله علیه کفت هرکرا کمان بخدای عز وجل نیکو نبود چشمش روشن بخدای عز وجل نشود واین موافق آنست که پیغامبر صلی الله علیه وسلم حاکیا عن الله تعالی انا عند ظن عبدی بی فلیظن

اعلم ان عند معناه لغة حضور الشیء وهو لایلیق بصفات الله لتنزهه عن الغیبة والحضور لان العلم من لوازمه فیکون المعنی انا عالم بظن عبدی ۱۲ م

كما يشاء انا عالم بظن عبدي بي فاجاز بانه علي وفق المعلوم وبقصه يوسف علیه السلام اورده اند که زلیخا را حسن گفت که شوي تو بمن گمان نیکو میبرد و میکوید که عسي ان ینفعنا من وبين احیل فتحجین نکنم جون مخلوقي گمان نیکوي کاموزي را خلاف نکند اولیتر که خداي عز وجل گمان نیکوي مومنانرا خلاف نکند سرانیت که گفت قطعه

ای کریمي که از خزانه غیب ،، کبر و ترسا وظیفه خور داري
دوستانرا کجا کني محروم ،، تو که با دشمن این نظر داري

وگمان نیکو بکسي از نظاره کرم او باشد وگمان بد بر کسي از نظاره بر ضد این باشد و هر کسي که بکسي بعین کرم نظاره کند دوست باشد وانک خواجه یحیی معاذ رازي رحمة الله گفت که هر کرا بخداي عز وجل گمان نیکو نباشد جشمش بخداي عز وجل روشن نبود از بهر این جیز میکویم که هرجه کند خداي عز وجل هم در خور گمان او کند جون بد گمان باشد باوي بد کند و هر کو از خداي عز وجل بد بیند اما هرکز جشمش روشن نکردد و دیکر معني آنست که گمان بد بر دشمنان برند وگمان نیکو بدوستان برند و روشنائی جشم از دوستان است نه از دشمنان بد گماني نشان تقدم عداوت

وگمان نیکو

و گمان نیکو ... ن تقدم عجیب است اصلی سخت بزرگ و نکته‌ایست باریک که بیشتر مردمان در این غلط میخورند و آن فرق کردنست میان آرزو بردن و میان رجا و گمان نیکو و رجا بر اصل باشد و آرزو بی اصل و غیر مفید و مثال هر دو آنست که یکی زراعت کند و زمین را سعی کند و جهت بنید و تخم اندازد و از جهد او باشد از امور زراعت همه بجای آرد پس بگوید که من امید میدارم از فضل خدای تعالی مرا ازین زراعت چندین و چندین حاصل آید این آرزو رجاست و گمان نیکو و دیگری زراعت نکند و زمین را معطل گذارد و همه وقت بخسپد و همه سال غافل باشد چون وقت درو آید بگوید که امید میدارم از فضل خدای تعالی مرا ازین زمین غله چندین و چندین حاصل آید هر عاقل که این از وی بشنود بخندد و گوید از کجا ترا حاصل آید پس این از وی مجرد آرزوی بردن است بی اصل همچنین بنده چون جهد کند در عبادت خدای تعالی و هرچه فرموده شده است بجای آرد و از معصیت دور باشد پس بگوید امید میدارم که این اندک من خدای تعالی بفضل و کرم خویش قبول کند و این تقصیر مرا تمام کرداند و ثواب ارزانی دارد و گناهان مرا بیامرزد این از وی گمان نیکو بود و امید

بود در اصل اما چون غافل شود بر وی شاخهای کبر زوی نخوت معصیت
نماید و بخشم خدای باک ندارد برضا و وعده و وعید او التفات
نکند پس بگوید امید میدارم از خدا تعالی بهشت و نجات از دوزخ این آرزوی
آرزوی مجرد باشد نه اصل که دران حاصلی

نیست و او این را گمان نیکی و رجا نام کرده است و این خطاء بزرگ
است از حضرت رسالت علیه السلام درین معنی روایت کرده اند
که گفت عاقل کسی است که با نفس خود حساب کند و برای مرگ
عمل پیش گیرد و احمق کسی است که پیروی نفس کند
و از خدای تعالی طمع مغفرت دارد چون این بدانستی اکنون
بدانک این طایفه از همه خلق جرم خویش را خوارتر دانند
لا یرونها اهل الشیء من الخیر لا دینا ولا دنیا
جرم خویش را سزای هیچ نیکو نه بیند نه دینی و نه دنیاوی
از بهر انک دیده اند که چون یوسف پیغامبر علیه السلام با جلالة
نبوت خویش گوید وما ابرئ نفسی ان النفس
لامارة بالسوء چون صفت نفس پیغامبر ازچنین
باشد صفت نفس دیگران چگونه باشد سزا اینست که گفت
بیت
تا ترا نفسی و شیطانی بود .. در تو فرعونی و هامانی بود

دیگری

نعت

اکر با نفس میری وای بر تو کسی کر بدیر سر نا بای بر تو
بس صحبت این طایفه با نفس بدان سبیل باشد که دنیا بیرون
شوند و بکمراد نفس به نفس ندهند و هرچه نفس فرماید اگرچه
همه طاعت است برو چنین نباشد همچه بر دشمن ایمن باشد
زود هلاک کردد بس مومنرا نفس دشمن است وخدای تعالی
دوست بدشمن جز کمان بد روی نیست وبدوست جز کمان نیکو
روی نیست و هرکرا دوست بکار باشد با دشمن صحبت هرگز
نسازد از بهر انک چون با دشمن صحبت کردی از دوست ببریدی
بس هرکه با دشمن صحبت کرد از دوست ببرید کفته بزرگان

است | مثنوی

هم‌دم را که با همشان حسابست ،، اگر موئی میان باشد حجابست
عارفانرا از جز حق اندیشیدن معصیت بود و جز حق خواستن
شرک و با جز حق صحبت کردن کفر زانی از زنا چنان نکریزد
که ایشان ازین کریزند جفا و معصیت ایشانرا اینست انک
من و تو کنیم قیل لغلیان کیف حالک مع المزنی فسال
مَا جَفَوْتُهُ مُنْذُ عَرَفْتُهُ فَقِیلَ لَهُ مَتَیٰ عَرَفْتَهُ قَالَ

ما گزد

از ما جز حق اندیشیدن معصیت بود
حق با غیر صحبت کردن

منند بیمونی محنون ما لی ترا نقشی جان تو تا نخوری چکونه
است گفت ناشناختمش هیچ جفا نکردم گفتند تو ناکی شناختی
گفت تا آنگاه که خلق مرا مجنون نام کردند این برعکس
افتاده است دیوانه آنا شد که گوید خدای بدل آرد نه آنکه

بدل نیارد — بیت

نمی خواهیم جز زلف تو زنجیر ∴ زهی دیوانهٔ عاقل که ماییم ∴

واین را طریق ملامت گویند واین طایفه را ملامتیان خوانند
زیرا که دیده اند که اقبال و جاه نزدیک خلق مر بنده را از هر آن
بت قاطع تر است بت چنان راه نزند بر موحد که جاه زند
وبدین معنی از خواجه سلطان العارفین ابو یزید بسطامی
رحمة الله حکایت است که بشهری در آمد خلق او را قبول
کردند بمقدار قرب خلق از حق دوری دید طاقتش نماند از
شهر بیرون آمد خلق با وی نیز بیرون آمدند خادم خویش
عبد الله دونلی را گفت أُنْظُرْ كَيْفَ أَرُدُّ هَؤُلَاءِ عَنْ
نَفْسِي خادم گفت نظاره میکردم تا چه کند دو رکعت نماز کرد
و بر پای خاست و روی بخلق آورد بنداشتند که دعا خواهد
کرد گفت إِنَّنِي أَنَا لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِي همه گفتند

حتی من نخواهم نیست جز خدای مکرمن
به پرستش بکنید مرام

ابو یزید

بو یزید گفت نهشتست وهمه نور حق شد اینجا چه همه بر کشند و او را
تنها کذاشتند وی دعوی خدایی نکرده بود چه آیتی از
قرآن برخواند خادم گفت روی بمن کرد وگفت ای پسر دیدی
یک آیه از قرآن برخواندم از جنید بن بلا اخلاص یافتم

سر اینست

بلتا بلدرند پوستینم همه پاک ؛؛ از بهر تو ای یار عزیز چالاک ؛

در عشق یگانه باشم از خلق جدا ؛؛ معشوقه مرا و بر سر عالم خاک ؛

صحبت کردن با غیر حق شرکت ونظر کردن بدون حق حجاب
وموحد یگانه بود چون یگانه بود همه او را بیند وغیر او را
نه بیند وخوف وی بر همه خوفها غالب کرد ورجاء او بر همه
رجاها وجلالت وی بر همه جلالتها وسلطان وی بر همه سلطانها
وقدرت وی بر همه قدرتها وقهر وی بر همه قهرها ودیگر
معانی همچنین حضرت رسالت علیه السلام اشارت بدین
کرد لِي مَعَ اللهِ وَقْتٌ لَا يَسَعُ فِيهِ مَلَكٌ مُقَرَّبٌ وَلَا
نَبِيٌّ مُرْسَلٌ سر وی بحق منفرد گشته بود غیر او را اندر
میان راه نمانده بود کمال انفراد وی را بود کسی را مقام وی
نباشد ولیکن هر کسی را بمقدار خویش بود چون نظر بند

منفرد: تنها
انفراد: تنها شدن

تمام کرد هرین کون را و هزار چنین نون را در بیش بن بنا ختصر
اشارت برین کرده است که گفت مسنویات

اکر روشن کنی آئینهٔ دل ؛ دری بکشاید اندر سینهٔ دل ؛
دری کانرا چو برد بر کشاید ؛ فلکها برده داری را نشاید ؛
دری کز وی در آئیجه خواهی ؛ چه راز دین چه اسرار الهی ؛

بس ازینجا معلوم کنی که خلق همه مشاهدهٔ توحید دعوی کند اما
محجوب اند وایشانرا آخبر نیست هر کرا از حق خبری باشد
و مشاهدهٔ توحید باشد از غیر خوف نماندش و بغیر امید نماندش
و بغیر حق نظر نماندش و با غیر حق صحبت نماندش سر اینست

رباعی

تنها ز همه جهان من و تنها تو ؛ یا من بمیان رسول یابیم یا تو ؛
خورشید خواهم که بر آید تا تو ؛ اینجی بر من سایه نباید با تو ؛
وانک غلیان مجنون گفت که - فانکرهم اورا تا بشناختم یعنی که چون
من دیدم که او معرفت خویش را کرامت کرد جفا دانستم بغیر
وی هم خو کشتن یا نظر کردن این جفا اشتغال بود بغیر حق
نه محبت کردن یعنی چون وی مرا کرامت کرد بیرداشتن حجاب
از بر من تا ما را ببینم اگر من بغیر وی نکرم حجاب اندر میان

اوردهم

جفا دیدم

آورم جفا دیدم از خویشتن که شرح حجاب پیدا آرد و من حجاب
اند میان آورم و این متعارفست اندر میان خلق که چون
کسی با کسی سخن گوید اگر وی گوش نکند گوید جفا مکن و اگر دوستی
بدوستی نکرد آن دوست بچیزی نگرد گوید با من جفا مکن
واصمعی را بدین معنی حکایت است که جمیله را دیدم و دلم
مشغول او گشته بود گفتم کل من بکل تو مشغول است گفت
اگر کل تو بکل من مشغول است پس کل من بکل ترا مبذولست و
ولیکن مرا خواهری است اگر او را ببینی جمال من ترا یاد نیاید
گفتم کجاست گفت عقب تو پس در عقب خود نگریستم برجست
و یک طپانچه بر قفاء من فرود زد و گفت یا بطّال اگر کل تو بکل
من مشغول بود چرا بغیر من نگریستی اینک جفاء اهل معرفت چنین
باشد و آنک گفت تا او را بشناختم خلق مرا دیوانه نام کردند معنی آنست
هر کرا معرفت است بر حذر از معرفت از غیر حق اعراض است
و هر که از خلق اعراض آورد نزدیک خلق دیوانه گشت و عارف
را صفت اینست که هر چه خلق با وی بیارامند وی از آن بگریزد
و هر چه خلق از وی انس گیرند وی از آن وحشت گیرد صفت
وی و فعل وی و عمل وی و حال وی بر ضد خلق باشد و همه

او را بيجه خوانند بک تاويل اند كه كلمات أَكْثَرُ أَهْلِ الجنة البله انكه از حلق و از دنيا كريزان باشند ابرا ابله خوانند اين عجب نيست از انكه همچنانكه مجانين نزديک عقلا مجانين اند همچنين عقلا نزديک مجانين مجانين اند

عزيزي بر صفت ايشان كفته است غزل

انانك هميشه در نماز ند :: بندار كه محرمان راز ند ::

بر هيچ كس نياز شان نه :: الا كه بذكر بي نياز ند ::

در بوته فقر مي كدازند :: با اندوه خويش مي بسازند ::

يكبار بريده از دو عالم :: وز دون خدا در احتراز ند ::

در بعضي كتب منزل است كه خَلَقْتُ جَمِيعَ الْعَالَمِ لَكُمْ وَخَلَقْتُكُمْ لِي همه عالم براي شما آفريده ام و شما را براي خود مردي دين داري بود روزي در آينه مي نكريست و بتعجب مي انديشيد كه خداوند را در آفريدن من چه حكمت است بدل شنيد از ميان آينه حِكْمَتِي مِنْ خَلْقِكَ مَحَبَّتِي فِي صَدْرِكَ حكمت من در خلق تو محبتي است كه در سينه تو سرشته الله در ستر غيب داشته تا ديده حاسد بران نيفتد اي برادر اگر او ترا بادشاهي ندادي از تو معرفت او جست

لقوله تعالى وسخر لكم ما في السموات وما في الارض جميعا منه

نيامدي

انامدي دري که بادشاه ان راخر بادشاه نشناسند از قرآن مجید
بشنو ثم جعلنا کم خلایف فی الارض وجعلکم ملوکا
خواجه نظامی علیه الرحمه برین معنی اشارت کرده است

مثنوی

خالق او آمیخته رنجهاست ،، در دل این خاک بسی گنجهاست
خالق آن روز کی بیختند ،، از پی معجون دل آمیختند
اکر صلحا خبر از دلیم ،، کوهریم ار چه ز کان کلیم
رفلک آری طلب دل کنی ،، تا تو درین خاک چه حاصل کنی

بسم الله الرحمن الرحیم ه مکتوب بیست هشتم در
معاد برادر اعز شمس الدین ارشده الله طریق السعادة
بدانکه روندکان راه معاد دو طایفه اند سعدا و اشقیا و هر
طایفه را قدمی است که بدان قدم می روند و جاده ایست که بر آن
جاده سیر میکنند و هریکی را معادیست که بروش خود بدان
معاد می رسند پس بدانکه سعدا نیز دو طایفه اند خواص و عوام
عوام بقدم مخالفت نفس و هوا و ترک لذات و شهوات بر جاده
طاعت و فرمان شریعت و بمتابعت سنت بمعاد بهشت و درجات
آن می رسند و خواص بقدم یحبهم و یحبونه بر جاده طریقت

بمعادٍ فی مقعدِ صدقٍ عند ملیکٍ مقتدرٍ میرسند معداء
مقام عندیت اِنَّ المتقین فی جنات ونهرٍ فی مقعد
صدقٍ عند ملیکٍ مقتدرٍ فرو دمی آیند بدین

شکرچه شوی بحالت درویشان فی حرچه تراست کسی را نبوده

واشقیا نیز دو طایفه اند یکی شقی و دوم اشقی بعضی
عاصیان امت اند که بر موافقت هواء نفس ثابت شده اند
و بر مخالفت فرمان خدای تعالی مصر مانده اند بقدم استیفاء
لذات و شهوات نفسانی و حیوانی مشغول شده اند بر جاده
عصیان بدرکات دوزخ می رسند و اشقی صفت کافرانست
که بکلی روی بطلب دنیا و تمتعات آن آورده اند و همگی
همت بر استیفاء لذت و شهوت نفسانی و حیوانی مشغول
شده اند و پشت برکار دین و آخرت آورده اند و نعیم باقی
را در نعیم فانی باخته دنیا بتمام در دست نیامده و آخرت از
دست رفته مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا
وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ و این طایفه که شقی اند
ایشان را نصیبی از ایمان دارند بدان دولتی که اقرار بزبان
میکنند اگرچه معامله عمل ارکان بجای نیارند هر آینه بوعید

بتوسا بزن

خداوند تعالی

خداوند تعالی در دوزخ برند و الم عذاب بچشند اما احوال اصر ·
اهل کبائر آنکه بزبان اقرار میکردند اما بی‌خلوص باشند در حدیث
است که جمعی را از دوزخ بیرون آرند سوخته شده
پس در نهر حیوان فرو برند گوشت و پوست بر ایشان
بروید از انجا بر آرند روی‌های ایشان چون ماه شود بر پیشانی ایشان
نبشته هَؤُلَاءِ عُتَقَاءُ اللّٰهِ مِنَ النَّارِ اینها آزاد کردگان خداوند
تعالی‌اند اما اشقیا در دوزخ موبد و مخلد باشند که در ایشان از نور
لا اله الا الله که بدان یکدیگر چنانک فرموده خلاصی است هیچ
نبود خلود ابد اینها را باشد و هر طایفه را در دوزخ و درکات
آن مقامی باشد با تفاوت از یکدیگر چنانک فرمود در حق منافقان اِنَّ
الْمُنَافِقِيْنَ فِي الدَّرْكِ الْاَسْفَلِ مِنَ النَّارِ و کفر تا کفر
متفاوت است و نفاق تا نفاق نیز متفاوت است که هر یکی را
روشی و معادی معین است و کافران تقلید هستند بتحقیق
هستند چنانک ایمان محقق فضل دارد بر ایمان مقلد همچنین
عذاب کافر محقق زیادتر باشد از عذاب کافر مقلد و کفر تقلیدی
آنست که از مادر و پدر یافته اند که اِنَّا وَجَدْنَا آبَاءَنَا عَلَى
اُمَّةٍ وَاِنَّا عَلَى آثَارِهِمْ مُقْتَدُوْنَ ه هر چه از مادر و پدر

و شهر و ولایت دیدند همان کردند ایشان در درکه اولین دوزخ
باشند و کفر حقیقی اینست که از مادر و پدر چه دیدند و یافتند بدان
قناعت نکنند و جهد کنند و رنج برند و تطلب دلیل
برخیزند و عمرها در تحصیل علومان کوشش برند و کسب کواد
بر ریاضت و مجاهده آن علم مشغول شوند و در تصفیه نفس نکوشند
بهر تفکر در ادله و براهین عقلی تا شبهها بدست آرند
که بدان نفی صانع کنند یا اثبات صانع ناقص کنند و کویند
مختار نیست و کویند بجز ویات عالم نیست و مانند این کفرها
بسیارست که هر طایفه گفته اند و شیطان در دل و نظر ایشان بیاراسته
است و دعوی کنند و کویند هر که نه درین علم و نه اعتقادست
وی ناقص است در علم معرفت تا بجدی که کویند انبیا حکما
بوده اند و هر چه گفتند از حکمت خود گفتند هم ازین جنس
خیالات فاسد و شبهات انگیزند و بتحصیل این علم فتنه
انگیز ندو هلاک کننده مشغول کردند و این علم اصول دین
نام کنند تا کسی بر خبث عقیدت ایشان واقف نشود و بی
بصیرتان ازان کفرها بتقلید قبول کنند و بکلی از دایره اسلام
بیرون روند اینجنین آفتها بسیارست نعوذ بالله منها ای

برادر

مراد از کو عصیان را طاعت نیست معصیت است در تحت آن
سری است خواجه یحیی معاذ رازی رحمة الله گفتی لولا
ان العفو من احب الاشیاء الیه ما ابتلی
آدم بالذنب وهو اکرم الخلق الیه انتهی
که عفو نزدیک حق تعالی از همه چیزها دوست ترست والا آدم
را علیه السلام بخوردن گندم مبتلا نکردی آن غلام که خاص سلطان است
بر کرانه بساط ایستد و ندما و ارکان دولت گرد بر گرد تخت
بنشینند لیکن در بعد آن غلام صد هزار لطیفه تعبیه بود
که در قرب آن ندیم و ارکان دولت نیست آن نه بعد اصلا است
آن بعد دلال است صد هزاران اسرار قرب در بعد ظواهر
تعبیه و صد هزاران اسرار بعد در قرب ظواهر تعبیه کنند تا حیرت
بر حیرت زیادت کرد شاخ بینی در مسجد و بیخ بینی در کلیسا
عمر رضی الله عنه می آمد تیغ در حمایل کرده و از غیب ندا می آمد
الا تقربوا العبد رب العالمین حیرت در حیرت است

عارفی گفته است — غزل

ای برآب زندگانی آتشی افروخته ٭ و اندر آن ایمان و کفر عاشقان را سوخته
که به قهر از جرح مسکین تیغها افروخته ٭ که بلطف از لعل نوشین شمعها افروخته

ای تو غفلت بیکساعت بجا انداخته شصت و چهل سال ارو ی عقل ها

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب شصت و نهم در تعلق

باسباب و ترک آن برادر اعز شمس الدین اکرمه الله

بدانکه احوال این طایفه با اسباب بودن و از اسباب اعراض

نمودن مختلف است تا از ایشان کسی است که بر فتوح رود و بر هیچ

معلوم قرار نکند و بکسب و سؤال نگراید و این کسی بود که وقت

او حکم کند بر وی بترک سبب و منکشف شده باشد مر او را سر

توحید و درست شده باشد مر او را صحت کفالت از خداوند

خود بس اندوه از باطن او کم از برای اقسام باشد زایل گشته

بود و هر که را چنین حالت باشد او توانگر بخداوند بود

خواجه ابویزید بسطامی را رحمة الله گفتند که ترا بهیچ کسب

مشغول نمی بینیم معیشت تو از کجا بود گفت خداوند من

سگ و خوک را روزی میدهد ابویزید را نخواهد داد و آنک

یکی از بزرگان گفته است که فقیر کسی است که او را بی خداوند حاجت

نباشد یعنی از صدق و یقین که دارد میداند که روزی که وی

نخواهد حق تعالی بدو رساند از اینجا گفت مثنوی

روزی تو باز نگردد ز در

کار خدا کن غم روزی مخور

و از ایشان

وانا یشان کسی است که او کسب کند و اصل کسب کردن از آدم

بمعاملر سنت علیه السلام که کشاورزی کرد و فرزندان را بیاموخت

نه بینی که شعیب بیغامبر علیه السلام بازرکان بود و حلوند

موشی بود و موسی علیه السلام اورا شبانی کرد و داود متعامر

علیه السلام زره کری کردی و سلیمان بیغامبر علیه السلام از برک

خرما زنبیل بافتی و بدو قرص جوین بفروختی یکی بدرویشان

دادی و بیکی روزه کشادی و ابراهیم بیغامبر علیه السلام جندان

موشی بود که جهار هزار غلام درم خریده شبانی کردندی و تجارت

کردن ایشان صحابه خود معروف است جون امیر المومنین

عثمان و عبد الرحمن بن عوف و اکر جنان بودی که کسب کردن

مر توکل را نقصان بودی انبیا ازین دور بودندی که

ایشان متوکل تر از دیکران اند حضرت رسالت علیه السلام مریاران امنع

کردی تا توکل ایشان را نقصان نیارد و کسب کردن مر کسی را که نفقه

کسی بدو واجبست خود فرض است بخبر آمده است که حضرت رسالة

مرعیالان خویش را یکساله قوت بنهادی لیکن کفته اند که کسب کردن

بر جه بی باید که بنده را از حق نبرد اند اکر کسی حال نفس خویش جنان

داند که اکر من کسب نکنم نفس من از حق بر کردد و سوی مخلوقات

رود اورا کسب همچون نماز فریضه باشد باز چون کست کسی
اگر اورا اعتماد بر کسب افتد اینجا ترک کسب لمنعه بر جمله اندر
حال خویش مینگرد و ظاهر و باطن خویش را مراعات می‌کند
کمیت و ترک کسب اگر ترک کسب او را از خدای ببرد اندر ترک نکوتر او جمع
جنید نقلست رحمة الله علیه که گفت کسب کردن استعمال اطلاق
شرع است همچون نوافل نه بدان معنی که روزی از کسب بیند یا جز
منفعت از وی طلب کند معنی این سخن چنین گفته اند روزی
طلب کردن چیزی است مباح همچون روزه و نماز نفل چنین
بهتر از ترک وی ولیکن منفعت از وی دیدن شرک است
همچنان چون نماز و روزه هرچند بیشتر کنی بهتر ولیکن از کردن
جز منفعت نباید دانستن که هر چیزی که بنده نجات خویش اندر
وی داند جز حق شرک است خدمت بباید آوردن بزرگ داشت حق را
و تحقیق محبت حق راچنانک گفت شعر
لَوْ كَانَ حُبُّكَ صَادِقًا لَأَطَعْتَهُ ❊ إِنَّ الْمُحِبَّ لِمَنْ يُحِبُّ مُطِيعٌ
ولیکن با همین نجات از فضل خداوند باید دیدن نه از خدمت
خویش کسب نیز همچنین است بجای آری ولیکن رزق از
کسب نبینی از فضل خداوند بینی که این در بر توکل است چنانک

الخدمت

درخدمت برتوكشاد وازايشان كسي است كه اندر وقت فاقه
بسوال محتاج كردد چنين كفته اند اكر درويش جهد وطاقت خويش
بجا آرد بعوض آنچه بايد ضرورت او درست كردد وازخداوند تعالى
بخواهد و بدو نكشايد و تقدير حق مرا و را بديد نمود واز شغل
حال خود كه دارد از تنكي وقت بكسب نپردازد آنگاه او
را رسد كه درسبب بكوبد وازمردمان سوال كند زيرا كه صلحا
بوقت فاقه ازمردمان سوال ميكردند چنانكه از خواجه ابو سعيد
خرازي رحمة الله نقل كرده اند كه بوقت فاقه دست دراز كردي
وكفتي ثم شيء لله آنجا براي خداي چيزي هست
واز خواجه ابو حفص حداد آورده اند او استاد خواجه جنيد
بود رحمة الله عليه اندر ميان نماز شام و نماز خفتن بيرون
آمدي وازيك دو درم سوال كردي باندازه حاجت واين قدر هم
بعد از يك دو روز معلوم و سبب كرد واز خواجه ابراهيم
ادهم رحمة الله آورده اند كه مدتي اندر جامع بصره معتكف
شده بود اندر سه شبانروز يكشب افطار كردي و آنشب كه افطار
كردي از درها دريوزه كردي وازخواجه سفيان رحمة الله نقلست
كه از حجاز تا بصنعاء يمن سفر كردي و اندر راه از مردمان حاجتي

وایشانرا اندرین جمله که یاد کردیم آداب است و حدی ازا
بعیسه مراعات کنند و آزان نگذرند چون فقیر نفس خود را
بانواع ریاضت و سیاست آورده باشد او را حق کی علی دهد
و کصری که بدان در سبب در نیاید و از سبب بیرون می رود
و درویش را نشاید که تا امکان بود سوال کند که در وی ترغیب
و ترهیب بسیار آمده است حاصل الامر مشایخ رضوان الله
علیهم بسه علت سوال روا داشته اند یکی مر فراغت دل را
که لابد باشد گویند که آن دو گرده را این قیمت نه نهیم که روز و
اندر انتظار آن بکنانیم که جز آن حاجت نباشد ما را بخدای
عزوجل اندر حال اضطرار زآنچ هیچ مشغولی چون شغل لقمه
نیست ازینجا بود که خواجه بایزید رحمة الله مرید خواجه
شقیق را پرسید که بزیارت وی آمده بود از حال خواجه شقیق
رحمة الله مرید گفت او از خلق فارغ شده است و بر حکم توکل
نشسته است خواجه ابو یزید گفت رحمة الله چون باز گردی او را
بگوی نگر تا خدای را بدو نان نیازمایی چون گرسنه گردی دو نان
از همجنسان خویش بخواه و باز نام توکل بیکسوی نه تا آن
شهر و آن ولایت از شومی این بد معاملت بر زمین فرو نشود

وعلت دوم

وعلت دوم آنست که چون ریاضت نفس را سوال کند تا ذل آن
بکشند و رنج آن بر دل بنهد و قیمت خود بداند که ایشان نزدیک
هر کسی بچه ارزند ندیدی که خواجه شبلی بخواجه جنید پیوست ۷ جون
گفت یا ابا بکر ترا نخوت و بزرگی در سر هست که من پسر حاجب
الحجاب خلیفه ام و امیر الامرا شام بودم از تو هیچ کار بر
نیاید تا ببازار نرفتی بهر دوکانی و بهر دری سوال نکنی که قیمت
خود بدانی او همچنان کرد چون صادق بود هر روز بازار بس
سست تر میشد تا بسر یکسال بدرجه رسید که اندر همه بازار بگشتی
و گدیه کردی هیچکس یک دانگی ندادی باز آمدی و حال بپیش
خواجه جنید باز گفتی فرمودی اکنون قیمت خویش نزدیک
خلق دانستی که بیک دانگ هم نمی ارزی و این نوع خاص
ریاضت راست و علت سیوم آنست که از خلق سوال کند
بدان معنی که همه مال از وی دانستن و همه خلق را وکیلان
او دیدن چیزی که بنصیب نفس ایشان تعلق داشت از
وکیل وی خواستند و سخن خود با وی گفتند و اندر عرف
مشاهد بنده که نصیب خود بر وکیل عرض کند بحرمت و طاعت
نزدیک تر از آنکه بر مولی پس سوال ایشان علامت حضور

واقبال بود بحق نه غیبت و اعراض بود از حق خواجه
یحیی معاذ رازی رحمة الله را دختری بود روزی مادر
را گفت مرا فلان چیزی باید مادر گفت از خدای بخواه
گفت ای مادر من شرم دارم که نصیب نفس خود از خدا
بخواهم و آنچه تو خواهی دادهم ازان و بیش بس آداب
سؤال آن بود اگر مقصود بر آید خورم تا از آن نباشی که
بر نیاید خلق را از دعا نه بینی و را از خود جز با آن کس
نگوئی که بر حالی مال وی بیقین باشی و از آن تجمل و کد
خدائی نسازی و هر آنرا ملک نگردانی و هر حکم و وقت را باشی
و حدیث فرد از دل نگذاری و خلا ابر دوام گدائی خود
نه بندی و از خود پارسائی ننمائی تا از راه آن ترا چیزی دهند
پیری محتشمی از اهل تصوّف از بادیه بر آمده بود فاقه
زده و رنج بادیه کشیده ببازار کوفه اندر آمد گنجشکی بر دست
نشانده و میگفت از برای این گنجشک مرا چیزی بدهید گفتند
این چه چیگوئی گفت محال باشد که من گویم از برای خدای
مرا چیزی بدهید بدنیا حقیر شفیع جز حقیری را نباید
این بود احکام تعلق بسبب و ترک آن بدان مقدار در مکتوب

نگنجد

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْم ۝ کنحمد و السلام ۝

مکتوب پنجاه و سوم در صحبت این طایفه برادر اعز
شمس الدین رزقه الله صحبت اصدقایه بداند که
یکی از مهمات مرید صحبت است و صحبت را تأثیری عظیم است
اندر طبع و عادت را صولتی صعب تا بحدی که باز بصحبت
آدمی عالم میشود و طوطی بصحبت آدمی ناطق میگردد
و اسپ بریاضت و صحبت از حد بهایم بعادت آدمی می آید
و این را نظایر بسیار است و اثر صحبت معاینه و مشاهده
است و این جمله اندر ایشان تأثیر صحبت است که کل عادت
اصلی است و طبع خلقتی مغلوب کننده است و مشایخ این قصه
رضوان الله علیهم نخست از یکدیگر حق صحبت طلبند و مریدان
را بدان فرمایند تا بحدی که صحبت اندر میان ایشان چون فریضه
کننده است و اساس آن جمله آنست که نشستن کافر را سکون با عادت
نتوان اندر میان هر گروه که باشد عادت فعل ایشان گیرد از آنجه
جمله معاملات و ارادت حق و باطل اندر وی مرکب است آنجه
بیند از معاملت و ارادت آن در وی پرورش یابد و اندر وی
غلبه گیرد بر ارادت دیگر از حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم

نقلست که گفت اَلْمَرْءُ عَلَي دِيْنِ خَلِيْلِهٖ فَلْيَنْظُرْ اَحَدُكُمْ
مَنْ يُخَالِلُ مرد ان دين دارد وان طريق که يار وير ابود بکند
کي تا دوستي وصحبت باکه دارد اگر صحبت با نيکان بود وي
اگرچه بدست نيک شود زيراچه ان همت او را نيک کرداند واگر
صحبت بابدان دارد وي اگرچه نيک است بد شود زيراکه وي را
بد رنج اندرا نست رضاست چون ببد راضي باشد اگرچه نيک بود
بد شود واندر حکايت است که مردي اندر کرد کعبه طواف
ميکرد وميگفت اَللّٰهُمَّ اَصْلِحْ اِخْوَانِيْ يا رب برادران مرا
نيک کردان وي را گفتند که بدين مقام شريف رسيده چرا خود
را هيچ دعايي نمي کني وهمه برادران را دعايي ميکني گفت
مرا برادران اند که چون من بديشان باز کردم اگر ايشان را در صلاح
يابم من بصلاح ايشان صالح شوم واگر در فساد يابم من بفساد
ايشان فاسد کردم بچون قاعده صلاح من صحبت مصلحان
بود من برادران خود را دعا کنم تا مقصود من ازان برادران برايد
ومالک ابن دينار گفت رضي الله عنه هر برادري ويارى که دين
ترا از صحبت وي فايده آن جا نبود باوي صحبت نکن
که صحبت چنين کسي برتو حرام بود معني سخن چنين گفته

انست که صحبت یا با منه از خود کني ویا باکه از خود کني اگر با
مه از خود کني و ترا ازوي فایده باشد واگر باکه از خود
صحبت کني اورا از تو فایده بود اندر دین که وي از تو چیزي
آموزد ویرا فایده دیني حاصل آید واگر تو ازوي چیزي
اموزي هم فایده دیني بحاصل آید وبیغامبر فرموده است علیه
السلام اَکْثِرُوا مِنَ الْاِخْوَانِ فَاِنَّ رَبَّکُمْ حَیٌّ کَرِیْمٌ یَسْتَحْیِيْ
اَنْ یُعَذِّبَ عَبْدَهٗ بَیْنَ یَدَيْ اِخْوَتِهٖ یَوْمَ الْقِیَامَةِ
برادران بسیار گیرید بحفظ آداب ومعاملت نیک با ایشان که خداي
شما حيّ وکریم است بکرم خود بنده را نپسندد که اندرمیان
برادرانش عقوبت کند روز قیامت امّا باید که صحبت براي
خدایرا باشد نه از براي هوا نفس را وحصول مراد وغرض
را وگفته اند که تنها بودن مرید را هلاک بود الخ بیغامبر
گفته است علیه السلام اَلشَّیْطَانُ مَعَ الْوَاحِدِ وَهُوَ مِنَ
الْاِثْنَیْنِ اَبْعَدُ دیو با انکسی بود که تنها باشد وخداوند
فرمود عزّوجلّ مَا یَکُوْنُ مِنْ نَّجْوٰی ثَلٰثَةٍ اِلَّا هُوَ
رَابِعُهُمْ نباشد از شما سه راز کنند کان الّا که جهارم ایشان
خداوند باشد تبارک وتعالي حاصل هیچ آفت مرید را سخت

تر و دشوارتر از تنها بودن نیست آورده اند که مریدی از آن
خواجه جنید رحمة الله صورت بست که من بدرجهٔ کمال رسیدم ٢٣ رسیده ام
ترک صحبت مرا زیان ندارد بگوشهٔ اندر شد و خلوت
کرد چون شب اندر آمدی جماعتی پدید گشتی و ویرا گفتندی
برین اسب برنشین و در بهشت بیای او بران اسب برنشستی
وی رفتی تا جایگاهی پدید آمدی خورم و خوش و گروهی
خوب صورت و طعامهاء خوش و آبهاء روان تا سحرگاه او را
بدآنجاء بداشتندی آنگاه بخواب اندر شدی چون بیدار گشتی
خود را بر در صومعهٔ خویش یافتی نخوت جوانی اندر دل
وی اثر خود ظاهر کرد در زبان دعوی بر کشاد و میگفت مرا چنین
حالت و چنین کارست خبر بخواجه جنید رحمة الله رسانیدند
برخاست و بدر صومعهٔ وی آمد و آن حال از وی پرسید جمله
تقریر کرد خواجه جنید رحمة الله فرمود چون امشب بدان
جایگاه روی سه بار لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِیِّ
الْعَظِیْمِ ٥ بگوی چون شب اندر آمد ویرا هم بدان طریق می
بردند وی بدل با خواجه جنید رحمة الله انکار میکرد چون بزمانی
بر آمد وی برای تجربه را سه بار لاحول بگفت آن جماعت جمله

بجبر شدند و برنشستند وی یافت خود را اندر میان خربهٔ نشسته
ولحمی سخوا ن مردار را اندر گردن وی نهاده بر خطاء خود
واقف گشت تعلق بتوبه کرد و بصحبت باز آمد ازین جا
دانستی که مرید را تنهائی آفت است و شرط صحبت ایشان
آنست که هر کس را اندر درجهٔ وی برآرند چون با پیران بحرمت
بودن و با همجنسان بعشرت زیستن و با کودکان شفقت
ورزیدن چنانک پیرانرا اندر درجهٔ پدران نهند و همجنسانرا
اندر محل برادران و کودکانرا اندر محل فرزندان و نشاید جوانرا
بهیچ نوع در حضور پیران سخن گفتن جز بوقت ضرورت و چون
بوقت ضرورت سخن خواهد گفت چندان صبر کند که ایشان سخن
خویش تمام کنند پس اجازت خواهد آنکه بحرمت بنشیند
و سخن خویش گوید و نشاید جوانرا بر پیران اعتراض کردن
و با ایشان در مقابله آمدن و باز خواست کردن که غیرت پیران
برهه که تافت از دین و دنیا برآمد اما از ایشان درخواست کردن
روا باشد و نشاید جوانرا بر سجاده نشستن در حضور پیران
بلکه باید که بخدمت مشغول باشند و شرط صحبت و اخوت آنست
که با یکدیگر بایثار زندگانی کنند و هر یکی دیگری را در حال خویش

تصرف جایز دارد واین طایفه هیچ چیز تجارت
ندهند ونخواهند بلک آنچ بکار آید دهند باز نستانند منهم
کلمات مشایخ است رضی الله عنهم اَلْفَقِیرُ لا یُعِیر
وَلا یَسْتَخْبِرُ وبرهیچ کس باید که حکم نکند واگر کسی
بروی حکم کند بجان قبول کند والبته هیچکس را انکار ننماید
واگر کسی اورا انکار فرماید بی توقّف بجای آرد وباهر که زندگانی
کند بر موافقت ومذاق طبع او زندگانی کند وبرهیچ چیز
مخالف جمع نکند اِلّا فِیمَا یُخَالِفُ الشَّرْعَ مگر در چیزی که مخالف
شرع باشد وکسی که مخالف مذهب یا غیر جنس بود باوی صحبت
نکند اگرچه قرابت بود بلک برهر که استواری در دین وی و
دیانت وی ومذهب وی وورع وی ظاهراً وباطناً بود
باوی صحبت کند وصحبت کردن باجوانان امرد مکروه
مکروه داشته اند که در وی آفاتست وبعضی بزرگان گفته اند
رغبت کردن کودکان در صحبت بزرگان توفیق وعلم وذکا
بود ورغبت کردن بزرگان در صحبت کودکان خذلان وحمق
بود واین طایفه در استعمال خویش اول صحبت را معرفت
گویند پس مودت گویند پس الفت گویند پس عزت گویند پس صحبت

انّه الصوفی ماله مباح ودمه هدر چون مال او ودم او هدر
بدان از کجا آید دیگر آنک ایشان هرچه بکسی دهند باز نستانند
ازان مروّت نبود وایشان هرگز ترک مروت برخود روا ندارند
که آن از صفات نقصانست

گویند پس

کویند پس چون درست کرد بشرطها برترین احوال کفتند نه بینی که صحابه رضی الله عنهم بزرکترین خلق اند در علم و فقه و عبادت و زهد و توکل و رضا ایشانرا بهیچ چیز نسبت نکنند بجز صحبت که برترین احوالست و یکی از آداب این طایفه آنست که در میان سخنان خویش بایکدیکر نکویند هذا لی و هذا لک این مراست و این تراست و لو کان کذا لم یکن کذا اکر همچنین بودی همچنین نبودی و لعل و عسی و لو فعلت و لم لا تفعل کاشکی که چنین بودی یا کاشکی چنین نبودی اکر چنین بود چرا نکردی که این همه از اخلاق عوام خلق است که ابراهیم بن شیبان کوید که ما صحبت نکنیم با کسی که کوید نعلی نعلی که این نعلین منست و اهل علم کفته اند حق تعالی جایز نداشت هیچکس از مخلوقات که کوید نحن و انا و انی و لی و عندی نه بینی که ملایکه هر کاه که کفتند و نحن نسبح کفت ترا حاجت نیست مر تسبیح شما اسجدوا لآدم و ابلیس کفت خلقتنی من نار جایز نداشت ازوی کفت که و ان علیک لعنتی و فرعون کفت الیس لی ملک مصر و کفت انا ربکم الاعلی ازوی جایز نداشت

اخوت آنرا کویند که تصرف ... و ملک دیکری چون تصرف صاحب بود ... بجای ... سخن دیکر ... مواخات ... کفت بیان کن ... احمد ... کفت ... ادب

وعذاب کرد او را در دریا و قارون گفت علی علم عندی
ازوی چاین نداشت تا فرمود زمین را که فرو برد سخن چون
نوبت به پیغامبر ما رسید صلی الله علیه وسلم گفت یا محمد تو
هیچ ایشان نیستی قل انی انا النذیر المبین چنانکه
من میگویم انی انا الله لا اله الا انا ای برادر اگر خواهی
که بر شجره بوستان غنیمت نشینی و از چشمه روضه لطف
آب حیوة خوری و هفت فلک را خاک قدم خود سازی لحظه
بدست فنا در مشاهده بقا این پنج دریچه حواس بر بند رخت
ازین عالم فنا و دار عنا عنا در بند چون صدق بجری از غیر
الله بحکم غیرت در راه معرفت کور و کر کرد شبلی را رحمة
الله پرسیدند عارفان کیستند وصفت ایشان چیست گفت
صم بکم عمی گفتند هذا صفة الکافرین این صفة
کافرانست گفت الکافر صم عن سماع الحق وبکم عن
قول الحق وعمی عن رؤیة الحق پاکبازی باید تا ازین
عالم کون و فساد و دامگاه شیطان با جحود و عناد درگذرد و
بسوی عالم پاک سعود چون مرغ از دام جسته بر پرد قدم با دل
دارد و دل با اندیشه دارد و اندیشه با سر و سر با حق دارد چون

غیب

مصطفی

مصطفی عم محکم بمسجد اقصی رود و هر اسمانی را بکامی منزل کند تا بمنزل سدرة المنتهی فرود آید شراب وصل چشیده و بدولت ز بما صدر رسیده و از هر دو کون رهیده و با دوست ارمیده والسلام بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب هفتاد دیکم در خدمت برادر شمس الدین اکرمه الله بخدمت اولیا به بدانکه یک کار بزرک مرید را خدمت است و در خدمت فایدها و خاصیتها است که در هیچ عبادت وطاعت دیکر نیست یکی آنست که نفس خرد شود و کبر و نخوت را از وی ببرد و تواضع و عجز در وی بدید آید و او را مودب کرداند و اخلاقها را نیکو کرداند و علوم و سنن طریقت در آموزد و تیرکی و کرانی نفس از وی برود و لطیف و سبک روح کردد و ظاهر و باطنش روشن شود و این فواید مخصوص است بخدمت بزرکی را پرسیدند که راه حق چندست کفت بعدد هر ذره از موجودات راهی است بحق اما هیچ راه نیکوتر و نزدیکتر از راحت رسانیدن بدلها نیست و ما بدین راه یافتیم و بدین مریدانرا وصیت کردیم و کفته بزرکانست که اوراد و طاعات این طایفه زیادت از آنست که در بیان آید و چون از آن همه فارغ

شود هیج ورد وطاعت فاضلتر وبا فایده تر از خدمت
کردن نیکو یکی بنیست جناخ روایت کرده اند از پیغامبر علیه
السلام که جون سوال کردند اَیُّ صَدَقَةٍ اَفْضَلُ قَالَ خِدْمَةُ
عَبْدٍ فِي سَبِيْلِ اللّٰهِ اَوْظِلُّ فُسْطَاطٍ اَوْطَرُوْقَةُ فَحْلٍ
فِي سَبِيْلِ اللّٰهِ از حضرت رسالت علیه السلام پرسیدند کدام صدقه
فاضلتر گفت خدمت بنده در راه خدای یا سایه کردن خیمه در
راه خدای یا دادن کشتی در راه خدای جای دیگر فرمود
اَلسَّاعِيْ عَلَي الْاَرْمِلَةِ وَالْمِسْكِيْنِ كَالْمُجَاهِدِ فِي سَبِيْلِ اللّٰهِ
اَوْكَالَّذِيْ يَصُوْمُ النَّهَارَ وَيَقُوْمُ اللَّيْلَ سعی کننده در کار
بیوه زنان ودر کار مسکینان همجو مجاهدست در راه خدای تعالی
یا همجو روزه دار روز وزنده دار شب اما شرایط خادم آنست
که آرزو ومراد وتصرف خویش جمله ترک کند وهمه مراد جمع زندگانی
کند مسافران ومقیمان را بر مذاق طبع ایشان هر یکی را خدمت میکند
وفراغت دل وخاطر ایشان حاصل میکنند تا ایشان باوراد واوقات
خویش بردارند وفارغ البال بااحوال خویش مشغول توانند بود تا بجمعیت
هر یکی را ازین جمع بریاضت ومجاهدت حاصل آید خادم را بسبب
خدمت ایشان حاصل آید مَنْ دَلَّ عَلَي خَيْرٍ فَلَهُ مِثْلُ اَجْرِ

کشتی
نوبر ماده
نشاندن

فاعلی

فما علیه و این خانقاهها و رباطها و اوقاف برای این کار
ساخته اند و شرط دیگر آنست که خود را ملک و نصیب ندانند و هرچه
او را باشد از آن جمع داند تا خود را و مال و جاه و هوای خود را
در راه ایشان صرف تواند کرد و جمع را بر خویشتن بهمه نصیبها
مقدم دارد و هیچ چیز دریغ ندارد اِلّا ما حَرَّمَ اللّٰهُ و هرچه
از و درخواست کند بی تاخیری بجا آرد اگرچه همه حزدوری
باید کرد بکند تا آن درخواست ایشان میسّر شود و با جمیع همچنانه
باشد که غلام با خواجهٔ خویش تا بهر مشقّتی و رنجی که با او کنند تحمّل
بر خود واجب داند چنانک غلام بروی لازم باشد که بیوسته
(ارشاد و قرا)
رموز و اشارات سخن جمع را پاس دارد و هرچه از آن کسی
بخلاف بیند اگرچه آنکس درخواست نکند ترتیب آن بسازد
و شرط دیگر آنست که هر خدمتی که در حق کسی جمع بتواند
کرد از نیکوییها بکند تا توفیقی یابد شکرانها بر خود لازم
داند و هرچه ممکن بود که در حق جمع بتواند کرد از نیکویی
بهر نوع که باشد بکند و اگر دقیقهٔ فرو گذارد غرامتها
بر خود واجب داند و خدمتها بسیارست مقصود آنک هیچ
نوع جوانمرد نشاید که خدمت نکند شیخ ابو العباس قصّاب

رحمة الله گفته است هر آن مریدی که بیک خدمت قیام نماید.
وی را بهتر از صد رکعت نماز نفل است و این طایفه مرتبه
هر کسی را بخدمت و زیارت صحبت و اهلیت و رخصت
مشایخ و تربیت ایشان و سفر و طول عمر مصطفی اعتبار کنند
نه بنسبت و نسب را هیچ اعتبار ننهند مگر فرزندان رسول را
را علیه السلام و مشایخ زادگان که ایشان ابر ای نسب اکرام
کنند چه گفته اند نَسَبُ الرَّجُلِ دِينُهُ وَحَسَبُهُ تَقْوَاهُ
گفته اند چنانک بر صاحب مال واجب است که زکوة مال
بیرون آرد و بدرویشان بدهد بر عالم واجب است که متعلمان را
رعایت کند و زکوة علم خود بدهد همچنین در طریقت
بر مرید مبتدی واجب است که از حرکت خویش بخدمت راحت
و فایده بغیری رساند و برادر مسلمانان را یاری و بزرگتران
خود را خدمت کند و مرتبه خدمت و ثمره وی و فایده
وی آنجا ظاهر شود که بی غرض و بی منت و بی ریا باشد
پس هر مریدی که خدمت نکند و از دیگری خدمت طمع دارد
کاهل شود و بر دلها گران گردد و گرانی بر دل تب جانست
طبعها از وی در نفور شود و این همه وی را زیان دارد زیرا

کوزر

احمد کاری

امید عمارت کمتر بود مصطفی صلی الله علیه و آله وسلم این حرکت لطیف کرده
است برای تعلیم و تنبیه صحابه وامت را که وقتی قدح شیر در آوردند
برخاست و بر کف مبارک خود نهاد و همه فقرا صحابه را بداد و آنچ
باقی ماند خود خورد گفتند یا رسول الله ابتدا از خود کردی گفت
نشنیده که ساقِی القَوْمِ آخِرُهُمْ شُرْبًا و درمیان این طایفه معروفست
که هر که خدوم‌تر عزیزتر و بدلها نزدیکتر و نظرها بدو
مایلتر که سَیِّدُ الْقَوْمِ خَادِمُهُمْ و یکی را از بزرگان
عرب پرسیدند بِمَ سُدْتَ قَالَ خَدَمْتُ فَسُدْتُ
گفتند بچه مهتر شدی گفت خدمت کردم تا مهتر شدم و گفته
اند ابوبکر صدیق رضی الله عنه که از رسول علیه السلام مرتبه
خلافت یافت و بدان دولت که رسید از مواظبت خدمت بود
و همه بزرگان را ابتدا همین بوده است که در آغاز کمر خدمت بسته
اند تا بانتها مخدوم گشته اند و فواید خدمت و ثمرات وی زیادة
از آنست که در تحریر و بیان آید بقدر امکان غنیمت شمرد
وامیدوار باشد ای برادر احکام الهی از قیاس بشر بیرون است
کنعان از صلب نوح پیغامبر بود عم در کشتی راهش ندادند
یعنی پسر نوح
و ابلیس لعین را راه بود چه روا بود که این حدیث با پادشاه نگوید

وبابا بیانی بگویند نه بینی که با فرعون نگفتند و با بیرزنی
که در خانه اش بود گفتند او بتو گفتی نکرد بحکم علم بار خود
نکرده نه بحکم عمل آلوده، تو مذهب اهل سنت آنست که
الطاف حق را نهایت نیست عالم بر سید و کسی به تکنه الطاف
حق برسد که بدین مشتی خاکست فردا همه را حشو کنند بر نزلهٔ
در دهند که همه خاک کرد بدو فرشتگان را گویند شما گرد عرش بگردید
نه شما را با حلهٔ رضوان کار و نه با سلسلهٔ مالک شما را مقام
معلوم به بینید که ما را با این مشتی خاک چه کارهاست ازینجا
گفته اند که اگر خاک نبودی این حدیث نبودی و این سوزها
و اینها دردها نبودی بهشت با همه نعمت و کرامت نقد نواخت
خاکست رضوان با همه غلمان جاکر شادی وصال خاکست خاک
خاک نبود و این کرشنیدی با این مشتی خاک در ازل بود خاک
نا آمده و کار خاک بلطف یار ساخته کام نه شراب ساخته
سر نه کلاه دوخته قدم نه راه پرداخته دل نه و نظر پیوسته
گناه نه و خزانهٔ مغفرت پر کرده طاعت نه و بهشت آراسته
الْعِنَايَةُ قَبْلَ الْمَاءِ وَالطِّيْنِ والسلام ٥

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ مکتوب هفتاد دوم

در پاکیزه کردانیدن اخلاق مذمومه برادر اعز
شمس الدین در طاعت خداوند مستقیم باد سلام و دعا
انکه چون مطالعه کند معروف برادری باد که در پاکیزه کردانیدن
اخلاق و تبدیل کردن صفات مذمومه بمحمودات روز بروز
تمامی کوشش نماید و مهمی بزرگ داند که در تحت اهمال
و تغافل این کار بلایی سخت در پیش است نعوذ بالله منها
و آن آنست که هرچه در همه عالم سباع و وحوش و حیوانات است
از هر یکی صفتی در آدمی هست هر کدام صفت که غالب خواهد
بود فردا قیامت حکم بران صفت کنند نه بصورت یعنی
بران صورتش کردانند چنانک مثلا بر کسی صفت غضب
امروز غالب بود فردا بصورت سگی حشر کنند و اگر بر کسی
صفت شهوت و آرزو امروز غالب بود فردا بصورت
خوکی حشر کنند و اگر بر کسی صفت کبر و نخوت امروز غالب
بود فردا بصورت پلنکی حشر کنند و اگر بر کسی صفت چاپلوسی
امروز غالب بود فردا بصورت روباه حشر کنند و دیگر صفات
همین قیاس باید دانستن در خبر است که خلیل الله فردا
آزر را ببیند که در دوزخ می برند بکوید خداوند الکرام فضیحتی

ازین بر تو مست کہ من در عرصات ایستاده و بلبرهد ادبرهد و دوزخ
مي برند در آخر دنیا گفته ام وَلَا تُخْزِنِي يَوْمَ يُبْعَثُونَ
درحال صورت آدمي را از ظاهر آذر بر کشند کفتاري کردد که
دعفیا این صفت در و غالب بود خلیل الله کویند مرا با این
کفتار چه کار و چه نسبت و چه قرابتي و سک اصحاب کهف
را از صفت او صورت سازند و در صف آدمیان در آرند که
او سک صورت و آدمي صفت بود و آزر آدمي صورت و کفتار
صفت بود همچنین اي برادر بسا آدمي صورت بود امروز
که فردا ایشان در صف سباع و وحوش ایستاده کنند و بسا سباع و وحوش
صورت بیني امروز که فردا در صف آدمیان در آرند بزرگان
گفته اند که کوه احد را که حضرت رسالت صلي الله علیه وسلم
در حق وي فرموده است اُحُدٌ جَبَلٌ يُحِبُّنَا وَنُحِبُّهُ فردا
پیراهن سنگین از ظاهر وي بر کشند و بصورت آدمي در
صف صدیقان بایستانند که صفت صدیقان در و غالب بود
لاجرم هم بدان صورتش کردانند پس اینچنین کار مشکل
و هول در پیش است و کسي درین مشغول نه مگر خداوندان
بصیرت پس غافل نباید بود آهسته آهسته عادت باید کرد

ناجیزی

تا چیزی بیشی از این صفات کم شود و اگر خداوند تعالی
دست دهد که بکلی دفع شود خود کاری عظیم بدید آمده
بود و هر که خواهد که بداند فردا بکدام صفت خواهد بود
امروز در خود نگرد که کدام صفت بروی غالبست فردا همان
صفت باشد این مقدار دانستن دشوار نیست چنانک اگر کسی
خواهد که بداند که خداوند تعالی از وی خشنودست یا ناخشنود
در اعمال خویش نظر کند اگر همه طاعت است داند که از وی
خشنودست که نشان خشنودی طاعت است و اگر همه معصیت
است داند که ناخشنوداست که نشان ناخشنودی معصیت
است و اگر هر دو بود حکم بغالب کند و روزگار امروز بیش
نیست چون اینجا کاری نبود آنجا هم نبود اگر این صفات
خبیثه در کسی مانده بود و نگشته اگرچه در بهشت فردا فرود
آید و همه نعمتها او بر او فرو ریزند آن صفات نگردد و از آنچ
باشد گشته نبود پس آن حری بود از خود باز مانده و بدولت
خود نارسیده اینجا می بایست که بگردد چون اینجا نگشت آنجا نیز
نگردد و در بهشت فرود آید اما تا ابدالآباد از خود در نگردد
و در خود مانده بود و آن همه نعمتها بهشت بروی مباح شود

ولیکن نتواند که رد کارها کرد که فردا حوران را خواهد بود.
حور و قصور و مرغ بریان و آب روان بود اما آن کجا که مقصود
جانها مطلوب دلهاست و قبلهٔ همه صدیقان و کعبهٔ
روند کانست بس کسی را همه که آن دولت فوت شد او چه یافت
و کسی را که آن نعمت میسر گشت او را چه فوت شد و روزهٔ ایام
بیض و مواسم باید که فوت نشود و در سفر و حضر و کاهلی
و غلبهٔ خواب را بکثرت غسل کردن و بسیار ساختن وضو علاج
کند ای برادر فریشتگان را فرمودند روی بخاک آرید و آدمیان را فرمودند
روی بسنگ آرید این دانی چیست قدر و رتبت اعمال باز نمودند
موسی را عم کنند وَلٰکِنِ انْظُرْ اِلَی الْجَبَلِ بکوه نگر که
اَلطُّوْرُ حَجَرٌ وَاَنْتَ مَدَرٌ طور سنگی است و تو کلوخی
هر آینه سنگ سزای کلوخ بود و کلوخ سزای سنگ او که فردا دیدار
دهد بعطا دهد نه بسزا سزاوار دیدار او نیست هیچ چشم سزاوار
سخن او نیست هیچ گوش سزاوار معرفت او نیست هیچ دلی
سزاوار راه او نیست هیچ قدم

رباعی

چشم که همی بخواهد آن دیدارت ؛ گوشم که همی بخواهد آن گفتارت
بین همت هر دو را که کردند بلند ؛ هر چند که نیستند شان سزاوارت

هر که طالب

هر که طالب اوست تا خود را بنوازدی بی قدری نسنجد و بچشم
ناسپزاواری ننگرد ازوی طلب درست نیاید شبلی گفت رحمه الله
خواری من بجهود ازخواری نکدایت بوسلیمان دارانی گفت
رحمه الله هر کرا نفس درچشم آمد یا اعمال و احوال و اقوال
خود را ذره قیمت نهاد هرگز حلاوت این حدیث بمذاق
وقت او نرسد بزرگی چنین حیکوید که در طواف کاه بودم یکی
از پس من درآمد و مرا باز کشید چون بنگریستم خواجه فضیل
عیاض بود مرا گفت اگر چنان گمان بری که درین موسم و موقف
از من و تو بتری هست خوف هلاک بود عاقبت و خاتمت
بخیر باد والسلام بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب هشتاد و سیوم در طمع و نیاز بنیت خشنودی بسمان
در روز عاشورا برادر اعز شمس الدین بداند که کاری و عملی
بنفاق کردن و طمع منزلت صدیقان داشتن نه نشان خداوندان
دین است تو هرچه آری از طمع خالی نبود و سرنیت خالص اظهار
عبودیت است نه طمع که طمع دیگر بود و اظهار عبودیت دیگر
این دقیقه بتامل معلوم شود اما من و تو چنانیم که رشوتی باید
تا خدایرا بندگی کنیم مصراع

زهی عشق از بوی دوست خواهی داشت جانرا ای

برادر طمع از راه بردار که هیچکس را بر خداوند عز و جل هیچ

واجب نیست وانک امروز خلق را داده است دربن جبال

داده است وانچ فردا قیامت خواهد داد و اورا که ان خواهد داد

تا بزرگان گفته اند انچ فرموده است فردا بر تو خطبه خواهد کرد

جزاءً بما کانوا یعملون ه ازبهر ان فرموده است تا

دلت از عطاء او کرفته نشود که ادمی هرچیزی که او از کار خود

خود دکوارنده تر ازان داند که محض عطاء کسی اما آن پادشاه

با بی نیازی خویش جل جلاله هرچه بتو داد بی علت داد بس

تو در محبت بیچارکی خویش اولیتر که هرچه اری برای اظهار

بندکی اری نه برای طمع بهرچه ترا بران چیز فرمودند اخواسته

نه ان چیز را بس تو اولیتر که هرچه اری برای او اری نه بامید

بهشت و نه از خوف دوزخ

بیت

ما را نه غم دوزخ و نی حرص بهشت است :: بردار ز رخ پرده که مشتاق لقائیم

وطمع را بی کردن در دین اصلی عظیم است نه کار من و تست و نه

کار اهل غوغا که از من و تو طمع بهشت و بامید خلاص از دوزخ

هم بندکی نیاید که بی دولت مادرزادیم افتان گفته است شکوی

الغوغاء من الناس
وهم السفلة

بدبخت

بدبخت اگر بر لب دریا باشد، جز با لب خشک هیچ دریا باشد،
ملک نبوت انبیا و پیرایه اولیاست نصیب من و تو درین ایمان
بتبت یعنی استقابود که کردی و غباری از سم مرکب دولت ایشان
بر سرها مدبران نشیند که تاج سعادت ابدی ما بی دولتان
گردد کسی که قدم بر بساط شرع مصطفی علیه السلام و دین خدای
تعالی نهد و بر خدای عزّ و جل طمع و ناز می کند مغرورست
بدین طمع داشتن و ناز کردن درین مقام امّا بعد آنکه بر بساط شرع
بمجاهده عین اخلاص کشته باشی و بهمه احکام بار خدای فی
السَّرَّآءِ وَالضَّرَّآءِ قیام نموده باشی و حق اوامر و نواهی
گذارده باشی و خویشتن را بترک نواهی در میزان دین سنجیده
باشی آنگاه روا بود که ببیند ملّت ابراهیم خلیل الله صلوات الله
علیه درین کفت اقتدا کنی که وَالَّذِیْ اَطْمَعُ اَنْ یَّغْفِرَ لِیْ
خَطِیْئَتِیْ یَوْمَ الدِّیْنِ ۝ در آغاز خلق همه کفت او این بود
وَاجْنُبْنِیْ وَبَنِیَّ اَنْ نَّعْبُدَ الْاَصْنَامَ ۝ و در آخر عهد
خطبه خلق او این بود وَالَّذِیْ اَطْمَعُ اَنْ یَّغْفِرَ لِیْ خَطِیْئَتِیْ
یَوْمَ الدِّیْنِ ۝ اما کسی که در عنفوان جوانی جز لعبی و لهوی
نداند و حق ملّت اسلام نگذارده باشد حق ملّت ناگذارده خواهد

که بیذر ملت اقتدا کند دست نباید اگر کسی را طمع بود
که اعمال او بنرخ عبادت بر گیرند گو عنان دل بدست
نیت ده اینجا گفته اند علما اسلام اَلنِّیَّةُ عملُ القلب
نیت عمل دلست تا اعمال بتوقیع نیت نیابد از عالم عادت
بخزانه عبادت نرسد و مقبول نگردد اما هر عملی که از انوار
نیت مجرد بود بر درگاه عادتش بند کنند تا در صف اعمال
مردان راه نیابد نیت در عبادت رکن ایمان اهل سعادت است
و امانت خداوندست بر بندگان و سر او اینست که بواسطه
نیت دامن دل خود را از هر چه جز دین است پاک کنی تا بی
زحمت عادت و آفت ریا و وحشت اغیار کمر عبودیت بر بندی
و وفا عهد توحید که در ازل بسته بجای آری شنوبات
اگر عهد ازل را آشنایی ∴ از آن حضرت چرا گیری جدایی
بمعنی باز جان را آشنا کن ∴ سزاوار قرب دست پادشا کن
و کسی بود که سر زبان را بظاهر حروف بتسبیح و تهلیل عاریت دهد
و پندارد که قدم در صف ذاکران نهاد و در طریق عبادت
مستقیم گشت و این غلطی عظیم است مر اهل عبادت را که
زبان فرصت اگر نبود نقصانی در عزت دین در نیاید ذکر

[illegible]

اهل عادت

اهل عادت از سر زبان در نکذرد و تهلیل و تسبیح متر سمان
جز بسبب ریا و سمعه نرود و آنکاه طمع دارد که در فضیلة
با خدا و ندان اخلاص برابر بود ای برادر هر چه نه در دست
اخلاص فرنیی تا ابد در تاوان آنی وَمَآ اُمِرُوٓا اِلَّا لِیَعْبُدُوا
اللّٰهَ مُخْلِصِینَ لَهُ الدِّیْنَ ط عادت را با خلاص برندارند
و با جزای عادت و رسم نلانیم و از کوری و نابینایی خویش نداریم
که بچنین سرمایه عبادت توان کرد این همه نشان بی دولتی است
و پندار و ادبار

مثنویات

اگر صد قرن میکردی چو کویی :: نمیدانم که خواهی یافت بویی
به پنداری ببردی روزکارت :: تو دین را کیستی بادین چه کارت
چه دولت بیش زان دانی کدا را :: که جانی بر فشاند بادشا را ::

سر دل باید تا ترا بعبادت تواند آوردن آنکاه عبادت کننده
باشی اما چون بغفلت و عبادت آری هر چه کنی ناتمام بود
ذکری که بر زبان آری نه با سوز دل آن ذکر را بر درکاه شرع برد
نخوند که آن ذکر نیست اگر کسی کلمهٔ لَآ اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ که شحنهٔ
راه توحید ست همچنان کوید که خرید و فروخت کند و با اهل
غفلت سخن کوید این کلمه از وی بتوحید برندارند هر که بقول

امر کرده نشدند مکر از بهر آنکه بپرستند خدایرا
خالص کنندکانند مر آنخدایرا دین ۹۹

مجرد بی عهده و عقد باطن دعوی بندگی حق کند و رواست
او را در صف اعدا دین افکنند و بایمان در دریکه اسنش
فرو دکذارند سر اینست که کونت بید

شرف زنار و تسبیح بکی شد :. تو خواهی خواجه شو خواهی غلامی

ای مدعی عبادت وای انکه کلاه علم بر سر فضول خود نهاده
و در جهان نمی کنجی نیکو بنکر که در صف احبابی یا از زمره
اعدایی وای صاحب عادت که کلاه پندانست عباده بر سر نهاده
و دامن پاکی خود از خرمان در می جینی که تا الوده نکردد هشدار
تا لباس ادبار خود را در کور نبری خدمت کفشی کن تا رنار
عادت و کبرکی رسم از کردنت ببرد رباعی

کرتا زاغ صفت بجیفه در بالایی :. کی چون شاهین تو در خور شاه آیی
جون صعوه اکر غزا بازی کردی :. بازی کردی که دست شه را شایی

اما کسی که نقطه دل او با عزت این کلمه آشناست هشت
بهشت بخاک قدم او آرزومند تر از آن بود که تشنه با آب زلال
بحق مسلمانی بر تو که اکر در عمر خود یکبار این کلمه را از سر سوز
دل بکفته نکر تا انرا بهشت بهشت نفروشی که زیادت ازدا کر
بفروشی زیان کرده باشی و نکر تا خداوند سرای را بسرا نفروشی

ستوبان

مثنویات

همه چون جان با الله از جان کم نیاید ،، همه این جوی تو کان کم نیاید

یکی را خواه تا دل نمانی ،، فلک رو باش تا در جبه نمانی

چو تو هیچی مرا دیگر همه هست ،، همه دستم دهد چون تو دهی دست

اگر این کلمه را جز برای او گوییی باخلاص نگفته باشی خواه در بهشت باش خواه در دوزخ اگر برای بهشت گوییی خود پرست باشی و خدای پرستی از کسی درست آید که خود را برای حکم خواهد (خدای) نه خدای را برای خویش رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللّٰهِ خلق عزوجل میفرماید درگاه مانند درگاه خرید و فروخت است و چون ببازار روی بدان نیت روی تا چیزی که نداری دست آری باز چون بدرگاه ما آیی برای آن آیی تا هرچه داری در بازی و مفلس وار باز گردی صاحب نظری گفته است

قطعه

نیست چون نیستی ره عاشق ،، تا که هستی بیاید از درگاه ،، (جز)

در شهادت به بین کز نه معنی ،، لا نخست آمد انگه الا الله ،،

خواجه احمد خضرویه رحمة الله خداوند را بخواب دید گفت كُلُّ النَّاسِ يَطْلُبُونَ مِنِّي إِلَّا أَبَا يَزِيدَ فَإِنَّهُ يَطْلُبُنِي

یا آحمد همه مردمان میخواهند از ما مگر بایزید که او از ما ما را
میخواهد بعضی از مردمان را درین سخنست که کو بیداری
معنی در خواب دیدن روا نباشد ولیکن اینجا سخن در احوال
صدیقان میرود نه حدیث من و تو خواب صدیقان
دیگرست و خوابی که من و تو بینیم دیگر که آن از عالم کون
و فساد درنگذرد و بار احوال صدیقان بدنیا و آخرت فرو نیاید
تا مرد در دنیاست این معنی روا نبود نه در خواب نه در
بیداری اما چون از اوصاف بشریت مجرد گشت از دنیا بیرون
رفت و با آخرت کار کرد هرچه بدو رسد اختلاف را دران
مجال نباشد و روا باشد که حق تعالی دوستی را در خواب آرد
و او را دران خواب از وی بستاند از دنیا و آخرت بیرون برد
واین دولت که گفتیم بروی کشف کرداند بدین باید که ایمان
آری و بعقل رکیک خویش در حال مردان تصرف نکنی بزرگی
گفته است رباعی

انکس که بوصوع نو مذکور بود،، وانکه بوفاء عهد مشهور بود،
نزدیک خرد وجود پاکیزه او ،، در مرتبه از جهان ما دور بود،
در روز عاشوره چهار رکعت نماز بگزارد بنیت خودی

خصمان در رکعت اول بعد از فاتحه یازده بار سوره اخلاص
کند بخواند در دوم رکعت بعد فاتحه سوره قل یا ایها الکافرون
سه بار اخلاص یازده بار و در رکعت سوم بعد فاتحه الهیکم
التکاثر یکبار و اخلاص یازده بار و در چهارم رکعت آیة الکرسی
سه بار و اخلاص بیست پنج بار هر که این نماز بگزارد خدای تعالی
برهاند او را از اهوال گور و خصمان او را خشنود کرداند فضل
این نماز سخت بسیارست مختصر کرده شده و این نماز منقولست
از حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم که در سالی شش روز بگزارند
روز عاشور و روز ترویه و عرفه و عید الضحی و پانزدهم
ماه شعبان و آخر جمعه ماه رمضان منقولست هر که هر بامداد
سه بار بگوید سُبحانَ اللهِ وبحمدِه سُبحانَ اللهِ العظیمِ وبحمدِه
ولا حولَ ولا قوةَ الا باللهِ العلیِّ العظیم حق تعالی جمله مقصود
آخرت او را حاصل کرداند و شیطان دران روز بروی دست
نیابد عاقبت بخیر باد والسلام بسم الله الرحمن الرحیم
ملفوظ هشتاد چهارم در تفسیر دنیا برادر اعز شمس
الدین بداند که پیغامبر علیه السلام فرموده است دنیا و هر چه
در دنیاست ملعونست مگر آنچه از وی برای خدای است

بدر
سه بار

دنیا عبارت پنج چیزست نقود
عروض ممالیک دواب مواشی
این هر پنج چیز حجاب است

بس بدانک هرجه در دنیا است بر سه قسمت است یکی آن نسبت
که بصورت ومعني دنیا است ملعون نست هرکز آن براي خداي
دانتواند بود وآن جمله معاصي است که بنیت وقصد براي
خداي نشود وتنعم در مباحات ازین جمله است که آن
محض دنیاست وتخم غفلت ومایه همه معصیتهاست وقسم
دوم آنست که بصورت ومعني خدایراست ولیکن بنیت
وقصد براي دنیا شود وآن سه است فکر وذکر ومخالفت شهوات
که هر سه سبب آخرت وخداي را بود اگرجه در دنیاست اما
اکر غرض از ان فکر طلب علمست تا بدان قبول وجاه حاصل شود
وغرض از ان ذکر آنست تا مردمان در وي بنظر پارسایي بینند
وغرض از مخالفت شهوات دنیا آنست تا در وي بنظر زهد
نکرند این مذمومست وملعون است اکرجه بصورت جنان نماید
که خداي تعالی راست وقسم سیوم انک بصورت براي دنیا
است ولیکن بقصد ونیت خداي را بود واز دنیا نباشد
جون طعام خوردن بقصد عبادت ونکاح کردن بنیت آنک
فرزندي بود تا لا اله الا الله محمد رسول الله بکوید وانک
اندک مالي طلب کند جون قصد بران فراغت طاعت بود

قربتی بیابانی

و بی نیازی از خلق و فتوی شریعت هر که مالی طلب کند
برای لاف و تفاخر را خدای را بیند با خود بخشم و اگر برای
آن کند تا از خلق بی نیاز گردد روز قیامت می آید و روی او
چون ماه شب چهاردهم بود حاصل الامر دنیا آنست که حظ
نفس است در حال و آخرت را بدان هیچ حاجت نیست و هر چه
آخرت را بدان حاجت باشد چون برای آخرت است از دنیا نبود
همچنانک علف ستور در راه حج هم از جملهٔ توشهٔ حج است پس
اکنون بدانک دنیا بر سه درجه است مقدار ضرورت در طعام
و جامه و مسکن و زیادت از آن مقدار حاجت است و ماوراء
آن مقدار زینت و تجمل است و آن نهایت ندارد و هر که بر
ضرورت اختصار کرد رست و جست و هر که در تجمل افتاد
در هاویه افتاد که آن آخر ندارد مثنوی

ترا با مال دنیا دین نباید ❊ چنانکت آن نباید این نباید

و هر که بر حاجت اختصار کند از خطر خالی نبود که بتنعم
نزدیک است بدین سبب بوده است که ارباب دین بر قدر ضرورت
اختصار کرده اند و امام و مقتداء دین خواجه اویس قرنی
رحمة الله که چنان تنگ فرا گرفته بود که او دنیا را تا بند اشتند

ازین جهت که متصل است الی الطرفین
چنانکه اتصال بضرورت دارد بفضول
هم دارد

کروي ديوانه است يكسال و دو سال بودي كه او را از بندكي
وقت بانكنمان بامداد بيرون شدي وبس ازدهها رخفتني
باز آمدي وطعام وي خسته خرما بودي كه از راه برچيني
وجامهء وي پارهايي بودي كه از خاكدانها بر چيدي و بوشيدي
هر كجا كه رفتي كودكان سنك در وي مي انداختند كه ديوانه
است

رباعي

آنها كه بر آسمان هفتم ماهند ،، بر تختهء شطرنج ملامت شاهند
وآنها كه ز سر آن سخن آگاهند ،، ديوانه خلق اند وخود آگاهند
بس كسانيكه آفت دنيا بشناخته اند روش وطريقت ايشان
چنين بوده است وراه انبيا واوليا اينست اكر بدين درجه
نرسي باري كمتر ازان نبود كه بر قدر حاجت اختصار كني
ويكباركي را تنعم پيش نكيري تا در خطر عظيم نيفتي
بزاري از خدا ونالي بخدا وابن بكوي

مثنوي

خدايا رحمت درياء عامست ،، از انجا قطرهء ما را تمامست
اكر آلايش خلق كنهكار ،، بدان دريا فرو شويي بيكبار
نكردد تيره آن درياء زماني ،، ولي روشن شود كار جهاني
بزركان كفته اند كمترين درجهء كه در كوي صديقان كسي را

پلاپلا بند اینست کہ آنحضرت را دیوان باطن او کردہ اند و کنو تاهی
ا میان بر دل او رقم زنند تا همواره دلش از دنیا بیکار میشود
و با حضرت یگانه آشنا میکرد در خبرست مصطفی علیہ السلام عریشی ساخته
بود از پوست نی زیرا که چون باران آمدی او را هیچ جایگاهی
نبودی کہ بدان پناه کردی صدیق اکبر گفت یا رسول اللہ علیہ
السلام دستوری هست تا از بهر تو از گل خانگکی بکنیم گفت
دَعْنِي يَا ابْنَ أَبِي قُحَافَة عَرِيْشِي كَعَرِيْشِ عِيسَى الْأَمْرُ
أَهْوَنُ مِمَّا تَظُنُّوْنَ یا ابا بکر ما را بدین حدیث حرنجان کہ
عیسی در عالم آمد و رفت آنجا کہ رفت او را بیش ازین نبود
کرامت اگر عیسی کہ نقیب امت منست در دنیا بنا و کاه نکند من
کہ سید هر دو کونم اولیتر کہ نکنم کارها از ان سبک تو ست کہ شما
میدانید و همه شادی ما ازین غم واند و هست مثنویات
جهان خاک بر فرق کسی باد :. کہ انکس نیست در اندوه تو شاد
چو غم از تست کوه شادمانی است :. اگر مرگست از تو زندگانی است
و در خبرست کہ مصطفی صلی اللہ علیہ وسلم بخانہ اندر آمد و گفت
هَلْ عِنْدَكُنَّ مِنْ غَذَاءٍ و هیچ چیز هست تا بخوری کنم گفتند
خواجه خانہ تو بیی اگر چیزی آورده بخواه رسول علیہ السلام

عریشی
یا بصحیح خرگاه

تبسم کرد و گفت مرحبا بشعار الصالحین تا باد خانه محمد چنین باد سبحان الله عجب کار لیست معراج همه دولت و سعادت بود بر تاج عصمت او نثار کردند و در خانه نان او یک لقمه طعام نه مثنوی

همه جا نهاء صدیقان بوار خونست.. که حیاانده که سرکار او چونست

وقتی چند روز شده بود تا چیزی تناول نکرده بود در مسجد رفت و بنشست صدیق اکبر آن مرد با ادب که صد و بیست چهار پیغامبر آمدند علیهما السلام و رفتند هیچکس را چو وی جون صدیق نبود در مسجد در آمد و بر انوی ادب بنشست و عمر خطاب رضی الله عنه نیز در آمد و بنشست چون مصطفی را معلوم شد که ایشان نیز از خانه همبران علت بیرون آمده اند گفت قوموا بنا برخیزید تا خانه آن مرد رویم در خانه ابو الهیثم انصاری آمدند گفت یا ابو الهیثم دانی بچه کار آمده ایم گفت بگوی یا رسول الله گفت حرا گفته بودی که از برای تو خوشه خرما نهاده ام بباید تا آن خوشه خرما تناول کنیم ابو الهیثم شاد شد و در پای مبارک غلطید و در حال آن خوشه خرما پیش آورد چون خرما بخوردند و آب خوردند

گفت

حضرت رسالت علیه السلام گفت یا ابابکر و عمر این چه خوردید
شما را خوش آمد گفتند بلی یا رسول الله گفت وَالَّذِي
نَفْسِي بِيَدِهِ اللهُ سَائِلُكُمَا عَمَّا أَكَلْتُمَا وَشَرِبْتُمَا
بدانی حلواییکه جان منی در قبضهٔ قدرت اوست که بر محشر
قیامت گذر نکنید تا جواب این که خوردید باز ندهید وقت
ضرورت اینچنین تیغی بر فرق صدیق و فاروق زدند

اینچنین اینست که گفت مثنویات

عزیزانیکه در حد کار بودند :: ز نفس خویش چون بیزار بودند
نه نان دادند نفس مشتهی را :: نه برخوردند یک نان فربهی را،
ای برادر هر چیزی که طالب کور بیش نخواهد بود خواه
باش خواه مباش و خانه که بمرگ خراب خواهد شد خواه
در آن خانه مال باش خواه مار تا توانی در طلب رضا حق
دست و پای می زن و در غم آخرت می سوز تا چون بمیری
زبان زده مثنوی و در شمانی مثنویات
خداوندا منم بیچاره مانده، درین فکرت دلی صد پاره مانده
رها بر بی هم بیگانه هم خویش، چو طفلان نا و راهی سخت در پیش،
همه بیچاره ایم و مانده بر جای، برین بیچارگی ما را ببخشای،

خواجه سفیان ثوری سلطان متقیان قدوه اهل بدعت بوده
است در عصر خویش او چنان بوده است که ولید مصلی می‌گوید
که من مصطفی علیه السلام را بخواب دیدم گفتم یا نبی
الله ما دین خدای و سنت تو از که گیریم و از که آموزیم
فرمود عَلَیْکُمْ بِسُفْیَانَ الثَّوْرِیْ فَاِنَّہٗ عَلَی
الْجَادَّةِ دست در فتراک سفیان ثوری زنید تا شما را
او برضاء خدای رساند این سفیان میگوید رحمة الله که اگر
کسی طاعت اهل آسمان و زمین بجا آورد و دنیا را دوست
دارد او را آفتاب قیامت بر برجها از هیبت فرستند و منادیان
با وی بر آن برج روند و آواز دهند که یَا اَهْلَ الْقِیَامَةِ هٰذَا
رَجُلٌ اَحَبَّ مَا اَبْغَضَ اللّٰہُ ای اهل قیامت این آن مردست
که چیزی که خدای آنرا برانده بود این مرد آنرا بدوستی گرفته
بود ای برادر خون صدیقان در غم آخرت آب میشود
و مشتی گرفتار شهوت را خبر نه سوخته گفته است

رباعی

جان همه عاقلان عالم ریش است زان یک منزل که جمله را در پیش است
از تیغ اجل بریده در طشت فنا زین غم سر صد هزار در زیر کبیش است

الرهاها

اگر نمازها فوت شده باشد و عدد آن نداند که چند است
نقل است که روز جمعه هر وقت که خواهد چهار رکعت نماز
بگزارد بیک سلام و نیت چنین بخواند در هر رکعتی فاتحه
یکبار و آیة الکرسی یکبار و انا اعطینا پانزده بار ابو بکر صدیق
گفت که از سید عالم علیه السلام شنیده ام که دویست ساله نماز
گذشته او کفارت شود و عمر خطاب گفت که از سید عالم
رضي الله عنه
شنیده ام چهارصد ساله نماز گذشته کفارت شود و عثمان
عفان رضي الله عنه گفت که از سید عالم شنیده ام ششصد ساله نماز
گذشته او کفارت شود و این اختلاف و عدد بر حسب اختلاف
وحی است و علی ابن طالب گفت رضوان الله علیهم که از سید عالم
علیه السلام شنیده ام که هفتصد ساله نماز گذشته او کفارت شود
یاران پرسیدند یا رسول الله عمر ما و عمر مردمان دیگر هفتاد
و یا هشتاد و یا صد سال خواهد بود جز این و صورت معنی
چیست فرمود نماز مادر و پدر و اقربا و فرزندان او کفارت
شود و عقب نماز این دعا بخواند و صد بار درود بر سید
عالم فرستد دعا اینست بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
اَللّٰهُمَّ يَا سَابِقَ الْفَوْتِ وَيَا سَامِعَ الصَّوْتِ وَيَا مُحْيِيَ

الْعِظَامِ بَعْدَ الْمَوْتِ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ
وَاجْعَلْ لِي فَرَجًا وَمَخْرَجًا مِمَّا أَنَا فِيهِ إِنَّكَ تَعْلَمُ
وَلَا أَعْلَمُ وَأَنْتَ تَقْدِرُ وَلَا أَقْدِرُ وَأَنْتَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ
يَا رَاحِمَ الْخَطَايَا وَيَا غَافِرَ الْخَطَايَا سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ
رَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحِ يَا سَاتِرَ الْعُيُوبِ يَا ذَا الْجَلَالِ
وَالْإِكْرَامِ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ
مُحَمَّدٍ وَآلِهِ أَجْمَعِينَ ۞ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
مکتوب هفتاد وپنجم در ترک دنیا برادر شمس الدین
اکرمه الله بکرامة الزاهدین بداند که عبادت مستقیم
نگردد تا بترک دنیا نکو بگذرد زیرا که چون ظاهر تو بطلب دنیا
مشغول بود و باطن تو بارادت آن عبادت چگونه توانی کرد
که دل یکی بیش نیست چون بچیزی مشغول شد بچیزی دیگر
مشغول نتواند شد مثل دنیا وآخرت همچو شرق وغرب است بقدر
آنکه بیکی نزدیک شوی از دیگری دور شوی از ابو الدردا
رضی الله عنه روایت کرده اند که گفت خواستم که جمع کنم میان
دنیا وآخرت و میان عبادت و تجارت هر کز جمع نشدند روی
بآخرت آوردم و ترک دنیا کردم و روی بعبادت آوردم و

افتی

ترک تجارت

ترک نمی رت کردم. از عمر رضی الله عنه روی است که گفت
اگر دنیا و اغرب کسی را جمع شدی مرا شدی بسبب قوتی
که حق سبحانه تعالی مرا داده است و قیمت عمل بترک
دنیا بیش است چنانکه حضرت رسالت صلی الله علیه و سلم
فرموده است دو رکعت نماز از مرد عالم تارک بهتر است
و دوست تر است نزدیک خداوند از عبادت جملهٔ عابدان
تا قیام قیامت پس چون عبادت بترک دنیا اینچنین مرتبه
می یابد واجب بود مر طالب عبادت را که ترک کیرد اما
معنی زهد در دنیا باید شناخت که چیست بدانک زهدی
که نزدیک علما ما دو نوع است زهدی است که مقدور بنده
است و زهدی است که مقدور بنده نیست اما زهدی که
مقدور بنده است سه چیز ست ترک طلب چیزی که ندارد
از دنیا دور کردن چیزی که دارد از دنیا و ترک خواست دنیا
در باطن اما زهدی که آن غیر مقدور ست که دنیا بر دل
زاهد بکلی سرد کردد ولیکن چون بنده زهد مقدور بجا
آرد یعنی آنچ نیست طلب نکند و آنچ دارد دور کند و از
دل خواست او بیرون کند زهد غیر مقدور نیز بنده را

حاصل کردد بفضل الله و کرمه یعنی دلش بر دنیا سرد
کردد و اینست زهد حقیقی نزدیک بعضی بزرگان و صعب
ترین کار درین باب بیرون کردن خواست دنیاست از دل که
بسیار تارک بینی در ظاهر که محب باشد مر دنیا را در باطن
پس مهم آنست که خواست دنیا از دل بیرون رود کار اینست
و گفته اند چون بنده بدان دو چیز مواظبت کند آنچ
ندارد نطلبد و آنچ دارد دور کند خدای تعالی او را
توفیق دهد که خواست دنیا از دل نیز دور کند اگر کسی دست
خویش از ملک همه کون خالی کند مر او را نام زهد درست
نیست تا دل را از طلب آن خالی نکند از بهر آنک طلب
رغبت است و زهد ضد رغبت وَالضِّدَّانِ لَا
يَجْتَمِعَانِ و دیگر آنک امام اند در زهد انبیا اند و ملک
دنیا همه سلیمان پیغامبر را بود ع م و بی شبهه سلیمان
علیه السلام زاهد بود درست شد که خالی کردن دل از
طلب دنیا با وجود ملک و ملک بهتر از خالی کردن دست
با وجود طلب در دل و اگر گوید چیست حکم زهد در دنیا
فرضست یا نفل بدانک زهد در حلال باشد و در حرام در حرام

و مثال جنیزله مارست و انبیا و اولیا معزم مانند که افسون آن مار می دانند و زهر او ایشان را
کار نکند و لیکن آنست که حرص را زبان دارد که چیزی که مر معزم را زبان ندارد و معزم را
چون فرزندی بود و مار می یابد و می داند که اگر بگیرد او را زبان ندارد اما آن کودک بدو اقتدا
کند در گرفتن مار پس هلاک شود پس اینجا معزم چه کند ضرورة از مار بگریزد و بگوید که گرفتن خویش
بنماید و در نظر او صورت مار را زشت کرداند و وی را تعریف دهد که در وی زهرست ع م

فرضست و در حلال نقل و این حرام نزدیک کسانیکه طاعت
استقامت یافته‌اند بمنزلهٔ حرام حرج دارست که نخورند مگر
بقوت ضرورت بمقدار مصالح وقت و اما زهد در حلال
یعنی دفع ضرورت
را بلا انواع باشد که نزدیک ایشان حلال بمنزلهٔ حرام دارست واینک
قوت نخورند از و مگر مقداری که ازان چاره نیست واگر این طاقت
نداری واین قوت ترا نیست والبته طلب خواهی کرد باید که نیت
تو در طلب آن باشد که بدان واسطه تقویت بر عبادت حاصل
شود و بندگی راست کنم نه آنکه شهوت ولذت و تنعم و راحت
که چون بدین نیت که گفته شد دنیا بگیری این از تو خیر
باشد مَا يُسْتَعَانُ بِالْعِبَادَةِ فَهُوَ عِبَادَةٌ این قضیه
ممهد راست و در زهد تو قادح نبود و ترا از زهد بیرون
نیارد و بزرگان گفته‌اند زهد بنیاد همه خیرهاست و
واصل است همه احوال پسندیده را و مقامات محموده را و اول
مقام مرید آنست که هر که اصل را استوار کرده باشد دیگر مقامات
اصل را که زهد است
بروی درست تواند کرد و هر که استوار نکرده باشد بناء
دیگر کارها بروی درست نتواند کرد زیرا که البناء علی
الفاسد فاسد گفته‌اند و گروهی از بزرگان فرموده اند

[illegible] منهاج العابدین

کہ هرکہ نام زاهد اندر دنیا یافت هزار نام ستوده یافت ،
و هرکہ نام راغب اندر دنیا یافت هزار نام نابسندیده یافت
ازینجاست کہ امام نصرابادی علیہ الرحمۃ گفتہ است زاهد
در دنیا غریب است و عارف در آخرت غریب و از خواجہ امام احمد
حنبل رحمۃ اللہ روایت کرده اند کہ گفت زهد بر سہ وجہ است
یکي ترک حرام و این زهد عوام است و دیگر ترک فضول حلال
و این زهد خواص است و سیوم ترک چیزي کہ از حق بنده را
مشغول کند و این زهد عارفانست ازین تقسیم ابیات شاعران
و کلمات مشایخ در مدح و ذم زهد و زاهدان نیکو فهم شود
و غلط نیفتد خواجہ فضیل بن عیاض رحمۃ اللہ گفتہ است
کہ حق تعالی همہ شرها را در یکخانہ نهاد و کلید آن حب دنیاست
و همہ خیرها در یکخانہ نهاد و کلید آن ترک دنیاست هان و هان
ای برادر تا گرد جسد پر حسد و نهاد بي بنیاد خود طواف
نکني کہ کرم پیلہ چون بر گرد خود طواف کردن ساخت در حبس
نفس خود محبوس ماند و جان در میان نهاد یکي از خانۂ سیاه
نفس بیرون آي و طواف کرد کعبۂ رجا و خوف کن و در حرم
زهد و ترک جاي گیر تا فردا چون در صحرا قیامت با نور معرفت

باز و از کر

بلاید اپي

بدید این دوزخ را با تو طاقت نبود نعره و فریاد اینست
که کوید جز یا مؤمن فان نورک اطفاء لهبی بگذر
ای مومن بسلامت که بیم آنست که نور ایمانت دمار از نهاد ما بر
آرد و ذرهٔ سوز و گدازش در ما نگذارد در معصیت خویش چه
نظر کنی و آب و خاک چه بینی آن به بین که او بادشت اگر خواهی
که معصیت نکنی نتوانی زیرا که تو بیی که معصیت کنی و اوست
که بیامرزد و هر کسی آن کند که صفت اوست بس گویی که حکویید
بنده اگر حرفت تو معصیت است صفت من مغفرت است
تو حرفت خود را رها نمی کنی من صفت خود را کی رها کنم نبئ
عبادی انی انا الغفور الرحیم اینست اگر عاصی
آن منی اگر مطیعی من آن توام وانگه بوقت گناه جاهلت
خواند دانی چیست تا عفوت کند چنانکه آدم را عم گفت
انه کان ظلوما جهولا وانکه در وقت شهادت عالمت
خواند دانی چیست تا قبولت کند لا اله الا هو والملائکة
واولوا العلم وانکه بوقت طاعت و عبادت ضعیف خواند
وخلق الانسان ضعیفا دانی چیست تا تقصیرت عفو کند
عاقبت بخیر باد بسم الله الرحمن الرحیم

شهد الله انه

مکتوب هفتاد وششم در سعادت وشقاوت برادر
شمس الدین سلمہ اللہ تعالی بداند کہ سعادت وشقاوت
دو خزانہ است مر خداوند را کہ کلید یکی طاعت است
وکلید دوم معصیت است آنرا کہ ازلی است اَلسَّعِیْدُ مَنْ
سَعِدَ فِیْ بَطْنِ اُمِّہٖ آوردہ اند طاعت کہ کلید سعادت
است بدست وی دادند وآنرا کہ ازل ازلی است اَلشَّقِیُّ
مَنْ شَقِیَ فِیْ بَطْنِ اُمِّہٖ آوردہ اند معصیت کہ کلید شقاوت
است بدست وی نهادند امروز هر کسی در دست خویش نظر
کند کہ کدام کلید در دست دارد همانست بحکم جریان سنت
الهی اینجا میگویند کہ سعید وشقی امروز پیدا است
ولی در دیدہ علماء آخرت نہ علماء دنیا اشارت بدین کردہ است
کہ گفت

مثنوی

ما دیبا دانیم وبرد رازی دانیم ٭ ما عشق حقیقی از مجازی دانیم

همہ عز ودولت بندہ را در طاعت است وهمہ ذل وخسارت
در معصیت همہ قرب وکرامت در طاعت وهمہ عقوبت
ودرکات در معصیت هر کرا افکندند در راہ معصیت افکندند
وهر کرا بر داشتند در راہ طاعت بر داشتند صومعہ معتکف قدس را

کہ مقصد

کہ مقصد هزار سالہ عبد تسبیح و تقدیس رہ دست داشت بترک سجده افکندند چنانکہ هرکز بر نخاست و سک اصحاب کهف را کہ نجاست و خباثت صفت داشت چند کامی کہ بموافقت صدیقان زد بر داشتند چنانکہ هرکز نیفتاد این چیست ذلک تقدیر العزیز العلیم

مثنوی

قومی بفلک رسید قومی بمغاک ،، فریاد ز تهدید تو با مستی خاک

سبحان الله زین عجبتر چہ بود کہ علم همہ علما نکوسار شد هیچکس را بر سر این مسئلہ وقوف نہ عقل همہ عقلا کم کشت کسی را بدین حدیث راه نہ رحمت بر جانش کہ کفت

قصیده

عنقم کہ در دو کون مکانم پدید نیست ،، عنقاء مغربم کہ نشانم پدید نیست

ز ابرو و غمزه هر دو جهان صید کرده ام ،، منکر بدین کہ تیر و کمانم پدید نیست

چون آفتاب در رخ هر ذره ظاهرم ،، و از غایت ظهور عیانم پدید نیست

کویم بهر زبان و بهر کوش بشنوم ،، وین طرفہ تر کہ کوش و زبانم پدید نیست

چون هر چہ هست در همہ عالم همین منم ،، مانند در دو عالم از آنم پدید نیست

عجب کاری و مشکل سری آدم را کفتند کندم مخور و حکم کرده است کہ خورد و شیطان را کفتند کہ آدم را سجده کن و حکم کرده است کہ نکند مردان شرق را در غرب انداختند و غرب را در شرق افکندند

هر کجا رسیدند و رفتند همین شنیدند که شما را از طلب چاره نیست
لیکن خود یافتن روی نیست ای برادر این یک سر از عالم الوهیت
پیش آشکارا نکرده بودند آنانک مقدمان راه و سالکان درگاه
بودند گفتند لَا عِلْمَ لَنَا ای آب و خاک چه گوید همه اقلام منکر
گشتند و همه افهام متحیر ماند و همه اوهام منقطع گشته است
او بیش نداند إِنِّي أَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُونَ گفتند ای محمد
نبوت تو نبوت پاک و عهد تو عهد پاک و حشمت تو حشمت
عظیم و خطاب تو خطاب کریم ولیکن ما همان خداوندیم
که هر چه خواهیم کنیم دیر است که ما بر زبانها مهر نهادیم و گفتیم
لَا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ حضرت جلال او از ایمان و طاعت
منزه و درگاه پاک او از کفر و معصیت مقدس همه یک رنگ
دارد خواجه سنایی گفت رحمه الله مثنویات

بی نیازیش را چه کفر و چه دین :: بی زبانیش را چه شک چه یقین
گر کسی بوسه زنی دست خورد و بزرگ :: گر گزند آورد یکی است بوسه گرگ

علم را قاعده طاعت کردند و جهل را اساس معصیت نهادند
ایمان و طاعت فرزندان علم اند کفر و معصیت فرزندان
جهل چنانک هرگز از علم کفر و معصیت نیاید از جهل ایمان

وطاعت نباید ومقصود آنکه طاعت کلید سعادت است
ومعصیت کلید شقاوت هر طاعت که هست اگرچه خورد است
نباید گذاشت وهر معصیت که هست اگرچه خورد است نباید
کرد بزرگان گفته اند سه چیز در سه چیز پنهانست یکی رضا
در طاعت پنهانست دوم سخط (عذاب) در معصیت پنهانست
وسیوم ولایت در میان مومنان پنهانست پس هیچ طاعت
نباید گذاشت زیرا که شاید رضا همانجا بود وهیچ معصیت
نباید کرد اگرچه خورد است زیرا که شاید که سخط همانجا بود
وهر مومن را که بینی به از خود تصور باید کرد وگمان بری
که از دوستانست شاید که ولایت همانجا بود جمله بندگی
اینست اما لباسی که از برای کسی دوخته اند نزع آن از
وجود ممکن نیست لَا تَبْدِیلَ لِکَلِمَاتِ اللّٰهِ قومی شب
وروز در مجاهده وریاضت گذاشته وقوت خود را بیخودی
وباقلانی باز آورده اَلطَّلَبُ رَدٌّ وَالطَّرِیقُ سَدٌّ بگوش
ایشان فرو خوانده وقومی دیگر در بتکده مشغول گشته ومعتکف
شده ولات وعزی را معبود ساخته ومسجود خود گردانیده
وندا از حضرت عزت بیاپی شده اِنَا لَکُمْ شِئْتُمْ اَمْ اَبَیْتُمْ

وَاَنْتُمْ لِيْ شِئْتُمْ اَمْ اَبَيْتُمْ شما مرا ايد ومن شمارا ام
خواهيد بانه اي برادر اكر معصيت است وطاعت نيست عفو
ومغفرت او در پيش است جون فرشتكان كفتند اَتَجْعَلُ
فِيْهَا مَنْ يُّفْسِدُ فِيْهَا حق جل جلاله نكفت كه ايشان فساد
نكنند فرمود اِنِّيْ اَعْلَمُ مَا لَا تَعْلَمُوْنَ اكر نا اهلند
اهل كردانيم اكر دورند نزديك كردانيم اكر ذليلند عزيز
كردانيم اكر شمارا بر جفاء ايشان نظرست مارا بر دلهاء ايشان
نظرست اكر شما دست بعافيت خود زده ايد ايشان دست
بر رحمت ما زده اند جه خطر عصمت شمارا اكر قبول ما نبود
وجه ضرر معصيت ايشانرا جون عفو ما بود من آن دانم
كه شما ندانيد ايشان بر داشته لطف ازل اند ونواخته لطف
ابد نقصاني كه وقتي بود ازل را وابد را مزاحمت نكند معصيت
داني جيست خالي است كه بر جمال توكشيده نا ديده حاسدان
افتد نه بر جمال تو تا بداني كه ما نواختكان لطف اوئيم وبر
كشيدكان كرم اوئيم ما مخلوقي بي نظير واو خالق بي مثل
وبي نظير مارا مثل روا ورا نه مثل روا ازروي قدرت اما از
روي غيرت ومحبت روا نه در قدرت جون ما صد هزار

هن رهمچو ما را افریدن روا اما از روی محبت وغیرت
چون ما هرکز افریدن روا نه خردی بود بسری داشت آن بیر
ز دوست داشتی کفتند این بسر را چند دوست داری کفت
از دوستی که او را دارم نخواهم که مرا فرزندان دیکر آیند که نباید
که در محبت باوی شریک کردانند والسلام ۰ بسم الله
الرحمن الرحیم ۰ مکتوب بهفتاد هفتم در سر قلدر
برادر شمس الدین بداند که ارباب صدق از تهدید لیسأل
خداوندان ترسانیدن
الصادقین عن صدقهم ترسان واصحاب طاعت
ای سوال کنند صادقان را از صدق ایشان
از تیر والمخلصون علی خطر عظیم لرزان عباد
مخلصان برخطری بزرک اند
وزهاد عارف عالم ازهیبت تیغ بی نیازی ان الله لغنی
بدرستی که خدای تعالی هرآینه بی نیاز ست
عن العالمین سرکردان بیت
از عالمیان
ای کار از ان فتاد مشکل، معشوق غنی وما کدایم،
ومن وتو که هیزم هاویه وسقریم وبانمرود وفرعون
نام دوزخ نام دوزخ
در یک سلسله افتاده بخواب غفلت خوش خفته کفته ایشانت
زنجیر
که آنچ غفلت باد لها کند دوزخ با کافران نکند ای برادر اینجا
چه جای قرار وآرام است صورتی از آب وخاک ساخته وبین
نقدین در میدان ابتلا انداخته اکر ببر خورد مست است واکر
ازمایش

قضا و قدر هر دو حکم باری تعالی است
اما قضا حکم اجمالی وقدر حکم تفصیلی
... وقدر عبارت است از ترتیب

گرسنه باشد توانا است و اگر خفته است حرارت و اگر بیدار
است متحیر است عجز قرین او شده و ضعف صفت لازمهٔ
او گشته اگر کرد معرفت گردد گویند وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ
قَدْرِهِ و اگر بعبادت مشغول شود گویند وَمَا أُمِرُوا
إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ و اگر از مرحله دو کرانه گیرد
گویند وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ و اگر
غافل بنشیند گویند إِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ و اگر
شفیع طلبد گویند لَا يَتَكَلَّمُونَ إِلَّا مَنْ أَذِنَ لَهُ
الرَّحْمَٰنُ وَقَالَ صَوَابًا و اگر بخود و یا بغیری نظری
کند گویند لَئِنْ أَشْرَكْتَ لَيَحْبَطَنَّ عَمَلُكَ و اگر
بخواهد درون خود سودایی کند گویند وَإِنَّ عَلَيْكُمْ
لَحَافِظِينَ و اگر خواهد که درون بازاری سازد گویند يَعْلَمُ
السِّرَّ وَأَخْفَى و اگر گوشه جایی کند گویند أَيْنَ الْمَفَرُّ
و اگر گریز طلبد گویند وَإِلَيْهِ الْمَصِيرُ و اگر فارغ بنشیند
گویند وَالَّذِينَ جَاهَدُوا فِينَا لَنَهْدِيَنَّهُمْ سُبُلَنَا و اگر جهد
کند گویند يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَشَاءُ و اگر نومید شود
گویند لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ و اگر ایمن گردد گویند أَفَأَمِنُوا

مَكْرَ اللّٰهِ واكر فرياد كند كويند لا يُسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ

رباعي

ارند يكي و ديكري بربايند ، برهيچكس اين راز همي نكشايند ،
ما را ز قضا جز اين همي ننمايند ، پيمانه تويي باده بتو بپيمايند ،

كفته عارفانست دَخَلْنَا الدُّنْيَا مُضْطَرِّيْنَ وَبَقِيْنَا فِيْهَا
مُتَحَيِّرِيْنَ وَخَرَجْنَا مِنْهَا كَارِهِيْنَ حضرت رسالت صلي الله
عليه وسلم بشبي بخفت چون برخاست هفده تار موي سپيد كشته بود
پرسيدند اين چه حالتست كفت سوره هود دوش برما عرض كردند
اين اثر از خطابست كه كفتند فَاسْتَقِمْ كَمَا أُمِرْتَ
يعني مستقيم باش چنانچه فرموده شدي
اي برادر راه نا ايمن است و منزل بس دور و محبوب و مطلوب
نا متناهي و قالبي ضعيف و دلي بيچاره و جاني عاشق و سري مشتاق

مثنوي

جز جان و جگر نيست شكار خور تو ، زانست كه هر سري ندارد سر تو ،
پس خرمن طاعت كه بوقت نزع جان وَقَدِمْنَا إِلَى مَا
عَمِلُوْا بباد بي نيازي بر دهند و بس سينه آبادان كه در حالت
سكرات موت وَبَدَا لَهُمْ مِّنَ اللّٰهِ مَا لَمْ يَكُوْنُوْا
يَحْتَسِبُوْنَ خراب كنند بهر ميچكه در لحد از قبله بكردانند

بس آشنا اگر در شب نخستین بیگانه خواند یکی را گوید
نَمْ نَوْمَةَ الْعَرُوسِ دیگری را گوید نَمْ نَوْمَةَ الْمَجْرُوحِ
ردی می آید که بهیچ طاعت باز نگردد شعر
مَنْ لَمْ يَكُنْ لِلْوِصَالِ أَهْلاً فَكُلُّ إِحْسَانِهِ ذُنُوبٌ
هر که نباشد مر وصال را لایق پس همه نیکویی او گناه است
و قبولی می آمد که از هیچ معصیت نیندیشد شعر
فِي وَجْهِهِ شَافِعٌ يَمْحُو إِسَاءَتَهُ مِنَ الْقُلُوبِ وَيَأْتِي الْمَعَاذِيرَ
خلیل را از بتخانه آزر بین وَتُخْرِجُ الْحَيَّ مِنَ الْمَيِّتِ
میخوان و کنعان را از سرای نوح بنگر وَتُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ
الْحَيِّ میدان اثبات آدم به بین که زبان زلت محو نگرد و محو
ابلیس به بین که اثبات طاعت سود نداشت چنانک لَهُمُ
الْبُشْرَى خواند کانرا همراه است لَا بُشْرَى يَوْمَئِذٍ
لِلْمُجْرِمِينَ راند کانرا در راه است چنانک سِيمَاهُمْ فِي
وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ بیانست يُعْرَفُ الْمُجْرِمُونَ
بِسِيمَاهُمْ نشانست رباعی
شناخته شود گناهکاران

غافل منشین زخویش چون بیخبری
حاصل کن ازین جهان فانی هنری
خود بنشیند غبار و شر برخیزد
کاسایش بزیر رانت یا اسب خری
تا توانی دل شکسته باش و خراب موسی علیه السلام در مکالمت

خود گوید

خود گفت یا رب این اطلبک قال عند المنکسرة
قلوبهم لاجلی یا بار خدایا ترا کجا طلبم فرمود آنجا که
دل شکسته است و از خلاص خویش رمیده گفت بار خدایا هیچ
دلی از من شکسته تر و نومیدتر نیست گفت پس من آنجاام
که تویی تا مرد را هنوز سپر در دست است دل از جان بر نگرفته
است و چون سپر را بیفکند و اسپ را پی کرد و شمشیر بر کشید و پای
بر زمین زد آنگاه گویند دل از جان برداشت عزیزی میگوید
بعیادت درویشی رفتم و گفتم لیس بصادق فی حبه
من لم یصبر علی ضربه هر که او صبر نکند بر ضرب او در
حب او صادق نیست آن درویش سر بر آورد و گفت غلط کردی
لیس بصادق فی حبه من لم یتلذذ بضربه هر که از زخم
او لذت نیابد او در محبت صادق نبود مشایخ عراق گفتند
مرد بر حد معرفت نرسد تا منع و عطا بنزدیک وی یکسان
نشود چون شبلی بشنید گفت این غلط است مرد آنگاه عارف
گردد که نزدیک او منع بر عطا بچربد زیرا که منع مراد حق است
علی الخصوص و در عطا شایبه مراد بنده است و عارف حقیقی
آنست که مراد خود را فدای مراد دوست کرده اند عاقبت و خاتمت

بچنین باد والسلام بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب هفتاد هشتم در خوف و رجا برادر شمس الدین
سلمه الله سلام و دعا خواند و بداند که خوف و رجا مرید را چون
آفتاب و سایه است مر میوه را اگر همه سایه بودی پخته نشدی
واگر همه آفتاب بودی بسوختی تا هر دو جمع نشدندی میوه بروزگار
پخته نگشته همچنین مرید در نواخت سایه لطف و گداخت آفتاب
قهر بروزگار پخته می گردد گاه لطف بی علت میگوید درای که
اینجا گرد آدم سگی تو نیز (از عزت) دیده دوستان می سازند و بتشریف
وکلبهم باسط ذراعیه بالوصید در کلام مجید خود
تا قیامت می نوازند گاه قهر بی علت بهانه می کند الحذر
الحذر اینجا معلم ملکوت را که هفصد هزار سال معتکف
درگاه بود لباس ملکی از سرش بر میکنند و داغ وان علیک
لعنتی بر پیشانی او می نهند گاه عمر را که بیگانه بود در کلیسیا
از پیش بت بر میدارند و میگویند انا الکثیب ام ابیت
(در ترا هستم خواهی تو ابا زنی تو)
وانت لی بنت ام ابیت وگاه بلعم باعور را که یگانه
(وتو مرا بینی خواهی یا نخواهی)
بود و اسم اعظم خلعت داشت از مسجد برون میکنند و
در طویله سگان می بندند و میگویند فمثله کمثل الکلب
(پس مانند او همچو مانند سگ است)

إِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ گاه هزار اسياء بلا و رجاء عنا بر دل

و جگر مريد مي رانند گاه هزار سالكان خطاير قدس را بر

استقبال وي فرستند و بلطف ميخوانند گاه كوهي بخشند و

گاه كاهي نگذارند گاه در صدر بهشت نشانند و گاه بيرون

كنند و بر در نگذارند همچنين گاه اورا بدو نمايد و گاه اورا

ازو بربايند چون اورا بدو نمايد گويد خداوندا بسكي بيذير

و چون اورا بستانند جز انا الحق و سبحاني نگويد و هر دو طرف

راست است و از آنجا كه نسبت آب و گل است جز بسكي ديگر چه بود

و از آنجا كه نسبت وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي است جز انا الحق

و سبحاني ديگر چه بود اينجا عقل و علم نگوسارند اينجا پير و

مريد نقش بر ديوارند اينجا فَعَّالٌ لِمَا يُرِيدُ است اينجا

يَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيَحْكُمُ مَا يُرِيدُ است ميان اين نوازش

(بكند خداي تعالي آنچه خواهد — وحكم كند آنچه خواهد)

و گدازش افگندن و برداشتن راندن و خواندن بلكه مال بلا

بست كردن و بشراب لطف مست كردن تا گم بگردش روزگار

پخته ميگردد چنانكه آن ميوه اگر اينجا همه رجا بودي كاهلي

و سستي بار آرد خام بماند و اگر همه خوف بود بآتش قنوط

(نا اميد)

سوخته گردد بقا نيابد پس از خوف و رجا معجوني بايد علي

الحظيرة القدس: الجنة

ص ازو

اي بسيار كننده است هر چيزي را آنچه كه ميخواهد

التساوي تا علاج مرض حیض کرده گفته اند خوف و رجا
برابر
مرید را چون دو پر است مر مرغ را تا هر دو پر برابر است برابر
پرد و اگر کم و بیش بود پرد ولی کژ و اگر یکی بود و دیگر
نه لا بد است او را هلاک باید شد و در کتب مشایخ مسطور است
در رجا باید که چنان باشد که اگر معصیت و خلاف همه عالم
تنها او دارد و ندا بر آید که در بهشت نرود مگر یک کس او داند
که آن یک کس منم و در خوف چنان باید بود که اگر همه طاعات
و عبادات همه انبیا تنها او را بود و ندا بر آید که در دوزخ نرود
مگر یک کس او داند که آن یک کس منم اما مرید را غلبهٔ خوف بر رجا
حسن است تا ارباب سلوک در خوف بجدی بوده اند اگر بینندهٔ
ایشان را دیدی گفتی مگر از رحمت حق نومید گشته اند و معلوم
بیچارهٔ چنانست که این معنی مرید را در صحبت این طایفه
و خدمت این گروه زودتر از آن میسر گردد که از مجاهده و خلوت
خود و قصهٔ سگ اصحاب کهف مر خوردمندانرا برین شاهد
است سگی بود در خدمت مردان این راه چند قدمی زد
مردم شد چنانک گفته است بیت

سگ اصحاب کهف روزی چند ❊ پی نیکان گرفت مردم شد ❊

و بعضی از

و بعضی از صحابه در اول کار در کلیسیا و بتخانه در سجده کردن بیش بتان دو تاکشته بودند و در زنار و بیگانگی عمر بسر برده ناگاه دولت صحبت حضرت رسالت علیه السلام بدید گشت و شرف خدمت آن ستانه ایشانرا چند روز میسر شد جرم گرفتن بودند بمراد رسیدند و بیگانه بودند یگانه شدند هر یکی خلیفهٔ معصوم گشت در اسلام مقتدایی شدند این خود اینجا بود چون فردا شود هر یکی را بینی خرشیدی یا ماهی نقلست چون اهل بهشت در بهشت فرود آیند و بحور و قصور و شراب طهور قرار گیرند ناگاه برقی بتابد جمله اهل بهشت جنان منور کردند که همه در سجده افتند و گویند الجبار اطلع علینا خداوند ما بر ما تجلی کرده است گویند هیهات نه چنین است امیر المومنین عثمان از حجره بحجره نقل فرموده اند گوشهٔ رداء او بود که بتافت از اینجا بدان بشناس که صحبت این طایفه سعادت و خدمت این گروه چیست بیت

شرف خواهی بگرد مقبلان گرد، که زود از مقبلان مقبل شود مرد،

و هر چه کنی اگر چه اندک بود باید که مخلص و صادق باشی اخلاص آنست که خلق را از راه برداری و صدق آنست که خود را از

اسۃ

از اینجا بدان بشناس که صحبت این طایفه و خدمت این گروه چیست

مکاشفة ق

میانه برگیری چون بدین مقام رسیدی واین بادیه سخونخوار
بریدی نه زیارا باتو کاری بود نه عجب را بر تو راهی چون این
دو حجاب نماند ترا راست بدرگاه حجاب نماند مکاشفةٌ نورٌ
فی نورٍ آشکارا گردد حجاب نامحرم راست چون تو محرم گشتی
حجاب برخاست ومحرم آنست که از جنابت اجنبیّت نهاد خود
را غسل داده است که قرب تو در بعد تست وکمترین نشان قرب دوام
مراقبت ومحافظت است وعلی الحقیقة ضرورتست که او خود
را ذرهٔ محل رتبت ومنزلت اثبات کرد وبدید در عین مکر وعالم
بعد ست نه قرب ندیدی که ملایکه بدیدهٔ رضا وخوش اهل اعمال
نگریستند گفتند نحن نسبّح بحمدك سلطان امر از عالم
ارادت در آمده که اسجدوا لآدم ای منی کل را سجده کنید
تا قدر تسبیح وتحمید شما از پیش دیده شما برخیزد عاقبت
بخیر باد والسلام بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب ~~دستنا نیهم در روح~~ برادر اعز شمس الدین بداند
که خلق را اندر روح اختلافست گروهی روح را جسم گفتند
وگروهی جوهر گفتند وگروهی عرض گفتند وگروهی قدیم گفتند
وگروهی محدث گفتند مذهب ترسایان آنست که گویند روح قدیم

است قول بعضی از فلاسفه همین است اما مذهب سنت وجماعت

آنست که روح گوئیم وماهیت نگوئیم وکیفیت نگوئیم وازینجاست

که خواجه جنید رحمة الله فرموده است الرُّوحُ شَيْءٌ استَأثَرَ

اللّٰهُ بِعِلْمِهٖ وَلَمْ يُطْلِعْ عَلَيْهِ اَحَدًا مِّنْ خَلْقِهٖ وَلَا يَجُوْزُ

الْعِبَارَةُ عَنْهُ بِاَكْثَرَ مِنْ مَوْجُوْدٍ لِقَوْلِهٖ تَعَالٰى وَيَسْئَلُوْنَكَ

عَنِ الرُّوْحِ قُلِ الرُّوْحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّيْ مذهب اینست که خواجه

جنید گفت رحمة الله علیه وفقها وائمه همبرین اعتقاد ندکه حق

تعالی از هستی وی خبر داد که گفت وَيَسْئَلُوْنَكَ عَنِ الرُّوْحِ

انکار قدم از وی نفی کرد بدین که گفت قُلِ الرُّوْحُ مِنْ اَمْرِ

رَبِّيْ از بهر آنکه زیر امر نباید مگر مخلوق ومحدث پس آنچ خداوند

گفت بدان مقر ایم ونگوئیم که چیست وکجاست از بهر آنکه مارا

صانع وی از وی خبر داد اما از ماهیت وکیفیت وی خبر نداد

بزرگان چنین گفته اند که حق تعالی از جملهٔ مخلوقات یک مخلوق

را وآن روح است بدید نکرد که چیست وکجاست تا خلق از شناخت

وی عاجز آمدند تا بدانند که چون مصنوعی را بی تعریف صانع
مخلوقی شناسان کرداشتن

همی نشناسند صانعی بی تعریف وی کی شناسند مولانا روم

فرماید علیه الرحمة   قطعه

۲۵۳

ترجمه روح چیزی است که برگزیده است اورا خدای تعالی بعلم خود ودیده ورنگ دانته است برآن هیچ یکی را از مخلوقات خود وروا نیست بیان کردن از آن روح برزیاده از موجود از بهر قول خدای تعالی می پرسند ترا ای محمد از ماهیت روح بگو بیان روح از کار پرورد کار من است ... بدین ...

بشنو این خطاب در ساختهٔ تو جواب را ؛؛ ذرهٔ را آفتاب را کشته عظیم ایمنی
جمله ملوک راه دین جمله ملایکهٔ امین ؛؛ سجده کنان کای صنم جز خدای حی
عزیزی دیگر گفته است مثنویات
تنت زنده بجان و جان نهانی ؛؛ تو از جان زنده و جان را ندانی
زهی صنع نهان و آشکارا ؛؛ که کس را جز خموشی نیست یارا
شیخ ابو بکر القحطبی رحمة الله عن الروح فقال لم یدخل
تحت ذل کن گفت جان اندر زیر ذل کن نیامده است پس معنی
نزدیک این امام آن بود که روح نیست مگر زنده کردن و زندگی یعنی
که خدای تعالی مر تن را تا زنده گشت والاحیاء
صفة المحیی و زنده کردانیدن صفت زنده کرداننده است.
کالتخلیق صفة الخالق چنانک آفریدن صفت آفریدگار است
و استدلال برین کرد که خداوند عزّ و جل گفت قل الروح من
امر ربی که روح از امر خداوندست و امر خداوند کلام اوست
و کلام او غیر مخلوق است جانست گوی که این قایل میگوید
که تن زنده گشت بقول خداوند تعالی عزّ و جل زنده گشت که گفت
کن حیًّا و روح معینی نیست اندر کالبد بزرگان گفته اند
این درست نیست و درست آنست که روح معینی است اندر کالبد

آفریده

آفریده همچو کالبد فاما آنک گفت لَمْ یَدْخُلْ تَحْتَ ذُلِّ کُنْ
این اشارت است بقدم از بهر آنک اشیا بر دو نوع است یا محدث
است یا قدیم است هرچه محدث بود زیر ذُلِّ کن آمده بود و آنچ
قدیم بود زیر ذل کن اندر آمده نبود پس جز او را قدیم گوئیم
از بهر آنک هر موجودی که نه محدث باشد قدیم باشد و این
باطل است از بهر آنک آن روح که جسد بدو نام حی میگیرد
صفت جسد است زیرا که روا نباشد که ذاتی موصوف بود
بصفتی که اندر غیر وی باشد پس درست شد که روح صفت
این حی است و این ذات حی محدث و محال باشد ذاتی
محدث را صفتی قدیم چنانک محالست ذات قدیم را صفت
محدث اما آنک گفت لَیْسَ الْاَحْیَاءُ وَ الْاِحْیَاءُ صِفَةُ
الْحَیِّ کَمَا التَّخْلِیْقُ صِفَةُ الْخَالِقِ این استدلال خطاست
از بهر آنک اگر این بر روح برانیم در همه صفات همچنین باید
راند تا گوئیم ساکن بسکون ساکن نیست جز بتحریک محرک
بتسکین مُسکِّن ساکن است و متحرک بتحریک متحرک نیست
جز بتحریک محرک متحرک است و خواب و بیداری و تن درستی
و بیماری و همه صفات مخلوقات بدین اصل باید راندن و باید

کفتن که این همه دلیل بیامد الله واین درست بیدایات
بس آن همه درست نباشد وانک استدلال کرد بدین قول خداوند
قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وکفت امر او کلام اوست وکلام
او مخلوق نیست این استدلال خطا افتاده است ازبهر انک
خداوند نکفت قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي تا روح امر بودی
یا امر کلام بودی ولیکن کفت قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي
روح ثابت کرد انکاه کفت روح از امر منست دلیل کیست
که روح نه امر ربست ولیکن از امر ربست واکر برین سخن این
واجب آید که روح نامخلوق باشد لازم آید که همه چیزها
نامخلوق باشد ازبهر انک همچنانک روح امر ویست همه چیزها
از امر ویست که آن امر تکوین است چنانک کن فیکون
ازعرش تا ثری واز ازل تا ابد همه محدثان راصفت
اینست که کوفت کن فیکون وهمه محدث اند وقدیم نه
اند بس محال باشد که روح قدیم باشد اما درجمله آنست
که بسیار خلق حرین طایفه راضال خوانند وبکفرایشان
کواهی دادند ازبهر مسلهٔ روح وکفتند که ایشان روح
راقدیم میکویند وترسایان برین مسله راه یافتند

وکفتند

ذکر گفته‌اند که طایفهٔ از اهل اسلام یا ما یار انند بدانک روح قدیم
است شناعتی گشت برین طایفه و هیچکس ازین طایفه نگفته است
و آن لفظ که از ابو بکر قحطبی یاد کردیم و گروهی اندر کتاب آن
یاد کرده اند و حجتی ساخته معلوم نیست که این از آن بزرگ درست
است یا نه و باشد که این ملحدان از وی بدروغ یاد کرده اند در بستی
اهل اسلام و تقویت مذهب خویش را و اگر درست کردد اعتقاد
شیخ ابو بکر قحطبی این باشد پس بخطاء یکی ازین طایفه همه
ضال و کافر نگردد با آنک ما بیان کردیم که او را نمراد آنست که روح
قدیم است و لیکن روح معنی امر بود از حق نه صفتی
اندر حی و این قدیم گفتن نباشد مر روح را و لیکن آن
بزرگ را اندر استدلال اغنی خطا افتد کافر نگردد چون او را کافر
نگویند بخطایی که وی را افتاده است محال باشد که همه طایفه
را ضال خوانند و کافر خوانند بخطاء وی با آنک همه طایفه
آن بزرگ را مخطی دارند درین استدلال و اگر از بهر این
معنی همه طایفه ضال کردند باید که اندر عالم هیچ محقق
نماند از بهر آنک هیچ طایفه نیست از اهل حق که اندر میان
ایشان مخطی نیست و مر ایشان را کافر نمی خوانند اینجا نیز

خطا افتادم و بخطایی که مسند اید را فتد اندر استدلال امثال مستدل

گفتن که این همه دلیل است بر آنکه کلام الله و این درست بدانست
پس آن همه درست نباشد و آنکه استدلال کرد بدین قول خداوند
قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وگفت امر او کلام اوست و کلام
او مخلوق نیست این استدلال خطا افتاده است از بهر آنکه
خداوند نگفت قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي تا روح امر بودی
و امر کلام بودی ولیکن گفت قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي
روح ثابت کرد آنگاه گفت روح از امر نیست دلیل کند
که روح نه امر است ولیکن از امر است و اگر برین سخن این
واجب آید که روح نا مخلوق باشد لازم آید که همه چیزها
نا مخلوق باشد از بهر آنکه همچنانکه روح امر ویست همه چیز
از امر ویست که آن امر تکوین است چنانکه کن فیکون
از عرش تا ثری و از ازل تا ابد همه محدثان را صفت
اینست که گفت کن فیکون و همه محدث اند و قدیم نه
اند پس محال باشد که روح قدیم باشد اما در جمله آنست
که بسیار خلق برین طایفه را ضال خواندند و بکفر ایشان
گواهی دادند از بهر مسئلهٔ روح و گفتند که ایشان روح
را قدیم میگویند و ترسایان برین مسئله راه یافتند

وگفتند

دُ کفته اند کہ طایفۂ از اهل اسلام یا ما یار انند بدانک روح قدیم
است شناعتی کشت برین طایفه و هیچکس ازین طایفه نکفته است
وآن لفظ کہ از ابو بکر قحطبی یاد کردیم و کروهی اندر کتاب آن
یاد کرده اند و حجتی ساخته معلوم نیست کہ این ازان بزرگ درست
است یا نه و باشد کہ این ملحدان از وی بدروغ یاد کرده اند به سبب
اهل اسلام و تقویت مذهب خویش را و اکر درست کردد اعتقاد
شیخ ابو بکر قحطبی این باشد پس بخطاء یکتن ازین طایفه همه
ضال و کافر نکردد با آنک ما بیان کردیم کہ او را مراد آنست کہ روح
قدیم است و لیکن روح معنی امر بود از محیی نه صفتی
اندر حی و این قدیم لفتن نباشد مر روح را و لیکن آن
بزرگ را اندر استدلال این حلولی کافر نکردد چون او را کافر
نکویند بخطایی کہ وی را افتاده است محال باشد کہ همه طایفه
را ضال خوانند و کافر خوانند بخطاء وی با آنک همه طایفه
آن بزرگ را مخطی دارند درین استدلال و اکر ازبهر این
معنی همه طایفه ضال کردند باید کہ اندر عالم هیچ محقق
نماند ازبهر آنک هیچ طایفه نیست از اهل حق کہ اندر میان
ایشان مخطی نیست و چرا ایشانرا کافر نمی خوانند اینجا نیز

خطا افتاد او را بخطایی کہ مستدل را افتد اندر استدلال این مستدل

همین است والله اعلم بالحقیقة و صاحب بحرو رحمة الله علیه صفتی نهاده است مر روح را و قلب را و نفس را و دنیا را و سخن را بر قاعده بنا کرده است که اعتقاد اهل اسلام است ازوی چیزی یاد کنیم و آن آنست که گفته است که روح و قلب و نفس و دنیا این چهارند که خدای تعالی نام ایشان اندر کتاب خویش یاد کرده است و شریعت بدین چهار ناطق است و خلق را بر وجود هر چهار اجماع است ولیکن کتاب و شریعت و خلق هرچه گفتند ازین هر چهار تا ثیرات و افعال و صفات ایشان گفتند هیچ جا بیان حقیقت این چیزها و عین این چیزها نیست چنانچه عطار گوید رحمة الله

مثنوی

جان بلندی داشت تن پستی ز خاک :: مجتمع شد خاک پست و جان پاک

چون بلند و پست با هم یار شد :: آدمی اعجوبهٔ اسرار شد

لیک کس واقف نشد ز اسرار او :: نیست کار هر گدائی کار او

چند گوئی چون خموشی راه نیست :: زانکه هرگز ذرهٔ یک راه نیست

وین که گفته اند اکنون اندر روح بعقل سخن گفتن روا بودی پیغامبر را علیه السلام اولیتر بودی که چون او را از روح بعقل

سخن گفتن

شمردن گفتن روا بودی سوال کردند بعقل جواب دادی از بهر
آنک عقل وی تمامتر بود از همه خلق نزدیک موحد و ملحد که
موحدان اورا رسول دارند و هر آینه رسول عاقل ترین خلق باشد
و ملحدان اورا ابوجعفر حکیم گویند و هر اینه حکیم کامل العقل
باشد پس اتفاقست بر عقل او مر اورا از روح سوال کردند بعقل
جواب نداد بلک توقف کرد تا فرمان جواب آمد روح اثبات
کرد و جواب ماهیت و کیفیت نکرد کمال عقل او این واجب کرد
و نقصان عقلها اولیتر که این واجب کند پس ما بندگانیم حکم
شریعت را اثبات کنیم و اندر ماهیت کیفیت وی سخن نگوییم
همچنانک شریعت گفت مثنوی

خواجه مع القصه که در بند ماست ؛ گر چه خداینست خداوند ماست
بعنی روح

دیگر

این مگو چون در اشارت نایدت ؛ دم مزن چون در عبارت نایدت
و از مشایخ رضوان الله علیهم چنین می آید که بعضی از بزرگان
روح را بدیده اند هر کسی بصورتی و این روا باشد و آنچ
گفتیم موجودست بس باید که دیدنی بود چه دیدن خداوند
جایزست که موجودست پس روح که صنع اوست موجودست

ح - وهم را همچنانم شریعت
اثبات کرده

لانه سر من اسراره

باید که دیدنی بود که صنع از صانع لطیفتر نیست هر آنکه
آنجا رویت روا باشد اینجا نیز روا باشد و چون حق تعالی
خواهد که بنده را بنماید بنماید چنانک خواهد و زبان در میان
نه چنانک کسی گفته است   مثنویات

ستانی زبان از رقیبان راز ؛ که تا راز سلطان نگویند باز .
کرا زهره آنک از بیم تو ؛ کشاید زبان جز بتسلیم تو .

ای برادر همه حیرت در حیرت است و همه علم و عقل سرگردان
چون خواهد [illegible] و دل صد هزار ولی صادق را غارت کند
بسلطان بی نیازی ا. .ارت کند چون خواهد که صد هزار
عاشق دلسوخته را جگر کباب کند عطفات عزت
را بر عارض مشیت در تاب کند کیست که از شربت محبت
او مست نیست و کیست که در زیر جلال او پست نیست کیست
که از شراب عز او در خمار نیست و کیست که از تیغ قهر او دل
افکار نیست

بیت

عشق بازی ساختی ستار زدل و دیده بپوی ؛ این خود امروزست لیکن باش تا فردا شود ،

عجب کاری است موسی را گفت لَنْ تَرَانِی و انگاه گفت
اُنْظُرْ اِلَی الْجَبَلِ و انگاه گفت اِذْهَبْ اِلَی فِرْعَوْنَ

بنگر تا به

بنگر باجه میکند عزت او با جانهاء اهل محبت در حکایت آورده

اند که چون مهتر موسی بدان مقام رسید و آن قصها با او برفت

خواست که نزد زن و فرزند خود باز شود خطاب آمد

وَٱصْطَنَعْتُكَ لِنَفْسِي چون در دام افتادی و دل بنام ما دادی

و سر در راه ما نهادی دل بر اندوه و هو باید کرد و جان

قطعه

در خط

دل بر از اندوه باید کرد و جان از خطر هر کرا در عشق ما روی دل یکتا بود

از دل و جان و دو دیده وامقی باید شدن هر کرا در دار صحبت عذرا بود

بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ مکتوب هشتادم در دل

برادر شمس الدین نور الله قلبه بداند که دل خزینهٔ

پادشاه است نکر تا در خزینه چه داری و اگر گوهر در خزینه

است خزینه خزینه است و اگر در وی کاه و خاشاک است

کاه دانست نه خزینه از اینجاست که گویند خزینه ایست در بهشت

روزی مصطفی علیه السلام بمردی بگذشت بروی سلام

که آنرا نعمت گویند و خزینه است در دلهاء عارفان که آنرا محبت

خوانند بعزت الله که جوهری از خزینهٔ محبت بهتر از هزار بهشت

ارزد حافظ خزینه بهشت فرشته ایست که آنرا رضوان گویند

و حافظ خزینه محبت حضرت خداوند است جل و علی و بدانک

نکرد آن مرد بیامد گفت یا رسول الله بمن بروی گذشتی سلام نکردی گفت در وجود اندکم از سعادت سلام گفت توقف ساختم ... زیادت کند برو سلام کنند ... [illegible]

قیمت تو است که طالب الهی چون مطلوب تو سگی بود قیمت
سگ بود همچنین دیگر میدان و نظیر این سگ اصحاب کهف
است که چون مطلوب او حق بود قیمتش همان شد تا حق
تعالی در کلام مجید خود جلوه کرد وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ
ذِرَاعَيْهِ بِالْوَصِيدِ و بلعم باعور که مطلوب او هوا بود
قیمتش همان آمد بی این قوم نه سماوی اند و نه ارضی و نه [illegible]
و نه غربی و نه عرشی و نه فرشی نه از آدم اند و نه از فرزندان
آدم فرزند طلب خودند سر این معنی معنی است که گفته الله
الْفَقِيرُ ابْنُ وَقْتِهِ اکنون تو در جریده دل خود بی نگر
و قیمت خود میدان هر چه که آویخته حق است دفتر او
در تخت قیمت نیاید و اگر امروز گنج فرعون و نمرود را
ناخواسته بدادند تو روی عزیز خود را بخاک مالی ندهند نه
از عزیزی آن چیز است لیکن از بی قدری است و از عزت
نفس سائلی بادشاهی را دید و از او سوال کرد و گفت یک درمی
بده بادشاه گفت ابن عطا چون تو نیست در دی از خدا
تعالی فرزندی خواست مخنث آمد گفت الهی از تو
فرزندی خواستم مخنث دادی ندا آمد که ما دادن دانستیم

و تو خواستی

وتو خواسته نداني بس هركه سوال ندانند كه جز ذات
برستش نبايد هر كه خداوند را بطمع بهشت برستد بنده
طمع خود است وهر كه از بيم دوزخ برستد بنده دوزخ
است وهر كه از چيزي برستد بنده آن چيز بود حقيقت
توانست كه در سينه تست وهر چه انجاست كه اندرون وي
است بيرون هر چه هموار تبع درون وي است نكر تا خود
درون چيست بيرونش كر وكان آن چيزست اكر درونش
مجازي است بيرونش همان مجازي است ، واكر درونش
كرفتار حق است آن هر چه را هر چه خوانند كويند ترا بر هر ادنو
ببسته الله و احتيت رتق بند تست ترا له حكم كنند بر فرود
امد تو حكم كنند نه بر مجرد صيادي كه كر كس در صيادي
تمام ترست ودر بريدن قوي تر از باز وليكن فرود آمدن
او بر مردارست وفرود امدن باز بر زنده بس هر چه دنيا است
مردارست وهر چه آخرت است زنده است وحديث اين طايفه
ماوراء اين هردو چنانك شنيده ، مثنوي
ما را بجز اين جهان جهاني دكرست ؛؛ جز دوزخ وفردوس مكاني دكرست
آنجاست كه نجباء دين كساني بوده اند كه در بهشت ودوزخ

بتمنا تصرف نكرده الله چنانكه حكايت كنند از عبد الله مبارك رضي
الله عنه كه روزي از خانه بيرون آمد وجي كوييت گفتند چه رسيده است
مقتداي طريقت را گفت دوش گناهي كرده ام دلير وار اكنون پشيمان
شده ام گفتند چه بود گفت از خداي آمرزش خواسته ام حرج با اين
فضولي چه كار من بنده ام بنده را با بندگي كارست وقتي امام جنيد
را رحمة الله رانجي آمد گفت اَللّٰهُمَّ اشْفِنِي بِدا شنيد اَنْ دَخِلْ
بَيْنِي وَبَيْنَكَ ميان من وميان خويش مي درآيي من ندانم كه با تو
چه بايد كرد و اين اينانراست نه مارا طاعت آنست كه از دوزخ به
نترسيم وبهشت اميد نداريم ودعا كنيم تا ازين رهايي يابيم
وبران نترسيم خلاص غوغا را سيد عالم اين گفته است اَللّٰهُمَّ اِنِّي
اَسْأَلُكَ الْجَنَّةَ وَاَعُوذُ بِكَ مِنَ النَّارِ كه اگر بعالم تحقيق
نرسد باري بدين دعا از دوزخ برهد ودر بهشت درآيد نگر تا
فارغ نباشي طرفة العيني كه دل بايد كه درو يا درد مصيبت
نايافت بود يا شادي يافت ابو القاسم نصر ابادي رحمة الله
را گفتند از انچ مشايخ گذشته را بوده است ترا چيزي هست
گفت آري درد نايافت آن هست پس اگر كويي در كارم نيكو
بنگر تا كارت چيست حس تعمل شيطاني يا در عمل رحماني هر دو

مثنوي
چون نداري شادي از فضل اله
چون نداري غم ز هجران بلا

بامداد

بامداد بدو کمان بسیه روی و سبب الکار پیجای بازری کارت
اینست همه کبران وجهودان همین میکنند نماز برای آن کنی
تا خداوند تعالی در نعمت زیادت کند و حج برای آن کنی تا خلق
ترا حاجی کویند و اکر کاری دیگر کنی همچنین بس همیشه در اسم
و رسم مانده، و آنچ سر کارست از تو در حجاب است ای جان
و جهان من این حدیث خرد انست نه کار مخنثان و طوطیان و بی
هوشان است این راه با کانست نه طریق ما مستی جنب و محدثان
است این سرا بصاحب دولتانست نه با بی دولتان ؛ و بلبغتان
والسلام بسم الله الرحمن الرحیم ٥ هم
دلتو بفرستادیم در نفس برادر شمس الدین
اعزه الله بباند که جماعتی را اختلافست که نفس چیست
هر کسی را درین قولی است ضد قول دیگری اما محققان این طایفه
را دو قولست کروهی کویند که عینی است مودع اندر قالب
چنانک روح و کروهی کویند که صفتی است مر قالب را چنانک حیات
و متفق اند که اظهار اخلاق دنی و افعال ناپسندیده را سبب
اوست و این بر دو قسمت است یکی معاصی دیگر اخلاق چون
کبر و حسد و بخل و خشم و حقد و آنچ بدین ماند بس بریاضت

مر این اوصاف را از خود دفع توان کرد چنانکه بتوبه هر صفت
را که معاصي از اوصاف ظاهر است واین اخلاق از اوصاف
باطن وریاضت از افعال ظاهر بود وتوبه از اوصاف باطن
وآنچ اندر باطن بدید آید باوصاف باطن پاک شود وچو گفتیم اند نفس
وروح هر دو از لطایف اند اندر قالب چنانکه اندر عالم شیاطین
وملایکه وبهشت ودوزخ یکي محل خیرات است ودیگر
محل شر وسلامت از شر او جز بریاضت نیست چنانکه گفته اند

مثنویات

قدر داو مایه جان یافتن :: جز بریاضت نتوان یافتن
کر نفسي نفس بفرمان تست :: شرکه میار دکه بهشت آن تست

واندر حقیقت انسانیت هر ما نرا نیز اختلاف است که نام انسان
بچه چیز افتد وعلم این بر همه طلاب فریضه است زانچ هر که بدین
جاهل بود بغیر خود جاهل تر بود که مَنْ جَهِلَ نَفْسَهُ فَهُوَ
بِالْغَيْرِ اَجْهَلُ وفتوي شرعست برین که مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ
عَرَفَ رَبَّهُ اَيْ عَرَفَ نَفْسَهُ بِالْفَنَاءِ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ بِالْبَقَاءِ
وبعضي گفته اند مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ بِالذُّلِّ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ
بِالْعِزِّ ونیز گفته اند مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ بِالْعُبُودِيَّةِ فَقَدْ عَرَفَ

والفعل والعلم والقدرة وسائر الصفات الالهية فصارة
النفس بمضاها تها وموزدتها مرقاة الي معرفة
خالق النفس ۶۶

ربّه بالربوبیة

ربّنا بالمؤمنین بس هرکه خود نشناسد از معرفت کل محجوب
باشد و مراد ازین جمله معرفت انسانیت است وگروهی گویند
انسان جز روح نیست واین خطاست که روح الله تعالی ستور است
واو را انسان نخوانند وگروهی گفته اند که اسم انسان بر روح
وجسد افتد بیکجای چنانک بر اسپی دو رنگ جمع شود
یکی سیاه ودیگر سپید آنرا ابلق خوانند این نیز خطاست بدان
دلیل که حق تعالی مر خاک آدم را بی جان انسان خواند وهنوز جان بدو
نه پیوسته بود که فهو دهل اَتَی عَلَی الْاِنْسَانِ حِیْنٌ
مِّنَ الدَّهْرِ وگروهی از مدعیان متصوفه گویند که انسان یعنی آکل
وشارب نیست ومحل تغیر نیست جه که سر الخفی است واین جسد
طلسم آنست چنانک گفته اند   مثنویات

گنج در قعریست وگیتی در طلسم ،، بشکند آخر طلسم گنج جسم
گنج یابی چون طلسم از پیش رفت ،، جان شود پیدا چو جسم از پیش رفت
بعد از آن جان طلسمی دیگر است ،، غیب را جان تو جسمی دیگر است
لب بدوز از عرش واز کرسی مپرس ،، گر چه یک ذره همی پرسی مپرس
کس نداند کنه یک ذره تمام ،، چند پرسی چند گویی والسلام

وگروهی گویند که خداوند عز وجل جمله مایها را که در ما مرکب کرده است

خواند

یعنی آمد بر انسان آدم علیه السلام
هنگامی از دهر ... الدهر

انسان خوانده است در کلام مجید خویش بس بقول خدای تعالی
که اَصْدَقُ الْقَایِلِیْن است از خاک تا خاک این صورت
مخصوص باهمه تعبیه انسانست بس بدانک ترکیب انسان آنک
کامل بود بنزدیک محققان از سه معنی باشد یکی روح دیگر نفس
و دیگر جسد و در هم نمونه کل عالم است و عالم نام دو جهانست
و آن هر دو جهان از انسان نشان است این جهان از آب و خاک
و باد و آتش ترکیب وی از بلغم و خون و صفرا و سودا و
نشان آن جهان از بهشت و دوزخ و عرصات جان بجای بهشت
از لطافت و نفس بجای دوزخ از آفت و وحشت و جسد
بجای عرصات در جمله روح مومن داعی وی بود ببهشت
که اندر دنیا نمونه آن وی او نفس داعی وی بود بدوزخ
که اندر دنیا نمونه آن وی است خواجه عطار رحمه الله گفت

مثنویات

چنین بحری که بحر اعظمست :. عالم از ذره است و ذره عالمست
کار عالم غیرتست و حیرتست :. حیرت اندر حیرت اندر حیرتست
بی‌نوایانی نیکو بین آمدند :. گاه بیگاه از پی این آمدند
جان خود را عین حیرت یافتند :. همه جان عجز و حیرت یافتند

١

در ره او پای رسیر کم برده * بوده در پرده در پرده *

عقل تو در سر یکی موی نیست بسوخت * هر دو لب باید ز بر سیدن بدوخت *

گشته ام حیرت شدم یکبارگی * من ندانم چاره جز بیچارگی *

از شیخ ابو علی سیاه نقلست رحمة الله که گفت من نفس را

بصورت خوک دیده ام که یکی موی وی را گرفته بود و بمن داد

و من او را بر درختی بستم و قصد هلاک وی کردم گفت یا ابا علی

خود را مرنجان که من لشکر خدایم مرا کم نتوانی کرد از خواجه

محمد نوری رحمة الله نقلست که گفت روزی نفس بصورت

روباه بچه از گلوی من بر آمد بدانستم که این نفس است در زیر

پای فکندم و لگد بر او میکردم او بزرگتر و قوی تر میشد گفتم

همه چیزها بزخم و برنج هلاک شود و تو زیادت می شوی گفت

زانکه آفرینش من بازگونه است آنچه رنج دیگران بود راحت منست

و شیخ ابو العباس رحمة الله گفت که روزی بخانه اندر آمدم

سگی زرد دیدم چون قصد راندن او کردم بزیر دامن اندر آمد

و ناپدید شد و شیخ ابو القاسم گرگانی قدس الله سره العزیز

گفت من وی را بصورت ماری دیدم و درویشی دیگر گفته است

که نفس بصورت موشی دیدم گفتم تو کیستی گفت من هلاک

غافلانم ونجات دوستانم که اگر من با ایشان نباشم که وجود
من آفت ایشان بپاکی خود مغرور شوند با فعال خود
متعجب شوند چون اندر طهارت وصفاء سر و نور ولایت
واستقامت بر طهارت نگرند نازشی و سر افرازی در ایشان
بدید آید و باز چون مرا بینند اندر میان دو پهلوی خویش
آن جمله از ایشان پاک فرو ریزد و این جمله حکایات
دلیل است که نفس عین است نه صفت و ویرا صفت است
و اوصاف وی ظاهر همی بینیم پس چون شناخت آن حاصل آمد
اندر ریاضت بدست توان آورد اما اصل ماهیت وی نیست
نگردد و چون شناخت وی درست شد طالب آنرا مالک گشت
باک نبود از بقاء وی اندر وی چنانک گفته اند النفس کلب
نباح وامساك الكلب بعد الریاضة مباح نفس سگ
کرنده چون ریاضت بپذیرد و منقاد شود داورا داشتن مباح است
این بادیه دشوار جز بفضل و عنایت حق و در سایه دولت پیر مشفق
کسی در نتوان برد مثنویات

مرو بی دانشی در راه گمراه ،، که راهی دور تاریک است پرچاه
چراغ علم و دانش پیش خود دار ،، و اگرنه در چه افتی سرنگوسار ،،

محمد احمد نظامی

خواجه نظامی را بدین اشارت است که گفت مثنوی ات

سرکش از خدمت روشن دلان :: دست مدار از کمر مقبلات

خار که همصحبتی گل کند :: غالیه در دامن سنبل کند

داغ بلندان طلب ای هوشمند :: تا شوی از داغ بلندان بلند

از پی آن گشت فلک تاج سر :: کز سر خدمت همه تن شد کمر

ای برادر دل از جان بردار تا همه تیغها زهر آلوده بر تو آید
و خود را پای سپر سگان خاکدان ما کنی تا همه هجوهات گویند و تو
درمیان خوش بزی سر در سجود سر در شهود سر اینست که گفت

مثنوی

جو دریا باش کشتی زار ها کن :: ز عالم باش و عالم را رها کن

درویشی در عصر نزدیکی همه شب نماز کرد دیگر روز پیش شیخ
آمد بر امید آنکه شیخ او را ثنایی گوید گفت ای شیخ امروز
مرا چگونه می بینی گفت بجهودی می مانی درویش برخاست
و فریاد بر آورد و گفت   بیت

هر که از عشق بتان روز کسی نیک شده :: من بد روز بدین روز کجا افتادم

صاحب بصیرتی گفته است   قطعه

هر که خود را انکه خوار امروز :: همچو فرعون خوار خواهد بود

یعنی خدای تعالی

هرکه او بست و مستغرق شد ،، تا ابد در شمار حق لحد بود
آنجنان بود است که در حق خواجه عالم علیه السلام در شب معراج
بود شنیده ، باز خواست آن کم از زور احد نباشد و این تاج
راکه لعمرک یا محمد کمر بند کمر از دندان شکستن و رخساره
بخون جگر آلوده کردن نباشد سوخته ، گفته است قطعه
ملامت بیهوده است افتاد کان را بر سر کوی ست کسی کان روی بیند از بلا آزاد کی ماند
خرابیهاست اندر جانم از دست خیالتو ،، چو سلطان تیغ خود بر داشت شهر آبادی کی ماند
بسم الله الرحمن الرحیم ، مکتوب هشتاد دوم در هوا
برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بداند که هوا عبارت است از
اوصاف نفس و حجاب و اصل این و فتنه کاه مریدان و محل
اعراض طالبان و گفته اند که اصل او ست اینجا همه مامورند
بخلاف آن و منهی اند از ارتکاب آن گفته اند مَنْ رَکِبَهَا
هَلَکَ وَمَنْ خَالَفَهَا مَلَکَ هرکه متابعت هوا کرد هلاک
شد و هرکه مخالفت هوا کرد بمراد رسید چنانک گفت طرز مرکی

مثنویات

سر ز هوا تافتن از سروریست ،، ترک هوا قوت پیغامبریست
کردانیدن
توسن طبع تو چو رام شود ،، سکه اخلاص بنام شود
یعنی فرمانبردار

وهو اجل

وهوا جمله بر دو قسمت است یکی هواء لذت وشهوت ودوم
هوا جاه خلق وریاست انکه او را هواء لذت وشهوت باشد
واندر خوابان بود
وخلق از فتنهٔ وی ایمن باشد اما انکه او را هواء جاه و
ریاست بود اندر صوامع ودوایر باشد وفتنهٔ خلق بود
که خود از راه افتاده است وبنیز خلق را از راه برده پس انرا که
کل حرکت هوا باشد وبمتابعت آن وی راضی باشد دور بود
از حق کرچه بر آسمان باشد

مثنوی

چون ترا صحبت بود در زیر دلق * چون نمایی خویشتن صوفی بخلق

ویا انرا که از هوا دور بود واز متابعت او تبرا کند نزدیک
باشد بحق اگرچه اندر کنشت بود

مثنوی

هر که این سگ را کند بندگران * حال او بهتر زچون دیگران

خواجه ابراهیم خواص گوید رحمة الله وقتی شنیدم که اندر
روم راهبی بحکم رهبانیت هفتاد سال مانده است گفتم عجب
شرط رهبانیت چهل سال بیش نیست او بکدام کار در دیر
قرار گرفته است قصد وی کردم چون بدو رسیدم دریچه باز کرد
وگفت یا ابراهیم دانستم که بجه کار آمدهٔ من اینجا برهبانی
ننشسته ام بلکه سگی دارم با هواها شوریده در بند کرده ام وسگی

بیابی نشسته تا سر دی بخلق برسد والا من نه آنم که تو بدلا شی

مثنوی

کافرست این نفس بی فرمان چنین ،، کشتن او کی بود آسان چنین ،،
خواجه ابراهیم گفت چون این سخن از وی بشنیدم گفتم بارخدایا
قادری که در عین ضلالت بنده را راه صواب دهی و راه راست
نمایی و این درجه کرامت کنی مرا گفت یا ابراهیم چند درجهانرا
طلب کنی برو خود را طلب کن وجود یافتی پاسبان خود باش
که هر روز این هوا صد و شصت گونه لباس الهیت بپوشد
بنده را بضلالت دعوی کند أَفَرَأَيْتَ مَنِ اتَّخَذَ إِلَٰهَهُ
ای دیدی تو کسی را که گرفته است معبود خود
هَوَاهُ سر این معنی است دلها عزیزان درین خون گشته
هوا خود را
است مثنوی

صد هزاران دل برخ از غم همی ،، این سگ کافر نمی میرد همی ،،
در جمله ترک هوا بنده را امیر کند و ارتکاب هوا امیر را اسیر
کند چنانکه زلیخا هوا را ارتکاب کرد امیر بود اسیر شد و
مهتر یوسف علیه السلام بترک هوا گفت اسیر بود امیر شد شعر
هر که این سگ را بمردی کرد بند ،، در دو عالم شیر آرد در کمند ،،
و از خواجه جنید رحمة الله پرسیدند ما الوصل قال ترك

ارتکاب

از کتاب الهوا هر که خواهد تا بوصلت حق مکرم شود
گو هواء خویش را خلاف کن که بنده هیچ عبادت نکند بزرگتر
از خلاف کردن هوا از آنچ کوه بناخن کندن بر آدمی آسان‌تر از آنست
که هوا را خلاف کردن خواجه ذو النون مصری رحمة الله گفت
یکی را دیدم که اندر هوا می پرید گفتم این درجه بچه یافتی گفت
قدم بر هوا نهادم تا در هوا شدم و از خواجه محمد بن بلخی
می آرند رحمة الله که گفت عجب دارم از آنک بهواء خود بخانه وی
رود تا زیارت کند چرا قدم بر هوا ننهد تا بدو رسد باوی دیدار کند
دَعْ نَفْسَکَ وَ تَعَالَ سرّ این معنی است اکنون بدانک شیطانرا
اندر دل و باطن بنده مجال نباشد تا وی را هواء معصیتی و شهوتی
بدید نیاید چون پایه از هوا بدید آید آنگاه شیطان آنرا بگیرد
وی آراید و بر دل او جلوه میکند و این معنی را وسواس
خوانند پس ابتدا از هوا بوده باشد وَالْبَادِیْ اَظْلَمُ که
گفت و این معنی قول خداوندست که گفت مر ابلیس را آنگاه
که میگفت من جمله آدمیان را از راه ببرم اِنَّ عِبَادِیْ
لَیْسَ لَکَ عَلَیْهِمْ سُلْطَانٌ ترا بر بندگان من هیچ سلطانی
نیست پس شیطان بر حقیقت همین نفس و هواء بنده باشد

وسترِ این معنی است که گفت   سوی

که تو حق را بنده ، منکر مباش ،، ودر توحید این رهی از رحبانی

از اینجاست که پرسیدند از بعضی مشایخ رضوان الله علیهم

که اسلام چیست فقالوا ذبحُ النفوسِ بسیوفِ المخالفة

پس کشتن یعنی کردن نفس‌ها بتیغهای مخالفت خواجه ذوالنون

مصری رحمة الله گفت مِفتاحُ العبادةِ الفکرةُ وعلامةُ

الاصابةِ مخالفةُ النفسِ والهواءِ گفت مفتاح عبادت

فکرست وعلامت صواب فکرت مخالفت نفس وهواست ومخالفت

نفس ترک شهوات است از اینجا گویند مخالفةُ النفسِ

راسُ العبادةِ مخالفت نفس سر همه عبادتهاست وخواجه جنید

گفت رحمة الله اساسُ الکفرِ قیامُک علی مرادِ نفسک

بنای کفر قیام نمودن است بر مراد نفس خویش پس باید که مرید

وطالب روز وشب کار خود اندران گذارد تا دواعی هوا را که

اندر حواس پیدا می‌آید از خود منقطع گرداند واز حق تعالی بزاری

وتضرع درخواست کند تا او را خداوند فریاد رسد که تو نتهاده

که بر توانی گرفت جگی از سر سوز دل دست نیاز بر دار وبا صد بیچارگی

بنده را

بنده را زین بحر تا محرم برار :: تو درافکندی مرا هم تو برار
نفس من بگرفت سرتاپای من :: گر نگیری دست من ای وای من
کم شدم در بحر حیرت ناگهان :: زین همه سرگشتگی بازم رهان
پرده برگیر آخر و جانم مسوز :: بیش ازین در پرده پنهانم مسوز
یا ازین آلودگی پاکم بکن :: یا نه در خونم کش و خاکم بکن
ره بروم سوز زانکم راه آمدم :: دولتم ده زانک بیگاه آمدم

کشتگی

از خواجه بو علی سیاه مروزی رحمة الله نقلست که گفت
در گرمابه بموافقت سنت استره می راندم با خود گفتم ای علی
این عضوی است که منبع همه شهواتست و ترا چندین آفت ازو
انداخته است از خود جدا کن تا از شر وی خلاص یابی بسرّم
ندا کردند یا علی در ملک ما تصرف میکنی هر تعبیه ما را عضوی
از عضوی دیگر اولیتر نیست بعزت ما اگر آنرا از خود جدا کنی
در موییِ صد چندان نهم که در آن یک عضو نهاده ام مثنوی
گشته حیرت شدم یکبارگی :: من ندانم چاره جز بیچارگی
مومن و کافر چون آغشته اند :: با همه سرگشته یا برگشته اند
ای برادر بنده را از خواب کردن تثبیت هیچ تصرف نیست که آن
حرکتیست که باد احکام شرع میکند اما در تبدیل صفت بتوفیق

حق بنده را کسبی هست و بهیچ صفت بلاء را باوی مشارکت نیست جز آنچ فرموده است و اندر ملک وی تصرف نه جز بدانچ اذن کرده است تا خواست او نباشد بنده بجهد خویش از هیچ چیز باز نتواند بود سر اینست که گفت بیت

جون رات ایلا اخر یا تو طریق خرد او نا مراد حسکین تو شوخ خود راده

که جمله جزها اندر دو جایگاه صورت نبندد یا جهد کند تا تقدیر حق بگرداند از خود یا خود بخلاف تقدیر چیزی خود را کسب کند و این هر دو محال که تقدیر بجهد کسی متغیر نشود امام شبلی رحمة الله وقتی بیمار شد طبیبی نزدیک وی بیامد گفت پرهیز باید کرد گفت از چه چیز از چیزی که روزی منست یا از چیزی که روزی من نیست اگر پرهیز از روزی من میکنی نتوان کرد اگر پرهیز از جز روزی میکنی خود آن بمن ندهند پس بگو پرهیز از چه کنم طبیب حیران بماند اینست که گفت

مثنوی

نالد ز فلک بی شده و زخم نه پیدا، بیچاره طبیبان همه درمانده ز دردم

در خبرست که موسی علیه السلام گفت یا آدم خوانی بدان آراستگی در پیش تو نهاده چه بودی که دست بدان گندم نبردی پس آدم

بیخامیر

بیغامبر علیه السلام مر را گفت که در توریت خواندیی پیش
ازان که حق تعالی مرا بیافرینید بر من آن نبشته بود تو ملامت
بر من کنی موسی گفت بس ربنا ظلمنا چه بود گفت خصم
بهزیمت کردن را بحجت نبشته او اما وسیلت ما بدرگاه عزت
ربنا ظلمنا که کس را باوی بحجت کار پیش نرود یکی حر عزیزی
را گفت بر ما کناه تقدیر کند بس عقوبت کند گفت کرده است

ودم نمی توان زد — مثنویات

ترا بر حکمت یزدان چه کار ست ٭ مزن دم ور نه جای تو بد ارست
ترا خاموشی وصبرست راهی ٭ نخواهی یافت به زین دستگاهی

نقلست که سلطان محمود غازی گوهری قیمتی در دست
داشت بوزیر داد و گفت این را بشکن وزیر گفت بقیمت این بهاء
خزانه بادشاهی است شکستن چرا شاید بس بدست آیاز داد
و گفت این را بشکن او در زیر سنگی نهاد و در حال بشکست
سلطان گفت چرا شکستی آیاز گفت بد کردم و نیکو نکردم سلطان
محمود غازی روی بوزیر کرد و گفت ادب حضرت از آیاز
بیاموز که نه در فرمان اعراض داشت و نه در گفت اعتراض آورد

سر اینست که گفت — مثنوی

نعمتی نبارد و انبار دیگی بکند و بقول هر کسی غره نبود و طعام هر کسی نخورد
فراخ نکند و هرچه ستوده و پسندیده خدای و خلق باشد
و ناپسندیده دور دارد هرکه این خصلتها بجای آرد آنکس بچهره

هر سخن نگوید و هر
... نگوید و از نادیده
... نفس باشد

اعوذ به آنرا که خطایی رسید، کادم زین توبه بجایی رسید

بسم الله الرحمن الرحیم . مکتوب هشتاد و سوم

در ریاضت نفس برادر شمس الدین اکرمه الله بکرامة المتقین بداند که طبع آدمی سرکش است صفتها خبیثه و اخلاق بد مرکب است در طینت او چنانکه در آیات و اخبار آمده است و چون آثار اخلاق خبیثه که ثمرات تسلط نفس اماره است بر احوال آدمی غالب شود در خسران و خذلان افتد و از نور ایمان محروم ماند و از درگاه عزت مهجور گردد که نفس اماره دشمن دل و مخالف دین است و همیشه در تربیت خود مشغول باشد و از متابعت شرع تمرد نماید و آفت نفس بر مرد بیشتر و بتر از آفت کافر است و زیادت از کید ابلیس و مکر اوست که نفس با مرد در پیراهن است از اینجا گفته اند که بدترین دشمنان و صعب ترین بلاها نفس است و علاج او دشوارتر است و دواء او مشکل تر که دشمنی است درونی و هرگاه که دزد در خانه باشد دفع او دشوار بود و دیگر که او دشمنی است محبوب و آدمی از عیب محبوب خود کور است هرچه از نفس خود تباه بیند نیکو پندارد پس چون چنین باشد دیر بود

که آدمی را

که آدمی را نفس در فضیحت کند و در هلاکت افکند و او از آن
بی‌خبر ای برادر چون نیکو نگاه کنی اصل جمله فتنها و فضیحتی
و خواری و هلاکت و گناهان و آفت که خلق را پیش آمده است
از اول آفرینش تا روز قیامت همین از نفس است و هر که در
بلایی افتاده است بسبب نفس است تنها یا بمعونت و شرکت
او تا روز قیامت نیابی در میان خلق فتنه و ضلالتی و فضیحتی
و معصیتی مگر از نفس و هوای او و اگر نه خلق همه در خیر و سلامة
بوده اند پس چون دشمنی بدین طریق باشد واجب است مر
عاقل را قهر کردن بروی و خلاص جستن از وی اما یکبارگی قهر
کردن بروی ممکن نیست کسی را چنانکه دشمنان دیگر را زیراکه
او مرکب است و آلت مر طالب را و از کشتن وی نیز یکبارگی
دشوار است بسبب مضرتی که در آنست پس اینجا حاجت
افتاده است مرید را براهی میانه و آن آنست که بپروری
و قوت دهی او را بقدر آنکه کارها را احتمال کند و ضعیف
کنی و قهر کنی او را چندی که از فرمان تو نگذرد و هرچه جز این طریق
است غلط است که در حدیث آمده است از مصطفی صلی الله علیه وسلم
عبد الله مسعود را دید رضی الله عنه که بسیار ریاضت کرده بود و در

سلوک بمجاهدت بجایی رسیده بود که قوت از و ساقط گشته بود
ودست وپای از حرکت فرو مانده وحدقه چشم در قعر دماغ فرو
رفته سید عالم علیه السلام چون حال او چنان دید نه پسندید
گفت یا عبد الله إِنَّ لِنَفْسِكَ عَلَيْكَ حَقًّا دست کیده
دار که نفس ترا بر تو حقی است وچون قصد هلاک او کنی ما
خود کردی ودر معصیت افتی پس معلوم شد که ریاضت
نفس بعلم باید کرد تا نفس نه هلاک شود ونه بر تو مسلط
کردد وبی فرمان شود واین طریق میانه آنست که او را با قوی
لکام کنی والکو کعی آن دابه ایست بی فرمان وسرکش او را
چکونه لکام توانم کرد بدانک حیله در وی آنست که او را اول
نرم کنی تا لکام توانی کرد وعالمان این کار گفته اند نرم کردن
نفس به چیز است یکی آنک شهو تها ولذتها از وی باز داری
که دابه سرکش چون علف نیابد نرم شود یکی از علما گفته
است که تباهی وجهل وسرکشی نفس بحدی است که چون
خواهد که معصیتی کند یا آرزویی برسد اگر شفیع آری
خدای را پس رسول را وجمله انبیا را وکتب را وهمه سلف
بیغمبان
صالح را وعرض کنی بدو مرگ را وگور وقیامت وبهشت

ودوزخ

ودوزخ را هرگز باز نه ایستد و ترک آن معصیت و شهوت

نکند و چون از نانش باز داری باز ایستد دوم آنک بروی

بار گران از عبادت بنهی که دراز کوش را چون بار بسیار کنند نرم

شود خاصه که از علفش کم کرده باشند سیوم آنک یاری خواهی

از خداوند تعالی و بدو بناهی و اگر نه از شر او خلاص نیست

و چون بدین سه چیز مواظبت نمایی نفس سرکش فرمان بردار

تو شود و لکام بذیرد و درین حال تعجیل کن و لکام تقوی

بر سرش نه و از شر او ایمن شو و اگر کویی تقوی چیست

تا بدان لکام کنم بدانک تقوی کنجی است عظیم و مملکتی است

بزرک که همه چیز را از دنیا و آخرت جمع کرده اند و در

زیر آن یک خصلت نهاده که نام وی تقوی است قتاده گفت

رحمة الله که در توریت است ای فرزند آدم تقوی کن

و هر جا که خواهی خوش بخسب بس این خصلتی است

جامع هر جمله خیرات را و کفایت کننده است هر همه مهمات

را و رسانندهاست و رباینده است بنده را بهمه مهمات و رساننده

است بنده را بهمه درجات و کرامات و این اصلی است که بران

مزید نیست اکنون بدانک در تفسیر زاهد آورده است که تقوی

بر دو گونه است اصل و فرع تقوی اصل پرهیز کردنست
از معصیت بآوردن طاعت و مشایخ گفته اند رضوان الله
علیهم که منازل تقوی سه است یکی تقوی از شرکست
و دوم تقوی بدعت است سیوم از معصیت است پس
تقوی پرهیز کردن است از هر چیزی که می ترسی از مضرت
آن در دین خویش نبینی که هر رنجور پرهیز کننده را متقی
گویند چون از هر چیزی که او را زیان دارد پرهیز کند از طعام
و شراب و میوه و غیر آن و آنچ از مضرت آن می ترسی در دین
دو قسم است یکی محض حرام و معصیت و دوم فضول
حلال از آنک جا باشد که فضول حلال آدمی را بحرام محض و
عصیان کشد پس هر که خواهد از مضرت دین ایمن
باشد از محض حرام و معصیت پرهیز کند از فضول
حلال خود را نگاه دارد پس تقوی بالغ و جامع پرهیز
کردن است از هر چه که دین را زیان دارد و آن معصیت
است و فضول حلال در این کار غافل نباید بود که فرصت
غنیمت است بود که طلب کنی و نیابی عیسی عم گفته الله
دنیا سه روز است دی گذشت از آن بر دست تو چیزی نیست

الکلام فی تقوی باوردن ایمان و تقوی پرهیز کردن است

بلغ

و فردا

وفردا نمی دانی که یابی یا نیابی روز سیوم آنست
که تو دریابی بر دست تو همان بیش نیست آنرا غنیمت
دار و ابوذر رضی الله عنه گفته است دنیا سه ساعت
بیش نیست ساعتی گذشت از آن بر دست تو چیزی نه و
ساعتی دیگر ندانی یابی یا نیابی و ساعت سیوم آنست
که تو در آنی پس از روی حقیقت نیست عمر تو مگر یکساعت
و بزرگی و محققی گفته اند دنیا سه نفس است نفسی گذشت
کردی آنچ در آن کردی نفسی دیگر ندانی یابی یا نیابی نفس
سیوم آنست که تو در آنی بسا کس از نفسی تا نفس دیگر نرسیده
اند پس طالب نیستی نه یک روز را و نه یکساعت را مگر یک نفس
پس بشتاب درین یکنفس بتوبه و طاعت شاید که تا آن زمان در نفس
دوم نمانی و برای رزق اندوهگین مشو شاید که تا آن زمان که بقوت
محتاج شوی بمیری پس تباه باشد که آدمی غم یک روز و یک
ساعت بخورد و او در نفس دوم بحیات حرد و یاد کن آنچ
رسول علیه السلام در حق اسامه رضی الله عنه فرموده است
که اسامه دراز امیدست که بمهلت یک روز کنیزک خریده است
والله نه نهادم قدمی که گمان بردم که فرود خواهم و نه برداشتم

پس مرید باید که بدین مواظبت نماید و مشغول تکرار کند
در هر نجه رفت هر آینه امیدش کوتاه کردد و نفس خود را
برهیند شتابنده در طاعت و تعجیل کننده در توبه و زهد
کننده در دنیا مشغول شوند در استعداد در کار عاقبت
بخیر باد بسم الله الرحمن الرحیم
نکتهٔ هشتاد چهارم در مجاهدت و ریاضت نفس
برادر شمس الدین رزقه الله مخالفت نفسه بداند که مجاهد
نفس و ریاضت او ستوده است در همه دینها و در مذهبها و
در میان همه قوم محقق و مبطل و جمله محققان مجاهده اثبات
کرده اند و یکی از اسباب مشاهده دانسته که المشاهدات مواریث
المجاهدات مشاهده میراث مجاهده است و آن بنا کرده اند
بر قول خداوند تعالی والذین جاهدوا فینا لنهدینهم
سبلنا أی انک مجاهده کند مشاهده یابد و نیز گفته اند بعث
انبیا و اثبات شرایع و نزول کتب و جمله احکام تکلیف
همه مجاهدات و اثر مجاهده پیداست در تبدیل طبایع
و اظهار صفتها غریب و عجیب و این را در شاهد دلیلست
و انکار این انکار مشاهده است و مکابره عیان بود نه بینی که

اسپی توسن را بریاضت از صفت حیوانی بصفة حرمی
می آرند وصفتها اندرو جبلت میکند تا تازیانه از زمین بر دارد
و سوار را دهد و کوی بدست بگرداند و مانند این و کودکی
بی عقل عجمی را بریاضت عربی زبان می کنند سخن طبعی
اندرو جبلت میگردانند و بازی وحشی را بریاضت بدان
درجه می رسانند که چون بگذارند برود و چون بانگ کنند باز آید
وان رنج بند بروی دوست تر از آزادی بود و سگی پلید
را بمجاهدت بدان محل می رسانند که کشته او حلال بود چون
کشته مومن بس مراد جمله شرع در مجاهده است رسول صلی
الله علیه وسلم اندر حال قربت حق تعالی و باوجود امن
عاقبت و لباس عصمت چندان مجاهده کرد از گرسنگیهاء
دراز و روزها وصال و بیداریها شب که فرمان آمد یا محمد ما
قرآن بتو بدان نه فرستاده ایم که خود را هلاک کنی و از ابو هریره
رضی الله عنه روایت می آرند که رسول علیه السلام اندر حال
عمارت مسجد خشت میکشید و من می دیدم که وی را رنج می رسید
گفتم یا رسول الله آن خشت بمن ده که من بجای تو این کار کنم
گفت یا ابا هریرة خذ غیرها فانه لا عیش الا عیش الآخرة تو

خستی دیگر بردار یا ابا هریره که سرای عیش آخرتست
دنیا منزل رنج و محل مشقت است در جمله مراهل این
قصه را مجاهدت و ریاضت بسندیده است باتفاق اما دیدن آفت
است زانک مجاهد فعل بنده بود و مشاهده داشت حق تعالی تا
داشت حق نباشد فعل بنده قیمت نگیرد تا توانی از فعل خود
عبارت مکن و اندر هیچ صفت نفس را متابعت مکن
که وجود هستی تو حجاب تست اگر بعضی محجوب بودی
بفعلی دیگر بر خاستی چون کلیت تو حجاب است تا بکلیت
فانی نگردی شایسته لقاء و مشاهده نگردی اینجا یک نکته نکاه
دار و آن آنست که مجاهدهٔ نفس مر فناء اوصاف نفس را بود
نه فناء عین نفس را که اصل انانیت وی نیست نگردد اما
چون طالب مجاهده او را مالک شد منقاد خود گردانید باک نبود
از بقاء وی اندر وی بس بدانک گرسنگی را شرفی بلندست
و بنزدیک جمله خلایق و طوایف ستوده زانچ از وی ظاهر
گرسنه را خاطر تیزتر بود و فهم صافتر بود و تن درست تر بود
از ابو العباس رضی الله عنه می آرند که گفت طاعت و معصیت
من در دو کرده بسته اند چون بخورم مایه همه معصیتها اندر خود

یابیم

یابیم و چون نخوّزم اصل همه طاعتها در خود بینم بزرگان
گفته اند اصلاح شکم دشوارترین کارهاست بر مرید و ضرر
او بیشتر و اثر وی قوی تر از آنکه منبع و معدن جمله معصیتها
اوست و انداد جمله اعضا قوت و ضعف و عصمت و معصیت
از شکم میخیزد پس بر تو باد نگاه داشتن شکم اول از حرام
و شبهه پس از آن از فضول حلال اگر خواهی که تا کاری بود
که خورنده حرام و شبهه از جمله رانده گانست او را توفیق
بر عبادت نبود یحیی معاذ رازی گفته است که عبادة
خزینه خدایست و کلید آن خزینه دعاست و دندانهای آن
کلید خوردن حلالست و چون کلید را دندان نباشد در
نگشاید چون در خزینه نگشاید طاعتی که در خزینه بود چگونه
بر دست آید دیگر آنکه خورنده حرام و شبهه از فعلهای خیر
محرومست و اگر ناگاه خیری بکند قبول نیست باز بر و رد
کنند پس آن از آن فعل نباشد او را مگر رنجی اما فضول
حلال آفت عابدانست و بلاء مجاهدانست که بسیار خوردن
حلال سختی دلست و رفتن نور ایمان و کم شدن فهم و
علم است که به پری شکم طبیعت را بر دست خواجه سلیمان

بسیار خوردن
از حلال

دارانی گفته است رحمة الله اگر خواهی تا بحث دینی و
دنیاوی مشغول شوی هیچ مخور تاآن زمان که از آن فارغ
شوی که اکل باطل کننده عقلست و بسیار خوردن فتنه
جمله اعضاست و باعث است بر فضول و فساد را که آدمی
چون سیر شود همه فضول خواهد ابو جعفر گفته است
رحمة الله که شکم عضوی است که اگر گرسنه باشد همه اعضا
سیر باشد از معصیت و اگر او سیر باشد همه اعضا گرسنه باشد
بمعصیت - حاصل سخن آنست که افعال و اقوال آدمی بر حسب
طعام و شراب اوست اگر در شکم شبهه و حرام در رود افعال
و اقوال همه حرام و مکروه بیرون آید اگر فضول حلال در رود
اقوال و افعال همه فضول آید پس گوییی طعام تخم اقوال و افعال شراب
است که از وی می روید یحیی پیغامبر علیه السلام ابلیس
را دید علاقها بدست بر سید که این چیست گفت شهوتها
است که بلان آدمیان را صید کنم یحیی پیغامبر گفت علیه
السلام مرا بدین صید خود کیی گفت نی مگر آنکه شبی سیر
خورده بودی و گران شده از نماز باز داشتم تا یحیی علیه السلام
گفت من بعد الذین هرگز سیر نخورم ابلیس گفت لاجرم من

نیز کسی را

نیز کسی را بعد ازین نصیحت نکنیم این حال کسی است که از همه عمر
خود یک شب سیر خورده بود چگونه باشد حال ما که همه عمر
یک شب گرسنه نبودیم و هوس و فضولی انگیخت
کنیم و دیگر گفته اند سختی سکرات موت بر قدر لذت
حیات است هر کرا لذت در ایام حیوة بسیارست سکرات
موت برو سخت است در جمله فواید گرسنگی بی حد و عداست
و آفت سیری بی شمار و بیان کنیم کاری مشکل و حدیث لقمه
شبهه و حلال چنانک شنیدی و اگر اینجا گویی پس حجت
حکم صله و فتوح رد کردن و بحث کردن در ان واجب بود
اینه گفته اند چون ظاهر آدمی در ستر و صلاح باشد باکی
نیست در قبول کردن صله و صدقات ایشان و واجب نیست
بر تو بحث کردن و گفتن که زمانه تباه شده است که آن گمان
بد بردن است بمسلمانان و ما موریم بگمان نیک بردن بر مسلمانان
پس ازین بدانک اصل درین باب آنست که بدانی اینجا دو چیزست
یکی حکم شرع و ظاهر او و دوم حکم تقوی و حق او و حکم
شرع آنست که هرگاه کسی که ظاهر او صلاح است ترا چیزی
دهد بستانی و نپرسی که از کجاست مگر آنک بیقین بدانی که این

چیز بعینه از غصب یا از حرام محض است و حکم تقوی
آنست که نگیری از کسی چیزی تا نپرسی و یقین شود ترا
که دران هیچ شبهتی نیست بگیری والا رد کنی اگر کسی
گوید اینجا که ازین تقریر معلوم میشود که تقوی مخالف
شرع است جواب بدانکه وضع شرع بر آسانی است و وضع
تقوی بر دشواری چنانکه گفته اند که کار بر متقی تنگتر از عقل
بوده است و با این همه تقوی مخالف شرع نیست و هر دو در اصل
یکی اند و لیکن بدانکه شرع را دو حکم است یکی حکم جایز
دوم حکم افضل جایز را حکم شرع گویند و افضل را حکم تقوی
گویند پس این هر دو در اصل یکی باشند با آنکه از وی ظاهر مخالف
یکدیگر اند ای برادر این راه راه مجردان است و این کار کار بلند
همتانست پاکبازی و سربازی است آورده اند شیخ ابو سعید
را رحمة الله گفتند فلان جای حقام را استاد برخاسته است با جمعی
از مریدان آنجا رفت او را دید بوریایی در خود پیچیده و بر خاکستر
نشسته شیخ گفت حقام را استاد تویی گفت چنین میگویند شیخ
گفت این نام استادی بچه یافتی گفت براستبازی و پاکبازی

از اینجاست که کسی گفته است

رباعی

کرجیعا

ماییم

بابی

اگرچه بعمل زبس فرازان نکنیم ورزعلم زخلق بی نیازان ماییم

افکنده کعبتین بازان ماییم خاک کف پاک بازان ماییم

ای برادر مَنْ كَانَ أَضْعَفُ فَالرَّبُّ بِهِ أَلْطَفُ رَبُّ

الارباب کار ضعیفان چنان بسازد که جمله مقربان قدس بتعجب

بمانند صد هزار مقرب و مقدس در بحار رکوع و سجود غواصی

کردند و کس حدیث ایشان نمی گوید و اینجا گدایی بی نوایی

چون از خواب درآید گوید آه بیگانه شد رب الارباب در مصحف

مجید بر عالم و ... بر آسمانیان و زمینیان او را جلوه میکند

تَتَجَافَى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِعِ وسگی بر پی دوستانش قدمی

چند برداشت خاک قدم او توتیا دیده مقربان ساختند و در

قرآن مجید تا قیامت بنواختند وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَيْهِ

بِالْوَصِيدِ عاقبت و خاتمت جمله مسلمانان بخیر باد

الهجرانه والهجران بکسی بودان

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ مکتوب دویست و پنجم در هجران

نفس برادر اعز شمس الدین بداند که شعراء طریقت را برین

اتفاقست که اول درجة الْعَبْدِ فِي الْمَعْرِفَةِ ...

اول درجه آشنایی با خداوند عز و جل بیزاریست از خویشتن

تا از خویشتن بیزاری نستانی بمراتب آشنایی راه نیابی همه خشم

مردان با خویشتن ازانست که نهاد ایشان سد راه آشنایی ایشانست همه تیغها بر خود بدین آزمایند و همه قهرها بر خود بدین رانند تا این سد بی دولتی را پست کنند و دل بحضرت معرفت راه یابد یا در راه طلب خاکستری گردد. مثنویات

زهی عزت که چندان بی نیازیست ،، که چندین عقل و جان آنجا بنازیست

زهی غیرت که گر بر عالم افتد ،، بیکساعت دو عالم بر هم افتد

زهی حسرت که گر یک ذره ابلیس ،، بیابد کوی بر باید زادریس

... الفوز بالقدس والفلاح بالانس اینچنین دولت با چنین سد بدبختی نبود الضدان لا یجتمعان نه کار آب و گلست نه مایهٔ لم یکن فکان اینست درگاهی است ازلی النعت ابدی الوصف اگر همه آفرینش تمرد آرند عزت درگاه او گرد زلت نگیرد و اگر همه متمردان صدیق گردند غنای درگاه او خرید نپذیرد

مثنویات

زهی سلطنت کگر عالم نبودی ،، سر موئی ازآنجا کم نبودی

زهی وحدت کموئی در نگنجد ،، درآن وحدت جهان موئی نسنجد

زهی حیرت که جانرا هست در تو ،، کنون عاجز شد و دل پست در تو

کار هر گوهر فرداست حدیث معرفت نه کار آب و گلست و نه کار

اورا

عباد و زهاد

عباد وزهادست كار كار دردزدكان وكرسنكان وبرهنكان

ابنكه ورد جان ايشان اينست ابيات

در راه تو بميرم كرچه ترانه بينم ،، باري خلاص يابم از ننك زندكاني

زانجا كه رفعت تو نعرسني اكرسلامي ،، بو دست باد باري از خاك ره نشاني

چنانك سلطان العارفين قدس الله روحه كفت وَجَدْتُ

هَذِهِ الْمَعْرِفَةَ بِبَطْنٍ جَائِعٍ وَبَدَنٍ عَارٍ اول كليد

دركاه آشنايي برهنكي وكرسنكي است تا با اين صفت در سازي كه

عزيز و كليد دراهست هموكويد رحمة الله الْجَنَّةُ تَوْنَعَ

نَانَا نَلْتَ الزَّاهِدُونَ بِزُهْدِهِمْ وَالْعَابِدُونَ بِعِبَادَتِهِمْ

يا انا بتمامه آن سخن بحريست كه عجايب وبدايع وي

انقطاع بنذيرد وتا در دل انديشه بود كه در همه عالم كسي است

بتر از من متكبر باشي نكر تا كلاه دعوي بر سر ننهي كه دور افتاده

باشي وتكبر را كمر بسته باشي وحديث معرفت نه كار متكبرانست

مَادَامَ الْعَبْدُ يَظُنُّ اَنَّ فِي جَمِيعِ الْخَلْقِ مَنْ هُوَ شَرٌّ مِنْهُ

فَهُوَ مُتَكَبِّرٌ مَحْجُوبٌ مادام كه بنده كمان برد كه در همه خلق

بتر از همه من هست بس وي متكبر ومحجوبست نونايت

چو علمت هست با علمت عمل كن ،، بس از علم وعمل اسراحل كن

این زهد تو بار نامهٔ تست
زنار من تو جامهٔ تست

ترا با علم دین یک ذره کردار ؛ بسی که را بکه علم دین بجز وان
برو کاری بکن کین کار خاصه ، که علم دین ترا حرفی تمامست
یحیی معاذ رازی رحمة الله گوید نزدیک خواجه ابو یزید در آمدم
او را دیدم پاره پوست در سر بچیده و بر سر لیف انزا بر سر
بسته تکبیر بکرد گفتم یا برهان الموحدین در مملکت هیچ حادثه
افتاده است که تکبیر گفتی گفت یا یحیی اگر خواهی که سر این
بدانی در روم رو او گفت بروم چون بروم در رسیدم حصاری
بزرگ دیدم با خلقی انبوه از اعداء دین سوخته و خاکستر
شده گفتم این چیست گفتند اهل این شهر با لشکر اسلام
در جنگ پیوسته بودند و هزیمت بر مسلمانان نزدیک شده
بود ناگاه از جانب بسطام آواز تکبیر بر آمد و در عقب
آن آتشی بدید گشت و درین حصار افتاد همه یکبارگی
هلاک شدند باز گشتم ببسطام باز آمدم بایزید را دیدم
بر سر دو انگشت پای نشسته و متحیر وار مناجاتی
بدرد میکرد تا نماز خفتن همچنان بود چون فارغ شد
باز نگریست مرا دید گفت یحیی بحضرت ربوبیت بودم
بسی هزار درجه مرا کرامت دادند در هر درجه مرا با حضرت

عزت

عزت ربوبیت . ما جائی رفت تا آخر گفت یا بایزید
مرادت چیست گفتم اُرِیدُ اَنْ لَا اُرِیدَ مرادمن بی
مرادی است وخواست من بی خواستی است بدیت

زبان بانند بنامت هنوز سیری نیست دریغ عاشق مسکین که یک زبان دارد
یحیی گفت جرا نخواستی که ترا آشنایی خود گرامی کردی گفت
اَغَارُ عَلَیْهِ اَنْ یَکُوْنَ کَذٰلِکَ گفت مرا غیرت نمی گذارد
تا در آشنایی خوض کنم که زشت بود [illegible] با صفت حدثان
آشنا کرد دگفته اند تا بایزید [illegible] دبرین کلمه که [illegible]
تا یحیی را بدو راه بود وطریقت ایشان آنست که روش
خود را بیدا نکنند تا از خم غیرت و زحمت راه روان ایمن
باشند

مثنویات

توکی با حق بشب دراز گویی ؛؛ دگر روز آن بنقض باز گویی
ریا و عجب کوه آتشین است ،، نمی دانی که کوه دوزخ اینست
یکی از جمله مشایخ میگوید ده سال آب گریستم وده سال
خون گریستم وده سال صدید گریستم اکنون ده سالست که خنده
میکنم آن پیر چنین بی کم کرده بود از حرب واندوه دین
خون میگریست و بی خبران سرزنش عشق او می زدند

صد بار
دیدم با خون

بیت

از پی عشق همه طعنه زنان بی‌خبرند، ای مسلمان همه فریاد از این بی‌خبران
بزرگ غلطی افتاده است خلق را در حدیث معرفت و بینش
آنند که می ندانند که نهایت دانش همه دانند کان آنست که بدانند
که می ندانند و نهایت همه شناسند کان آنست که بشناسند که می
نشناسند باجاه جلال وجمال لا اله الا الله نستغفر الله
از هرچه گفتیم و باکبریاء سلطنت لا اله الا الله نتوب الیه
وازهرچه دانستیم

مثنویات

جهان از تو پر و تو جهان نه، همه در تو گم و تو در میان نه
جهان بر نام تو وز تو نشان نی، شده بیننده عقل و تو عیان نی
جهان عقل و جان حیران بمانده، تو در پرده چنین پنهان بمانده
زعجز خویش چگویم ای پاک، تو یی معروف عارف ما عرفناک
ای عجب همه شجاعتها که بگوی معرفت رسد زبون عشق
کردد و همه دریاهاء علم که بموج قدرت رسد قطره کردد
وهمه عزتها که قصد طلب کند ومرکز مذلت کردد وهمه دعویها
که بحدیث پاکی او رسد بهرتهمت شود واکر برای تمهید
عجز خلایق را نبودی لی کفی وما قدروا الله حق قدره

همه عالم

[illegible]

همه عالم خدای شناس‌اند اما آشنایان خدای عزیز اند
هزار هزار خدای شناس را بر جنازه نهند تا یک آشنا را
بر گیرند سر این آنست که خواجه جنید میگوید رحمة الله علیه
هزار هزار مرید صادق را با مادب منهج صدق در کشیدند
وبضرب معرفت همه را بدریای قهر فرو بردند تا ما خرشید فلک
ارادت گشتم خواجه ذو النون مصری را گفتند بیش از مرگ چه
خواهی گفت اُرِیدُ اَنْ اَعْرِفَهُ قَبْلَ مَوْتِی بِلَحْظَةٍ آرزوی
من درین دم بازپسین آنست بیش از آنکه دم منقطع شود یک
لحظه بدولت آشنایی او رسیم سوخته گفته است بیت

جون حیکشی رها کن تا بابیتو بیوسم ؛؛ باری بسینه من این آرزو نماند

ازینجاست که گفته اند که سالکان این راه بیشتر از دنیا که بیرون
روند با درد جگر بیرون روند اندوه کنان این حدیث هرگز بساط
ماتم برنگیرند خلق آیند و روند و آسمانیانرا باسمان برند و زمینیانرا
بر زمین برند اما هرگز بلاس ماتم این حسرت از کوی اندوهگینان
برنگیرند چنانکه درد مندی گفته است قطعه

در هجر دلی که در نرود دلبری بسوزد ؛؛ آتش بخانه که نشد میهمان درون
هردم بر آستان و نرفتم درون کنون ؛؛ خاکم مگر که باد برد ز آستان درون

النون

فان قیل ای معرفتی اقوی به المعرفة الشهودیة قال الحق لا انطاکی اشتهی ان لا اموت حتی اعرفه معرفة العارفین الذین یستجیبون له لا المعرفة التصدیقیة بالادلة

سفیان عیینه گوید رحمة الله لو بکی محزون من امة محمد
لرحم الله الامة ببکاءِه اگر یک اندوهگینی در بین امت بگرید
گریستن او عذر همه خلق باز خواهد و خدای عزوجل بر همه
رحمت کند اوحی الله تعالی الی موسی ابن عمران علیهم
محزون من امة احمد یقول یا رب اقول لبیک لبیک
وحی کرد حق تعالی بر موسی علیه السلام که چون اندوهگینی از امت
احمد گوید یا رب من گویم لبیک لبیک در هر عصری خداوند اندوه
یکتن بوده است و دیگران در بناه او روزگار گذاشته اند خواجه
وکیع بن جراح گوید رحمة الله که اذا مات الفضیل ذهب
الحزن من الارض صاحب منشوران عصر در دولت اندوه
خواجه فضیل بود چون او نماند گفت در عالم اندوه نماند در
کلمات مشایخ است رضوان الله علیهم صاحب الحزن یقطع
من الطریق فی شهر ما لا یقطع من فقد حزنه بسنین
بس مجاهده باید کرد دیگرانرا تا بسالها قدمی در راه دین
بیش رفته بود که نروند اما کسی که با او حدیث اندوه
رفته است قدمگاه اولش بساط صدق بود و استغناء
او از مشرب محبت بود چنانکه گفت بیت

می نگرم ما

من بکرها، قیامت خون خورم بر باد دوست * چوی غیر انها کو تشنه کوثر بود

وسرّ این معنی فتوی مصطفی صلی الله علیه وسلم إنَّ اللهَ یُحِبُّ

كُلَّ قَلْبٍ حَزِینٍ ودر توریت است إِذَا أَحَبَّ اللهُ عَبْدًا

نَصَبَ فِي قَلْبِهِ نَائِحَةً وَإِذَا أَبْغَضَ عَبْدًا نَصَبَ فِي

قَلْبِهِ مِزْمَارًا خداوند که سنت راند در حق این خلق بدین راند

که دل دوستان خود را بی نوحه گری نگذارد وسینهٔ دشمنان

خود را بی مطربی نگذارد ودر هیچ دلی چندان اندوه نبود

که در دل سید انبیا علیه السلام بود وَكَيْفَ يَتَلَذَّذُ مَنْ

يَتَجَدَّدُ عَلَيْهِ المَصَائِبُ فِي كُلِّ وَقْتٍ کسی که او را هر

لحظی تو مصیبتی از غیب می رسد شادی که تواند کرد

ابیات

تو ای بر کران نی سوسواری می گذری * هر آنکش از زبرای شکار میگذری

تو مست خواب چه دانی که تا چه میگذرد * بران دلی که بشبهای تار میگذرد

خواجه جنید رحمه الله خواجه سری سقطی را که او پیر

بود در حالت نزع بمروحه باد میکرد چشم باز کرد وگفت

لَيْسَ يَسْتَلِذُّ بِنَسِيمِ المَرْوَحَةِ مَنْ فِي نَفْسِهِ كَبِدٌ

يَحْتَرِقُ ای فرزند تو مارا باد میکنی و مارا آتشی در جگر زده اند

حسن بصری روزی بگورستان گذر کرد زنی
را دید سجادهٔ دیباج و بیله ... در پیش نهاده
و موی کنده زاری کرد ... گفتم ای زن در
گورستان جامهٔ دیباج پوشیدن نه صواب است
گاه است نه جای ساز گاه زن گفت ای شیخ
حرمهٔ شوهر ... را بدین سجادهٔ دیباج دوست
داشتی ... او را مرگ ناگاه آمد
حسن بصری ... خواهر ...
گفت ... تا آن ... آمد ... با ... است ...

وحی شوند اگر شراره ازان بر کوه رسد خاکستر گردد این باد
جرعه تو مارا کی سود دارد　　ابیات

مرا این تشنگی از بحر آبی دیگر ست دگر نه، نمی بینی که در هر دیده دریائی دگر دارم
طبیبا خویش را زحمت مده چون بر نخواهم شد، که من اندر سر شوریده سودائی دگر دارم

اکنون دل خوش دارم هر چند معصیت بیشتر است و طاعتی نه که فتوی
لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللّٰهِ عصاة را در پناه گرفته است
و سجل این وَلَا تَيْأَسُوا مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ مفلسان را در
سایه رحمت خود جای داده است چون بخشاینده است از توحید
توان شد و چون بخشنده است بدو توحید توان شد ای برادر
چون بخشاینده است توحیدی عاصیان را از رحمت خود کی روا دارد
چون بخشنده است مفلسان را از خزانه رحمت بی نوا کی گذارد ای
برادر دل شکسته مکن هر چند در حال مفلسی چون چهره وجود
ترا به نور حسن بیاراسته است فَأَحْسَنَ صُوَرَكُمْ و خلعت
خَلَقَ آدَمَ عَلَىٰ صُورَتِهِ بر سر کشیده است جمال جمال
تست و کمال کمال تست اگر در خرابات هوا آلوده گردی قدسیان
ملاء اعلی را بر حصلاء قدس نشانده اند تا از آب
استغفار خویش بشویند و اگر وقتی در بازار شهوت بلوث

بس کجاست مردی که نیکو را
کنا هی بینیم بش هم بر کجا شماش

معاصي ملوّث كردي كرم ازلي في ابديِ اين ندا در عالم ميكند
فَاِنَّ لوجه المليح ذنوبٌ لسْتَ كَاَحَدٍ كُمْ سر اين معني
است روزي محمود غازي رحمة الله از كمال عدل در لشكرگاه
خود ندا فرمود كه از هر كه بي ادبي در وجود آيد اورا بسياست
گرفتار كنيم و بقهر بردار كنيم در زمان لطيف منادي را باز
طلبيد گفت ندا كن كه اياز را حساب از اين بيرون است زيرا كه
او به بي خودي در بناه است و بنده نمايست اما شاه است

ابيات

اي كرده محو نيست باحسان گناه ما • بس كرده از سرادق عزت پناه ما •
ايمن شود ز علت تو جانها اگر شود • در هو على قضاء تو حكمت گواه ما •

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْم مكتوب هشتاد ششم در
با خود ساختن برادر اعز شمس الدين اكرمه الله بكرامة
الطالبين بداند كه هر كه با خود در ساخت و خود را قبول
كرد مرده است هر چند بصورت زنده است هر كه حيات او
بحق بود اگرچه مرده است بصورت زنده است بحقيقت حركة
المتحرك كالبدست و علم نه علم كالبدست و بس هر كه چنانچه
بر صورت افتد بر معني نيز افتد خلق در درياء بشريت

غرق اند و انبياء دستگير ايشان بواسطهٔ انبيا از درياء
بشريت بيرون كردند و در درياء توحيد غرق شوند چنانك
كسي از ايشان نشان نداد اي برادر چون آفتاب توحيد
طالع گردد هر آينه چراغ هستي تو در بخلت عدم شود
موجودي باشي چون عدم عدمي باشي در صورت وجود معني
اين سخن آن بود كه چراغ را با عين آفتاب هيچ ولايتي نبود
و ولايت بكلي آفتاب را بود چون از وجود او را ثمرهٔ نبود
وجود او چون عدم او بود اگر كسي گويد كه عدم ضد وجود
بود و وجود ضد عدم يك چيز در يك حال هم موجود
هم عدم محال بود و هم جواب آنست كه اين سخن در عين نيست
در صفات است كه عين نگردد و صفات بگردد خلق نگردد خلق بگردد
آفتاب مر آب تابد آب را گرم كند صفات آب بگردد و بدل شود
و عين آب نگردد زيرا كه عين بر جاي است آفتاب در صفات آب
عمل كرد نه در ذات آب و درين اجتماع ضدين نيست حق تعالي
در صفت دشمنان گفت اَمْوَاتٌ غَيْرُ اَحْيَاءٍ وَمَا
يَشْعُرُونَ ه بيگانگان زندگانند از روي صورت و مرده
اند از روي معني زيرا كه حقيقت زندگاني آن بود كه ذات او

[illegible]

حيات

حیات خود متمتع بود وان در حق ایشان نیست که فردا
در آرزوی حرکت خود باشند و در بلاء وجود خود مانده و در حق
دوستان خبر داده وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي
سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ کسی باید که
جان بر سر راه بنهد و بی جان براه فرو شود تا آنگاه که او را
این تخصیص بود که عند ربهم و هر که با جان براه فرو شود
او را برضوان فرستند کو بینا. این مهمات نیست و هر که بی جان
براه فرو شود و بقدم عشق رود او را بهیچ واسطه
باز نگذارند این یک طایفه معدومات موجود اند و آن
طایفهء دیگر از بیگانگان موجودان معدوم اند دوستان
بی وجود با وجود ند و بیگانگان با وجود بی وجود ند ولیکن
شرط آنست که از همه عالم بگریزی در بر خود بر آری و دل از
خود برداری و دست از خود بشویی چنانک اصحاب کهف
کردند و از دل خود کهف سازی و در دل بر آری و چهار
تکبیر کو نیی بر خود و سگ نفس را از در خود بیرون کنی
تا تو بر خلق جلوه کنند چنانک اصحاب کهف را کردند
لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ

مپندار آنکه کسانیکه کشته شدند در راه خدا مردگان بلکه زندگانند نزد پروردگار خویش [illegible]

[illegible]

اگر ایشان را دیدی تو براداشتن هر آینه روی گردانیدی از ایشان از روی گریختن و هر آینه پر کرده می شدی تو از روی ...

منهم رُعبًا هر دو را سبب بود چندان سیاست
وهیبت در ایشان نهاد که سلطان انبیا گفتند که اگر ایشان
را ببینی هر آینه باز گردی بقهر او دولت بر شود از خوف
و آفتاب آنجا که گذر کند کمتر وار گردد خدمت آن سگ که
بر آستانهٔ دوستان سر باز نهاده است نگاه میدارد یکی
بنگر ایشان سر بر بالین نهاده آسمان و زمین و ملایکه ملکوت
بخدمت ایشان کمر بسته وایشان را از ایشان بسته و موجودات
و مخلوقات از کار ایشان بتعجب مانده هر که از خود بگریزد
و ترک خود بگوید و در پناه حق شود حق بروی همین نکویی
کند که با ایشان کرد و اگر خود چنان بود که او شوی که ایشان شدند
با تو همان کند که با ایشان کرد حرید طالب در راه چون عیسی
پیغامبر باید صلوات الله علیه که هیچ جا قرارش نبود که گرد
عالم سیاحت کردی گفتند چندین سیاحت از بهر چیست
گفت بود که روزی صدیقی قدمی جایی نهاده بود که خاک
آن مرا شفاعت کند اگر در همه صدیقان یکجا کنی بدرد
عیسی علیه السلام نرسد و نیاز در راه چنین ای برادر همه را
که نداد در داده اند جذبًا بدنًا مملوّةً من الطاعات خالیة

نوزنه

بذرةٍ من الافتقار خیر سبعها درین حضرت از طاعتها براست
اگر توانی ذره نیاز بود ست آر گفته اند نیاز درختی است
از مرغزار آدم وادیان بر آمده است ملائکه را افتخار بود
که گفتند نَحنُ نُسَبِّحُ بِحَمدِکَ و خاک را افتقار بود که
گفت رَبَّنا ظَلَمنا نقلست که سلیمان بن داود علیهما
السلام روزی میگذشت موری با موران سخن گفت
اُدخُلُوا مَساکِنَکُم گفت قوم سلیمان علیه السلام
می آید نباید که پای بر شما نهند و شما در راه قدم ایشان
هلاک گردید سلیمان پیغامبر چون این بشنید باد را گفت
شادروان ما اینجا بنه که آوازی با نیازی بسمع ما رسیده است
عزیزی از عزیزان طریقت گفته است در خبر است که سلیمان
پیغامبر جمله وزیر سر آن سوراخ بنشست و گفت هر کسی
در کار خویش روید که ما را با این مور نفسی است سلیمان
کار افتاده بود و آن مور نیز کار افتاده نزدیک کار افتاده
بنشست و با یکدیگر اندوه و شادی این حدیث میگفتند ایشان
را بشنند قدر کار که زنده بوده اند اما ما مشتی جردکانیم و از
جردکان کار زندگان هرگز نیاید و اگر کسی را ازین عجب آید

ما نیز نسبح میگوییم
ستودن توییم

الذریة تصغیر الذرة و هی
البساط العرش للملوک
یعنی شادروان تخت شاه

کموری که باوی تکلیف نیست و باوی حساب و عقاب نیست
وی را با این حدیث چه کار اینک هدهد مهتر سلیمان علیه
السلام واینک سگ اصحاب کهف خاک ره دیده بو الفضول
او حکیند والسلام بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب هشتاد و هفتم در تفاوت اقدام برادر اعز
شمس الدین بداند که در راه سلوک میان اقدام خلایق تفاوتی
عظیم است از هر قدمی تا قدمی واز هر دمی تا دمی واز هر سری
تا سری چندان تفاوت باشد که از عرش تا ثری اگرچه در
خلقت وصورت یکسان اند فتوی شریعت الناس
معادن کمعادن الذهب والفضة گفت این خلق
همه کان اند وکان هرچند بظاهر یکسان بود ولیکن در معنی
تفاوت عظیم دارد نه بینی تا از یک کان زر واز یکی نقره
واز یکی آهن واز یکی گوهر این همه خلایق که هستند و
بوده اند وخواهند بود همه صدف اسرار اند در هر جسدی
سری است ودر هر قالبی خداوند را تعبیه است ودر هر
دلی از شواهد دین داعیه است ودر هر جانی شانی است
که عقول ملکی وبشری بر نسنجد درین معنی خواجه عطار

خیارهم فی الجاهلیة خیارهم فی الاسلام اذا فقهوا

رحمه الله

رحمة الله کعنبه است　　مثنویات

نبات و معدن و حیوان و افلاک ؛ میان آب و باد و آتش و خاک

همه در عشق حیکردند از حال ؛ چه در وقت و چه در ماه و چه در سال

اگر جشم دلت گردد برین باز ؛ برون گیرد زیک یک ذره صد راز

همه ذرات عالم را درین کوی ؛ نبیند یکنفس جز در روش روی

کرد اند لیکن چه اسرار نهانست ؛ سخن نیست این نور عقل و جانست

اما آنها که خریدهٔ لک الارادة اند و مقبول حضرت ازل الله و [illegible]

عهد دولت اسلام اند کرد مرکب دولت ایشان بر هر که افتاد عزیز

ابد گشت و اگر بر بتخانه رسید مسجد گشت　ابیات

دوش جه گویم پیری در خرابات آمده است ؛ آب جشمش با صراحی در مناجات آمده است

می عمل کرد دبدستش بتکده مسجد شود ؛ یارب آن مقبل چنین صاحب کرامات آمده است

سنت در حق ایشان از درگاه عزت آفریدگار چنین رفته است که زحمت کفش

و شنودن ایشانرا دامن نگیرد و غیرت راه دین نقطهٔ دل ایشانرا به

تیغ قهر سیاست نموده باشد که هر چه نسبت براه آفرینش دارد هیچ چیز

سر از دولت خانهٔ دین ایشان بر نزند غیرت عزت ازلی ایشانرا

در کنف غیرت خویش متواری دارد تا هیچ نظر بر جمال حال ایشان

راه نیابد تَرٰیهُمْ یَنْظُرُوْنَ اِلَیْکَ وَهُمْ لَا یُبْصِرُوْنَ ۞

زیرا که جمیع ایشان
کمال حال خود را دیده اند بی
سر او طالب نیستی خود است

یعنی می بینی تو ایشانرا که می بینند بسوی تو
و حال آنکه ایشان نمی بینند ۞

تر این معنی است در عالم حقایق ابنا نوع القبایل توانند وقدر

بر بعث سید عالم ایشان دانند وقدر سنت او ایشان شناسند

بر مقام انبیا ایشان شایند و در بیان احکام شرع چنین صدیقان

بایند تا فتوی دهند و چنان حق بندگان چنین حق بانی می بایند تا

سخنی گویند وَ بِهِمْ نَسْتَعِيْنَا اُمَّةٌ يَّهْدُوْنَ بِالْحَقِّ

تربیت واذن ایشانست اَصْحَابِيْ كَالنُّجُوْمِ بِاَيِّهِمُ

اقْتَدَيْتُمْ اهْتَدَيْتُمْ احوال پیران وحریدان است مثنوی

آنوا که دلیل ره نمی جون صد نیست از خود بخود امدن رهی کوته نیست

چه توان کرد همه از پرده غیب صدیقان نیایند وهمه از مادر روزگار

بادشاهان نزایند هزار هزار جان پاک را در کوره طلب فرو گدازند

تا صدیقی را از پیش بیچ بر گیرند وهزار هزار معتکفان

صوامع را از محراب طاعت بیرون آرند وبدوزخ سپارند

تا سینه خراباتی را با عهد توحید دیلار دهند اما مراو ترا

با حدیث پاکان چه کار واین دولت که دارد مرا و ترا نصیب نیست

وورد من و تو آنست که خر و کعبه است بیت

سگان در کویتو شب که خرو را درو نی طفیل آن سگان باری چه اهم بلا بسی

وقتی ذوالنون مصری رحمه الله حریدی را بحبس بایزید فرستاد

تا از حالت بایزید او را خبری آرد چون مرید ببسطام رسید
ودر کلبهٔ بایزید در آمد او را در صحن حجره نشسته دید گفت
وفلانست که بایزید است بایزید او را گفت چه میخواهی گفت
بایزید را میخواهم گفت این ابو یزید وَانا فی طَلَبِ
اَبِی یَزِیدَ منذ سنین گفت کدام ابو یزید را میطلبی
اینک من ابو یزیدم سالهاست که در عشق بو یزیدم وهنوز
در نیافته ام آن مرید با خود گفت که این دیوانه است هیچ
نمی داند که چه میگوید بمصر باز آمد وخواجه ذو النون را خبر
داد بگریست گفت اخی ابو یزید قَدْ ذَهَبَ فِي الذَّاهِبِينَ
اِلَی اللّٰهِ برادر من بایزید با قافلهٔ مشتاقان بعالم لا اله
الا الله رفت ما را اینجا تنها بگذاشت اینک این حدیث شنود راست
که ایشان از دنیا در آوردند وبیرون بردند وایشان را در آوردن
دنیا خبر بود نه از برون بردن شیخ ابو الحسن خرقانی رحمة
الله گفتند که جنید هشیار در دنیا در آمد اما مست بیرون
رفت وشبلی مست در آمد ومست بیرون رفت در ایشان چه
کردی لو لا ما علمنا ذلک گفت اگر جنید وشبلی را
فردا حشر کنند واز ایشان بپرسند که چگونه آمدید وچگونه

شدید ایشانرا نه از آمدن خبر باشد و نه از بیرون شدن
در حال فرشته در سر شیخ خرقانی ندا کرد که صدقت لو شیئا
ما علم ما ذلک راست راست گفتی ای شیخ اگر از ایشان بپرسی
ایشان خود ندانند کسی که همه خدای را داند از دیگر چیزها
او را خبر نباشد

رباعی

عشاق تو از الست مست آمده اند سرمست زباده الست آمده اند
می می نوشند و پند می ننیوشند کایشان ز الست می پرست آمده اند

سخن صدیقان بایمان بشنو زنهار در حالت صدیقان بعقل
رکیک تصرف نکنی که این عزیزان اند که نظام عالم در قدم ایشان
است و قوام دین در تصرف ایشانست و مشارق عالم در امر ایشان
است و دو مغارب عالم منقاد نهی ایشانست نه بینی آنکه سید
کونین است و خواجه عالمین است چون هلال غلام مغیره
را بدیدی در بیتی فرا آمدی و گفتی مرا دعایی بکن چون او
دعا کردی خود آمین بگفتی روزی بامداد نشسته بود روی
بیاران کرد گفت قوموا بنا الیه همه برخیزید که کاینات
را درین ساعت کسوت مصیبت هلال پوشانیده اند بجمعهم
برخاستند و بر در خانه مغیره رفتند و مغیره را خبر نه که هلال

یعنی تا آسمان چو کاری مشکل افتاد
نام خواجه هم افتاب از ذره و نیاید
یعنی بیاران کردن زان نگاری
ز بوده خوانند از موه دیاری

فرمان یافته

فرمان یافته است برای آنکه در خانهٔ وی هیچکس خوارتر از
هلال نبود اهل خانه را نه از زندگانی او خبر و نه از مردن او
خبر مُغیره بیرون آمد مصطفی را با آن صدّیقان ایستاده
دید در پای مبارکش غلطید پیغامبر گفت مَاذَا حَدَثَ
فِي دَارِكَ در سرای تو امروز چه پدید آمده است گفت مَا حَدَثَ
فِي دَارِي الْخَيْرُ يَا رَسُولَ اللّٰهِ در سرای من هیچ چیز پدید
نیامده است مگر خیر پیغامبر گفت یا مغیره عزیزترین اهل
بیت ترا جان برداشته اند و ترا خبر نه مغیره بتعجّب فروماند
گفت هرگز این گمان نبردم که هلال را این درجه بود عجب کاریست
در هفت آسمان جلالت هلال را کِلَّه سعادت بسته بودند
و در زمین جز مصطفی کسی او را نشناخت تا بدانی که این حدیث
کار بی نامان است هر که بکاری معروف شد دست از فلاح او
باید شست شَرُّ النَّاسِ مَنْ يُشَارُ إِلَيْهِ بِالْأَصَابِعِ هر که انگشت
نمای خلق شد او را مسلم نیست این حدیث کردن سنت پادشاهی
اگر نه از بهر امان خلق را بودی مصطفی صلی اللّٰه علیه وسلم
هرگز ازین قدم که أَنَا ابْنُ امْرَأَةٍ مِنْ قُرَيْشٍ كَانَتْ تَأْكُلُ
الْقَدِيدَ درین قدمگاه باز نیامدی که أَنَا سَيِّدُ وَلَدِ آدَمَ وَلَا فَخْرَ

کِلَّه
قبهٔ حجلت
و سایه بان یعنی
شامیانه

سنت بادشاهی انست که جون بساط راز خویش در خیمه بکستراند
فیل در جشم اهل عادت و رسم کشند تا هر نا شسته روئی اورا
نتواند دید مصطفی صلی الله علیه و سلم دانست که هلال کیست
که بود کار او از حضرت مصطفی بود ولیکن تا اجلش نیامد
کسی را از حال او خبر نکردند برای انکه پرده دریدن نه کار
او بود هیچ منزل اراسته تر و با سلامت تر از منزل
... اریان نیست هلال جنان متواری رفته بود که خواجه
او در خانه ندانست بس بیغامبر علیه السلام کفت اِبْغُوا
اَيْنَ هَمَّانَهُ الَّذِيْ يَكُوْنُ فِيْهِ جای هلال کجاست مارا
انجا بر مغیره ایشانرا باصطبل ستوران برد هلال را دیدند
در زیر دست و بای ستوران افتاده وجان بداده بیغامبر علیه السلام
در امد و سر جباد کاو را در کنار کرفت وَاَغْرَقَتْ عَيْنَاهُ و
جشمها در اب غرق کرد اینه و میکفت یا هلال بظاهر بر بن خاک
افتاده ولیکن حقیقت کوهر تو در حضرت باکست و هر که صحابه
مصطفی را در هیچ ماتمی بدان کرمی ندیده بودند و هر کز خویشتن
را حسرت زده تر از ان روز ندانسته بودند همه صدیقان و سروران
قریش در تمناء ان روز بودند که کاشکی جان ما خاکی بودی

کهلال

که هلال بر آن باي شفا دي و با کا شکي جانهاي ما را اجبار باره

نعلین هلال کردندي و بآخر حضرت رسالتپناه فرمود که إِنَّ

لِلّٰهِ فِي كُلِّ زَمَانٍ سَبْعَةَ أَعْبُدٍ بِهِمْ يُنْصَرُونَ وَبِهِمْ

يُمْطَرُونَ وَبِهِمْ يُرْزَقُونَ لَنْ يَنَالُوا بِكَثْرَةِ صَلٰوةٍ

وَلَا بِصَوْمٍ وَلَا بِصَدَقَةٍ وَإِنَّمَا نَالُوا بِسَلَامَةِ

الْقُلُوبِ وَسَخَاوَةِ الْأَنْفُسِ وَكَانَ هِلَالٌ مِنْ أَفْضَلِ

گفت خداي را در هر عصري هفت بنده باشند که خلایق روزي

از برکات وقت ایشان یابند و اهل اسلام را نصرت از همت ایشان

بود و باران از آسمان بدعاء ایشان آید این هلال فاضلتر و عزیزتر

ازین هفت کس بود که درین عصر اند وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ

لَوْ تَأَلّٰي عَلَى اللّٰهِ بِزَوَالِ الدُّنْيَا لَأَزَالَهَا مِنْ مَكَانِهَا

بدان خداي که نفس محمد بقبضهٔ قدرت اوست که اگر این

هلال سوگند بر خداي دادي که دنیا را یکبارگي نیست کردان سوگند

او سوگند راست کنني و از دنیا ذرهٔ نماندي منکران بي دولت را

بگوي که ملت محمد اینست اگر بر ملت محمدي برین ایمان آرد و اگر نه

عهدنامه اسلام باز ده هر کرا مهمي بیش آید و تدبیر آن نداند

این دعاء با خلاص بخواند کل مهمات او مکفي کرد دعاء اینست

بسم الله الرحمن الرحیم اللهم انی اسألک بصدق
ابی بکر و خلافته و بعدل عمر و صلابته و بحیاء عثمان
و سخاوته و بعلم علی و شجاعته و بسخاوت
الحسن و رتبته و بشهادة الحسین و غربته ان
تقضی حاجتی یا قاضی الحاجات والسلام ۰

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب هشتاد هشتم در
ذکر غفلت برادر شمس الدین بدانکه غفلت ناستوده است
در همه مذاهب و ملل بنده در گناه و معصیت نیفتد تا غافل
نگردد و گفته اند که روزگار بر اهل غفلت تاوانست در خبر است
که چون کسی قدم بر زمین نهد بمعصیتی همه ذرها اطباق زمین
بنالد آیند و گویند بزبان حال که ای بی وفا و بد عهد مارا از برای
آن آفریده اند تا بار عبودیت کشیم نه بار معصیت من آنم که از
پشت من چون آدم صفی الله بوده است و چون نوح نبی الله
و موسی کلیم الله و عیسی روح الله و ابراهیم خلیل الله و
محمد حبیب الله بوده است که صد هفت آسمان و زمین
بنام او آراسته اند حق تعالی مرا که بیافریده بنعمت قدم خود
عزیز گردانید که والارض فرشناها فنعم الماهدون

و بشرفه و فاطمة و نسلها

حق تعالی

حق تعالی مرا بدین ناز جلوه میکند و تو قدم معصیت بر رخ
ما می نهی و می رفتی مهد تو بس از حرکه ما خواهیم بود امروز ما را
چندانی زن که بس از حرکه از ما باز توانی خورد هر غفلتی که تو
بر ما نموده جون ترا در حوصله ما نهند ما حسرت آن بتو باز نمائیم و
اگر نه امروز کاری بکن تا فردا در نمانی مثنویات
جو دنیا کشت زار آن جهانست ٭ بکار این تخم که اکنون وقت آنست ٭
اگر بیرون شوی نا کشته دانه ٭ تو خواهی بود رسوای زمانه ٭
و گفته اند جون کسی قدم غفلت در کوی دین نهد آن لعین
گوید که مرا نمی شناسی که مسند تدریس ما بر کنبد هفت آسمان
نهاده بودند و خطبهٔ اشراف دار اسلام بنام ما کرده بودند ما
این دولتها و سرایها در باخته ایم و امروز بدر وازهٔ شرع بعوانی
نامزد شده ایم یا تاج اخلاص بر سر نه و یکذو یا باذ بار ما در ساز

که تو نه حرد این کاری مثنوی

جو نشناسی سر موئی ز اسرار ٭ زنادانی چه کردی کرد این کار ٭
و از درکاه قرآن مجید اورا این ندا است وَاسْتَفْزِزْ مَنِ
اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَاَجْلِبْ عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ
وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِي الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ بکش هر کرا

توانی از ایشان باواز خویش بر کمار هر سوار و پیاده خویش
وشریک شود در مال ایشان و فرزندان ایشان در تفسیر هست هر
آوازی که نامشروع است صوت اوست و هر مالی که در وی
درم حرامست و هر فرزندی که نه بر وجه شرع زاده است او را
دران شرکت است گویی چیکوید درگاه عزت شرع را عوانی
کم از تو نباید بر در سرای پرده شرع بنشین و سوار و پیاده را
بر اهل غفلت بر کمار و هر ناشایسته رویی که قدم انبساط
بر بساط تعدی کن او بیصل تا زچیکوید   مثنوی
معشوق مرا گفت چنین بر در من ؞ مگذار درون هر که ندارد سر من
آورده اند روزی آدم پیغامبر علیه السلام شیطان را بدید و گفت
فعلت کذا و کذا با ما چنین و چنین کردی گفت یا آدم انکار
که خر با تو چنین و چنین کردم حرا چنین که کرد   مثنوی
چی بینی و چی پرس حالتم را ؞ میکن بقضاء حوالتم را ؞
ای برادر پاک بودن از گناه از اول آفرینش تا باخر کار فرشتگان
است و باز مستغرق بودن بمعصیت و بمخالفت در همه عمر پیشه
شیطانست و بازگشتن از معصیت براه طاعت بجای توبه
وندامت کار آدم و آدمیانست هر که بتوبه وندامت تقصیر گذشته

تدارک

تدارک کرد نسبت خویش بآدم درست کرد وهرکه بتوبه تدارک
نکرد وبر معصیت تا آخر عمر اصرار کرد نسب خویش با ابلیس
درست کرد اما گفته اند که همه عمر در طاعت داشتن آدمی را
خود ممکن نیست از آنکه وی را بیافریدند در ابتدا ناقص آفریدند
وبی عقل واول شهوت بروی مسلط کرده اند که آن آلت شیطانست
وعقل را که خصم شهوت است ونور جوهر فرشتگانست پس از آن
بیافرید که شهوت مستولی شده بود وقلعهٔ دل را بغلبه فرو
گرفته بود ونفس با وی خو کرده والفت گرفته پس بضرورت
چون عقل پیدا آمد بتوبه ومجاهدات حاجت افتاد تا قلعهٔ
دل فتح شود واز دست شهوت وشیطان بیرون آرد مثنوی
تو این دم در دهان شیر اسیری ۞ چه دانی زانکه این دم شیرگیری
پس از اینجاست که توبه ضرورت آدمیانست واول قدمگاه مرید
انست واین مرید را جز در سایهٔ پیر پخته وراه رفته میسر
نشود الا ما شاء الله وسر اینست که چون فرشتگان گفتند
أَتَجْعَلُ فِيهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيهَا گفت إِنِّي أَعْلَمُ
مَا لَا تَعْلَمُونَ ۞ نه گفت گناه نکنند ولیکن گفت ما آن دانیم شما
نمیدانید چون ایشان بلوث معصیت ملوث کردند دریای توبه

در پیش است تا شسته و پاک کردند و بشارت همین است

که عمر خطاب گفت رضي الله عنه که هیچ آدمي نیست که نه گناه

کارست ولیکن بهترین گناه کاران تایبانند اي برادر در هفت

آسمان و زمین هیچ آفریده را آن سریر دولت ننهادند که مصطفي

علیه السلام را نهادند و هر ساعت ترس دل آن مهتر از عدل

بار خداي تعالي زیادت بود اگر پاره از ترس دل مبارک او

بر هفت آسمان و زمین قسمت کردندي در همه عالم یک ذره

شادي نماندي وَكَانَ مُتَوَاصِلَ الْاَحْزَانِ وَدَائِمَ

الْفِكْرِ نقطه دل او در همه احوال در خوف خون مي گشتي

و غم اهل هفت آسمان و زمین میخوردي که نه صدیق

را بر راست خبر بودي و نه فاروق را بر چپ و این اصلي

بزرگ آمده است در دولت اسلام هر کرا عصمت وافرتر

هراس و ترس دلش زیادت تر و هر کرا داغ بدبختي بزرگتر

ظاهر تر امنش هر لحظه زیادت تر اینست که گفت مثنویات

نزیبد جز خود بین پادشا را ، آمین مذنبین باید خدا را ،

درین ره نیست خود بیني نخستم ، تنی لاغر دلي باید شکسته ،

آسمان و زمین که بیارا ستند بعصمت مصطفي آرا ستند

سلطنت

تذکر و یاد کننده و گناه کنندم

سلطنت در کل افریدش بنام او کردند واول واخر او را بر جراید
مغفوت ثبت کردند وما مون العاقبت کردانیدند این همه کردند
ولیکن یک طرفة العینی ترسی از دل جبار کاو بر نکرفتند جون از
تبلیغ رسالت فارغ شدی قدم در حجرهٔ دل خویش نهادی
ودر هستی بر خود بر بستی وکمر عصمت باز کردی وکلاه نبوت
فرو داوردی وزبان عذر وبیجارکی بر کشادی وحیکفتی الهی
ذَنْبِي عَظِيمٌ وَلَا يَغْفِرُ ذَنْبَ الْعَظِيمِ إِلَّا رَبٌّ
الْعَظِيمُ اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنْ عُتَقَائِكَ وَطُلَقَائِكَ
وَمُجِيرِيكَ مِنَ النَّارِ وقتی که این دعا کردی اسیب اندوه
دل جبار کاو جز عزت لا اله الا الله نتوانستی کشید دران حال
کفتی اند از همه درختان شکوفهٔ غم بیرون امدی از اسمان طوفان
اندوه باریدی وتخم زمین را ابر رحمت امدی وعرش مجید
از درد او متعجب بماندی مقربان اسمان وصدیقان زمین
دل از نجات خود بر کرفتندی ودست از خلاص خود بشستندی
وهمه ذرها مملکت عالم لباس تعزیت بپوشیدندی وفریاد
بر اوردندی که این جه بوده است کفتندی محمد رسول الله
انحضرت عزت عذر تقصیر میخواهد وکوهر عصمت خود را

[illegible]

طلقاء جمع طلیق الطلیق
شتر از بند رها . تاج امان

التخم والتخوم
حد زمین

از داغ عدل انان حیطلبد و بدین اشارت کرد کہ گفت شنوی
جلی خون میشود زین یاد مارا ٭ ز استغنا حق فریاد مارا ٭
ز استغنا اگر فرمان در آید ٭ همه احید معصومان سر آید
إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ ٭ دیوست که سیاست
خویش بر دلها٬ معصومان و صدیقان رانده است کونه آید
از همه انبیا و اولیا٬ هیچ کس قوت آن بار نداشت که محمد
عالم حیکشید اگر از داغ ابیضی درد مصطفی صلی الله علیه وسلم
بلایی آید بقیامت اگر ابراهیم خلیل الله و موسی کلیم الله
خواهند که آن را ببویند بی بلدرقهٔ عصمت او نتوانند با این
همه ببوستم این دعا کردی اللهم اجعلني من عتقائك
وطلقائك و محرري نك من النار بار خدایا باتش عدل
خویش دل و دیده ما را مسوز و طوق آزادی در گردن ما نه
انکه نمودی تا اوذی نبی مثل ما اوذیت از کلا فیند
کفتی بلا و محنت اینست که بر ما ریختند ما را بر اهل هفت
آسمان و زمین مقدم کردانیدند و گفتند محمد رسول الله
بس معصیت ذریت آدم را بر دامن شفاعت ما بستند
ولقد ولسوف یعطیك ربك فترضی راه بی الحمان

بارا باید رفت و عذر همه مجرمان ماراهي بايد خواست وكار همه كاهلان
ماراهي بايد كرد گفت گاه مارا بقاب قوسين بساط افكنند وگاه
بستانه جفا ابوجهل فرستادند گاه شَاهِدًا وَّمُبَشِّرًا لقب دهند
وگاه مجنون وساحر وشاعر بشنوانند گاه خطاب لَوْلَاكَ لَمَا
خَلَقْتُ الْكَوْنَيْنِ اگر قدر تو نبودي ما عالم نمي افريدمي وگاه
گويند وَلَوْ شِئْنَا لَبَعَثْنَا فِي كُلِّ قَرْيَةٍ نَذِيْرًا اگر خواهيم
چون تو در ديهي فرستيم گاه كليد همه خزاين بدين مجرم ما فرستند وگاهي
براي پيمانه جو بدر سراي يوشحمه جهود برند اي برادر راه مصطفي
عليه السّلام راهي است قهر با نواخت آميخته ونواخت با قهر آميخته
راه مصطفي چنانك منبر نهاده اند دار هم نهاده اند خواجه عطار
بدين اشارت كرده است رحمة الله عليه

مثنويات

ببايد دانت كردن زير فرمان :: كه جز صبر و خموشي نيست درمان
همه جز خاموشي راهي نداريم :: كه يك تن زهره آهي نداريم
كه دارد زهره در وادي تسليم :: كه بادي بگذراند بر لب از بيم
چنان گم كرده اند اين سرّ بي راز :: كه سر موئي نه بيند هيچكس باز
هزاران موي چون بشكافتم من :: طريق اين خموشي يافتم من
آه و بيك آدم در نقطه خاكدان نيازمند ست و معدن فقر تا ملاء اعلي

بتعجب مانده اند که از آدم علیه السلام عشق بازی عجب نیست
عجب ازین فرزندان ویست که در کشتی عنا می جهند و در زورق
بلا می نشینند و لسان لطف بر منبر فضل جواب ایشان میدهد
عجب طاریه که ایشان بط بچه اند و بط بچه را آشنا نباید آموخت

اینست که گوید — مثنوی

بچهٔ بط اگرچه دینه بود ،، آب دریاش تا بسینه بود

ای برادر بدان از ساغری که نتایج آب و گل شراب میخورند
کسی نیاموخت خوردن جامه خاص و عام طلک ازین در نگذشت
توانست
که بلی عباد مکرمون اما جامه عهد یحبهم و یحبونه هژده
هزار عالم جز آدمیان نکشیدند آری این حدیث نه شرابیست
که هر حوصله درکشد و نه سلطانی است که بهر جای فرود آید
و نه کلاهی است که هر سری را شاید و نه بادی است که بهر باغی وزد
عارفی برین معنی اشارت کرده است برین عبارت رباعی

ای کفر چه چیزی که فغان از تو برافتد ؛ اسم تو بر سند و از عین تو معاف اند
یک موی بتو راه نیابند ز عزت ؛ آنانکه در اسلام همی موی شکافند

بسم الله الرحمن الرحیم ، مکتوب بیست و نهم

حسب قضاء حاجات و نماز و دعاء درود در روز جمعه

اعز شمس الدین بداند که اگر پنجاه بار پای برهنه سر برهنه بصفت
شوق از مشرق بمغرب شوی واز وطن و دیار خویش بمکه
و مدینه روی چنان نبود که در حسرت نایافت این حدیث یکنفس
خود را باش داری حقا ثم حقا که هیچ ورد عزیزتر از خواندن
روزنامهٔ حسرت نیست کیست که ورد او خود این نیست اگرچه
سالک ملک آسمان و زمین است برین معنی خواجه عطار گوید
رحمة الله علیه

مثنویات

بسی سودا این تقویم پختیم ٭ کنون از خام کاری نیم پختیم
بسی اندوه گوناگون بخوردیم ٭ بسی بر خاک خفتیم خون بخوردیم
بسی چون عنکبوتان خانه رفتیم ٭ بسی همچون مگس افسانه گفتیم
گهی زنار ترسایان ببستیم ٭ گهی در دیر ترسایان نشستیم
بسی این درد را درمان بجستیم ٭ کنون از گریه دست از جان بشستیم
بسی گفتیم دل آرام نگرفت ٭ بسی رفتیم راه انجام نگرفت

ای برادر هر کو درین سرای روزنامهٔ حسرت در دست او نهادند
خطاب اِقْرَأْ کِتَابَکَ در حق او نقد گشت هر کرا قصهٔ
بخوان تو نامهٔ خویش را
درد نایافت در سینهٔ او نهادند هزار قیامت در باطنش برخاست
و... نام همت او بصاعقهٔ قیامت دادند ذوق محکش

قسم اول ... حقا ثم حقا ... فانتصب ... او نصب على المصدر ... حقا والتكرار للتاكيد

جنانيدند وهركرا از ايشان ظاهر بتصفيهٔ احوال باطن مشغول
كردند از دنياش باخرت بردند وهركز تا مكان و زمان بود
اين دولت نديده بودند كه در عهد مصطفى ديدند اكر مرغان
هوا بر فرق آن عزيزان نشستندی مرغان ندانستندى كه بر حيوان
نشسته اند يا بر جماد اين داني جيست ابناء آخرت كشته بودند بشخص
درين سراى بودند وبدل در آخرت تا در درد و دريغ آن روزكار
مي كذاشتند كه كي بود كه عالم بغزا شود تا ما جانهاء تشنه
را بتيغ اعداء دين بر فشانيم تا جنانك بباطن در آخرتيم
بظاهر نيز در آخرت باشيم عمر رضى الله عنه ببطحاء مكه بيرون
آمدى و در خاك غلطيدى بتضرع مرك خواستى وكفتى درلج
حراجي بايلمن از خلق نوميدم و در آنج خلق را از من مي بايد
خلق از من نوميدند نه مرا با ايشان باز كذار و نه ايشانرا بمن
جان من بركير تا از بند خويش و عهدهٔ خويش بيرون
آيم وانكه بيضهٔ اسلام را بشجاعت او نازش بود على
بن ابي طالب رضى الله عنه در اثناء مناجات دست بر محاسن
عزيز خود بنهادى و با صد شوق كفتى جرا بدبختى را بر ما
مسلط نكنى تا محاسن ما را بخون ما رنك دهد تا از بار خلايق

بقلب جماعة المسلمين بعضهم للبعض
ايضا اصل القوم و جمعهم

وبشجاعة

وشجاعت مردي خويش باز نهيم **قطعه**

هر كسي را كه در جهان درديست، درد او را بنزد او داروست

داروي درد دردمندان چيست، نظر لا اله الا هوست،

در اخبار معروفست كه كسي بود تا عزرائيل بوي رسد او جان

داده باشد چون عزرائيل بيايد او را بيند جان داده متحير

بماند خطاب بدو رسد كه اين بنده آرزو خدايي كرد داشت بما

طاقت انتظارش نبود از مصحف مجيد بشنو يَا أَيَّتُهَا النَّفْسُ

الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَى رَبِّكِ رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً

اي روح با قالب مانده واي قالب با روح درساخته سفر تمام

شد هر كسي بوطن باز آيند كه ماه نو اين به كه از آسمان خويش تابد

بيت

هرچند غريب بوده جاي ديگر، باز آي كه مه بر آسمان نيكوتر،

كار از سر گيريم روزگار روزگار خلوت است ووقت وقت آشتي

چگونه نخواهد بود رَاضِيَةً مَرْضِيَّةً ما از تو خشنود

وتو از ما خشنود سر اين معني است كه گفت **رباعي**.

نوروز بساط شادي افكنده است، بلبل بگل شكفته سر عاشق گشت

آمين تم آنكه عهدها تازه كنيم، بر آنچه براي صنم كذشت آنچه گذشت

جوانمردان آن درگاه بیشتر از دنیا بیرون روند بادرد جگر بیرون روند از حسرت نایافت گفته‌اند بزرگانست که اندوه نایافت این حدیث نزدیک کار افتادگان تمامتر از شادی یافتست

رباعی

آنرا که بقاء او ازوی باشد ؛ حیران شده در لقاء اوی باشد
پیوسته توجه دل خستهٔ او ؛ در کعبه و بت خانه بدوی باشد

روز فتح خیبر رسول صلی الله علیه و سلم یکی را دید از یاران بر غالهٔ گوش کرفته می کشید بجانب عبد الله عمر نظر کرد و گفت یا ابن عمر این اسیری بر غاله می بینی در دست آن مرد گفت می بینم یا رسول الله گفت در امت من آزاد مردان خواهند بود که بقیامت بیایند هفت درکهٔ دوزخ در دست شجاعت ایشان اسیرتر از آن بزغاله باشد که بر دست این مرد دوزخ را با هوا کار دست و با کوشت و پوستی که از حرام رسته بود با قدم صدیقان و تقوی متقیان نیارد جنید این بزرگان که شمهٔ از حکایت ایشان میشنوی نه از پیغامبر بودند نه فرشتگان بلکه همچو ما بودند ادمیان ایشانرا آرزومندی حدیث خدای دامن بگرفت و بنیاز خود در آن آرزو ...

ودعوی

ودعوی خویش را برهان ثابت کردند تو نیز همین کن اگر
سیم نداری که نفقه کنی عمر داری بجای سیم در کار دین صرف کن
تا هیچ چیز ترا دامن نگیرد وقدم در وفاء عهد دین نه تا هیچکس
در تو دعوی نکند وهرچه ترا حجاب راه دین است از پیش بر
گیر دیرست که گفته اند که این راهی است که جز بهلاک خویش
منزل نتوان رسید منزلگاه در دین هلاک نفس تست هلاک
خود را میان دربند وقدم در راه نه یا رحمت خویش از میان
دین داران بیرون برو راه بگذار تا مردان در گذرند مثنویات
زخود بگذر وقدم در راه دین زن : هست این نفس کافر بر زمین زن
تو گر مرد رهی در ده فرو شو : قدم در نه فناء راه او شو
گرت گویند سر در راه ما باز : برین شادی تو دستار از سر انداز
اکنون که مرد این کار نیستی چه کنی دست در فتراک مرد این راه
زن خود را بدو بر بند که همه کس از مادر سلطان زاید در هر عصری
سلطان یکی بود دیگران همه در ظل دولت او روزگار گذرانند
ای برادر اندوه دین نه اندک کاریست اندک شنیده سلیمان پیغامبر
را علم هرچه در ثقلین بود از انس وجن و وحوش وطیور
معتاد مملکت او بود در طلب دین می سوخت وهرچه داشت

قربان بردار

براي الله وه دين داشت نكرتا نكويي كه دنيا در صحبت
سليمان پيغامبر بود حاشا وكلا بلكه خدمت او بود نه در
صحبت او ميان صحبت وخدمت فرق بسيارست درياها
آتشين بايد گذاشت تا از خدمت بصحبت رسي جون
صوت آن مور بشنيد باد را بفرمود تا تخت او را آنجا
بنهاد و جهل هزار روز با آن مور بنشست و از وي اسرار
صمديت مي شنيد تا بداني كه خداوند را سبحانه تعالي با امريد كان
خويش سرها است كه هر كس بدان وقوف نيابد واگر كسي را
اين اشكال افتد از قرآن بشنود يُسَبِّحُ لِلَّهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ
وَمَا فِي الْأَرْضِ و ديگر فرمود وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا
يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ يا خود مدعي نخوانده باشد وَمَا يَعْلَمُ
جُنُودَ رَبِّكَ إِلَّا هُوَ نقلست كه داود پيغامبر در محراب بود موري
در پيش وي بگذشت دست فراز كرد تا او را از موضع سجود دور كند
آن مور بانگ برآورد كه يا داود اين جه تصرف است كه تو آورده كه گفتار
ما بر درگاه خداوند كم از آن نيست داود پيغامبر عليه السلام بناليد
گفت بار خدايا با خلق بكدام سرمايه زيم خطاب اهل تقوي را
شعار خود سازي تا كسي از تو رنجه نگردد در اجرام اصل خيلي حقير كه با

در ستر خلوت نکر اکر ما بمور خطاب کنیم کہ از قباء سیاه خویش
بیرون آی چندان شعاع توحید سر از سینه آن مور بر زند کہ
موحدان عالم خجل کردند سر این معنی بود کہ حضرت رسالت
در دعاء خود کفتی أرِنَا الأَشْيَاءَ كَمَا هِيَ آفرید کار خود بمن
چنان نمای کہ هستند موسی را علیه السلام در چناجانی کر می
بود چنانکہ روز دیکر در خماران مانده بود در خاطرش کذشت
کہ هیچ آفریده را این دولت تواند بود کہ دوش با ما رفت در حال
جبرئیل علیه السلام در رسید کفت ای موسی درین بیابان مارا
کسی است کہ دلهاء صدیقان را علاج کند چون موسی آنجا
برسید صفدعی را دید در آب بانک میکرد چون موسی را دید کفت
یا موسی دیر است تا من منتظرم توام تا نهال بنداشت از
دلت بر کنم زینهار بر خویشتن خطبه یکانکی مکن کہ دوش
هر هدیه کہ از حضرت حق بتو رسیده است ممر آن هدیه ما بودیم
اول بما عرضه شد بس بتو رسید نکر تا بار دیکر بر خویش آن خطبه
نکنی آری ای برادر حضرتی است کہ بعضی را بدوزخ ادب کند
و بعضی را بموری و بعضی را بضفدعی چون موسی علیه السلام

ضفدعی
غوک

شقشقه روی بدید دانست کہ کیا شنه و حوا است کلاه از سر بانداخت

وگفت ای کمانشه وحق تو مرا بهمی یاری ده وقصه این
درد واندوه ما عرضه کن چنانکه گفت مثنویات
زعزت عقل وجان حیران بمانده، خرد انگشت در دندان بمانده
دری ملارونس شد نتوان گشادن، که انگشتی برو نتوان نهادن
نه انگوری رود دینی راز آگاه، نه آن کامد خبر دارد ازین راه
چنان گم کرده اند این سر بی راز، که سرمویی نه بیند هیچکس باز
درخبر ست هر که روز جمعه صد بار بر پیغامبر علیه السلام درود
دهد حق سبحانه و تعالی صد حاجت آن بنده را روا کرداند هفتاد
حاجت دنیاوی وسی حاجت آخرت یاسی حاجت دنیا و
هفتاد حاجت آخرت درود همین گوید اللّٰهمّ صلّ علی محمّد
عبدک وحبیبک ونبیک ورسولک النبی الامی وعلی
اله وبارک وسلم درنسخه بزرگانست هر که در شب ادینه دو رکعت
نماز کند هر چه بخواهد بخواند چون از نماز فارغ شود هزار
یکبار این کلمات را بخواند حق تعالی جمله مهمات او را کفی
کرداند کلمات اینست بسم الله الرحمن الرحیم آمنت
بالله العلی العظیم وتوکلت علی الحی القیوم چون
هزار یکبار خوانده باشد خواجه یعمر و فکر نجی و خواجه حبیب

مسدود

عجمی

عجمی را شفیع آرد هر حاجتی که دارد حق تعالی بر آورده
و در هر شب جمعه باید که صد بار این درود مذکور بگوید و مواظبت
نماید اللّهمّ صلّ علی محمّدٍ عبدک و رسولک النّبیّ الاُمّیّ
و علی آله و بارک و سلّم فواید بیارست بسم اللّه الرّحمن الرّحیم
طلمتو. بودم در معالجت و نماز و دعا در روز آدینه برای
دفع درویشی و حصول نیکبختی و یافتن خلعت های دینی
و دنیاوی برادر اعز شمس الدّین بداند که هر معاملتی که از درگاه
عزّت قرآن جواز ندارد بی حاصلست و هر خواستی که فتوی
نبوّت بر آن ناطق نیست همه باطلست و هر دلیلی که در راه
دین بجز از دین بود همه محض ضلالتست و هر استعانتی که
در راه دین جز از دین خواهی همه مردودست مَن اَدخَلَ
فی دِینِنا ما لَیسَ مِنهُ فَهُوَ مَردُودٌ و تا معاملت تو
با خلاص نبود از عالم قرآن جواز نیابد و محل اخلاص
دلست پر در دهر کجا نسیمی از اخلاص یافته شد عزّت قرآن
بشارت دادن گرفت چه در حق جن و چه در حق انس
قَالُوا اِنَّا سَمِعنَا قُرآنًا عَجَبًا یَهدِی اِلَی الرُّشدِ فَآمَنَّا
بِهِ ... هم در دها اهل طلب قرآنست و نُنَزِّلُ مِنَ القُرآنِ

یعنی هر که در آرد در دین ما چیزی که نیست از آن پس او مردودست

گفتند بدرستی که شنیدیم ما قرآنی عجب را که راه می نماید براستی پس ایمان آوردیم به

ما هو شفاء ورحمة للمؤمنين وراه بر سالکان دین قرآنست که یهدي الی الرشد وچون قرآن براه بری بر کسي آشکارا شد اگر کوه قاف ست بپیوند سینه وی بود صورت خشوع کرد که لو انزلنا هذا القرآن علی جبل لرأیته خاشعا متصدعا من خشیة الله وهر علمي که جواز از قرآن ندارد بند راه دین است وهمه نابینایي است وآفتاب قرآن که از برج قلم تابد بر آسمان دل تابد که ان في ذلک لذکری لمن کان له قلب او القی السمع وهو شهید ه ونیز اینرا است گفته است رباعی

جون رهبر شرع بوده آید، معشوق ترا در بر آید،
می ره روشرع را زمعشوق، تاجي زقبول بر سر آید،

مردان این راه خداوندان ارواح اند سخن ایشان زندگاني است وحیات خلایق از صفا اندرون ایشانست وقرار عالم از همت جوف ایشانست ورافت اهل این سرا از ثمرات شجره مهر ایشانست اعمال ایشانرا علت نیست واحوال ایشانرا اتراج نیست واقوال ایشانرا خرد نیست وعلم ایشانرا آفت نیست تا بتیغ انکار هر چه را اسم ورسم بدان رسد سر بی بندلي

وسلمت در

وساحت دل را از هرچه معلوم و معلول است خالی نکنی
جشمهاء حکمت از قعر دل تو در ظهور نیاید ذوق علم حقیقت
نیابی خواجه عطار رحمة الله علیه گوید مثنویات

دل بی نور را در یاء دین کن، حدیث وحی رب العالمین کن،
دمی در عالم قدسی قدم زن، بکیر آن حلقه را و بر حرم زن،
جو عیسی در سخن تیغ زبان شو، صدف را بشکن و کوهر فشان شو،

وهر دلی که امروز بینا اند فردا هم بینا شود از قرآن مجید
بشنو وَمَنْ كَانَ فِي هَذِهِ اَعْمَى فَهُوَ فِي الْاٰخِرَةِ اَعْمَى
هرکه نابیناست امروز از معرفت حق فردا نابینا بود از
رویت حق عزیزی راست مثنویات

اکر عهد ازل را آشنایی، ازان حضرت جرا کیری جدایی
بمعنی باز جانرا آشنا کن، سزای قرب دست بادشا کن،

ای برادر آن روز که ناقدان دلها را بر سنک نقد زنند و آنچ
درون سینهاست بر صحرا آید و امناء تحقیق را ببرد لها،
کمایند تا هر جیزی از هر باطنی بمحفل قیامت بیرون دهند
و کویند بار خدایا هیچ جیان ای ذرة، وفا عهد ندیدم خطاب آید
خطاب که مَنْ لَا عَهْدَ لَهُ و هر سینه که نه در ان وفا عهد دین

ما نیست از ما باز ماند باز ماندنی که هر کز نش باز ندهیم چنانکه

کفته است ابیات

نقد تو چون ترا بر انکیزند؛ جمله در کردن تو آویزند؛

بوته خود کوید تجی بادو دی؛ که زری یا مس زر اندودی؛

و نشان آن باشد که در هر لحظتی این داغ بر دل و دیدۀ ما

دهند که ای بی وفا با ما چنین کنند و عهد ما چنین بر برند

اکر تو آن ما نه ما باری جز آن تو نیستیم و اکر تو عهد ما بشکستی

ما بنعمت قدیم بر سر وفاء خویشتیم اکر از بندکی خود غمناک

نیستی ما بنیک خداوندی خویش ترا شاد کننده ایم و بنعمت کرم

قدیم نوازنده رباعی

هر دم که به بیخودی همی شاد بود، واندر دلش ستم داد بود،

اندر نظر شاه کند بی فرمانی، بی شرم کسی که آدمی زاد بود،

ای برادر خیز که جای ایستادن نیست و روی بدخویی کردن نیست

و در آفت ذل خود بدیدن عزت نیست و جز بر درگاه شاه راه

تقدیر سجده تسلیم افکندن حیلت نیست هر کز کس را بر چنان بوده

هوا سود نیست و هر کز کسی را از متابعت سنت مصطفی علیه السلام

زیان نیست مناجات

بشکستی

نظر نظر

خدایا تو

خدایا نور دل همراه ما کن ،، محمد را شفاعت خواه ما کن ،
دلا جان افدای راه او کن ،، بتقوی روی در درگاه او کن ،
بعقبی دم بوصف پاک او زن ،، بدنیا دست در فتراک او زن ،
الغرض هر معاملتی که نه بعلمست باطل است و هر ریاضتی و مجاهدتی
که نه بفتوی شرع است ضلالت است و دین و مذهب شیطانست
و همه ابواب سعادت بمحض المعرفت از علم توان شناخت و کشف
کبریای دین و سلطنت عز اسلام و عزت دعوت انبیا و معرفت
آلاء و نعماء بار خدای و مراتب عصمت معصومان و تفاوت
درجات مقربان و سر فطرت ذریت آدم و سر معایب معیوبات
و حقوق اهل ایمان و تعظیم شرایع و امتثال اوامر و اجتناب از نواهی
این همه بواسطه علم توان شناخت و در میدان علم توان یافت تا مرد
از تیه جهل خویش بیرون نیاید و قدم در میدان علم ننهد با این همه
سعادتها ایمان در وی پدید نیاید و هیچ چیز بدرگاه خدای تعالی
دشمن تر و خوارتر از صفات جهل نیست و هیچ راه بر درگاه
خدای تعالی نزدیکتر از راه علم نیست وَالْعِلْمُ بَابُ اللّٰهِ
الْاَقْرَبُ وَالْجَهْلُ حِجَابُهُ الْاَعْظَمُ حِجَابًا بَيْنَكَ وَبَيْنَ اللّٰهِ
بجنانک علم میدان همه سعادتهاست جهل وادی همه ضلالتهاست و امارت

شقاوت از وادی جهل بدید آید و این جهل وادی است دروی
بنات استیلای کفر و تخریب بنیاد ایمان و تهاون احکام شرع
و آشنایی شیطان و بیگانگی از متابعت انبیا و صدیقان روید
و این همه بدبختیها و صد هزار چندین دیگر از صفت جهل
بدید آید خواجه عطار رحمة الله گوید مثنوی

ز تو بینی که در نوی باک و مجرد ٭ نه است ره راست بجز نور محمد
اگر راه محمد را چو خاکی ٭ دو عالم خاک گردند زپاکی
و اگر نه فلسفی کو دور می باش ٭ ز عقل و زیرکی مهجور می باش
بعقل ار نقش این دیوار بندی ٭ میان کبر کان زنار بندی

نقلست که چون شیطان را داغ لعنت بر پیشانی بدید آمد آدم
پیغامبر علیه السلام گفت یا خداوندا این دولت حنا رغبت کردن
مبارک بباشد و جاهل را در کار عالم حسد کردن نرسد اکنون
علم شقاوت بدست کبر و هر کجا از فرزندان ما کسی است که قدمی
نه در میدان علمست یا نه در راه طلب علم است بر فتراک خود
بند تا زحمت وجود او از فرزندان برگزیده ما دور باشد اَلنَّاسُ
اِثْنَانِ عَالِمٌ اَوْ مُتَعَلِّمٌ وَسَائِرُ النَّاسِ هَمَجٌ لَا خَيْرَ
فِيْهِمْ گفت اهل حق در عالم دو صنف اند یا کسی است که بمنزل

همج مگس خرد

رسیده است

رسیده است تا کسی است که در راه است و می رود تا بمنزل رسد
هرچه ازین دو بیرون است هم ازان قوم الله که الا ان حزب
الشیطان هم الخاسرون ۵ همه سوار و پیاده شیطانند
ای برادر میکوید وجاهدوا فی الله حق جهاده ط در کوی
خویش قدم منه که در کوی تو ترا عشق خود بینی بکیرد بنکوی نکوی
عهد ما ای که عزیز کرده مایی افکنده بودی بر در ای قاییمی
دون همتی بوده نواخته مایی اگر، قدم در کوی خود خواهی
نهاد هر کز از زحمتها نرهی و اگر دوست داری که در کوی خود
خواهی بود سرمایه بزیان آری و هر کز سود نکنی سوخته کفته است

رباعی

با عشق جمال ما اگر هم نفسی ... یکحرف بس است کر بدین در تو کسی
تا با تو توئی تخت در مان نرسی ... در ما تو کهی رسی که از خود برسی

ای برادر هوا نفس خویشتن را بر بساط مجاهدت بعلم جمع کن
و سر نفس بی فضول را بکارد ریاضت بحکم شرع ببر و شکم پر آرزو
را بدشنه کرسنکی پاره پاره کن و پیراهن مسلمانی را در پوش حقا
ثم حقا که کسی را بر خویشتن سود نکرده است و کس بجد ابری
زیان نکرده است هیچ چیز نزدیکتر تو از جان عزیز نیست اگر

ع اناوا کاه است بدرستی که گروه
شیطان ایشان زیانکارانند ۵

بر گاین حدیث داری اول قدم بر جان خود نه و از خود نه مترس

که بعده همه حیات در حیات است   رباعی

موقوف اگر بجان بمانی مانی ؛؛ زیرا که جو در عالم جانی جانی ؛؛

این نکته اگر نیک بدانی دانی ؛؛ هر چیز که در جستن آنی آنی ؛؛

کمال طالب در طلب آن بود که هستی در مطلوب را مسلم دارد

و همه هستی خود از راه بردارد کار افتاده گفته است بیت

بلطفی این از راه وجودم   بردار تا رحمتش ز راه تو کم کند ؛؛

فرداعا شقان جمال او در بهشت انگشت گزان روند و در دوزخ

انگشت زنان روند در بهشت ذکر شان القهار الجبار

باشد و در دوزخ ذکر شان الحنان المنان باشد از انک دیده اند

که قهاری او از نعمت حجاب سازد و رحمت او از آتش سوزنده

بوستان کند چون در شاهد بدیدند که نعمت این جهان را حجاب

اهل نعمت کرد تا در غلبه نعمت از منعم محجوب شدند و دیدند

که در عین آتش خلیل را بحضرت خود مکاشف کرد این تا آن

آتش بروی گلستان گشت اینجا دانستند که نعمت بی دوست

هلاک و نقمت است و آتش دوزخ با دیدن فردوس اعلی است

رباعی

زان زیاده

زان باده نخورده ام که هشیار شوم، وان مست نه ام که باز بیدار شوم،

بکجام تجلی جلال تو [illegible] شم، کز لذت آن غرقۂ دیدار شوم، بجلوات بوشم

در روز ادینه بوقت جاشت جهار رکعت نماز کند در هر ادینه

یا در هر ماهی یا در هر سالی یکبار باید که ترک نکنند اصلا و نحو ایند الله

هر رکعتی فاتحه یکبار و آیة الکرسي ده بار و قل یا ایها الکافرون

ده بار و قل هو الله احد ده بار و قل اعوذ برب الفلق ده بار و قل

اعوذ برب الناس ده بار جون سلام دهد هفتاد بار بگوید استغفر

الله و هفتاد بار بگوید سُبْحَانَ اللّٰهِ وَلا الٰه والحمد لله لا اِلٰهَ اِلَّا

اللّٰهُ وَاللّٰهُ اَكْبَرُ وَلَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ الْعَلِيِّ الْعَظِيْمِ

کفته اند هر که این نماز بگزارد درویش نگردد و بدبخت نشود و همه

خلعتهاء دینی و دنیاوی بیابد و اکر خلق آسمان و زمین جمع

شوند ثواب این نماز نتوانند نبشت و بقولی دیکر آمده است

که هر که روز آدینه بیش از نماز غسل نیک بکند و جامه ستره یا نو

در پوشد جون نماز ادینه بگزارد با هیچکس سخن نگوید صد بار

این دعا بخواند بس سر بسجده نهد همه مرادها دینی و دنیاوی بیابد

انشاء الله تعالی دعاء اینست بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ يَا اَللّٰهُ

يَا رَحْمٰنُ يَا رَحِيْمُ يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ لَا حَوْلَ وَلَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ

الْعَلِيُّ الْعَظِيْمِ يَا حَيُّ يَا قَيُّوْمُ يَا حَنَّانُ يَا مَنَّانُ يَا قَدِيْمُ
يَا دَائِمُ يَا فَرْدُ يَا وِتْرُ يَا اَحَدُ يَا صَمَدُ يَا لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُوْلَدْ
وَلَمْ يَكُنْ لَّهٗ كُفُوًا اَحَدٌ يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ يَا نِعْمَ
الْمَوْلٰى وَنِعْمَ النَّصِيْرُ بِرَحْمَتِكَ يَا اَرْحَمَ الرَّاحِمِيْنَ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ سلوک بود بلم در ذکر لباس
برادر راستین شمس الدین زینه الله بلباس اجابه بداند که مشایخ
آن قصه حرید ان احلیت و زینت بمرقعات بفرموده اند خود
نیز کرده [illegible] ان خلق علامت شوند و جمله خلق پاسبان
ایشان کردد اگر یک قدم بر خلاف نهند همه زبان طامت بر ایشان
دراز کنند و اگر خواهند اندر ان جامه معصیتی کنند شرم
دارند در جمله مرقعه زینت اولیا خداوند است و پوشیدن آن
سنت است ابن عباس گوید رضی الله عنه حضرت رسالت در
صوفی پوشیده نقل کرده است که بر وی دوازده پیوند بود که بعضی
ازان پوست بود و همچنین صدیق اکبر در صوفی پوشیده نقل کرده
است که بر وی نیز دوازده پیوند بود که بعضی آزان پوست بود
و همچنین عمر رضی الله عنه نقل فرموده است در صوفی پوشیده که سیزده
پیوند بود که بعضی ازان پوست بود و از شیخ ابو علی سیاه

[illegible]

رحمة الله پرسیدند که پوشیدن مرقع کبود را مسلم بود کفت آتش
را که مشرف مملکت خداوند بود چنانکه اندر جهان هیچ چیز
دیده ور شونده
نرود آن روز از احکام و احوال الا که وی را خبر کنند اما انکه
رنک صافی دارند و بتکلف بدو زنند برای انکه برایشان کمان
توانکری برند که در تقلب حق تعالی دوست دارد درویش
توانکر نمای را و از میان رنکها کبودی و عودی بر کیرند که آن
جامه مصیبت زدکان و غمکینان است و تیره ترین رنکهاست
که روزکار ایشان اکر اندک مایه ضایع شود بسبب غفلتی که در
خاطر در آید که از حضور حق غایب شوند معیشت ترا جامه
کبود پوشند و دیکر رنکها را بعد از چند روز شستن حاجت آید
و ایشان بران نپردازند که اکر بران مشغول شوند از اوراد
اوقات خویش باز مانند جامه عودی برین سبب دارند تا
بمدتها بشستن حاجت نیاید و از رنکهاء دیکر رعونت خیزد
مکر ازین رنک که این رنک پیوسته اندوهکین و شکسته دارد و در جامه
خشن معانی است یکی انکه پارسی خشن درشتی باشد یعنی هر که
درشت یعنی سخت
در پوشد بعلازان در باید پوشید که همه درشتیها با نفس بجای
آورده باشد و چنانکه درشتیها آن راست است وجی ناب و کر

رعونت
زیبایی و سرکشی

باطن او همچنان با حق تعالی راست و بی تاب باشد که بهیچ
کس و بهیچ جای دیگر باز ننگرد و بهیچ ناکامی تاب و پیچ
در وی بدید نیاید و دیگر آنکه سنت مشایخ ما تقدمست داشتن
آن رضوان الله علیهم و اما جامه سپید کسی را شاید که جامه
عمر خود را در صابون ریاضت و انابت شسته باشد و صحیفه دل
خود را از نقش یاد اغیار و هوا نفس پاک و صافی کرده باشد
وجامه کبودی کسی را شاید که دار د نفس مقهور کرده باشد و بتیغ
مجاهده گردن او بریده شده و در ماتم نشسته وجامه عودی
کسی را شاید که در حضرت حق چندان مستغرق و مشغول
باشد که بشستن آن نرسد وجامه ازرق صافی آسمان گون داشتن
کسی را مسلم است که بهمت عالی از عالم سفلی برگذشته باشد و
بعالم علوی رسیده و آسمانی همت شده وجامه صوف کسی را مسلم
است که صوفی باشد همه مطالبها در دین و دنیا از خویش باز کرده
و همه سنتها و اداب بجا آورده باشد وجامه نمد پوشیدن کسی
را مسلم است که از مقام حریت بیرون آمده باشد و تصرف خلقیت
در وی هیچ نمانده باشد زیرا که تصرف در زده و بافنده و ریسنده
برین جامه نرسیده است و نفس را زیر قدم آورده باشد و مالیده

زیرا که

زیرا که غلط زیر قلم مالیده باشد و اما جامه سیاه کسی را شاید
که از همه مقامات و منازل راه حق برگذشته بود و بانتها کار که
إِنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ اشارت از آنست رسیده بود و
بدرستی که بسوی پروردگار تو نهایت است
هیچ حجابی حجاب نمانده بود میان او و حق چنانکه گفته اند مصراع
دانی زپس سیاه رنگی نبود ٭ اَلْفَقْرُ سَوَادُ الْوَجْهِ ازینجا
معلوم شود اگر تامل کنی خواجه سنایی گفته است علیه الرحمة مثنوی
این همه رنگهای پر نیرنگ ٭ خم وحدت کند همه یک رنگ
با سیه باش چون تو یک یزد ٭ که سیه هیچ رنگ بر نپذد
تیش آتشی که دل جو بیت ٭ طالبش سوخته سیه پوشیست
زنگی زشت با بلا جو یی ٭ خوش دلی یافت در سیه رویی
راز دل گر همی نخواهی فاش ٭ با سیه رویی دو عالم باش
اما جامه فوطه کسی را مسلم است که بیوسته باطن خویش حاضر
تواند داشت و باز ذکر تواند بود چنانکه تننده و بافنده فوطه را
حضوری عظیم باید که خاطر هیچ جیز از دنیاوی نگران نباشد
و جامه هزار میخی داشتن برای آنست تا دیر بدرد و چون
بدرد از همه فرو نشود بر ٭ تها بجامه دیگر حاجت نباید و بیشتر
مشایخ دلق هزار میخی داشته اند و در داشتن آن ریاضت است

که دشوار باشد گرانی آن کشیدن چنانک امیر المومنین
عمر رضی الله عنه پیراهنی داشت هژده درمسنگ را تا وقت خلافت
هژده من شده بود و شیخ ابو سعید ابو الخیر رحمة الله پیراهنی
داشت در ابتدا حالت تا بانتهاء حالت بیست من شده بود و این
جامه کسی را مسلم است که نفس خود را بهزار ضربت ناکامی نامرادی
ده باید و بزخم مجاهده بسوزن کوفته و خسته کرد و نهاد
خود را بسوزن نامرادی دوخته باشد اما جامه مرقع
و ملمع نیست که پارهای بی رنگ بدوزند روایت کرده اند از عایشه
رضی الله عنها که پیراهن خویش را از پرکالهای رنگ برنگ بعضی
سپید و بعضی سیاه و غیر آن بشته می دوخت حضرت
رسالت پناه در آمد گفت چیست یا عایشه گفت پیراهن پیوند
میکنم گفت احسنت یا عایشه هیچ جامه نگذاری تا پیوند
نکنی در جمله جامه ملمع کسی را مسلم است که بوشد که از جمله
پراکندگیهاء نفس و خاطر او بجمعیت بدل شده باشد
و مقامات گذشته بود و از هر مقامی و منزلی نصیبی و بهره
یافته و از انوار حالات لمعه یافته و جیب بر جامه
دوختن سنت است و از جانب جیب برای آنست تا دست

دارد

راست آسان فرود توان کرد در کلام مجید در حق موسی
علیه السلام آمده است وَاَدْخِلْ یَدَکَ فِي جَیْبِکَ تَخْرُجْ
بَیْضَاءَ وهر جامه که دو زند این طایفه با جیب دو زند
که در وي فواید است تا بوقت حاجت شانه وچیزهاء
دیگر دروي نهند اما لبایچه وفرجي داشتن سنت است که
صحابه قبا ولبایچه بسیار پوشیده اند وفرجي کسي را مسلم است
داشتن که جامه وجود خود را چاک کرده باشد وبود و
هستی خویش را زیر ... ده باشد واز بار دنیا ونعیم
آخرت فرجی یافته باشد ودر راهِ حق تعالی هر دو را ترک کرده
باشد وجامه دوتو داشتن سنت مشایخ وعلماء سلف است و
گفته اند که خرقه پوشنده اولي تر آن باشد که دوتو باشد اما
آستین فراخ کردن سنت صحابه ومشایخ ما تقدم است
براي آنکه تا بوقت وضو ساختن وکاري کردن آسان باز تواند
نوردید واگر خواهد سجاده یا چیزي دیگر نهند در آستین
تواند نهاد وفراویز ... بر سر آستین وپاي دامن جامه کردن
سنت است واین کسي را مسلم است که ظاهر وباطن یکسان بود
وهیچ پریشاني از بیرون بدو راه نیابد وامانی وحصنی یافته

اعنی دراید دست خود در گریبان خود بیرون آید سپید

فرجي
فراخي

حصین
نگاه‌بانی

باشد از دست نفس و مکر شیطان و غضب حق تعالی و داشتن
کلاه زیر دستار سنت است و کلاه دو تو از برای آن دارند
تا از عرق جرب نکردد و بزودی ریمناک نشود و اما کلاه
دو ترکه کلاهی باشد بزرک مشایخ ما تقدم را از ابتاج مانند
کرده اند داشتن کسی را مسلم است که بی دستار بر سر نهد
و از همه علایقها و بندها مجرد و فرد باشد و از پیوندها طاق
باشد و از خدمت و صحبت خلق و قبول و رد ایشان
فارغ شده باشد و اما دستار بر سر بستن سنت است
و سنت است که مشایخ و علما و فقها دستار باز پس نمازند و در
نقل آمده است که پاره در پیش فرو گذاشته بود و پاره از پس
انداخته یعنی بر دوش انداخته بود گفته اند ریشه دستار
باز پس انداختن کسی را شاید که جمله آرزوها و هواهای
دنیا پس انداخته باشد و از پیش بر گرفته و این جز مشایخ
را نشاید اما ریشه در پیش انداختن کسی را شاید که مطلوب
خویش یافته باشد و در بر گرفته و با آن آرامیده اما پوشیدن
چرم در مطالع این بیچاره نیامده است از آن نبشته نشد
چون این مقدار معلوم شد اکنون بدانکه چرا آن را خرقه

بپوشند

بپوشند از دست پیری نشاید جامهٔ ازرق و صوفیانه پوشیدن
و بر سر سجادهٔ ازرق نماز گزاردن و نشستن و گفته اند جوانان را
بیش از خرقه پوشیدن هیچ جامه لایق تر از جامه فوطه یا گلیم
یا ازار نباشد اما آن پوشیده که مرید را خرقه پوشاند باید که
مستقیم الحال باشد که از جملهٔ فراز و نشیب طریقت گذشته
بود و ذوق احوال چشیده و مشرب اعمال یافته و قهر جلال
و لطف جمال دیده و مشرف بود بر حال این مرید که
اندر نهایت او بکجا خواهد رسید از راجعان خواهد
بود یا از واقفان یا از بالغان که مشایخ این حدیث طبیبان
دلها اند چون طبیب بعلت بیمار جاهل بود بیمار را بطب خود هلاک
کند از آنچ پرورش وی نداند و خطر کارها نشناسد و غذا
بیمار از اشربهٔ مخالف علت او سازد از بنجاست فتوی ع
اَلشَّیخُ فِی قَومِهِ کَالنَّبِیِّ فِی اُمَّتِهِ و شرط پوشیدن مرقع
کفن بود امید از لذات حیات منقطع کرده اند و دل از راحت
زندگانی پاک کنند عمر خود جمله در خدمت حق وقف کنند و بکلیت
از هوای خود تبرا کنند و انکاه آن پیر او را بپوشیده خرقه عزیز
کرده اند این بود کیفیت و هیئت لباس این طایفه که در مکتوب

یا از
بطبابت
بیزاری

کنجید اما کر وهمی خرد اندر هست و نیست لباس تکلف نکرده اند
اکر خدای شان عبایی داد بپوشیدند واکر قبایی داد بپوشیدند
واکر برهنه داشت برهنه ماندند ای برادر چنان که طاعت
دشمنان محبوب نیست زلت دوستان در حساب نیست شاهد
بوین قصه آدم وابلیس است واکر کویی وعصی آدم چه بود و
عصی چه نکری تو بتاج بذ کواری که ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ
نکر ای برادر آدم از برک درختان بهشت مرقع ساخته
بود دروی در سفر خاک داشت، عصا درخور بود از وعصی
عصاش ساختند که درویش را مرقع وعصا زیبا بود ای برادر اسرار
ربوبیت از انجا روی نماید که عنقاء عقول الخابر وهم
بیفکند ازینجاست که کفت مثنویات

ای خرد در راه تو طفلی بشیر :: کم شده در جست وجوی عقل پیر
ای خرد سرکشته اندر راه تو :: عقل را سرمایه کم راه تو
ای برادر اسرار غیب است والا مشتی خاک را این اهلیت از کجا
بود که پاکان حظایر قدس الله پیش وی سجده کنند وان یکی را
بسربان زده لعین ابد کنند سر اینست که کفت بیت
عرش و عالم جز طلسمی بیش نیست :: اوست بس این جمله اسمی بیش نیست

در نکر این عالم وآن عالم اوست غیر او دیگر اگر هست آن هم اوست
ای دریغا هیچکس را نیست تاب دیدها کور و جهان پر آفتاب

بسم الله الرحمن الرحيم مكتوب نود دوم در ملامت

احبابه دوستان

برادر اعز شمس الدین اکرمه الله بمتابعت احبابه بداند
که طایفه از بزرگان راه ملامت بسیارند واهل مخصوص
اند بملامت خلق از جمله عالم خاصه بزرگان این امت
وسنت خداوند با دوستان وطالبان خود همچنین رفته
هرکه همه همت بوی کند عالم را ملامت کنند وی کوید
وملامت بر سر عشق یکی راست رفتن در دین است
چنان بود یکی کار خود میکند ودر دین خود راست می رود

ذرلز

ومعاملت را نگاه میدارد خلق او را ملامت کنند واو
اندر همه احوال بر سر رشته خود باشد وبهر نام که خوانند او را
همه یکی بود چنانک رسول علیه السلام که پیش رو محبان
ومقتداء اهل ایمانست تا وحی بنامده بود واین حدیث نگفته
نزدیک همه نیکنام بود وبزرگ محمد امین گفتندی چون
خلعت دوستی ووحی بر سر وی کشیدند خلق زبان ملامت
برو دراز کردند یکی گفت کاهن است طایفه گفتند شاعر است

کاهن
الکزکوا

وگروهی گفتند کاذب است دیگر گفت مجنون است او را بدین
التفات نه و نوع دوم ملامت قصدی است و آن آنست که یکی را
جاه خلق بسیار پیدا آید و اندر میان ایشان نشانه گردد خواهد تا
خود از ایشان فارغ گرداند و بحق مشغول ماند بتکلف راه
ملامت خلق گیرد بکاری که شرع را زیان ندارد چنانکه روایت
کنند که عثمان رضی الله عنه روزی از خرماستان خویش
اندر می آمد پشتواره هیزم بر سر نهاده می آمد و در آن وقت
چهار صد غلام [illegible] داشت گفتند یا امیر المومنین این چه حال
است تو خلافت [illegible] غلامان گفت اجرب نفسی
نفس خود را تجربه می کنم تا جاه خلق او را از هیچ کار باز ندارد
و نیز از خواجه ابو یزید بسطامی رحمة الله می آرند که از حجاز می آمد
اندر شهری آوازه اندر افتاد که بایزید می آید مردمان انبوه باستقبال
بیرون آمدند و باکرام در شهر در آوردند بمراعات ایشان وقتش پراگنده
گشت چون ببازار رسید قرصی از آستین بیرون آورد و خوردن
گرفت ماه رمضان بود همه خلق بدان از وی برگشتند تنها بماند با مریدی
که برابر بود گفت دیدی بیک مسئله شرع کار کردم همه خلق مرا رد
کردند و نوع سیوم ملامت ترک است و آن چنان بود که کسی را کفر

وضلالت

وضلالت دامن گیرد ترک شریعت کند ودست از متابعت سنت
بدارد وگویند این راه ملامت است ومن ملامتیم این ضلالتی است
ظاهر باشد وآفتی بزرگ چنانکه اندرین زمانه بیدا شده است
مقصود ایشان از رد خلق قبول خلق باشد زانچه اول باید
که کسی مقبول الخلق بود تا قصد رد ایشان کند بفعلی و چون کسی
قبول نا کرده بتکلف رد کردن ایشان بهانه بود مر قبول خود
را بزرگان گویند الملامة ترك السلامة . ملامت ترک سلامت
است چون کسی قاصد ابترک سلامت خود بگوید مر بلاها
را میان اندربندد از مالوفات وراحات تبرا کند بامید
کشف جلال مابود خلق از خلق نومید گردد والفتش از ایشان گسسته
شود بحق بیوسته گردد پس آنچه روی همه خلق عالم بران بود
وان سلامت است مر اهل ملامت را پشت بران باشد تا
همت شان خلاف همه خلق باشد و مر خداوندان محبت را
در ملامت مشربهاست که ایشان دانند که تا گویند الْمَلَامَةُ
رَوْضَةُ الْعَاشِقِيْنَ وَنُزْهَةُ الْمُحِبِّيْنَ رَاحَةُ الْمُشْتَاقِيْنَ
وَسُرُوْرُ الْمُرِيْدِيْنَ ازانچه اندران آثار قبول است و مر طالع لیار خویشی
وی کران علامت قربت و همچنان که همه خلق بقبول خلق نزدیکی

خورم وشاد باشند ایشان بردۀ خلق خورم وشاد شند
وهرچند که مفلسی امیدوارتر باشد روا بود که در خرابات
آن بدید آید که در کعبه نیاید سحرۀ فرعون را در عین
کافری وجادویی توحید بدید آمد افکندگی وبیچارگی
بیش از هستی وخواجگی را در عالم برکه تکبر وهستی
صفت حق است جل جلاله هیچ لباس برقد خاک زیباتر
از لباس تواضع وافکندگی نیست کسی که دیده
در راه کند بول دفتر باشد اورا کی رسد که تکبر
کند وخود را از سر غفلت هستی ثابت کند در حضرت پادشاهان
بر خادمان وغلامان هیچ حلیت زیباتر از تواضع نیست

رباعی

در حضرت شاه عافیت خواهی به ... آواز دو ونظاره شهنشاهی به
قصه چکنم دراز کوتاهی به ... در بیشۀ شیر شیر ز روباهی به

خاک را بارکش باید بود نه سرکش که خاک بارکشی راست بدانک
چون سلطان گدایی وبی نوایی را از میان راه برگیرد وبا
وی بگوید که من ترا امر وتو مرا گدا را باید که خود را فراموش
نکند رحمت خدای بران بنده باد که قدر خود بداند آدمی

بکمرت

یک مشت خاک است ورای آن همه لطف خداوند باکست
ترا بکرم عطا دادنه باستحقاق بجود دادنه بسجود
بفضل دادنه بفعل بلک بخدایی خود دادنه بلائی تو
اَلْعِنَايَةُ قَبْلَ الْمَاءِ وَالطِّينِ هنوز آدم علیه السلام
زلت نیاورده بود که خیاط لطف خرقهٔ توبه را دوخته بود
والسلام بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ
مکتوب نود سیوم در سماع برادر اعز شمس الدین
الکرمانی را اندکه چون دلها و سرها خزاین اسرار
معدن جواهر معانی است ومثال نهان بودن آن اسرار
جواهر در دلها چون نهان بودن آتش است در آهن و سنک
وسماع بدید آرنده آن اسرارست از دلها، چنانک آتش زنه
بدید آرنده آن آتش است که در آهن و سنک نهفته است پس ظاهر
نشود از دل مکر سماع آنچ در وی بود چنانک ترشح نکند
سبو مکر آنچ در وی بود از ینجا بدان هر کرا غالب بود بر وی
حب خداوند عز و جل و مشتاق بود بلقاء وی سماع در
حق وی محرک است مر شوق وی را و موکدست مر محبت
و عشق وی را و بیرون آرنده آن آتش سینهٔ وی را از

نهان کاه و ظاهر کننده است مر احوال شریفه را از مکاشفات
و ملاطفات که در حصر نیاید بلانه هر کرا ازین دولت نصیبی
(کوتاهی یعنی شمار)
است و ازین نعمت حظی و آن احوال شریفه را بزبان صوفیان
وجد خوانند اینجا سماع حلال بود بلکه مستحب بلکه گفته اند
لازم بود که این قدمی باشد که هرچه در عالم هزل بود چون
بسمع خداوند این قدم رسد جز کرد جد او از نهاد خود
گشته است هرچه بد ورسد بگردد و ازین جا بود که پیران
بفرموده اند تا بیتهای خراباتی در پیش ایشان برگرفتند
از لفظ وصال دیدار خداوند شنیدید و از لفظ فراق حجاب از خداوند شنیدند
و از لفظ چشم نظر خداوند شنیدند و از لطف او که گفت وَ
لِتُصْنَعَ عَلَىٰ عَیْنِی ای علی علمی و بصری و لطفی و از
لفظ زلف قرب خداوند شنیدند وَلِیُقَرِّبُونَا إِلَى اللهِ
زُلْفَىٰ ای قربا و باشد که از زلف سلسله اشکال الوهیت
شنوند چنانکه گفت

ابیات

گفتم بشمارم سر یک حلقه زلفش تا بو که بتفصیل سر جمله برآرم
خندید بمن بر سر زلف مشکینش یک پیچ بپیچید غلط کرد شمارم

یعنی چون کسی خواهد بتصرف خود تا یک سر موئی از عجایب

التسابیح والتحامید ذکر فی حکم ظاهر الشریعة و سماع الصوفیة
من جهة المعنی والمفهوم ذکر فی حکم باطن الشریعة لانه یقضی
الی تذکار جلال الله وجماله سبحانه وتعالی وما ذکره الشیخ المکی
رحمة الله علیه ان السماع ذکر من الاذکار یؤید هذا بتمام التقریر

حضرت

حضرت الوهیب بشناسد یکی پیچ در روی افتد همه شمار هاکن
غلط شود و همه عقلها مدهوش گردد و باشد که از لفظ
زلف ظلمت کفر فهم کنند از نور روی نور ایمان فهم کنند چنانکه

گفت بیت

رنگ زلف تو سیه کردست روی روز را ؛ نور رویت محو گرداند ظلمت یا شب
ملک رخت که بود دلم زلف تو در بود ؛ هندو نگر که حق مسلمان فرو گرفت

وازلفظ کفر پوشیدن هستی واعمال خویش فهم
کنند وازلفظ ارتداد برگشتن ازخود فهم کنند چنانکه
بزرگی این بیت شنید ازیکی که می گفت بیت: کافر
نشوی عشق خریدار تو نیست ؛ مرتد نشوی قلندری
کار تو نیست، نعره بزد و بیفتاد چون بهوش آمد
از وی پرسیدند گفت کفر در لغت فرا پوشیدن بود
کافر پوشنده باشد کشاورز را تخم در زمین پوشد کافر
خوانند پس معنی بیت آن بود که تا هستی واعمال و صدق تو
بر تو و بر جمله خلق پوشیده نشود دعوی عشق از تو درست
نیاید و تا از خود برنگردی و از نفس خویش بیزار نشوی دم
قلندری زدن از تو درست نیاید و چون حدیث سراب

ومستی شوند چنانک گفت مثنوی

کر خمی دو هزار رطل بپیمایی تا خود نخوری نباشدت زیبایی

آن فهم کنند که کار دین بحدیث و علم مجرد راست نیاید بذوق راست آید اگر بسیار حدیث محبت و عشق و زهد و تقوی و دیگر معانی بگویی و کتابها تصنیف کنی هیچ سود نکند تا بران صفت نکردی و آنچ از بیت های خراباتی شوند چنانک

گوینده مثنوی

هر کو بخرابات نشد بی دین است زیرا که خرابات اصول دین است

آن فهم کنند که این صفات بشریت که آبادانست تا خراب نشود آن صفات که نهانست در جواهر آدمی پیدا نیاید و آبادان نگردد و باشد که از بیتی تازی چیزی فهم کنند که آن نه معنی تازی بود و لیکن چنانک ایشانرا حال افتد نه مقصود ایشان تفسیر شعر بود چنانک یکی میگفت مصراع

ما زارنی فی النوم الا خیالکم صوفی را حال پدید آمد گفتند این حال چیست که تو خود نمی دانی که وی چه میگوید گفت چرا نمیدانم میگوید ما زاریم و در مانده ایم و در خطریم و یکی از بزرگان در بازار میگذشت شنید که خیار فروشی میگفت خیار

عَشَرَةٌ بِحَبَّةٍ وجد بروي غالب گشت اورا ازان برسيدند
گفت إِذَا كَانَ خِيَارُ النَّاسِ عَشَرَةً بِحَبَّةٍ فَمَا
قِيمَةُ شِرَارِهِم هر گاه كه ده خرد نيكو خرد مانرا قيمت اين
بود بدترين خرد مانرا قيمت چه بود و باشد كه بيت يكي بود
اما هر كسي را فهمي افتد مختلف بر قدر حال و نظر هر كسي
چنانكه كنيزكي كه در دجلهٔ بغداد سبو مي زد و ميگفت
سُبْحَانَ رَبِّ السَّمَاءِ اِنَّ الْمُحِبَّ لَفِي الْعَنَاءِ يكي حال
آورد و گفت صَدَقْتِ و ديگري حال آورد و گفت كَذَبْتِ و
هر يكي برين صادق چه آنكه گفت صدقت وي همه بلا و رنج و محنت
عاشق ديد در عشق و آنكه گفت كذبت روح و راحت
و وصال دوست ديد در عشق و باشد كه سماع ايشان بمجرد
آواز بود نه بر معني بيت اخر شنيده حكايت اشتران
عرب كه بمجرد آواز چنان مست ميگردند كه با بار گران چندان
روند كه چون بمنزل رسند و دست از سماع بر دارند در حال
بيفتند و هلاك شوند پس سماع اين طايفه همچنين باشد
و هر كه كاري برو غلبه گرفت هر چه شنوند آن شنوند و هر چه
بينند آن بينند انكار اين انكار مشاهده است و هر كرا آتش

پاکی یاد کنیم پروردگار آسمان را
بدرستی عاشقان هر اینه در رنج اند

عشق در حق یار، باطل روزی سوخته بود و بر اینکو
معلوم باشد اکنون باید که اینجا یک اصل نیکو نگاه داری
تا از آفت و بلا سماع خلاص یابی و آن آنست هرچه صفات
نقصانست و تغیرات است همه در حق خویش و نفس خویش
فهم کنی و هرچه جمال و جلال است و جود و کرم است
(بخشش)
و همه صفات کمال همچنین در حق سبحانه و تعالی فهم کنی
و اگر نه بهم کفر بود و بدین سبب است که خطر سماع بر در حق
حق تعالی عظیم است چنانک این بیت بشنود

بیت

ای دل به منت میل بد آن میل (کجاست) امروز ملول بودن از بهر چراست

هر کرا ابلایی قوی بوده باشد ناگاه ضعیف شود بسببی
چون این بیت بشنود پندارد که حق تعالی را بوی عنایتی
بوده است و اکنون بگشته است و این تغیر در حق خداوند
(یعنی نگشته)
تعالی فهم کند کفر بود بلک باید که بدانی تغیر را بحق سبحانه
تعالی راه نیست و از آن جانب هرگز منع و حجاب و ملال نبود
بر همه کس درگاه گشاده است مثال چون آفتاب که نوری بر همه
مبذول است مگر بر کسی که بزیر دیواری از وی در حجاب مانده
(خرج کرده شده)
آنگاه تغیر بروی آمده باشد نه در آفتاب چنانک گفت شنوی

آفتاب برآمد ای نگارین دین مست، مر بنده اگر نتابد از ادبارست
باید که حوالت حجاب بر ادبار خویش کند و با تقصیری که از وی
رفته باشد نه بحق تعالی که وی ازین همه پاک است و بلند جاهل
محروم بی نصیب از لذت سماع تعجب کند از لذت گرفتن
مستمع و وجد وی و اضطراب حال وی و تغیر لون وی
مثال تعجب کردن بهیمه از لذت لوزینه و تعجب کردن عنین
از لذت مباشرت و تعجب کردن جاهل از لذت معرفت
خداوند و معرفت جلال وی و عظمت وی و عجایب صنع وی
این چنین شخص از شمار آدمیان خارج است تقاضا اگر انکند ذکر
کردن وی درین محل چه اگر نابینا لذت نظاره را در سبزه آب روان
انکار کند چه عجب که وی را چشم نداده اند و اگر کودکی لذت
پادشاهی و فرماندهی را انکار کند چه عجب که او راه ببازی دارد
بر لذت ممالکت چه راه بود و اگر غالب محبت بر دل کسی عشق
مخلوقی بود که نظر کردن بر وی حرامست و هرچه شنود آنجا
فرود آرد سماع در حق اینچنین کسی حرام بود زیرا که در حق
وی جنبانندهٔ فکر بود در افعال محظوره و انگیزنده بود
مرد و اعی را بسوی کسی که حرامست بپیوستن بوی و داعی الحرام

حرام باشد اینجا هیچکس را خلافی نیست واگر غالب بر دل
کسی محبت حق تعالی نیست تا سماع در حق وی محبوب بود
نه بروی شهوت غالب است تا سماع در وی محظور بود اینجا
گویند سماع در حق وی مباح بود همچو انواع مباحات دیگر پس
سماع سه نوع آمد حلال و حرام و مباح ازینجاست که بزرگی
را پرسیدند از سماع فقال مُسْتَحَبٌّ لِاَهْلِ الْحَقَائِقِ وَمُبَاحٌ
لِاَهْلِ الشَّكِّ وَالْوَرَعِ وَمَكْرُوهٌ لِاَهْلِ النُّفُوسِ وَالْحُظُوظِ گفت
مستحب است مر اهل حقائق را مباح است مر اهل زهد و پرهیز
را و مکروه است مر اهل نفوس و حظوظ را و اجماع است مشایخ
را بتحسین صوت بقرأت قرآن ما دام که در حد خود است یعنی
نیکو کردانیدن آواز
خللی در معنی نیفکند و اما قصاید و اشعار چون از حضرت
غزلها
رسالت سوال کردند از شعر فرمود هُوَ الْكَلَامُ فَحَسَنُهُ حَسَنٌ
وَقَبِيحُهُ قَبِيحٌ گفت آن سخنی است و نیکوئی او نیکو بود
و زشت او زشت بود یعنی هرچه شنیدن آن حلال است چون
حکمت و موعظت و استدلال در آیات خداوند و ذکر نعمت
و آلاء خداوند و صفت صلحا و صفت متقیان و مانند آن
بنثر و بنظم همه حلال بود و هرچه شنیدن آن حرام است
غیر نظم

رکن

چون غیبت و فواحش و ذم کسی و تهمت و کلمهٔ کفر بنثر
و بنظم همه حرام بود و آنچ از ذکر شهرها و منازلها و اوقات
گذشته و امم گذشته بود مباح است بنظم چنانک بنثر و آنچ
گروه
از ذکر خدها و قدها و مویها و لب و چشم و آنچ موافق
رخساره
طبع نفوس است مکروه است بنظم شنیدن آن چنانک بنثر
مکرم عالم ربانی را که صاحب مجاهدات و ریاضات است
و صاحب تمیز است میان طبع و الهام چنانکه در قسم اول گفتیم
در جمله شنیدن شعر مباح است پیغامبر علیه السلام شنیده است
و صحابه گفته اند و شنیده اند و مردمان را ازین جا خطا
افتاده است بعضی شنیدن جمله اشعار را حرام گویند در روز
و شب غیبت مسلمانان کنند و گروهی جمله این را حلال
گویند و روا دارند شب و روز غزل شنوند و بر یکدیگر حجج
قایم کنند ازینجا معلوم کن هر مسلهٔ مختلف بود و محتمل
وجوه باشد جواب کردن در آن باطلاق خطا بود صاحب
مطلق بغیر قید
کشف المحجوب رحمة الله که مقتدای عصر خویش بوده است
گوید وقتی من بمرو بوده ام یکی از ائمهٔ اهل حدیث
مقام
آنک معروف ترین ایشان بود مرا گفت که من اندر اباحت
زوایی

سماع تمامي كرده ام گفتم كه بزرگ مصيبتي اندر دين بديد
آمد كه خواجه امام لهوي را كه اصل همه فتنهاست حلال كرد
مرا گفت پس اگر حلال نمي داري تو چرا ميكني گفتم كه حكم
آن بر وجوه است بر يك چيز قطع نتوان كرد اگر تاثير آن
در دل حلال بود سماع حلال بود اگر تاثير آن در دل حرام
بود سماع حرام بود اگر تاثير مباح بود سماع مباح بود
چيزي را كه ظاهر حكمش فسق است و اندر باطن روشن
بوجوه است اطلاق آن بر يك وجه چيز محال بود اما رقص
كردن بدانكه امام غزالي رحمة الله عليه هم برين سه وجه آورده
است و گفته كه حكم رقص حكم محرك اوست اگر محرك او محمود است و
رقص حزني كننده اوست و موكد كننده اوست پس رقص
نيز محمود است و اگر محرك مذموم است رقص حزني كننده
وي پس آن رقص نيز مذموم است و اگر آن محرك مباح است
رقص نيز مباح است و گفته اند كه روايت كرده اند كه جماعتي
از صحابه بدان جاي ايشانرا رسيده است از سرور رقص كرده اند
اما آنكه بعضي صلحا رقص كرده اند با يقاع وزن بغير اظهار
وجد و حال براي موافقت درويشانرا در حركت پس تحرك كـ

كنند حركت

کنند حرکت موزون تا بنمایند که ما را وجدی و حالی نیست احترازاً
عن الکذب لیکن با این بهم گفته اند عادت کردن رقص لایق
نیست مر اهل اقتدار را که در آن بیشتر احوال انی لعب و لهو باشد
(بازی)
و هر چیزی که صورت لعب و لهو دارد در چشم مردمان مقتدا
باید که دران اجتناب کند تا خورد نگردد در چشم خلق که ترک
اقتدا کنند بوی در جمله بازی شرعاً و عقلاً زشت باشد از جمله
مردمان صحاح باشد که افضل مردمان آن کنند اما چون خفیفی
مرد کرد در سماع بدید آید و خفقانی بر سر مستولی شود و وقت
قوت کرد حال اضطراب که بدید آید نه رقص باشد و نه طبعی یار
و آن اضطراب که بدید آید نه رقص بود و نه بی بازی باشد
و نه طبع پروردن بود که آن جان گداختن بود و سخت
دور بود آنکس از طریق صواب که آنرا رقص خواند و این حالی
است که بنطق آنرا بیان نتوان کرد هر که چشیده است نداند
پس هر حرکتی که ازین طایفه اضطراب حال بود نه رقص و اگر
کسی را سخن است در رقص است نه در اضطراب و در سماع بیت
و درستی حالت احادیث آمده است یکی از صحیح برای دلیل
اینجا یاد کنیم و آن آنست که روایت کرده شده است از انس

رضی الله عنه که گفت نزدیک رسول بودم علیه السلام که مهتر
جبرئیل صلوات الله علیه در رسید پس گفت یا رسول الله
بشارت مر ترا که درویشان امت تو در آیند در بهشت پیش از اغنیا
به پانصد سال و آن نیم روز بود پس حضرت رسالت برین اشارت
خوش گشت گفت در میان شما کسی هست که شعری بخواند پس
بدوی گفت هست یا رسول الله گفت هات هات آنگاه بدوی
این بیت بخواند

قطعه

قد لسعت حیة الهوی کبدی ... فلا طبیب لها ولا راقی
الا الحبیب الذی شغفت به ... فعنده رقیتی و تریاقی

پس رسول علیه السلام تواجد کرد و جمله صحابه باوی تواجد
کردند تا ردای مبارک او از دوش بیفتاد پس چون فارغ شدند هر یکی
بجای خویش قرار گرفتند معاویه بن ابی سفیان گفت چه نیکو
بازی شماست یا رسول الله فرمود مه یا معاویة لیس بکریم
من لم یهتز عند سماع ذکر الحبیب گفت دور باش
یا معاویه کریم نبود هر که بشنیدن ذکر دوست در جنبش نیاید
پس ردای مبارک او قسمت کردند بر حاضران بچهارصد پرکاله
و در دست زدن اصل اینست که روایت کرده شده است از عتبة الغلام

رضی الله عنه بیتی از کسی شنید پس یک دست بر دست دیگر زدن
گرفت چنانک از انگشتانش قطرات خون چکید و از خواجه ابو سعید
ابو الخیر رحمة الله نقلست که گفت درویش چون در سماع دست بر هم زند
زند شهوتی که بر دست باشد ازوی بریزد و چون پای بر زمین زند
شهوتی که بر پای باشد بریزد و چون نعره بزند شهوتی که اندرون
باشد بیرون رود اما آنک نعره زدن در سماع روا باشد وقتی که غلبهٔ
وجد در باطن پدید آید چنانک خویش را نگاه داشتن نتواند روایت
کرده اند که موسی علیه السلام در بنی اسرائیل قصه همی گفت یکی
از آن نعره بزد که موسی علیه السلام بانگ بروی زد حق سبحانه و تعالی
در مناجات با وی گفت بِمَحَبَّتِی صَاحُوا وَبِمَحَبَّتِی نَاحُوا
وَبِوَجْدِی وَاحُوا فَلِمَ تُنْکِرُ عَلَیٰ عِبَادِی بمحبت من بانگ
میکنند و بمحبت من نوحه میکنند و بیاد من می روند بر انکار
چرا کردی بر بندگان من شیخ ابو عبد الرحمن السلمی این جمله
را جمع کرده است اندر کتاب السماع اکنون بدانک هر کسی را
در سماع مرتبتی است که مشرب و ذوق وی از آن بر مقدار مرتبهٔ
وی باشد چنانک تایب را هر چه شنود او را مدد حسرت و ندامت
بود و مشتاق را مزید شوق و رویت بود و مؤمن را تاکید یقین

ندامت
سرزنش

بود و مرید را تحقیق بیان بود و محب را انقطاع علایق بود
و فقیر را اساس توحیدی بود از کل و گفته اند مثال اهل سماع
چون آفتاب است که بر همه چیزها بتابد اما هر چیزی بر مقدار
مراتب از آن ذوق حرب بود یکی را میسوزد و یکی را می
افروزد و یکی را می نوازد و یکی را می گدازد و اگر کسی گوید که در آن
حالت بی خبری و بی خویشی چونست که بر ضرب قوال رقص
می تواند کرد و صوت و نغمه قوال و ضرب حی بر آید جواب
آنست که مرد چون از توبها نفسانی و خیالات و خواطر خالی
شود دل او روشن تر و بقوت تر شود چون نفس بی قوت
کرد و دل روشنایی یابد صوت سماع و طریق گوینده لامحالت
بداند و اگر گوید چون سماع ایشان حق است و برای حق است باید که
در دعوتها مقریان نشاندندی تا قرآن خواندندی نه قوالان که
سرود گویند که قرآن کلام حق است سماع آن اولیتر جواب آنست
که سماع بقرائت قرآن نیز بسیار آید و باشد که بسیار کسی از سماع
آن بیهوش شوند و بسیار کس بوده که در آن جان بداده است چنانکه
در کتابها مسطور است اما سبب آنکه بدل مقری قوال نشانند و بدل
قران سرود گویند آنست که آیات قران همه با حوال عاشقان

علایق: ماسوی الله
اساس: بنیاد
خابر

مناسبت ندارد که در قرآن قصهٔ کافران و حکم اهل معاملت
و اهل جنایت و چنین هلا دیگر بسیارست چون مقری مثلا این آیت
خواند که مادر را از میراث شش یک بود و خواهر را نیمه بود یا سبب
این آیت خواند زنی را شوهرش بمیرد چهار ماه و ده روز
عدت باید داشت و امثال این آتش عشق و محبت را تیز
نکند مگر کسی که بغایت عاشق بود و از هر چیزی ویرا
سماع باشد اگرچه از مقصود دور بود آنچنان
کسی نادر بود سبب دیگر آنست که مردمان بیشتر قرآن را یاد دارند
و بسیار خوانده باشند و هرچه بسیار شنیده آید کاهی قرار دل نباشد
در بیشتر احوال یعنی چون عربی آمدند در عصر رسول
علیه السلام قرآن تازه می شنیدند بگریستند و احوال برایشان پدید
می آمد صدیق اکبر میگوید کنا کما کنتم ثم قست قلوبنا
گفت ما نیز همچو شما بوده ایم اکنون دل ما سخت شد ای با قرآن
قرار گرفت اما شرط سماع آنست که در وی سه چیز نگاه دارند مکان
و زمان و اخوان و مکان باید که بقعه مشایخ بود یا موضعی
پاکیزه باشد در روح و گشاده و روشن و اخوان باید که یاران
و درویشان اهل تمیز و صحبت یافته باشند و ریاضتها کشیده

باشند و زمان باید که دل از کل اشغال خالی بود و اما ادب
آنست که در سماع تا نباید نکنی و مر آنرا عادت نسازی و وقت
از وقت کنی تا تعظیم آن از دل نشود و باید که اندر حالت
حرکت از کسی موافقت چشم ندارد و چون کسی مساعدت کند
منع نکند و اگر کسی را حالی و وجدی بود و اندر روزگار او
تصرف نکند و مر او را بدان نیت برنسنجد که اندر آن بر آید که
فی برکتی بسیار باشد و باید که اگر قوال خوش خواند ورا
نگوید که خوش میخوانی و اگر ناخوش خواند و یا شعر ناموزون
گوید نگوید که بهتر خوانی و بدل با وی خصومت نکند و ورا
در میان نبیند خود راست بشنود و اگر گروهی را سماع گرفته
باشد و ترا از آن نصیب نبوده باشد شرط نیست که بصحو خویش
اندر سکر ایشان نگری باید که بوقت نیاز خند باشی و سلطان
وقت را تمکین کنی تا برکات آن بر تو رسد و باید که چون سماع
کنی اینجا پیری حاضر بود تا اگر صاحب قدم و صاحب سماع
نباشی در سایهٔ دولت صاحب قدم و صاحب سماع باشی و دیگر
ادب آنست که همه سر در پیش افکنند و در یکدیگر ننگرند و در میان
سماع سخن نگویند و آب نخورند و چپ و راست ننگرند و دست

وسر فرو افکنده باشند و بتکلف هیچ حرکتی نکنند بلکه چنانکه در تشهد
نماز بنشینند بادب بنشینند و همه دل با حق سبحانه و تعالی
دارند و منتظران باشند تا از غیب چه فتوح بدیشان آید در سماع
سماع و چون کسی از غلبات وجد برخیزد باوی موافقت
کنند و اگر دستارش افتد دستارها بنهند و این جواب سؤال
همه اگرچه بدعت است از صحابه و تابعین نقل نکرده اند و لیکن
نه هرچه بدعت بود نباید داشت نیکو باشد چنانکه امام شافعی
رحمة الله میگوید جماعت بر تراویح وضع
و این بدعتی نیکوست یعنی بدعت مذموم آن باشد که مخالف
سنت بود اما حسن خلق حلم و دل مردمان شاد کردن در شرع
شرع را زیان ندارد محمود است و هر قومی را عادتی باشد
و با ایشان مخالفت کردن در اخلاق ایشان بدخویی بود و
فتوی شرع اینست که خَالِقُوا النَّاسَ بِأَخْلَاقِهِمْ با هر
کسی زندگانی بر وفق عادت و خوی او کنند چون آن قوم
بدان موافقت شاد شوند و ازین مخالفت متوحش
شوند موافقت ایشان سنت بود اما صحابه که از دیدن
رسول علیه السلام برپای نخاستند آنست که وی آنرا کاره

عمر رضی الله عنه تراویح را بدعت گفته

بودي وعادت عرب ديكر وعادت عجم ديكر اندكر سماع و
احكام وي در مكتوب همين بسيار بو . بسم الله الرحمن الرحيم
مكتوب بنود جيارم در عزلت برادرم اعز شمس
الدين اكرمه الله بكرامة المطيعين بداندكه عزلت كرفتن
وجدا شدن از خلق مريد را مهم است تا عبادت تواند كرد
جنانك حكايت كرده اندكه يكي از مشايخ كفت بكذشتم بجماعتي
كه تير مي فرستادند ويكي از ايشان دور نشسته بود خواستم تا با
او سخن كويم كفت ذكر خداي تعالي خوش تر است كفتم
كفتم تو تنها بر انشسته كفت با من پروردكار منست ودو فرشته
برخاست وبرفت بس همجنين خلق مانعست مر آدمي را از
عبادت بلك بدين بسنده نيست هنوز آدمي را در معصيت
وهلاك افكند جنانك حكايت كرده اند از حاتم اصم رحمه الله
كه كفت طلب كردم از خلق پنج جيز ونيافتم طلب كردم از ايشان
طاعت وزهد نكردند كفتم هله مرا يادي كنيد بدان نكردند
كفتم هله راضي باشيد از من جون بكنم نبودند كفتم هله مرا
منع مكنيد ازين منع كردند كفتم هله مرا بدانج رضاي خداي تعالي
نيست مخوانيد اكر نكنم با من عداوت نكنيد كردند ترك

نزديك من

ايشان

ایشان کرفتم و بحق شغول شدم و پیغامبر علیه السلام وصف کرده است زمان عزلت را و شرح داده است اهل او را و فرموده است بجدا بودن از ایشان و بدین شکی نیست که او دانا تر بود بمصالح من و تو و نصیحت کننده تر بود مارا از ما پس چون زمانهٔ خود را بدان وصف یابی که او کفته است زبان وی بجای آر و نصیحت وی قبول کن و اکر نکنی هلاک خود را ساخته باشی و آنچه فرموده است آنست که عبد الله عمرو عاص رضی الله عنه کفته است که نزدیک رسول بودم ذکر فتنه می کرد کفت چون به بینید مردمان را که عهدهاء خود را کذاشتند و امانتها را خیانت کردند کفتم چه کنم در آن زمان یا رسول الله کفت لازم کیر خانهٔ خود را و نکاهدار زبان خود را و بکیر آنچه دانی و ترک کن آنچه ندانی و بر تو بادا بر کار خود و ترک کرفتن کار دیکری و در خبرست که رسول فرمود عم که آن روزها هرج است کفتند یا رسول الله هرج چه باشد کفت روزکاری که مرد از همنشین خود ایمن نباشد و ابن مسعود رضی الله عنه در خبر دیکر روایت کرده است که رسول کفت عم در حارث عمیره را که اکر عمر

الهرج فتنه

دراز داده سوی زمانی خواهد آمد بر تو بسیار باشند دران
زمانه خطیبان و اندک مانند عالمان بسیار باشند سایلان
اندک باشند دهندگان دران زمانه هوا کشنده علم بود گفتم
کی باشد آن زمان گفت آن روزها نمازها فوت کنند و
رشوتها قبول کنند و دین را بمتاع اندک این دنیا بفروشند
دور باش ای نیکبخت ازان زمانه دور باش بس ای برادر
آنچ درین اخبار روایت کرده اند بچشم خود و بای زمانه
خود اکنون تامل کن که تراچه باید کردن و جز این سلف رضوان
الله علیهم اجماع کرده اند بر دور بودن از زمانه خویش (بزرگان گذشته)
و اهل آن و عزلت گزیده اند و حریدان فرموده درین هیچ شکی
نیست که ایشان داناتر و بیناتر بوده اند و زمانه بعد از
ایشان بهتر نشده است بلکه ازان تباه شده است که بوده است
وقت ایشان یکی یکی از بزرگان گفته است که شنیدم از سفیان
ثوری که میگفت بخدای که جز او خدای دیگر نیست عزلت حلال
در زمان ما بس اگر در زمان سفیان ثوری رحمه الله عزلت حلال
شد در زمان ما باید که واجب و فریضه گردد و روایت کرده اند
هم از سفیان ثوری رحمه الله که نبشته بود سوی عیاض خواص

برادر

بدانک تو در زمانهٔ افتاده که اصحاب رسول پناه می جستند
از آنک ترا زمانه را دریافتند ایشانرا علمی بود که مارا نیست و ایشانرا
یاری دهان بوده اند وقوتی داشتند که مارا نیست پس چگونه باشد
حال ما که درین زمانه موجود شده ایم باندکی علم واندکی صبر
واندکی یاری دهان وخواجه فضیل عیاض رحمة الله گفته است
این زمانیست که زبانرا نگاه باید داشت ودر جایی پنهان باید
بود ودل خودرا علاج باید کرد وآنچ دانی بند گیفت وآنچ
ندانی ترک باید کرد وداود طایی گفته است رحمة الله علیه
روزه گیر از دنیا وافطار کن در آخرت وبگریز از مردمان
چنانک از شیر بگریزی وعبیده رحمة الله گفته است هیچ حکیمی را
ندیدم هرگز مگر آنک مرا وصیت کرد که اگر دوست داری ترا کسی
نشناسد بدانک ترا نزدیک خدای تعالی کاریست ودیگر آنک مردمان
باطل کنند آنچ ترا از عبادت حاصل شده باشد بسبب آنچ بینی
آید از جهت ایشان از ریا وتزیین وتصنع وخواجه یحیی معاذ
رازی گفته است دین مردمان بساط ریاست وزاهدان گذشته
همه بترسیده اند ازین معنی بکلی ترک ملاقات وزیارت یکدیگر
گرفته اند تا روایت کنند که هرم ابن حیان مر خواجه اویس

تزیین: آراستن
تصـ: هنر

قرني را گفت اي اويس بيا تا يکجا بباشيم و ملاقات يکديگر
بکنيم خواجه اويس گفت دعاء يکديگر در غيبت بهتر از
ملاقات است از آنکه در زيارت و ملاقات همه ريا و تزين است
اينست حال اهل زهد و رياضت در ملاقات يکديگر پس
چگونه باشد حال ملاقات اهل رغبت و بطالت بلکه حال
اهل شر و جهالت بلکه درين زمانه بکلي باطل شده است الا
ما شاء الله و مردمان بکلي تباه شده تا بحدي از عبادت
باز دارند که اصلا نتواني که عبادتي کني و اگر چيزي کرده باشي
بر تو باطل کنند پس واجب است درين زمانه عزلت گزيدن و از
مردمان گريختن و پناه طلبيدن از خداي تعالي از تباهي زمانه
اي برادر پيوسته بر شکستگي خويش مي باش و کاسات اندوه
و قدحهاء غم و حسرت ميخور و يک زمان از مصيبت خود خالي
مباش که کسي را روي آن نيست که شاد تواند بود محمد رسول
الله عم که مقصود کونين است از سر درد هستي خويش اين فرياد
ميکند يا ليتَ ربَّ محمدٍ لم يخلقْ محمداً اي کاش
پروردگار محمد محمد را نيافريدي مردي نزديک عبد الله مسعود
آمد و گفت يا ليتني من اصحاب اليمين اي کاشکي که

مِنَ اصحاب

مِنْ اصحابِ الیمین باسم عبد اللہ مسعود گفت لَیۡتَنِیۡ کُنۡتُ
اِذَا مِتُّ لَمۡ اُبۡعَثۡ اَیۡ کاشکی کہ چون عبد اللہ مسعود
خاک شود نامش از جریدہ وجود باطل شود وہرگز سر از خاک
بر نیارد یکی آنست کہ طاعت کند وثواب طمع دارد ویکی
آنست کہ معصیت کند وعفو چشم دارد باز یکی آنست کہ از ننگ
وجود خود در ہر دو جہان سر بر نیارد بر نوباد
کہ از ستایش وتزکیہ خود دور باشی وخود را از ہمہ
مردودتر ومطرودتر شناسی وہب بن منبہ گفت مِنۡ علامۃ
اَنۡ یُحِبَّ الۡمَدۡحَ وَیَکۡرَہَ الذَّمَّ علامت منافق آنست
کہ ستایش خویش بدروغ دوست دارد ونکوہش براستی دشمن
داریم والسلام ۔ بِسۡمِ اللّٰہِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ ۔
مکتوب نود وپنجم در حکم جدا شدن از خلق برادر اعز
شمس الدین اکرمہ اللہ بتقواہ بداند کہ عزلت وجدا شدن
از مردمان دو نوع است یکی چنان بود کہ خلق را بدو اصلاً
حاجت نیست بہ بیان علمی وبہ بیان حکمی پس این مرد باید کہ از
مردمان بکلی جدا شود واصلاً مخالطت نکند مگر در جمعہ ویا در
جماعت ویا عید ویا حج ویا مجلس علم نافع ویا حاجت لابدی

وخود را بنهمان دارد چنانچ نه او را کسی شناسد و نه او کسی را
اما اگر این مرد خواهد که بکلی از مردمان قطع کند و امور
دین و دنیا برای جمع و جماعت و غیر آن اختلاط نکند
بسبب مصلحتی که در آن می بیند روا نیست او را مگر یکی
از دو کار بکند یا آنکه جایی رود ساکن شود که بر و جمع
و جماعت واجب نگردد چنانک کوهها و جزیرها و شاید
که نکتیه این باشد مر کسانی را که از مردمان دور شده اند
و رفته اند این جا یگاه سکونت کرده دوم آنک حقیقت بداند
که حضرتی که او را از مخالطت مردمان حاصل خواهد شد بسبب
حضور در جمع و جماعت بیشتر باشد از ثوابی است که بجمع
و جماعت حاصل خواهد آمد بسبب مخالطت پس چون اثم
بیشتر باشد از ثواب هر آینه او را رخصت تواند بود که
ترک جماعت جمع گیرد چنانک در منهاج العابدین است
که گفته اند در مکه پیری بود از بزرگان اهل علم در مسجد
حرام برای جمعه و جماعت حاضر نشدی و هیچ مانعی نداشت
برای این معنی ازو پرسیدند گفت اثمی که بسبب مخالطت
مردمان حاصل میشود بیشتر از ثوابی است که بجمع و جماعت

حاصل آید اما طریق میانه درین کار گفته اند آنست که در جمع و جماعات و خیرات دیگر با مردمان مخالطت کند و در چیز این از ایشان جدا باشد و آنکه در شهر باشد و در جمع و جماعة حاضر شود کاری بزرگ است بنظری دقیق و بعلمی کامل تعلق دارد هر کسی را مسلم نبود و دوم مردی باشد در علم معتبر که مردمان بوی محتاج باشند در کار دین برای بیان حقی و باز کردن مبتدعی و یا خواندن سموی چیزی از دین یا فعل یا بقول مثل این مرد را روا نباشد که بکلی از مردمان دور شود بلکه می باید که میان ایشان باشد و خلق خدای را نصیحت کند و احکام آخرت را بیان کند روایت کرده اند از پیغامبر علیه السلام گفت چون بدعتها ظاهر شود و عالم ساکت بماند لعنت خدای بران عالم باد این جایی است که میان خلق باشد و اما اگر در میان ایشان نباشد هم روانیست اینچنین کسی را عزلت کند روایت کرده اند استاد ابو بکر فورک رحمة الله علیه قصد آن کرد که تنها باشد و بعبادت مشغول شود در بعضی از کوهها حیکت آوازی شنید که ای ابو بکر چون از جملهٔ حجتهاء خدای تعالی شدی بر خلق چرا بندگان خدای

بدعت سخنی نو که موافق سنت و جماعت نباشد.

را ترک کرد فقی بس باز کشت و میان خلق آمد و آورده اند
استاد ابو اسحاق گفت رحمة الله علیه عبادان جبل لبنان اکرای
خوردنکان کیاهها امت محمد را کذاشتید در دست مبتدعان
و اینجا بخوردن کیاه مشغول شدید گفتند ما طاقت صحبت مردمان
نداریم خدای تعالی ترا قوت داده است بر تو واجبست
که خلق را نصیحت کنی بس چنین مردی اگر با مردمان بود
بشخص و بجمیع حقها ایشان قیام نماید نا این مهم
محتاج هست که برای آخرت هیچ ذخیره کند حکم امیر المؤمنین
رضی الله عنه گفته است که اگر شب بخسبم نفس را ضایع کرده
باشم و اگر روز بخسبم رعیت را ضایع کرده باشم و مثل این
زندگانی که بتن با مردمان باشد و بدل از ایشان دور بغایت
دشوار است و امام غزالی رحمة الله میگوید چون
فتنها موج زند و کار چنان شود که عالمی را نطلبند و در
طلب فایده کرفتنی نباشد و کار دین البته کسی را مهم نباشد
در چنین وقتی عالم نیز معذورست اگر عزلت گیرد و از
مردمان دور شود و علم را دفن کند اینست حکم عزلت
و دور بودن از خلق نیکو فهم کند که نفع او عظیمتر از

برنو ک

بزرگ و اگر گوید که پیغامبر فرموده است علیه السلام
بر شما باد بجماعت که رحمت خدای بجماعت است و شیطان
گرگ آدمی است بگیرد در تنها او دیگر فرموده است که شیطان
با یک تن است و از دو تن دورتر است جواب آری رسول
علیه السلام این فرموده است اما امر کرده است بعزلت و دور
بودن از مردمان در زمانه تباه و فتنه و در قول او تناقض
نیست و دیگر که فرموده است بر شما باد بجماعت یعنی جدا نه
شوید از انسان در جمعه و جماعت و ما خود گفته ایم که حق
گوشه نشینی اینست که با مردمان در جمیع خیرات شریک بود
و از صحبت و مزاحمت کردن در کارها دیگر احتراز کند بسبب
آفاتی که در ... ت و دیگر گفته است بر شما باد بجماعت در غیر
زمانه فتنه گفته است مگر کسی را که او ضعیف باشد نشاید که او
تنها بود و اما مردی قوی صاحب بصیرت در کار دین چون
زمانه فتنه را مشاهده کند چنانک رسول علیه السلام گفته است
امت را حذر کردن فرموده است عزلت کردن او را و لیکن خلق
جز جمعه و جماعت بیرون نیاید و در جمیع خیرات حاضر شود
تا ازین ثواب نیز محروم نماند که در جماعت ثواب بسیار است اگرچه

تناقض یعنی ضد

مردمان تباه شده اند از حال ابدالان چنین روایت کرده اند

که ایشان در جمعه و جماعت حاضر می باشند و اگر کسی گوید پیغامبر

علیه السلام فرموده است رهبان امتی من کسانی اند که در مسجدها

نشینند این نیز مقتضی نهی است از دور بودن از مردمان

طلب کننده

طالب این نیز در غیر زمانه فتنه گفته است و نیز باکی نیست

اگر در مساجد نشیند باید که با مردمان مخالطت نکند و اگر کند

بتن بایشان باشند و بدل از ایشان جدا باشند مقصود

از عزلت نه آنکه دور بود تن از برادران اگر کالای بقیمت

و لتو در ولتی که شنوانی خریداری ارزد و دیباج است از لالی باز

اگر در خانه آن زند گیاه نروید باری خشک شود و اگر فهمانی

شود عجب نباشد مسکین آن طباخ رنج برد و جا سیاه کرده

حرارت کشیده خود نخورده کسی دیگر خورده موسی گفت علیه السلام

ارنی تیغ لن ترانی جنبیده و پاره سنگ را این خلعت پوشیده

فلما تجلی ربه للجبل و اگر نیز یابی بی حکمتی نیست

دلخوش داد که موسی را علیه السلام گفتند این که تو میخواهی

اگر بدادمی نه جمال ما را نقصان بودی نه جلال ما را زیادتی

داشتی لیکن ببدل کوه در عالم اندوه تو محو گشتی اما ما را با تو

رهبان یعنی بد مذهب

هلو نظارت

هنوز کار است — بیت

آسان آسان ترا نه بگذارم من، تا ز لوح دل بستو کارها دارم من

ای برادر اگر آدم را بدانهٔ گندم نگرفتندی نه در جلال از
نقصانی بودی واگر دیدار بموسی دادندی نه در جمال او
زیانی بودی لیکن کمال جمال این تقاضا میکند که هزار هزار
عاشق با فغان و نفیر باشند و در سلسلهٔ قهر و دام فراق
اسیر مانند تا عزت حسن و جمال پدید آید
شنیدی که درد سرت خیز دان درد را بسر و دیده
خدمت کن که درد سر است که او دهد نه سر سری بود
آورده اند که بعزیر علیه السلام وحی فرستادند که یا عزیر اگر
بنقد بر صفا ترا آرزو دهم بر ان نگر که آن روز که ارزاق قسمت میکردم
تو بر یاد ما بودی — بیت

نام دلم ای نگار در دفتر تست، شادست بدانکه یاری از لشکر تست

بسم الله الرحمن الرحیم مکتوب نود ششم در جمله
برادر اعز شمس الدین بداند که مقصود این قوم از جمله چیزی
مخصوص نیست که بیرون از جمله بیابند لیکن چون مخالفات
حکم اوقات ایشانرا نزدیک میکرد و وقت خود را در بند کردن

بجمله دوست میدارند بامید آنک حکم جمله بر همه اوقات
ایشان کشیده شود وایشان اندر همه اوقات بهیئت وصفت
نماز جمله باشند لاجرم این جمله مخصوص است برای ذکر خدای
تعالی چنانک فتوی شرع است مَنْ أَخْلَصَ لِلّٰهِ أَرْبَعِينَ
صَبَاحًا ظَهَرَتْ يَنَابِيعُ الْحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِهِ عَلَى لِسَانِهِ
گفت هر که چهل بامداد برای خداوند باخلاص گذارد چشمهای حکمت
از دل او بر زبانش پدید آید و خداوند چهل را بذکر مخصوص
کرده است در قصه موسی علیه السلام و او را بتخصیص
چهل روز برای زیادت تبتل وانقطاع از همه کارهای دنیا و...
وَإِذْ وَاعَدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ
فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ما وعده کردیم
موسی را سی شبا روز پس آن را با ده دیگر تمام کردانیدیم تا
میقات پروردگار بجمله تمام شد واین یکماه ذی القعده
وده روز ذی الحجه بود وقصه معروفست و پیدا آنک روزه موسی
چنان بوده است که بروز طعام رها کردی و بشب چیزی
افطار کردی بلک چهل شبا روز هیچ تناول طعام نکرده بود
بدین دلیل خالی کردن معده از طعام اصلی بزرگ است موسی

عليه السلام استعداد مكالمت بدان كرد و هر كه چهل روز
به اخلاص براي خداي تعالي از كار دنيا منقطع كرد و نفس
خود را بنيكي معده تعهد كند حق سبحانه و تعالي علم من
لدني بر وي بگشايد اما حكمت اندر تعيين چهل روز اطلاع
نباشد هم در آن مگر انبيا را كه حق تعالي بكمال لطف خويش
ايشانرا تعريف ميكند يا كسي كه از اوليا باشد كه خداوند
او را برساحت آن مخصوص كرده ايد اما شيخ در عوارف
سطري نبشته است كه حق تعالي آدم را در خود داود
زمين خاك بكل آورد ابر بين قد خمير مايه ساخت چنانك صاحب
شرع خطاب كرده است كه ان الله خمر طينة آدم اربعين
صباحا يعني گل آدم بدست قدرت يا گوئي بواسطه و تاويل
صحيح اينست كه بي واسطه چهل بامداد خمير ساخت
تا آدم عليه السلام صلاحيت بپذيرفت براي عمارت هر دو
جهان را چنانك بر وا باداني بحسب خواست از و عمارت
دنيا هم خواست پس او را از خاك موجود كرد اند و چهل
صباح گل او را مخمر كرد اند تا بتخمير ساختن عدة چهل
صباح اندر چهل حجاب دور شود از حضرت الهي و هر

حجابی معنی است که اندرو نهاده شده است که بدان نیز
عمارت دنیا سازوار آید وبدان از حضرت الهی ومواطن
قرب درنگ کند که اگر درنگ نکردی بواسطه آن حجابها دنیا
آبادانی نبدی فیحی پس بدین دوری بنده از مقام قرب
برای عمارت عالم حکمت وخلافت ونیابت خداوند
اندر زمین قرار گرفت پس باستطاعت بطاعت الله تعالی
واقبال کردن بعبادت وی وروی گردانیدن از کارهای
معاش از هر حجابی که ودیعت است اندر وی بیرون
برون آمد بدان مقدار یک حجاب ازو زایل گشتنی بشود ودر
می یابد ومنزلی میگیرد اندر قرب حق تعالی که آن مجمع
وجایگاه علوم است پس چون جهل ور تمام می شود حجابها
زایل گردد وعلوم معرفت برو ریخته شود وعلامت صحت
وتاثیر این حکم وفا شرایط اخلاص اند وجمله آن باشد
که اندر دنیا پرهیز کند واز سرای غرور دوری گزیند وبر
سرای سرور روی آرد زیرا که زهد اندر دنیا از ضرورت ظهور
حکمت است وهر که اندر دنیا پرهیز نکند او را حکمت روی
ندهد وهر کرا بعد از جمله حکمت روی ندهد معلوم شد

که اندر

که اندر شرایط جمله او خلل افتاده است اکنون بدانک نزدیک
گروهی اندر طریق خلوت وجمله غلط کرده اند واین ازان
باشد که ایشان بی اصلی مستقیم اندر خلوت آیند و در دست
دیو افتند که شنید مسئله اند مشایخ اهل تصوف را خلوت بوده
است که اندران ایشان را کارها گشاده است و وقایع روی داده
و چیزها از غرائب و عجایب کشف شده تا می آن اندر خلوت
آیند و این عین اعتقاد که محض ضلالت باشد و بدانکه این
قوم که خلوت تنها که اختیار میکنند برای آنکه تا دین اندر
سلامت ماند و احوال باطن نفس خود را بدانند و با رجوع عمل
با خلاص برای خدای تعالی آرند و این غلط ازینجا خیزد
که خواهند بی مقتضی کامل و بی سایهٔ دولت پیر پخته
بعقل رکیک خود درین راه روند رحمت بر جان خواجه عطار
باد که بدین معنی اشارت کرده اند مثنویات
گر نوای دل طالبی در راه او ٭ می نگر از پیش و پس آگاه رو
سالکان این بدرگاه آمده ٭ جمله بستا جست همراه آمده
تو چه دانی تا کدامی ره روی ٭ در کدامی ره بدان در که شوی
هست با هر ذره درگاهی دگر ٭ پس بهر ذره بدو راهی دگر

نعمة بزرگ آنست که حق تعالی از تو استقامت میخواهد و تو
کرامت میطلبی و بدانکه بر صدیقان از کثرت عبادت و صدق
فراست چیزی بدید می شود و از کارهاء مستقبل که پیش خواهد آمد
ایشانرا روشن میگردد باشد که بر بعضی آن معانی نکشاید ازین
جا قدحی لازم نیاید در حال ایشان که قدح در حال کسی بود از
استقامت و هرچه بر صدیقان گشاید آن سبب مزید یقین
ایشان باشد و داعی بود بر صدق مجاهده و خوبی گرفتن
با خلق جمیله باشد و اگر بر کسی بگشاید که اهل مزید شرع
نباشد آن سبب مزید بعد و غرور و حماقت او شود و بدین
معانی مردمانرا زیر دست حقیر دارد و مجتنب باشد تا
رشته اسلام از گردنش بیرون افتد از حدود و احکام حلال
و حرام منکر گردد و پندارد مقصود از عبادت بجز ذکر خدای
تعالی نیست ترک متابعت سنت پیش گیرد تا در الحاد و زندقه
افتد نعوذ بالله منها و گروهی ازین قوم مدتی بر ریاضت و
خلوت مشغول شده باشند و در غرور آن مانده که آوازی شنیده
باشند و یا خیالی دیده بماند خواجی بدین مقدار بر ایشان کلامی
باشد گمان برند که هر که را چنین حال روی نمود بنهایت رسید

الحاد ... ... باطل ...

وطاراه

وکار او بکمال رسید و این را وصال نام کنند یعنی ما بمقصود رسیدیم

و عبادت و ترک معصیت برای آن می بایست تا بدین رسیم

الکنون ما را معصیت و نماز ناکردن زیان ندارد و این بیت

بخوانند رباعی

در کوی خرابات چه درویش چه شاه در راه یگانگی چه طاعت چه گناه

بر کنگرهٔ عرش چه خورشید چه ماه رخسار قلندری چه روشن چه سیاه

این نادانان پندارند مختصر و بی مایه بشنند که کسی در یک سخن

بزرگی ایشان نگاه ندارد یا در غیبت به نقصان ایشان سخنی گوید

همه عمر در عداوت او باشند با دعوی کمال و پاک شدن از صفت

غضب و کبر پس این نادانان اگر مرد تمام شده بودندی از

امثال این پاک شدندی پس چون اسیر چنین صفات اند ایشان را دعوی

کمال مسلم کی بود با آنکه اگر کسی بمثل چنان شده باشد که از عداوت

و خشم و شهوت در وی نمانده باشد و چنین گوید مغرور است

چه بهیچ حال درجهٔ وی از درجهٔ انبیا علیهم السلام گذشتن مجال

ندارد و پیغامبران را این همه صفت موجود بود و ایشان بسبب

خطا و زلت بر خود نوحه میکردند و صدیقان از صغایر حذر میکردند

و از بیم شبهه ترک حلال میکردند و همه راه تقوی میرفتند و جمله

از خطر کار هر زمان نیستی خود میخواستند این نادانان چنین
میدانند که ایشان در جوال شیطان نیستند و درجهٔ ایشان از درجهٔ
انبیا زیادت است که آنچ ایشان را زیان میداشت ایشان را زیان
نمیدارد را اگر گویند پیغامبران چنین بودند و لیکن آنچ میکردند
از برای نصیحت خلق میکردند و این نمیدانند که اگر چنین بودی
چرا یک خرمای صدقه از دهان بیند اختی که اگر بخوردندی خلق را
برا ازان چه صورت خواست بست چه هم خلق را صدقه حلال است
اما بزرگان دین از ابتدای بشناسند که هر که را هوا اسیر و زیر دست
نیست او هیچ کس نیست ای برادر نفس آدمی مکار و فریبنده است
همه دعوی دروغ کند و لاف زند که هوا زیر دست منست از وی
برهان باید طلبید و هیچ برهانی نیست مگر آنکه بحکم خود قدمی نه
زند بحکم شرع رود که اگر همیشه بطوع تن در تواند داد راست میگوید
و اگر در احکام شرع رخصت و تاویل میطلبد موافق هوا و شهوت
آن مدبر هنوز اسیر هواست اگر اسیر خشم است سگی است در صورت
آدمی و اگر اسیر شکم است بهیمی است و اگر اسیر شهوتهای زشت است
خوکست اگر اسیر جاه و تجمل است زنی است در صورت مرد
مگر کسی که خود را باحکام و اوامر شرع بیارآید و بیازماید

ع زبان بی بم

و نفاق

وعنان خود بدست شریعت دهد تا چنان کرا و حیکر دمی تواند
کشتن آنگاه صفات او اسیر او شوه باشد بس کسانیکه ارباب خداوندان
بصیرت بوده اند و کارها چنانکه بود بدیله اند تا نفس با زپسین
لگام تقوی از سر نفس خود فرو دنیاوردند تا یکی از بزرگان ابلیس
را بدید بوقت مرگ گفت برو از دست من جستی گفت نه هنوز یک
نفس مانده است خداوندان دین و ارباب بصیرت علم و
یقین عاقبت (خود) چنین دیده اند و خطرها چنین دانسته
اند ای بیچاره این کار نه درخور بازوی تست اگر توانی تا
کفی باقی است در سانه دولت کفشی شعر و اگر نه دست بشو چنانکه
گفت قطعه هرکه شد در کار صاحب دولتی نبودش در
راه هرکز خجلتی :. تا نیفتند بر تو مردی را نظر از وجود خویش
کی یابی چند ای برادر زهرهٔ صدیقان درین راه آب کشته است و اهل غرور
درهشته غفلت بعشوهٔ روزکار برمی برند باخبار آمده است
که جبرئیل گفت علیه السلام مصطفی را صلی الله علیه وسلم یارسول
الله من چه دانم اگر حق تعالی در سابق با من همان دانسته است
که از ابلیس دانست و اینچنین حیرت همه را بوده است چنانکه
عیسی پیغامبر گفت علیه السلام تَعْلَمُ مَا فِي نَفْسِي وَلَا أَعْلَمُ

مافي نفسك تا گفته اند که خوف انبیا و صدیقان ازین باشد که
هرچند ایمن باشند از خوف خاتمت ایمن نباشند از عتاب و ملامت
بترسند که نباید که از ما چیزی آید که مستحق عتاب و ملامت گردیم
که عتاب و ملامت اندر مقام قرب دشوارتر از عقوبت و عذاب
اندر مقام بعد است سر اینست که گفت بیت

منم اندرین تفکر بتامل و تدبر شب و روز در تحیر که شوده چگونم یا لم
از ینجاست که گویند که اول درجهٔ عارفان حیرتست و آخرش هم حیرت
و حیرت اول اندر نعمت منت باشد چنانکه چون کسی مر کسی را نوازد از شرم
سرگردان گردد و حیرت دیگر آن بود که داند هرچند من نیاز بیش برم
نیاز من علت نه گردد مر وصال او را پس اول حیرت باشد و آخر هم حیرت
چنانکه سرگردانی می گوید بثواب اهل جنت بعقاب اهل دوزخ من ازین
میان ندانم زکیانم و کدامانم والسلام

بسم الله الرحمن الرحیم

مکتوب نود هفتم در ذکر مرگ برادر شمس الدین بداند
که مردمان سه قسم اند یکی حریص مولع و دوم تایب مبتدی
سوم عارف منتهی حریص مولع مرگ را یاد نکند و اگر کند
برای آن باشد که بر دنیا خود تاسف نماید و نکوهش آن مشغول

نبود ذکر مرگ اینچنین کس را از خدای دور تر کرداند واما تایب
مرگ را بسیار یاد کند تا بسبب آن از دل او خوف و خشیت
زاید و بتمامی توبه وفا کند و بسا بود که مرگ را کراهیت دارد از
بهر آنکه پیش از تمام توبه و پیش از صلاح توشه وی را در یابد
او در کراهیت مرگ معذور بود و در تحت این وعید در نیاید
که مَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللهِ كَرِهَ اللهُ لِقَاءَهُ چه او مرگ را و لقای
خدای را کراهیت ندارد ولیکن از فوت لقاء وی ترسد
بسبب نقص خود ضلال او چون کسی که از دیدار دوست
توقف نماید تا بجهت اعداد دیدار او مشغول بود
تا بر وجهی که او پسندد او را آماده دیدار سازد و علامت
درستی او آن است که دایم در ساختگی آن باشد و بجز آن مشغول
نشود واما عارف منتهی دایم مرگ را یاد کند چه وعده گاه
لقاء دوست است و محب هرگز وعده گاه دیدار دوست را فراموش
نکند و این در غالب احوال مرگ را دوست دارد تا از سرای عاصیان
برهد و بجوار دوست نزول کند چنانکه از حذیفه رضی الله عنه
نقل است که گفت بار خدایا اگر میدانی درویشی نزدیک من دوستر
از توانگری است و بیماری دوستر از تندرستی است و مرگ

والمراد حب لقاء الله ولا لقاء الا بعد الموت و ذلک کنحو

جوار همسایکی

دوستر از زندگانی است مرگ را بر من آسان گردان تا بلقاء
تو رسم بس الکون تا بب دگر خواهیست مرگ و آرزو نابردن آن
معذورست و منتهی درد دوستی مرگ و آرزو بردن آن معذورست
اما گفته اند عالی تر نبه تر از این آنست که هیچ تصرف
نکند کار بخدای گذارد برای نفس خود نه مرگ اختیار کند
نه زندگانی این مقام تمام تسلیم و رضا بود و این غایت
منتهی است حاصل آنست که ذکر مرگ نعمت را منغص کند
و لذت آنرا مکدر گرداند و هرچه لذتها و شهوات آدمی
منغص گرداند آن از اسباب نجات بود و بسیار نست برین سبب
که فرمود اَکْثِرُوا ذِکْرَ هَادِمِ اللَّذَّاتِ گفت بسیار کنید
ذکر مرگ که لذتها را منغص کنید تا میل شما از آن منقطع گردد و روی
بحق تعالی آرید و در خبرست که فرمود لَوْ اَنَّ الْبَهَائِمَ
تَعْلَمُ مِنَ الْمَوْتِ مَا تَعْلَمُونَ مَا اَکَلْتُمْ مِنْهَا
سَمِیْنًا گفت اگر آنچه شما میدانید از مرگ چهارپایان بدانند
هرگز از آن فربه نخورید و عایشه رضی الله عنها پرسید که یا رسول
الله کسی را با شهیدان فردا حشر کنند گفت نَعَمْ مَنْ
یَذْکُرُ الْمَوْتَ فِی الْیَوْمِ وَاللَّیْلِ عِشْرِیْنَ مَرَّةً گفت آری

کسی را

کسی را که مرگ را در روز و شب بیست بار یاد کند نقلست
که فرمود تُحْفَةُ الْمُؤْمِنِ الْمَوْتُ یعنی تحفه مومن مرگ
است زیرا که دنیا زندان مومنست که در آن همیشه در رنج است
و مرگ اِطْلَاق اوست و اِطْلَاق از زندان تحفه بود و دیگر فرموده
است اَلْمَوْتُ كَفَّارَةٌ لِكُلِّ مُسْلِمٍ مرگ کفارتست هر
مسلمانی را و بدین کسی را خواسته است که بحقیقت مسلمان
نه مرا و ترا، و مومن بحقیقت آنست که مسلمانان از دست و زبان
او سلامت یافته باشند و اخلاق مومنان در وی محقق شده
باشد و بمعصیتها آلوده نکردد، مکر بصغائر، پس مرگ او را پاک
کند خواجه حسن بصری رحمة الله علیه فرموده است که مرگ دنیا را رسوا کرد
که مرگ دنیا را رسوا کرد و هیچ خردمندی را شادی نگذاشت
حکیمی بهوی مردی از برادران خود بنبشت که بترس از مرگ
درین سرای پیش از آنک بسرایی دیگر روی که آنجا مرگ را آرزو
کنی و نیابی و چون پیش ابن سیرین رضی الله عنه مرگ را یاد کردندی
همه عضوهاء او از کار بماندی و عمر عبد العزیز هر شبی
فقها را جمع کردی پس مرگ و قیامت و آخرت را یاد کردندی
و بگریستندی تا چنانستی که پیش ایشان جنازه نهاده اند

وخواجه ربیع تمیمي رحمة الله کفتي لا تهادنیا ازمن
دو چیز منقطع کردانید یکي ذکر مرک و دیکي ایستادن
در حضرت خداي وکعب احبار کفت رضي الله عنه هرکه مرک
را بشناخت معصیتها وغمهاء دنیا بروي اسان کشت واز
مطرف رضي الله عنه نقلست که کفت در خواب دیدم جانبي
که کوینده میان مسجد بصره مرا می کوید
که ذکر مرک دلهاي خانقاه را پاره پاره می کند و آورده
اند چون پیش عیسی علیه السلام مرک را یاد کردندي خون از
اندامش بچکیدي پس اي برادر بر تو باد که شبا روزي کمتر از آن مباش که
مرک را بیست بار یاد کني و باستعداد آن بقدر امکان
مشغول باشي و منتظر آن باشي که کي رسد فحقا حکیم کفته
است که سي سالست براي مرک ساخته شده ام اکر بمن
رسد تاخیر چیزي از چیزي دوست ندارم واز امام ثوري
رضي الله عنه نقل است که کفت پیري را دیدم در مسجد کوفه
می کفت که سي سالست که من درین مسجد منتظر مرک مانده
ام تا کي بمن رسد اکر بیاید تاخیر چیزي نفرمایم واز چیزي
باز ندارم و مرا بر کسي و کسي را بر من چیزي نیست عزیزي

بر یکی نامه بنشت که دنیا خوابست و آخرت بیداری و متوسط
میان هر دو مرگ است و ما در خوابها شوریده ایم والسلام ای
برادر اگر پیش بنده غمی و اندوهی و بیمی و عذابی نباشد
مرگ مجرد و سکرات مرگ بسنده است که بدو همه زندگانی منغص
گردد و شادی بدو مکدر شود همه سهو و غفلت به بیداری
مبدل گردد تا لاجرم گفته اند مرگ سخت تر از زدن
به شمشیر و بریدن به اره و بردن انبر گوشت باخن است
و از ینجا بود که حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم گفتی هون
علی محمد سکرات الموت بار خدایا بر محمد سکرات موت
آسان گردان و همین بود که عیسی پیغامبر علیه السلام
از حواریان در خواست گفت ای گروه حواریان از خدای
عز و جل بخواهید تا مرگ را بمن آسان کند که من از مرگ چنان
می ترسم که آن ترس مرا در مرگ می اندازد در نقل آمده است
که گروهی از بنی اسرائیل بگورستانی گذشتند و از حق تعالی
در خواستند تا یکی را از اهل گورستان زنده گرداند تا از وی
بپرسند پس مردی از گوری بیرون آمد و میان دو چشم او اثر
سجده بود گفت ای مردمان از من چه خواستید پنجاه سال است

که مرگ چشیده ام هنوز تلخی مرگ از دل من نرفته است امام
اوزاعی رحمة الله علیه روایت کرده است که بما چنان
خبر رسید که مرده بمرگ درد مند باشد تا آنگاه که از گور بر انگیخته
شود یکی از ایشان بیمار انوا در حال مرگ بسیار برسیدی که
مرگ را چگونه می یابی چون او رنجور شد و در نزع افتاد
او را پرسیدند که تو مرگ را چگونه می یابی گفت چنانستی که
آسمان بر زمین مطبق است و چنانستی که نفس من از
سوراخ سوزنی بیرون می آید روایت کرده اند از
حضرت رسالت که فرمود لَوْ اَنَّ شَعْرَةً مِنْ شَعْرِ
الْمَيِّتِ وُضِعَتْ عَلٰى اَهْلِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ
لَمَاتُوْا بِاِذْنِ اللّٰهِ لِاَنَّ فِيْ كُلِّ شَعْرَةٍ اَلَمُ الْمَوْتِ
وَلَا يَقَعُ اَلَمُ الْمَوْتِ عَلٰى شَيْءٍ اِلَّا مَاتَ گفت
اگر یک مویی از موی مرده بر اهل آسمان ها و زمین نهاده
شود هر آینه بفرمان خدای همه بمیرند زیرا که هر مویی
اثر مرگ است و اثر مرگ بر چیزی نیفتد که نمیرد و آمده
است که لَوْ اَنَّ قَطْرَةً مِنْ اَلَمِ الْمَوْتِ وُضِعَتْ
عَلٰى جِبَالِ الْاَرْضِ كُلِّهَا لَذَابَتْ گفت قطره از درد

مرگ

هرکه بر کوچهار زمین نهاده شود هر اینه بگذارند و در
نقل آمده است که روح موسی پیغامبر چون بحضرت خداوند رسید
گفت یا موسی مرگ چگونه یافتی واو بدان دانا تر گفت نفس
خود را چون گنجشکی یافتم دران حالی که بر تابه بریان کرده شود
نه میرد که فارغ آید نه بر هد که بپرد اکنون بدانکه مستحب
بوقت مردن از صورت میرندها آنست که ساکن و آرام
باشد و از زبان انکه بشهادت گویان بود و از دل
انکه بخدا نیکو گمان بود اما انکه در صورت ایشان سبب
نیکو مردم گفت چشم داشتن مرده را سه چیز چون
خوی کند و اشک از چشمش روان شود و بینیش
خشک شود ان از نور رحمت خدای باشد که بروی نزول
کرده بود و چون بانگ کند بانگ کردن خفه گرفته و رنگش سرخ
شود و لبهاش خاکستر گون گردد ان از عذاب خدای بود که برو
نزول کرده باشد اما روانی زبان او بکلمهٔ شهادت علامت
نیکویی است که روایت است که گفت مَنْ مَاتَ وَ هُوَ يَعْلَمُ
اَنْ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ دَخَلَ الْجَنَّةَ هر که بمیرد و بداند
که جز خدای خدایی نیست در بهشت رود و نقلست که حضرت

که بوقت نزع ایمان
را روشن شود که بی ایمان
است که بر خلاف دین
اعتقاد کرده باشد که موجب کفر بود اگر چه
کلمهٔ شهادت بتکلم جریان عادت گوید مسلمان
نبود تا ازان اعتقاد فاسد رجوع نکند
و چون هنگام نزع شود

رسالت صلي الله عليه وسلم بر جواني رفت كه مي مرد كفت كمان تو
جكونه است كفت از خداي اميد ميدارم و از كناهان خود مي ترسم
كفت لا يجتمعان في قلب عبد في مثل هذا الموطن
الا اعطاه الله الذي يرجو وآمنه من الذي يخاف
فراهم نيايد در دل بنده، اين هر دو در مثل اين وقت كه نه خداي
عز وجل بدهد اورا آنج اميد مي دارد وايمن كرداند از آنج بترسد
اي برادر سرانجام همه بدين يك راه است، اكر فقير و كر
شاه است همه مملكت شاهان و فقر وفاقه كدايان اين
جايكه رنك است، جنانك كفت مثنويات

اكر مملكت زماهي تا بماه است ٭ سرانجامت برين دروازه راهست
جو بر بندند ناكاهت زنخدان ∴ همه ملك جهان اينجا زنخ دان
اكر افريدون از افراسياب هيج ∴ درين دريا تو هم يكقطره آب هيج
جهاني خلق در غرق آب خون اند .. كه ميداند كه زير خاك جون اند
اكر كويي در هيج حالي ازين دو يعني خوف ورجا يكي راجح
بود بدانك جون بنده قوي و صحيح باشد خوف اوليتر وجون
رنجور وضعيف شود خاصه وقت سكرات موت رجا اوليتر
علما جنين كفته اند كه اين از آنست كه حق تعالي كفته است كه من

نزديك

نزدیک شکسته دلانم از ترس من بس در وقت حرکت و سکرات رجا
او نیست از آنکه دل او دران وقت شکسته است از ترس گناهان که در حال
صحت کرده است و اگر کوینی نه آنکه در گمان بردن نیک بخدای عز و جل
احادیث وارد است بدانکه یکی از گمان نیک حذر کردن از معصیت خدای
است عز و جل و ترسیدن از عذاب او و جهد کردن در خدمت او
آخرین بدانکه بازگشت همه کار بدین یک ساعت و آن نکته ایست
که پشتها را می شکند و رویها را زرد می کند و دلها را
پاره پاره می کند و چشمها را خون می گریاند و آن خوف
سلب معرفت است اینست که غایت و نهایت خوف خائفان
است و یکی از بزرگان گفته است که غمها
سه است غم طاعت که قبول کنند یا نکنند و غم معصیت که آمرزند
یا نیامرزند و غم معرفت که سلب کنند یا بدارند و مخلصان
گفته اند که غم یکی بیش نیست و آن غم سلب معرفت است
و هر غمی که جز این غم است سهل است از آنکه منقطع شدنیست
و از اینجاست که دعاء همه بزرگان اینست که خداوندا قطیعت
مکن دیگر هر چه خواهی بکن سر اینست که گفت قطعه
از شوق لقاء رویت تو ؛ جانها همه بی قرار گشته ؛
وز خوف فراق قالب ما ؛ در نار زنعیم زار گشته ؛

۲ سنگ بدرد کیند خون می بارند

گلهاء مراد بي جمالت :، در چشم امید خار گشته
والسلام ، بسم الله الرحمن الرحیم
مکتوب بیست و نهم در وعد و وعید برادر اعز شمس
الدین بداند مر اهل سنت را اجماع است که وعید مطلق مر
کافر انراست و وعده مطلق مر نیکو کار انراست باز مومن
که وی عاصی باشد کافر نبود تا در تحت وعید مطلق در آید
و نیز محسن مطلق نیست تا وعده مطلق وی را در یابد اندر
وی اختلاف است قول معتزله است که وی از اهل وعید مطلق
است اگر چه گناه ازین صاحب دین رود دیگر جا و دان در دوزخ
بماند اما مذهب اهل سنت آنست که مومن عاصی او را موقوف دارند
نه وعده مطلق دهند و نه وعید مطلق حکم وی بمشیت
متعلق دارند اگر خواهد وی را بیامرزد و آن از وی فضل بود
و اگر خواهد عذاب کند و آن از وی عدل بود و بهیچ حال
مومن را در دوزخ خلود نگویند هر چند عاصی باشد از
عبد الله عباس منقولست رضی الله عنه که گفت هر مومن
که با گناه رود خداوند تعالی از سه کار یکی با وی کند یا برحمت
خویش بیامرزد یا بشفاعت پیغامبران بخشد یا بقدر گناه

وعد و وعید
وعده عذاب

عذاب کند

عذاب کند و آخر آزاد کند — مثنوی — ابیات

گر گنه داری در توبه است باز، توبه کن چون در نخواهد شد فراز
گر بدین درگه بصدق آئی دمی، صد فتوحت پیش باز آید همی

و اهل سنت را بدین نیز اجماع است اگر خدای عز و جل خواهد بنده را بصغیره و کبیره عذاب کند و اگر خواهد هر دو بیامرزد اگر خواهد صغیره ببخشد و بکبیره بگیرد و اگر خواهد کبیره ببخشد و بصغیره بگیرد و روا بود که یک بنده را به کبیره ببخشد و دیگری را بصغیره عذاب کند و در جمله باید دانست که هر چند گناه بزرگ بود از رحمت بزرگتر نباشد و هر چند صغیره باشد چون عدل آمد خرد نبود، تا بزرگان گفته اند چون فضل کند هیچ کبیره نماند چون عدل کند هیچ صغیره نماند، بعدل صغیره کبیره شود و بفضل کبیره صغیره گردد

سر اینست که گفت — بیت

گر فضل کنی یقین بر سیم همه، ور عدل کنی وای بر سوائی ما

دیگر وهمی گفته اند هر گناهی که بنده آنرا صغیره داند هر چند صغیره بود کبیره گردد و گناهی که بنده آنرا کبیره داند هر چند کبیره بود صغیره گردد از اینجاست که بزرگان هیچ گناهی را صغیره

نوند وحاصل الامر نزدیک اهل سنت وجماعت همه معاصی
شاید که مغفور باشد باجتناب از کفر قال الله تعالی
إِنَّ اللّٰهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ
ذٰلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ حق تعالی شرک نیامرزد وانچ دون شرک
است بیامرزد مرانرا که خواهد سر اینست که گفت بیت

باز آی آخر که در بکشاده ایم ؛ تو غرامت کرده ما استاده ایم
عشق بازی بین چه حکمت میکند ؛ می کند این کار ورحمت میکند
گر همه کس جز نمازی نیستی ؛ حکمتی را عشق بازی نیستی
کار حکمت جز چنین نبود تمام ؛ لاجرم جودش چنین آمد مدام

خداوند عز وجل مغفرت را از شرک نفی کرد بی شرط
وهرچه دون شرک است مغفرت وی بمشیت معلق کرده و
کبایر دون شرک است چون صغایر باید که مشیت مغفرت بر همه
افتد تا تعلیق را فایده بحاصل آید امیدوار باش هرچند
مفلسی وهیچ نداری عزیزی گفت مثنوی بیت

گر بدین درگه نداری هیچ تو ؛ هیچ نیست افکنده کمتر پیچ تو
نی همه زهد مسلم میخرند ؛ هیچ بر درگاه او هم میخرند

ونزول این آیت در حق وحشی بود قاتل حمزه عم رسول

علیه السلام

علیه السلام و رضی الله عنهم کسی او را وعده کرده بود بمالی بکشتن
حمزه آن کس وعده وفا نکرد وحشی باخویشتن گفت که اگر
نتوانم که حمزه را زنده کنم باری خود را زنده کنم بر پیغامبر وحی
کس فرستاد که این همه جفا کردم جای آشتی هست فرمود اگر
ایمنی هست باز وحشی بپیغام فرستاد که ضمان خواهم رسول
بود که ضمان منم باز وحشی بپیغام فرستاد که ترا فرمان چنین
است لیس لک من الامر شیء ضمان کسی باید که بدست وی
چیزی باشد این آیت آمد ان الله لا یغفر ان یشرک به و
یغفر ما دون ذلک لمن یشاء جواب باز فرستاد که مغفرت بر
مشیت است ندانم که مرا خواهد یا نخواهد شرط از این خواهم
تا آشتی کنم این آیت آمد والذین لا یدعون
مع الله الها آخر ولا یقتلون النفس
التی حرم الله الا بالحق ولا یزنون جواب باز فرستاد
که من این همه کرده ام چون این نیامرزد چه جای آیم اگر بار این
باری بیابیم و اگر نه برهمین می باشم جواب آمد الا من
تاب وآمن وعمل صالحا جواب فرستاد که شرط
دشوار است این قبول کنم که ایمان آرم و عمل صالح را ضمان نتوانم

خود را زنده کنم یعنی ایمان آرم لان الایمان حیوة

کرد که داند توانم یا نتوانم شرط به ازین خواهم فرمان آمد
قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا
مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا
إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ گفت اکنون أسئی است بیامد
ومسلمان شد الحمد لله رب العالمین علی نعمایه
تا بدانی که جرم همه عاصیان در دریای فضلش یک ذره
نیست، چنانک گفت مثنوی

هست چون دریای فضلش بی دریغ ٭ بر در او جرمها یک اشک میغ
هر کرا باشد چنان بخشایشی ٭ کی تغیر آردش آلایشی

اکنون بدانکه چون گفته است إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ
جَمِيعًا، مغفرت بر کل ذنوب افکند تخصیص نه کرد صغیره
وکبیره را و بخبر آمده است که پیغامبر گفت إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ
الذُّنُوبَ جَمِيعًا صَغِيرَهَا وَكَبِيرَهَا وَعَلَانِيَتَهَا وَسِرَّهَا
واین که گفت إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ وگفته اند این تعلیل
است گفت نه از بهر آن می آمرزم که تو سزای عفوی ولیکن
من غفور رحیم یعنی بصفت خویش با تو کار کنم نه بسزای
تو ومعنی آیه اول که گفت ان الله لا یغفر ان یشرک به ویغفر

وخواست که توبه کند پس نبشت بسوی رسول الله صلی الله علیه وسلم که ای محمد خدای تو می گوید ... [illegible]

تعلیل علی ما ... [illegible]

مادون

ما دون ذلك لمن يشاء چنين گفته اند چون شرك آوردي
بر ما بدل آوري اندر دوستي شرط نيست باز چون شرك نياوردي
بدان نياوردي بچون گناه كردي بي ادبي وگستاخي كردي وبي
ادبي وگستاخي اندر دوستي كمالست شرطست يعني بر ما بدل
بيار كه آن در نگذاريم وديگر گستاخيها اندر گذاريم واين
را در فقه اصل است وآن آنست كه چون دين وارث ودين
مورث يكي بود بهيچ سبب حرمان نيفتد مگر بقتل از بر
آن كه قتل تخريب اصل است اصل برجاي بايد تا فرع بروي
بنا كند وشرك نيز تخريب اصل ايمان است، اصل ايمان بر
جاي بايد تا فرع مغفرت بروي بنا كند روزي شبلي رحمة الله
عليه جاي بر گذشت، گوينده بر خواند

كل ذنب لك مغفور، سوي الاعراض عني

بانگي آوردي چرا شد وبيهوش گشت چون بهوش باز آمد
گفتند تراچه افتاده گفت اين قايل چنين گفت كه همه گناهت
آمرزيده ام مگر آنكه روي از ما بگرداني واين بيت از قول
خداوند تعالي سماع كردم إن الله لا يغفر أن يشرك
به ويغفر ما دون ذلك لمن يشاء، خداي ميگويد عز وجل

شرك
حكايت اصمعي

که روي از ما مکران و بر ما بدل میار دیگر هرچه کني بیامرزم ،
غالب این قوم را خوف باشد و بر خوف فزیند و آنچ کویند
هم از خوف کویند بیننده را چنان نمود هم افتد که ایشان
اهل وعیدند و نه چنانست ولیکن اندر سر ایشان کناه
کر چه خورد است بزرك کرداند که خوار داشتن جفا بکار داشتن
امرست و بزرك داشتن جفا بزرك داشتن امر است ،
همیشه خصم خداي باشند بر خویشتن ، نه خصم خویشتن
بر خداي که عارفان را با نفس صحبت نیست ، مطالبت حق نفس
چکونه باشد خداوند عز وجل ایشان را دوست است و نفس
دشمن با دشمن جنگ دوست کند ، و با دوست جنگ دشمن نکند
پس هر که با نفس بجنگ است ، دلیل است که با خداوند بصلح
است و هر که با نفس بصلح است دلیل است که با خداي عز وجل
بجنگ است و کفته اند ایشانرا با پاکي ایشان چه طالبست که دست
حق خواه از نفس خویش و آن را سیها که در ایشانست همه
امید ایشان بجزاي عز وجل بر نصیب حرمان باشد و
خوف ایشان در نصیب خویش چنان نماید که کویي همه
وعید ایشانرا آمده است و همه وعده هر غیر ایشانرا

غش

نصیحت با نفس

تا بر زکان

تا بزرگان چنین گفته اند که ایمان بنده بحقیقت انگاه
تمام کردد که اگر خلق را از آسمان بلایی آید از شومی
خویش داند اگر او را نیکویی بدید آید از طفیل کسی دیگر
داند یکی از ایشان گفته است رباعی

ما کبر قدیم و نا مسلمانیم ، نام آور کفر و ننگ ایمانیم
شیطان چو بما رسید کله را بنهد ، کز وسوسه اوستاد شیطانیم

خواجه فضیل عیاض رحمة الله علیه شبانگاه عرفه
در عرفات گفتند که حال مردمان چگونه می بینی گفت
همه آمرزیده شدندی ، اگر من در میان ایشان نبودمی
یعنی بدترین خلق منم اگر ایشان را نیامرزد از شومی
من نیامرزد ، و در خبر چنین آمده است که بموسی
علیه السلام وحی کردند که از میان قوم خویش
کسی را طلب که بهترین بنی اسرائیل وی باشد
یک تن را اختیار کردند که بزهد و عبادت آراسته بود فرمان
آمد که او را بگو بیین تا بدترین بنی اسرائیل را طلب کند سه
روز مهلت خواست چهارم روز رسنی در گردن خویش
کرد و بر موسی علیه السلام آمد و گفت که بدترین بنی اسرائیل
را آوردم موسی گفت علیه السلام که زاهدترین بنی اسرائیل

تو بیچ جرا چنین حیکویی کفت از بهر انک کناهان خویش بیقین
میدانم و از ان دیکری بشک و کسی که کناهان وی یقین باشد
بدتر باشد از کسی که کناهان وی بشک باشد فرمان امد که ای
موسی بهترین بنی اسرائیل وی است نه از بسیاری طاعت اما
بدانک خویشتن بدترین خلق بدانست خواجه سری سقطی کفت
رحمة الله علیه من هر روزی چند بار آیینه را نکرم از
بیم آنکه نباید که روی من سیاه شده باشد اینست که کفت
مثنوی تو بپیش آی زموی در نظر * خویشتن را از بتی بینی بتر
مدح و ذمت کر تفاوت میکند * بت کری باشی که او بت میکند
ای برادر کفته اند که اندر دنیا ضیاء اخلاص و ظلمت نفاق
اندر روی بنده بدید باشد بدلیل آنکه خداوند فرمود
سیماهم فی وجوههم من اثر السجود ولیکن تا بیننده را بینایی
نباشد نبیند اکر دعاء پیغامبر ما نبودی صلی الله علیه وسلم که از خداوند
خواست تا خسف و مسخ از امتان وی بر کیرد بسیار بیننده ای که
اندر امت بدید امدی تا بزرکان کفته اند که خسف و مسخ ببنیا
ظاهر بود و از آن این امت باطن است و هم خواجه سری سقطی فرموده
است که نخواهم که جایی میرم که مرا بشناسند از بیم آنک زمین مرا قبول

نکذ

نکند دستوا کردم واین از بدگمانی خویش بود ورابر خویشتن که خویشتن را بدترین خلق میدانست واگرچه خویشتن را بدترین خلق نداندی بخویشتن این گمان ببردی واین حرامتان بیشین را بوده است فالحمد لله عز وجل حرین امت را ارجنین فضیحة نگاه داشته است وانیست که گفت

قطعه

زد زد دین همه پیران ره را ❊ سینها بخون دل خضابست
همه مردان دین را زین مصیبت ❊ جگرها تشنه ودلها کبابست

ای برادر عالم هستی وی نیست شو که هستی حق وی است ونیستی حق تو شنیده که الوجود بین العدمین عدم خط محو بر جریده روز کار خود کش بود که روی هستی بینی چنانک گفت

تو مباش اصلا کمال این است وبس ❊ تو ز تو کم شو وصال این است وبس

اگر پروانه را یک ذره بنزد خود قدری بودی خود را چنان بر آتش نزدی هم عشاق عالم در آرزوی آنند که ایشان پروانه یا بدیوانه بود زیرا که کس خود حدیث ایشان نمی کند

بیت

عاشقان چون حلقه بر در مانده اند ❊ زانک نزدیکت کسی را راه نیست

عقلها متحیر آمده در جلال او خرده مراسیمه گشته در جمال او فهمها دیوانه عاجز شده از ادراک او جبروت او واندیشها زیر وزبر شده در کار

اوانیست که گوفت رباعی

اي كبك هزار باز در بنداز تو، اي آهو شير گير با خيل از تو
بس كس كه نيافت هيچ پيوند از تو، خود را بغم و بلاي افكند از تو

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ طلتو بود نهم
دوزخ برادر اعز شمس الدين بداند كه تر اكفته اند كه آتش

مورد همه است وَاِنْ مِنْكُمْ اِلَّا وَارِدُهَا، ودر آخر اين آيت
كفته است ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِيْنَ اتَّقَوْا بس در درود به آتش به يقيني
ودر نجات از ان بشك، بس اكنون بنكر و تفكر كن در واديهاي
دوزخ ودركه هاي آن، چه پيغامبر فرموده است عليه السلام اِنَّ فِي
جَهَنَّمَ سَبْعِيْنَ اَلْفَ وَادٍ وَفِي كُلِّ وَادٍ سَبْعُوْنَ اَلْفَ شِعْبٍ وَفِي
كُلِّ شِعْبٍ سَبْعُوْنَ اَلْفَ ثُعْبَانٍ وَسَبْعُوْنَ اَلْفَ عَقْرَبٍ لَا يَنْتَهِي
الْكَافِرُ وَالْمُنَافِقُ حَتّٰى يُوَاقِعَ ذٰلِكَ كُلَّهُ، كفت در دوزخ هفتاد
هزار واديست در هر وادي هفتاد هزار دركهست و در هر دركي
هفتاد هزار مارست وهفتاد هزار كژدم است كافر ومنافق
بپايان نرسد تا آنگاه كه بر ان همه كذر نكند و نقلست كه فرمود
تعوذوا بالله منها مِنْ جُبِّ الْحُزْنِ او وَادِ الْحُزْنِ بازدانسته
خواهيد بجزاي از جاه غم يا وادي غم كفتند يا رسول الله

دوزخ

سبعود

وادي غم

وادي غم یا چاه چیست گفت واد فی جهنم
یتعوذ منها جهنم کل یوم سبعین مرة اعد
الله للقراء المرائین گفت وادیست در دوزخ که
که هر روز دوزخ ازان هفتاد بار بازداشت خواهد
حق تعالی برای علماء مرائین ساخته است پس
این صفت دوزخ ودرکها ودرها وادیها آنست واین
براندازه عدد آرزوهای دنیا وشهوت های آنست
وعدد درها آن بعد هفت اندامست که بنده
بران معصیت کند بعضی از آن فوق بعضی
است اعلی تر جهنم است پس سقر پس لظی پس
حطمه پس سعیر پس جحیم پس هاویه بنگر اکنون
در عمق هاویه که عمق آن را نیست چنانکه عمق
شهوتهاء دنیا را حدی نیست پس چنانکه حاجتی از
دنیا نه نخامد مگر بحاجتی دیگر بزرگتر از آن افتد
همچنین هاویه از جهنم نه نخامد مگر بهاویه عمیق تر
از آن افتد از ابو هریره رضی الله عنه نقل ست
که گفت در خدمت رسول علیه السلام

وسلم بودیم پس آوازی شنیدیم گفت میدانید که این

چیست گفتیم خدا و رسول وی داناتر گفت

هذا حجر ارسل في جهنم منذ سبعين عاماً الآن ينتهي الى

قعرها این سنگی است که هفتاد سالست که

در دوزخ فرو فرستاده شده است اکنون به قعر

آن رسیده است پس انواع عذاب بر هر که در آتش

باشد مترادف نشود بلکه هر یک را از ایشان

حدی معلوم است براندازه معصیت و گناه

او بدانست که اگر کل دنیا بر کم عذاب ایشان عرض

کرده شود هر آئینه آنرا فدا کنند از سختی آنچه در آن

باشد و حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم

خبر کرده است که ادنی اهل النار عذاباً ینتعل

بنعلین من النار یغلی دماغه من حر نعلیه

گفت عذاب بر اهل آتش را دو نعلین باشد

از آتش که دماغ او از گرمی آن بجوشد پس بنگر اکنون

در کسی که بر وی تخفیف است پس قیاس کن

بر آن کسی که در وی تشدید است و هر گاه که در سختی

عذاب آتش بشک افنی انحنثه خود با آتش نزدیک برو
آن را قیاس کن وآتش دنیا خود مناسب آتش
دوزخ نیست که گفته است ان نار الدنیا غسل
بسبعین ماء من میاه الرحمة حتی اطاقها
اهل الدّنیا آتش دنیا هفتاد آب از آبهاء رحمت
شسته شده است تا اهل دنیا طاقت آن داشتند
بلکه پیغامبر علیه السّلام در صفت
آتش دوزخ صریح کرده است اوقدت علیها تلک النّار
الف سنة حتی احمرت ثمّ اوقدت علیها الف
سنة حتی ابیضت ثمّ اوقدت علیها الف سنة
حتّی اسودت فهی سوداء مظلمة گفت آن آتش
هزار سال افروخته شده تا سرخ گشته پس هزار سال
افروخته شده تا سفید گشت پس هزار سال افروخته
شده تا سیاه گشت پس آن سیاه تاریکست ونقل است که
گفت اشد اشدت اشتکت النار الی ربها فقالت یا رب اکل
بعضی بعضاً فاذن بها فی نفسین نفس فی الشّتاء
ونفس فی الصّیف فاشد ما تجدونه فی الصّیف

مِنْ حَرِّهَا وَاَشَدُّ مَا تَجِدُوْنَهُ فِي الشِّتَاءِ مِنْ زَمْهَرِيْرِهَا آتش بسنالید بپروردگار خود گفت

اي پروردگار بعضي از من بعض مرا بخورد پس او را در دو نفس دستوري داد نفس نفس در زمستان

ونفسي در تابستان پس سخت تر آنچه در تابستان مي آيد از گرمي آنست و سخت تر آنچه در زمستان مي آيد از

سردي آنست واز ابو هريره نقل است که گفت اگر در مسجد صد هزار کس باشد يا بيش از آن پس

مردي از اهل آتش دم زند همه بميرند و در نقلست که در آتش ماران باشند چون اشتران بختي بزرگ بگزند پس هر گزيده

زهر آن چهل سال احساس کند و کژدمان باشند چون اشتران بگزند پس گزيده ايشان چهل سال زهر آن يابد خواجه حسن

بصري رحمة الله عليه گفتي که مردي بود از آتش پس از هفت هزار سال بيرون آورده شود کاشکي من آن مرد

باشم و وقتي او را ديدند که در زاويه نشسته مي گريست گفتند چرا مي گريستي گفت ترسم که مرا در آتش

اندازد و باک ندارد از ينجاست که گفت - رباعي

اندر خور ما چون هیچ باکی نبود ❊ در عالم ما حدیث خاکی نبود
ور رحمت خود ببر که در حضرت ما ❊ از کشتن هیچ پاک باکی نبود
این حال خواجه حسن بصری است رضی الله عنه
مشتی عاصیان و خاکساران که باشند از خواجه
احمد حرب نقل است که گفت یکی از ما سایه
را و آفتاب برگزیند و بهشت را بر آتش برنمی گزیند و از
عیسی پیغامبر علیه السلام نقلست که گفت بسیار تندرست
و روی خوب و زبان فصیح که فردا در اطباق آتش بنالند و
از داود پیغامبر نقل است که می گفت الهی بر گرمی آفتاب تو
مرا صبر نیست پس گرمی آتش تو چگونه صبر کنم و آواز رحمت
ترا طاقت نمی دارم پس آواز عذاب ترا چگونه طاقت دارم بنگر در
هولها و بدانکه حق تعالی آتش را با هولها بیافرید برای
اهلی بیافرید نیفزایند و نه کم شوند و این کاریست که
قضا کرده شد و مرفوع عنه گشته پس عجب از من
و تو بدین غفلت که ندانیم که قضا در حق ما بچه سابق شده
است و اگر گویی کاشکی بدانمی که مورد من چیست و مرجع من
بکدام چیزیست و قضا در حق من بچه سابق شده است

بدانکه ترا علامتي است که بدان انر کیري و بسبب

آن امید تو صادق شود و آن علامت آنست که احوال و

اعمال خود بنگری چه بر هر کسي آسان کرده اند آنچه براي

آن آفریده شده است پس اگر راه خیر بر تو آسان کرده شده

است شاد باش که از آتش دوري و اگر چنان است که قصد

خیري نکني که نه عوائق بدان محیط شود و آن را دفع کند و قصد

شري نکني الا ببینی اسباب آن میسر گردد بدانکه آن بر تو قضا

کرده اند چه دلالت این عاقبت چون دلالت باران است بر نبات

و دلالت دود است بر آتش در قرآن مجید است که ان

الابرار لفي نعيم و ان الفجار لفي جحيم هر آینه نیکو

کاران در نعمت بهشت باشند و بدکرداران در آتش افروخته

پس نفس خود را بدین دو آیه عرض کن تا قرارگاه خود از دو سراي

بداني از خواجه یحیي معاذ رازي ــــــــــ

نقل است که گفت ندانم کدام معصیت ازین هر دو

سخت تر است فوت شدن بهشت یا رفتن در دوزخ

اما بهمه حال فوت شدن نعمت آسان تر است

از تحمل کردن دوزخ از آن که مصیبت بزرگ و دشوار تر است

خلا در دوزخ از آنکه اگر وقتی منقطع شدی
بودی کار آسان تر بودی ولیکن دشوار تر در آنست
که ابدیست پس کدام دل تحمل تواند کرد آنرا کدام نفس
صبر تواند کرد بر آن واز نیست که عیسی پیغمبر علیه السلام
گفت یاد خلود در دوزخ دلهاء خائفان پاره پاره می کند
این شمه بود از دوزخ وعذاب او شنیدی از ینجا
سر لیست وآن آنست چون حجاب دنیا بمرگ برخیزد نفس به
کدورتها دنیا ملوث بماند وبه کلیت از آن جدا نشود
اگرچه متفاوت باشد چه بر جوهر بعضی ریم زنگ برهم
نشسته باشد وچون آینه گشته که از بسیاری زنگ
برهم نشستن تباه شده بود اصلاح وتصقیل نپذیرد واین
انگشتان باشند که از پروردگار خویش همیشه محجوب باشند
نعوذ بالله منها وجوهر بعضی بحدی طبع نرسیده باشد
واز قبول رد ودن وروشن کردن بیرون نیامده باشند پس اورا
بر آتش عرض کنند تا ریم وزنگ از وی زائل شود وعرض
کردن بر آتش بر اندازه حاجت تزکیه بود وبعضی ترا
یک لحظه سبک است بیشتر آن در حق مومنان عاصی چنانکه

اخبار بران وارد است هفت هزار سال هیچ نفسی از ین
عالم رحلت نکند که نه غباری و ترکی باوی باشد
اکرچه اندکی بود از ینجا بدان سر این آیت وَاِنْ مِنْكُمْ
اِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلٰى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا والسلام

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ مکتوب صد و دوم

در بهشت برادر شمس الدین بداند چون غموم و
شرور این سرای بدانستی در مقابل این سرای سرای
دیکر است پس نعیم و سرور آن تامل کن چه هر که
یکی از آن دو مشاهد جای او الحاد در دیکری باشد پس
خوف و رجا از دل خود برانگیز خوف به بسیاری فکرت
در هولهای جحیم و رجا به بسیاری فکرت در نعیم مقیم
چه ملک عظیم بدان یابی و از عذاب الیم بدان رهی هر
گاه خواهی که صفت بهشت بدانی قرآن بخوان از
قول خداوند وَلِمَنْ خَافَ مَقَامَ رَبِّهِ جَنَّتَانِ
تا آخر سورة الرحمن و سورة الواقعه وغیر آن پس از
آنکه صفتهاء بهشت بدانی و بر جملهٔ آن مطلع شوی
در عدد بهشتهاء آن تامل کن پیغامبر صلی الله علیه

وآلہ وسلم گفتہ است ولمن خاف مقام ربہ

جنتان اي جنتان من فضة آنيتهما وما فيهما و

جنتان من ذهب آنيتهما وما فيهما وما بين القوم

وبين ان ينظروا الى ربهم الا رداء الكبرياء على

وجهه في جنات عدن ای برادر دو بهشت است که از

نقره است وآوندهاء آن وآنچه درو است ودو

بهشت است که از زر است وآوندهاء آن وآنچه

درو است و میان قوم آنکه بنگرند پروردگار خود

نیست مگر رداء کبریاء بر وجه او در بهشت عدن

پس درهاء بهشت نگرچه بسیار است بر اند ازه اصول

طاعتها ابو هریره رضي الله عنه روایت کرده که پیغامبر

علیہ السلام فرمود من انفق زوجين

من ماله في سبيل الله دعي من ابواب الجنة وللجنة ابواب

فمن كان من اهل الصلوة دعي من باب الصلوة

ومن كان من اهل الصيام دعي من باب الصيام و

هو باب الريان ومن كان من اهل الصدقه دعي

من باب الصدقة ومن كان من اهل الجهاد

دعي من باب الجهاد اي هر که دو گونه از مال
خود در راه خدای نفقه کند از درهاء بهشت
خوانده شود و بهشت را درهاست پس هر که از اهل نماز
باشد از در نماز خوانده شود و هر که از اهل روزه باشد
از در روزه خوانده شود و آن در ریاست و هر که از اهل
صدقه باشد از در صدقه خوانده شود و کسي
که از اهل جهاد باشد از در جهاد خوانده شود نقل
است از امیر المومنین صدیق اکبر که
گفت وسیق الذین اتقوا ربهم الی الجنة زمرا الایه
رانده شدند کسانیکه از پروردگار خود ترسیدند سوي
بهشت گروه گروه تا چون بدهي رسیدند از درهاء
بهشت نزدیک آن درختي یافتند که از زیر ساق آن دو
چشمه ظاهر مي شد و مي رفت پس قصد یکي از آن کردند چنانستي
که بدان فرموده شدند و از آن آب خوردند پس آنچه
در باطن ایشان از بیم و رنج بود آنرا ببرد پس قصد دیگران
کردند و از آن غسل کردند پس تازگي نعمت بر روی ایشان
روان گشت و موي ایشان هرگز گرد آلوده نشد و سر ایشان

هر کس کالبد او نکشت چنانستی که در روغن مالیده اند

پس بهشت رسیدند وایشان را گفتند سلام علیکم طبتم

فادخلوها خالدین ای سلام بر شما باد که پاک بودید

در دنیا پس در آیند در آن جاوید باشندگان پس

ولدان ایشان را ببینند گرد ایشان در آینه چنان که

خدمتگاران اهل دنیا گرد خداوندی در آیند که از

سفری بدیشان باز آید گویند او را شاد باش خدای

عزوجل برای تو کرامت چنین و چنین ساخته پس

غلامی از آن ولدان برود سوی بعضی از جفتان او از

حور عین پس گوید من دیدم فلان بیاید بنا که او را در دنیا گفتندی

او گوید تو دیدی گوید من دیدم و بر اثر من می آید پس

شادی یکی را از ایشان سبک کرداند تا بر آستانه در آن بایستد

چون بمنزل خود رسد در اساس بناء آن بنگرد صخره

بیند از مروارید زیر آن کوشکی سبز و سرخ و زرد هر رنگی

پس سر بر آورد و در سقف آن نگرد چون برق رخشان

بیند و گر نه آنستی که خدای عزوجل او را قدرت دهد

نزدیک باشد که چشم او بشود پس سر بجنباند

ازواج خود را ببیند و کوزها نهاده و بالشها
یکدیگر مرتب کرده و بساطها در هر مجلس گسترده پس
کند و بگوید الحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي هَدَانَا لِهٰذَا وَمَا
كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنْ هَدَانَا اللّٰهُ پس منادی آواز
دهد که زندگان باشید هرگز نمیرید و مقیم باشید هرگز
رحلت نکنید و تندرست باشید هرگز بیمار نشوید و تامل
کن اکنون در غرفهای بهشت و اختلاف درجات بلندی در آن
و چنانکه در میان مردمان در طاعت و اخلاق ستوده تفاوت
ظاهر است پس همچنان در آنچه پاداش داده شوند تفاوت
ظاهر شود پس اگر عالی تر درجات می طلبی باید که در طاعت
خداوند کسی بر تو سبقت نکند چنانکه اگر یاران و همسایگان
بر تو بدنیا یا به بلندی بنائی تقدم نمایند بر تو گران نماید و
زندگانیت منغص شود و بهتر احوال تو آنست که در بهشت
قرار گیری و در آن مسلم نباشی که جماعتی بر تو سابق باشند و
لطیفها که کل دنیا برابر آن نباشد ابو سعید خدری رضی
الله عنه روایت کرد که پیغامبر علیه السلام فرمود که
ان اَهْلَ الْجَنَّةِ لَيَتَرَاؤُنَ اَهْلَ الْغُرَفِ فَوْقَهُمْ

كما ترون الكواكب الغابر في الافق من المشرق
والمغرب لتفاضل ما بينهم كفت هر آينه اهل بهشت
اهل غرفها را فوق خود همچنان بينند كه شما ستاره در رفته
را در افق بينيد از مشرق ومغرب براي تفاضل آنچه
ميان ايشانست كفتند يا رسول الله ... از ل پيغامبرانست
جز ايشان بدان نرسد كفت بلي والذي نفسي بيده
رجال آمنوا بالله وصدقوا المرسلين بدان خداي
كه نفس من در قبضهٔ قدرت اوست مرداني كه بخداي
كرديه اند وپيغامبران را تصديق نمودند ونيز كفت
ان اهل الدرجات العلي ليريهم من تحتهم كما ترون
النجم الطالع في افق من آفاق السماء وان ابا بكر
وعمر منهم وانعما اي هر آينه اهل بهشت درجهاء بلند كسي كه در
تحت ايشانست ايشانرا همچنان بينند كه شما ستاره بر آينده را
بينيد در افق از آفاق آسمان وابوبكر وعمر از ايشانند وزياد بن زياد
از ان وجابر ــــــ روايت كرد كه پيغامبر كفت
عليه السلام الا احد ثكم بغرف الجنة در حديث
بكنم شما را در غرفهای بهشت كفت بلي يا رسول الله صلى الله عليه وسلم

مادر و پدرم فدای تو باد گفت إنَّ في الجنّة غرفاً من
اصناف الجوهر كُلّه يرى ظاهرها و باطنها
و فيها من النعيم واللذات والسرور ما لا
عين رأت ولا اذن سمعت ولا خطر علي قلب بشر
ای هر آينه در بهشت غرفهاست از اصناف همه گوهرها ظاهر
آن از باطن آن ديده شود و باطن آن از ظاهر آن ديده شود
و در ان از نعمتها و لذتها و شاديها آنست كه چشمی نديده
است و گوشي نشنيده است و بر دل آدمي نگذشته است
گفتم يا رسول الله اين غرفها كراست گفت لِمَن افشى السّلام
و اطعم الطعام و ادام الصيام و صلي بالليل و الناس
نيام اي براي آنكس را كه سلام آشكارا كرد و طعام داد و
پيوسته روزه داشت و شب نماز گزارد و مردمان
خفته گفتم يا رسول الله طاقت آن كه دارد گفت
اُمتي نطيق ذالك ساخبركم عن ذلك من لقي اخاه فسلم عليه
او رد عليه فقد افشي السّلام و من اطعم اهله و عياله
من الطعام حتى يشبعهم فقد اطعم الطعام و من صام من شهر
رمضان و من كل شهر ثلثة ايام فقد ادام الصيام

وَمَن صَلي العِشاء الاخيرة وصَلي الغداة في
جَماعة، فقد صَلي اللَيل وَالنّاس نيام اليهُود وَ
وَالنصارٰي و المجوس كفت امت من طاقت آن دارند
و زود باشد که شمارا ازاين آگاه كنم هركه برادر خود
را ديد و برو سلام كفت يا جواب سلام او باز داد سلام
آشكارا كرد و هركه اهل و عيال خود را طعام داد تا ايشان
را سير كرد طعام داد و هركه ماه رمضان و سه روز از
هر ماهي روزه داشت پيوسته و هركه نماز خفتن
و نماز بامداد بجماعت كزارد شب نماز كزارد و مردمان خفته جهودان
و ترسايان و مغان خفته پيغامبر را عليه السّلام
از قول خداي عزوجل وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً فِي جَنَّاتِ
عَدن پرسيدند كفت قصر من لؤلؤة في ذالك القصر
سبعون دارا من ياقوت حمراء في كل دارٍ سبعون بيتا
من زمرد خضراء في كل بيتٍ سرير على كل سرير سبعون فراشا من
كل لون وعلى كل فراش زوجة من الحور العين في
كل بيت سبعون وصيفة في كل بيت سبعون مائدة على مائدة سبعون لونا
من الطعام ويُعطي المومن في كل غداةٍ من القوة ما ياتي

علي ذالك اجمع گفت کوشکي است از یك دانهٔ
مروارید دران کوشک هفتاد سراي ست از یاقوت
سرخ درهر سرای هفتاد بستر از هر لوني
برهر فراشي زني از حور عین در هر خانه هفتاد خوان
آراسته برهر مایده هفتاد لون از طعام در هر خانه هفتاد کنیزك
ومومن را هر بامدادی از قوت آن داده شود برکل آن بیاید ابوهریره
رضي الله عنه روایت کرد پیغامبر علیه السلام
فرمود آن حائط الجنة لبنة من ذهب و
لبنة من فضة ترابها زعفران وطینها مسك
دیوار بهشت خشتي از زر است وخشتي از نقره خاك
آن از زعفران وگل آن مشك ابوسعید خدري
روایت کرد پیغامبر گفت علیه السلام
در قول خدای عز وجل گفت فرش مرفوعة ما
بين الفراشين كما بين السماء والارض میان
دو بستر چندانی که میان آسمان وزمین زیید
ارقم ——— گفت که مردي از جهودان بر

پیغامبر آمد گفت ای

ابو القاسم تو می گویی که اهل بهشت در بهشت بخورند
و بیاشامند و اصحاب خود را گفته بود اگر محمد بر من
اقرار کند او را غلبه کنم پیغامبر بلی وَالَّذِي نَفْسِي
بِيَدِهِ إِنَّ أَحَدَهُمْ لَيُعْطِي قُوَّةَ مِائَةِ رَجُلٍ فِي
الْمَطْعَمِ وَالْمَشْرَبِ وَالْجِمَاعِ ای بلی بدان خدای
که نفس من در قبضه قدرت اوست که یکی را از
ایشان قوت صد مرد داده شود در طعام و شراب
و مباشرت جهود گفت کسیکه بخورد و بیاشامد او را
حاجت انسانی باشد پیغامبر گفت علیه السلام
حَاجَتُهُمْ عَرَقٌ يَفِيضُ مِنْ جُلُودِهِمْ مِثْلَ
الْمِسْكِ فَإِذَا الْبَطْنُ قَدْ ضَمُرَ ای حاجت ایشان
عرقی باشد که از پوستهای ایشان روان شود
مشک پس شکم باریک شود نقل است که وقتی جهودی
مذکری را گفت مرا در دین شما سه مسئله مشکل است
اگر آن را مثال نمای من دین شما قبول کنم گفت آن

سه مسئله کدام است یکی گفت آنکه شمائی گوئید
در بهشت بخورند و بیاشامند و حاجت نبود و دیگر شما
می گوئید که در بهشت درختی که هیچ جا نبود که یک
شاخ او آنجا نباشد و دیگر شمائی گوئید که نعمت بهشت
هرچند خورند و بیاشامند هیچ کم نشود مذکر گفت مثال آنکه
خورند و بیاشامند و حاجت نبود در دنیا کودک است
در شکم مادر که می خورد و حاجت نه و مثال درخت در
دنیا آفتابست که هرچند یکی ست هیچ جا نبود که شعاع او آنجا
نرسد و مثال آنکه خورند و بیاشامند و هیچ کم نشود
در دنیا نعمت قرآنست هرچند ازوی گویند و شنوند
و کار بندند هیچ کم نشود جهود در حال اسلام قبول کرد و
مسلمان شد و در تفسیرست که اگر حوری آب دهن خویش
در دریا ها اندازد در هیچ دریا آب شور نماند و اگر در
شب تاریک انگشتی از بهشت بیرون آرد روز روشن
کرد و ابو سعید خدری رضی الله عنه روایت کرده
است پیغامبر علیه السلام در قول
حق عزوجل کَاَنَّهُنَّ الیاقوت والمرجان رسول گفت

عليه السلام ينظر وجهها في خدرها اصفى من المرآة
فان ادنى لؤلؤة عليها لتضيء ما بين المشرق
والمغرب وانه يكون عليها سبعون ثوبا ينفذها
بصره حتى يرى مخ ساقيها من وراء ذالك اي
روي او در پرده ديده شود صافي تر از آئينه وكمترين
مرواريد او ميان مشرق ومغرب را روشن كند وبر وهفتاد
جامه باشد كه بصر از ان بگذرد تا مغز ساق او بس آن
ديده شود وانس رضي الله عنه روايت كرد كه پيغامبر
عليه السلام گفت لما اسرى في الجنة دخلت
الجنة موضعا يسمى البيدخ عليه خيام
اللؤلؤ والزبرجد الاخضر والياقوت الاحمر
يقلن السلام عليك يا رسول الله فقلت يا جبرائيل
ما هذا النداء فقال هولاء المقصورات في الخيام
استاذن ربهن في السلام فاذن لهن فيقفن
يقلن نحن الراضيات فلا نسخط ونحن الخالدات
فلا نرحل وقرا رسول الله
قول الله تعالى حور مقصورات في الخيام

اي آنکاه که مرا بشب بردند در بهشت رفتم موضعي
را دیدم که آنرا بیدخ خوانند برآن خیمهاي مروارید
وزبرجد سبز ویاقوت سرخ بود پس گفتند السلام علیک
یارسول الله گفتم یاجبریل این چه آوازست گفت مقصورات
خیام اند از پروردکار خود دستوري خواسته اند تا ترا
سلام کنند و دستوري داده پس ایشان گفتند
ماخشنودانیم هرگز درخشم نشویم وجاوید باشند کاینم
هرگز رحلت نه کنیم ومجاهد در قول حق تعالي مي کوید
وازواج مطهره پاک کرده است ازحیض وغایط وبول
وخوي بلغم ومني وفرزند وامام اوزاعي میکوید درین
قول في شغل فاکهون شغل ایشان اقتضاض دوشیزکان
باشند وعبد الله بن عمر گفت رضي الله عنهما کم منزل ترین
اهل بهشت کسي باشد که با او هزار خدمتکار بود هر
خدمتکاري راکاري بود که یاران را نبود وروایت است از
حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم که گفت انَّ
الرجل من اهل الجنّة لیزوّج خمسایة حوراءَ
واربعة الاف بکرٍ وثمانیة الاف ثیب یعانوحُ

كل واحد منهن مقدار عمره في الدنيا. اي
هر مردي را از اهل بهشت بزني داده شود پانصد حور
و چهار هزار بکر و هشت هزار ثيب هر يکي را از ايشان
مقدار عمر خود در دنيا کنار گيرد و ديگر نقل است که گفت در
بهشت بازاريست که در آن فروختني و خريدني
نيست مگر صورت مردان و زنان پس چون مرد زن و برد
دران جا رود در ينجا فراهم آمدن حور عين است بر دارند
آوازهاي که خلق مثل آن نشنيده است گويند ما جاويد
باشند کانيم نميريم و خوش عيشانيم درويش نگرديم و
خشنودانيم در خشم نه شويم پس خنک آنکس را که او
براي ماست و ما براي اوئيم و در روايت است که پيغامبر
فرمود صلى الله عليه وسلم هيچ بنده در بهشت نرود مگر که
دو تن از حور عين نزديک سر و پاي او بنشينند براى او سرود
گويند به نيکوتر آوازي که آدميان و پريان نشنيده اند
و بمزمار شيطان نباشد وليکن بتحميد و تقديس خداي
بود و مردي بخدمت پيغامبر عليه السلام آمد
و گفت در بهشت اسپ خواهد بود چه من آنرا دوست

میدارم بگفت ان احببت ذلک اوتیت بفرس
یاقوت حمراء لیطیر بک في الجنة حیث
شئت گفت اگر آن دوست میداری اسپي از یاقوت سرخ
بر تو آرند در بهشت آنجا که خواهي ترا ببرد دیگر مردي
دیگر گفت من اشتر را دوست دارم در بهشت
هست گفت یا عبد الله اِن ادخلت الجنة فلک
فیها ما اشتهت نفسک و لذت عیناک
اگر ببهشت برده شوي آنچه آرزو برد نفس تو
و چشمها تورا لذت دهد ترا دران میسر شود و
ابو سعید خدري روایت کرده است از حضرت
رسالت صلی الله علیه وسلم که گفت مرد را از
اهل بهشت فرزند آید چنانکه آرزو برد حمل او و زادن
او جوان شدن او در یک ساعت باشد و گفت چون
اهل بهشت قرار گیرند برادران آرزومند
برادران شوند پس تخت یکي سوي دیگري روان شود فراهم
آیند و آنچه در سراي دنیا میان ایشان بود بگویند پس بگوید
ای برادر فلان روزي پس فلان یاد میداري که حق

تعالی را بخوانديم تا مرا بيامرزيد وگفت اهل الجنة

جرد مرد بيض حقاد مكحول ابناء ثلث

وثلثين على خلق آدم طولهم ستون ذراعا

في عرض سبعة اذرع اهل بهشت بی موی

روی باشند سپيد پوستان شكسته موی

سومه كرده فرزندان سی وسه بر آفرينش آدم

عليه السلام طول ايشان شست گز و عرض هفت

گز و در تفسير آمده است كه بجمال يوسفی باشند و بخلق

محمدی باشند و بآواز داؤدی باشند وگفت حق

تعالی آدم را بيد قدرت آفريد و توريت، بيد قدرت

نبشت و بهشت را بيد قدرت نهال كرد پس اورا گفت

سخن گوی گفت قد افلح المؤمنون ای بدرستی نيک

بخت شدند مومنان و آخر كسيكه در بهشت رود و كم

منزلت بود آنست كه ملک او پانصد ساله راه باشد در

گوشها زر دنقره و خيمهاء مرواريد بدهند و را آن

دهند كه غايت آنرا همچنان بيند كه نزديک آنرا

و هر بامداد و هر شبانگاه هفتاد هزار كاسهٔ زر

پیش ایشان آرند در هر کاسه لونی بود که در کاسه
دیگر نباشد و مزه آخر آن همچنان باشد که مزه اول او و در
بهشت یاقوتی است که دران هفتاد هزار سرا ایست در هر
سرای هفتاد هزار خانه که دران سوراخی و رخنه نباشد
ابوهریره رضی الله عنه گفت که در بهشت حوری
ست او را عینا گویند چون برود بردست راست و بر
دست چپ او هفتاده هزار کنیزک باشد و اوی گوید
کجا اند کسانیکه امر معروف و نهی منکر کرده اند ای برادر
این حدیث من و تو بود که شنیدی و این قوت حوصله
من و تو بود که تقریر افتاد وان کجا انشاء الله تعالی
که باشد از ینجاکه ناامیدی روی نیست اکنون آنچه
مطلوب صدیقان و مقصود جهانهاء انبیاء و اولیا
ست صلوات الله علیهم بشنو قال الله
تعالی لِلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ و این
زیادت نظر است در وجه کریم خداوند عز و جل و
آن لذت کبری ست که نعمت بهشت دران فراموش
کرده شود جریر عبد الله بجلی رضی الله عنه گفت

بر حضرت رسالت صلی الله علیه وسلم نشسته
بودیم در شب چهاردهم این ماه را دید و گفت اِنکُم
سَتَرَونَ رَبَّکُم کَمَا تَرَونَ هٰذَا القَمَرَ لا
تُضَامُونَ فِي رُؤیَتِهِ بدرستی که بینید یعنی پروردگار
خود را چنانکه این ماه را می بینید یعنی بی حجاب نقل است چون
اهل بهشت در بهشت در روند و اهل دوزخ در آتش
منادی آواز دهد ای اهل بهشت شما را بنزدیک خدای
وعده ایست گویند یا رب نه رویهاء ما سپید برای انگیختی گوید
نیز مانده است گویند یا رب نه نامها ما بدست راست دادی
گوید نیز مانده است گویند نه ما را از دوزخ برهانیدی و به بهشت
کرامت کردی گوید نیز مانده است و آن دیدار من
است حجاب برداشته شود تا خدای را خود را به بینند اما
باید که بدانی که نزدیک اهل سُنّت و جماعت دیدار
خداوند از مکافات عمل نیست لکن محض فضل است
چنانکه اندر دنیا توفیق ایمان و معرفت دادند مکافات
عمل نیست محض فضل است در خبر است خداوند
تعالی مر پیغمبر را علیه السّلام را قبه در بهشت

داده است از یک دانه مروارید مراو را چهار هزار
سنت فراخاء از هر دري پانصد ساله راه است و از دري
تا دري پانصد ساله راه اندر میان آن قبه خواني
نهاده و هم اهل بهشت را مهماني کنند بر یک
خوان بنشینند جبرئیل و میکائیل و فرشتکان آسمان
را فرمان آید تا بر سر خوان بایستند خدمت کنند و
مومنان بر آن خوان طعام خورند سي صد هزار سال
به سال آن جهان چون از طعام فارغ شوند قدحها
شراب بیاید مهر کرده به مشک چنانکه فرمود و ختامه
مسک بر آن مهر نبشته که هذا شراب طاهر من رب طاهر
لعبد طاهر این شرابي است پاک از پروردکار پاک
مر بنده پاک را هر کسي قدحهاء خویش بکیرند و شراب
خورند چون از شراب فارغ آیند و در بعضي
خبر است چون بهشتیان اندر بهشت قرار کیرند بادي
از زیر عرش برزیدن کیرد که آن را باد لطافت کویند
برکهاء درختان بهشت را بجنباند برک بر برک

بسایند سماع خوش پدید آید و کنکرهاء کشت
ببانگ آیند و حلقهاء بهشت بجنبد مومنان اندر
آن سماع برطرب آیند خداوند عزوجل حجابهاء را بردارد
از چشمهاء ایشان وکویدها انا ذا ربکم فانظروا
الی سلام علیکم طبتم فادخلوها خالدین
و درین آیت چنین گفته اند که وسقیهم ربهم
شرابا طهورا کفت خود دهم بدست کسی نفرستم
اگر بدست کسی فرستم وی را بینی خود دهم تا مرا بینی
و چنین کفته اند که نیک مردان بوستان بتنزه و درختان
با حور و ولدان در تنعم باشند و مقربان ملازم و متلق
حضرت شوند و نعمت بهشت را باضافت ذره از ان
حقیر دارند پس ابرار بر قضاء شهوت شکم و فرج
مشغول کردند اما از برای جمال الست کروهی دیکر ند و از
خواجه حسن بصری ——— نقلست که کفت
بین اهل الجنة فی الجنة اذا اطلع علیهم
الرب جل جلاله فیتیهون بین جلاله
وجماله ثمان مایة الف عام اذا انظروا الی

الجمال طابوا و اذا نظروا الي الجلال
ذابوا گفت درین میان اهل بهشت باشند
که خداوند و تعالي برایشان تجلی کند پس
سرگردان بمانند میان جلال وجمال خداوند هیصد
هزار سال چون نظر بر جمال وی کنند بگدازند ومعنی
گداختن آنست که ازخود بیخود گردند از آنچه
اندر ایشان بود از لذت طعام وشراب وشهوت وقصور
حور واشجار و انهار هیچ نماند ودر بعضي خبر
آمده است که چون مومنان اندر بهشت
قرار گیرند فرمان آید که تمنوا علی الماجد الواجد ندا
آید که آرزو کنید وندانند که چه آرزو بعلماء باز گردند
و مر ایشانرا پرسند که چون مارا اندر دنیا چیزي مشکل
شدي شما باز مي گشتیم اکنون مارا فرمان آمد که آرزو
کنید چه آرزو کنیم علماء گویند که دیدار خدای ورزند
عزوجل در خبر است که پیغامبر علیه السلام
را پرسیدند از دیدار بندگان مر خداوند عزوجل

راكفت و منهم من ينظر الي ربه في الشهر
مرة ومنهم من ينظر الي ربه في الجمعة
مرة ومنهم من ينظر الي ربه بكرة
وعشيا گفت کسی باشد از ایشان که بیند پروردگار
خود را در ماهی یک بار و کسی باشد از ایشان که بیند
پروردگار خود را شب و روز را در جمعه یکبار کسی باشد از ایشان
که بیند پروردگار خود را شب و روز

رزقنا الله بفضله وکرمه و لجمیع
المؤمنین والمؤمنات بحرمة انبیائه واولیائه
وصلی الله علی محمد و آله اجمعین وعلی جمیع الانبیاء و
المرسلین ولا حول ولا قوة الا بالله العلی
العظیم.

ابیات

الغیا بیچاره راهم ترا ÷ هم چو موری لنگ در چاهم ترا
بی تنی بی دولتی بی حاصلی ÷ بی نوای بی قراری بی دلی
دین زدستم رفت دنیا گم شده ÷ صورتم نا مانده معنی گم شده
من نه کافر نی مسلمان مانده ام ÷ در میان هر دو حیران مانده ام
نی مسلمانم نه کافر چون کنم ÷ مانده سرگردان و مضطر چون کنم

یارب اشک و آہ بسیاریم ہست ٭ گرچہ دارم ہیچ ایں باریم ہست
ہم تن زندانیم آلودہ شد ٭ ہم دل محنت کشم فرسودہ شد
ماندہ ام درچاہ زندان بلا ٭ درچنیں چاہم کہ گیرد جز تو دست
پاک کن از راہ صحن جانِ من ٭ پس بشو از اشک من دیوان من
گرچہ بس آلودہ در راہ آمدم ٭ عفو کن گرچہ بس وز چاہ آمدم

حواشی واختلاف نسخ

از

سید شاہ محمد اسمٰعیل روحی

ضمیمے

- عبارات حاشیہ ۶۹۷
- اشعار بر حاشیہ ۷۶۶
- اختلاف نسخ ۷۷۱
- مسامحات ۸۰۵

عباراتِ حاشیہ

مکتوباتِ صدی

ق ۴ب مکتوب پنجاہ و دوم :۔ تحریص در مطالعہ این مکتوب بنابر کثرت فوائد۔

ق ۵ الف مکتوب اول :۔ دو جگہ عربی جملے کے فارسی ترجمے، ـــــــ ایک جگہ "علیکم بدین العجائز" کا اردو

ترجمہ کسی دوسرے کاتب کے قلم سے : "اوپر تمہارے ساتھ دین بڑھیو نکے"۔

ق ۷ الف علماء امتی ... :۔ علمائے امت من مثل انبیائے بنی اسرائیل۔

ایضاً لادین لمن لاشیخ لہ :۔ نیست دین برائے آنکس کہ نیست شیخ برائے آنکس۔

ایضاً اقتدوا بالذین من بعدی ابوبکر و عمر:۔ اقتدا کنید شما بان بدین، بعد از می بابی بکر و عمر۔

ایضاً اصحابی کالنجوم:۔ اصحاب من مانند ستارگان، بہر یکی از ایشان کہ (اقتدا) کنید، ہدایت یابید۔

ایضاً کم شدن کم کن کہ تفرید این بود:۔ اگر کسی گوید بعد آن چہ شود، ... حالتی پدید آید ماورا علم...
علم آن را در تواند یافت آن را فنامی گویند اگرچہ شخص ... اماچون از علم محسوسات
خود نیز بے شعوری گردد ... آن حالت را در ... ایشان، ایشان فنامی ... جمع توحید
ست اینست اینجاست نہایت طریقہ ... خلاصۂ حقیقت ہ۔

ایضاً ... توحید این بود:۔ امام شبلی را پرسیدند ما التوحید فقال من اجاب عن التوحید فہو ملحد ومن
یعرف التوحید فہو مشرک ومن لم یعرف ذاک فہو کافر...

ایضاً از اینجا گویند قطرہ ... در دریا گم شد درین ... زیادت ازین عبارت ... توان کرد۔

ق ۷ب الفناء عن الفناء:۔ فنا ر فنا، عبارت از عدم شعور فنا ر خود ست یعنی کسی کہ فانی ... است، اگر فنا خود...
این را فنا ر فنا گویند، معدن المعانی۔

ق ۸ الف انا الحق و سبحانی:۔ ازین جا گویند چون سالک را استغراق بکمال رسد ہر چہ زبان او رود حق بود، اگرچہ
سبحانی و انا الحق بود، .....

ایضاً تفرید این بود:۔ اگر کسی گوید بعد آن چہ شود، ... حالتی پدید آید، ماورا ر ... علم آن را در عبارت تواند...
عقل آن را در تواند یافت ... فنامی گویند، اگرچہ ... اماچون از عالم محسوسات ... خود نیز بے شعور
... جہت آن حالت را در ... ایشان ... جمع توحید ست ... اینجاست نہایت ...
خلاصۂ حقیقت ...

ق ۸ الف امام شبلی را پرسیدند ما التوحید فقال من اجاب عن التوحید فہو ملحد، ومن یعرف التوحید فہو مشرک، ومن لم
یعرف ذلک فہو کافر ... ومن سأل عنہ فہو جاہل ...

ایضاً از ینجا گویند قطرہ ... در دریا گم شد درین ... زیادت ازین عبارت ... توان کرد۔

ق ۹ مکتوب دوم در توبہ:۔ قال اہل التصوف التوبۃ للمقام، والحال کالارض للبناء، فمن لاارض لہ لابناء لہ، فکذا من
لاتوبۃ لہ لامقام لہ ولاحال۔

مخدوم فرمود کسانی ... بعد از معصیت کردند حق ... جملہ سیأت حسنات ... بعدہ چون مجرمان تائب

... و بجائے سیأت عملیات ... بنیند و بگویند ما گر ... گناہ می کردیم بعدہ ... می گردیم فائدہ مارا ...

ایضاً العبد لا یخلوا عن ... والتقصیر فی اوامرہ ولزاہیہ وان اجتہد فکذا ... المومنین جمیعا التوبۃ ... وبتامیل الفلاح اذا ... ۔ مدارک

ق ۹ ب سبق المفردون :- افرد تفرد بمعنی ای الذین ہم المفردون بذکر اللّٰہ المتخلون بہ من الناس وقیل لہم ... الذین ہلکت لذاتہم ویقوایذکرون اللّٰہ۔

ایضاً واین آن بود کہ ہر ساعتے قصد کردے کہ حق خداوند خویش را بگزارد بمقدار طاقت خویش بجا آوردی و باز چون اندر معاملت خویش نگاہ کردے سزاے خداوند خویش ندیدے از عجز وتقصیر خویش عذر خواستے باز قصد کردے تا نیکوتر ازان آرد کہ باز بشیخے آورد، جون بیاورد ...

ایضاً السیر الی اللّٰہ ... لاولی العبور عن الزمان والثانیۃ العبور عن المکان، والسبق عبارۃ عن الطیران المفردین فی فضاء الامکان ـــ واللازمان باجنحۃ العندیۃ والمعیۃ ۵م

ایضاً قیل ما المفردون یارسول اللّٰہ قال الذاکرین اللّٰہ کثیرا والذاکرات گفت بیش رفت زیکان یکان، گفتند یکان یکان کدامند گفت آن کسانے کہ خداے تعالیٰ را بسیار یاد کنند از مردان وزنان، شیخ گفت المفرد مفرد الذی لیس معہ غیرہ یگانہ آن باشد کہ با وی جز وی کسے نہ باشد یعنی بوقت ذکر فرد مراو را دانی و ہمہ او را بینی تا از سابقان باشی مم

ایضاً وقیل ما المفردون یارسول اللّٰہ گفت المستہزؤن بذکر اللّٰہ ...

ایضاً انی لاستغفر فی کل یوم سبعین مرۃ :- حق تعالیٰ را رواست کہ بر بندہ ... کار بطاقت و بے طاقت ... با این ہمہ کار بظاہر بطاقت بنہاد، و بر باطن کار ... نہاد، از ظاہر خدمت چندان خواست کہ طاقت داشتند و چندان کہ سزاے ویست سزاے خواستے ہمہ خلق ... کشتندے واستغفار باین معنی بود کہ انبیا ہم ... خویشتن را ہم ... مقصد عاجز عذر ... ہم چنین بر ا ... طاقت دارد ... سزاے حقیقت حق اگر بکمال ... بر خلق تجلی کند ... کرسی نہ لوح و قلم و نہ زمین و نہ خلق و ... ہم برین معنی است ... شرح تعرف۔

ق ۱۰ الف مارا مہلت دادیم :- یعنی دو فرشتہ کہ چپ و راستا کہ حسنہ وسئیہ می نویسند نویسندہ حسنہ را فی الحال

می نوید و نویسنده شیء بام نوید (حسنه می نوید ×) و چهار ساعت نویسنده سیئه درنگ
می کند چون آن بنده توبه نمی کند ازان گناه که کرده است آن گاه او می نوید، اگر توبه درون
چهار ساعت می کند آن گاه نمی نوید معنی مهلت دادن این باشد مم
طلب کردنست، و بر خلق خدائے افزونی جستن است۔ تعرف

ق۱۰الف یعنی صفات عقبیٰ و شهوانی.

ایضاً خشم و شهوت به زیر پائے درآر تا مگر آدمی شوی یکبار

ق۱۰ب **التوبة لا تنسی ذنبک :۔** ازسری سقطی قدس الله روحه پرسیدند ما التوبة، قال ان لا تنسی ذنبک تا ہمیشہ
ازقلق ... مخالفت ... وازتشویر کرده می جوشی، چون ازخواجه جنید قدس الله روحه پرسیدند،
فرمود التوبة ان تنسی ذنبک یعنی توبه وفاست وگناه جفاست و در آوان وفا ذکر جفا جفاست

ایضاً **اذا قلت ما اذنبت :۔** ہرگاه گفتم که چه قدر گناه کردم من، گفت جواب دهنده زندگی
تو گناه است، قیاس نکرده شود. (نقص کتابت : وجودک . بها)

ایضاً **معجب نه کردی :۔** معجب کسی را گویند که کار و حال خود را بنظر خوشی و بندگی اپسندگی

ایضاً **ان تنسی ذنبک :۔** سئل ابو عبد الله الهیکل القرشی عن التوبة قال لا یذکر ذنبه مما غلب علی قلبه من عظمة الله ودوام
(؟) ذکره یعنی ازگناه جنان رجوع کند که ذکر گناه بر دل وے نگردد و چون ذکر آن بر دل نه گردد محال
باشد که بگناه باز گردد جو شرح تعریف

ایضاً واختلف فی نسیان الذنب بعد التوبة وهو الاولیٰ للمبتدی تحامیاً عن تحریک المیل وما روی من کثرة نوح
المنتهین وبکارهم فلا یقاس الملایکة بالحدادین م عن ...۔

ایضاً الٰهی چون جرم من منم (؟) توبه من چیست واگر من بدین توبه رهم، در دو عالم جز من کیست "انصاری

ق۱۱رو. **وازچوب حنانه بے قیمت ترنه :۔** اے عاشق محبت از چوب باید آموخت اگر اره بر سر رانند چون
ذکریا (زکریا)، سر نگمارد، واگر در آتش اندازند چون ابراهیم، دم بزند، چنین گویند پیش ازانک در مسجد
رسول الله صلی الله علیه وسلم وعلیٰ آله منبر برآرند، حضرت رسالت چون خطبه کردے متصل ستونے
شدے آن روز که منبر برآوردند و پیغامبر بالائے منبر رفت .. پیغامبر صلی الله علیه وسلم آن ستون
جنان در ناله شده که همه حاضران از ناله او در ناله شدند انس می گوید من دران مجمع حاضر بودم تا انک

پیغامبر خطبہ می کرد آن ستون را کنار گرفت آن گاہ از نالیدن بایستادم۔

ق ۱۲ الف وخصمان را خشنود نہ کردہ عتاب باقی :۔ زیرا کہ عتاب بر دوستان رود و تائب بحکم این خبر کہ التائب حبیب اللّٰہ، از دوستان گشتہ است، پس در حق دوست ہمیں عتاب آید از جہت تقصیر۔

ق ۱۳ الف تصحیح : باز گناہ کنی :۔ چہ زندہ خواہی ماند، شاید بیش از انکہ ۔۔ گناہ کنی

ق ۱۳ (ب) تصحیح : در جہان دریا کجا آید پدید :۔ ؎

نہ گردد تیرہ آن دریا زمانی ولی روشن شود کار جہانی

ق ۱۵ (ب) الفرار مما لا یطاق ۔۔۔ :۔ گریختن از انچہ طاقت داشتہ نشود از سنت رسولانست (یہاں انچہ کی کتابت، متن سے مختلف ہے۔)

ایضاً فعّال لما یرید :۔ کنندہ تراست آن چیز کہ ارادہ می کند۔

ق ۱۶ (ب) وتری الجبال تحسبہا جامدۃ ۔۔۔ :۔ می بینی کوہ را می بینی او را جامد، او می رود رفتار سحاب ۔۔۔

ایضاً این آسیا رخراس کہ می گردد :۔ خراسہ آسیا بزرگ کہ جز ستور و خران نتواند گرداند۔

ق ۱۷ الف تصحیح ۔۔۔ الی صراط مستقیم :۔ وجاے دیگر فرمود وممن خلقنا امۃ یھدون بالحق

ایضاً وممن خلقنا :۔ از ان کسانیکہ پیدا گردہ ایم گروہے اند کہ ہدایت می کنند (بر حق)

ایضاً وانک ستھدی ۔۔۔ بدرستیکہ تو ہدایت می کنی براہ اسلولہ۔

ق ۲۰ (ب) چہارم شرف تعلیم علوم :۔ اگر کسے سوال کند کہ مرتبہ چہارم و (مرتبہ) پنجم یکی است جواب آنست اگرچہ (تعلیم) علوم از حضرت بے واسطہ تواند ۔۔۔ باشد کہ آن علوم لدنی نباشد (چنانک) در حق داؤد علیہ السلام فرمود کہ وعلمناہ صنعۃ لبوس لکم و علم صنعت ذرہ از علم لدنّی نباشد، اگرچہ از حق بود و علم لدنی بمعرفت ذات و صفات حضرت جلت تعلق دارد بے واسطہ۔

ق ۲۰ (ب) فوجدا عبدا من عبادنا ۔۔۔ :۔ پس یافتند آن دو کس بندہ را از بندہ ہاے ما بخشش کردیم ما، آن بندہ را از نزد خود، وتعلیم کردیم ما او را از نزد خود علم را۔

ایضاً و تعریف حق حاصل آید چنانچ فرمود عرفت ابی بربی۔

ق ۲۱ الف تا از صفات بشریت بکلی بیرون نیاید :۔ صفات بشریت و بیشی و بیشی جستن است عزو ریاست

ق ۱۲۱ الف **تا لوح دل از نقوش علوم عقلی و سمی**:۔ بحقیقت ہرچہ بخاطر درآید نقشے ازان بر صحیفۂ دل . . . آید،

باینک فرماید واین جملہ مشاغل دل بود از قبول نقوش تا آئینہ دل از جملہ نقوش سعادت . . .

نگردد بر پیرار (؟) نقوش . . . علوم ئی نشود . . . انوار مکاشفات . . . و تجلی . . .

ایضاً نشاید کہ مریدان چیزے آموز (؟) در نماز محتاج باشند و فاتحہ، و قل ھو اللہ احد تمام است وہر

مریدے کہ زن کند، . علم و لیسد از . ہیم باید۔

ایضاً در معرفت ہستی و یکانگی خداوند است کہ ممکن است در حق بشر۔ "معدن المعانی"

ایضاً **من یلج ملکوت السموٰت والارض من لم یولد مرتین**:۔ فرود نیامد ملکوت آسمانہا

وزمین را کسیکہ زایندہ نشد دوبار۔

ق ۱۲۱ (ب) **اولیائی تحت قبائی . . .**:۔ قباب جمع قبہ است، القبۃ دامن یعنی اولیامن درزیر دامن من اند یعنی دامن

غیرت اے بعضے اولیا، درعرف مردمان است کہ چیزے کہ محبوب را در دامن پوشند (معدن المعانی ق ۲۰۲، ۳۴۳)

ایضاً **قبۂ عنایت و غیرت حق**:۔ تفسیر غیرت حق این باشد کہ . . . بندہ را دوست دارد نگاہ دارد . . . چیزے

نکند کہ آلودہ گردد و باکسی صحبت نہ کند کہ معیوب گردد پس ہر کرا دوست تر دارد غیرت با وے بیش

کار بندد یعنی او را رعایت و حمایت بیش کند . "تعرف"

ایضاً غیرت من اللہ ارادت اصلاح محبوب است چنانک اگر محبوب را عیبے پیش می آید . . . دوست

می دارد، از وفوت می شود . . . می گویند غیرت الہی است۔

ایضاً مولانا حمید الدین ناگوری علیہ الرحمۃ می گوید آنک بجان زندہ بود بمیرد باز آنک بجاناں زندہ بود۔

ہرگز نمیرد واین از جملہ ذوقیاتست من لم یذق لم یدر در جملہ کہ ذوقیاتست جواب ہلیں است۔

ایضاً عنایت و غیرت حق بر دو نوع است، غیرت از بندہ . . . یکے محبوبے را دوست می دار، و

دوم دیگر مداخلت . . . پس اول رنجید و ناخوشی او رحاصل شد و غیرت من اللہ . . . این

مراد نباشد بلکہ . . . مراد باشد یعنی اگر کسی . . . صفات حمیدہ تا کہ درآید در صفتے مذمومہ

حق سبحانہ وتعالی آن صفت مذمومہ برد . . . گرداند تا آن زمانک بعفت . . .

ق ۱۲۲ (ب) **درمتابعت رسول**:۔ ہمدرین محل فرمودند متعلم و دانشمند را در راہ طریقت این اعتبار نتوان تعجیل

آوردن زیرا کہ اوبا . . . پیش می آید می گوید کہ در فلاں کتاب چنیں ذکر کردہ است پس سخن پیر شنوم

هم چنان . . . اگر به کتاب . . . هم چنان واما اگر اعتراض . . . تعجیل تر در آید، دامی را نیز . . . یکی از سبب آنکه بے طائفه شریعت دانند بس او را تنبیه و ترغیب باید کرد بس دیر بنود و سبب آنکه اعتراض در سخن پیر نه کند، تعجیل در آید . . . طریقت باید زیراکه . . . سخن . . . می گیرد بس با ایشان تعجیل کار را . . . می آید بیم درین محل فرمودند مولانا شمس الدین یحیٰی با جازت . . . بود گفت من با استادان خود . . . تعلم ده فائده روزی می گرفتم چون مرید شیخ نظام الدین شدم یک فائده هم روزی حاصل نمی شود، عزیزی میان رسیدگان راه طریقت بود گفت چه وقتست اکنون بخواهی رسید مولانا شمس الدین یحیٰی گفت چرا گفت از سبب آنکه تو با سخن پیر اعتراض میکنی و بدل و جان سخن را نمی دانی بس همه حال سخن پیر باید شنیدن فائده اگر گوید بر فعل ظاهر شرع ترک بیار سخن پیر ظاهر شرع را ترک باید آورد چنانچه در حق مهتر موسیٰ عم با مهتر خضر علیه السلام با رسول صلی اللہ علیه وسلم گفتند اگر مهتر موسیٰ اعتراض نه کرتے جهانش دیدے ٥

ق ۲۲ الف **فاذا اجبته** . . . : ۔ معنی این حدیث این است هر جزوے از وجود بنده با مراد یا برضا راو مملو و مزوج گردد تا بامراد حرکت کند یا برضاء او، بس آں حرکت از آن او بنود اختیار خود بکلی بگذارد و ابجزآن اوست بردارد، جون بنده بجنین کرد، ابدا ارادت اختیار حق همه ارادت و اختیار او کرد "طوارق"

ایضاً اهل بصیرت گفته اند که هر که بدین مقام رسید که ارادت و اختیار (در) وے از وے بکلی منفی شد و ارادت حق در وے رخت نهاد (و) این بنده از عالم تصرف بیرون (آمده) زیراکه تصرف بنده بنا بر ارادت و اختیار وهوا (د) طبیعت او بود، جون آن نماند، همه ارادت حق بود و بنده را بیج تصرف بنود و تا دیل این کرشنیده بے سمع وبے بصر الی آخره اینست . (معدن المعانی صـ ۲۶۳)

ایضاً از جهت آنکه ارادت ایشان با ارادت خداوند متحد گشته است که ایشان نفسهای خود را کلی مرخداوند را گردانیده اند من کان للہ کان اللہ له در حق . . .

ق ۲۲ ب **ارادت خواست دل است** : ۔ ارادت کار مردانست و . . . راه مخنثانست، آنجاکه امانی باشد معانی نباشد . و آنجاکه معانی باشد امانی نباشد هم

ایضاً زیرا چه ارادت در قدم گاه ارادت حق . . . بیج جیز مزاحم رد انباشد . . . اثر کنه بیج . . . شرکت نپذیرد ۔

ق۲۴الف مشوب:- مشوب آمیخته شده۔

ایضاً وحیل بینهم ...:- درآورده شود حجابی و مانعی درمیان ایشان و درمیان چیزی که آرزوی می‌دارند او شان۔

ق۲۴(ب) زیراکہ مقصود در بودن (کوئی تصرف) اوست (و) در وی تمتع گرفتن است (بدو) چون آن از وی منقطع شد گویی در کون نیست، و بودن او در کون... ظاهر را بیش نیست هم (معدن ص۲۴۷)

ایضاً منکم من یرید الدنیا:- بعض از شمایان آن شخص اند که اراده می کنند دنیا را۔

ق۲۵ قال ابو علی الرودباری رحمہ... کان استاذی فی الفقه ابو العباس بن شریح، وکان استاذی فی النحو و فی اللغة ثعلب وکان استاذی فی حدیث رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ابراہیم الخوفی، لابد من ذلک... استکمال النفس هم۔

ق۲۵(ب) پیر را همین مقدار بیش نیست که هم بامر حق مرید را راه بنماید و ریاضت فرماید و هر چیزی که از آفات راه است آگاه بدو نماید و بگوید چنین مکن، اما رسانیدن بحق حق راست۔ (معدن المعانی)

ایضاً در متابعت دعوت پیغمبر ظاهر شود:- هم درین محل فرمود سلمہ اللہ با مطلوبست بحکم طلب یعنی کسی کہ دنیا مشغول باشد اگرچه یک دانگ... قیامت جز از طالبان... یعنی... و هر که طالب عقبا وی باشد بمجاهده نفس اگرچه امور عقبا وی نیافته... یافته باشد زیرا که او مجرد طلب کرد، طالب اللہ باشد بمجرد طلب... طلب کرد و یافت، مخدوم فرمودند... ارادت در وقت مرگ ظاهر شود کسی... طلب دنیا باشد بوقت مرگ دینار الصورت زشت بیایند و او را نایند تعجیل جان... او زود عذاب بیند و هر که طالب عقبا است، وقت مرگ بهشت را یاد رجو... و راحت جان خود او را بیچ... و هر که طالب حق است در دنیا بوقت مرگ... دل خود حق جل وعلا را مشاهده کند بمیرد و این حکم ارادت از حدیث رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم آمد و خانہ او دور بود از خانه رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم بعده گفت یا رسول اللہ من ترا الغایت دوست می دارم فاما خانہ دور افتاده است از خانه شما، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمود المرء مع من احب مرد با چیزی باشد که در طلب کند آن چیز البس بمجرد طلب حق ثواب آنچنان باشد که... حق را یافت۔

ق۲۸(ب) این روایت تعرف است اما در ملفوظ شیخ الاسلام برین طریق فرمود که در حق... بوحی معلوم شد

در حق ولی بچه گویم . . . کرده که اگر وحی منقطع شد الهام . . . درین . . . آید زیراک . . . که الهام ایشاں چگونه معلوم . . . یا شیطانی است یا زید بن زیراک بعد ولایت و معرفت . . . و مکر بیرون نمی برد تا قطع کند . . . که خواهد دانست . . . خواهد دانست و ازان بر سبیل قطع نشود ۵ ھم

ق ۲۹ الف گفته الله تعالیٰ با همه عالم فضل کند مگر با طالب خود . . . یا او عدل کند رحمان و رحیم . . . دیگر اما بر عاشق خود . . . و کامران . . . از برائے آن تا داد عشق داده باشد ھم

ق ۳۰ الف واین در طاعات و محرمات نیاید زیراک آنجا ارادهٔ ناحق معلوم شده است که اتیان بطاعت واجتناب، از محرمات مراد حق است این در مباحات آید فحب که در و ترک و اتیان برابر است اینجا ارادت خود ترک دید و با ارادت حق قایم ماند مثلاً چنانک صحت و مرض و فقر و غنا هر چه دو کان دو کان است از جنس مباحات انچه یکے ازان بیش . . . شد و ازالت آن از خود نخواهد اگر مراد . . . ازین جهه۔

ق ۳۱ (ب) قصه سلیمان یعنی سلیمان پیغامبر را حق تعالیٰ بر سبیل ابتلا چهل روز دور کرده بود و آن انگشتری به دیو رسیده بود و آن دیو چند روز بادشاهی سبب آں انگشتری را رانده . بعده هر کسے شناخت این طریق سلیمان پیغامبر نیست و آں دیو هم دانست که مراخلق بشناخت بعده آن دیو گریخت وانگشتری را میان دریا انداخت سلیمان پیغامبر علیه اسلام مزدوری می کرد و قوت حاصل می کرد۔ بعده ماهی گیرے در دریا رفته و در صید او آن ماهی که انگشتری را فرو برده بود افتاده، سلیمان پیغامبر . . قضارا آں ماهی گیر اجرت سماں ماهی . . . انگشتری یافت انگشتری . . . باز در ملک خود نشست زیراک . . . .

ق ۳۲ (ب) **کسی کو علم نبوت و لات دانند۔** بندگی مخدوم را پرسیده شد، ابیات جمله در مکتوبات از آن مشائخ است یا بعضی هم از شاعران، فرمودند بعضی از آن مشائخ و بعضی از آن شاعران، فرمودند شاعرا شعر می گویند، معنی آں شعر معین نیست، هر کسی بر حسب مرتبه، . . . آں معنی فهم می برد بعضی بمجاز و بعضی بحقیقت و بعضی . . . فائده می کند و بعضی در حسن صورت در حالت سماع چنانچه آئینه یک رو نموده نشود بلکه هر دو روی . . . روی او بر ابیات . . . آئینه است .

ایضاً طامات این را گویند که عمل . . . مع انکار مفهوم اللفظ . . . کلمات صوفیا طامات . . . می گویند

زیراکہ ایشاں از روی . . . بباطن لفظ عمل می کنند . . . اللفظ ظاہر اچنانکہ . . . امی فرعونا . . . بر نفس می برند زیراکہ . . . فرعون بے فرمانی فرعون است، فرمانست بر نفس . . . اما منکران بروجہ افترا مفہوم مرا ترک آوردند گفتند کہ صوفیاں می گویند کہ ازیں فرعون نفس مراد است کہ فرمانست طامات این است ھم

ق ۳۲(ب) یعنی حدیث بزرگ است از بندگی مخدوم شنیدہ شدہ اگر کسی موہاپراوپریشان باشد و ژندہ پوش باشد چون بر درِ دیگران رود خوار پندارند و عیب کنند و اگر او دوست خداوند عزوجل باشد اگر او سہو کند بر کار کسی خورد . باللہ آں کار خواہد شد، حق سبحانہ تعالی آں کار را برآرد در ہمیں باشد۔

ق ۴۴(ب) سنریھم آیاتنا فی الآفاق :- مخدوم فرمودند نیکو کسی باید کہ آں زماں خود را ہوش دارد، ایں زماں کہ نور جلال در دل می تابد آں زماں کہ نوری باشند در حوض خود را می اندازند از سوختگی و ہر چند کہ آب می خورند آں سوختگی زیادت می شود، زیراکہ آں آتش بہ آب کشتہ (نمی شود) و فرمودند چوں ایں چنیں کسی . . . آں حوض تمامی گرم شود . . . .

ایضاً وفی انفسھم :- و قول انفسہم مخدوم را پرسیدہ شد، مفسران ازیں فی انفسہم چہ تفسیر کردہ اند، فرمودند کہ ایشاں بدل برآیند کہ جملہ موحدان را مغیر ہست اکنوں نظر ایشاں بحسن دارد و نظر اہل مشائخ بر باطن، ظرف و مظروف لازم می آید . . .

ق ۴۵ برواتی ہژدہ ہزار عالم گویند :- فرمودند ہم ازیں جاست کہ گفتہ اند کہ در ہژدہ ہزار عالم موجود است آں اوصاف در یک آدمی موجود است، ہر دو چشم را بآفتاب و ماہتاب نسبت کردہ اند و وجود نسبت کردہ اند یعنی انچہ زمین بعضی درونیات می روید و در بعضی نمی روید ہم چنیں اندام آدمی و استخوان دیگر را نسبت کردہ اند بکوہ یعنی . . . کوہ لنگر زمین است و زمین قائم می ماند استخوان . . . ہم لنگر وجود و گوشت . . . ماند و ہم چنیں دیگر۔

ق ۴۶(ب) بصفت قیومی مکشوف شود بقاء حقیقی پدید آید :- مخدوم را پرسیدہ شد ازیں فنا سالک در توحید چہ باشد فرمودند . . . فایت از و ماسوی اللہ تعالی از صفات . . . یعنی او را داند، و ازاں او داند ہر چہ در نظر او آید فا ماذات او قایم ماند ہیچ اگر بلای رسد گفت از خداوند است و اگر دہ درم بہ رسد داند از خداوند عزوجل و ہم چنیں۔

ق ۵۸ الف ہر دم صوفی فانی را وجود نو می زاید :- این درحق متوسط است زیرا کہ او ... حالست از مقامات ظاہر گذشتہ ... و در ترقی احوال افتادہ ... از حال بحالے شدہ کار او ... نہ درحق مبتدی و منتہی "شرح آداب"

ایضاً از چند خودی خلاص یافتہ اند :- خودی عبارت است از جملہ حرکات و سکنات و اقوال و افعال کہ از آدمی در وجود آید بر حسب عادت و ہوائے بشریت از خوردن و خفتن و شنیدن و دیدن و اختلاط کردن و مانند آں مگر آنچ ازیں جملہ بود وقت ضرورت بود و ضرورت آنست کہ اگر آں نکند از حق دور افتد، گویدکہ تا سر موے از وجود باقی است۔

ق ۵۲ ب در راہ طلب می آید :- ازیں جا گویند اذل الاشیاء المحبۃ عند محبوبہ۔

ایضاً مکتوب شانزدہم :- گفتہ اند کہ صلحاء بر چہار اقسام ... و مجذوب است و سالک متدارک ... و مجذوب متدارک سلوک ... آخر شیخی را نشایند۔

ایضاً مجذوب ... :- مجذوب آنست کہ سلوک نہ دارد اما حق تعالی حجاب ازول وے برگرفتہ باشد و حقائق یقین برو ے ظاہر کردہ اما در طریق معاملہ مقصد باشد و نداند کہ معاملہ را اثر ما است و بجائے خط خود کہ برخورد ... بہ ایشد و در طریق اعمال ... مشغول نہ شود۔

ق ۵۳ الف ماریہ درباں در کہ دست آں شیریں بر عاشقاں در شور و شرچوں بگذرند ایں باب را
معشوق مرا گفت نشیں بر درمن .... نہ دارد من

ق ۵۴ الف دریں محل مخدوم فرمودند شیطان حریفی است با ہر پیغامبری یک دو ... است خالی نیست چنانکہ رسول صلی اللہ علیہ وسلم در مکہ وحی ... می کردند ... بودند و کفار نیز نشستہ بود ... مجلس آمد ... ہیچ کسی ... کہ رسول فرمودند والنجم اذا ھوی ٭ ماضل صاحبکم وماغوی ٭ وما ینطق عن الھوی ٭ ان ہو الا وحی یوحی ... آیتہا ہمیں کہ یک آیت دم ... تا آیت دیگر برسد، آں بدبخت ... رسول صلی اللہ علیہ وسلم گفت ... العلی شفاعتہن قد بجی! ... دالستند رسول گفت ... شور کردند کہ شما می گفتید بتاں ... بخواہند کرد اکنوں معلوم شد کہ شفعا باشند بعدہ ... منغص شدند جواب ... اللہ تو منغص مشو بلکہ آں ملعون را ... بریں طریق چند حرکت دادہ، ... رسول چپ و راست مجلس نظر ... ملعون گذشت رسول مر صحابہ ... شما شنیدند، کہ من گفتند، ہم دریں محل

فرمودند شیطان را... تو زمان واحد و مکان واحد... و وسواس توانی کرد، گفت آری مرا آفریدند که بیکی زمان بمکان واحد شد... خلایق که در زمین اند وسواس... چنانکه مهتر عزرائیل صلوات اللہ علیہ بزمان واحد و بمکان واحد شده... بیکبار تواند کرد بتقدیر اللہ تعالیٰ۔

ق ۵۶ (ب) **ایں مرداں را دو دیدہ دادہ اند:۔** در ملفوظ خدمت شیخ قدس اللہ سرہ... سالک را دو نظر است، نظر بر ربوبیت... برین ہمہ کمال بیند و ہمہ... و نظر بر عبودیت است... بیند و کارھا خویش.... نجات خود بشوید و... مضطر شود درین بیفتد اما باید که دل... بر فضل خداوند تعالیٰ... او را وسوسه خواہد داد، دیدی این کار از تو نخواہد آمد۔ باز گرد پس چوں او را باعتماد فضل خداوند جل و علا دل قوی بود بدین التفات نکند این نظر یعنی نقصان خود دیدن بغایت نیکوست، در پناہ این نظر ہمہ عبادتہا او از آفات عجب و کبر جینان سالم می ماند۔

ق ۵۸ (ب) **من بشرم و در خشم شوم:۔** قولہ 'و آں آنست کہ آں زمان کہ رسول... در خشم می شدند' روئے سرخ می شد، آں خشم... دین رامی کردند نہ برائے کار خود را۔ فاما عوام... آنکہ خشم می کنند باید کہ از حد شرع نہ گذرند یا در... خشم کسے را دشنام نہ دہند و... نہ کنند بلکہ زخم برائے ادب را اگر... بزنند چنانچ چیزے از وے نہ تراشد و نہ شکند ہم دریں کل فرمودند کہ خو: کار را باید کہ بندہ... ہفتاد گناہ ہر روز اگر بندہ کند خود کار بہ بخشند، زیرا کہ خداوند تعالیٰ اگر چہ کسے گناہ می کند روزے ہفتاد بار می بخشند۔

ق ۶۰ (ب) **.. چوں خرو گاوی بعلف خوردگی:۔** مخدوم فرمودند خوردن سہ نوع است... ضروری و یکی حاجت و یکی فضول، اگر خوردن ضروری باشد. مثل بھت خشکہ در و یچ... نبود، بس دراں قیام نفس می شود پس آں خوردن ضرور است، تا نماز بر پا تواند داشت، و دوم خوردن حاجت آنکہ بالائے بھت نانخورش حاجت غیر پیغامبران، و ایں ہر دو خورش جایز و محمود ست... خورش فضول کہ چنیں خورم و چنیں... و چنیں خانہ۔

ق ۶۱ (الف) **یکی علوی و دیگر سفلی:۔** پرسیدہ شد رنج علوی یعنی روح امراض و علل او معقول آں باشد کہ مشائخ آں را بشرع معلوم کنند کہ چوں ایں خلاف شرع کرد امراضی و عللی محسوس ایں باشد مشائخ آں ابصیرت

دل خود علل و امراض مرید معاینہ کند، بس بداند کہ این چنیں علتی درین ہست کہ . . . بمقصود می رسد و شفائی یابد۔

ق ۶۳ الف **وانبیا فاضل تر اند:۔** مخدوم فرمعد سلمہ اللہ تعالیٰ آں کس کہ می گوید مقام ولایت ولی عالی تر ست از مقام نبوت نبی، او خطامی گوید، این ہرگز روا نباشد، زیرا کہ انبیا را افضل مطلق، و اولیا را افضل مقید، بلکہ مسلم تحقیق میان این طائفہ آنست کہ مقام ولایت نبی برتر از مقام نبوت نبی است زیرا کہ نبی را ہم مقام ولایت است و ہم مقام نبوت، بس مقام ولایت نبی اعلیٰ باشد از مقام نبوت نبی، زیرا کہ در . . . بمجاہدہ حق مشغول باید و در . . .

ق ۶۴ (ب) **ملائک را فاضل تر دارند:۔** اگر تفاضل بہ سبب مرتبہ و مقام بودے، زحل از آفتاب بالیستے کہ انوار تر بودے و آنچناں نیست۔ ازیں معلوم شد کہ تفاضل از ادائے حق است کہ در ذات آشیا، در . . . نحن قسمنا در حق ہر یکے قسمت کردہ است۔

ق ۶۶ (ب) **واصطفیتک:۔** دران محل کہ بہتر موسیٰ علیہ السلام دختر مہتر شعیب را کہ حرم ایشاں تنہا گذاشت و خود برائے طلب آتش رفت قرآن دختر را در درزہ گرفتہ بود و برائے جا ماریدو برق می درخشید و گرگ بانگ می کرد و گوسپنداں رمیدہ بودند حق تعالیٰ او را نگاہ نوشت۔

ایضاً **قصہ بلعم باعور۔** روزے مہتر موسیٰ علیہ السلام دراں شہر آمد بلعم باعور از برائے دعوت خلق سلطان آں شہر نزدیک بلعم رفت و گفت یا بلعم از خدائے درخواست کن تا مہتر موسیٰ بر ما ظفر نیابد و ازیں شہر محروم رود۔ بلعم دعا کرد۔ حق تعالیٰ دعائے او را مستجاب کرد و مہتر موسیٰ ازاں شہر محروم باز گشت اعاقبۃ الامر بلعم قصہ دختر پادشاہ کرد و دختر پادشاہ را بکشت و دفن کرد۔ چون افعال بد پادشاہ دریافت بلعم را فرمود، بردار زنند۔ دراں حال شیطاں بہ آمد و گفت یا بلعم ایمان بمن دہ تا تر اخلاص دہم بلعم ایمان بغارت شیطان داد و از دنیا کافر رفت۔ نعوذ باللہ عنہا۔

ایضاً **اینست کہ گفت:۔**

حق بہ شباں تاج نبوت دہد　　　ورنہ نبوت چہ شناسد شباں را

ق ۶۹ الف **قصہ برادران یوسف:۔** مخدوم فرمودند دراں روز برادران یوسف پیغامبر بودہ اند، زیرا کہ این پیغامبر ست

درشکم مادر خود پیغامبرست، وقتی او را ظاهر می شود کہ من پیغامبرم وقتی کہ وحی بروی می شود . . . می کند۔

ق ۱۶۹ الف قصہ برادران یوسف :- والصحیح انه کان ذلك قبل المبعث ویجوز ارتکاب . . . المبعث علی طریق نظرة . . . لارتکاب وههنا وان کانت . . . علی الوحدة والستین ولکن . . . واحد من جنس واحد فصار . . محنا . . . من الزاهدی

ایضاً قوله فرق میان زلت . . . مقصد در وجود بنه آید . . . بنده حاصل شود فاما . . . بطریق مجاچنانچہ در حق . . . وعصیٰ ادم ربه "

ایضاً الزلة ترک الافضل عند الشیخ ابومنصور ماتریدی رحمه اللہ۔

ایضاً وانکه غلطان را خطر باشد . . . دنیا چنانک این بیت گفت :-

چو کار مخلصان آمد خطرناک گنہگاراں بر ندایں گوئے چالاک

پس کارہائے ایشاں کہ دشوار با نفسهم الی الدنیا واما بالباطن الی الآخرة والرحیم والدار الف ق ۱۱ ۔

ق ۱۶۹ ب در ذخیرہ مستحب است وقت زیارت . . . ہفت بار سورہ اخلاص خواندن آمدہ است . . . مغفور نباشد۔ حق تعالیٰ مغفور گرداند . . . را بیامرزد و گناہان و بداں مردہ بخشد . . . بخواند . . . امیر المومنین علی کرم اللہ وجہہ از رسول روایت می کند: ہر کہ برگورستان . . . بار سورہ اخلاص بخواند واجر . . . رادہد حق تعالیٰ بہ عدد مردگان . . . وہر کہ مزید طلبد سورہ لیٰسین . . . ہر کہ در گورستان سورہ لیٰسین بخواند . . . مردگان تخفیف عذاب کند و در مفاتیح السائل است کہ . . . ہر کہ گور مومنے را زیارت کند بعدہ بگوید . . . انی اسئلک بحق محمد وآل محمد لاتعذب ہذا المیت حق تعالیٰ تا وقت نفخ صور . . . از ایشاں بر دارد و در کفایۂ شعبی است کہ . . . بخدمت رسول آمد گفت من سوگند خوردہ . . . کہ ستانہ در بہشت و رخسارہ حوراں . . . پیغمبر فرمود پائے مادر و پیشانی پدر ببوس۔ گفت اگر کسے را مادر و پدر زندہ نباشند، فرمود گور

ایشان بوس گفت اگر گور نداند . . . یکے را گور مادر زیارت کند و دوم را گور پدر

قطہار ابوس ۔ سوگند ہا نشانہ شود ہر کہ ہر جمعہ گور مادر و پدر زیارت کند . . . یکے از ایشان

حق تعالیٰ او را بر نیکی دارد . . . او را بیا مرزد و در خبر است ہر کہ در گور مادر یک بار

فاتحہ خواند و ہفت بار اخلاص حق تعالیٰ گور ایشان را بہ اعتقاد نور کرامت کند تا روز قیامت

و در زیارت قبور است باید کہ فرزند بر جمعہ گور مادر و پدر خود یا گور یکے از ایشاں را زیارت

کند و سورہ یٰسین بخواند حق تعالیٰ بہر آیتے و بہر حرفے ثواب دہد و این تحمید بخواند و مرویست

از انس مالک از رسول علیہ السلام ، وللہ الحمد رب السمٰوٰت و رب الارض و رب العالمین ولہ

الکبریاء فی السمٰوات والارض وھوالعزیز الحکیم ________

و رب العالمین فی السمٰوات والارض وھوالعزیز الحکیم ۔ للہ الملک رب السمٰوات و رب الارض

و رب العالمین ولہ النور فی السمٰوات والارض وھوالعزیز الحکیم ۔ یک بار بخواند بگوید

اللھم اجعل ثوابھا لوالدی ہیچ . . . مادر و پدر را و را بدو نماند و تمام حقوق ایشاں ادا کردہ باشد

و اگر سہ بار بگوید و ثواب آں جملہ اہل اسلام را بخشد و گور ہا ایشاں روشن و فراخ گرداند ۔

ہر کہ زیادت گوید بر اندازہ آں ثواب یابد و بوسیدن گور مادر و پدر لابعث است و

در کفایہ شعبی است گل ریاحین تر گور ہا نہادن نیکوست تا مادام کہ تر است تسبیح می گوید ۔

و مردہ را تسبیح او آئے است و لہٰذا حضرت رسالت شاخے را بر گورے بدین طریق نہاد

و فرمود کہ عذاب ازیں مردہ برداشتند مادام کہ آں شاخ تر است مخسب ۔

ق ۰، (ب) قولہ ' و این کہ زیارت . . . زیراک ہر گاہ . . . خود می رفتند . . . خود . . . تفاخر یکے

مر غیرے را غضب . . . فرمودند اگر یکے می گفت . . . بود از پدر . . . در حال میان

ایشان . . . بودے سبب تفاخر بس آں زمان رسول . . . کردندے تا تقابل و تفاخر

نہ شود بعدہ چوں آں تفاخر در زمانہ ما نماند ۔ رسول علیہ السلام امر کردند ۔ دانا و آگاہ

باشید زیارت بکنید ۔

ق ا، الف بداند کہ قاعدہ تصوف دیرینہ است : ۔ پرسیدہ شد تصوف تفعل است و . . . برائے تکلف را باشد

. . . در حق صوفی تکلف چونہ آید ، فرمود ہم چناں است اما ۔ میان صوفیان . . . کہ گوید صوفی

از اہل تصوف است . . . اطلاق لفظ تصوف بر سہ قسم جایز . . . و ہم چنیں متشبہ و متصوف

نیست . . . ہمہ اطلاق لفظ تصوف بر و روا . . . مخدوم فرمودند دریں زمانہ صوفی ؟ مانده

واگرمانده متصوف، بلکہ متصوف نمانده اند بلکہ متشبہ مانده اند۔

ق ۱، (ب) **از قبضہ طبائع :**۔ تا کسے از چہار طبع فارغ نہ گردد، صحبت حق را شاید شوخی یکسو نہد، دل پیش بود،

بخل یکسو نہد، جوانمردی پیش برد، کاہلی یکسو نہد، جان بر میان بندد کندی یکسو نہد

جلدی پیش برد۔

ایضاً **حقائق پیوستہ :**۔ معنی حقائق آنست کہ چوں بنده . . . خواہد کرد باید کہ بریده گردد بر

. . . از ہمہ ہر چہ جز خدائے است تا یکتا . . . گشت۔ مر خدائے تعالیٰ از بہر آں کہ

چوں . . . نماز ہستی تن خویش را از ہمہ افعال مریدی و حق را نظر . . . و آنگ نظرگاہ حق است، دل

است آں را از خلق نہ بریدی ولامن یاخلق . . . آنچہ ازاں خلق است سوئے حق آوردی و آنچ ازاں

حق است سوئے خلق . . . ایں نماز نہ باشد۔ دلت باغ بود و تن اندر نماز نہ۔ بہ ازاں

بود کہ دل و تن تو اندر نماز . ھم

ایضاً معنی لقابحق آں باشد . . . بنده . . . فانی ہمہ آں گوید و آں کند کہ رضائے حق . . .

جویان رضائے حق باشد بحق باقی باشد . . . باشد کہ از روئے تکلف برخیزد . . . تسیم

کند تا ہر چہ اندر شے پدید آید . . . شے نباشد ولکن، د متصوف .

ایضاً درعوارف آورده است . . . مانند صوفی کرده است آں . . . کہ محبت . . . اگرچہ

تقصیرے خداوند چوں . . . قوم دارند ہم . . .

ایضاً درآداب المریدین آورده است کہ مراد ازیں تشبہ است بصیرت ایشاں نہ مجرد لباس ایشاں

زیراکہ پیغمبر فرموده است ہر کہ راست کند بر نفس خویش را کہ مردمان را بقول مردمان و لباس

مردماں و خلاف فی کند آں قول را و لباس را اعمال و نبس بر وست لعنت خدائی و لعنت

مردمان جملہ

ق ۳، (ب) **وے را باطریقت کجا ملاقات :**۔ خیال است انیک بے شرع و طریقت . . . کشا نیدت ہمیں

راه حقیقت . . . بے شریعت نیست واصل . . . حقیقت بے طریقت نیست . . .

بیک دیگر تعلق ہر سہ ... تفرقہ کردن نیارد

ق ۴، (ب) ازیں جاست کہ امام شبلی گفتہ است رحمۃ اللہ المحبت لایزید بالعطاء ولا ینقص بالبلاء

ایضاً ازیں جای گوید عاشقے کہ بامیدے نوید للذین احسنوا الحسنیٰ و زیادۃ ... خوش باشد دیگر است و عاشقے کہ ... بہ تحدید ان الدین انکالا وجیما وطعاما ذا غصۃ و عذاباً الیما سپر نیفگند دیگر۔

ق ۵، الف تصحیح :- آں سالک ... گشت = ایں را سالک گویند مشقت (سطر ۸)

ق ۷، (ب) وایں گفتن کہ بما بیند و بما شنود ... کہ حق سمع و بصر گردد و لکن ظاہر ... چوں باطن مغلوب حق گردد، ... مغلوب باطن گردد، بہ باطن ... ظاہر ہمہ حق بیند باطن ہمہ از حق شنوند، آنکہ ایں ... بظاہر میان خلق حاضر۔ بمعنی از خلق غائب ... وایں چنانست کہ بقصہ موسیٰ علیہ السلام آوردہ اند کہ چوں او را شیطان گفت تو چہ دانی کہ با تو خدائے سخن گفت، گفت ہفت اندام سمع گشت و ندا از کل وجود آمد مخلوق نزدیک جہت مستولی باشد نہ بر جہات سمع کلام مخلوق باذن باشد نہ کل اعضا ھم

ق ۸، (ب) یعنی اینچ او بگوید در و نباشد ... بگوید نفسی سخن بیگانہ آن ... چنانچ مردے گوید من عالم ہستم ... واقع عالم باشد و ہم چنیں من زاہد ... عالم نیست او خود را عالم خواند ایں سخن از و بیگانہ باشد پس ہم چنیں کسی کہ ... غیر حق بیند سخن از و بیگانہ باشد زیراک خلق در کارہا تصرف نیست۔

ق ۹، الف اہل نظر خویشتن پرست گویند :-

یا بر وہم چوں زناں رنگے و بوے پیش گیر یا نہ چوں مرداں درآ و گوے در میداں فگن

ایضاً یعنی ہمہ اعضا رشے واعظ گردد، مر خلق را، چنانک زباں۔ بیت :-

ہزار بار بہ شویم زباں ز مشک و گلاب ہنوز نام تو گفتن کمال بے ادبیست

ایضاً پس ہر چہ زباں گوید از دل گوید

ق ۹، (ب) ... کہ ضلالی شدہ است :- مخدوم را معنی ایں بیت پرسیدہ شد، ازیں ضلال چہ می خواہد فرمودند، عظمہ اللہ تعالیٰ ... ضلال بسیار معنی دارد، یکی معنی گمراہی ... معنی گم شدن توحید یعنی خداوند توحید

... عشق با تو شود او کم شود در ... چنانکہ رسول علیہ السلام ... شدند او را لعجز ثنا کردند
کہ لا احصی ثناء علیک ۔

ق ۹۷(ب) من احب شیئاً اکثر ذکرہ :- جواب سوال مقدور بریں طریقت است کہ رسول علیہ السلام فرمودند
ہر کہ دوستی بسیار دارد، ہر کسی را ذکر او بسیار گوید، پس ایں معنی چہ گونہ آید، چوں بندہ را کار
بحق افتد، زباں نا محرم گردد فقال من احب شیئاً اکثر ذکرہ ثابت است، اما این معنی
در آغاز عشق باشد، مر سالک را اگر در آغاز عشق باشد ... مقرب شود، اما چوں سالک
بعالم رفت ود ... مقام کسے بیارد گر بگوید از من اللہ باشد زیرا ... ذکر حاصل
شود لقولہ علیہ السلام العدہم عن ... اکثرہم ذکر اللہ ۔

ق ۸۱/الف اما الطریقة فھی لباب الشریعة ولا ھی غیر الشریعة وبدایة الطریقة
الاخذ بالاحسن ... لاحتیاط فی احکام الشرع والاجتناب عن الرخص
والتسھیلات ۔

ق ۸۳ الحق والحقیقة فی اصطلاح مشائخ التصوف فالحق ھو الذات والحقیقه
ھی الصفات ثم انھم اذا اطلقوا ذلک فانما ارادوا بہ ذات اللہ تعالیٰ وصفاتہ،
خاصةً وذلک لان المرید اذا ترک الدنیا وتجاوز عن حدود النفس والھوا
ودخل فی عالم الاحسان یقولون دخل فی عالم الحقیقة وصل الی مقام الحقائق
وان کان بعد فی عالم الصفات والاسماء وھما وصل الی نور الذات یقولون
وصل الی الحق وقل ما یستعملون ذلک فی ذوات آخر وفی صفاتہ لان مقصودھم
الکلی ھو التوحید وعن ابی الدرداء رضی اللہ عنہ عن النبی صلی اللہ علیہ وسلم
انہ قال لکل شیٔ حقیقة معناہ لکل ذات صفة خاصة ھی صفة الذات ۔

ایضاً دگفتہ اند کہ حق عبودیت است وحقیقت، ربوبیت واین چنانست کہ کسے ملک خویش را بیاراید
باز ویران کند آں آراستند ... حق است وآں ویراں کردن ربوبیت است و
ربوبیت حقیقت است۔ چناں چوں خدمت ابلیس طاعت بود وطاعت حق است ولکن
شقاوت اصلی بروغالب گشت وہماں ویران گشت۔ ودیگر حق آں باشد کہ او را نشاسلے

بداں معنی کہ توحید درست آید و حقیقت آں باشد کہ بداند کہ ما عاجزیم از گذاردن حق معرفت وے آں اقرار حق باشد و ایں عجز حقیقت باشد۔

ق ۸۳ حقیقت آنست کہ بدانی کہ تمامت حرکات و سکنات مخلوقات با خدائے بے خدائے نیست کما حکی عن النبی علیہ السلام عن اللہ تعالی بی ما کان وبی مایکون یعنی با من بود ہر چہ بود و با من بود ہر چہ بود۔

ایضاً والحقیقۃ ھو قطع الارباب وقطع الاسباب و طمانیت القلب الی المسبب الاسباب

ق ۸۳ ب گفتہ اند کہ شریعت بہ موت مرتفع (گردد) و حقیقت بہ موت مرتفع نہ گردد۔ حکم ... متعلق بحیات است بحکم حقیقت ... حیات و ممات باقی است۔

ایضاً شریعت الزام عبودیت است و حقیقت مشاہدہ ربوبیت الخ بظاہر است شریعت است، باطن است، طریقت است و خون ظاہر و باطن مصفا و مشغول گردد، ونقوش عالم سفلی و علوی در وے پدید آید ایں مرتبہ را حقیقت گویند۔

ق ۸۴ الشریعۃ وضع الٰھی ثابت بالوحی اما تحقیقا کالکتاب والسنۃ واما تقدیراً کالاجماع والقیاس۔

ق ۸۶ (ب) سراسر ہمہ علیم ...:۔ این است معنی این بیت، ان اللہ اشتریٰ من المومنین انفسھم بان لھم الجنۃ۔

ایضاً ومتقاضی آں محبت باشد:۔ مخدوم فرمودند محبت خدا بینی است، برحسب متابعت رسول علیہ السلام ... باشد، بر مقدار آں محبت خداوند پیدا می شود، پس کسی کہ نفس ایمان ... او بمقدار ایمان آوردن، متابعت ... علم کرد پس او را نچہ ایمان ... حاصل شود، و درجہ باید یافت، وکسی کہ متابعت اوامر و نواہی رسول عم کند او را آں مقدار محبت بخداوند، وکسی کہ خالصاً مخلصاً للہ تعالیٰ در عبادت متابعت کند او را آں مقدار محبت حاصل شود۔

ق ۸۷ وآنگ از دوستی خود اخبار می کند یحبھم و دوستی تو بر خود اظہار می کند یحبونہ' اندک کارے است و بے مناسبے است آہ ہزار آہ اگرچہ وصف یکے قدیم است وازاں دیگرے محدث اما بازی ہست وذلک سر لایمکن کشفہ بلسان المقال یحبھم اخبار است

از محبت خود دیمحبونه شہادت است بر محبت بندگان۔

ق، ۸۰ **بمشام ساکنان قدس رسیدے:۔** این در حال غلبۂ ذکر بود و قائم شدن او بمذکور و اینچ خواجہ عالم فرمودہ است انی لاجد نفس الرحمٰن من جانب الیمن ہمہ سر بود کہ در روئے جگر سوختہ ر (ابی بکر) بود۔ روا بود کہ از غلبۂ عشق بر دل رنگ معشوق گیرد تا چوں عاشق نفس بر آرد بوئے معشوق بمشام وقتش آید ہمانان این وقتے بود کہ در ذکر مغلوب شود بہ قائم بہ مذکور گردد۔

ق، ۸۷ (ب) **لا محک القرار ولا منک الفرار:۔** ای البقا بالفنا عند ظہور الحق بنور الخلق۔

ق ۸۸ **سحر جای بر نیفتد:۔** یعنی اینک سحر کسے کند بہ کسے تا آں ساحر جنب نہ باشد۔ سحر محبت:۔ بہ دیگرے اثر نہ کند۔

ایضاً **امار نگ روے:۔** یعنی بر روے کسے آزادی گر دیباید بنشیند چوں بہ آب بشوید دور شود فامارنگ روے مردم اگر چہ بہ آب بشوید دور نہ شود۔ زیراکہ صفت لازم است و روے و رنگ از خاک است۔ زیراکہ آفریدہ شدہ است از خاک پس اگر چہ بشوید صفت خاک و روے خاک بر نہ خیزد پس فرمودند آدمی را ہم چوں خاک باید بود و اگر در خود مسلّے بنید یا معرفت بنید آں بداند بفضل حق است ایں راد ستے نیست د در از جانب او نیست۔

ق ۸۸ (ب) **دایم الوضو باشد:۔** قول بحضور شیخ جلیل الدین سلمہ اللہ برادر مخدوم جہاں از قاضی نور الدین برادر قاضی شمس الدین چوں شنیدہ شدہ، مخدوم جہاں فرمودند مراد دیگراں را، چوں وضو بکنید دو رکعت تحیت الوضو بگزارید اگر چہ عند طلوع الشمس و عند الظہیر و عند الغروب باشد، بعدہ داعی در مجلس آغاز کرد کہ در وقت مکروہ بہ گزاردہ شود، الشمس تطلع بین قرنی الشیطان، قاضی نور الدین آغاز کرد کہ مخدوم جہاں، فرمودند نفل سبب است و غیر سبب است، نفلی کہ بہ سبب باشد، چنانچہ تحیۃ الوضو، پس تحیۃ الوضو سبب صلوۃ شد، اگر ایں وضو نکردی نماز . . . نشدی، پس ایں چنیں بعضی فقہا گفتہ اند، بگذارد، پس روایت ایں بعضی فقہا موافق قول مشائخ است رضوان اللہ علیہم ہم درین محل قاضی نور الدین آغاز کرد کہ از مخدوم جہاں شنیدہ ام کہ رسول گفت عمؓ کہ آواز نعلین بلال پیش در بہشت شنیدم، دریافتم کہ آواز نعلین بلال مؤذن است . . . یا بلال از کجا

در این چنیں مرتبہ رسیدی بلال آغاز کرد ہر وقتی کہ وضوی کردم ... دوگانہ ... گذاردم ... برکت آں خداوند مرا ... چنیں مرتبہ رسانید، بس معلوم شد کہ در اوقات مکروہہ اگر ... وضو بگذارد ....

ق ۸۸ (ب) و تحقیق ایمان آں گاہ باشد کہ از تبرک خفی بیروں آید زیراک چوں گفتیم لا الہ الا اللہ دعویٰ کردیم کہ جز تو دیگرے نیست برہان بر دوستی ایں دعویٰ آں بود کہ نہ ترسیم مگر از او و امید نہ داریم مگر بد و چوں از دیگرے ترسیدم از دیگر امید داشتیم بزبان بر دعویٰ نماند و دعویٰ بے برہان دروغ بود۔ و ایمان لسانی فردا ہیچ کار نیاید چوں حارث رضی اللہ عنہ دعویٰ کرد کہ اصبحت مومنا حقا و حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم فرمود فما حقیقۃ ایمانک حارث ایں برہان آور دعرفت ... و اسحرت لیلی ...

ق ۹۱ والتمکین ان اصل الصادق الی المقصد فتمکن و استقر فی حال لانہ لا حال بعد تلک الحال و تلک الحال ھی زوال البشریۃ بالکلیہ و بقاء الحقیقۃ۔

ق ۹۱ (ب) تفاوتے نکند گر دعاست یا دشنام   از لب شیرد ہاناں شیر اندام

رسد ایں جا کہ یاد باد بود   رہبر تو اگرچہ باد بود

سر رشد گفتگوے دلالہ   چوں وصال را پدید آمد حالا

ازیں جاست کہ عاشق را محنت و دولت از معشوق بود دیگر رنگ بود رحمت و لعنت ... کفی کفی مراد او ہم سنگ و ہذا کمال فی العشق زیراک از سخن محبوب لذت است ... انہ کلام المحبوب زیراک نظر او در قہر ... لطف نیست ملک نظر او بر سخن محبوب ... بہر نوع کہ ہست باش گو باید کہ سخن ... باشد گوید۔ چنانچ خواجہ سعدی (؟)

ق ۹۲ ہر کہ اوصاف ذمیمہ و اخلاق ناپسندیدہ از خود دفع کرد و بہ اوصاف و اخلاق پسندیدہ آراستہ شد پس تو طہارت ساخت و دائم با طہارت است و ہر کہ چنیں طہارت چنانچ چیز ماست، دانست و دید، از حد تقلید بہ تحقیق رسید او نماز گذارد و در نماز دائم است

ق ۹۴ یک ذرہ کرامات بہ ... زیراک عمل عارف از عوض دو جہانے گشتہ بود پس مطالع عوض در آخرت از وے ... و اخلاص مرید غایت ایں بود کہ از عوض دنیا گذشتہ بود پس بدیں نسبت را

عارف بہتر از اخلاص مرید آید۔

ق ۹۴ قال ابوسعید الخراز ریاء العارفین افضل من اخلاص المریدین معنی قوله لان الاخلاص معلوم برویة الاخلاص و العارف منزه عن الریاء الذی یبطل منه العمل ذلکن لعله یظهر شیئاً من حاله و عمله بعلم کامل عنده فیه یجذب مرید فیری ذلک ... العلم صورة ریاء ولیس بریاء انما هو صریح العلم لله تعالیٰ - الله من غیر حضور النفس و وجود آفة فیه - "عوارف"

ایضاً احمد خراز گوید ریائے عارفاں فاضل از اخلاص مریداں کہ ریا، از رویت ... و عارفاں ازیں مقام در گذشتہ اند ... دریں معنی علمے باریک است کہ آں را کسے نداند و ناقص علما و آں را جویند درنیابند ریا گویند و آں در نظر ایشاں صریح اخلاص است۔ لله و مالله ... الی حضور نفس و وجود و آفت در او از ایشاں ظاہر شود۔

ق ۹۴ ب، العبد یصل بالطاعة الی الجنة و بالاداب فی الطاعة الی الله۔

ایضاً **وازخواجہ ابویزید قدس اللہ سرہ العزیز می آرند :** ۔ مخدوم را پرسیدہ شد خواجہ بایزید بسطامی قدس اللہ روحہ را چرا سلطان العارفین خطاب شد و کہ کرد فرمودند در، بس خانہ برای حج گذاردن رفتہ سلام بر قبر رسول کرد فرمان آمد علیکم السلام ای سلطان العارفین۔

ق ۹۵ ب خواجہ فضیل رحمۃ اللہ علیہ بعدہ چناں درجہ ایشاں را در دنیا شد کہ نہایت نیست و در عقبیٰ صد ہزاراں یعنی ہمیں کہ گوسپندے از رمہ گرگ می برد شباں حسرت می کند و می گوید ایں گوسپند سیاہ چرا نبزد و سپید چرا مرد و ایں گوسپند خود را می مردے بہتر۔ زیرا کہ کلاں چرا مرد، پس شباں نادیمانی بیش می کند از گرگ را خوش آمد برد پس ہم چنیں کار خداوندے تعالیٰ را باید دانست ہر کہ مرا خواہد درجہ دہد از فاسق و بت پرست و زاہد، ہر کہ مرا نخواہد براند۔

ق ۹۶ ب **نیت ہر کسے درخورے علم و معرفت او بود :** ۔ مقلد بر اندازہ ایمان تقلیدی مستدل را بر اندازہ ایمان استدلالی و عارف را بر اندازہ ایمان مشاہداتی۔

ق ۹۷ اے بس کار عشق بازی نیست زانکہ ایں ... مجازی نیست

ق ۹۹ عین القضاۃ رحمۃ اللہ علیہ می گوید جواں مرداں ہمہ خلل از ایمانیست کہ نیست و تو مغرور برین کہ من مومنم اگر خواہی کہ جمال ایماں بینی مومن را طلب کن تا زنار کفر از گردن تو برد آں گاہ جمال ایماں توانی دید۔

ق ۱۰۲ اعمل ابن آدم یضاعف الی سبعین الا الصوم :۔ "الا الصوم" مخدوم جہاں فرمودند سلمہ اللہ تعالیٰ المعنی حدیث یعنی عمل بنی آدم دو چند کردہ شود و اقل او دہ است بر حکم آیت : "من جاء بالحسنۃ فلہ عشر امثالھا ..." او ہفتاد، بس این زمان کسی کہ قرض مسلمان دادنی دارد در بہشت سیم و درم نیست، ضرورت یک عمل او قسمت کردہ شود، ہفتاد جا و ہر کسی از خصمان عمل برند، مگر صوم کہ تضاعف کردہ نشود و بلکہ قرض دادہ نشود، بلکہ جزا خداوند ہم مر صایم را بدہند ... علی الخصوص و فرمودند علما ظاہر معنی دانا اجزی بہ می گویند کہ زین انا اجزی لقاء حق مراد است یعنی جزا او این باشد کہ مرا بینند۔

ق ۱۰۴ بشر خلاصۂ مخلوقات است :۔ مخدوم فرمودند کہ ہر چہ حق سبحانہ و تعالیٰ آفرید برای بنی آدم را آفرید آسمان و زمین و بہشت، نہ بینی ہیں کہ آدمیاں از زمین بر روند، آسمان ماند نہ زمین، زمین را بساط گردانید و آسمان را سقف آدمی گردانید و ہم چنیں بہشت و دوزخ و لوح و قلم و آنچہ مخلوقات در عالم است، برای منفعت آدمی را بیافریدند، این بیچارہ عرضہ داشت کرد کہ آفریدن شیر و خوک منفعت آدمی ہست فرمودند آفریدن شیر منفعت آدمی است زیرا کہ دندان شیر داروی آدمی می کند و ہم چنیں خوک ... موی خوک کفش دوز کفش۔

ایضاً آسمان و زمین ... طفیل وجود او بند :۔ گویند خداوند خواست کہ صنع خود ظاہر کند عالم آفرید و خواست کہ خود را ظاہر کند آدم بیافرید از یں جاست کہ گفتہ است فرستادیم آدم ... و برصہ اپنہادیم۔

ق ۱۰۵ شبلی گفت ما این مذہب از خازن رب العالمین گرفتیم یعنی ابی بکر صدیق رضی اللہ عنہ :۔ مخدوم را عرض کردہ شد ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ چرا خازن رب العالمین گویند، فرمودند سبب این کہ جملہ مال خود پیش رسول آورد۔ بعدہ رسول فرمود علیہ السلام ما خلفت لعیالک یعنی چہ مال خلف گذاشتی برای عیال و اطفال خود را، ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ جواب داد اللہ و رسولہ بعدہ ذخیرہ، محبوبہ خود پیش رسول عم آوردہ بود و فرمودند این کہ ابو بکر صدیق مال خود پیش آورد پیش از ہجرت مکہ سوی مدینہ بود و در آں روز

مال عزیز بود، ہر کسی را، زیرا کہ دریں وقت مال الفاخیر تواں کرد زیرا کہ محاربہ نیست ہمیں است
آں روز کفار می آمدند تیغہا می کردند الفاختن مال دشوار بودی، بصادق وطالب خداوند را چنیں
ہمت باید بخوان پر نعمت ص ۳۰ :

"... بیچارہ عرضداشت در آنچہ امیرالمومنین ابوبکر صدیق رض اموال اسباب
خود بر پیش رسول علیہ السلام بردند ایثار کردند برائے عیال داشتند یا نہ؟ بندگی
مخدوم عظیم اللہ فرمود کہ آری تا رسول علیہ السلام پرسیدند ما خلفت لعیالک
گفت اللہ و رسولہ بیت :

رہ بخرابات برد عارف پرہیزگار — سفرۂ یکروزہ کرد نقد ہمہ روزگار

آں روز کہ صدیق اکبر رضی اللہ عنہ تجرید کردد ... ہزار دینار در راہ خدائے صرف کرد، بحضرت رسالت
آمد گلیمے پوشیدہ و میخی در روز دہ ہمدراں حال جبرئیل علیہ السلام نازل شد ہمدراں لباس، پرسید ایں
چہ لباس است گفت یا رسول اللہ امروز ہمہ ملائکہ را فرمانست تا بموافقت ابوبکر گلیمے بپوشند و میخی بروزدند:

۱ تخشبی در سخاوت شود ہمہ چیزی — ۳ کیست کو ایں سخن بیان نکند
۲ تا توانی بدہ بکس چیزے — ۴ ہیچ کس در سخا زیان نکند

لہ الفاختن، الفختن = اندوختن جمع کردن۔

ق ۱۰۶ا تجرید وتفرید :- تجرید از علایق بود و تفرید از خود، در دل غبارے نہ پریشانی بارے ...

ایضاً ازوے دو دینار ماند :- بشریعت چیزے نہادن و ذخیرہ کردن حرام نیست ولکن حال ایں طایفہ
اختیار فقر است و بریدن اعتماد از غیر حق پس باعتبار حال ... حرام گردد نہ بشریعت
این را غرض ... شرح تعرف۔

صحابہ بخدمت رسول علیہ السلام عرض داشتند کہ بعضے یاراں را چندیں مال است رسول ص
فرمود کہ این دو کس را دعوی بود کہ می گفتند کہ ما صوفی ایم وصوفی ... بود پس ایں را دعوی
ترک بود چون با دعوی ترک محبت دینار بود کاذب آمدند۔

ق ۱۱۱(ب) دلم را محرم اسرار گرداں ذوراں ہنگامہ چوں نظارگانیم :- مناسبت معنی نظارگانیم بندگی مخدوم جہاں
سلمہ اللہ تعالیٰ عرضداشت کرد کہ دعا مناسب معنی عجز بود پس گفت چگونہ عجز ثابت شود فرمودند

... و جمعیت ہر کہ نظارہ کند گذری ... اورادراں مجلس نصیبی و خطی ... گوئی کہ با فعال ذمیمہ خویش ... در روز قیامت خواہیم بود۔

ق ۱۱۶ (ب) **آں خلعت در مقام قاب قوسین:۔** مخدوم فرمودند ایں مدح ... رسول علیہ السلام در آنچہ ... بردند و در مقام قاب قوسین ... تعالی شد کلید جملہ خزائن آسمان ... بر دست رسول علیہ السلام ... فرمود شما تصرف در ہر دو سرای بکنید ... ہیچ حسابی و عقوبتی نخواہم کرد ... بگوشۂ چشم حور و قصور و مملکت ملک فقر را اختیار کردند و از خواجہ ... دریں محل شنیدہ شد کہ با مہتر جبرئیل برادر خواندہ بود، مہتر جبرئیل ... را آموخت کہ تو ملک اختیار مکنی ہمیں فقر ... حریت آں بود کہ بندہ در زیر ... مخلوقات نماند و علامت صحت آں ... تمیز ست از دل وی میان آسیا ... پس برابر نزدیک وی خطیر و حقیر چنانکہ ... را بود کہ گفت استوی عندی ذہب و فضہا حجر او مدر با زر و نقرہ دینا با سنگ و کلوخ دینا او را برگشتہ بود (معدن المعانی)

ق ۱۲۲ (ب) **از نفی و اثبات بروں صحرائی ست:۔** بیر ذکرہ اللہ بالخیر می فرمود مرا از منہ (بلا) بدا بوی فراق می آید و از الیہ یعود بوی وصال می آید زیرا کہ از وآنچہ پیدا شود او باشد ای برادر آنچہ از و پیدا شود در و نا پیدا شود او را با او دوئی بنود و ذلک سر لا یکن کشفہ بلسان المقال غلام آں سالکم کہ سر منہ بدا والیہ یعود در آیت ارجعی الی ربک باز طلبد و بیابد ای باز گشتن از میانہ راہ از بدایت اخبار کند و سر نہایت اظہار کند:۔

اوّل چو از و بود دل گشتۂ من — آخر نہ بدو رشد سر رشتۂ من

ق ۱۲۹ (ب) **قصہ سلیمان پیغامبر و ایوب پیغامبر:۔** قصہ مہتر ایوب صلوات اللہ علیہ، مخدوم فرمودند مہتر ایوب وجود مبارک ایشاں گندہ شدہ بود و کرمان افتادہ بودند با ایں ہمہ حال صبر بخداوند می کرد، مخدوم فرمودند دہ سال ہم چنیں بودند چنانچہ خلق ایشاں را از شہر بیروں کردند، پس نعمت و بلا نزدیک ایں طائفہ علی الثواب باشد، مہتر ایوب صلی اللہ علیہ السلام او صبر کردی بخداوند ... را دیدی۔

ق ۱۳۲ **بینی کہ اصحاب کہف را:۔** مخدوم فرمودند اصحاب کہف در یک زمان ہمہ عارف شدند و صاحب کرامت گشتند و ایشاں الی یومنا زندہ ہستند و آں سگ پیش وراں ہم زندہ ہست و در کرامت ایشاں پیچیدہ بود کہ آفتاب را فرمان نیست کہ شعاع خود بر ایشاں رساند و اگر آفتاب نزدیک

ایشان شود شعاع او در راست و یا چپ ایشان نگذرد و با ایشان نه رسد، اگرچه شعاع او عام است و واقع است بر هر یکی از مخلوق، و فرمود عظمت ایشان بدین حدست که رسول علیہ السلام را اشتیاق شد برای دیدن ایشان را مخدوم فرمودند ایشان . . . . . .

ق ۱۳۳ آواز دوزخ بشنود :- مخدوم فرمودند دوزخ را چوں فردا قیامت چنانچہ ہست، بنماید جماعہ انبیا در منبر نور سوار ہول دوزخ فرود آیند . . .

ق ۱۳۴ در قصہ ہاروت و ماروت :- مخدوم فرمودند ہاروت و ماروت دو فرشتہ را فرمان شد شما بروید در دنیا حکم کنید میان آدمیان حق سبحانہ وتعالیٰ ایشان را بر جملہ صفات ملکی فرستادہ مگر یک وصف بشر در ایشان آفرید، وہی الشہوۃ بعدہ روزی مردی با زن خود پیش رسول دعوی آمدند ہر دو فرشتہ را نظر بر آں عورت افتاد و مبتلا شدند فرمان آمد شما میان عاصیان شدید اکنون شما عذاب دنیا یا عذاب آخرۃ قبول خواہد کرد، ہاروت و ماروت با فرشتگان مقرب مشورت کردند کہ شما چہ می گوید ما عذاب دنیا قبول کنیم یا عذاب آخرۃ، فرشتگان گفتند عذاب دنیا فانی خواہد خواہد شد و عذاب آخرۃ۔

ق ۱۳۵ حقیقت ایمان :- مخدوم جہاں را عرض داشت کردہ شد " الایمان لایزید ولاینقص " پس مراد کمال ایمان چیست، فرمودند حقایق و فوائد ایمان داخل " لایزید ولاینقص " نظر بر ذات و نقص ایمان است، اما و با باشد باعتبار اوصاف و حقایق کمال ایمان شود و حقائق و فواید بسیار باشد۔

ق ۱۳۶ وآنکہ گویند ہر روز چندیں بار :- مخدوم جہاں فرمودند ایں قول کہ گفتند بر زبان حال گفتند نہ بزبان ایشان را زبان نیست بس نطق و آں زبان را مشایخ فہم کنند... بعدہ فرمودند روزی مشائخ در راہی می گذشت پیش او نجاست . . . کہ بہ ازاں نجاست می آید مرید . . . از ا، مقام گذشتہ شیخ ہما نجا بعدہ چوں مریدان پرسیدند شما چہ . . . توقف کردید شیخ فرمود ایں نجاست . . . ای شیخ الصاق من بدہ بر ودی . . . یعنی آدمی وسیم می افتاد و مرا . . . عزیز بودم، چوں یک شب یک روز بماغری . . . کردم حال من ایں چنیں شدانہ . . . غیر . . . مرا از و احتراز باید کرد یا اورا از من، مخدوم فرمودند جای

کہ نجاست ہمچنیں گفت گوی آں نجاست . . . می گوید، فرمودند ایں زبان دقتی
معلوم می شود صفائی دل رسیدہ بودہ در آئینہ تصورات دل متعلق شود و دریا بدگوی
آں جمادات ہم چنیں می گوید ۔

ق ۱۴۴ (الف) ہم عاشق و ہم عشقم :۔ قولہ مخدوم را عرضداشت کردہ ازیں ہم عاشق و ہم معشوق و عشق و ہم آئینہ
الی آخرہ معنی مجاز مراد ست فرمودند آری و آں مجاز از وحدۃ باری عز اسمہ کہ خداوند یکیست
وہرچہ ہست خداوندست غیری معدوم ۔

ق ۱۴۴ (ب) جبریل علیہ السلام :۔ مخدوم را عرضداشت مہتر جبریل ہم بود) مہتر جبرئیل ہم بود چشم
پر آب کرد ۔

ایضاً مخدوم جہاں فرمودند عاشقاں مسئلہ ؟ شیطان تفکری کند و متحیر می شوند باہراں ہم بحق رسم
کہ ملعون ہمت کرد زیرا کہ از موت می ترسم و از پس رفتن . . . می ترسم ہم دریں محل
فرمودند گفت عاشقان . . . حق محبت کما ہو ہست می بینند کہ حقوق محبت بہ تمام شود ۔
دیوانہ می شوند کتاب خانہ را می بخشند و جملہ خیر را ترک می آرند، در عبادت معبود مشغول می شوند ۔

ق ۱۴۵ (الف) گفتہ اند کہ مرید ابلیس صفت باید :۔ قولہ مخدوم جہاں را سوال بر سبیل عرضداشت کردہ شد در باب
ذکر محبت حکایت آں ملعون چہ مناسبت دارد، فرمودند شیطان دعوی کرد کہ من محب
خداوندم، چوں من . . . دیگری را سجدہ نہ کنم پس آدم . . . صلوات اللہ علیہ را سجدہ نہ
کرد عاشقان . . . در نفس محبت عجب می پندارند . . . خداوند عز وجل شیطان را وعدہ
. . . از برای محبت خداوند و عدم سجدہ . . . بغیر آتش دوزخ قبول کرد، سجدہ نہ کرد
پس ما کہ دعوی محبت بکنیم و مضرت و منفعت دائم و جان . . . حق محبوب نثار نکنیم ۔

ایضاً قولہ ابلیس صفت باید بود تا از وی کاری آید مخدوم جہاں را پرسیدہ شد معنی صفت ابلیس
چہ باشد، جواب فرمودند چنانچہ ابلیس از محبت خداوند برنگشت و با آتش دوزخ نرسید
قبول کرد و آدم را صلوات اللہ علیہ کہ مخلوقست سجدہ نہ کرد، ہم چناں مرید باید کہ جز محبت
و فرمانبرداری حق دیگر . . . تعالیٰ و بہ دیگری از مخلوقات التفات نہ کند آں گاہ از وی کاری
آید در دیں پس بدیں معنی ابلیس صفت باید نہ آنکہ بریں معنی کہ او عاصی باشد از خداوند بہوا و نفس

کاری کند پس تشبہ واعتبار باشد در نفس نہ در فرمانبرداری زیراکہ ابلیس عاصی بود۔

ق ۱۴۵(ب) الرحمٰن علی العرش استویٰ :- مخدوم جہاں را عرضداشت کردہ شد مفسران خداوند ظاہر شرع تفسیر کردہ اند ای قدر علی العرش پس تاختن خواجہ بایزید بسطامی قدس اللہ روحہ بکدام وجہ باشد بعرش فرمودند معنی بنزدیک صوفیاں دیگرست ایں معنی ایشاں دانند نتواں گفتن بعدہ بیچارہ عرضداشت کرد بدیں آیت خواجہ را نشانی محبوب حاصل شد، فرمودند آری چوں او بدیں آیت نشان محبوب یافت بعرش تاختن گرفت، بعدہ مخدوم ہم دریں . . . . . .

ق ۱۵۰ **احوال فرشتگان مشاہدہ کند :-** مخدوم جہاں فرمودند فرشتگان . . . یگاں چیزست بعضی را قیام وبعضی را قعود وبعضی در تہلیل وبعضی در تسبیح وبعضی در رکوع وبعضی در سجود، ایں زماں کہ محمد رسول اللہ را در شب معراج بردند رسول علیہ السلام معائنہ کردند وخوش شدند . . . خود گذرا نیدند کہ اگر ایں جملہ . . . در امت من شود بہتر فرمان . . . وجل شد دو رکعت نماز بگذار . . . دراں دو رکعت جملہ وصف مذکور ہست از قیام وقعود در رکوع وسجود۔

ق ۱۵۵(ب) **از قصہ یوسف حل شود :-** مخدوم جہاں دریں محل فرمودند کہ خواجہ حمید الدین سوداگر در دہلی رفتہ بود پیش دروازہ قصہ خوانی مہتر یوسف صلوات اللہ علیہ شنش . . . گفتی ہم آں قصہ تمام نشد وخلق ہر روز برای شنیدن آں قصہ جمع شدی کسی شنگانی وکسی دھگانی می داند وآں قصہ . . .

ق ۱۶۲(ب) **حق تعالی بر پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم سلام کرگفت السلام علیک ایہا النبی :-** مخدوم جہاں می فرمودند عبادت . . . دیدہ ام بعد شنیدن اسم مبارک مصطفیٰ . . . علیہ وسلم نمی گوید ودراں در کتابہا بسیار . . . دیدہ ام بندہ ضعیف عرضداشت . . . چہ گوید فرمودند جل جلالہ گوید بعدہ فرمودند در نظر چناں نیامدہ است فاما اگر کسی نام رسول صلی اللہ علیہ وسلم بشنود صلی اللہ علیہ وسلم نگوید بسیار وعیدہا نبشتہ دیدہ ام۔

ق ۱۶۳ **ولایت زبان بر حروف است وحروف متناہی است :-** مخدوم جہاں فرمودند حروف متناہی باعتبار ایں است کہ جملہ بیست ونہ حرف است پس علمی کہ بربستہ بیست ونہ حرف خواہد کہ کمال دارد فاما علم اہل حقیقت از غیر جنس حروف است اما بحروف عبارت می کنند ومی آگاہند خلق را باعتبار آنکہ ایشاں علم را بغیر واسطہ حرف نمی دانند اما علم بربستہ حروف . . . زیراکہ بافہام معلوم می

کنند عرضداشت کرده شد الهام اولیا احتمال خطا باشد، فرمودند زیرا که صفائے خاطر و دل ایشاں بحدّی رسیده است که احتمال خطا در الهام ایشان نماند۔

ق۱۶۴(ب) **ہر کجا کہ مسلمانی پیش تو آید:-** مخدوم جہاں سلمہ اللّٰہ الی یوم المیعاد فرمودند . . . مسلمانی دشوار کاریست پس ترا گفته شد . . . دارو مواظبت و قصد نمای یکی آنکه . . . ہر روز و ہر شب باید که مسلمان شد ست رجوع . . . کفر که ہر کسی را دریں وقت کفر ضرور حاصل . . . از اں مسلمانی و ایں قدر نمی داند که باری . . . او را ایمان سلامت مانده است پس . . . باید شد و استغفار بتجدید باید کرد ہر بار که از مکتوبات . . . فارغ می شدند . . . آں استغفار می گفتند متصل بعده بنده . . . عرضداشت کرد که اگر کسی کلمه کفر . . . در وقت مرگ اگر کلمه شہادت می گوید . . . فرمودند اگر او بہ نیت رجوع . . . که گفته است وقت مرگ کلمه بگوید . . . بر حسب عادت که بود مر او را کلمه . . . متحیر و سرگرداں شد بعد . . . دریں وقت مسلمانی عجیب می نماید . . . عوام سالم ماند زیرا که در باب کلمه . . . جلدها نبشته اند و ہر کسی . . . و خبر ندارند آخر چوں مرگ می رسد . . . روند حالش دشوار می گردد و اگر کسی . . . آنچه ملک می گوید از غیر مشروع که جز ایں نیکوی کنم ایشاں گواہی می دہند و اقرار می کنند برای رضای ملک را ملک نیکو می کند و ہر که در شرع حلال را حرام گوید حرام را حلال گوید کافر گردد پس حال لشکریان اینست و اہل دیوان، بعده بزبان مبارک فرمودند حکایت ثعلبه۔"

ق۱۶۶ب **النبی الامیؐ:-** مخدوم جہاں فرمودند اگر کتابی . . . می آوردند خواندن نمی . . . و نبشتن . . . بعده داعی عرضداشت . . . یکی از معجزات رسول علیه السلام ایں بود که کتاب خواندن و نبشتن نمی دانستند پس خلق گمان . . . آنچه می خوانده است و نبشته . . . علیه وسلم پیش خلق . . . تا معلوم کنند . . . بغیر خواندن و نبشتن چنیں . . . و ایمان آرند و ناخواند . . .

ق۱۶۶(ب) **"ایں طایفه بلند ہمت اند":-** اگر دست ہمت عارف بحور العین باز آید طہارت معرفت وے شکسته شود و اگر درویش بجز خدائے چیزے خواہد در اجابت بر و بسته شود" شیخ عبداللّٰہ انصاری"

ق۱۶۸ **"چنانکه انبیا بخلعت نبوت فخر کنند آں سر اشقیا بر آں طوق لعنت فخر کند":-** . . . ایں از اں اصل می گویند که لعنت و رحمت . . . از محبوب رسد بداں فخر محب است، . . . از خامی بود از یں

روے کہ ۔ ۔ ۔ از محبوب است ۔ ۔ ۔ اگر لعنت ہماں واگر رحمت ہماں، واگر دشنام گوید ہماں واگر مدح کند ہماں، می باید کہ چیزے از محبوب باشد اگر دکفش ؟، دہد ہماں اگر تاج بخشد ہماں ۔ ۔ ۔ محبوب چہ گلیم سیاہ چہ ۔ ۔ ۔ از امام شبلی در غیرت منقولست کہ گفتہ اند، مرا غیرت است کہ لعنت او برد، ملفوظ ۔

ق ۱۶۸ "ایں ہمہ ولایت لعنتی است کہ بے واسطہ در گردن عزرائیل نہادہ بودند": ۔ و این لعنت از بہر محبت خداوند او می گوید کہ من قبول کردم زیراکہ آن مرا بر سبیل غیرت اعتبار کردن جز خداوند افتادہ است، زیراکہ غیرے را سجدہ نہ کردم یعنی آدم صلوات اللہ علیہ را ابلیس برائے این معنی را خواہی مرا دوزخ برید خواہی ہرچہ دانند بکنند، مخدوم جہاں فرمودند عاشقان در مذہب خود عاشق صادق اور امی گویند کہ از رد و قبول او ہیچ مہمے پیش نیاید، چنان نزدیک او رد بارشد و چنان قبول، واکر ۔ ۔ ۔ قبول خداوند را پرستہ ۔ ہزار بلا زیر دامن او پیدا شود زیراکہ آن مقضی می شود بمنافقہ جمیع منافق در عہد رسول صلی اللہ علیہ وسلم بعد از ایمان ۔ ۔ ۔ چون نعمت واسباب دنیاوی بودے ایمان ثابت می داشتند و آن زمانکہ اسباب دنیاوی از ایشان منقطع شدے مرتد دین می شدند عیاذا باللہ منہا ہم

ق ۱۶۸ (ب) "گفت انی فی قلب عبدی المؤمن": ۔ معنی قولہ تعالیٰ انی فی قلب عبدی ای سکون الذکر فی القلب فانہ سبحانہ وتعالیٰ منزہ عن کل ۔ ۔ ۔ وحلول وانما ہو اثبات ذکر ۔ ۔ ۔

ق ۱۶۹ "اہتزالعرش": ۔ وہذا الاہتزاز ما اہتزاز طرب وارتیاح لقدومہ علی الملأ الاعلیٰ وحصل لہم بذلک ابتہاج حیث انخرطت فی زمرتہم نفس طیبہ تنبہت بہا فی الکملات الحقیقۃ واما اہتزاز استفطام بمصیبۃ لانہ کان من اعقاب النبی ولیبیہ لہ وہذا الاہتزاز کما یقول اہتز سریر الملک بموت الوزیر الناصح للسلطان اے اضطرب ۔

(بضمن حاشیہ) بما قلمۃ الرجال قرابتہ والنجرۃ الرجل خاصۃ وبطانتہ

الارتیاح والاستبشار ــــ شاد شدن، قیل ارتیاح بروحہ ــــ

حین صعد بہ ۔ ۔ ۔ علی ربہ واکثر اہل العلم ۔ ۔ ۔ سریرہ الذی حمل ۔ ۔ ۔ وقیل اہل العرش ۔ ۔ ۔ بموتہ، ان العرش تحریک بموتہ ۔ ۔ ۔ قابل للحرکۃ ۔ ۔ ۔ وقیل المراد بہ حملۃ العرش

النزیع الغریب:

ق ۱۶۹ "بلال از حبش، صہیب از روم...": بشنو بشنو خاک حبشہ را فرو ریختند ذرہ از درد برآمد، خاک روم را فرو ریختند ذرہ عشق برآمد، خاک فارس را فرو ریختند ذرہ شور... از آن ذرہ درد بلال را آفریدند و ازاں ذرہ عشق صہیب را، و ازان شور سلمان را، و این ندا در چہار حد عالم دادند، بلال سید حبشہ و صہیب سید الروم و سلیمان سید الفارس، نمی دانم سحرۂ فرعون از کدام در در آمدند، تا ہمہ ازاں در آئیم و ہلال و بلال چہ کردند تا ما ہم ہماں کنیم، اما آنچ ایشان کردند مگر ہم ایشاں بدانند کردسلک...

ق ۱۶۹(ب) "برو... بقاء ایمانی": برو... رخت ہا، دو جہانے، از رہ کفر در مسلمانی، معنی این بیت آنست بر ہر کہ نظر خداوندان این... خداوند و طالبان خداوند... اگر آں چیز مشروع باشد... نظر برین رفتہ است، ہر چند کہ بمسجدی رفتم مگر مین مسجد... در الامی زنم و من ہیچم... و قصد او قصد خداوند... کفر بردن مسلمانی این باشد... درین محل یک حکایت را خواجہ ابو سعید۔

ق ۱۷۲ "واللہ قہر بر ایشان راند": این جواز قدرت... ترجمہ مشارق الانوار در ذیل این حدیث کہ راوی آن جابر... لایدخل احدا منکم عملہ الجنۃ ولا یجیرہ من النار و لا انا الا برحمۃ اللہ، آوردہ است اگر خدای خواہد کہ جملہ پیغمبران و مومنان و صالحان و اولیا و صدیقان و شہیدان را عذاب کند، تواند، و آن ہمہ از روے عدل باشد و اگر خواہد جملہ کفار و فساق را در بہشت برد، تواند و آن ہمہ از روے فضل باشد، و در شرح علی آوردہ است ظاہر ہذا الحدیث یشیر الی مذہب اہل الحق انہ لا یستحق احد بطاعۃ الثواب و للباری عز شانہ ان یعذب المتقین و ینعم علی الکافرین...

ق ۱۷۳ "و پند از حقیقت و معرفت": ... مثل التصوف مثل علۃ البرسام... تمکنت آخرست یعنی تحیر... بعلم حالہ فاذا کوشف تحیر...

ق ۱۷۳(ب) "و شب و روز در تحصیل علم ملازمت نماید": بدانکہ علم بر دو نوع است یکے آنست کہ ترا بخدائے رساند چنانچہ ہمہ طاعتہا و دیگر آنست کہ ترا از خدائے عز و جل دور کند، چنانک ہمہ معاصی، علم این ہر دو نوع بر جملہ آدمیان فرض عین است و اہم... است و این علم اعضاست، اما آنچہ در

... بود از اوصاف آں ہم آں ہم بر دو نوع است۔ یک دو صفات مقرب ست الی اللہ چنانک توبہ و (زہد) و توکل و رضا و تسلیم و مانند این و نوع (دیگر) صفات مبعد (مبعدّ) است چنانک حب الدنیا و حب مال و حب جاہ و حقد و حسد . . . و بخل و مانند این، علم این ہر دو نوع نیز (فرض) عین است کہ بے علم ہرگز عامل نتواند شد و بے علم وصول بمقصود نہ۔

ہر کہ درین راہ درآید اور اعلم طریق باید آموخت، تا درین راہ تواند رفت یا خود در حمایت کسی بہ رود کہ این را می داند و این راہ رفتہ بود تا ہر چہ ازو بیند و بشنود بر آن رود — علم آن کس علم او کرد، اما علم عبادات بر علم طریق مقدم باید داشت کہ بے آن راست نیاید، اما علم معاملات کہ ما یحتاج او نیست، چنانک علم نکاح، ہر کسی را کہ زن بخواہد کرد و علم حج ہر کسی را کہ بر وے حج فرض نیست، و مانند این، او را سود نہ کند بعضے علماء درین حدیث طلب العلم فریضۃ علی کل مسلم و مسلمۃ علم . . . خیر مراد داشتہ اند شہادۃ و صلواۃ و زکواۃ و صوم و حج و بعضے گفتہ اند کہ مراد ازین علم ہمان قدر باید کہ ما یحتاج اوست، و بعضے این تاویل کردہ اند کہ العلم فریضۃ فی وقتہ، برائے ہر وقت را علم فریضہ است، بحسب آں وقت، چون وقتے در آید علم آن وقت طلب کند، کہ درین وقت مرا چہ باید کرد۔ "معدن المعانی"

ق ۴ ہ (ب) **"علماء آخرت نہ علماء دنیا"**:- "علماء سوء (کے)، کسانے را گویند کہ روئے ایشان بجانب دنیا باشد و پشت ایشان بجانب عقبیٰ، کہ از تحصیل علم ایشان محض دنیا بود نہ آخرت۔"

علم کو بہر کاخ و باغ بود و آں ہیچو . . .

ایضاً **"علم آخرت نہ علم دنیا"**:- علم دنیا آنست کہ ترا بر در سلاطین و امراء و ملوک برد یا ترا قاضی و مفتی کنند درویشے شیطان را دید نشستہ بیکار، گفت اے ملعون چرا بے کار نشستہ، گفت علماء دنیا پدید آمدہ اند مرا کا سے نماند ۵۵

ایضاً **"ربنا ظلمنا انفسنا"**:- مخدوم جہاں را عرضداشت کردہ شد آدم علیہ السلام تنہا بود پس بلفظ جمع "ربنا ظلمنا انفسنا" چون آید، فرمودند سلمہ اللہ کہ حوا در ذات یار بود، یعنی خوردن دانہ گندم بعدہ عرضداشت کردہ شد۔ اہل بیت کسے کہ معصیت کند مرد را شاید کہ در مناجات زن را بخود در آرد (فرمودند آری) . . . مخدوم نبشتہ شد بیت:

...اگر اسلام آسان بدے ہر کسی چون شبلی و سلمان بدے

تا نگردی تو مسلمان از درون کے تو خواہی شد مسلمان از برون

قا۵۷۱ **اول مرتبۂ از مراتب مرید راہ شریعت است :۔** راہ شریعت رفتنی است بتنقیۂ ظاہر... حاصل آید و مؤدب شود و مہذب گردد و شایستہ بساط قربت گردد، و راہ طریقت رفتنی است تصفیہ باطن را... شود و قبول عیب را مہیا شود از خود دور کند و بحق تولا کند، در ہیچ حال بخود... بکند و از خود عبارت نکند و این... روئے ندہد، و راہ حقیقت رفتنی است... اضافات را تا وحدانیۃ الذات... تا تراالجزے... اضافت می کند یا چیزے... اضافت می کند راہ حقیقت ہیچ رفتہ...

ایضاً **چون بر شرایط شریعت مواظبت نمود" :۔** المراد بالشریعۃ مع امر اللہ تعالیٰ و رسولہ بہ من الوضوء والصلوٰۃ والصوم و اداء الزکوٰۃ والحج و طلب الحلال و ترک الحرام و غیر ذلک من الاوامر والنواہی والطریقۃ (۱) لاخذ بالتقواد مایقربک الی المولا، من قطع المنازل والمقامات و کل مقام طریقۃ والحقیقۃ فہی الوصول الی المقصد و مشاہدۃ النور ھ ھ

شیخ عبداللہ انصاری قدس اللہ روحہ العزیز فرمودہ است، شریعت خدمت است و از ان رستگاری است، طریقت حرمت است و از ان برخورداری است، حقیقت حق است از دون او بیزاری است ھ ھ

قا۷۱(ب) **و در ارادت معشوق باختن :۔** زیرا کہ محب را خلاف ارادت محبوب کردن جائز نیست، از حکم محبت این است کہ محب کار بر ارادت محبوب کند و خلاف امر کند، اگر ترک ارادت کند، کار بامر کند خام بوئے و این جائیست کہ محب را ارادت معلوم گردد، و اگر اینجا وار دکنند کہ ادنیٰ درجات محبت موافقت است، بس این کہ خلاف امر کند مخالفت لازم آید، موافقت اجواب اینست کہ مخالفت صوری است، از روی معنی موافقت است، زیرا کہ کار بر ارادت محبوب کردن مخالفت نگویند ھ ھ ملفوظ خدمت شیخ۔

اس جگہ پر " معدن " کی یہ عبارت بھی نقل کی گئی ہے :

" و این جائیست کہ ارادت محبوب معلوم گردد، و اگر کسی گوید کہ اطلاع بر

ارادت محبوب . . . شود، جواب آن است کہ این چنین مردانرا از حق . . . در دل ایشان تعریفات است کہ در خاطر خود . . . و می شنوند کہ این کمن و این بکن ایشان ہم بران روند اگر مالی بیش آید اگر بدان تعریف کہ از حق . . . در دل ایشان . . . و اگر بشنوند مگیر . . .

"معدن"

ق ۷، ا ب) "مرید ابلیس صفت باید": - در باختن کل یعنی چنانچہ او مخالفت . . . خود را در باخت، ہم چنین باید کہ صادق صفت باشد، آنکاہ از وی کاسے آید . . . دید بس چہ خواہد کرد -

ق ۸، ا ب "ابوالقاسم گرگانی رحمۃ اللہ فرمودے" "جلیس بزرگ یا ابو علی فارسی گفت": - دیگر دعا گوی ضعیف گل بردہ بود سر مبارک . . . و با این بے چارہ در سخن شدند مولانا خواجہ . . . نشستہ بود گفت مولانا تو بہاری باشی . . . آوردن ہر بار چیست راست بگو از کم . . . چون بندہ ضعیف این سخن از زبان مبارک شنید متحیر شد و ظن برد نباید کہ نا . . . دادہ باشد گفتند رسم بہاریان این . . . کردند این ضعیف دریافت بنوع - این بے چارہ آغاز کرد گفت آنچہ صدقہ برسدی خورم و گل برائے مخدوم رامی آر . . . مولانا خواجہ را گفتند کہ . . . است ہیچ وقتی بغیر گل نیامدہ است . . . در ملفوظ شیخ فریدالدین افتادہ کہ مرد بدست خالی بر شیخ آمدہ فمود و سبزہ نیافتی در راہ کہ بر دست می کردی و می آمدی

کہ طایفہ صوفیاں ہمہ وقت در طلب عزوجل آیند بس تفاول را این چنین فرمایند . . . حاصل آید نہ از برای طمع و غرض . . . نعوذ باللہ منہا ہم ازین جاست کہ اہل تصوف نگویند اگر کسی بر کسی قدحے بفرستد باید کہ در آن قدح شکر یا شربت باشد برای تفاول گرفتن اہل تصوف . . . ہم چنیں اگر خوان کسی بر کسی بفرستد باید کہ نانی باشد . قطرہ بود بعدہ فرمودند محمد شاہ روزے یارے را گفت وقت بہیں چہ مقدار . . . شدہ است یار گفت وقت زوال شدہ است محمد شاہ فرمود لا زوال بامر زوال است گفت الک مال کردند و ہم چنیں یکی پیش رفتہ بود برای امامت کردن را اول رکعت اذا جاء خواند بعدا: اذا لحا، تبت باید خواندن امام دانا بود ہماں اذا جاء مکرر خواند برای تفاول را ہ م

ق ۹، ا ب) مثنویات: - پروانہ چو نور ذات یابد اثبات . . . . . .

. . . فرشے ملکوت در نوردد بس . . . . . . گرد د

چون نیستی تو شد محقق خیز دہمہ نعرہ انا الحق

نوراللہ بدریائے نور رسد و دریاے نور را بہ بیند ۔ اے درویش ہمہ نور او باشد کہ او را
بتواند دید و بتواند شناخت ؎ ؎

ق ۱۷۹(ب) "**نفس از راہ شریعت**": مثنویات سے

از تن بجز ہم نفس بشتاب
. . . .
از نفس بدل ز دل . . . . منزل چہ طلب کنی . . . .
زین جان بجہان آشنائی و آنگہ بحریم کبریائی

ق ۱۸۰ "**و این معنی را توحید مطلق خوانند**": اے درویش اگر . . . . و بدریاء وحدت
رسی و در دریاء کنی عاشق و معشوق و عشق را یکے . . . . عالم و معلوم
. . . . این اسامی جملہ در مرتبہ وجہ اند، چون در گذری و بذات رسی،
ہیچ این اسامی نباشد مجرد باشد ؎ ؎

ایضاً اگر یک کس از دوستان او ترا قبول نکرد زشتی، و اگر یک از دوستان او قبول کرد بحق پیوستی
(انصاری)

ق ۱۸۵ "**من اتی مسجدا . . .**" ترجمہ کسے کہ آید مسجد را پس او زیارت کنندہ است خدائے را و واجب
و سزاوار است بر زیارت کردہ شدہ کہ تعظیم و نوازش کند زیارت کنندہ خود را ؎

ق ۱۸۵(ب) **حقیقت ما ہو الانسانیۃ کما ہو**: کے در . . . و ہر کہ درین باب چیزے بنشت، و گفت از اوصاف
اخلاق آن بنشت از عین آن یعنی نہ از حقیقت . . . می رود و در رہر صفتے صد ہزار عجائب
و غرائب می آید و اگر خود دران نظر می کند این آب و خاک . . . اگر خود از جائے دیگر
ست پس این جا چہ کند . . . و این را با این چہ نسبت بیش حیرانی . . . اگر گوید ہم از
دست ترین کافر شود . . . اگر ہم از خاک و آب و دانہ این ہم کو کہ . . . آید ہم سرگردانی
است و اگر کسی را . . . پس او در میان نہ او چہ داند . . . حیرتے بیش نیست بیت
انچ می دیدم نیارم . . . ہیچ راز . . . چنانک پروانہ گرد . . . شمع می گردد از د . . .
خود را بر شمع زد پروانہ کجا ماند واز و . . . در ملفوظات عین القضاۃ چنین جا نبشتہ . . .
چنین چنین شد تا عارف شد، چون عارف شد . . . شد کہ داند کہ چہ شد و ہم در مکتوب

نبشته است عارف چون بدیشان رسید بے نشان شد اگر از و نشان بریده شد
گویند بهنگے فرو برد و اگر کسے از و نشان گوید . . . اتصال و اگر کسے از و عبادت کند
گویند . . . مرد حیران چون رسد آن جائے گاه . . . و گم کرده راه هر چه زد توحید بجا نش
رقم جمله گردد از و او نیز هم . . . حم

ق ۱۸۵ ادب) "اے برادر ترا انکه مسجود ملکه کرده است :- اے برادر معلوم است که یک عالم فرشته مقدس
و مطهر خاک را سجده چون کند و خاک خلیفه چون بود۔ حم

ایضاً   آنچه بعضے از مدعیان متصوفه در باب روح گفته اند بیان بزرگی روح کرده اند، نه بیان
حقیقت وے، چنانک امام غزالی علیه الرحمة گفته است لطیفه ربانیة عاطة مدرکة بزرگے
دیگر گفته است شعلة الصوتیة این همه بیان بزرگی شان اوست نه بیان ماهیت او حم تم

ق ۱۸۶   پیر ذکره الله بالخیر . . . و از الیه یعود "بوے وصال می آید" بے چاره . . . و بد ابوے وصال
می آید . . . پیدا شود او باشد، اے برادر اگر از و پیدا شود ز رو تا پیدا شود . . .
او دیی بود و ذلک سر لا یمکن کشفه بلسان المقال، غلام آن سالکم کر سر منه البدا، و الیه یعود
در آیت ارجعی الی ربک باز طلبد و بیابد، آے باز گشتن از میان نه راه از بدایت . . .
اظهار کند بیت :

اول چون . . . . . من   آخر نه بدو رسد سر رشتهٔ من . . .

آن مراد را قانونی بود پس چون خواهد کراز آن نقل کند سوئے معرفت ربوبیت واجب است که حاصل کند برائے
خود را فطرتے دیگر و طریقے دیگر و عقلے دیگر. بخلاف آن عقل که بدان معرفت، جسمانیت کرده
است پس این جا معلوم شد که برائے معرفت روح را عقلے دیگر باید و آن در عالم مکاشفه تواند بود۔

ایضاً   ارسطاطالیس گفته است که هر که خواهد در معرفت الوهیت شروع کند، پس گو مر خود را فطرتے
دیگر حاصل کند امام فخر الدین رازی رحمة گفته است که این سخن او موافق وحی و نبوت است
که حق تعالیٰ مراتب تن را ذکر کرده است ولقد خلقنا الانسان من سلالة من طین الیٰ
قوله فکسونا العظام لحما و چون کار تعلق روح بتن رسید گفت ثم انشأ ناه خلقا آخر و این
تنبیه بران که کیفیت تعلق روح بتن بر قانون گشتن نطفه از حالے بحالے نیست بلکه این نوع

دیگر است بخلاف قانون دیگر کہ پیش رفتہ است، بس ہم چنین مردم ... کند ... .

ق ۱۸۶ ہر چہ در طور علم و عقل است در تحریر گنجد عبارت آید اما این کار کہ عقل و علم ازان ...

درویش است آن را کہ تواند نبشت باین ہمہ ... بشنو: مثنویات عشق برتر ز عقل و

... لی مع اللہ وقت مردانست ... کفر و دین عقل تا ... بود ... عشق با کفر و دین کدام

بود عشق را امروز و فردا کے بود ... کفر و دیں این جا و آن جا کے بود.

این جا ہر آئینہ در خاطر چیزے بگذرد اے برادر می دانی کہ تکلیفات دایر بر عقل است

و وجود او عدم او طور عشق برتر از طور عقل است و آنکہ گویند ماورائے علم و عقل کارے ہست،

چون آن جا رسد بدانند و ببینند ہمین است ۓ

ق ۱۸۸ "ولاتتفکروا فی ذات اللہ":- و تفکر کردن نہ آنست کہ سر در گریبان کند و اندوہ خوردن

... گیرد و یا در خواب رود، باید کہ از دنیا و خلق و از جملہ مشغولیہا فارغ گشتہ بود، پس

تفکر کند ... آداب.

تفکر در پنج چیز باید کرد، یکے در ... و نشانی ہا بر ہستی خداوند عزوجل ... در آلاء

و نعماء او عزوجل، سیوم در ... آخرت و ثواب و عقاب او، چہارم ... وے بدان

سرائے، پنجم اندر احسان خداوند عزوجل در حق خویش و جفاء خویش در حق ... ثمرۂ کہ تفکر

اندر دلیلہا و نشانہا ... کہ یقین او زیادت شود و ثمرۂ تفکر ... و نعمہا آنست کہ محبتش

... و ثمرۂ تفکر در ثواب و عقاب آنجہان آنست ... طلب زیادت شود و در جہد

کردن اندر طلب آن قوت یابد، و سبب بہ آن ایستادن شود ... معصیت ... زیادت

شود، و ثمرۂ تفکر در بازگشت وے بدان جہان از سکرات موت و تنہائی گور و احوال قیامت

آنست تا زہد ... بفزاید، و قوت گیرد و آمادگی کردن مرگ ... آید اما ثمرۂ تفکر در

احسان خداوند و جفاء خویش آنست کہ خوف و شرم زیادت شود.

ق ۱۹۰ "تفکر محصور و محدود باید":- ... محصور و محدود نیست ... راہ بد و کجا بود ... در تعطیل

افتد یا در تشبیہ:

اےغ نزد تو بیش ازان رہ نیست غایت وہم تست ا .. نیست

ق ۱۹۰(الف) "تفکر":- ... است یکے تفکر در عیبہا نفس خودست، این چنین تفکر بمنزلہ عبادت یک سالہ ...

رسول خدائے صلی اللہ علیہ وسلم تفکر ساعۃٍ . . . دیگر تفکر در نعمہائے خداوند . . . بر شکر وطاعت

این چنین . . . دیگر تفکر در آسمان و زمین . . . تا حاصل بود مراورا . . . بمنزلہ عبادت ہمہ

عمر است و زیادت . . . گذشت نیز احادیث وارد ست آوردن بغر . . .

ق ۱۹۰ (ب) **"چنین تفکر با شست سالہ عمل برابر باشد" :-** زیرا کہ عمل حرکت تن است و تفکر حرکت دل است

و دل سریع الحرکت است بحکم آنک لطیف و خفیف است، ہر چہ تن بشست سالہ عمل مسافت

قطع کند دل بحکم سرعت و لطافت بیک ساعت قطع کند، سالک را در تفکر وقتہ . . . کہ قوت

بحرکت می رود، بہ تکلف خود را در نماز می آرد . . . در قرآن نظیر ہست کہ یوم تبلی السرائر فمالہ

من قوۃ و . . .

ق ۱۹۱ (ب) **"تا تفکر در ان کنم" :-** بیت :-

بسیار خواستم کہ نہم سر بر آستانت   من خواستم ولے چہ کنم چون خدا نخواست

تدبیر کند بندہ و تقدیر نداند   تدبیر بتقدیر خداوند چہ ماند

ق ۱۹۲ **مکتوب شست یکم در تجرید و تفرید :-** تجرید بر دو نوع است، تجرید ظاہر و آن آنست کہ برہنہ

باشد، ظاہر او را از املاک و تجرید باطن و آن آنست کہ برہنہ باشد باطن او از اعواض بر تجرید

ظاہر ے ملکی نہاد و تجرید باطن و آن بر ترک ایچ از مے مجرد گشت، عوض طلب نہ کند، نہ در

دنیا و نہ در عقبیٰ برائے آنک عوض دادہ را باشد، مجرد را ہیچ چیز نباشد کہ بدہد تا عوض طلبد و تفرید

آنست کہ فرد باشد از اشکال، یعنی انس نہ کنی با ایشان بلک وحشت گیرد و از ایشان و فرد باشد

در احوال از احوال، یعنی نہ بیند مر نفس خود را حالے بلک غائب شود بر ویت محوّل حال از حال

فرد باشد در افعال و آن آنست کہ باشد افعال او و خدائے را بغیر عجب نفس و زبان۔

ایضاً   تجرید آن بود کہ ہمہ بدہی و نظر از کل کون بر داری تا مکافات دادہ با تو دہند لے برادر ایچ بدہی

تا بستانی تجارت بود باقی تو دانی . . . طوالع

ق ۱۹۳

. . . از پے شہرت زمانہ   غسلے زدہ بہر . . . .

. . . . . . قطرہ آب دیدہ . . . .

. . . . پدید گردد   آن . . . .

این اشارت :- . . . مجرد از صفت شو   در محیط . . . .

از غیر خدا چو غسل کردی خود بار دگر......

ق ۱۹۵ "کلا انہم عن ربہم یومئذ لمحجوبون": یعنی حقا کہ بدرستی کہ ایشان کافران از پروردگار خویش در روز قیامت حجاب شدگانند۔

ایضاً شیخ الاسلام عبداللہ انصاری فرمودہ است الٰہی کدام دوزخ است صعب تراز بے تو داشتن یا کدام بہشت است بہتر از با تو زندگی گذاشتن است۔

ق ۱۹۶ دگاہ شفقت ہم چوں روز احد ہفتاد صحابی در یک روز شہید شدند و ہفتاد زن بیوہ شدند۔

ق ۱۹۷ "گاہ بروز بدر": کسی ہم چون روز بدر اول حرب کہ بود مصطفیٰ را صلی اللہ علیہ وسلم در روز بدر بود۔

... علیہ السلام نماز... بوجہل بد بخت ... در گردن مبارک رسول علیہ السلام

انداختہ پس ابن چنیں بلا ہا رسول علیہ السلام کشیدند ھ م

ایضاً "...راہ دین از فضیحت ہائے خویش پاک یاد داشت": یعنی صفات غضبی و شہواتی: بیت سہ

خشم و شہوت بزیر پا درآر - تا مگر آدمی شوی یک بار طوالع

ایضاً "آفتہائے بشریت": صفات بشری بیشی و بیشی جستن است و عز و ریاست طلب کردن است بر خلق خدائے افزونی جستن است۔ شرح تعرف

ق ۱۹۷ (ب) وعصیٰ آدم ربہ :- یعنی بے فرمانی کرد آدم پروردگار خود را۔

ق ۱۹۸ خلقت بیدی :- ترجمہ آفریدم آدم را بدو دست قدرت خود۔

ایضاً الاعجوبہ :- کار عجب۔

ایضاً حور جمع حورا ، عین جمع عینا مدارک۔

ق ۱۹۸ (ب) دست دوستی ہمیشہ در خون است جز عافیت ازین خوی برونست

ق ۱۹۹ شیخ عبداللہ انصاری قدس اللہ... فرمودہ است چون جرم من منم توبہ من چیست و من اگر بدین توبہ رسم در دو عالم چون من کیست۔

ومعنی الحدیث ان غفلت عن ذکر اللہ ساعۃ بحارض یعرضنی لتذکرتہ بالاستغفار مایۃ مرۃ تکفیراً لغفلۃ وتعلیماً للامۃ م م

صدیقان از گناہ پشیمانند از طاعت خجل عذر بر زبان وتشویر در دل انصاری

ایضاً قاضی حمید الدین ناگوری علیہ الرحمۃ در لوائح آوردہ است ای خواجہ عالم فرمودانی لاستغفر اللہ

کل یوم مایۃ مرۃ استغفار از گفتن نود و نہ نام بود یعنی از کمال شوق در غلبات عشق او را در روزے بنود و نہ نام بخوانم چوں بعظمت و جلال کبریاء از مکاشفہ شوم از گفتہ استغفار کم نود و نہ بار برائے نود و نہ نام و یک بار برائے استغفار هم

ق ۱۹۹ (ب) چہ شناسد کمال دہقان را دانہ در چاہ و تخم در گندم

ق ۲۰۰ چو باپاکان را استغفار باید کرد ناپاکان را چہ باید کرد ۔ انصاری

ق ۲۰۰ (ب) "التائب من الذنب الخ" :- یعنی توبہ کنندہ از گناہ ہم چو کسی است کہ نیست گناہ مر . . . .

ق ۲۰۱ "وقتلت نفسا یاموسیٰ" :- . . . گوید چون انبیا را در . . . قصد و نیت بخلاف کردن معنی عتاب چیست جواب آنست کہ اگر چہ قصد نیست با این ہمہ معاتب باشند از بہر بزرگی مرتبت ایشان و بلندی منزلت ایشان ، یعنی بزرگان را . . . بگیرند و خوردگان را . . . نگیرند کہ المخلصون علی خطر عظیم . . . آنست کہ تا زجر بود مر دیگران را کہ از ایشان با این بزرگی محل ایشان این مقدار نگذاریم از دیگران . . . این تنبیہ کردنست ۔

ایضاً قال اللہ تعالیٰ . . . قال ھذا من عمل الشیطان . . . اشارۃ الی القتل . . . جعل قتل الکافر من عمل (الشیطان . . . ظلما لنفسہ واستغفر منہ . . . مستامنا فیھم فلا یحل لہ . . . الحربی او لانہ قتلہ قبل . . . فی القتل و عن ابی جریج . . . یقتل . . . لوم "مدارک"

ق ۲۰۱ (ب) در تذکرۃ الاولیاء آوردہ است تقوی آن بود کہ ظاہر آلودہ نکند بمعاصیھا و باطن بفضول ۔

ایضاً اصل التقوی اتقاء الشرک ثم اتقاء المعاصی ثم بعدہ اتقاء . . . ثم یدع بعدہ الفضلات قال ابو . . . الروذ باری التقوی ما یبعد . . .

ایضاً در منہاج العابدین است حد تقوی بالغ و جامع آنست کہ پرہیز کنی از ہر چیزی کہ در کار دین زیان دارد و آں معصیت است و فضول . . .

ایضاً ترجمہ بستر برھانیم آنکسانی را کہ پرہیز کاری کردند ۔

ق ۲۰۲ خدای تعالیٰ دوست دارد پرہیز کارا را ۔

ایضاً روزے کہ برانگیزیم پرہیز کاران را بسوی رحمٰن گروہ ساختہ ام مر بندگان خود را کہ صالح اند چیزی را کہ ہیچ چشمی ندیدہ و نہ ہیچ گوشی شنیدہ است و نہ گذشتہ است بر دل ہیچ آدمی ۔

ق ۲۰۲ بے نیازانیم۔

ایضاً شریکان۔

ایضاً جانِ ہمہ جانہا و آشیا خداست

ق ۲۰۲(ب) اگر کسی گوید چون قصد بود مظالم در رخفت آسمان از کجا شد جواب آنست کہ تقصیری بوده باشد و تقصیر جائز المواخذہ است چنانک نبیار اصلوات اللہ علیہم اگرچہ در آلات قصد نیست با این بہم معائب اند ... مرتبہم۔

ق ۲۰۴ پیش تو این سنگ ریزہ ساکت است ... پیش ما حقاً فصیح و ناطق است۔ خلاف نیست کسی را اہل ملت در تسبیح حیوانان اما اختلاف در تسبیح جمادات است معتزلیان روا ندارند و اہل سنت و جماعت روادارند چنانک خدای گفت "وان من شیءٍ الا یسبح بحمدہ" عموم ذکر کرد ہمہ اشیار را و نام شیٔ بر جماد و بر حیوانات افتد در قصۂ داؤد یاد کرد علیہ السلام "یا جبال اوبی معہ والطیر" ای سبحی معہ والطیر و نیز در خبر آمدہ است روزی پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم پارۂ سنگ ریزہ از زمین بر داشت اندر کف وی تسبیح میکرد چنانچ ہمہ یاران بشنیدند باز ابوبکر را داد و اندر کف وی نیز تسبیح کرد و باز فرمود تا عمر را دادند اندر کف وے نیز تسبیح کرد و باز عثمان و علی را رضی اللہ عنہم ہمچنین آنگہ بر زمین افکند تا بعضی علمار این خبر را حجت آوردہ اند بر ترتیب خلافت کردند بر افکندن انقطاع خلافت را ... شرح تعرف ندانند لشکر خدای مگر خدای۔

ق ۲۰۵ قال بعض اہل الریاضۃ الشوق فی قلب المحب کالفتیلۃ فی المصباح والعشق کالدھن فی اللوز" و در مکتوب محبت و عشق است تا در دوستی قدم می نہند مشتاق گویند و چون چنان شود کہ فنا و بقا خویش یکبارہ در وجود دوست تلف کنند عاشق گویند

ق ۲۰۶ از آنجا کہ

ق ۲۰۷ ترجمہ:۔ خدائے تعالیٰ بر دارد ...

ق ۲۰۸(ب) چون میان بدو مقام و نہایت مقام تفاوت بسیار است، ہرچہ بہ بدو مثبت باشد بہ نہایت منفی باشد چنانچہ روایت کردہ اند از پیغامبر صلی اللہ علیہ وسلم کہ فرمودہ است لا ایمان لمن لا امانۃ لہ ولا دین لمن لا عہد لہ نفی ایمان الامانۃ لا ایمان العقد زیراک ایمان

امانت خلق را ایمن کردنیست وایمان اعتقاد تصدیق است بس اینجا نفی ایمان امانت است نہ نفی ایمان تصدیق، چنین اینجا نفی حقایق ایمان ست نہ اصل ایمان۔

ق ۲۰۸ ب اعلم ان لامانتہ ووفاء العهد من مواجب الایمان والدین فنفیهما عبارۃ عن نفی مواجبہا مجازاً یقال فلان لیس برجل اذالم یقم بمواجب "الرجال ونظایرہ کثیرۃ واستعارۃ نفی الایمان نفی المواجب مبالغۃ فی نفی المواجب رہذا ظاہر۔۔۔ ان الایمان بدون مواجبہ کلاہما حم

ایضاً جوانمرداہمہ خلل ازایمان۔۔۔ مغرور کہ مومن چرا۔۔۔ ومن الناس من یقول آمنّا باللّٰہِ وبالیوم الآخر وماھم بمؤمنین۔۔۔ بقرآن در قرآن میگو۔۔۔ (من یرد) لآخرۃ نزد لہٗ (ومن یرد) حرث الدّنیا نؤتہٖ (ممہا) نصیب معنیش بس۔۔۔ بطلب دنیا خرجا۔۔۔ وادرا۔۔۔ آخراین مایہ دانی چون نفس۔۔۔ کند بدروغ برین محکش زن۔۔۔ حقیقی طلب کن عین القضاء

ق ۲۰۹ فی التعریف یاایہاالذین آمنوا رسما آمنوا تحقیقا۔

ایضاً (الفخار سفال)

ایضاً (المھین خوّار)

ق ۲۰۹ (ب) باز چوں نوبت بتو رسید انتظار برداشتند

ایضاً النسب خویشی۔

ایضا قال علیہ السلام لو کانت الدنیا برکۃ دم۔ لایشرب المومن الاّ الحلال۔

ق ۲۱۰ (دھن)

ایضاً (باک)

ق ۲۱۰ (ب) یعنی اوصاف ذمیمہ را باوصاف حمیدہ بدل کن۔

ق ۲۱۱ ۔۔۔ آب خور۔

ایضاً واگراطاعت کنی تو بسیار کسی راکہ درین زمین اند گمراہ کنند ترا از راہ خدای تعالیٰ۔

ایضاً ترجمہ:۔ خدا تعالیٰ باک است قبول نکند مگر باک را۔

ق ۲۱۱ (ب) اگر اطاعت کنید راہ راست بیابید۔

ایضاً جون

ق۲۱۲(ب)	برآمده است واقف است و بداچ.
ایضاً	لقف تلقف سبک گرفتن چیزی.
ایضاً	تالف باہم پیوستن.
ق۲۱۲(ب)	... تو عشق است چو آنجا برسی و خود بزبان حال گوید چون کن.
ق۲۱۳	... آن محبوب ... من بدان ... نبودی محبت آن
ایضا	می یابم من ملامت را در دوستی تو ... از جهت دوست داشتن فریاد تو ... ملامت کنند مرا ملامت کنندگان ...
ایضاً	در فصول شیخ احمد غزالی آورده است یکی در پیش ابوالعباس قصاب رفت شمیری حائل کرده گفت کجای شوی گفت بغزا گفت تاچه کنی گفت تا کافری کشتم ابوالعباس گفت و محاسن خود بگرفت این موی سپید خاک مائی آن کافر وی که تو او را برین تیغ بخواهی کشتن ... کافر نفس کن قاتلوا الذین یلونکم من انفسھم ...
ق۲۱۳(ب)	اگر بودم گیرنده دوستی را ہر آیینہ میگرفتم دوست ابابکر را ولیکن ما رسما دوست ان خدائے است.
ایضاً	اراد بہ . . .
ق۲۱۴	این مرتبہ برزکرا . . .
ایضاً	ترجمہ :- درآں حال حکایت کنندہ است از خدای تعالیٰ من نزدیک کمان بندہ خود کہ بمن دارد بس کو کہ کمان کند آں بندہ آنچ بخواہد ای مزداننده ام بکمان ازاں بندہ خود کہ بمن دارد ... موافقت دانستگی وی۔
ق۲۱۴	اعلمان عندمعناہ لغۃ حضورالشی وھو لایلیق بصفات اللّٰہ لتنزّھہ عن الغیب والحضورلاان العلم من لوازمہ فیکون المعنی اناعالم بظن عبدی.
ق۲۱۶(ب)	پاک نکنم ذات خود را از بدی بدرستی کہ نفس بسیار فرمائش کنندہ است بہ بدی۔
ق۲۱۶	این جنا اشتغال بود بغیر حق نہ معصیت کردن
ق۲۱۶(ب)	. . . .

ق ۲۱۶ (ب) این چنین . . . هر چه بیش . . . از ایشان هلال بود . . . کسی اندر جان کندن باشد . . . رسول را پرسیدند که هلال را داست دلیکن با این . . . پیغامبر ایمان آورده . . . جبرئیل را لیغرسنا . . . و عمر و علی را بشارت داد که . . .

ایضاً خلق رمیده اند و با کس نیامیخته و نیز مراد نفس خود طلب نکرده اند برهنگی و گرسنگی بکشیدند تا خلق ایشانرا دیوانه نام گردند چنانک یکی . . . همواره می رفتی واله و دو چشم سوی آسمان مانده چنان جون . . . نظاره کند اگر کسی بیش او آمدی نشناختی و با کس نیامیختی . . . و چشم سوی آسمان مانده گفت از بهر انک دل وی بعرش متعلق . . . هیچ تقصیر نیفتادی و او دیس لقرنی بود بروزکاری . . . مادر مشغول و سوی پیغامبر نیامد خدای عزوجل . . . .

ایضاً در تذکره آورده است چون مردمان از بس او بیرون آمدند بایزید نگاه کرد گفت اینها کیانند گفتند با تو محبت خواهند داشت گفت خدایا من از تو میخواهم که خلق را من از خود محجوب مگردان بس خواست که محبت خود را از دل ایشان دور گرداند و رحمت خود از راه ایشان بردارد نماز بامداد بگزارد و در ایشان نگریست و گفت " اِنَّنِیْ اَنَا اللّٰهُ لَا اِلٰهَ اِلَّا اَنَا فَاعْبُدُوْنِیْ " گفتند این مرد دیوانه است اورا . . .

ایضاً یعنی من خدایم نیست هیچ خدای مگر من بس پرستش بکنید مرا

ق ۲۱۷ منفرد۔ تنها، انفراد۔ تنها شدن۔

ق ۲۱۸ جها دیدم۔

ق ۲۱۸ (ب) لکم قوله تعالیٰ: وَسَخَّرَ لَكُمْ مَّا فِي السَّمٰوٰتِ وَمَا فِي الْاَرْضِ جَمِيْعًا مِّنْهُ

ق ۲۱۹ این در سورهٔ یونس است۔

ایضاً یعنی بستر گردانیدیم ما شمارا خلیفه ما در زمین و گردانیدیم شمارا بادشاهان۔

ایضاً . . . میگویند۔

ایضاً دوست میدارد آن خدای ایشانرا و دوست میدارند ایشان آن خدای تعالیٰ۔

ق ۲۱۹ (ب) یعنی بدرستی و جودی در مقعد که توانا است۔

ق۲۱۹ (ب) یعنی ہر کہ ہمت کہ بخواہد زراعت دینار ابد ہیم آنرا ازاں دنیا و بنا شد مراد ... از جنس ہیچ نصیبی ...

ق۲۲۰ (ب) دیدند۔

ایضاً کنند۔

ایضاً ھذا مذھب الفلاسفہ

ایضاً برادر

ق۲۲۲ (ب) کسب نیکو ترا اگر ترک بگذار ساند و کسب .....

ایضاً یعنی اگر بودی دوستی تو راست ہر آئینہ فرمان برداری میکردی لو تو او را بدرستی کردہ دارندہ مر کسی را کہ دوست میداد و او را فرمان دادہ است

ایضاً تعصی الالہ وانت تظھر حبہ ۔ ھذا لعمرک فی الفعال بدیع

ق۲۲۳ ... میکردند۔

ق۲۲۳ (ب) ....

و آں شرط آں باشد ... دہندہ حق را بیند و مانع حق ... اگر بباید ازاں کس شاد نگردد و اگر ... باقی ... نشود و اگر بباید ... کار بندد جز بضرورت۔

ق۲۲۴ (ب) ... انہ الصوفی مالہ مباح و دمہ ھدر چوں مال او و دم او بدر ... از کجا آید و دیگر آنکہ ایشاں ہرچہ بہ کسے دہند باز نستانند کہ ... مروت نبود و ایشاں ہرگز ترک مروّت بر خود روا ندارند کہ آں از صفات نقصان است

ق۲۲۸ اخوت آں را گویند کہ تصوف ... و ملک دیگرے، چوں تصرف صاحب بود ... حاجت اذن ... بود ... کہ نزدیک ... گفت می خواہم کہ با تو ... مواخات بندم برائے خدائے را گفت دانی کہ حق برداری و مواخات ... گفت بیان کن تا بدانم گفت آں ... احق بدینارک و درھمک منی آں کس گفت بدیں مرتبہ نرسیدہ ام۔

ابو ہریرہ گفت پس تو برادری و اخوت را ... شرح آداب۔

ق۲۲۹ (ب) یعنی کسی رہنمونی کند بر کار نیک بس مراد را مقدار ثواب عمل کنندہ باشد ھم

ق ۲۳۱ ... قوم ... نوشیدن است.

ایضاً یعنی بہترین قوم خدمت کنندہ درمیان ایشان ست.

ایضاً من خدم خدم

ایضاً زیراک بنائے خدائے بر مشیت است نہ بر قیاس

ق ۲۳۱ (ب) غلمان بچۂ کافراں

ایضاً یعنی شفقت بیش از آب و خاک است

ق ۲۳۲ لفظ قیامت مشترکۃ الدلالۃ است ... البصائر ... برآں روز معین اطلاق کنند و آن را ... می گویند و بروز مرگ طبعی اطلاق می گویند و قیامت صغریٰ می گویند من مات فقد قامت قیامتہ اشارت برین معنی است و بر حالت اصول عارف اطلاق می کنند آن زمان کہ کونین در نظر او بنور وحدانیت ... ولبت حوض کوثر است۔

ایضاً روح یکی است اما نشاءت و مظاہر ... اول نشاءت حسی است کہ آنرا ... التی نحن فیہا الآن و حکم این ... ولادت بود. تا وقت مرگ دوم ... مرگ است. تا وقت حشر و در آں ... عجائب بسیار است. آدمی ہمہ ... اخلاف خود را آنجا متشخص ... "یوم تجد کل نفس ما عملت ... و ما عملت من سوءٍ تود لو انہا ابداً بعید ا" تتویات باش تا باتو در حدیث آید ... تا کیاں را نشاندہ بر در ... ظاہر و باطن شود. و باطن ظاہر و ہر صفت کہ در دنیا بر آدمی غالب بودہ باشد او دراں عالم بصورت مناسب آں پیدا شود. غالب اگر محبت جاہ بود مثلاً بصورت پلنگی ظاہر گردد. "یحشر الناس یوم القیامۃ علی نیاتہم" این بود. مال و جاہ آنجا وقعی ندارد. صورت علم و عمل بسلامت و طہارت دل سود می کند. "یوم لا ینفع مال ولا بنون الا من أتی اللہ بقلب سلیم" چون بمرگ علاقت تمام منقطع می شود جملہ اعمال و احوال و اخلاق متشخص می گردد. و ہرچہ نقد باطن او بود ظاہر می شود. و ہرچہ در دنیا از وی صادر شدہ بود باز می بیند. سیوم نشاءت حشر است و این نشاءت عنصری مضاہیہ النشاءت الکاینۃ فی الدنیا

حذو القدم والنعل و بالنعل۔

ق ۲۳۲(ب) اینجامی آید کہ کسے گوید کوہ احد جمادات واز جمادات محبت و عداوت درست نیاید۔ کہ دانستن محبت و عداوت لازمۂ حیات است۔ جواب آں است کہ احد' جبل یحبنا و نحبہ' این اخبار است از صاحب دل یعنی حضرت رسالت علیہ السلام اصحاب قلوب از جماعت چیزی دانند و چیزی شنود کہ دیگری را از آن خبر نباشد مصراع محجوب را از ہیچ چراغ نصیب نیست۔ تا آوردہ اند کہ اہل کشف از تسبیح جملہ اشیاء اگرچہ جماد است آگاہ اند۔ و در "یسبح لہ ما فی السموات والارض" ھمما عھا۔ دارند این است کہ گفت مثنوی :۔

پیش تو این سنگ ریزہ ساکت است پیش ما حقا فصیح و ناطق است

اندر عالم ہیچ گلی و سنگی نیست کز بوی وصال تو رنگی نیست

در عصمت الاولیاء در ذکر مہتر سلیمان پیغامبر صلوات اللہ علیہ آوردہ است کہ کل عالم باجزائے خود بر خالق خود عاشق اند = وطالبند ازین معنی گفتہ اند۔ مثنویات :۔

صد ہزاراں راز در موری نہند در د اسرار عشق خود شوری نہند

ذرہ ذرہ عاشقانند در ہوا پر شدہ از پرتوی عشق خدا

جملۂ ذرات پیدا و نہاں نقطۂ عشق است در ہر دو جہاں

ایضاً خلاف نیست . . . حیوانات اما اختلاف در . . . معتزلیان روا ندارند۔ اہل . . . چنانک در قصۂ مہتر داؤد علیہ السلام یا جبال اوبی معہ' . . . معہ والطیر و در خبر است کہ . . . کہ حضرت رسالت و خلفاء کہ . . . است . . . شرح تعارف

ایضاً یعنی غمناک مگر داں مرا و نز . . . کہ برانگیختہ۔

ق ۲۳۳(ب) بہشت و حور و قصور . . . اصحاب الیمین را بود۔ و بہشت تجلی و معرفت و لقا مقربان را بود۔ اکثر اہل الجنۃ . . . و علیون از وی لالباب

در بہشت فلک ہمہ خامان . . . تو دوزخ آشنا ماں

وایں بہشت خاص آں گاہ حاصل توانی کرد کہ شجرۂ خبیثا کہ آب از محبت دنیا می خورد

و بے آبی ضعیف گردانی و یقین دانید کہ حب الدنیا راس کل خطیۃ بمقراض تقویٰ غلو ص
ظلمات تعلقات بشری یک یک قطع کنی۔ و شہباز لطیفۂ ربانی را بازیچہ علوم یقینی پرواز
دہی و احکام وہم و ضال را منقاد نگردی و لذات بہیمی و سبعی را پشت پائے زنی بہ خانۂ
دل را کہ محبت انوار قدس الوہیت است۔ از قاذورات طبیعت خاصہ بہ خاشاک
حدثات بہ جاروب تجلید (پاک) کنی۔ تا سلطان ازل و ابد در دل کہ خانۂ خدا است۔۔ بردار
کبریا نزول کنند" لم یسعنی سمائی و لا ارضی وسعنی قلب عبد المؤمن" ایں تجلی
بہشت خاص است۔" فیھا مالا عین رأت ولا اذن (سمعت ولا خطرت) علی
قلب بشر۔" بیت:۔ ؎

عاشقاں را بجنت ملکوت   نبود جز جمال یزداں قوت

۔۔۔ لیس فیھا حور ولا قصور ولا لبن ولا عسل تجلی فیھا ربنا زاھقاً۔

در دو زخم از زلف در۔۔۔   از حال بہشتیاں۔۔۔۔۔

و ربی تو بصحرا بہشتم خوانند   صحرا بہشت بر دلم تنگ آید

ق ۲۲۴ ہر کہ خداوند را بطمع بہشت پرستد بندۂ طمع خود است و ہر کہ از بیم دوزخ پرستد بندۂ دوزخ است۔ و ہر کہ
از چیزی پرستد بندۂ آں چیز بود و ہر کہ بہ چیزی امیدوار و بندۂ آں چیز بود۔ پس ہر چہ دنیا است مرداست
و ہر چہ آخرت است زندہ است۔ و حدیث ایں طائفہ ماوراء ایں ہر دو۔۔۔

مارا بجز ایں جہاں جہاں دگر است   جز دوزخ۔۔۔ مکانِ دگر است

ق ۲۲۴ (ب) گر سلسلۂ زلفش بر دوزخیاں بندند   در بیخ نماز خود دوزخ بہ دعا خواہم

خانۂ نفس است خلد پر ہوس   خانۂ دل مقعد صدق است و بس

ہر کہ جز جاناں بہ چیزی زندہ شد   گر ہمہ آدم بود افگندہ شد

ق ۲۲۵ و آنکہ حضرت رسالت گفتہ است "اللّٰھم انی اسئلک الجنۃ و اعوذ بک من
النار" برائے ۔۔۔ غوغا را گفتہ است۔ اگر بہ عالم تحقیق نہ رسد باری بدیں دعا۔۔
از دوزخ برہد و بہ بہشت رسد۔۔۔ مکتوبات

ایضاً مقصود اہل معرفت بہشت نیست بلکہ مقصود وصال است کہ آں در بہشت

خواہد بود۔ بس بہشت ضمناً مقصود بیش... تا دریں آیت کہ ویدعون ربہم خوفاً وطمعاً ... اہل ظاہر ایں تاویل کرد... خوفاً من النار وطمعاً من الجنۃ اما مشائخ ایں تاویل... من القطیعۃ وطمعاً الی الجنۃ ہر دو تاویل راست باشد۔ یکی در... دیگی در حق خواص۔ "معدن"

ایضاً طمع ضد تفویض است و طمع بر دو نوع است۔ یکی در معنیٔ رجا است و امن... است کہ دراں خطر نیست و خواستن... باستثناء نیز طمع ستودہ است... صلوٰۃ اللہ علیہ گفت والذی... خطیئتی یوم الدین... دوم مذموم است... چیز است۔ یکی ساکن شدن دل... شکست و دوم خواستن چیزی کہ دراں... بر سبیل قتل و حکم اگر گوئی خطر... خطر در جملہ دو خطر است۔ یکی خطر شک... نہ باشد۔ و بداں رسی یا نرسی و ایں چنیں... است باستثناء و دوم خطر فساد از آنک... دانی کہ دراں صلاح نفس تست یا فساد... است در بیان خطر بعضی گفتہ اند کہ خطر در... آنست کہ فعلی باشد کہ باں نجات ممکن راست کہ جمع شود باں گناہے دو در ایمان و سنت و استقامت خطری نیست از آنک ممکن نیست بی ایمان نجات و جمع نشود باستقامت گناہی پس روا باشد خواستن ایمان و استقامت بر سبیل قطع و حکم بزرگی گفتہ است کہ خطر در فعل آنست کہ ممکن باشد کہ دراں چیزی بیش آید کہ مشغول شدن بیش آئندہ اولیٰ تر باشد از اقدام کردن برائے فعل و ایں در مباحات و سنن و فرایض افتد نہ بینی کہ کسی کہ بر وقت نماز تنگ شود و قصد ادائے آں کند پس بیند یکی را در آتش می افتد یا در آب غرق می شود و خلاص دادن ایشاں او را ممکن است۔ پس مشغول شاں و خلاص دادن ایشاں اولیٰ تر باشد از نماز کردن۔ پس روا نیست خواستن مباحات و نوافل و بیشتر از فرائض بحکم و قطع

(منہاج العابدین)

ق ۲۳۵ (ب) خواجہ حداد رحمہ اللہ... چہار چیز... تا... باں... اند... عجب است و دیگر چاپلوسی... عجب مدار نہ آں از پارسائی... بلک

آموختہ اند اگر باآں عدل وانصاف بینی عجب است وسیوم بانگی وبجوہی از بازاریان بینی عجب مدار کہ نہ آں آموختہ اند بلکہ بیشتر ایشانست اگر باآں ورع ورع بینی عجب است وچہارم از دانشمنداں علم وزہد شنوی عجب مدار کہ آں دانند اگر باآں گفتار وکردار بینی عجب است۔

ق ۲۳۶ امر کردہ نشد مگر از بہر آنک بپرستند خدائے . . . خالص کنندگان مر آں خدائے را دین . . . ھم ھم

ق ۲۳۶(ب) . . . بیت است: خراباتی شدم مستانہ جائے نمی دانم حلالے از حرامے
تاویل ایں ابیات ہر دو وجہ آید واللّٰہ اعلم۔ یکے نظر بر عیوب نفس واعمال کردنست . . . بے دین ہزار جام لذات وشہوات نفس بحدے رسیدہ است کہ مرا خوردن وپوشیدن ودر ماند آں فرقے نماندہ است میاں حلال وحرام ومیان تسبیح وزنار . . . اوصاف انسانیت وبشریت بمستی جام عشق در مشربے کہ سلطان عشق نزول فرمود قلم تکالیف از ینجا رخت بربست . . . منقیاں کار نہ کند کہ قلم تکلیف از عاشق برخاست فرمان آنجا کہ بود زیراک عقل آدمی است کہ بمنزل اوامر خدائے است، چون آفتاب عشق . . . آنجا کن وکن چکند۔

کن مکن بادشاہ دردہ پیران نہ رفت آخر معروف است اندیہہ پرانکرستاند خراج
. . . علی الخراب . . .

نیست راکعبہ وکنشت یکے است سایہ را دوزخ وبہشت یکے است
ظلم وعدل وخوب وزشت کفر ودین . . . "معدن المعانی"

ق ۲۳۸ خواجہ حداد گفت رحمۃ اللّٰہ علیہ کہ عاقلاں ایں جہاں را ہشت نام کردہ اند، یکے حسرت آباد دوم محنت آباد سیوم شہوت آباد، چہارم طاعت آباد، پنجم غفلت آباد، ششم لعنت آباد، ہفتم فتنہ آباد، ہشتم راحت آباد، حسرت آباد کاہلاں است ومحنت آباد مومنانست، شہوت آباد فاسقانست وطاعت آباد عابدانست، وغفلت آباد جاہلانست ولعنت آباد کافرانست وفتنہ آباد منافقانست وراحت آباد زاہدانست

کہ زاہداں امیران بے چشم و توانگران بے درم و آسودگان بے خدم داز خلق گریزاں و رضائے خالق جویاں۔۔۔

دنیا عبارت پنج چیز است، نقود، عروض، ممالیک، مراکب، مواشی این ہر پنج چیز حجاب است ہم دنیا۔۔۔ دو چیز است حب الشرف والمال بخل فرع دوستی مال۔۔۔ و حسد و عداوت و امثال این، ورع بخل است و شرک فرع۔۔۔ است باز ریا فرع دوستی جاہ است و پندار فرع ریا و کفر فرع پندار، واصل دوستی مال از انسانیت است و دوستی جاہ از بشریت واصل انسانیت خاک است واصل بشریت از آب۔ "شیخ احمد غزالی"

در قوت القلوب آوردہ است ضرورت در خوردن ہماں۔۔۔ کہ پشت بعبادات حق تواند ایستاد و در پوشیدن مقدار جسم و در خانہ ہماں مقدار کہ برائے نماز۔۔۔ کافی۔۔۔ و در خفتن چوں غلبہ نوم شود۔

ایضاً قال النبی صلی اللہ علیہ وسلم ان اللہ جل جلالہ (وہب) آدم مالا بد منہ، الثوب یواری عورتہ وخیر۔۔۔ وبیت کعش لطیر فقیل یا رسول اللہ کیف۔۔۔ فقال الملح مما یحاسب بہ "زاہدی"

ایضاً الضرورۃ عبارۃ۔۔۔ رفعہ کذا ذکر الامام۔۔۔ فی حاشیۃ الھدایۃ۔

ایضاً از یں جہت کہ متصل است الی الطرفین چنانکہ اتصال بضرورت دارد بفضول ہم دارد

ق ۲۲۹ (ب) عقبۂ دنیا دشوار ترین عقبہا ست، از دست نفس خلاص نیابد و اگر یافت۔۔۔ خلاص نیابد ہیچ گونہ از مکر دنیا۔۔۔ مگر بیک حیلہ و آں حیلہ آنست کہ از۔۔۔ زاری بخواہد تا از دست دنیا خلاص۔۔۔ مکر ہائے او آنست کہ حوضے بود وجاے۔۔۔ تو یادگارے ماند بمقصود و مطلوب کہ ترا از کار۔۔۔ طریقتے۔۔۔ ہر کہ ترک۔۔۔ ہمہ چیز ہا کہ۔۔۔ چیز ہا بجا آور۔۔۔ نہ کرد کہ حب الدنیا راس کل خطیئۃ و اہل سلوک اتفاق کردہ اند کہ از ہمہ عقبہ ہا بتواں گذشت مگر از عقبہ دنیا گذشتن ہر کسے را مسلم نیست، نہ بینی کہ آدم صفی را علیہ السلام کہ ہیچ چیز بر و پوشیدہ بنود ہمہ چیز ہا بدانستے کہ و علم آدم الاسماء کلھا و نفسے از حضرت دور ش انداخت و سلیمان پیغامبر را کہ از دنیا۔۔۔ زنبیل بندہ کردہ بود، از عبادت حق بخود مشغول گرداند۔ قصہ عرض اسپاں و فوت

شدن عمر معروف است ھ ھ

ق۲۴۰(ب) روشس ایں طائفۃ اینست . . . آرند گویند ھذہ عقوبت ذنب عجلت ایں . . . راندہ اند چوں فقرے وفاقہ' پریشان . . . الصالحین' بس این روشنی است . . . علیہ وسلم۔

ق۲۴۱(ب) قولہ تعالیٰ لن تنالوا البر حتی تنفقوا مما تحبون' لم یقل ما تحبون' ولو قال ما تحبون یجب اعطاء الکل حتی ینال البر . . . الی الجنۃ فادخل حرف من التی ہی . . . تبعیض لطفا العبادہ و مرحمۃ علیہم . . . دلیل علیٰ ان محبۃ الدنیا مباحۃ اذا . . . لا یوثرہا علی امر اللہ ولا یصیر . . . ولا مر تکبا للنھی بسبب محبۃ الدنیا . . . المحبۃ بھذا القدر لا تکون . . . بذا القدر فھو سم قاتل وقال . . . من قولہ صلی اللہ علیہ وسلم حب الدنیا راس کل خطیئۃ وانما مثل . . . فاذا کان فی وحدۃ فھو شفاء . . . صار سما قاتلا . . .

ایضاً در حب الدنیا اختلاف است بعضے می گویند کہ حب طلب را گویند وبعضی می گویند جمع (جمع) را گویند وبعضے می گویند کہ حبس را گویند' اما نزدیک محب عارف منتہی کہ حب حبس وکثرت را گویند زیراک اگر طلب برائے سدّ جوع وستر عورت می کنند کہ محتاج است و زیادہ براں تصرف نمی کنند آن را حب نخوانند۔

ق۲۴۲ نیت نماز کفارت اینست نویت ان اُصلی للہ تعالیٰ اربع رکعات صلواۃ النفل تکفیر اللقضاءُ الصلواۃ (ت)، التی فاتت منی فی جمیع عمری متوجہا الی جہۃ الکعبۃ اللہ اکبر۔

ق۲۴۲ب اینجا اگر کسے گوید چوں سلیمان پیغامبر . . . زاہد بود پس خواستن ملک و بادشاہی دنیا . . . ھب لی ملکا لا ینبغی احد امن بعدی چہ . . . ایں دو جواب است یکے آنست کہ اہل تفسیر . . . تخصیص خود را خواستہ . . کہ سلیمان ہر پیغامبرے، مخصوص دید' آدم را سجود ملائکہ' موسیٰ را . . . واسطہ' ابراہیم را بخلت داود را بخلافت . . . خصوصیت خواست بدیں تا چنانکہ انبیا . . . بچیزے مخصوص بودہ اند او نیز بدیں . . . باشد وقیل انما سأل بھذ . . . لہ لا حسد' وجواب دوم آنست کہ اہل . . . مراد او آں بود کہ تا نفس را امتحان کند کہ بدون . . . اورا ہیچ میلے ماند . . . در دنیا مہ . . . وبادشاہی است پس

خواست کہ . . . کہ آرام اوا بحضرت الوہیت دوام شدہ است وتبع . . گشتہ است واگرنہ در زیادت مجاہدہ او رابستہ کند لاجرم . . . چون او را دریں امتحان راست یافت بروبخشود تا بر تخت بادشاہی کسب می کرد و درمیان درویشان می نشست و می گفت مسکین جالس مسکینا۔

از امیر المومنین علی رضی اللہ عنہ منقول است لوان رجلا اخذ جمیع مافی الارض واراد بہ وجہ اللہ ولوانہ ترک الجمیع ولم ترد بہ وجہ اللہ فلیس بزاہد، اینجا شبہتی زحمت می دہد وآن آنست کہ انبیا واولیا ایں قوت بود گرفتن مال ایشان را زیاں نداشتی و مع ہذا از مال گریختہ اند ونگرفتہ، جواب آنست کہ خلق بمنزلہ صبیان اند و مال بمنزلہ مارست وانبیا واولیاء معزمانند کہ فسوں آں مار دانند و زہر ایشاں را کار نکند ولیکن آنست کہ مرصبی را زیاں دارد کہ چیزے مرمعزم را زیاں ندارد و معزم را چوں فرزندے بود و مارے یابد و می داند کہ اگر بگیرد او را زیاں ندارد اما آں کودک بد و اقتدا کند در گرفتن مار پس ہلاک شود، پس اینجا معزم چہ کند ضرورۃ از مار بگریزد و بکودک گریختن خویش بنماید و در نظر او صورت مار را زشت گرداند و وے را تعریف دہد کہ درو زہر ست ھم

وحرام نزدیک ایشاں بمنزلہ آتش است کہ حق آں ہیچ حال در خاطر ایشاں نگذرد و اینست سرد شدن دنیا ہر دل و اگر کسی گوید کہ . . . کہ دنیا با چندیں لذتہا کہ دارد . . . شہوتہائے کہ دارد حرام ہم چو آتش . . . ہم چو مردار، جواب بدانکہ ایں بہ کسے ماندکہ . . . یا حلگی شرائط از بادام و شکر و بستہ . . . و خوشبوئے وغیر آں بسازد پس پارہ زہر تعبیہ کند و مرئے آں را بہ بنید وکیے دیگر . . . پس صاحب حلوا حلوا وا پیش آں ہر دوکس نہد . . . کہ بر تعبیہ کردن زہر مطلع است قطعا درین . . . زہد کند تا اصلا در خاطر او نگذرد ہیچ . . . از آں نخورد وایں حلوا نزدیک او بمنزلہ آتش . . . بلکہ صعب تر ازاں، بسبب آفتے کہ براں مطلع . . . مسکین جاہل کہ بر زہر مطلع نیست . . . شود و بر عنبت می خورد باشد کہ آں . . . را طعن کند کہ ایں چنیں حلوائے چرا احتراز می کنی اینست مثل حرام دنیا با اہل بصیرت و جاہلاں راسخت۔

ق ۲۴۵ (ترجمہ) یعنی گواہی داد خدائے تعالیٰ بدرستی کہ شادن، اینست کہ نیست ہیچ معبودی باطل موجود مگر آں خدایکہ برحق است و گواہی دادن فرشتگان و خداوندان علم۔

ق ۲۴۶ مسئلہ قضا و قدر ہمہ حیرت است۔ نظر کردن دراں ہمانست حیرت، بدین آمدن اگر دانش جملہ جہاں دریک نفس جمع شدہ است ناگاہ تامل در سر قضا و قدر کرد۔ تامل دراں کردن ہماں است و آں جملہ دانش برباد۔ و دادن ہما فرمود کہ یکے بطاعت مخصوص شد۔ جملہ علمہا درین مسئلہ بجہل بدل می شود۔ و آں آنست کہ یکے کہ[۱] بطاعت[۲] مخصوص شد۔ بچہ شد و یکے کہ بمعصیت مخصوص شد بچہ شد۔ یکے مومن شد بچہ شد[۳] و یکے[۴] کہ کافر شد بچہ شد[۵]۔ یکے را خوانند اگر می آید بر سری زنند کہ برائے چہ می آیی۔ و اگر نمی آید می زنند کہ برائے چہ ماندی۔ اگر چیزی بخواہد گویند خواست خواست ماست۔ اگر گناہی کند گوید[۶] کہ خداوندا تو خواستی کہ خواست خواست توست۔ و آں[۷] نشنوند (کسے کہ) معصیت کرد بخواست[۸] او کرد۔ پس عذاب چرا است و اگر کسی طاعت آورد خواست[۹] او (آورد) منت بردی چہ نظر درین ہمہ اگر می کنند ہمہ سرگردانی و حیرانی بیش (می آید و ہمہ علمہا) اینجا برباد می شود زیرا کار علم ہمین چون و چرا است کہ آں چونست (و این چرا است و درین مسئلہ چون) و چرا ہر دو نہ، پس علم درین۔ (معدن المعانی ص ۳۰۹-۳۱۰)

ایضاً مراد از این ہر دو فضل و عدل، لطف و قہر ہم می گویند، قضا و قدر ہم می گویند۔

ق ۲۴۶(ب) (ترجمہ) این نیست دانائی مرا

ق ۲۴۷(ب) (ترجمہ) بگردانی تو در آں زمین کسی را کہ فساد کند دراں زمین

ق ۲۴۸ قضا و قدر ہر دو حکم باری تعالیٰ است۔ اما قضائے حکمی مجمل است و قدر حکمی مفصل است۔ یعنی قدر عبارت است از ترتیب بعضی اسباب بر بعضی۔ (معدن المعانی ص ۲۰۶)

ق ۲۴۸(ب) (ترجمہ) ای نشناختند ایشاں خدائے را کہ سزاوار شناختن آں خدای

۱؎ "کہ" اصل میں نہیں۔ ۲؎ این کہ مومن شد بچہ شد ۳؎ دیگری ۴؎ این کہ کافر شد بچہ شد، ۵؎ و گوید
۶؎ این ۷؎ و بخواست ۸؎ بخواست

ق۲۴۸ (ب) (ترجمہ) ای فرمودہ نشدہ اند مگر آنکہ پرستش کنند دران حال اخلاص کنندگان۔

ایضاً (ترجمہ) بدرستی کہ پروردگار شما ہر آینہ سخت ترین عذاب کنندہ است

ایضاً (ترجمہ) ای سخن نہ گویند مگر کسی کہ اجازت دہد مر او را خدائے تعالیٰ و حال اینست راست گو باشد۔

ایضاً (ترجمہ) ہر آینہ شرک کنی اگر شرک ورزی دور شود عمل تو۔

ایضاً (ترجمہ) آنانکہ کوشش کردہ اند در شناخت ما ہر آینہ راہ راست نمایی ما این شاہراہ راہ خویشتن۔

ق۲۴۹ ارباب قلوب ومکاشفہ را اطلاع بر سر قضا وقدر می افتد۔ ایشاں می دانند اما بر عوام خلق پوشیدہ اند زیرا چہ شرائط بسیار برای احتمال آں را و فہم و ادراک آں راکہ ہر عقل ادراک آں نتواند کرد۔ مگر ارباب قلوب ومکاشفہ کہ ایشاں را اطلاع می دہند اما دیگراں کہ عقل ہر کسی فہم نکند و فتنہ خیزد[1]۔ در قیامت ہمہ را اطلاع افتد۔ زیرا چہ اینجا اطلاع بر می خیزد۔ چنانکہ اینجا خواص را اطلاع می دہند۔ اینجا (آنجا) عوام را اطلاع دہند۔ (معدن المعانی صفحہ ۲۱۱)

ایضاً وحکمت در پوشیدن این شرک۔۔۔ اگر حق تعالیٰ حکمت وسری کہ در این است پیدا کردی پس) ہمہ یکی می شدند۔ وخواست حق تعالیٰ (چندیں) انواع باشند حکایت کہ جیلہ و بغداد کہ خلق نمودی بہ پنہاں شدی۔۔۔ چوں نخواہی داد نمودن چیست ۔۔ کہ شور وغوغائے خلق را دوست می دارند ایں معنی است (اختصار معدن المعانی ۲۱۱)

ایضاً (ترجمہ) ای پیش آمدیم ما بسوی چیزی عمل کردند ایشاں۔

ایضاً (ترجمہ) ظاہر شود ایشاں را از خدائے تعالیٰ چیزی کہ نبودند پندارندہ۔

ایضاً (ترجمہ) ای در روئے او شفاعت (کنندہ است) کہ دور کند گناہان او را۔۔۔ آں حبیب بعد۔۔۔

ق۲۵۰ (ب) (ترجمہ) یعنی سگ ایشاں گسترانندہ است دو بازوی خود را بغار۔

ایضاً تا سگے را بار است وسگے را دیدار است مرا با نا امیدی چہ کار است۔ الٰہی این کارہم

---

[1] اس کے بعد دو سطریں ہیں جس میں مولانا کریم الدین کا ایک سوال ہے۔ جس کا جواب حاشیہ کی عبارت میں نقل کیا گیا ہے۔

بغایت است۔ ورنہ از سگے وسنگے چہ جاے حکایت است۔

ق ۷۵۱ (ترجمہ) ای بسیار کنندہ است مرچیزی را آنچہ کہ بخواہد۔

ق ۷۵۱ (ب) متع اللہ المسلمین بطول بقائہ وادام علی المومنین نعمۃ لقائہ۔

ق ۷۵۲ ازیں جاہلاں روشناس کہ صحبت ایں طائفہ وخدمت آں گروہ چیست

ق ۷۵۲ (ب) حاصل اقوال جملہ بریں سہ نوع بازمی گردد۔ قول اول آنک روح معنی است بمنزلہ... کہ تن مردم بواسطۂ او زندہ می گردد وقا... ادراکان وفعل بارادت این شود... عرض باشد۔ قول دوم وآں قول بیشتر... ومتکلمان اسلام است۔ کہ روح جسم لطیف ... در جسم کثیف کہ تن مردم است... روغن در شیر دلیل بدیں آیات قرآن... است صلی اللہ علیہ وسلم قول سوم وآں... وبعضی متکلمان است کہ روح... مجرد است۔ از عوارض تن واو نہ در... بروں ونہ پیوستہ بتن وجدا... او بتن تعلق تدبیر است۔

ق ۷۵۳ ترجمہ:- روح چیزی است کہ برگزیدہ است اورا خدائے تعالیٰ بعلم خود ودیدہ ورنگ دانندہ است براں ہیچ یکی را از مخلوقات خود وروانیست کہ بیان کردن از اں رو بزیادہ از موجود۔ از بہر قول خدائے تعالیٰ می پرسند ترا ای محمدؐ از ماہیت روح۔ بگو بیان روح از کار پروردگار من است۔ بدین؟

ق ۷۵۷ اصل در دوستی دل است دیگر ہمہ زحمت آب وگل است۔

ایضاً روزی مصطفیٰ علیہ السلام بمردی بگذشت بروی سلام نکرد۔ آں مرد بیامد گفت یا رسول اللہ بمن برمی گذشتی سلام... در وجود آمد کہ از سعادت سلام.. گفت تو قبہ ساختہ ای... زیادت کند برو سلام کنند۔ چوں ای جوانمرد آنک در دار دنیا قبہ زیارت کند مستحق سلام مصطفیٰ نباشد۔ آنکس کہ در قسطنطنیہ نہاد خود... ہر لحظۂ ولمحۂ ہزار بتخانہ برآرد وہزار صلیب از تماثیل حرص درو بنگارد۔ چہ گونہ مستوجب اکرام خدائے باشد۔ ”فصول شیخ احمد غزالی“

ق ۷۵۷ (ب) ووقت آنست کہ بندہ را از (ماضی ومستقبل) بیروں برد یعنی بحکم وقت (قائمؔ

ؔ کذا فی الاصل۔

گردد واگر وقتش) سکون واجب کند ساکن شود. (واگر وقتش شکایت) واجب کند شکایت کند واگر (وقتش صبر واجب کند) صبر کند واگر وقتش جزاع واجب کند جزع کند) دیگر حال این تقریر آنست کہ (بندہ از جملہ تفرقات)، و اوصاف خویش فانی گردد (و مجری گردد مرتصاریف غیب) را و از وی دروی چیزی نماند. امّا تاویل (آنکہ گفتہ اند الوقت سیف) قاطع آنست یعنی چنانک تیغ برندہ است وقت نیز بداں چہ حق بروی می راند غالب است بیخ ماضی و مستقبل می برد. و ازیں جا است کہ بزرگے گفتہ است آنجا کہ منم نہ خوف است و نہ رجا. زیراک خوف و رجا تعلق بہ مستقبل وارد. آنک از مستقبل بیرون رفت اورا این از کجا بود. "معدن المعانی"[1]

ق ۲۵۷ (ب) — تا در لذاتِ امید و بیم است — راحت نہ صراط مستقیم است
تا ہر چہ بماند ای معلق — مزدور خودی نہ بندۂ حق

ق ۲۵۸ (ب) — چونداری شادی از فضل یار — خیز باری ماتم ہجراں بدار

ق ۲۵۹ ریاضت برائے تزکیۂ نفس است از اخلاق ضمیمہ و آں تکلیل طعام و کلام و منام است و تزکیہ عبارت است از پاک کردن نفس از اخلاق ضمیمہ و معنی ریاضت آنست کہ صفت مفرط غالب را بحدّ اعتدال آرد. و آں چہار صفت است کہ آں را امہات الاصول والاخلاق گویند. قوت عقل، قوت غضب، قوت شہوات، قوت اعلل، میان قوی ثلاثہ.

ایضاً وقال بعض الحکماء الریاضۃ الاعراض عن الاعراض الشھوانیۃ وقال اھل اللغۃ الریاضۃ استبدل الحالۃ المذمومۃ بالحالۃ المحمودۃ مدباب النوم والتعبد[2] عن صحبۃ القوم.

ق ۲۵۹ (ب) اطوار الانسان کلّھا مذکور فی کتاب اللّٰہ تعالیٰ فقال اللّٰہ تعالیٰ ولقد خلقنا الانسان . . . والبدن ھو ھذ الجسم الکبیر . . . یاایتھا النفس المطمئنۃ والنفس جسمٌ لطیفٌ . . . الھواء فی اجزاء البدن کالزبد فی اللبن . . . واللوز و امّا القلب فقال کتب فی قلوبھم . . . داخل النفس والھواء . . . یعلم السرّ واخفیٰ والسرّ ذرّ . . . النفس تعجز عن العمل . . . الذی ھمۃ

---

[1] معدن المعانی ص ۲۸۰ - ۲۸۱ [2] [التبعد]

مع النفس... الروح والروح نور... فی البدن انما... وجود الروح فی النفس... الله تعالیٰ... بذالک. واما الروح الخفی فانهم یسمون خفی ... اخفی بموافقة القران وانما سمی خفی لانه ابلغ من الروح والسر و القلب فی الاستتار والاختفاء عن الخواطر والفهوم وهو نور الطف من السر والروح هو اقرب الی عالم الحقیقة وهو کالحاجب، النفس فی الحضرة السمٰویة ... اذا زهد النفس والقلب والسر من الحضرة یلتفت الیهم لاخفی بلمحة لطیفة فینبه الکل لله تعالی عقیب ذلک تنبه من الله بواسطة الاخفی۔

ق ۲۵۹ (ب) فَاِنْ قِیلَ مَا مَعْنیٰ قولِهٖ مَنْ عَرَفَ نَفْسَهُ فَقَدْ عَرَفَ رَبَّهُ یقال ان الاشیاء تعرف بالامثلة المناسبة... المضاهاة المذکورة لم یقدر الانسان علی الترقی من معرفة نفسه الی معرفة الخالق فاولی انّ الله تعالی جمع فی الآدمی ماهو مثال لجملة العالم حتّی کانه نسخة مختصرة من العالم وکانه ربّ فی عالمه متصرف لما عُرف العالم والتصرف والربوبیة والفعل والقدرة وسائر الصفات الالهیة فسارت النفس بمضاهاتها و... مرقاة الی معرفة خالق النفس...

ق ۲۶۰ یعنی تحقیق گذشت بر آدم علیه السلام هنگامے یعنی چہل سال از زمانه

ق ۲۶۰ (ب) ومردم جنگل عالم است :۔ قطره نطفهٔ انسانی نمودار جوہر اول است عناصر اربعه نمودار طبائع اربعه اند و ہفت اعضا اندرونی چو شش و دماغ و گرده و جگر و سپرز و مراره و دل... ہفت ... نمودار ہفت اقلیم است اقوائے... ملایکه... انسانی نمودار فلک ثابتات است که آن کرسی... فلک الافلاک است و آں عرش عالم کبیر است اعضا... ندارند نمودار معادند چوں ظاہر شد خوانند۔

... ذات الروح انه قائم فلیس بعرض ولا جسم ولا جوہر متحیز ولا یحل المکان والجهة ولا ہو متصل بالبدن والعالم والمنفصل ولا ہو داخل بالاجسام فی العالم والبدن ولا ہو خارج وہذا کله صفات ذات الله واما الصفات فقد خلق حیا عالما قادرا سمیعا بصیرا متکلما والله تعالی کذلک

واما الافعال فهذا فعل الآدمی ارادة یظہر اثرہ اولاً فی القلب فیسری منہ اثر بواسطہ الروح الحیوان الذی ہو بخار لطیف فی . . . القلب الی الدماغ ثم یسری منہ اثر الی الاعصاب الخارجہ من الدماغ ومن الاعصاب الی الاوتار والدماطات المتعلقة بالفعل . . . بہ الادتار فیحرک بہ الاصابع فیحرک الاصابع القلم و بالقلم المداد . . . و تحدث منہ صورة ما یرید کیفیة علی وجود القرطاس علی . . . التخیل فانہ عالم یتصور فی خیالہ صورة المکتوب اولا الاکمن احداثہ علی البیاض ثانیا ومن استقرا . . . الی الارض بواسطة تحریک السموات والکواکب و ذلک . . . فی تحریک السموات، اعلم . . . فی الادمی . . . والکشف . . . التصرف . . . والاعصاب والاعضار کالسموات والقدرة فی الاصبع کالطبیعیة المسخرة المذکورة فی الاجسام والمداد . . . التی ہی امہات المرکبات فی قبول الجمع والترکیب والتفرقہ وخزانة التخیّل کاللوح المحفوظ فہما اطلع بالحقیقة علی ہذہ الموازنة عرف معنی قولہ ان اللہ خلق آدم علی صورتہ ای الصورة المعنویة کما ذکرنا لا الصورة المحسوسة . . . بیت :-

ہر چہ در توحید مطلق آمدہ است — آں ہمہ در تو محقق آمدہ است

ق ۲۴۳ (ب) **افرأیت من اتخذ الٰہہ ہواہ** :- ایں آیت را دو تاویل است یک تاویل من اتخذ الٰہہ ہواہ والثانی الٰہہ ہواہ اما تاویل اول کافر معبود خود بہواء خود گیرد یعنی بت را می پرستد مدتے بتے دیگر بیند از وے د نیکوتر، ایں را بگذارد و آں نیکو تر پرستیدن گیرد (کذلک) الثالث والرابع، و تاویل دوم چہ بینی یا محمد آں کافر را کہ بگرفت ہوائے خود را بخدائی و کس ہوا پرستیدہ است، لیکن معنی آنست کہ ہر چہ ہوا فرمایدش ہماں کند و ایں چنانست کہ خدائے گفت عزوجل اتخذوا احبارہم و رہبانہم اربابا من دون اللہ۔ "زاہدی"

ایضاً (ترجمہ) اے دیدی تو کس را کہ گرفتہ است معبود خود ہوائے خود۔

ایضاً (ترجمہ) اے چیست بیوندگی، گفت ترک کردن سواری بر ہوا۔

ق ۲۴۴ (ب) اصل الشر متابعة الہوی / والخیر کلہ فی مخالفة (الہوا) / اذا طلبتک النفس یوما بشہوة وکان الیہا . . . / فدعہا و خالف ما ہویت فانما / ہواک عدو . . . "مدارک"

ق ۲۴۶ (ب) خواجہ حدادؒ گفت رحمہ اللہ کہ ایشان بر دو گروہ اند۔ یکے کسب آموزند و دم نفس

و ریاضت کسب را گفتہ اند صد مسئلہ باید و ریاضت نفس را ہزار مسئلہ باید با این ہمہ بیا پنج دہ مسئلہ باز آوردہ ام وآن آنست کہ بہم گرسنگی نان نخورد۔ و بہ ہمہ آزاری خشم نہ گیرد و بہم خشمی جنگ بنیاد نکند و بہر بیمی و امیدی بہ کسب باشد بحق گفتن باز ندارد و بہ ہر عجبی نہ خندد و بہ ہر دردی نہ نالد۔ و بہ ہر محنتی و مصیبتی جزع نکند و بہر نعمتی نہ نازد۔ و انبارد گی بکند۔ و بقول ہر کسی غرہ نشود۔ و طعام ہر کسی نہ خورد۔ . . سخن نگوید . . . فراخ نکند و ہر چہ ستودہ و پسندیدۂ خدائے و خلق باشد تن . . . کند و از ناستودہ و ناپسندیدہ دور دارد ہر کہ این خصلتہا بجائے آرد آں کس . . . نفس باشد ھ ھ

ق ۲۶۶ بیت :۔

برہمن را بت اندر خانہ باشد　　من بتر زدیم کہ . . . دل بدکیش می باشد

اے برادر از شر نفس کہ سر ہمہ بتا نست　　چہ . . . خواست نفس کافر آنست

کہ مر خدا وندرا . . . دعوئی خود وند بود در مطلوب خود نہ بینی . . . از خلق طلب کردہ است کہ ہمہ ثنا بر شے گویند . . . او را کنند و ہمہ فرمان او کنند و از . . . او را صفت کنند بعطاء و کرم و ہمہ را رغبت و ہمہ را خوف از و بود نفس کافر این جملہ از . . . تا او را کنند این جملہ صفات خدا وند است کہ نفس . . . دعوئی می کند و از ہمہ خلق آں می طلبد پس این . . . بود خدا وند وندیت ھ ھ ھ

ایضاً و دشمن ترین کافر این نفس تست و بیشترے بتاں تعبیت ہنا د این شخص تواند عبادت لات و عزّیٰ بنسبت با خدمت نفس تو علین توحید است جائے کہ نفس کمین آفت خود برکشاید لات و عزّیٰ اینجا کجا پدید آید در طینت تو بت خانہ برافراشتہ است و صد ہزار تصاویر حرص و تماثیل ہوا و حقد و اصنام جاہ و کبر درو نگاشتہ است تا نخست این بتکدہ ویران نکنی نگر تا آہنگ دیگران نکنی کوہ کوہ . . . کنارہ انداختی و ذرّہ ذرّہ بر دیگران انکار می کنی . . . انکار تو در حق او تازیانۂ عبرت تست در حق تو شمشیر قطعیت . . . "فصول شیخ احمد غزالی"

ق ۲۶۷ آنچہ خدمت شیخ احمد غزالی قدس اللہ سرہ العزیز . . . طلبیات . . . از ایشان

طلبیات نیاید و آفات بکسی نرسد بس از روے حال بحکم اعتبار نہ بحکم اعتقاد نعوذ باللہ منہا ہمچنین آید کہ آں بزرگ فرمودہ است این نکتہ نگاہ دارند تا غلط نخورند کہ متعلمان خشک را اینجا غوغا است کہ این لقمہ تا اندازہ حوصلہ ایشان است۔

ق ۲۶۷ اگر چہ حجابہا چہار است خلق و دنیا و شیطان و نفس اما از روئے تحقیق اصل دریں باب نفس است زیرا کہ اختلاط بر باخلق ہم برائے نفس است۔ و مشغول شدند بکار دنیا ہم برائے نفس است۔ پس معلوم شد کہ اصل دریں باب نفس است و ازینجا است کہ النفس وہی الصنم الاکبر پس ہر کہ بیزاری از نفس کرد ازاں ہمہ رست (اختصار از معدن المعانی ۲۰۵)

ایضاً نفس بنزدیک محققاں عینی است قالب یا صفتی است مر قالب را . . . شیخ الاسلام والمسلمین قدس اللہ سرہٗ فرمود کہ این مرکب است و آلہ مر طالب . . . قالب است ذکر او دریں محل اللہ اعلم . . . تواند بود کہ بریاضت قالب نفس . . . و بقوت او قوی می گردد۔ و بہ ضعف او ضعیف پس گوی ریاضت ریاضت نفس است و دیگر . . . حال است و قلب محل پس ذکر محل وارادت . . . باشد اللہ اعلم نحو قولہ تعالیٰ فالیدع نادیہ . . . اہل نادیہ فان ان النادیۃ . . . باسم آلۃ نحو وجعل لی لسان صدق فی الاخرین ای ذکراً احسناً سمیۃ الذکر باآلتہ وھو اللسان۔

ق ۲۶۹ (ب) جواں مرد . . . باحتمال آفت زہر خوار . . . باجتہاد بحق کے رسد کار تو در راہ . . . است یکی صوری و یکی حقیقی کار ظاہر . . . شریعت را بقدم موافقت . . . کار باطن آن است کہ میدان آں وعمیت . . . فراغت بسیری تا بخدائے رسی۔ آں روضہ را کہ در و تخم محبت کشتند . . . باب محنت بتر شتق تا ہر محنت . . . و ہر دو ن ہمتی در کوے عشق

. . . بر ہر درخت کہ گلی بشگافد ہزار خار . . . بہ پیراہن او بر ویانند تا کہ ہر دست

. . . بر دنخست شربت آفت خار بخورد۔ "فصول"

ق ۲۷۰ حضرت رسالت صلی اللہ علیہ وسلم این دعا کردے۔ اللھم انی اعوذبک من جھد البلاء ومن درک الشقاء ومن سماتۃ الاعداء جھد بلا خویشتن دیدن است بر افعال خویش اعتماد کردن از بہر آنک چوں خویشتن نہ بیند و بر افعال خویش اعتماد نہ کند افعال

ل؎ معدن میں نہیں۔

او باخلاص گردد و عجب از افعال وی برخیزد آں افعال مقبول گردد آں جہد نعمت گردد باز چوں خویشتن بیند و برافعال اعتماد و عجب آرد افعال مردود گردد آں جہد بلا و محنت گردد۔ چنانکہ ابلیس را گشت در کہ شقائی بود کہ او را بافعال وی بجائے مانند فضل باوی کار نہ بندند ہلاک شود و بدبخت گردد نہ بینی کہ ہیچ فعل از فعل پیغامبر خالص تر نبود و باآں گفت لن یخلواحد بفعلہ قیل ولا انت قال ولا انا درست شد کہ نجات بندہ از فضل است نہ از فعل چوں او را بفعل او گذاشتن بدبخت گشت و باز شادی دشمنان است چوں او را بفعل او گذاشتن بدبخت گشت دشمن شاد گشت۔

ق ۲۷۰(ب) شیخ احمد قدس اللہ روحہ در فصول آوردہ است تا ترا از تو در نہ ربایند برق جمال ایں حدیث رادات نہ نمایند معیاد ایں سخن از گل بردار۔ در وقت بہار دو گل پدید آید گل سرخ و گل زرد۔ اول گل زرد باشد چوں او بہ رسد گل سرخ از پس او در آید۔ گل زرد مر گل سرخ را بزبان حال خطاب کند کہ زاو بشتاب تا بکار رسید تو از رنگ رخسارہ معشوق روایت می کنی و من از رنگ رخسارہ عاشق حکایت کنم۔ گل سرخ با او گوید کہ از تعجیل ما تقصیری نیست ولیکن سنت ما چناں راندہ اند کہ تا تو از ولات بیروں نہ شوی ما در نیایم۔ ہم چنیں جلال و جمال مقصود تا تو می گوید یا تو انم کہ ترا در . . . شہود لقای خود ندانیم ولیکن مشیت تقدیر چناں رفتہ است کہ تا دوری ولایت نفس بسر نیاید۔ عہد عنایت حق در نیاید۔

ق ۲۷۲(ب) مثنویات :۔ ای غرہ . . . .

گفتند بہ زباں . . . .

توحید نہ کار . . . .

قلندری و خراباتی سہ

حسین از درہمت . . . .

ق ۲۷۴ خواجہ ابو یزید فرمود سہ گروہ را بسہ سبب حجاب سخت تر است۔ یکی زاہد را جہد دوم عالم را علم سیوم عابد را عبادت کہ ایں ہر سہ قوم در فعل خود خود بیں باشند و گروہی در پیشانی

بندند که خلق دیگر چہ حالت است کہ کار ما داریم . . . یعنی بالنظری الیہ نہ پاک نظر بر صفات محمودات نیز حجاب است مرید راچنانکہ از صفات مذمومات پاک باید از صفات محمودات نیز پاک باید شد۔ "معدن المعانی"

ق ۷۷۴ این زہد تو بار نامۂ تست زنار تن تو جامۂ تست

ایضاً خواجہ بایزید گفت رضی اللہ عنہ سخن من تا . . . مگوئید، یکے عالم، دوم زاہد، سوم عابد، عام . . . اگر این سخن راست بودے نادر کتاب خود بیافتے، عابد ین خود محال است کہ عابد مائیم . . . و ہیچ بیافتیم، زاہد گوید اگر بودے ما را بودے و این ہر سہ قوم در ہستی خود بماندہ اند و این دولت نیافتند کہ فرمان اینست کہ دع نفسک . . . طلب حق تعالیٰ کارے عظیم است و آں بترک دنیا و آخرت و آں خود میسر شود۔

ق ۷۷۶ شیخ احمد غزالی فرمودہ است معرفت ثمرۂ علم است و آشنائی ثمرۂ صحبت۔

ایضاً فان قیل ای معرفۃ اقوی . . . المعرفۃ الشہودیۃ قال . . . الانطاکی الشتھی ان لا . . . اعرفہ معرفۃ العارفین . . . لا معرفۃ التصدیق . . . "رسالہ مکیہ"

ق ۷۷۷ حسن بصری روزی بگورستان گزر کرد۔ زنی را دید جامۂ دیباج پوشیدہ خود را بیاراستہ و بر سر گور زار زار می گریست۔ گفتم ای زن در گورستان جامۂ دیباج نہ صواب است۔ اینجا . . . گاہ است نہ جائے ساز گاہ۔ زن گفت ای شیخ این مردہ شوہر من است۔ مرا بدین جامۂ دیباج دوست داشتی۔ بزیارت او آمدم تا مگر روان او شاد شود۔ حسن بصری آہی بزد و از پای بیفتاد با خود گفت کہ ای ناکس از زنی کم آمدی ہرگز بیش آمدہ بالباسی کہ آں لباس را دوست داشت (فصول)

ق ۷۷۹ ترجمہ :- ہر آئینہ گمان نہ کنید شما آں کساں را کہ کشتہ شدہ اند در راہ خدائے تعالیٰ مردگان بلکہ زندگانند نزدیک پروردگار خویش۔ م

ایضاً بہ مراد اینچہار تکبیر آں است کہ خود را مردہ انگاری کہ چہار تکبیر بر مردہ گویند چنانکہ از بزرگی منقول است کہ گفتہ است اگر کسی را بینی کہ علم را و اہل علم را دوست می دارد و را نیکو دارد و اگر نہ چہار تکبیر بر وکن و او را مردہ انگار۔

ق ۲۷۹ ترجمہ :۔ اگر می دیدی تو برایشان روی می گردانیدی تو از ایشان از روی گریختن
و ہر آینہ پر کردہ می شدی تو از روی ترس . . .

ق ۲۸۱ زیراک جمیع ایشان طالب خود اند جز آدمی کہ او طالب نیستی خود است ۔

ایضاً ترجمہ :۔ بہ بینی تو ایشان را کہ بہ بیند بسوی تو و حال اینست کہ ایشان نمی بینند ھم

ق ۲۸۱ (ب) و بعضی از جنس کسی اند کہ آفریدیم ما ایشان را ۔ گروہی کہ راہ راست نمایند

ایضاً ترجمہ :۔ یاران من ہم چو ستارہ گان اند بہر کدام ایشان کہ پیروی کنید شما راہ راست
بیابید شما ۔ ھم

ق ۲۸۲ (ب) مثنویات :۔ بہ بین تا این چہ کاری مشکل افتاد کہ خواہد آفتاب از ذرہ فریاد
یقین می دان کہ شیران شکاری دریں رہ خواستند از موریاری

ق ۲۸۷ گناہ من بزرگ است و نہ بخشد گناہ را کہ بزرگ است مگر خدائے بزرگ است یا
بارخدائے بگردان ما را از آزادگان خویش و فروگذاشتگان خویش و آزادگان خویش
از آتش ۔

ق ۲۸۹ قسم ای بحق ثم حق حذف عنہ الباء فانتصب کما قولہ تعالیٰ قال فالحق ای بالحق او نصب
علی المصدر ای حقیقت حقاً و التکرار للتحقید ۔

ق ۲۹۳ نماز و دعا در روز آدینہ برائے دفع درویشی و حصول . . . و یافتن خلعتہا دینی و دنیاوی
باسناد نماز بریں صفت نماز چاشت چہار رکعت بیک سلام برائے نیت سعادت
دارین بگذارد ۔ بریں طریق در ہر رکعت فاتحہ یک بار و آیۃ الکرسی دہ بار و قل یاایہا
الکافرون دہ بار و قل ہو اللہ احد دہ بار و قل اعوذ برب الفلق دہ بار و قول اعوذ
برب الناس دہ بار چوں از نماز فارغ شود ہفتاد بار استغفار گوید و سبحان اللہ و الحمد للہ
ولا الہ الا اللہ و اللہ اکبر و لا حول ولا قوۃ الا باللہ العظیم ہر کہ ایں نماز بگذارد ہرگز بدبخت
نہ شود و درویش نہ گردد ۔

ق ۳۰۳ ملامتی بدیں معنی باشد کہ نام و ننگ . . . و رد و قبول خلق نزدیک او یکساں باشد
بدوستی و دشمنی خلق فربہ و لاغر نہ شود و ایں اضداد یکرنگ شمرد با ہمہ خلق خدائے و صلح

باشد و با نفس خود بجنگ چنانکه بے شرع کند و پندار د کہ ملامت است۔ حاشا و کلا آں راہ شیطان است و دلالت ضلالت او ست و اہل عبادت!۔

ق ۳۰۴ این معنی در دل باشد کہ آں دل سادہ بود از محبت چیز ہائے دیگر و اگر نہ بود بہر چہ دل وی بداں مائل بستہ است ہم براں جانب مائل کند و شوق آں چیز است پیدا آید۔

ق ۳۰۴ (ب) التسابیح والتحامید ذکر فی حکم ظاھر الشریعۃ وسماع الصوفیۃ من حیث المعنی و المفھوم ذکر فی حکم باطن الشریعۃ لانہ یفضی الی تذکار جلال اللہ وجمالہ سبحانہ وتعالیٰ وماذکرہ الشیخ المکی رحمۃ اللہ علیہ ان السماع ذکر من الاذکار۔۔

ق ۳۰۵ ارتداد: بازگشتن از دین اسلام یعنی مرتد شدن۔

ق ۳۰۵ (ب) ترجمہ:۔ ای زیارت نکرد ما را در خواب مگر خیال شما۔

ق ۳۰۶ ترجمہ:۔ بیا کی یاد می کنیم پروردگار آسمان را بدرستی عاشقان ہر آینہ در۔۔۔

ق ۳۰۸ (ب) روایت کردہ شدہ است کہ داود پیغامبر علیہ السلام۔۔۔ استقبال سکینہ کرد۔۔۔ در رقص۔۔۔ سکینہ۔۔۔ عصاء موسیٰ و جامۂ او و چیزے۔۔ نعلین مہتر موسیٰ و دستار مہتر ہارون۔۔۔ و دیگے از حرم ایشان، پس گفت اِتورقص۔۔۔ تو پیغامبری، پس گفت داؤد علیہ السلام۔۔۔ مر آں زن اُتو حکم می کنی بر دل من۔۔۔ فعل پیغامبر علیہ السلام بنفسہ حجتے است، منکران را مجبور گرداند، برین کہ او۔۔۔ دہ حجت بر حجت گردد، پس۔۔۔ انکار از رقص دست نیاید و دیگر روا۔۔۔ علی ابی طالب رضی اللہ عنہ کہ او۔۔۔ امیدیم ما بر پیغامبر علیہ السلام من۔۔۔ زید پس گفت پیغامبر علیہ السلام مر۔۔۔ مانند کشتہ تو خلق مرا و خلق مرا یعنی تو۔۔۔ ہم بہ صورت و ہم بصفت پس رقص۔۔۔ او بدین شادی وگفت مر زید را تو برادر من و یاری دہ منی پس رقص کرد او، پس گفت را۔۔۔ از منی و منی از توام یعنی من تو یکیم۔۔۔ قرب قرابتی پس رقص۔۔۔ من خدمت شیخ۔۔۔ شیخ ضیاء الحق والدین۔۔۔ (ابو) نجیب سہروردی در کتاب آداب المریدین۔ ہم فعل پیغامبرے از پیغامبران و ہم فعل صحابہ رضی اللہ عنہم آورد تا منکران بدانند کہ۔۔۔ انکار است از فعل پیغامبر و از فعل صحابہ و نسبت کردن ایشاں خلاف شرع "شرح آداب"

ق ۲۰۹ (ب) ترجمہ :- تحقیق گزیدہ است مار محبت جگر مرا پس منیست طبیب مرا و را و نہ افسوں ،
... مگر دوستے آنکہ شیفتہ شدم من باد پس نزدیک او افسون منست و ... زہر
من است -

ایضاً ... زسماع خفتہ بیدار شود وز مست بود فتادہ ہشیار شود
... حدیث مردۂ دیرینہ زندہ شود ... و در کار شود

ق ۲۱۱ بایے نزدیک ہمہ عقلا حرام است . مگر وجدے پدید آید و آں بر سہ گونہ است یکے جائے
صدق است ، یکے جائے کذب است ، دیکے مختلط است ، آنجا کہ صدق است یک لحظہ
باشد ، و آنجا کہ کذب است روزگارے دراز باشد و از انجا حدیث ہیچ نیاید و آنجا
کہ مختلط است ، اول صدق باشد باقی رعونت نفس ، از کلمات شیخ ابو القاسم القریشی

ق ۲۱۳ (ب) در نسخہ بزرگے آوردہ است اگر کسی در حال سماع آب خورد او را ... کنند تا بار دیگر
نخورند ، زیراک آب شرب نفس است و سماع شرب روح ، در حال شرب روح محال
است کہ شرب نفس ....

ق ۲۱۷ آنکہ بزرگے فرمودہ است " السلامة فی الوحدة " سلامت در تنہائی است ،
زیں تنہائی آں خواستہ است کہ ... بود در وحدت و وحدت آں بود کہ خیال غیر در د
نگنجد ، تا بسلامت نبرد ، اگر تنہا ... بصورت گیری درست نبود ، الشیطان مع الواحد وہو
عن الاثنین ابعد ، حدیث است " علیک بقلبک " بر تو باد بدل تو ، یعنی بر تو ... تا غیرے
در و راہ نیابد ، اشارت بدیں تنہائی است ،

ق ۲۱۸ (ب) مخدوم پرسیدہ شد اخلاص جملہ چگونہ بود فرمودند سلمہ اللہ تعالیٰ ، اخلاص وقتے شود کہ جملہ
چیز جز باری تعالیٰ ترک آرد از زن و فرزند و طمع بغیر باید کہ دل او فارغ . بحق باشد انکار
جملہ بر سبیل اخلاص کلی آید و او مستحق علم من لانی شود " دعا گوے عرض داشت کرد اگر کسے اہل
بیت و فرزنداں دارد و ایشاں را آں مقدار خرچ است کہ پیوستہ محتاج شوہر نہ گردند
آں زماں اخلاص بیاید ، مخدوم فرمودند اخلاص کلی نہ باید ، زیراک متعلق ہست خاطر او
ازیں جنسیت این کہ او زن دارد ... دارد ، اما تحقیق شود او را بدیں جملہ یعنی ...

گراں را در کار حق . . . باشد، او را . . . در حق امید رحمت از خداوند تعالیٰ بعد . . .
عرضداشت کرد چوں بوجود زن و فرزند او را اخلاص نباشد مستحق اسرار باری تعالیٰ نشود،
پس آدم پیغامبر باوجود زن مستحق اسرار شدند، فرمودند قیاس غیر انبیا بر انبیا نتواں کردن،
زیراکہ ایشاں را قوت غالب آید، ایشاں را اہتمام دنیا حجاب نتواند بود زن تنہا چگونہ
حجاب شود، فرمودند کہ پیغامبران را در زمان واحد ایں چنیں قوت باشد کہ دل بخدائے
باشند و با آدمیان نیز، ہم دراں زمانہ واحد مشغول باشند۔ پس ہر دو طرف ہشیار باشند
ہم جانب خداوند، ہم جانب خلق، بخلاف آدمیان دیگر کہ ایشاں در زمان واحد ہم بخلق
و ہم بحق، ایں محال است۔ م م
ق ۲۱۹ یعنی چوں عطسہ آمد آدم علیہ السلام را گفت الحمد للہ، مخدوم فرمودند ایں کہ آدم پیغامبر
علیہ السلام بعد عطسہ الحمد گفت زیراکہ بعد تخمیر گل آدم عم چوں جان درآوردند، جان ظلمت
در نفس آدم علیہ السلام دید بترسید، بروں می خواست کہ بیاید، چوں بعد عطسہ جان
باقی ماند آدم علیہ السلام تنا گفت . . . دیگراں کہ عطسہ می کنند ایشان الحمد می گویند
باعتبار آنکہ در حالت مرض عطسہ نیاید بلکہ در حالت صحت آید بہ اعتبار صحت
الحمد می گویند۔
ایضاً قولہ یعنی بدارد با آنکہ دراں . . . مے آمیختہ بچیزے دیگر نباشد . . . ایں کہ می بینی
مردماں چہلہ . . . اخلاص در حالت چہلہ اعتقاد آمیختہ بچیزے دیگر . . . شود بس اگر
دہ چہلہ بدارند ہم چیزے . . . اما اگر بشرط اخلاص بدارند، پس مستحق . . . شوند، فرمودند
درآنچ حق سبحانہ . . . را میان طایف و مکہ یا فرید و ایشاں . . . افتادہ بودند، میاں طائف
و مکہ حق سبحانہ . . . یگاں روز حجاب در قالب آدم درآورد، . . . حجاب در تن او کرد
تا روح معقید تن شود پس اگر مریدے چہلہ اخلاص بدارد ہر . . . یگاں بردہ حق سبحانہ
تعالیٰ از و بردارد، چہلم روز ہر دو جہاں مکشوف او شود، عرش و کرسی و بہشت
و دوزخ . . . زیراکہ وعدہ نبی دروغ نشود و ہو قولہ من اخلص للہ الی آخرہ، فرمودند
استغفار بخداوند عزوجل بریں طریق گویند استغفر اللہ فاما استغفار نیز بگوید کہ من نیکو نہ کردم

این کار را یعنی بے رضایی است ومعنی الاستغفار وھو الطلب . . . خداوندا گناہ مرا بپوش

این رباعی مخدوم جہاں فرمودند۔ بنویس خارج مکتوب است. رباعی :۔

چون سر ازل طینت ابدال شود　　　　از جملۂ قیل وقال پامال شود

ہم خواجہ عقل را جگر خون گردد　　　　ہم مفتیٔ شرع را زبان لال شود

ق ۲۲۳ (ب) طبع . . . بشر آنست کہ مرگ را کراہیت دارد، اما در تصفیہ درجات ایشان متفاوت است، بعضے را روح چنان صفی . . . باشد بحکم استعداد قبول جبلی کہ ہیچ بقیہ از طبع اصلی ایشان باقی نماند و ایشان آں طائفہ اند کہ مرگ را آرزو برند و ہم چشم داشت آں کردند، چنانک از مصطفٰے صلی اللہ علیہ وسلم منقول است کہ می گفت وھن عظمی ورق جلدی واشتد شوقی الی لقاء ربی و ہم چنیں یوسف صدیق علیہ السلام کہ گفتہ توفنی مسلما والحقنی بالصالحین و از صحابہ عبداللہ بن رواحہ و جماعتے کہ بشادی تمام . . . رفتند ہم از ایشان بودند . . . اگرچہ روح مصفے گشتہ است اما . . . باقی ماند، آں جماعت کہ . . . .

ایضاً ایشاں بنود و تکلیف ہر یک . . . وسع اوست ثابت ترے . . . وسع اوست تا بیشترے . . . کمال الدین این تصفیہ مصطفٰے صلی اللہ علیہ وسلم گفتہ اند . . . . ہم

ق ۲۲۴ (۱) لتخفۃ بسکون الحاء وفتحھا (۱) ما التحفۃ برالرجل من البر والطوع

ق ۲۲۶ . . . مسلمانان ابوحنیفہ کوفی . . . اکثر ما یسلب الایمان عند النزع، یعنی بیشتر . . . کہ بوقت مرگ ایمان سلب می شود، . . . را روشن شود، کہ بے ایمان رود، . . . باشد کہ برخلاف دین اعتقاد کردہ باشد کہ موجب کفر بود اگرچہ کلمہ شہادت بحکم جریان عادت گوید مسلمان نشود، تا ازال اعتقاد فاسد رجوع کند، و چوں ہنگام نزع شود روشنش گردد، کہ بے ایمان می رود و دین را در کتب . . . علامت گفتہ است کہ . . . رود یکے آنک غطٓ . . . یعنی آوان کند بوقت مردن . . . خفہ شدہ، و دوم آنک . . . یعنی کف در . . . او . . . انک خمد لونہ یعنی رنگ . . . نماند خاکستر شود و سہ . . . شدہ مسلمان با ایمان رود . . . عرق جبینہ در پیشانی او . . . پیدا شود دوم . . . وقت مردن، سوم . . . سوراخ بینی او فراخ . . . اللہ تعالیٰ۔

ق۳۲۶(ب) این زیادت خوف در حالت . . . رنجوری وضعف . . . عقیدتے کہ آں لنکاہد...

ق۳۲۹ خود را زندہ کنم یعنی ایمان آرم لان الایمان حیوٰۃ ۔ ؏م

این بنیست مر ترا از جنس کار چیزای

بدرستی خدائے تعالیٰ نیامرزد شرک وبیامرزد چیزے کہ ورائے آں شرک

است ہر کے بخواہد ۔

آنانک نمی خوانند باخدو نمی کشند ذات . . . خدائے تعالیٰ . . .

مگر کسے کہ توبہ کند وایمان آرد وعمل صالح کند ۔

ق۳۲۹(ب) بگوائے بندگان من بندگانے آنک اسراف کودہ اند بر ذات خود وفا امید نشوند از رحمت

خدائے ، بدرستی کہ خدائے تعالیٰ بیامرزد گناہاں را ہمہ بدرستی کہ آں خدائے آمرزندہ

است .... ؏م

ق۳۳۰ حکایت ، اصمعی می گوید در راہ کنیز کے . . . چوں بمقصد رسیدیم اورا دیدیم . . . گرفتہ

می گفت خداوندا اصمعی را . . . گفتم مر ترا بر بجا بندہ ام تو مرا چگونہ . . . گفتے

خواجہ کار مناسب حال خویش . . .

ایضاً ہر گناہی . . .

اشعار بر حاشیہ

مکتوبات صدی

ص ۲۱ | خشم و شہوت بزیر پائے در آر ____ تا مگر آدمی شوی یک بار

ص ۲۸ **مثنویات:-** در شیب و فراز آں مقامات ____ صد گم شدہ یابی از کرامات

آنکس کہ بروے آب می رفت ____ دانست کہ تا صواب می رفت

آنکو کہ ہوا پرید بنشست ____ جز باد ہوا نہ یافت در دست

در آتش اگر یکے وطن ساخت ____ او ہم بہ مراد خویشتن ساخت

ہر یک بہ حجاب وایہ ماندہ ____ در ظلمت خود چو سایہ ماندہ

در ماندہ بکار سازی خویش ____ مغرور خیال بازی خویش

ہر یک پس پردہ در شماری ____ مشغول شدہ بہ ہیچ کاری

ص ۳۸ ب عشق از بخت تیرہ در کار است ____ جلوۂ شمع در شب تار است

ص ۴۸ . . . . ____ . . . . صد دلیل آں راہے

چوں من و ہزار عاشق اندر راہے ____ می کشتہ شود کہ بر نہ آید آہے

ص ۵۱ ب چوں نیستی تو شد محقق ____ خیزد ہمہ نعرۂ انا الحق

ص ۵۲ کار دین صنعت و عبارت نیست ____ جز خرابی درو عمارت نیست

ص ۵۳ ب مار سیہ دریاں در گردست آں شیریں لبر ____ عاشقاں در شور و شر چون بگذرد ایں باب را

ایضاً معشوق مرا گفت نشین بر در من ____ مگذار درون سر کہ ندارد سر من

ق ۶۶ ب حق بہ شاباں تاج نبوت دہد ____ ورنہ نبوت چہ شناسد شباں

ق ۷۹ یا برو ہمچوں زناں رنگی و بوی پیش گیر ____ یا نہ چون مرداں درآ و گوی در میداں فگن

ہزار بار بہ شویم زباں ز مشک و گلاب ____ ہنوز نام تو گفتن کمال بے ادبی است

ق ۹۱ (ب)	ازلب شیریں دھقان(کذا) شیر اندام	تفاوتی نکند گرد عاست یادشنام
ایضاً	رہ برتو اگرچہ باد بود	رسد اینجا کہ باد باد بود
ایضاً	چوں وصال رابدید آمد حالکہ(کذا)	سرد شد گفت گوی دلالہ
ق ۹۸	ای پسر کار عشق بازی نیست	زانکہ این رہ رہ مجازی نیست
ق ۱۰۰ (ب)	تا تو باشی نیک و بد اینجا بود	چوں تو گم گشتی ہمہ سودا بود
ق ۱۰۴	فرستادیم آد	. . . . برصحرا نہادیم
ق ۱۰۵	نخشی در سخاوۃ(کذا) شود ہمہ چیز	کیست کو این سخن بیان نکند
	تا توانی بدہ بکس چیزی	ہیچ کس در سخا زیان نکند
ق ۱۰۷ رباعی:-	در بتکدہ اگر خیال معشوقہ ماست	رفتن بطواف کعبہ از عقل خطاست
	گر کعبہ از و بوی ندارد کنشت است	با بوی وصال او کنشت کعبہ ماست
ق ۱۰۹ (ب)	من چہ شائستہ آنم کہ ترا خوانم ودانم	مگرم ہم تو ببخشی کہ سزاوار تو باشم
ق ۱۱۸ (ب)	فرداکہ صادقانرا از صدق . . .	پیر و مرید بینی اندر . . .
ق ۱۲۵	در دوئی داں عقل را ایجا بیچ	چشم ایمان دوئی نہ بیند ہیچ
ق ۱۴۹	از آں من بندہ گستاخی نمودم	کہ لطف تو مرا گستاخ کرد است
ق ۱۴۹ (ب)	بردہ رختہا، دوجہانی(کذا)	از رہ کفر در مسلمانی
	(متن میں "بردہ رخت بقائے ایمانی")	
ق ۱۵۶	ماز تو محروم ترا جرم نیست	این ہمہ از بخت پریشان ماست
ق ۱۶۰	صد جہان علم با معنی بہم	دوزخ آرد یار بادنیا بہم
ق ۱۷۴ مثنویات:-	علم نر آمدہ و عمل مادہ	دین و دولت بدو شد آمادہ
ق ۱۷۴ (ب)	کار بے علم بار و بر ندھد	تخم بے مغز ہم ثمر ندھد
ق ۱۷۹ (ب) مثنویات:-	از تن بہ حریم نفس مشتاب	. . . . بہ خویش . . . .
	از نفس بہ دل و از دل بہ جان رو	منزل چہ طلب کنی دو . . .
	زین جان بجہان آشنائی	و آنگہ بہ حریم کبریائی

ق ۱۹۰ (ب) **مثنویات:۔** پروانہ چوں نور ذات یابد اثبات دو . . . .

وز عرش ملکوت در نوردد پس در جبروت . . . گردد

چوں نیستی تو شود محقق خیزد ہمہ نعرۂ انا الحق

. . . . . . نہایت طریقت این است خلاصۂ حقیقت

ق ۱۹۰ آنچ نزد تو بیش ازاں رہ نیست غایت وہم توست . . . نیست

ق ۱۹۱ (ب) بسیار خواستم کہ نہم سر بر آستانت من خواستم ولے چہ کنم چوں خدا نخواست

تدبیر کند بندہ و تقدیر نداند تدبیر بہ تقدیر خداوند چہ ماند

ق ۱۹۳ **مثنویات:۔** . . . . . . از پے شہرت زمانہ غسل زدہ بہر . . . . . .

. . . . . . قطرہ آب دیدہ چوں . . . .

. . . .

. . . . . مجرد از صفت شو در بحر محیط مرد (فنا شو) . . .

از غیر خدا چوں غسل کردی خود بار دگر نجس . . .

ق ۲۰۴ پیش تو این سنگ ریزہ ساکت پیش ما حقا فصیح و ناطق

ق ۲۲۲ (ب) تعصی الالہ و انت تظہر حبہ ھذا العمرک فی $\frac{\text{الفعال}}{\text{العضال}}$ بدیع

ق ۲۲۳ (ب) عاشقاں را بجنب ملکوت نبود جز جمال یزداں قوت

ایضاً درد و زخم از زلف در . . . آید از خال بہشتیاں . . . . . .

در بے تو بہ صحرا بہشتم خوانند صحرائے بہشت بر دلم تنگ آید

ق ۲۲۴ (ب) گر سلسلہ زلفش بر دوزخیاں بندند در بند نماز خود دوزخ بہ دعا خواہم

ایضاً خانۂ نفس است خلد پر ہوس خانۂ دل مقعد صدق است و بس

ایضاً ہر کہ جز جاناں بہ چیزی زندہ شد گر ہمہ آدم بود افگندہ شود

ق ۲۳۶ (ب) خراباتی شدند مستانہ جام نمی دانم حلال از حرام

ایضاً نیست را کعبہ و کنشت یکے ست سایہ را دوزخ و بہشت یکے ست

ایضاً ظلم و عدل و خوب و زیست کو و دین . . . .

ق ۲۵۷ (ب)	تا در نظرت امید و بیم است	رایت نه صراط مستقیم است
	تا هر چه بمانده معلق	مزدور خودی نه بندہ حق
ق ۲۵۸ (ب)	چون نداری شادیٔ از فضل یار	خیز بارے ماتم هجران بدار
ق ۲۶۰ (ب)	هر چه در توحید مطلق / معلق آمده است	آں همه در تو محقق آمده است
ق ۲۶۶ (ب)	برهمن را بت اندر خانه باشد	. . . .
ق ۲۷۲	این زهد تو بارنامهٔ تست	زنار تن تو جامهٔ تست
ق ۲۷۳ (ب)	ای غرهٔ بگفت این چه سوداست	کاسے لبر زباں نه شد راست
	گفتن به زبان دروغ و زشت است	گوینده بدل سوی بهشت است
	توحید نه کار آب و خاک است	این در دل صاف و جان پاک است
ایضاً	قلندری و خراباتی از پے تو شدم	حدیث عشق تو دیدم که زنار سائی نیست
	حسین از در همت گدائے کوئے تو شد	که هیچ سلطنتے خوشتر از گدائی نیست
ق ۳۰۹ (ب)	. . . ز سماع خفته بیدار شود	وز مست فتاده هشیار شود
	. . . حدیث مردهٔ دیرینه	زنده شود از سماع و درکار شود
ایضاً	. . . . . . لے طریق هشیار	. . . نه شود از سماع بیدار
ایضاً	. . . . ولے بدانک بے شک	. . . . شود از سماع درکار
ایضاً	. . . . . روندگان این را	. . . در وقت سماع ره بدلدار
ایضاً	در فکر سماع کشف گردد	بر عاشق دل شکسته اسرار
ایضاً	در حال سماع گردد لے دوست	عقل ملکی ز علم بیزار
ایضاً	امروز یقین بدانک فردا	در مقعد صدق و در گهربار
ایضاً	. . . . سماع روح و ریحان	باشد ز سماع قریب دیدار
ایضاً	. . . . . به پیامبری	بستند سماع . . . . مختار
ایضاً	تو نیز شنو ز راه تحقیق	تقلید ز پیش خویش بردار

ق ۳۱۹ حاشیے کے آخر میں یہ تحریر ہے :-

"این رباعی مخدوم جہاں فرمودند۔ بنویس خارج مکتوب است۔"

رباعی یہ ہے :ــ

چوں سرِ اجل طینت ابدال شود　　این جملہ قیل و قال پامال شود

ہم خواجہ عقل را جگر خون گردد　　ہم مفتی شرع را زباں لال شود

بخشی ہم بنام غرہ مشو　　. . . . . ۲۲۰ ق

مرد کار کسے بود . . . . . .　　کا . . . .

(مندرس الفاظ کو پُر کرنے کی ممکنہ کوشش کی گئی ہے۔ سعدی، نخشبی، مولانا روم وغیرہ کے اشعار زیادہ ہیں۔)

اختلافِ نسخ

خ: مخطوطہ مکتوبات صدی HL۱۳۹۲ ط: مطبوعہ مکتوبات صدی HL 4997

• ورق ۶/سطر ۱۰ ط: فردائے قیامت • ۶/۱۳ خ: بیت ندارد • ۶/۱۷ خ، ط:
دل بندہ • ۷/۶ خ، ط: در آئینہ نگری • ۷/۱۶ ط: قدم خویش را • ۷ب/۹ خ:
ایں ہمہ • ۸/۲ خ: نشان ندہند • /۹ ط: مطلقاً... افتد، ندارد • /۱۴ خ، ط:
ازایں جا • ۸ب/۱ خ: دراو مبیں • ۸ب/۱ ط: درآں مبیں • ۹/۱۱ ط: مقبولاً تند
• ۱۱/۱۰ خ راچہ کند • ۱۱/۱۰ ط: راچہ زیاں کند • ۱۱/۱۶ ط: توبہ ایں آں باشد کہ
قضاکن • ۱۱ب/۱ ط: ودباخوردن وزنا کردن • ۱۱ب/۱۰، ۱۲ ط: در روز قیامت
• ۱۲/۱۴ خ: ناآمرزیدہ • ۱۲ب/۱ خ، ط: می خواستم • ۱۲ب/۲ خ، ط: گفتم • ۱۲ب/۱۵
ط: توبہ بکن • ۱۲ب/۱۵ خ، ط: ودر توبہ کردن عاجز تر از گناہ کردن مباش وبمنع
شیطان از توبہ کردن باز بایست • ۱۳/۱۰ خ: بسیار کند • ۱۳/۱۰ ط: بسیار کند توبہ
نیز • ۱۳/۱۲ ط: گناہاں وبکل دل نہادی • /۱۶ ط: برزمین • /۱۷ خ، ط: کسے
• ۱۳ب/۱ خ: نجاک • ۱۳ب/۲ خ، ط: براندوخت • ۱۳ب/۳ ط: وقت آں آمد
• ۱۳ب/۷ خ، ط: "باز" ندارد ——— • ۱۴/۱ خ، ط: "لاتشتبہ
الاصوات" ندارد • ۱۴/۲ ط: لایغلطہ المسائل، ۱۴/۲ خ: لاتغلطہ.

المسائل • ۱۴/ ۸ خ، ط: نتواند کرد • ۱۴/ ۱۰ ط: از گندم • ۱۴/ ۱۱ خ: نیاورد خو
بیروں خواست آورد • ۱۴/ ۱۱ ط: بلکہ خود بیروں خواست آورد ـــــــــــ

• ۱۵/ ۲ ط: است، مر مقامات و احوال را چوں زمین است مر بنا را، و بر زمین بنا
محال است ہم چنیں ہے توبہ مقام عالی محال بود، زیرا کہ • ۱۵/ ۶، ۷ خ، ط: پدید آمدہ ایمان
• ۱۵/ ۹ خ: می آید و حقیقت توبہ • ۱۵/ ۱۲ ط: دیگری بود و دیگر گشت • ۱۵/ ۱۴ ط:
بگشت، حقیقت او آں صفات بود چوں آں صفات نماند او نیز نماند • ۱۵/ ۱۵ ط: خواستند
چوں حقیقت ایمان پدید آمد کثرت برخواست وحدت پیدا گشت اما چنیں • ۱۵/ ۱۶ خ ط:
جز ایمان تقلیدی • ۱۵/ ۱۷ ط: کہ ایں عادت ورث بود نہ حقیقت ایماں، ازیں جا است
کہ گفت • ۱۵ ب/ ۵ خ، ط: برہنہی • ۱۵ ب/ ۱۵ خ، ط: نشان نیابم • ۱۶/ ۱ ط:
کرد و ہر چہ خواہد کند • ۱۶/ ۱، ۳ خ: "کہ ایں جا کار ... فرود بریم" ندارد • ۱۶/ ۱۱ خ صحراء
پاک بے خس و خاشاک، ط: صحراء با وسعت بے خس و خاشاک • ۱۶/ ۱۲ خ، ط: د ہیچ صحراء
با وسعت تر از صحراء وحدانیت نیست • ۱۶/ ۱۳ خ: ہمت کرد کعبہ • ۱۶/ ۱۵ خ: "کشیدہ
... مکان" ندارد • ۱۶/ ۱۶ ط: بیت حقا کہ بزہ نیاوردی کرد چرخ فلک اے
پسر کمانم • ۱۶ ب/ ۱۵ ط: امراض باطن • ۱۷/ ۷ ط: است چارہ نیست • ۱۷ ب/ ۳
خ: بست و چہار • ۱۷/ ۹ ط: و معتزلہ • ۱۸/ ۱ خ: بود کہ، ط: بود مرید • ۱۸/ ۴ خ ط:
عجب برہم • ۱۸/ ۹ خ: خلوة وقت • ۱۸/ ۱۱ خ: خیال لطف • ۱۸/ ۱۳ خ، ط: غیب • ۱۸/ ۱۴
خ، ط: ورجائی • ۱۹/ ۸، ۹ ط: الٰہ • ۲۰/ ۵ خ، ط: کنیم • ۲۰/ ۱۵ ط: سخی سائل را کے

محروم کند والسلام ۰ ۲۰ب/۱۴خ، ط، ومقتدا باید ۰ ۲۱ب/۶ ط، وعزت حق است ۰/۷

ط، "غزی" بعدہ اضافہ، مولانا حمید الدین ناگوری رحمۃ اللہ گوید آنکہ بجان زندہ بود بمیرد

و آنکہ بجاناں زندہ بود نمیرد (یہ اضافہ مخطوط کے حاشیہ پر ہے "مزید عبارت کے ساتھ) ۰

۲۱ب/۹ ط، در جہانے ۰ ۲۱ب/۹ ط، می کند ۰ ۲۱ب/۱۶خ، ط، کنند ۰ ۲۲/۴خ، ذات

ازل ۰ ۲۲/۷، ط، جواب ایں چنیں گفتہ اند ۰ ۲۲/۷، ط، ایں را ۰ ۲۲ب/۴خ، سعادتہا

۲۲ب/۹خ، خون خوری مگو ۰ ۲۲/۱۴خ، ط، او را شیخ کامل یا عارفی ۰ ۲۲ب/۱۵

خ، ط، واو قبول ۰ ۲۲ب/۱۵خ، ط، وآں راندہ ۰ ۲۳/۴خ، ط، بر مطیع ۰ ۲۳/۴

خ، ط، در تحت ۰ ۲۳/۷، خ، در عصرے، ط، در عصر یکے ۰ ۲۳/۷خ، ترہ فروشاں

۲۳/۸ ط، استان جملہ ولیان سہ صد و پنجاہ و شش کس باشند ۰ ۲۳/۱۰خ، ط، پرسید ند

کہ ۰ ۲۳/۱۵خ، ط، کہ پنداری کہ آں ۰ ۲۳/۱۶ ط، بست و چہار ۰ ۲۳/۱۶خ، و

بست و چہار ہزار نقطہ ۰ ۲۳ب/۵ ط، بجے **مکتوب ہفتم** ۲۳ب/۱۶ط،

الوہیت ۰ ۲۴/۵،۶،خ، ط، کشتہ باشند تا اگر کل عالم ترا کردہ بود مگر یک چیز

کرد کان آں یک چیز ماندہ بود" اینجا گویند المکاتب عبد وان بقی علیہ درہم والادت

۲۴ب/۲خ، ط، درآں دل ۰ ۲۴ب/۷خ، ط، شریف تر ۰ ۲۴ب/۱۱خ، ط، ہر چہ

در زیر ۰ ۲۴ب/۱۳ ط، بر بیمار ۰ ۲۵/۱۲ ط، بطبیب حاذق ۰ ۲۵/۱۷ط، راہ سلوک

است ۰ ۲۵ب/۹خ، وجاہی نرسد ۰ ۲۵ب/۱۳خ، ظاہر دعوت ۰ ۲۵ب/۱۷ط، جز

نہاد داری ۰ ۲۶/۶خ، ط، بساکسان ۰ ۲۶/۷، ط، می روند **مکتوب ہشتم**

۲۶ب/۵-۶ ط: انما التوبة علی الله للذین یعملون السوء بجهالة ثم یتوبون
من قریب • ۲۶ب/۷ ط: که گفته اند • ۲۶ب/۱۱خ ط: مر اعمال خویش را... ندارد •
۲۷/۵ ط: که ولی را شهره • ۲۷/۷ ط: 'اندر' ندارد • ۲۷/۱۲ ط: مر نفس خود • ۲۷ب/۲
خ: وا و لیائے ملک • ۲۷ب/۲ ط: که به بندگی برگزیده است • ۲۸/۲خ، ط: همی بوسند
• ۲۸/۳خ، ط: ترتیب اش اخ کا اول ۲- چهارم ۳- دوم ۴- سوم • ۲۸/۳ ط: رقصان
شعرائے قراحنه پکراز اصل اصل کانی، چو پائے هرچه هستی بمی دان که عین آنی • ۲۸/۴ ط:
جمله چهار • ۲۸/۹ ط: خوانند و هفده دیگر اند که مر ایشان را ابرار خوانند و پنج دیگر که مر
ایشان را بنجا خوانند و چهار دیگر • ۲۸/۱۷ ط: همه • ۲۸ب/۴ ط: از مخالفت
عزوجل • ۲۸ب/۱۴خ، ط: بدانند که کرامت است و عطا است • ۲۹/۶ ط: عارفان
راه ۲۹/۱۲خ، ط: چیزے از کرامات • ۳۰/۵خ، ط: نا امیدواری برمی کند • ۳۰/۵ ط:
پدید آید <u>مکتوب نهم</u> • ۳۰/۱۲ ط: فریق دوم عام • ۳۱/۱۰ ط: مکه یعنی مقاتله در مکه
حرام کردانیده خدائے عزوجل بود فاما رسول الله صلی الله علیه وسلم را در مکه مقاتله حلال کرد آنند
تا چند نفر را کشتند از اتحادے که میان خدا و رسول بود و نیز • ۳۱ب/۹ ط: مقام عمومیت
• ۳۱ب/۱۰ ط: مقام خصوصیت • ۳۱ب/۱۲خ، ط: همه بحکم • ۳۱ب/۱۲خ، ط: همه
مواجب • ۳۱ب/۱۵خ: شراب داری، سرهنگی، وزارت، منادمت، هر ایک کے
قبل لفظ 'مقام' • ۳۲/۱۶ ط: ایشان دخل نمانده • ۳۲/۱۶خ، ط: برین معنی اشارت
۳۲ب/۱۵خ: نامرادیست • ۳۳ب/۳ ط: مرکسے را که عابد • ۳۳ب/۸ ط عن الآفات

• ۳۴ب/۴ ط، الواث مرا مکتوب دهم • ۳۵/ ۸ ط، سپاه کری • ۳۵/ ۱۳ خ،

که پیغامبرے از پیغامبرے بے معجزه شناخته نشود • ۳۵/ ۱۳ ط، که پیغامبر از پیغامبر شناخته

شود • ۳۵/ ۱۴ خ، هم همان چیز • ۳۷/ ۱۲ خ، بآسانی بمراد • ۳۷ب/ ۱۴ ط، دست

را آویزد • ۳۷ب/ ۷ ط، او را بود ومادر نیز • ۳۸/ ۲ ط، وذبح او • ۳۸/ ۲ خ، ط،

تا گلو نخواهند • ۳۸/ ۵ ط، از بتان این طائفه • ۳۸ب/ ۷ ط، چون مئے دیدن • ۳۹/ ۲

خ، آتش در زند زیرا که در قسمت همه مرادها نصیب محبوب آمده است وهمه نامرادیها

نصیب محب، ازینجا است گویند بر بندگان از یم و رحمن و بر محبان کامکار و سلطان اینک

آن سالک • ۳۹/ ۴ ط، را ترانه • ۳۹/ ۸ خ، ط، هل من مزید کرده. مکتوب

یازدهم • ۳۹ب/ ۶ خ، شخصے را • ۳۹ب/ ۹ ط، خواهم که ایشان را بدنیا • ۴۰/ ۲

ط، از انند که سر ایشان بجز حل • ۴۰ب/ ۴ خ، ط، ورنه دانی • ۴۱/ ۳ خ، ط، از

اهل دردایں • ۴۱/ ۴ خ، جان من خبر زجانان • ۴۱/ ۴ ط، وجان من فدائے •

۴۱/ ۸ ط، راحة القلب • ۴۱/ ۱۱ ط، بمرگ تو خواهد • ۴۱ب/ ۸ ط، یاد بکردندے

• ۴۱ب/ ۱۳ ط، هر مرز بن جهان • ۴۲/ ۱۷ ط، حشمت دنیا • ۴۲ب/ ۲ خ، هٰذا

محالٌ ندارد • ۴۲ب/ ۹ ط، شوکه عزت • ۴۳/ ۲ ط، هر وقتے. مکتوب

دوازدهم • ۴۳/ ۱۶ خ، ط، برق ولوامع • ۴۳ب/ ۹ خ، وآن حضرت پاک •

۴۴/ ۱۴ ط، صفات حق است • ۴۴/ ۱۶ خ، ط، حضرت از خداوند تعالیٰ است

• ۴۴ب/ ۲ خ، ط، بگدازد • ۴۵/ ۴ ط، دیده نمناک • ۴۵/ ۱۳ بنگاشت در مغاک

۴۵ب/۷، ط: از کمال جمال ۰ ۴۶/۱۳ ط: شده خانه بدوش، نه زده خانه فروشی ۰

۴۶ب/۳ خ، ط: تاکسی ۰ ۴۶ب/۵ ط: آں را در حال ادراک ۰ ۴۶ب/۶ خ، ط:

والی اہل النار یبغادروں، لا یتعادون ۰ ۴۶ب/۱۴ ط: اہل دین را وغیرہ ۰

۴۷/۳ خ، ط: بحقیقت کرامت تواں گفت ۰ ۴۷/۱۶-۱۷ ط: اگر بصفت علیمے ۰ ۴۷/۱۷

خ: بصفت علم ۰ ۴۷ب/۱ خ: بصفت سمعی ۰ ۴۷ب/۲ خ: بصفت بصری ۰ ۴۷ب/۴

خ: ذوق شہود جمال، ط: ذوق شہود جمال ۰ ۴۷ب/۷ خ: کسے بدین معنی ۰ ۴۷ب/۱۰

ط: دروزیدن ۰ ۴۸/۳ ط: ایستادہ با خداوند ۰ ۴۸/۸ ط: عبارت از ظہور ۰ ۴۸/۱۱

ط: خلاصی ۰ ۴۸/۱۲ خ، ط: بمقصد و مقصود ۰ ۴۸/۱۴ خ، ط: اخبار می کند ۰ ۴۸ب/۴

ط: وصفات او ۰ ۴۸ب/۹ ط: از صفات خویش ۰ ۴۸ب/۱۰ خ: ایں محو آثار، ط: ایں خود آثار ۰ ۴۸ب/۱۵ ط: لہ کل شیئ ۰ ۴۹/۵ خ: تلدکدک ۰ ۴۹/۵

خ، ط: نفس است ۰ ۴۹/۶ ط: ظلمانیت در دل، خ، ط: بدید آید ۰ ۴۹/۹ ط:

نقصان بدید آید ۰ ۴۹/۱۴ خ: اگر بصفت حیات ۰ ۴۹/۱۶-۱۷ خ: متجلی شود ۰

۴۹ب/۱۲ خ، ط: تلون ۰ ۴۹ب/۱۷ خ، ط: از حق ببیند واز اں ۰ ۵۰/۳ خ: از

نایافت ۰ ۵۰/۴ ط: وایں دانی ۰ ۵۰/۵ خ، ط: ذیست ۰ ۵۰/۱۱ خ: خلعت

خاک و گل ما، ط: خلعت آب و گل ۰ ۵۰/۱۴ خ: اشخاص جواہر ما، ط: اشخاص و جواہر ۰

۵۰ب/۱۳ خ، ط: از ہر دو ۰ ۵۰ب/۱۷ خ: "بعقبی - اتصال" ندارد ۰ ۵۱/۲ خ:

نترای ما نترا، ۰ ۵۱/۵ ط: فراموش نہ از خانہ ۰ ۵۱/۱۱ خ، ط: چنانک چوں فقہا ۰

۵۱/ ۱۵ خ، ط: ذروۂ • ۵۱ ب/ ۳ ط: نتواند ماند • ۵۱ ب/ ۵ خ: می نویسند •

۵۱ ب/ ۸ خ، ط: بر قضیہ • ۵۱ ب/ ۱۵ خ: "اینجا ست کہ گفت، بیت۔ چون نیستی تو...

انا الحق الفقیر من لاشی فی الدنیا والاخرۃ سر این است کہ گفت" ، ط: ندارد • ۵۲/ ۶

خ، ط: و بر آں تجرید • ۵۲ ب/ ۵ خ: نمی یافت از ینجا گویند اذل الاشیاء المحب عند

المحبوب ،... عند محبوبہ (برحاشیہ) • ۵۳/ ۲ خ، ط: بی راہی • ۵۳/ ۶ ط: وانہ

کرانی • ۵۳/ ۹ خ: کہ صفات ہوا، ط: کہ در صفت ہوا ———— • ۵۳ ب/ ۱۴

ط: در باغیتم • ۵۳ ب/ ۱۶ ط: در دو • ۵۳ ب/ ۱۶ خ، ط: سازنہ تو • ۵۳ ب/ ۱۷ خ، ط:

بعضی بر • ۵۳ ب/ ۱۷ خ، ط: بجنبد **مکتوب هفدهم** ۱۳ اپریل ۸۸ء •

۵۴/ ۴ ط: صوفیان و صدیقان • ۵۴/ ۶ خ: بکلمۃ اللہ آوردہ • ۵۴/ ۷ ط: چیزے دیگر

• ۵۴/ ۱۱ ط: ازینجا • ۵۴/ ۱۵ ط: تا مراد را • ۵۴/ ۱۶ ط: باز دارد • ۵۴ ب/ ۱ ط: بر زیدن

• ۵۵/ ۹ خ، ط: خشک شود • ۵۵ ب/ ۱۱ ط: 'آں'۔ ندارد • ۵۶/ ۱۶ ط: و نماز خفتن چہار

رکعت و رکوع • ۵۶ ب/ ۸ ط: دور و تاریک • ۵۶ ب/ ۱۰ ط: از حلم • ۵۷/ ۴ ط:

در پیش او • ۵۷/ ۷ خ، ط: 'کردی'۔ ندارد • ۵۸/ ۸ ط: در ریاضت • ۵۸/ ۱۲

خ، ط: چنیں فرمودہ • ۵۸/ ۱۳ خ، ط: کہ آفریدہ اند • ۵۸/ ۱۵ ط: نشویم، بیت

دکرسیعی کی آنش سفید نتوان کرد، گلیم بخت سیہ را کہ بافتند سیاہ • ۵۸ ب/ ۱۰ ط: جاں

بودہ باشد کہ در فرمان • ۵۹/ ۶ ط: شمار اور ازل • ۵۹/ ۱۲ خ، ط: "و آنرا کہ... بمشرق

... مغرب... گرداند"۔ ندارد • ۵۹/ ۱۷ خ، ط: از بیم آں' نظر فرمود تا باد او را بزمین

مغرب بر دچوں • ۵۲ ب/۱۳ خ، ط: اسد تغیر نخواہد بود" ندارد • ۵۹ ب/۱۷ ط:

طلب کند • ۱۰/۶۰ ط: بعقل رکیک خویش • ۱۴/۶۰ خ: ولیکن از علاج کردن ۱۷ ط: اماز

بعلاج کردن • ۱۶/۶۰ ط: رسد، بلک در گذرد • ۶۰ ب/ ۹ خ، ط: پردازد • ۱۰/۶۱ ط:

بہلاک نزدیک تراست • ۱۷/۶۱ ط: غروری و پنداری • ۶۱ ب/۶ خ، ط: بہ علت

عقیدت • ۶۱ ب/ ۹ ط: معجونے سازد • ۶۱ ب/۱۶ ط: امر و نہی او • ۶۲ ب/۱۴ ط: بطاعت

نمود • ۶۲ ب/۱۶ خ، ط: یاد لطف • ۶۲ ب/ ۱۷ ط: بہ تخت • ۱/۶۴ خ: و دعوت بحکم

• ۴/۶۵ ط: اندر معرفت حق • ۷/۶۵ ط: و شرب • ۱۴/۶۵ ط: وسواس شیطانی •

۱۵/۶۵ ط: تا روز قیامت • ۶۵ ب/۱ ط: دشہوت لذت • ۶۵ ب/۱ ط: وفرزند نہ •

۶۵ ب/۱ خ، ط: و مشغولی خویش • ۶۵ ب ۸/ ط: و برآں کہ خواہد عطا کند • ۱/۶۶ ط: اسرار حق

وجز بنوازش پیدا نہ کردد • ۳/۶۶ ط: پدید نیامدے • ۴/۶۶ ط: متمیز • ۵/۶۶ ط:

وبدریا ربلا اندازد • ۷/۶۶ خ، ط: نامرادش • ۱۷/۶۶ خ، ط: تاریکی بادیہ • ۶۶ ب/۱ خ، ط:

واصطنعتک • ۶۶ ب/ ۵ خ: وندا در داد • ۶۶ ب/ ۱۳ خ: 'نہ از سرائے ۔ ہلاک

شود' ۔ ندارد • ۶۶ ب/۱۶ خ ط: کہ ما کنا ہ • ۱/۶۷ خ: بیا مرزیدن مابدیں • ۲/۶۸

خ، ط: دنہ من جز ترا • ۴/۶۸ خ: بجز او ہر دو عالم ۶ ط: بجز او در دو عالم • ۶۸ ب/۴

ط: او محب است ۶ ط: او عدو است • ۶۸ ب/۵ ط: او بوصف • ۶۸ ب/ ۷ خ، ط:

ہر کہ حق تعالیٰ او را • ۶۸ ب/۱۴ ط: لاحق ہر گز لاحق • ۱۱/۶۹ ط: لخشان • ۵/۷۰ ط:

در حق باری ———— • ۷۰ ب/۱۳ خ: دبر دار مراد راہم

ہزار ہزار ، ط، دبر دار مر اورا ہزار ہزار ہ ۰ ۷، ب/ ۱۷ خ، ط، راو بر دارد ۰ ۷ اب/ ۸

ط، جملہ خلایق طوائف ۲۰ ۷/ ۲ ط، اظہر اللہ، خ، اظہرہ اللہ ۰ ۲ ۷/ ۵ خ، ط، قصد بہشت

۰ ۲ ۷/ ۸ ط، عتاب در رسید ۰ ۲ ۷ ب/ ۲ ط، پوشانید ۰ ۲ ۷ ب/ ۴ ط، کہ ہر وقت کہ

۰ ۲ ۷ ب/ ۱۰ خ، ط، پیرے باید ۰ ۲ ۷ ب/ ۱۶ خ، ط، سلطان اصفیا ۰ ۳ ۷/ ۵ خ، ط،

معاذ و بلال ۰ ۳ ۷/ ۹ خ، دیدے اع۔ اذو اکرم بسیار کردے ۰ ۳ ۷/ ۹ خ، ط، ردا

پا پیراہن ۰ ۳ ۷/ ۱۲ ط، بماند باید کہ قوی ۰ ۳ ۷/ ۱۳ ط، ہزار ہزار سال ۰ ۳ ۷ ب/ ۱

خ، رب شما، ط، آں پروردگار شما ۰ ۳ ۷ ب/ ۳ ط، ہر دم خلعتے و نواختے ۰ ۳ ۷ ب/ ۴

ط، ہر دم حیرتے ۰ ۳ ۷ ب/ ۵ خ، ط، طراز اع۔ از برکرت او ۰ ۳ ۷ ب/ ۶ خ، ط، و

دیگرے را ۰ ۳ ۷ ب/ ۱۴ خ، چہ کذرد چہ کار کے بعد مثنوی کے مندرجہ ذیل تین اشعار

جو نسخہ پیش نظر کے حاشیہ پر مرقوم ہیں: قبالست ایں کہ بے شرع و طریقت ❊ کشایندت

ہمیں راہ حقیقت ، طریقت بے شریعت نیست حاصل ❊ حقیقت بے طریقت نیست

وصل ، بیکدیگر تعلق ہر سہ دارد ❊ کہ شاں تفرقہ کردن نیارد (دوسرے شعر میں دونوں

قوافی ایک دوسرے سے متبادل ہیں) ________ ۰ ۴ ۷/ ۱۵ ط، فراتستاد

ن پر آبست ۰ ۵ ۷/ ۴ خ، می خواہی از پدرم روضہ الرضوان بیک کندم بفروخت

ناخلف باشم اگر نفروشم من بہ یک جو بس روندہ را ۰ ۵ ۷/ ۸ خ، ط، آں سالک را گویند

حق بیں کشت ۰ ۵ ۷ ب/ ۱۴ ط، الف لامے ۰ ۵ ۷ ب/ ۱۶ خ، کارش کیرد ۰ ۶ ۷/ ۹ خ،

کامل بر بیست خواست و مراد خویش ۰ ۶ ۷ ب/ ۱۵ خ ط، ہر کہ قہر وحدت ۰ ۶ ۷ ب/ ۱۶

خ،ط: دور کہ د آنجا کہ دکہ ۰ ۷۷/ ۹ خ، ط: اے برادر طاعت و معصیت ۰ ۷۷ ب/ ۷

خ، ط: بداند کہ ۰ ۷۷ ب/ ۱۴ خ، ط: لطف کند مہمات او را بکلی کفایت کند و او را ۰

۷۸/ ۲ ط: نشست یاران بفرست ۰ ۷۸/ ۴ خ، ط: واثر اجابت ۰ ۷۸/ ۴ خ، ط: بر اثر

وے ۰ ۸۰ ۷ ب/ ۱ ط: از کل بر دارد ۰ ۸ ۷ ب/ ۷ ا ط: یا باکلاہے ۰ ۷۹/ ۱ خ، ط: دزدے

۰ ۷۹/ ۴ خ، ط: بشناسند ۰ ۷۹/ ۵ خ، ط (نکرنہ کے بعد): یا بروہم جوزمان رنگی و

بوے پیش کیریا نہ بون مردان درآئی وکوی جومردان تنگن (حاشیہ پر) ۰ ۸۰/ ۲ ط: راہ

سر گفت وگوے ۰ ۸۰/ ۱۲ خ، ط: پس ایں ہر دو بار ۰ ۸۰/ ۱۳ ط: کہ درگاہ کرم اوست

۰ ۸۰/ ۱۳ خ، ط: ہم سر از تاج ۰ ۸۰ ب/ ۳ ط: بردا بردترا ۰ ۸۰ ب/ ۴ ط: طلب

کنیم ۰ ۸۰ ب/ ۶ ط: واگر رنجی ۰ ۸۲ ب/ ۲ خ ط: بالائے بام ۰ ۸۲ ب/ ۴ ط: افتد و

بمنزل خود باز آید ۰ ۸۲ ب/ ۱۶ خ، ط: لنکان ولوکان **مکتوب بست وششم**

۰ ۸۴/ ۳ محال بود چنانکہ گفت، خیالست اینک بے شرع وطریقت بکشایندت ہمی

راہ حقیقت، طریقت بے شریعت نیست حاصل، حقیقت بے طریقت نیست حاصل، بیک

دیگرہ تعلق ہر کہ دارد؛ کہ شان تفرقہ کردن نیارد ۰ ۸۴/ ۱۴ من علِمَ بما علِمَ ۰ ۸۴/ ۱۷

ط: واجب نباشد ۰ ۸۵/ ۲ خ، ط: مرایں ۰ ۸۵ ب/ ۱۴ ط: درگوش جان ۰

۸۶/ ۳-۴ ط: وثیقۂ محکم ۰ ۸۶ ب/ ۳ خ، ط: فانی باز ندار ند از دوزخ بترسند ۰

۸۶ ب/ ۸ ط: حدیث طاوت بہشت ۰ ۸۷/ ۸ ط: مزہ ندارد ۰ ۸۷/ ۱۲ ط: وچگونہ

ہرگز بندگی برابر دوستی نباشد کہ مقام بندگی مقام ذلت است و مقام دوستی مقام عزت

وبندہ جز ذلیل نباشد دوست جز عزیز نباشد، وہرگز ذلیل برابر عزیز نباشد، بزرگے

گفتہ است اگر خداوند ابراہیم را گفت اتخذ اللہ ابراھیم خلیلا، وموسیٰ را گفت

وکلم اللہ موسیٰ تکلیما، ما را گفت یحبہم ویحبونہ ودر یحبہم محب قدیم

ومحبوب محدث ودر یحبونہ محبت (محب) محدث ومحبوب قدیم واخبار ○ ۸۷ب/۱۰

ط: طالب در حال ○ ۸۸/۱ ط: میدان سرانداز یست ولیکن صد مردہ دلا آنست ○ ۸۸/۵

خ، ط: نبود لیکن چوں ○ ۸۸/۵ ط: لطف بر جنب وزیر ○ ۸۸/۱۲ ط: سر تزنی بوے

ازیں راہ نیابی چوں ○ ۸۸ب/۹ ط: شکر وضو ○ ۸۹/۴ خ، ط: وعمر ○ ۸۹/۱۰ خ، ط:

واکر مثال ○ ۸۹ب/۹ خ، ط: تا نماز دیگر واکر ○ ۹۰/۴ خ، ط: کہ میان مغرب ○ ۹۰/۱۴

خ، ط: واکر در آخر شب ○ ۹۰/۱۶ ط: موجود ست بہتر بود ○ ۹۱/۱۶ خ، ط: وقولش ○

۹۱ب/۱ خ، ط: در دل ○ ۹۱ب/۱۱ ط: جاری پس ○ ۹۱ب/۴ اسکے بعد ط: رہبر تو

اگر چہ یار بود ٭ رسد آں جا کہ باد یار بود، وصل را چوں بدید شد حالا ٭ سر دشد گفتگوے

دلالہ ○ ۹۱ب/۱۱ خ: درکشید وگفت، مثنویات، دم درکشید وگفت، رہبرت اول ار

چہ یاد بود ٭ رسد آنجا کہ یاد باد بود، چوں در آمد وصال را حالہ ٭ سر دشد گفتگوے دلالہ

خنک اشاں را کہ یاری بس (آخری دو شعر مخطوط کے حاشیہ پر مرقوم ہیں لیکن تیسرا

مصرع ناموزوں ہے اور وہ یہ ہے ع۔ چوں وصال را بدید آمد حالہ ○ ۹۲/۱ خ، ط:

در جہاں در درگاہ ○ ۹۲ب/۵ خ، ط: بس جندیں خلق ○ ۹۳ب/۶ خ: آں حدیث

راہ طریقت، ط: ایں حدیث راہ باطن است ○ ۹۳ب/۱ ط: از بیرون اندرون

پیوند د • ۹۳ب/۱۶ خ، ط؛ خفتن و شب جمعہ نہ ندہ دارد، بدیں طریق بعد از نماز

خفتن بتجدید • ۲/۹۴ خ، ط؛ حجاب مکرم • ۱۴/۹۴ خ، ط؛ بغیر از قربان • ۷/۹۵ خ، ط؛

غفلت کبر کی راگیری • ۹/۹۵ خ، ط؛ ہر چند نام توحید • ۹۵ب/۸ ط؛ کو بادیہ پیمائے

• ۹۵ب/۱۶ ط؛ رفت در بہشت • ۹۵ب/۱۷ خ، ط؛ بنشینی • ۲/۹۶ ط؛ رسیدہ

اسب و آب در آبخانہ • ۱۵/۹۶ خ؛ نہ نجات۔ بعدہٗ بیت، تا راہ... درویشی •

۹۶ب/۱۶ ط؛ ایاک نعبد و ایاک نستعین • ۹۷ب/۶ ط؛ و اکر بدنویسد •

۹۷ب/۱۵ خ، ط؛ عادت و بیچ پدر • ۹/۹۸ ط؛ ازیں جا گفتہ۔ بیت۔ اے پسر کار عشق

بازی نیست ٭ رفتن راہ دین مجازی نیست۔ یہ شعر مخطوط کے حاشیہ پر مرقوم ہے،

دوسرا مصرع اس طرح ہے: "زانکہ ایں رہ رہ مجازی نیست • ۱۲/۹۸ ط؛ دیبا دایم...

• ۹۸ب/۶ ط؛ از نیست • ۹۸ب/۱۷ ط؛ ندارد لیکن می ترسیم • ۹۹/۱-۲ خ، ط؛

داشتند و چناں مکتوب سی و دوم • ۶/۹۹ خ، ط؛ تزکیہ دل بیش یابد و

در حضور دل اثر بیشتر دارد • ۷/۹۹ خ، ط؛ خواہ ذکر خواہ فکر • ۹/۹۹ ط؛ کہ آں

نہ کالہ • ۱۴/۹۹ ط؛ از شرف • ۹۹ب/۵ ط؛ ہست کہ آنجا • ۹۹ب/۵ ط؛ تا ہمہ

بیاسائند • ۹۹ب/۱۷ ط؛ بست و چہار ہزار واند • ۱/۱۰۰ ط؛ ہزار زہاد و عباد

در • ۳/۱۰۰ خ؛ یک رکعتے کہ ہست از دل و جان، ط؛ ہفدہ رکعت نماز از دل و

جان کن؛ رکعتی یک کہ ہست از دل و جان • ۵/۱۰۰ خ، ط؛ بنور نماز • ۱۰۰ب/۲

خ، ط؛ و بر مکنونات • ۶/۱۰۱ خ، ط؛ مع من • ۸/۱۰۱ خ، ط؛ نماز فانی الصفۃ را •

۱۰/۱۰۰ خ، بنود فانی شدہ زیرک ۰ ۱۵/۱۰۱ خ، ط، کہ بشر است ۰ ۱۰۱ اب/۱۰ ط، نتواند کرد وآں کماں ہمت است ۰ ۱۰۱ اب/۱۱ خ، بیت ندارد ۰ ۱۰۲ اب/۴ خ ط، کشف ۰ ۱۰۲ اب/۱۱ خ، ط، سکو ۰ ۲/۱۰۳ خ، رسید ہر کہ در خود برسید از محل ط، رسید ہر کہ رسید در خود برسید از محل ۰ ۱۰/۱۰۳ ط، زیاں دارد ۰ ۱۶/۱۰۳ ط، موصوف خاند ۰ ۱۷/۱۰۳ ط، در دولت ۰ ۱۰۳ اب/۲ خ، جز تو ۰ ۱۰۳ اب/۱۰ ط، باسرار ۰ ۱۰۳ اب/۱۱ ط، من حکم المرید ۰ ۱۰۳ اب/۱۲ ط، ضوذرۂ ۰ ۶/۱۰۴ ط، مرید باید کہ ۰ ۹/۱۰۴ ط، مختصر است کے بعد کویند... آدم بیا فرید (حاشیہ پر یہ عبارت ہے مگر شعر اس نسخہ میں نہیں ہے) ۰ ۱۴/۱۰۴ خ، ط، نصیب خود ۰ ۱۵/۱۰۴ خ، سابق لم یزلی ما زنید ۰ ۱۷/۱۰۴ خ، واین ہم ۰ ۱۰۴ اب/۶ خ، ط، کسی راکہ مکتوب سی و چہارم ۱۰۴ اب/۱۱ ط، عبادت بر دو نوع است۔ عبادت بدنی ۰ ۱۰۴ اب/۱۴ خ، از ما سوی اللہ ۰ ۱۰۴ اب/۱۶ خ ط، بریزند آں را ۰ ۱۰۵ اب/۲ خ ط، بسندیدہ باشد ۰ ۷/۱۰۵ خ، ط، کردند انتم احبائی وانتم اصدقائی ۰ ۱۰۵ اب/۱۶ خ، ط، ہمہ نبوت ۰ ۳/۱۰۶ ط، اضعف ۰ ۴/۱۰۶ ط، الطف ۰ ۱۲/۱۰۶ خ ط، دادمدبران ۱۰۶ اب/۷-۹ خ، ط، مالتواوقلوبہم وجلۃ یا رسول اللہ، ط، نسخہ مطابق مخطوط ۰ ۱۰۷ اب/۳ ط، نور رحمت تو ۰ ۱۰۷ اب/۴ خ، ط، بے نشان نشانیست ۰ ۱۰۷ اب/۱۴ خ ط، در بر خواہد ۰ ۱۰۷ اب/۷ خ، ط، سر بر قدم مسیح نہی ۰ ۲/۱۰۸ خ، ط، دوبارہ ۰ ۴/۱۰۸ خ، ط، از مہر ما ط، اگر خود خواہد ۰ ۱۲/۱۰۸ خ، اگر نظر

۱۰۸۰/۱۶ ط، ایضاً تواں گفت ۰ ۱۰۹۰ب/۲ خ، ہر کہ ۰ ۱۰۹ب/۳ خ، ط، مخلداً

ذرہ ۰ ۱۱۱/۳ خ، ط، رحمۃ اللہ علیہ ۰ ۱۱۱/۴ ط، کریمی ورحیمی ۰ ۱۱۱/۸ ط، مخالفت

برسول توہم سنگ بنیداختم ۰ ۱۱۱/۹ ط، کہ نہ می فروشی ۰ ۱۱۱/۱۰ خ، لبسے است ۰ ۱۱۱/۱۰

خ، ط، می جوشی ۰ ۱۱۱/۱۶ ط، قوت باشان دہ ۰ ۱۱۱/۱۷ خ، ط، اگر آں را ۰ ۱۱۱ب/۱۱

ط، ایمان دہ در آں دم ۰ ۱۱۱ب/۱۷ خ، ط، وبخشیدن ۰ ۱۱۲/۴ خ، ط، ابن عینیہ

ثوری ۰ ۱۱۲/۱۳ خ، ط، مرد دیتر ۰ ۱۱۲/۱۶ ط، است تقدیر سبب ۰ ۱۱۲ب/۲ ط،

سہ بارکنی وبعضے گفتہ اند تا پنج بار وبعضے گفتہ تا ہفت بار ۰ ۱۱۲ب/۱۰ خ، ط، شر

را ودفع بلاثبت است، ط، شر را ثبت ۰ ۱۱۲/۱۴ ط، یک بار بخواند ۰ ۱۱۳/۱۵ خ، گناہ

من گناہ خو ۰ ۱۱۳ب/۶ خ، ط، زحضرت ۰ ۱۱۳ب/۶ ط، نیم زحضرت تو، خ، نام

زحضرت تو ۰ ۱۱۳ب/۱۲ خ، ودشمن وراہزن ۰ ۱۱۴ب/۴ ط، ابد انجم ۰ ۱۱۵ب/۷

خ، ط، یک زنت ۰ ۱۱۵/۹ خ، قبلہ خود، ط، قبلۂ روشن خود ۰ ۱۱۵/۱۳ خ، کرمت

کہ آبخنان ۰ ۱۱۵/۳ خ، ط، حاصلے ۰ ۱۱۵/۶ خ نیست مرید را ۰ ۱۱۵/۱۱ خ، نیک

بختاں را محروم کرداند از علم بدبختاں را، ط، کنند بعلم نیک بختاں را ومحروم گذارند از

علم بدبختاں را ۰ ۱۱۵/۱۷ خ، ط، می گدازد ۰ ۱۱۶/۱ خ، ط، نازد، ط، وگرمی سازد

۱۱۶/۵ ط، ما اعظم ۰ ۱۱۶/۶-۷ خ، ط، ہمہ ہجوہا در خود ۰ ۱۱۶ب/۵ ط، ما

الحریۃ قال العبودیۃ ۰ ۱۱۶ب/۶ خ، ط، آزادیست ۰ ۱۱۶ب/۹ خ، ط،

والاکرام ۰ ۱۱۶ب/۱۶ خ، باسیصد، ط، باشش صد ۰ ۱۱۶ب/۱۲ خ، ط، ملکا

۱۱۷/۱۳ ط: دگّادگّا ۰ ۱۱۷ب/۱ ط: یفسدُ ۰ ۱۱۷ب/۱۸ خ، ط: محبت ما
۱۱۷ب/۷ خ، ط: رادیده ۰ ۱۱۹/۱۱ خ، ط: و دل کباب کشته ۰ ۱۱۹ب/۲ ط: ورنه
کشی ۰ ۱۱۹ب/۶ ط: در باقی نه کردن ۰ ۱۲۰ب/۱۳ خ، ط: که تو در مملکت ۰ ۱۲۰ب
۱۴س- تا ۱۲س خ: اے برادر ... گفت - ندارد ۰ ۱۲۱/۴ خ، ط: الٰهی بجبتم بپسند
واگر بجبتم نه پسندی ۰ ۱۲۱/۱۱ خ، ط: لباس او شد ۰ ۱۲۱/۱۳ ط: بکرمه جو آں نظر
وآں علم دستگیر آید در دیں پید آید ۰ ۱۲۱/۱۵ ط: مخور تا با آخر ۰ ۱۲۱ب/۶ ط: شما
ابلا و محنت ۰ ۱۲۱ب/۸ ط: عافیت ناخواسته دهند ۰ ۱۲۱ب/۱۰ ای [برادر] ۰
۱۲۱ب/۱۰ خ، ط: نعمت دنیا ۰ ۱۲۱ب/۱۱ خ، ط: واین محنت ۰ ۱۲۱ب/۱۳ خ، ط: کر
نهادند کسی از وی پرسید که ۰ ۱۲۲ب/۹ ط: ورنه تو راجائی ست ۰ ۱۲۲/۱۲ ط: در
مقام ۰ ۱۲۳ب/۲ خ: عیب برخاست ابیت - ذره درد خدا در دل ترا به بهتر
از هر دو جهاں حاصل ترا ۰ ۱۲۳/۱۷ ط: قوتی ۰ ۱۲۴/۱۶ [غالب آمده بود] ۰ ۱۲۴/۱۶
ط: غالب این بود اے برادر ۰ ۱۲۴ب/۱۰ ط: چوں روزگار ۰ ۱۲۵/۵ خ: بروے
آشکارا شود ۰ ۱۲۵/۱۶ خ: هر نظرے - دو خفتند - ندارد ۰ ۱۲۵ب/۲ ط: بولهب
کرد ۰ ۱۲۵ب/۷ خ: باز بلند پرد، باز بلندتر پرد ۰ ۱۲۵ب/۷ خ، ط: صید که
کنند ۰ ۱۲۶/۱ خ، ط: باید کرد که ۰ ۱۲۶/۲ خ: نیابد هر که ۶ ط: نباید هر که ۰ ۱۲۶/۲ خ:
غلام آسائش ۰ ۱۲۶/۳ خ: آسائش غلام ۰ ۱۲۶ب/۴ خ: مشغول بکنند ۰ ۱۲۶ب/۱۶
خ، ط: بعد زاں ۰ ۱۲۷/۲ خ: مکدر باز نک شاید ۰ ۱۲۷/۱۱ خ، ط: و او جملے ۰

۱۲۷/۱۷خ،ط، ویرانہ را • ۱۲۸/۹ط، شرم خلق از شرم خدائے تعالیٰ • ۱۲۸/۱۲ط،

و مارا از من • ۱۲۸/۱۶خ،ط، بس ایں ترک • ۱۲۸اب/۹خ،ط، مبینہ داند •

۱۲۸اب/۱۱خ،ط، معصیت کردن • ۱۳۱اب/۱خ، وقت ہیم غرق شدن ہمہ عمر یک بار

شکر • ۱۳۲اب/۷، خ،ط، سراینست کہ گفت • ۱۳۲اب/۱۵خ،ط، باز کانان •

۱۳۳/۱۲ط، درہ • ۱۳۳اب/۴-۵ خ، اختلاف ایشان • ۱۳۳اب/۷، خ،ط،

حاکم عدل • ۱۳۴/۵-۶ط، می دانی ۔ دو چیز است • ۱۳۴/۱۱ط، این بندہ، ندارد

• ۱۳۴اب/۱۶ تازان/نازان • ۱۳۵/۳ رباعی کا تیسرا مصرعہ • ۱۳۵/۹ط، رازیان

ندارد • ۱۳۵اب/۱خ،ط، ریا وخفایاد • ۱۳۶/۴ط، صماسنک • ۱۳۶/۸خ،ط،

دید شرک است • ۱۳۶/۱۳خ،ط، از غیر کردنہ بینی • ۱۳۶/۱۷ط، برابر داشت •

۱۳۷/۱۰خ،ط، متحقق باشد • ۱۳۷/۱۲ط، عبد الدنیا • ۱۳۷/۱۲خ،ط، عبد بطنیہ •

۱۳۷اب/۳خ، ط، گفت ہلاک • ۱۳۷اب/۵خ،ط، سر بر داشت • ۱۳۷اب/۵ط،

بماند در سر پنداشت، خ، بماند و در سر پنداشت • ۱۳۷اب/ خ،ط، بماند در سر

• ۱۳۷اب/۷خ ط، بریں • ۱۳۸/۱خ،ط، معنی • ۱۳۸اب/۹خ،ط، زمن بدیدی

• ۱۳۹/۲-۳خ، اسیر بیند • ۱۳۹/۷، خ،ط، عز و جل اول • ۱۴۰/۲خ، ہر ذرہ بنمود

یار، ط، بنمود باز • ۱۴۰/۳خ،ط، یک است، اصل عدد • ۱۴۰/۹خ، عرفة

ط، عرفت • ۱۴۰اب/۱۵ط، جملہ عالم تا ابد • ۱۴۱/۷خ، راست بخود •

۱۴۱/۱۷ط، عن درک الادراک • ۱۴۱اب/۱ لا یعرفہ غیر اللہ • ۱۴۱اب/۱۶

خ: ہر ذرّہ زخاک، ہر ذرّہ زخاک • ۱۴۱اب/۱۶خ،ط: جا بیست جہاں نما • ۱۴۲/۸

خ،ط: عارف خوانند • ۱۴۲/۱۰خ،ط: بمعنی آں خبر و حقیقت آں عالم بود او را عارف

۱۴۲/۱۴ط: استحقاقے کنند • ۱۴۲اب/۲خ،ط: بصرف • ۱۴۲اب/۹ط: (بیت مزید)

چہ حسن است ایں کہ گر مردم رخت را صد نظر بینم: ہنوز م آرزو باشد کہ یک بارے

دگر بینم • ۱۴۳/۳خ،ط: شدۂ تو ونمی دانی • ۱۴۳اب/۱خ: منم خود • ۱۴۳اب/۳

خ،ط: دہم معشوق، خ،ط: ہم آئینہ ہم جمال وہم بینائی، ط: ہم آئینہ ہم جمال ہم بینائی

۱۴۳اب/۴خ: خم خانہ تہی شدہ، ط: خُم تہی شدہ • ۱۴۳اب/۸خ،ط: عجب بیت

۱۴۴/۷اخ،ط: ولایت فرماید • ۱۴۴اب/۴خ،ط: جان اندردہ • ۱۴۴اب/۹

خ،ط: دلم بر بودی • ۱۴۴اب/۱۰خ: درباذی [؟]، ط: دریای کنند • ۱۴۴اب/۱۶

خ،ط: ایں کار • ۱۴۴اب/۱۷خ،ط: این کار • ۱۴۵/۱ط: باید بود • ۱۴۵/۲

خ،ط: مور ضعیف • ۱۴۵/۱۵خ: توام زتو، ط: تواز توام • ۱۴۵/۱۵خ،ط:

در آتشی • ۱۴۵/۱۶ط: وغوغا است • ۱۴۵/۱۷ط: زہی کار زہی یار •

۱۴۵/۱۶ط: پر زنند • ۱۴۵اب/۱۰خ،ط: دہن آلودہ • ۱۴۵اب/۱۷ط: شود

وزہی شر • ۱۴۶/۱۲ط: سوز او طلب • ۱۴۶/۱۷ط: نشان مرا کے بعد رباعی بطور

نسخہ حاشیہ بڑھی ہے، زنار پرست زلف عنبر بویت: محراب نشیں گوشۂ ابرویت ما

یا رب تو چہ قبلہ گہ دار دشب و روز: روی دلِ کافر و مسلمان سویت • ۱۴۶اب/۶

خ،ط: جوں افروختہ است ۔ ندارد • ۱۴۶اب/۱۱خ،ط: انحا جاعل الخ ۔ ندارد

۱۴۶ب/۱۲ خ، ط: خلیل را اتخذ الله الخ گفت ۰ ۱۴۷ب/۸ خ، ط: بعض

مراد است ۰ ۱۴۷ب/۹ ط: تحت قبائی ۰ ۱۴۸/۹ خ، ط: نفس او ۰ ۱۴۸/۱۱ خ ط:

بصرہ ۰ ۱۴۸/۱۴ خ، ط: ثمرہ دلیل ۰ ۱۴۸ب/۳ ط: زاہد اسلم ۰ ۱۴۸ب/۱۰ ط: زبون

ضعیف ۰ ۱۴۹/۳ ط: نہ گزارد تا ۰ ۱۴۹/۱۲ ف نوای ۰ ۱۴۹/۱۴ خ، ط: جملہ کرد

۱۴۹ب/۱۳ خ، ط: دگرم ہیچ نباید ۰ ۱۵۰/۲ خ، ط: عظیم یابد ۰ ۱۵۰/۳ ط: عظیم

یابد و مثال آں ۰ ۱۵۰/۶ ط: وبمعیت ۰ ۱۵۰/۱۲ خ: خبر او ۰ ۱۵۰ب/۲-۳

خ، ط: علاج علت او ۰ ۱۵۰ب/۳ خ، ط: شنیدیم ۰ ۱۵۰ب/۷ ط: قائلہ ۰

۱۵۰ب/۱۴ خ ط: خواجہ سہیل ۰ ۱۵۰ب/۱۵ خ، ط: وبراکفی ۰ ۱۵۱ب/۵ خ ط

ووے دوستان ۰ ۱۵۱ب/۶ خ: لغت آرزو را گویند ۰ ۱۵۱ب/۹ خ: بہ آں می

آید ۶ ط: بر آں می بارد ۰ ۱۵۱ب/۱۱ خ، ط: برسد برید ۶ خ: کل بار آرد ۰ ۱۵۱ب/۱۴

خ، ط: اثبات کنیم ۱۵۲/۱ خ، ط: توقف کنیم ۰ ۱۵۲/۶ خ، ط: تغیر کنند ۰ ۱۵۲ب/۱۳

خ ط: مر بندہ لا ۰ ۱۵۳/۱ خ، ط: نظر می بود ۰ ۱۵۳/۵ ط: فراتر نبودہ باشد ۰

۱۵۳/۷ خ، ط: در زیادتی دارد و ازاں غایت و کمال خود ۰ ۱۵۴ب/۵ خ ط:

بوئیدن و دویدن ۰ ۱۵۴ب/۱۵ خ ط: اما طلب باشد ۰ ۱۵۵/۲ خ: سیوم و

جل ۶ ط: سیوم وجد ۰ ۱۵۵/۳ خ: ووجل از دیدن ۰ ۱۵۵/۴ خ، ط: از

فوت وصلت ۰ ۱۵۵/۶ خ: ووجل مقام ۰ ۱۵۵ب/۷ خ، ط: عاشقان تو پیدا

۱۵۵ب/۱۱ خ، ط: قالت ۰ ۱۵۵ب/۱۶ خ، ط: اعتقاد منت ۰ ۱۵۶/۸

خ، ط، زہرۂ آنک • ۱۵۶/۱۰خ بیت۔ ندارد • ۱۵۶ب/۵خ، ط، رخت بے

نوائی • ۱۵۷/۱۱خ ، یا مالک تو مقمع ، ط، یا مالک تو چقمار • ۱۵۷ب/۵ط، کوس

طلب • ۱۵۷ب/۸خ، ط، طالبان ما بر خزید کہ ایشاں • ۱۵۷ب/۹خ؛ ہیچ

جز نماید، ط، ہیچ جز نماند • ۱۵۷ب/۱۷خ، ط، کفتہ اندلن یصل • ۱۵۸/۱۷ط،

و ندائے لاابالی • ۱۵۹/۱۶خ، ط، تو خود بیں حق بیں چون • ۱۵۹/۱۷خ، ط،

افتادہ است جز خود را ۶خ، لاجرم بنی ترسیم، ط، لاجرم می ر • ۱۵۹ب/۱خ، ط،

وبت نفس • ۱۵۹ب/۱۶خ ط، در خاک مذلت افتد • ۱۵۹ب/۱۷خ، ط، ہمہ موجودات

۱۶۰/۹خ، ط، کہ نفس فرعون • ۱۶۰ب/۱۱ط، راست نیاید • ۱۶۰ب/۱۶خ، نسبت

نہ کنی • ۱۶۱/۱۵خ ط، واز خود صلاح ، خ، ط، کار بمراد • ۱۶۱ب/۱خ، ط، قدرت

دفرمان • ۱۶۱ب/۱۶خ، ط، یا پیش زند ۶خ، بیر فرستادہ • ۱۶۳/۱۲ط، بتکلف

مرغے • ۱۶۳ب/۷خ، ط، بر درگاہ عوانان وظالمان برد • ۱۶۵ب/۴خ، ط،

نبیاً • ۱۶۵ب/۷خ، ط، هذه ، اے کاشکے • ۱۶۶/۱ط، یہتم • ۱۶۶/۲خ،

او ہر چہ • ۱۶۶/۸خ، قیمة کل امر جیبہ ، ط، قیمة کل شئ جیبہ

۱۶۶/۱۲ط، زمرداں را • ۱۶۶/۱۳خ، ط، ولانا • ۱۶۶ب/۳ط، بر سر جان

۱۶۶ب/۴خ، تیغ قہر کہ • ۱۶۶ب/۵خ ط، کافر کہ کافر زخمی کہ • ۱۶۶ب/۵خ،

و بجز قصد • ۱۶۷/۱خ، غزل ۶ط، رباعی • ۱۶۷/۶ط، از آدمی • ۱۶۷/۸ط،

مکر در گروہ آدمیاں • ۱۶۷/۹خ، ط، کس را دولت • ۱۶۷/۱۶خ، ط، مرغ

حکمت دان زمانی ۶ خ چو، خ، ط: بہ زین ۰ ۱۶۷ ب / ۱ خ، ط: نہ بینی ۰ ۱۶۷ ب ۲/
خ، ط: کہ روز کار ۰ ۱۶۷ ب / ۸ خ: معشوقہ مرا ۰ ۱۶۷ ب / ۱۰ خ: ہول دارد ۶
ط: بدل دارد ۰ ۱۶۸ / ۱۰ خ، ط: در گردن عزازیل ۶ خ: کہ گنجیم ۰ ۱۶۸ ب / ۲ خ، ط:
کہ آں بیچارہ ۰ ۱۶۸ ب / ۴ خ، ط: اے بے چارہ ۰ ۱۶۸ ب / ۷ ط: دستگیر آید سخن
ای عزیزاں ۰ ۱۶۸ ب / ۱۱ ط: ہر بار کہ غلام ۰ ۱۶۸ ب / ۱۴ ط: دعوی دین از ۰
۰ ۱۶۸ ب / ۱۵ ط: عہد بازدہ ۰ ۱۶۹ / ۱ ط: از باش ہمت ۰ ۱۶۹ ب / ۱ خ: فارغ
... تضاد ہمہ، ندارد ۰ ۱۶۹ ب / ۳ خ، ط: بردہ رخت ۰ ۱۶۹ ب / ۴ خ: ذرہم تیر
۰ ۱۶۹ ب / ۵ ط: بادہ ہا خوردہ بر رخ ساقی ۰ ۱۶۹ ب / ۶ خ، ط: شنیدہ کہ دلیل
۰ ۱۶۹ ب / ۱۲ خ: علم آموزی، ط: علم امروز / ن اموزی ۰ ۱۷۰ / ۱۰ ط: رسید سجدۂ
شکرہ ۰ ۱۷۰ ب / ۷ خ، ط: خوف ہجر / فراق است ۰ ۱۷۱ / ۱ خ، ط: جو راست
درحضور، خ: بیت رباعی، ط: رباعی قبل بیت: رباعی۔ اے دل مشو از ہجر مشوش
احوال بہ درآرزوے وصال بسیار مثال، در وصل بود بیم ز ہجراں لیکن بہ در ہجر
بود ہمیشہ امید وصال ۰ ۱۷۱ / ۵ خ: مذہب عشاق ۰ ۱۷۱ ب / ۴-۵ ط: ہوا
نفس ۰ ۱۷۱ ب / ۱۲ خ، ط: بصیرت داصحاب ۰ ۱۷۱ ب / ۱۳ خ: ایمن نمودہ اند۔ ندارد
۰ ۱۷۲ / ۷ خ: دارہ قہر بر ایشاں رانند۔ ندارد ۰ ۱۷۲ / ۱۶ خ: ہزار ہزار ... بر دانند
و ہزار ۰ ۱۷۲ / ۷ خ، ط: لاأبالی ۰ ۱۷۲ ب / ۱ ط: احباب را در آتش غیرت کباب
۰ ۱۷۲ ب / ۷ ط: بلا باشد ۰ ۱۷۲ ب / ۹ خ: داغ بر نہد ط: داغ نہند ۰ ۱۷۳ / ۱۰

خ،ط، میان شاں از جیست ۳۰ ۷، اب/ ا خ، التفات بغیرے نکاہدارد ۳۰ ۷، اب/ ۱۴

ط، ومقرر داند کہ صحبت ۴۰ ۷، ۱/ ۱ ط، معاملتی وریاضتی ۴۰ ۷، ۱/ ۲-۱ خ، بے علم نبود

داگرکسی ۴۰ ۷، ۱/ ۷ ط، واین نیز ۶ خ، واین دوکونہ ۴۰ ۷، ۱/ ۱۴ ط، دیدن

این بود۔ قطعہ۔ برلوح دلت نقش اگر ہیچ حروف است ٭ یک رمز زاسرار معانی نہ

بدانی، چوں محو شد از لوح دلت حرف تمامت ٭ می دان کہ شدی محرم اسرار معانی

۴۰ ۷، اب/ ۳ ط، افتد۔ چنانچہ گفت۔ شعر۔ نیست از بہر آسمان ازل ٭ نردبان پایہ

بہ ز علم وعمل ۴۰ ۷، اب/ ۱۳ ط، نیفتد۔ این است کہ گفت۔ مثنوی۔ علم را چوں تو

خوانی از بازی ٭ آلت وساز جاہ ازاں سازی، علم سوے در الہ برد ٭ نہ سوئے

نفس ومال وجاہ برد۔ بے ۴۰ ۷، اب/ ۱۵ ط، رساند۔ شعر۔ مور مسکین ہوسے

داشت کہ در کعبہ رسد ٭ دست بر پائے کبوتر زد وناگاہ رسید ۵۰ ۷، ۱/ ۲ خ،

صفت کبوتری کرد ۵۰ ۷، ۱/ ۷ ط، صحبت را این جا ۵۰ ۷، ۱/ ۱۵ خ، تاہم دعویٰ

بینی وبراہ آدم جہ کفت فرو نگر تاہم بنازیابی ابلیس چہ کفت ۵۰ ۷، ۱/ ۳ خ،

انلاسش۔ آنک، ندارد ۵۰ ۷، اب/ ۸ سخت بے ہمت ۵۰ ۷، ۱/ ۹ خ، گراکندہ

گرامی کندہ ۵۰ ۷، اب/ ۱۰ ط، نہی۔ بیت۔ پدرم روضۂ رضواں بدو گندم بفروخت ٭

من کہ باشم کہ جہاں را بجوے نفروشم ۶۰ ۷، ۱/ ۱۳ خ، بے جری وتنہائی، ط، این

صفت مردہ است نہ زندہ پس این بکشتن نفس حاصل شود این جملہ ۶۰ ۷، ۱/ ۱۷

خ، بی اسبابی وبے خبری ۷۰ ۷، ۱/ ۱۱ خ، ط، حاشا وکلّا ۷۰ ۷، ۱/ ۱۲ خ، دان تو

غنلها ۰ ۷۷اب/۱۰خ : برآید برو رسیدن ۰ ۷۷اب/۱۱خ، ط : درمیان آید ۰
۷۷اب/۱۳ط : چوں او بربست او راه خود رفت راه کبوتر کار مریداست در بست
راه خود رفت ۰ ۱۷۸/۳ط : طریقت موافق پیر ۰ ۱۷۸/۹ط : ودر حاجت بکشاید
۱۷۸ ۰ /۱۷خ، ط : از خاک ۰ ۱۷۹/۱۳ط : آنجا رسد از خود رسید، خ : آنجا
رسید از خود رسید، نسخۂ دیگر : آنجا رسد از خود بے نشان گشت ۰ ۱۷۹اب/۱۰خ،
غلامی دادند، ط : غنامی دادند ۰ ۱۷۹ب/۱۱خ : شعر دیگر ندارد (تاکہ ـ آزادند)
۱۸۰/۳خ، ط : بمعنی ۰ ۱۸۰/۹-۱۰خ، ط : چندیں دریاہا ۰ ۱۸۱اب/۳خ، ط : و
عدل بے علت دیگرے رامی کداز د ۰ ۱۸۱اب/۱۲ط : تا بہ آب مغفرت بشوید ۰ ۱۸۱اب/۱۳
خ : از علت پیدا، ط : از دل پیدا ۰ ۱۸۲اب/۳خ، ط : خود باختیار ۰ ۱۸۲اب/۴
خ، ط : چہ محسوب بود ۰ ۱۸۲اب/۶ط : در درگاہ خدائے عز و جل ۰ ۱۸۲اب/۱۲خ، ط :
کہ از اوصاف ۰ ۱۸۲اب/۱۳ط : دولت گاہ اسلامت ۰ ۱۸۲اب/۱۶خ، ط : باطن
ـ ندارد ۰ ۱۸۳/۱۲ط : کہ پیش خلق ۰ ۱۸۳/۱۶خ، ط : بقیامت کہ راہ ۰ ۱۸۳اب/۷
خ : خلیل تر ۰ ۱۸۴/۴خ، ط : توانید کرد ۰ ۱۸۴/۱۲ط : گوہر عشق ۰ ۱۸۴اب/۱۵
ط : توانی رسید ۰ ۱۸۵/۱۷خ : وایشاں نوحہ می کنم ـ ندارد ۰ ۱۸۵اب/۱خ : اے
یابی خبری ـ ندارد ۶ اے برادر یا بے خبری ۰ ۱۸۵اب/۸ط : از اجانب دنیا ۰
۱۸۵اب/۱۵خ، ط : اسرار ملکی ۰ ۱۸۵اب/۱۶خ، ط : آں معنی عاجز، ط : ایں معنی
طلوع ۰ ۱۸۶/۶ط : از وے یافت رسیدہ ۰ ۱۸۶/۱۷ط : و مزاج بد نکند ۰

۱۸۷/۱۳ ۱۵اخ: چندانکہ تواند تانسبت او بشیطاں متصل نہ گردد آنگاہ مانند.

۱۸۷/۵ ۱۵ط: تانسبت او ۱۸۷/۱۶اخ، ط: خبیث القول ۱۸۷اب/ ۵

خ، ط: گوئید ۱۸۷اب/۶ط، خ: کہ دہ سال ۱۸۸اب/۶ط: سبک وزود

۱۸۸/۹-۱۰ط: و بودی کہ بالشتی کہ، خ: بودی۔ قلم زدہ ہے ۱۸۸اب/۱۳ط:

اینجا بیا و آنجا برو و ہم چنیں برو ۱۸۸اب/۱۴ط: معجزہ دیگر نبودی ۱۸۸اب/۱۷

ط: اخلاق حمیدہ و اوصاف پسندیدہ وی شاید پسندیدہ بودی۔ ۱۸۹/۳ط، خ:

ایمان آوردندے ۱۸۹/۳ط، خ: قبول کردندے ۱۸۹/۷اخ، ط: چنانکہ

عارفی بریں اشارت ۱۸۹اب/۱۱ط: فارغ اند و حظی و نصیبی، خ: فارغ اند و

خیری و نصیبی ۱۸۹اب/۱۴اخ: جہان بلندی، ط: پناہی ۱۹۰/۱۶اخ، ط: و مانند

ایں ۱۹۰اب/۹خ، ط: نخواہد بودن ۱۹۱/۸خ، ط: آنجا نرسیدی۔ ۱۹۱/۹

خ، ط: اگر مریدی ۱۹۲/ ط: الطریق سو کے بعد تدبیر کند بندہ و تقدیر نداند:

تدبیر بتقدیر خدا و ندچہ ماند، اس کے بعد بیت، بسیار خواستم...، خ: دونوں شعر

نہیں ہیں، خ: دونوں شعر ۱۹۱اب کے حاشیے پر بھی مرقوم ہیں ۱۹۳اب/۷، خ: آنست

کہ، خ، ط: آنست کہ ۱۹۴/۱ط: روے بت ندیدہ، خ: روے دیت ندیدہ

۱۹۴اب/۹خ: بے چارہ خاک بر سر می کند و می گوید ۱۹۴اب/۱۰ط: زہرہ نی کہ

۱۹۴اب/۱۰ط: مزید ایک شعر: زانکہ رویش مثال آئینہ است * آہ آئینہ را بتاہ

کند ۱۹۵/۸ط: از نجاست کہ گفتہ اند بیت: ہر کرا یک خرقہ و نانے بود * در دو

کو نشِ ملکِ سلطانے بود؛ خواجہ سرِی مستقلی ۰ ۱۹۵/۱۴ خ ؛ نکتہ موید ۰ ۱۹۷/۱۳ط؛ برکند ۰ ۱۹۷ب/ ٦ ن ؛ غمزۂ تو می فریبد ۰ ۱۹۸/ ۲ خ ،ط ؛ در دفتر خلقت ۰ ۱۹۸/ ۲ خ ،ط، ایں چنیں خلقت را ۰ ۱۹۸/ ۱۷ خ ؛ صد و بست چہار اند ہزار (؛ صد ہزار بست و چہار) ۰ ۱۹۸ب/ ۱٦خ ،ط؛ بس دیر ۰ ۱۹۹ب/ ۱۷مخ ؛ کے حاشیہ پر یہ شعر ہے ؛ جہ شناسد کمال دہقان را ٭ دانہ در چاہ و تخم در گندم ،ط؛ میں یہ شعر داخل متن ہے اور توبہ کنند کے بعد ہے' خ میں یہ شعر نہیں ہے'مخ ؛ برحاشیہ ۰ ۲۰۰/ ۸ خ ،ط ؛ لایعرفہ غیرہ ۰ ۲۰۰ب/ ۳ ط ؛ رباعی کے بعد ایک بیت ہے ؛ اگر از تو برکنم دل بکجا برم نگارا ٭ ز در تو باز گردم کہ کند قبول مارا ۰ ۲۰۱ب/ ۳ط ؛ وولے بریں نماز و روزہ ،خ ؛ بدیں نماز و روزہ وکار لایجوز باللہ العظیم ۰ ۲۰۱ب/ ۴ ط،خ ؛ اگر بیش نگی نہی ۰ ۲۰۱ب/ ۸ط ؛ دروازۂ سعادت ابدی و در دولت دو جہانی است ۰ ۲۰۲/ ۲ط؛ سلطانیان ہمت اند ۰ ۲۰۲/ ۱۴ ط،خ ؛ أعددتُ ۰ ۲۰۲ب/ ۴ ط؛ در نتواں یافت ۰ ۲۰۲ب/ ۱۷ ط ؛ أنا أغنى ،خ ؛ انا احصی ۰ ۲۰۳/ ۳ ط؛ گو منگر کہ در عشق شرکت نہ پذیرد ،مخ ؛ گو در منگر کہ عشق شرکت نپذیرد ۰ ۲۰۳ب/ ۱۱ ط؛ ازاں روز کہ اورا ۰ ۲۰۳ب/ ۱۳ ط؛ تو قدم بروے ۰ ۲۰۴/ ۱۲ ط،خ؛ قطرہ زیں ۰ ۲۰۵/ ۵ ط،خ ؛ در فردوس خواہ در دوزخ ۰ ۲۰۵/ ۱۲ ط؛ در سرای اندوہ و محنت ۰ ۲۰۵ب/ ۲ ط،خ ؛ ہر کام ہر کسی نہ بخشد ۰ ۲۰۵ب/ ۸ خ ؛ ننہند الا کہ ۰ ۲۰٦/ ۱۰ ط،خ ؛ ہمت چنیں باید ۰ ۲۰٦ب/ ۱۰ ط ،خ ؛ اہل اللہ خاصۃً

• ۲۰۶ب/ ۱۱ ط، خ: اهل الجنة خاصةً • ۲۰۶ب/ ۱۵ خ: رسول ملک الموت مبارک
• ۲۰۷/ ۷ ط، خ: طاقتم برسیده • ۲۰۷ب/۱۲ ط: قدی ی زن • ۲۰۸/ ۶ ط، خ:
علت برسام • ۲۰۸/ ۱۴ ط: کہ زتن، خ: کہ برین • ۲۰۸ب/ ۵ ط، خ: اگر ہر چیزے
کہ جز حق است • ۲۰۸ب/ ۷ ط، خ: واگر ہر چیزے کہ جز حق است • ۲۰۹/ ۳ ط، خ:
ہیچ باد بار گیر وصل • ۲۰۹/ ۱۷ ط، خ: موسیٰ علیہ السلام را • ۲۱۰/ ۱۷ ط، خ: وے پوشیدے
• ۲۱۰ب/ ۸ ط: درین مقام نرسیده • ۲۱۱/ ۶ ط: از مدعیان ہیچ نیاید و ہیچ مدعیٰ
خ: از مدعیان ہیچ نیاید و مدعی • ۲۱۱ب/ ۹ ط، خ: و درین راچوں طلب کنی • ۲۱۲/ ۴
ط، خ: زنار گبرگی عادت ببرید و دنیا • ۲۱۲/ ۶ ط، خ: واز علت و عار • ۲۱۲/ ۱۱ ط:
دراں بطالبی بینی، خ: دراں میاں بطلب بینی • ۲۱۲ب/ ۶ ط: عشق ترا او ستاد بس،
خ: عشق ترا بس خود اوستاد • ۲۱۲/ ۱۳ ط، خ: ہمہ جہاں را تواند بود • ۲۱۶/ ۳ ط:
میان آرزو بر دن و میان رجا، و گمان نیکو کہ نشان تقدم محبت ست ور جا بر اہل
باشد، خ: میان آرزو بر دن و میان رجا و گمان نیکو، گمان نیکو ور جا بر اہل
باشد • ۲۱۷/ ۲ ط: و وی دعوی نہ کرده بود • ۲۱۷/ ۱۴ ط: لا یسعنی فیه •
۲۱۷ب/ ۱ ط، خ: خطر نہ ماند • ۲۱۷ب/ ۳ ط: روشن کنی • ۲۱۷ب/ ۵ ط: کز دی
بر آید • ۲۱۷ب/ ۶ ط، خ: ہمی/ ہمیں مشاہده • ۲۱۷ب/ ۱۱ ط: رسول ایم • ۲۱۷ب/ ۲
ط: بر آید با تو • ۲۱۹ب/ ۵ ط: شقی بعضے •
• ۲۲۰ب/ ۴ ط، خ: وکتب تکرار کنند • ۲۲۱/ ۱ ط، خ: اگر عاصیان را • ۲۲۱ب/ ۱ ط:

یوسف عشقت، خ مخ: ای تف عشقت ۰ ۲۲۲/ ۵ ط،خ: ذرہ باقی کردے ۲۲۰/۷
ط،خ: راچنداں ۰ ۲۲۲ب/ ۸ ط،خ: نفل جستن بہتر از ترک وے ۰ ۲۲۲ب/ ۱۱ ط:
جز منفعت نباید دیدن و نجات خویش اندر کردن نباید دانستن کہ ہر چیزی، خ: جز منفعت
نباید دانستن و نجات خویش اندر کردن نباید دانستن کہ ہر چیزے ۰ ۲۲۳ب/ ۱ ط،خ:
وحدے کر آں را ۰ ۲۲۳ب/ ۲ ط: چوں فقیر نفس را بعلم اندر ریاضت، خ: چوں فقیر
نفس خود را بعلم اندر ریاضت ۰ ۲۲۳/ ۷ ط: ما آں دو گروہ را، خ: ما آں دو گردہ
را ۰ ۲۲۴/ ۵ ط: امیر شام بودم، خ: امیر سامرہ بودم ۰ ۲۲۴/ ۶ ط،خ: تا ببازار نہ
روی ۰ ۲۲۴ب/ ۱۷ ط،خ: بداں مقدار کہ در ۰ ۲۲۵/ ۱۰ ط،خ: اہل و طبع خلقی
۰ ۲۲۵/ ۴ ط: اگرچہ بد است نیک است، خ: اگرچہ بد است نیکو بود ۰ ۲۲۵ب/ ۴
ط،خ: آں صحبت او دیرا ۰ ۲۲۵/ ۵ ط،خ: صحبت با بداں دارد ۰ ۲۲۵ب/ ۵
ط،خ: اگرچہ نیک است بد است ۰ ۲۲۶/ ۲ ط،خ: کنی ترا ازوی ۰ ۲۲۸/ ۹ ط:
واگر چنیں نکردی و چنیں چرا نکردی، خ: وچرا چنیں کردی تو و چنیں چرا نکردی تو
۰ ۲۲۸ب/ ۶ ط،خ: بوستان غیب ۰ ۲۲۸ب/ ۹ ط،خ: و دار عناد در بند ۰ ۲۲۹/ ۹
ط،خ: و نخوت خواجگی را ۰ ۲۲۹ب/ ۱۰ ط،خ: ہم چو مجاہد است ۰ ۲۲۹ب/ ۱۳-۱۴ ط:
ہر یکی را خدمت می کند تا ایشاں باوراد و اوقات ۰ ۲۳۰/ ۶ ط: اگرچہ ہم مزدوری
۰ ۲۳۲ب/ ۴ ط،خ: خلیل اللہ را گویند ۰ ۲۳۲ب خ: س ۱۵ سے متن میں تقریباً ایک
صفحہ کی عبارت چھوٹ گئی تھی جو خفی خط میں حاشیہ پر مرقوم ہے ۰ ۲۳۲ب حاشیہ

مخ میں "پیش ماحقا فصیح وناطق است" کے بعد درج ذیل عبارت ہے جو خ ط میں

نہیں ہے: اندر عالم ہیچ گلے و سنگے نیست کہ بوے وصال تو رنگے نیست "۰ ۲۳۲ب/۶

ط، خ: ایں چنیں کار (پیش ۔ ندارد) ۰ ۲۳۲ب/۱۶ط، وہولناک ۰ ۲۳۳/۱۱

ط،خ: ایں جا کاری بنود آنجا بنود ۰ ۲۳۳/۱۱ط، ("آنجا بنود" کے بعد) بغفلت

می گذاری روزگاری ؛ مگر در گور خواہی کرد گاری ۰ ۲۳۳/۱۲ط،خ: اگر در بہشت

۰ ۲۳۳/۱۳ط،خ: وہمہ نعمہا بسر او فرو ریزند ۰ ۲۳۳ب/۴ط،خ: پس کسے را

کہ آں دولت ۰ ۲۳۳ب/۱۴ط،خ: سزاوار معرفت او نیست ہیچ عقلے ۰ ۲۳۴ب/۴

ط،مخ: خواہد داد رائگاں خواہد داد ۰ ۲۳۵/۲ط: درین جز ایمان ۰ ۲۳۶/۱۵

ط: آں ذکر ذکر نیست ۰ ۲۳۶ب/۹-۱۰ط: تا زنار عادت ورسم گبرگی از گردنت

برد ۰ ۲۳۶ب/۱۴ط: آب زلال ۰ ۲۳۸/۹ط،خ: عید اضحیٰ ۰ ۲۳۹/۲ط: برائے

الاف وتفاخر ۰ ۲۳۹ب/۸ط: وخود اندر راہند ۰ ۲۴۰ب/۲ط،خ: شب معراج

۰ ۲۴۰ب/۱۳ط،خ: ابوالہیثم ۰ ۲۴۱/۳ط: اللہ یسا آلکما ۰ ۲۴۱/۳ط،خ: عما

اکلتما وشربتما ۰ ۲۴۲/۲ط: روز آدینہ ہر وقت، خ: روز آدینہ پیش از

سنت چہار رکعت ۰ ۲۴۲/۳مخ: بیک سلام بخواند، اس کے حاشیہ پر نیت

مرقوم ہے، ط میں نیت اس طرح داخلِ متن ہے: بیک سلام نیت چنیں کند نویت

ان اصلی ۔ اللہ اکبر بخواند ۰ ۲۴۲ب/۱خ،ط: وعلی ال محمد ۰ ۲۴۳/۶

ط: دنیا پیش است ۰ ۲۴۳ب/۱۷ط: ودر حرام باشد و در حرام ۰ ۲۴۴/۱۰ط،

دنیا نہ گیری ۲۴۴۰ ۱۲/۱۲ ط : نہد بنیاد ہمہ چیز ہاست ۲۴۴۰ ب/۱ ط، خ : نام زہد

۲۴۴۰ ب/ ۲ ط، خ : نام رغبت ۲۴۴۰ ب/ ۱۰ ط، خ : تا غلط نیفتد ۲۴۴۰ ۱۲/۱۲ ط:

ہمہ چیز ہا ۲۴۵۰ ب/ ۱۷ ط، خ : از راہ طاعت ۲۴۶۰ ب/ ۱۴ ط : گرگ یوسف

زی تست خورد و بزرگ :: ورنہ زی او یکے است یوسف و گرگ ؛ خ، گرگ و

یوسف زتست خورد و بزرگ :: دگرنہ زاد و یکے است یوسف و گرگ ۲۴۷۰ ب/۹

ط، خ : چہ خطر = خ (چہ حظ صحیح معلوم ہوتا ہے) ۲۴۷۰ ب/ ۱۶ ط، خ : ما را مثل روا

اور انہ ما را مثل روا 'ما را' خط کشیدہ ہے، لیکن اسے بھی رہنا چاہیے ۲۴۸۰ ۹/ ط خ :

علیٰ خطرٍ عظیم ۲۴۸۰ ب/ ۱۱ ط : در درون با خود سودا ای کند ۲۴۹۰ ۲/

ط، خ : جز ایں قدر ننماید ۲۴۹۰ / ۵ ط : دخلنا الدنیا فیھا مضطرین

۲۴۹۰ ب/ ۳ ط : کَنُومَةٍ ۲۴۹۰ ب/ ۳ ط : کنومة ۲۴۹۰ ب/ ۶ ط، خ :

دیالتی بالمعاذیر ۲۵۳۰ ب/ ۱۶ ط، خ : کہ روح معنی نیست ۲۵۳۰ ب/ ۱۶

ط، خ : کہ روح معنی است ۲۵۵۰ ب/ ۱۵ ط، خ : زہرہ یک آہ نیست ۲۵۶۰ ب/ ۲

ط : جان و دلے صد ہزار عاشق سوختہ را جگر کباب کند ۲۵۷۰ / ۷ ط، خ : دل برانده

وقف باید کرد، ط : دلے یکتا ۲۵۸۰ / ۶ ط : تیغ درون وی است تا خود

۲۵۸ ب/ ۴ خ، ط : مرا بایں ۲۵۹۰ ب/ ۴ ط : پدید آید از اوصاف دنی باوصاف

ستی ظاہر پاک شود و آنچہ بر ظاہر پدید آید بہ اوصاف ستودہ باطن پاک شود

۲۶۰ / ۱۰ ط، خ : سر الہی است ۲۶۱۰ / ۱۷ خ : بصورت موش ۲۶۱۰ ب/ ۳ ط خ :

معجب شوند ۰ ۲۶۱ب/۴ ط،خ : واستقامت بر طاعت ۰ ۲۶۱ب/۴ ط: نازنینی وسرفرازی ۰ ۲۶۳ب/۸ ط،خ : لباس الوہیت پوشد ۰ ۲۶۳ب/۱۴ ط،خ : چنانکہ زلیخا ہوا را ارتکاب کرد (مع: حاشیہ پر تصحیح ہے) ۰ ۲۶۵/۱ ط،خ : مراہم تو برآر ۰ ۲۶۵ب/۵ ط،خ : توشوخ خودمرادی ۰ ۲۶۸/۱۴-۱۶ ط،خ : مرہمہ مہمات را درساننده است بنده را بہمہ درجات وکرامات ۰ ۲۶۸ب/۴ط: دردوم تقویٰ از بدعت است ۰ ۲۶۹ب/۸ ط،خ : ودر مذہبہا ۰ ۲۷۰ب/۱۳ ط : از بقاروئی پس بدانکہ ۰ ۲۷۰/۱۷ ط،خ : دردوگروه ۰ ۲۷۱/۵ ط،خ : ہرتوبادا بہ نگاه داشتن ۰ ۲۷۱/۸ ط،خ : یحيٰ معاذ رازی ۰ ۲۷۱/۱۲ ط،خ : آنکہ خورندۂ حرام ۰ ۲۷۱ب/۲ ط،خ : بحاجت دینی ودنیاوی ۰ ۲۷۴/۲ کے بعداضافہ : قلندری وخراباتی از پئے توشدم ٭ حدیث عشق تودیدم کہ پارسائی نیست ، چنیم کہ از در ہمت گدائے کوئے توشد ٭ کہ ہیچ سلطنت خوشتر از گدائی نیست ۰ ۲۷۴/۶ ط،خ : وبیدن عادٍ ۰ ۲۷۴/۸ ط : وکلید دل است ۰ ۲۷۵/۶ ط،خ : ان اکون کذلک ۰ ۲۷۵ب/۹ ط : درجہان نی ۔ درمیان نی ، خ : نہ ۔ نہ ۰ ۲۷۶/۴ ط،خ : بابادرمنہج صدق درکشیدند ۰ ۲۷۷ب/۷ ط،خ : ویجعل ولا تیا سوا ۰ ۲۷۸/۲ ط: لست ۰ ۲۷۸/۷ ط : وبندۂ ماست ۰ ۲۷۸ب/۴ ط : درحجلۂ علم ۰ ۲۷۹ب/۴ ط،خ : کمتروارگذرد ۰ ۲۷۹ب/۱۷ ط : مملوۃ ۲۸۲/۵ ط،خ : می طلبی وازکجا می طلبی ۰ ۲۸۲/۹ ط : ذہبت ۰ ۲۸۴ب/۴

خ (برحاشیہ): وَبِشَرَفِ فَاطِمَۃَ وَنَسَبِہَا ۰ ۲۸۵/ ۱۰ ط، خ: اشراف
دارالسلام ۰ ۲۸۶/ ۵ ط، خ: اول شہوت را بروی ۰ ۲۸۶ب/ ۸ ط: متواصل
۰ ۲۸۸/ ۹ ط، خ: و نواخت باقہر آغشتہ ۰ ۲۸۸/ ۱۶ ط، خ: ہزاران معنے
بشگافتم من، ط: (برحاشیہ) معنی کی جگہ نکتہا ۰ ۲۸۹/ ۴ ط، خ: ہیچ درد ۰
۲۸۹/ ۵ ط، خ: کہ درداو ۰ ۲۸۹ب/ ۱۴ ط: وآنکہ قبضۂ اسلام را ۰ ۲۸۹/ ۱۲
ط، خ: ہرچند عزیز بودہ ۰ ۲۸۹ب/ ۱۳ ط: کا راز سر کریم روزگار خلوتست ۰ ۲۹۱/ ۱۳
ط: زہے شادی... ۰ ۲۹۳ب/ ۱۱ ط: ہرہ روِ شرع ۰ ۲۹۴/ ۵ ط: حلقہ را بر در
حرم زن، خ: حلقۂ را بر حرم زن ۰ ۲۹۴/ ۱۶ ط: خطاب آمد ۰ ۲۹۷/ ۲ ط: یک
جام تجلی جلال تو بنوشم، خ: بَسَم، خ، ط: غروق دیدار ۰ ۲۹۸/ ۹ ط، خ: معصیت
آنرا، خ: معصیت آنرا ۰ ۲۹۹ب/ ۶ ط: بزمرۂ مجاہدہ کوفتہ وختہ کردہ، خ: بقہر
مجاہدہ... ۰ ۳۰۰ب/ ۲ ط، خ: برای آن دوزند ۰ ۳۰۰ب/ ۶ ط، خ: مجرد و فرد
باشدہ ۰ ۳۰۱/ ۴ ط: اما آں پوشانندہ ۰ ۳۰۲/ ۲ ط: در دنیا ہیچ کس ۰ ۳۰۳/ ۱۵ ط، خ:
وراحۃ المشتاقین ۰ ۳۰۴/ ۳ ط: بگدائی تو ۰ ۳۰۵/ ۵ ط، خ: ظلمت را زشب
۰ ۳۰۶/ ۹ دوہر یکی برین ۰ ۳۰۶/ ۹-۱۰ ط، خ: صدقتِ وی ہمہ بلا در نج و محنت عاشق،
وآنکہ گفت کذبت روح وراحت دوصال دوست دید در عشق ۰ ۳۰۷/ ۱۳ ط، خ:
بر لذت سملکت ۰ ۳۰۷/ ۱۳ ط، خ: اگر غالب بر دل کسے محبت وعشق ۰ ۳۰۷/ ۷
ط: لذت مباشرت ۰ ۳۰۷ب/ ۷ لاھل النفوس والحظوظ ۰ ۳۰۷ب/ ۱۲ ط:

فخستهٔ حسن، ۰ ۳۰۷ب/۱۶ ط، خ: و آلار خداوند (خ: و الالہ خداوند

= و آلار) ۰ ۳۰۸/۱ (خ: بنسر = بنشر) ۰ ۳۱۱ب/۵ خ: منع نه کنند و اند روزگار

او ۰ ۳۱۲/۵-۶ ط: و این ہمه اگرچه بدعت است (خ: روایت ہمه اگرچه بدعت است

۳۱۲/۱۰ ط، خ: مایحکم حسن خلق ۰ ۳۱۳ب/۲ ط: و اندک باشند عاملان

۳۱۳/۸ ط: و چندین سلف صالح ۰ ۳۱۳/۱۴ ط: عزلت حلال شد ۰ ۳۱۳/۱۷

ط، خ: سوے عباد خواص ۰ ۳۱۴/۳ ط، خ: یاری دہان بوده اند که مدارانیست وقتی

داشتند که مدارانیست ۰ ۳۱۴/۷ ط: و انچه بدانی نباید گفت ۰ ۳۱۴/۸ ط: و انچه

ندانی ترک باید کرد ۰ ۳۱۴ب/۱۲ ط: از خصیت، ن مصیبت ۰ ۳۱۴ب/۱۵

ط: یالیت ربّ محمدٍ ۰ ۳۱۵/۸ ط: و من علامةِ المنافقِ ۰ ۳۱۵/۱۰-۱۱

ط، خ: بر آتی دشمن و اسلام ۰ ۳۱۵/۱۵ ط، خ: حاجت نیست، نه بیان علمی

و نه بیان حکمی ۰ ۳۱۵ب/۱۳ ط، خ: ترک جمعه و جماعت گیرد ۰ ۳۱۶ب/۲ ط:

مر عباد جبل لبنان را ۰ ۳۱۷ب/۹ ط: حق گوشه اینست ۰ ۳۱۹/۸ ط، خ: آدم

را اندر وجود آورد ۰ ۳۱۹/۹ ط، خ: از خاک پس گل او را ۰ ۳۱۹/۱۵ ط، خ:

دنیا ہم خواست ۰ ۳۱۹ب/۶ ط، خ: بس بانقطاع بطاعة الله ۰ ۳۲۰/۱۱ ط، خ:

بے مقتدای کامل ۰ ۳۲۰/۱۷ ط، خ: راہے دگر ۰ ۳۲۰ب/۲ ط: و برانچه بر صدیقان

از کشف و صدق فراست ۰ ۳۲۳/۱۰ ط، خ: تا بروجهی بیند که او پسندد ۰

۳۲۴ب/۴ ط، خ: مصیبتها و غمہاے دنیا ۰ ۳۲۵/۴ ط: ہمه زندگانی منغص گردد

۳۲۵ب/۹ ط، خ: لو انّ شعرةً من شعرِ المیت ۰ ۳۲۵ب/۱۴ ط، خ: در هر موی ۰ ۳۲۵ب/۱۵ ط، خ: و در خبر آمده است ۰ ۳۲۶ب/۷ ط، خ: اگر فقیر و اگر شاه است ۰ ۳۲۶ب/۱۰ ط، خ: اگر ملکت زماہی تا بماہ است ۰ ۳۲۶ب/۱۰ ط، خ: ہمہ ملک جہان اینجا زیخ داں ۰ ۳۲۶ب/۱۱ ط: گر افریدون وار افراسیابی خ: اگر افریدون ار افراسیابی ۰ ۳۲۷/۴ ط: گمان نیک بردن، حذر کردن ۰

۳۲۷/۵ ط، خ: از عقاب او ۰ ۳۲۷/۱۶ ط: (متن) خ: رویت تو، ط (دن) روئے خوبت ۰ ۳۲۷ب/۱ ط: گلہائے مراد بے جمالش ۰ ۳۲۷ب/۵ ط، خ: مر مومنان راست ۰ ۳۲۷ب/۹ ط، خ: بیروں رود جاودان ۰ ۳۲۷ب/۱۲ ط: معلق ۰

۳۲۸/۱۴ ط، خ: گر فضل کنی ۰ ۳۲۸ب/۱۴ ط: ہیچ نداری و بہ زبان حال ایں را برخواں کہ عزیزے گفت ۰ ۳۲۹/۴ ط: ایں ہمہ جفاہا کہ کردم ۰ ۳۲۹/۴ ط: آری اگر ۰ ۳۲۹/۵ ط: باز وحشی کسے فرستاد، باز حبشی پیغام کرد ۰ ۳۲۹/۱۳ ط: سترھا دجھ ھا، خ: سرھا و علانیتھا، ط: است، از بہر آں نیامرزم کہ تو سزائے عفوی ۰ ۳۳۰/۲ ط: بدل آوردی و در دوستی شرک شرط نیست، خ: بدل اندر دوستی شرط نیست ۰ ۳۳۰/۵ ط: باقی گستاخی و بے ادبی در گذاریم ۰ ۳۳۰/۶ خ: اصلے است ۰ ۳۳۰/۱۳ ط: بہوش آمد ۰ ۳۳۰/۱۴-۱۵ ط: ہماں گناہان آمرزیدہ است ۰ ۳۳۰/۱۵ ط: وایں آیت از قول ۰ ۳۳۰ب/۱ خ: از مگرداں ۰ ۳۳۰ب/۳ ہمہ خوف گویندہ ۰ ۳۳۰ب/۱۴ ط: واز آشتیہا (متن)، و آں را ستیہادن) ۰

• ۳۳۰ب/۱۷، خ؛ وعیدها • ۳۳۱/۳ ط، خ؛ اگر مراد را • ۳۳۱/۳ ط؛ بطفیل
• ۳۳۱/۳ ط؛ نامسلمان هستیم ـ ننگ ایمان هستیم (خ مخ؛ نامسلمانیم ـ ننگ
ایمانیم) • ۳۳۱/۴ ط؛ شیطان هستیم (خ مخ؛ شیطانیم) • ۳۳۱/۱۲ ط؛ خویش
بطلب کسی را که او بهترین بنی اسرائیل است • ۳۳۱ب/۱۴-۱۵ ط؛ بسیار رسوائی
اندرین امت، خ؛ بسا رسوائی که اندرین امت (مخ؛ بسیار بے نوائی که اندر است)
• ۳۳۱ب/۱۷ ط؛ که مرا کے بشناسد • ۳۳۱ب ۱۷ ط؛ قبول کندیا • ۳۳۱/۱۷ ط؛ آورده ام
• ۳۳۱ب/۳ ط، خ؛ وحی آمد • ۳۳۱ب/۱۳ ط؛ وسلم، در حق ما که از خداوند • ۳۳۱ب/۱۴-۱۵
ط؛ از امت وے برگیرد، خ؛ از میان امتان وے برگیرد • ۳۳۱ب/۱۴-۱۵ ط؛
بسیار رسوائی اندر این امت، خ؛ بسا رسوائی که اندرین امت • ۳۳۱ب/۱۷
ط؛ که مرا کسے بشناسد، خ؛ که مرا نشناسد • ۳۳۱ب/۱۷ خ؛ آنکه مرا زمین •
۳۳۲/۱ ط؛ کندیا نکند • ۳۳۲/۱ خ؛ او را بر خویشتن را بدترین خلق می دانست
• ۳۳۲/۶ خ؛ دین پیران رہ • ۳۳۲/۱۲ خ، ط؛ اگر پروانه را • ۳۳۲/۱۳ ط، خ؛
همه عاشق • ۳۳۲/۱۳ ط، خ؛ ایشان را بے پروانه • ۳۳۲/۱۴ ط، خ؛ و کس •
۳۳۲ب/۱ خ؛ (در کار) اینست • ۳۳۲ب/۲ خ؛ بار • ۳۳۲ب/۱۳ ط؛
و در هر وادیها هفتاد هزار دراست و در هر درے هفتاد هزار درک است،
خ؛ و در هر وادی هفتاد هزار دراست و در هر دری هفتاد هزار مار است • ۳۳۲ب/۱۴

ط، خ، کافر و منافق ۰ ۳۳۲ب / ۱۷ ط، خ، خواہیم ۰

اصل میں آخر کے اوراق میں درمیان کی کم و بیش پانچ سطریں غائب ہیں

اس خلاء کو دوسرے مخطوطہ (　　　　) سے پُر کیا گیا ہے، ذیل میں دوسرے مخطوطہ

اور مطبوعہ نسخے کے مقابلے کے بعد اختلاف نسخ درج ہے۔

۳۲۸ / ۰ ط، کہ یک بندہ را بصغیرہ بخشد و بکبیرہ بگیرد و روا بود دیگرے را بکبیرہ

بہ بخشد و بہ صغیرہ بگیرد و عذاب کند ۰ ۳۲۸ ط، ۲ گناہ بزرگتر بود چون فضل آمد

بزرگ نباشد ۰ ۳۲۹ / ط، مرا بخشد یا نہ بخشد ۰ ۲۲۹ ۲ ط، شرط بہ ازین خواہم

۳۳۰ / ۰ ط، تا فرع مغفرت ۰ ۳۳۰ ب / ط، بزرگ داشتن جفا بزرگ داشتن

امر ست ۰ ۳۳۲ ب / ط، بینی بتر ۰ ۳۳۲ ط، تا بینندہ را۔

مسامحات کتابت

ق ۲۷ ۱۱ مُجِیبَۃٌ = مُجِیبَۃً
بِہَا = بِہٖ
۱۵ ذُنُوبَنَا = ذُنُوبُنَا
۱۴ ۲ لایَغلطہ = لاتغلطہ
۲۴ب ۱۳ بناں براں = بنابراں
۱۹ ۱۶ بجہاد = بجہار
۳۱ ۱۲ والمعَمْ = والمعِمْ
یَجزیک = یُجزیک
۳۳ ۳ لَاَبَرَۃٌ = لَاَبَرَّۃٌ
" لابِرَۃٌ = لابَرَّۃٌ
۴۱ب ۹ نفْسَ = نَفَسَ
۴۲ ۷ نفْسَ = نَفَسَ
۴۳ ۹ النصیرُ = النصیرُ
۴۴ ۱۰ تقربتَ = تقربتُ
۴۵ ۳ دیدہ خاک = دیدہ نمناک
۱۳ بناکاشت = بنکاشت
۴۶ب ۱۷ العرشِ = العرشَ

۴۸ ۱۴ البیوتِ = البیوتَ
۴۸ب ۱۴ اللّٰہَ = اللّٰہُ
۴۹ب ۱۲ تکوُن = تلوُن
۵۳ ۱۳ بربیدن = بریدن (پریدن)
۵۶ب ۱۶ لَم اَعرَفْ = لَم اَعرِفْ
۶۰ب ۸ لاتاْمَن = لاتامِن
لاتستقرُ = لاتستقرِ
۱۰ الیَسَرَ = الیُسْرَ
۶۷ب ۱ اَنْ نعبدُ = اَنْ نَعْبُدَ
۷۰ ۸ جُمُعَۃَ = جُمُعَۃ
۷۰ب ۲ الدِّیارَ = الدِّیارِ
۴ اللّٰہُ = اللّٰہَ
۱۷ دبراد+د(؟) = دبرداردد(؟)
۷۲ ۲-۳ اَظہرۃُ اللّٰہَ = اَظہرَ اللّٰہُ
۷۲ب ۱۰ بیرا باید = بری باید
۷۳ ۵ ھلال(؟) = بلال(؟)
۷۳ب ۱ آن شما (؟)

۷۴ ۷ بدوازدہَ = بدوازدہ
۷۷ ۹ درطاعت = طاعت
۱۷ ثمَنَ = ثمُن
" الذنبِ = الذنبُ
۸۱ ۱۷ ثلثَ = ثلثِ
۸۷ ۱۲ یحبھم و یحبونہ کے
بعد تقریباً ۶-۷ سطریں طاس
زائد ہیں۔
۸۷ب ۱۷ معرِفتِک = معرِفتِک
۸۸ ۹ شکرو = شکروخو
۸۸ب ۱۰ کلّہا = کلِّہا
صغیرَھا = صغیرِھا
وکبیرَھا = وکبیرِھا
وسرّھا = وسرِّھا
۱۵ قوت القلوب = قوت القلوب
۸۹ ۲ قوت القلوب = قوت القلوب
۹۶ب ۱۷ محیایَ = محیایْ

۹۷	۱۴	آخری الفاظ کی کتابت کا خاص انداز ہے سوف تری اذا انجلی الغبار ا تحتک فرس ام حمار دو
۹۷ب	۸	یحشر الناس = یُحشرُ النّاس
	۱۷	عادت ... = عادت درو رمز مرگن
۹۹	۱۳	حِشمت =
	..	براق =
۹۹	۱۴	مُسجّد
۱۰۰	۳	ھذہ رکعتی = ھٰذہٖ رکعت
۱۰۰	۱۳	
	۱۶	
	"	ندکی در معاش دنی تمش در مقام ادلی
۱۰۰ب	۲	مکونات = مکنونات
۱۰۱ب	۴	ولیِ = ولیٌّ
۱۰۲	۵	تخلقو = تخلقوا
۱۰۲ب	۴	کشف = کُشِف
	۱۱	مُحبّتی = مُحبّتی
۱۰۳	۱۲	اُجزی = اَجزی
۱۰۳ب	۳	مُحبّتی = مُحبّتی
	۱۱	نومہ = نومۃٌ
۱۰۴ب	۱۵	ودمۃٌ = ودمۃٌ
۱۱۳ب	۶	ازحضرت تو = زحضرت تو

۱۱۴ب	۴	ابدانہم = ابدانہم
۱۱۵	۷	ذلّت = زلّت
	۹	قلندروش خود = قلندروش خود
۱۱۶	۵	ما اعظم = ما اعظمُ
۱۱۶ب	۵	ما الحدیث = ما الحُریّۃُ
	.	العبودیۃ = العُبُودیّۃ
	۱۲	مُلکاً = مَلِکاً
	۱۶	شصد = ششصد
۱۱۶ب	۹	والکرام = والاکرام
۱۱۷ب	۱	یفسدُ = یُفسِدُ
۱۲۱	۴	الھی بحبتم نہ بسندی = الھی بحبتم بہ بسند واگر بہ محبتم نہ بسندی
۱۲۱ب	۱۰	ای = ای برادر
		نعمت و دنیا = نعمت دنیا
	۱۱	وای محنت = واین محنت
۱۲۳ب	۱۵	کلمنی = کلّمینی
۱۲۵ب	۲	وبولہب = وبولہب کرد
۱۲۶ب	۱۷	بعذر = بعد
۱۲۸ب	۱۱	وقت بمعصیت کردن = وقت معصیت کردن
۱۳۱ب	۱۳	الشّکورُ = الشّکورُ
۱۳۲ب	۵	لاضیرلنا = لاضیرَ

	۶	لمنقلبون = مُنقلبون
۱۳۲	۱۳	مسلۃ القضاء = مسئلۃ القضاء
۱۳۳	۱۴	اصبعتی = اصبعین (الف ثلثہ بحرکات مستعملہ)
		من اصابع = من اصابع
۱۳۵ب	۲	متین ___ ؟ (اخ ط ندارد)
۱۳۶ب	۸	لاراحۃٌ = لاراحۃ
۱۳۷ب	۵	ز = زائد
۱۳۹	۱۳	سُبلنا = سُبلنا
	۱۶	معرفتہٖ = معرفتہٖ
۱۴۰	۳	یکی است = یک است
		اصل وعدد = اصل عدد
	۹	اللہِ = اللہَ
		عرفۃ = عرفتُ
	۱۱	قال العقل = قال العقلُ
۱۴۱ب	۱	عن اللہِ = غیرُ اللہِ
	۱۵	انّہ = انّہٗ
	۱۶	ہر ذرہ زخاک = ہر ذرہ زخاک
	۱۷	اللہِ = اللہَ
۱۴۲	۶	فرق نکند = فرق نکند
	۸	عارف خواند = عارف خوانند
۱۴۲ب	۱۴	تعالو = تعالوا

۱۴۳ب ۴ ختم شدہ است = ختم نمی شدہ است؛ ۱۵۵ب ۶ سنت وجماعت = اعتقاد سنت وجماعت؛ ۱۸۷ب ۶ ہژدہ سال = دہ سال

۸ عجب کہ = عجب نیست کہ
۱۴ نفَش = نفَس
۱۴۴ ۷ یُبقِیَ = یُبقِیْ
۱۴۵ ۱ باید کہ بود = باید بود
۱۴۶ ۸ مُرَبِّکَ = مُرَبِّکِ
۱۴۶ب ۱۲ را گفت = را
۱۴۷ ۱۲ حُبُّ البالغ = الحُبِّ البالغِ
اقتناہ = اِقتناہ
۱۴۷ب ۸ بعرض = بعض
۱۴۸ ۱۱ یُبصِرہ = بصَرہ
۱۴۹ب ۱۲ وکرم = دکرم
۱۵۰ب ۳ شنیدم = شنیدیم
۱۵۱ ۸ العُجبُ = العجبُ
۱۵۱ب ۵ دقتی = دوی
۱۷ کنم = کنیم
۱۵۲ ۱ کنم = کنیم
۱۵۲ب ۳ مرہندہ = مرہندہ را
۱۵۳ ۱ نظیری = نظری
۷ زیادتی = زیادتی دارد
۱۵۵ ۴ از قوت = از فوت
۱۵۵ب ۱۱ قالت = ×
۱۶ ثبتٌ = ثَبَتَ

۱۵۶ ۸ زہرَہ = زہرۂ آنک
۱۵۶ب ۵ رخت نوائی = رخت بے نوائی
۱۵۷ ۱۱ ملک الموت = مالک
۱۵۸ ۱۱ سِرِّ البِسرًّا = سِرّ البِسرِّ
۱۶ آدمَ = آدمُ
۱۵۸ب ۱۵ یا اللہ = باللہ
۱۵۹ ۱۶ خون باید وسد مذلت = خود بین حق بین
۱۷ افتاد — خود = افتادہ است جز خود
۱۵۹ب ۱۲ درخانشستند یا چہ قند = درخاک مذلت افتند
۱۷ مو—دات = موجودات
۱۶۰ب ۲ یُوخَذُ = یُوخَذُ
۱۱ روش نیاید = روشن است نیاید
۱۶۳ب ۱ غولنان وظالمنان = غولان وظالمان برد(؟)
۱۶۸ ۱۰ عزرائیل = عزازیل
۱۷۱ب ۴-۵ ہوا و نفس = ہوائے نفس
۱۲ اصحاب = واصحاب
۱۸۴ب ۱۳ دربَہ بینہ = دربَۃٍ بینۃٍ
۱۵ " "

۱۹۵ب ۹ مہاعذ = مَعٰا
۱۹۸ ۴ اُدمَ = اُدمُ
۱۷ " = "
۱۹۹ب ۹ ابناءِ = ابناءَ
ربِّ = ربَّ
۲۰۱ب ۳ ودوای = دوای
۴ سلکی = سکی
۱۷ اتَّقُوا = اتَّقَوا
۲۰۳ ۱۱ یحشُرُ = نحشُرُ
۲۰۳ ۱ لاغنیاءَ = لاغنیاءِ
۲۰۴ب ۸ ابتاعہُ = اِبتاعہُ
۹ اِجتنابہُ = اِجتنابہُ
۲۰۵ ۷ ما وضعَ = وُضِعَ
۲۰۸ ۱۵ والمومنُ = والمومنِ
۲۱۲ب ۶ تراخودبس استادہ = تراخودبس اوستاد
۲۱۳ ۱۲ اَحبَّ = اُحبُّ
۲۱۴ب ۸ بادشمن این = بادشمنان
۲۱۵ب ۱۱ اہلَ الشّیٔ = اہلا للشیٔ
۲۱۶ ۱۷ متی عرفتہٗ = متی عرفتہٗ
۲۱۶ب ۱۷ اِنّی انا = اِنّی انا اللہ
ناعبدونی = فاعبدونی

۲۱۷	۱۴	مَعَ اللّٰہَ	مَعَ اللّٰہِ
		یَسْعُ	یَسْعٰی
۲۲۱	۱	اگر عصیان را	اگر عاصیاں را
۲۲۲	۷	جذان	راجذان
۲۲۳ب	۲	خوردن	خود را
۲۲۴	۶	نہ رفتی	نہ روی
۲۲۴ب	۵	مجت	صحبت
۲۲۶	۲	وتُرا	تُرا
۲۲۸ب	۹	ودار عنا عادر بند	ودار عنا در بند
۲۳۰ب	۷	نَسَبَ الرَّجُلُ	نَسَبُ الرَّجُلِ
		حَسَبَہٗ	حَسَبُہٗ
۲۳۱	۵	القومَ	القوم
		آخِرَہُمْ	آخِرُہُمْ
	۷	سَیَّدَ	سَیِّدُ
۲۳۳ب	۴	کسی را ہمہ کہ	کسی را کہ
۲۳۴ب	۴	وا ورانگاں خواہد داد	رانگاں خواہد داد
۲۳۵ب	۳	النَّیَۃِ	النِّیَۃُ
	۱۴	آب ذلال	آب زُلال
۲۳۷	۱۷	یُطْلِبُوْنَ	یَطْلُبُوْنَ
۲۳۸	۹	عید الضحیٰ	عید الاضحیٰ
۲۳۹	۲	تفاخرا	تفاخر
۲۴۰	۷	ابنِ	ابنَ
۲۴۰ب	۲	معراج	شب معراج
	۱۲، ۱۳	ابوالہشیم	ابوالہیثم
۲۴۱	۳	اللّٰہِ	اللّٰہُ
		سایلکما	یسألکما
		اکلتھا	اَکَلْتُمَا
		شربتھا	شَرِبْتُمَا
۲۴۲ب	۵	یاساترُ	یاساترَ
	۶	والکرام	والاکرام
	۱۳	واصل	اصل
۲۴۴	۶	البَنَاءُ	البِنَاءُ
۲۴۶	۵	العزیزُ	العزیزِ
۲۴۶ب	۱۰	لایُسْاَلُ	لایُسْئَلُ
	۱۴	کرک یوسف	گرگ و یوسف
		گرگ نہ زی او	ورنہ زی او
۲۴۷	۱۷	اِنَا	اَنَا
۲۴۷ب	۹	جہ خطر؟	جہ حظ!
	۱۶	مثل روا	مارا مثل روا
۲۴۸	۷	لِیُسْاَلَ	لِیَسْاَلَ
	۹	عَلَی خَرَطٍ	عَلٰی خَطَرٍ
	۱۰	للغنیُّ	لَغَنِیٌّ
۲۴۸ب	۹	بجوذ	بجود
۲۴۸ب	۹	نظیری	نظیری
	۱۵	سُبْلَنَا	سُبُلَنَا
۲۴۹	۵	مُضْطِرِیْنَ	مُضْطَرِیْنَ
		یقِینًا	بقِینَا
	۶	مُتَحَرِیْنَ	مُتَحَیِّرِیْنَ
۲۴۹ب	۲	نُم	نَم (ہر دو جا)
	۲	نومۃِ	کنومۃ/نومۃ
	۶	اِسَائَتُہٗ	اِسَاءَتُہٗ (ہر دو جا)
	۶	المعاذیر	بالمعاذیر
۲۵۰	۱	یاربُ	یاربِّ
۲۵۳ب	۹	والاحیاءُ	والاحیاءُ
	۱۱	کالتحلیقَ	کالتخلیقِ
	۱۶	معینی	معنی
	۱۷	معینی	معنی
۲۵۴	۱۱	لیسَ الا الاحیاء	لیْسَ الا الاحیاءُ
	۱۲	کالتخلیقَ	کالتخلیقِ
۲۵۵ب	۱۵	راہ	آہ
۲۵۶	۱۱	مع	ما
۲۵۸	۴	مرد بااین	مرا با این
۲۶۰	۱۰	سرالخفی	سرالہی
۲۶۱ب	۳	متعجب	معجب
	۴	طہارت	طاعت
۲۶۵ب	۵	خودمرادہ	خودمرادہ

٢٦٨ب ٢

٢٦٩ب ١٣ سُبُلنَا = سُبُلَنَا

٢٧٤ ٥ وَجَدَتُ = وَجَدْتُ

٦ المَعْرِفَة = المَعْرِفَةِ

عَارِیَ = عَارٍ

٢٧٥ ٢ اَنْ لَا ارِيدُ = اَنْ لَا اُرِيدَ

٦ يَكُونُ = اَكُونَ

٢٧٦ ٧ اَغرَقَهُ = اَغرِقَهُ

٢٧٦ب ٤ اُدْحِیَ = اَدْحَى

١٤ حُزنَهُ = حُزنَهُ

٢٧٧ ٨ يَتَلَذَّذَ = يَتَلَذَّذُ

٩ يَتَجَدَّدَ = يَتَجَدَّدُ

١٦ يَستَلَذَّ = يَستَلِذُّ

المَروحَة = المِروَحَةِ

كَبَدٌ = كَبِدٌ

٢٧٧ب ٦ لَاتَقنِطُوا = لَا تَقنَطُوا

٧ رُوح الله = رَوح الله

٢٧٨ ٢ لوجه المليح = لِوَجهِ مَلِيحٍ

٢٨٠ب ١٠ معادنٌ = مَعَادِنُ

٢٨١ب ٤ اُمَةٌ = اُمَّةٌ

٥ بِاَيِّهِم = بِاٰدَمِهِم

١٥ ورد = درد

٢٨٢ ٥ مُندَ = مُنذُ

١٦ مَاعَلِمنَا = مَاعَلِمًا

٢٨٢ب ٣ مَاعَلِمنَا = مَاعَلِمًا

٢٨٣ ١٣ النَّاسَ = النَّاسِ

١٧ سَيِّدَ = سَيِّدُ

وَلَدَ = وُلِدِ

٢٨٣ب ٨ مُغَيِّرَه = مُغَيِّرَه

٩ مَكَانَهُ = مَكَانُهُ

٢٨٤ ٤ يَرزَقُونَ = يُرزَقُونَ

٦ الاَنفُسَ = الاَنفُسِ

٦ اَفضَلَهُم = اَفضَلِهِم

٢٨٤ب ٣ شَجَاعَتِهِ = شَجَاعَتِهِ

١٧ وَالاَرضِ = وَ وَالاَرضِ

٢٨٥ ١٠ داراسلام = دارالسلام

٢٨٦ب ٨ مُتَوَاصِلٌ = مُتَوَاصِلَ

٢٨٧ ٧ ذَنبِ العَظِيمِ = ذَنبَ العَظِيمِ

٨ العَظِيمِ = العَظِيمُ

٨ اجعَلَنِی = اجعَلنِی

طُلقَائِكَ = طُلَقَائِكَ

٢٩٠ ٨ رَبُّكَ = رَبِّ

٢٩٣ب ٤ القُرآنِ = القُرآنَ

٢٩٥ ١٢ اَعظَمِ = اَعظَمُ

٢٩٧ ٨ سبحان اللهَ =

سبحان اللهِ

٩ العلیُّ = العلیِّ

٢٩٧ب ١ العلیُّ = العلیِّ

٢ وترٌ = وِترُ

لَم يولَد = لَم يُولَد

٢٩٩ب ٦ بزبر مجاہدہ = بقہر مجاہدہ (؟)

لبسوزن = ×

٣٠٠ب ٦ فردا = فرد

٣٠٣ ١٥ راحتُ = وراحتُ

٣٠٦ ٩ بریں = دہر یکی بریں

٩-١١ صدقِ روح وراحت وصال

دوست عاشق دید درعشق وآنگ

گفت کذب ووصال دوست

دید درعشق = صدقِ وی

ہمہ بلا ورنج ومحنت عاشق دید

درعشق، وآنگ گفت کذبِ روح

وراحت ووصال دوست دید درعشق۔

٣٠٧ ٧ لذت ومباشرت = لذت مباشرت

١٢ مالکت = مملکت

١٣ اگر غالب محبت بردل کسی عشق =

اگر غالب بردل کسی محبت وعشق

٣٠٧ب ١٢ الکلامُ = الکلامُ

فحسّنُ حُسنٌ = فحسنہ حسنٌ

١٣ قبیحةُ = قبیحہُ

۳۰۷ب ۱۷ بنسر = بنشر
۳۰۸ ۱ " = "
۳۱۰ ۱۰ بِمُحْبَتِی = بِمَحَبَّتِی
۳۱۱ب ۵ واندر = اندر
۳۱۲ ۵ جواب سوال = ×
۱۰ علم بحکم
۳۱۲ ۱۳ النَّاسِ = النَّاسَ
بِاَخْلَاقِهِمْ = بِاَخْلَاقِهِمْ
۳۱۳ ۱۴ حلال = حلال شد
۱۷ عیاض = عباد
۳۱۴ ۳ بوده اند = بوده اندکہ ما را نسبت
۱۵ رَبِّ = رَبَّ
۳۱۵ ۲ لِمَ اَبْعَثُ = لَمْ اُبْعَثْ
۸ علامان = علامةُ المُنَافِقِ
یُحِبُّ الْمَدْحُ = یُحِبُّ الْمَدْحَ

وَیَکْرِهُ الذَّمُّ = وَیَکْرَهُ الذَّمَّ
۱۱ داریم = دارد
۱۵ به بیان علمی = نه به بیان علمی
به بیان حکمی = نه به بیان حکمی
۳۱۵ب ۱۳ ترکِ جماعت جمع =
ترک جماعت وجمعه
۳۱۶ب ۲ عبادان = عباد/عابدان
۳۱۸ب ۵ طَهَرْتَ = طَهَرْتُ
۳۱۹ ۱۵ ہمہ = ہم
۳۱۹ب ۶ باستطاع = بانقطاع
۳۲۰ ۱۱ بی مقتضای = بی مقتدای
۱۷ راہی ذکر = راہی دکر
۳۲۳ ۶ لِقَاءَهُ = لِقَاءَهُ
۳۲۳ب ۱۰ ذِکْرِ = ذِکْرَ
هَادِمُ = هَادِمِ
۱۲ الْبَهَایِمُ = الْبَهَایِمَ

۳۲۴ب ۴ معیتها = مصیبتها
۳۲۵ ۴ منغّس = مُنَغِّص
۳۲۵ب ۹ شَعَرَةً = شَعْرَةً
۱۲ اَلَمَ = اَلَمُ
۱۴ ہرموی = در ہر موی
۳۲۶ب ۷ فقر = فقیر
۱۰ مملکت = ملکت
اینجازخ = ایجازخ
۱۱ از = ار
۳۲۷ ۴ کمان نیک = کمان نیک بردن

origin, but we have its use in our manuscripts where it sounds as English 'S'. Another trebly dotted letter '*Sheen*' stands for undotted or *Ghair Manqut* '*Seen*', but in our manuscripts the three dots on the top are always indicated by simple strokes looking like the arithmatical 'L' or the interrogative sign (?). The letter '*Jim*', the fifth of the Arabic, sometimes called *Jim-i-Farsi or Ajami*, becomes 'J', '*Che*' in our ms. is always in the form of 'J'. The signs for letters of double dots as '*Qaf*' and '*Te*' have different signs from those of the triple dots. The case with '*Noon*' and '*Jim*' of one dot is different 'He' or '*Hai Hutti*', as distinguished from '*He*' called *Mudawwar* and letter '*Ye*' are found as being used as *Izafat*, joining two nouns.

There are some very unusual way of spelling words in compounded or contracted forms '*Jun*' for '*Chun*', *Tak* for '*Ta-ki*, '*Jumanj*' for '*Chunanchi*', also written as '*Junj*' '*Anj*' *Ank* stands for '*Anchi*', *Anki, Zirak* for '*Zirake, Azank* for *Azan-ki, Badanj* for '*Badan-chi*' '*Kachun* for *Ka-Chun*, '*Zank*' for '*Azan-ki*'. *Ank, Anj, Chunank, Badanj, Haij* and *zamānk*, frequently occur.

Before we conclude with something about archaism the orthographical peculiarities of the Balkhi manuscript and also the distinctive style of writing and nature of spelling deserve some notice. The Balkhi manuscript has its own dia-critical vowel-points or (*Irab*), representing signs and symbols, substituting the dots mostly placed on the top of the letters and having in the case of *Jim* and *Nun* elsewhere by other marks and symbols. The end of a piece is indicated by a flowered form resembling the arithmatical figure five, and below it, there are sometimes two or three *Mim* like strokes some unusual and archaic use of word-formation, and the way of pronouncing and reading the letters which make up the words appear to be peculiar to the manuscript. The letters and words have their specified signs or marks, often in place of dots. Some of the marks or strokes look like arithmaticals, while others are like a note of interrogation. As already remarked, the system of writing of both text and annotation is identical : the only difference being in size. The signs and symbols are of various types, curved, bent, beak-shaped, horn-like and as hook and loop. Generally speaking the manuscript is free from lapses and is accurately written by a master hand, but it is marred by omission, variation, lacuna and by worn out, torn, faded portions which have made things illegible. Specially on the edges of both sides attempts were made in late times to repair the damaged parts and supply the missing contents from the other manuscript. But this, and the fastening and paper pastings were not successful.

Traces of archaic diction and orthography, word-making are plentiful in the manuscript before us. We all know that some letters are not found in Arabic alphabets, while others do not occur in the Persian. Some as *Re-Te* (both uttered on the tips of the tongue) were unknown both to the Arabs and Persians. In very old manuscript in the period of the classic Persian, the letter '*Dal*' was converted into '*Zal*' by placing a dot on the top. In the Balkhi manuscript, there are only a few rare cases of '*Dal*', changing into 'Zal' e. g. *ustaz* for *Ustad*, '*Baz paimai* 'for ' *bad paimai*' on folio 25 & 95. The letters 'Pe' 'Che', 'ke' (*Kaf-i Farsi* sounded as 'Ghe' and confounded with '*Gaf*') do not exist either in Arabic or in Persian alphabet. The letter '*Pe*' often becomes '*be*' e. g. 'Badshah' for 'Padshah'. Strictly speaking, the trebly dotted letter '*Se*', the fourth of the Arabic alphabet does not occur in words of Persian and *Indian*

Khurish" (food that remains sticking to the bottom of the pot which is not worth eating) The first two categories are quite lawful but when people start picking and chosing, they enter the sphere of superfluity.

The Sufi Muslims have been generally a set of people very liberal, catholic and broad minded in their views. They did much to soften the antipathy and antagonism between the Hindus and the Muslims. Sufism is neither a separate religion nor a dogmatic authoritatively laid down or defined creed and a sectarian faith. It is only a way of life with a uniform and distinctive mode of thought. It is called Islamic mysticism. Mysticism is a religion of heart, and as such it is not confined to Islam but is found in all religions—Judaism, Christianity, Hinduism etc. An indication of the latitudinarian attitude of the Makhdum and the Mau'ana, and the process of some sort of synthesis between warring religions is available in the marginal notes on folio 101a. It says that burning with a vehement longing for love, as communion with God, the Sufi mystic sometimes discards and modifies the outward modes of observance of the *Namaz*, and is not very particular in performing the formal rites of bending and prostration (*Ruku* or *Sujud*)); and they do not attribute the darkness of misguidance in religion to any people or group. In their view, there is nothing other than the One beloved (God). They think that the Jew, the Christians and Fireworshippers, have their way of attaining salvation. The great Sufi, Maruf Karkhi was so tolerant of the views of others and free from all kinds of bigotry and intolerance that when he died men of different faiths and beliefs came forward to claim him to be as their own (this reminds us of our own Kabir).

There is an interesting explanatory note on the concept of *Kufr* (Un-blief or infidelity) and mentioning its different categories : (a) survival of base qualities (*Sifat-i Zamima*); (b) turning away from God and bestowing attention on other than God; (c) ascribing the determining agency of work and course of action and profit or advantages and harms as due to other than God; (e) performance of empty rituals and devotional worship in a manner which is merely formal, imitative, ostentatious. One should realise that one can cleanse oneself in privacy of retirement and is capable of introspection and self-examination. It is then that attention is diverted from the sacred thread and the hidden idol (*Zunnar-o-but.*).

Maulana Muzaffar, who in his Maktubat has quoted as many as six *Dohras* or Bhakha couplets to illustrate some mystic point. One of them is a beautiful and easily intelligible couplet "*Sankar quan, patal pani, Lakhan Bund Bikai—Bajar paro teh Mathura Nagari Kanha payasa Jaai*". Another is "*Bat Bhali par Sankari—Nagar Bhala par dur*". A very difficult *Doha* occurs in letter no. 121 which deals with a mystic element expressed in the words "*Harki zistan danad, Murdan ham mi danad—Harki zistan na danad Murdan kai danad*".. More important for us is what we find in an elucidatory anecdote. We are told that once a fiddler (*Kamachi*) passed by the place where the Makhdum was sitting, playing upon his "*Yaktara*" (one stringed instrument) and sang the following *dohra* : "*Ekat kandhi, Bedha Bahutar, Bhar ke gain—Chinta-heen ichcha maran, tatahi Naha in*". The verse stirred the emotions of the Makhdum so much so that his eyes welled tears; perhaps he understood the implications of the verse what is difficult, obsolete and obscure for us.

Now about the marginal notes of the manuscript. One gets on folio 121b of it, an observation of the Makhdum concerning the stages leading to the paradise. "*Bayan-i-Musafat-darhai bihisht*" *Makhdum Sallamahullah Ta'ala ba zaban-i-Hindvi farmudand Junanj* (*Churanchah*) as *jokath* (*Chaukath*) ta *jokath bi-rawad —an raftan Jokath ba jokath Pansadagan Sala rah—Farq bashad ba dar-i digar* (About the distance between the doors of the paradise, the revered master, may God the Most High, preserve him;' said in Hindi language that if one had to proceed from one door-way to another the distance in reaching the other side on the onward movement, that is the progress from one to the next involved a period of 500 years).

Earlier, on folio 60, we get a reference to *Bhat Khushka* (boiled rice without butter) and also to what was called '*Bala-i Bhat*" extra or additional (i. e. something over and above the boiled rice perhaps an appetiser a sourish victual). The Master once said that there were three categories of food—essential, needed, and superfluous (*fuzul*). It is necessary to take food such as "*Bhat—Khushka*", and there is nothing to take exception for doing so because it conduces to the strength and stability of the *nafs* (self of the person). Next comes food that is needed to enable one to perform public prayers. The food taken out of voracious greed in eating is bad. Then there is what is '*na*

and declining). Being apparently chagrined and looking gloomy at what he considered to be a bad omen, the Shah exclaimed "*la-zawal—wa mara zawal ast*' (there is no waning or declining, it is my decline and deterioration), (in my power, importance, and prosperity). Then comes a little suggestive anecdote. A certain leader of the congregational prayer had to recite the Quranic verses "*Tabbat Yada Abi Lahabin*" (may the hand of Abi Lahab be broken) and "*Iza Ja'a Nasrullahi* (when victory is from God). But being a wise-man, the Imam recited the second part in both the genuflections (*raikat*) and omitted that about *Abi Lahab*. This must have been done to avert the wrath of the Sultan. This shows what the saintly contemporary thought of the rule.

Another long note on folio 318 tells us about the prevailing practice of *Chilla* spelt in the manuscript as Jihla. It was the Muslim Lent reminding us also of the *Kartik Ashnan*, a species of the Hindu Lent, implying a period of forty days retreat, isolation and seclusion in a cell of the mosque or the temple practising severe restraints, privacy and austerities, being cut off from family and children, and curbing all desires and passions. It was technically called *Itikaf*. The writer of the notes asked his religious guide more than once as to whether with so many worldly attachments, a man, however, assiduous he might be in prayer, could set himself sincerely and absolutely free from all except God. The reply was that only Prophets and saintly personages could fix up their heart on God alone and yet deal with the people. Generally speaking, it was difficult for all to be with *Haq* and *Khalq* (God and his creation) at one and the same time.

An interesting historical fact clearly shown and fully established, by internal evidence is the knowledge, acquaintance-ship, and use of the Hindi words and verses by both Maulana and Makhdum. It seems that the regional form of the Hindi language in Magadh which had become a sort of mixture of Magahi, Avadhi and Bhakha was coming into vogue in South Bihar. A large part of eastern U. P. was a land of Awadhi, a descendant of Ardh-Magadhi. The first known great Muslim poet of Awadhi Hindi and the author of the voluminous Prem katha called Chandayan, composed in 781 A. H. was Maulana Daud of Dalmau Nagar. He was a contemporary of Bihari

Joseph. The Khwaja used to receive daily from eager listeners, small silver coins, the six fold and ten fold *Shasgani* and *Dahgani.*

The inmates of *Khanqah*, in fact all the Sufis of the time, had long curling locks grown above and behind over the head and every one kept a comb to arrange dishevelled hairs of the head, but they had neither a soap (*Sabun*) for washing and cleaning, nor something oderous to perfume the same. They generally made use of (gill) a kind of clay which served as the washing and cleaning substance. There is a long note on folio 178a; with extension on the next page, and is important for more than one reason. The writer describing himself as "*Doagoi Zayif*" paid a visit to his *Pir*, Makhdum Sharafuddin for whom he had carried a quantity of clay which was meant to wash his hair with. After a dialogue with him the Makhdum, turning towards another person named Maulana Khwaja said, "O ! Maulana Khwaja you are also a Bihari ? What is this to which you people have become accustomed; tell me truthfully, from whom have you learned such a practice ? Why is the clay brought so often ?" The writer felt perturbed, and suspected some implication of a fault to himself. Fortunately he was soon quietened. There was gracious appearance of a smile (*Tibat*) on the Master's face. The "helpless one" (*bechara*) said that it was through the propitiousness of the Shaikh that he was able to get his food and was in a position to bring a quantity of clay. The Makhdum addressing Maulana Khwaja again said that he had seen it recorded in the discourses of Shaikh Farid-duddin that when a person approached him empty-handed he was asked as to whether he could not find even a blade of green grass on the way. The Sufis were under the shade of God's protection. If they brought for them either a tray of bread or a cup of sugar or syrup that was for "*tafawal*" a pre-sage or foreloding of future event). There was no question of avarice or avidity or any mundain motive.

The worn out portions of a note has made it [illegible] ing unintelligible. What is clear, is a reference to S[illegible] hd. Tughlaq and gives an indication of his distinctive trai[illegible] [illegible]ammad Shah asked one of the attendants as to what was the measure of time still left of the day. The reply was that it was the time of "*zawal*" (fading and dimini[illegible]) (the day was fading out

the animal was very much looked after, tended, fed, and fattened, and then was paraded throughout the town just before being slaughtered. Vanity and boasting *(Tafakhur)* was the motivating factor.

Similarly, *Ulma-i-Su* (evil-minded man of learned profession and *Mutasawwifin* (pseudo Sufis and other falsely seeming classes have also come in for strong condemnation. On folio 174b. we come across the marginal remark *"Ilm-i-Duniya an ast ki tu ra bar dar Salatin Umara wa Muluk burad, ya tu ra Qazi-o-Mufti kunad"* (worldly learning is that which takes you to the doors of kings, nobles and rulers or which makes you a judge or an expounder of laws) *Darwishi Shaitan ra deed nyshashta bikar guft ai malaun chira bikar nishashtay-Uoo Guft Ulimai Duniya Amda-and-mara kar-i-na mund"* (A darwesh saw the satan sitting idle, and asked the accursed one as to why he was so sitting idle, purposeless and unemployed. He replied that the worldly-minded learned men had come forth and they had not left any work for him to do. *'Ulama-i Su Kasi Kasan-i ra goyond rui aishan janib-i-Duniya bashad wa pusht Janib-i Uqba* (Bad and false scholars or theologians are those whose face is towards this world and back is towards the world to come, that is future state of life). Something versified on the faded adge has become illegible and only this much was decipherable. Makhdum Sharafuddin is quoted on folio 17 "Now a Sufi in the full sense of the word is seldom found; those who would like to be called a Shaikh or a high priest make a show of their *mashikhat,* and are not really Sufi. Instead of Sufis, they are *mutasawwif* or *Mutashabbih,* one who sees himself and does not see God.

The age-old Katha Session of the devout Hindus for narrating the Epical or Pauranic stories of the deities had an echo among the Muslims on folio 153. We are told about one, Khawaja Hamiduddin Saudagar who also has been mentioned elsewhere in his Maktubat by Maulana Muzaffar and has been designated as *'Bazzaz'* or dealer in cloths. We are not told what led him to migrate from Bengal to Delhi. He set himself up in front of Delhi gate called *Qissa Khani Darwaza,* and for six months, every day constantly and regularly he carried on his business of telling them the Quranic Stories, particularly what has been called as *Ahsanul Qasas,* i. e. the stories of Prophet

Illiyin nihad, wa batin-i khud ra az riyazat saf gardanad" (when the sincere traveller, being moved by enthusiasms of discipleship, sets his feet from beyond the lower or earthly, and rises to the sublime and heavenly, and cleanses his heart by performing austerity), he should not babble and prattle about his upward progress.

Like most of the sufic works both the textual and the annotative portion of the contents of this manuscript emphasizes upon moral virtues, principles, standard, habits with respect to right and wrong in conduct and behaviour. Stress is laid on *Tazkiye-i-Nafs* (Purification of self) and *tasfiya-e Akhlaq* (Purifying the mind, disposition, habits and manners); so as to bear ill-will against no one. As the Sufi had no demand for '*Qasas*' (Law of retaliation, as an eye for an eye, in contradistinction with *DIYAT* (blood money) such action was called *Hadar* (caution or impunity for murdered fol. 164); On folio 173, the base and blameable qualities listed include love for wealth, longing for rank and position, malice, envy, pride and arrogance, the miserliness and things like that. Reference has also been made to *chetar chiz* (four things together) (namely *Ujb, Chaplusy, Parsa-i, 'Adl-o-Insaf)* with the remarks that to equate the concept of self-admiration, flattering, or fawning with justice and equity was astonishing.

A close and careful study of the contents of the copious marginal annotations which run parallel, vertically, perpendicularly, horizontally, at right angles, straight up and down, and even in oblique, slanting position to the text, enables one to highlight matters essentially of spiritual nature and significance, doctrinal and ethical beliefs, experiences, and renunciatory practices of the Sufi mystics, ralating to, and based on contemplation, meditation, love of, and communion with, God. Here and there we get also tit bits of information, smaller objects but of great historical and cultural interest. A few may be taken note of here, for they give us an idea of the general tendency, habit and drift of affairs, current in a period of about six centuries ago in Bihar. On folio 31 there is a reference to practice prevalen in "*Mulk-i-Bala*" (up country), to be distinguished from *Farodust* (Lower region)—a name given to Bengal by the inhabitants of the North-western lands. That before sacrificing a camel on *Id-i-Azha or Id-i-Qurban* (10th *Zulhijja*),

about *Haqq* (One Absolute Reality) and *Khalq* (phenomenal world of creation) and questions of soul or spirit, a vital, essential, and immortal entity, (thought of as separate from the body of person, having an existence of its own) and all such questions as can be perceived intuitively and without any conscious use of reasoning are beyond the understanding and comprehension of the generality of the human mind; and, therefore, both laid stress on the adage *"Takallam-an-Nas 'Ala Qadri Uqulihim"* (have such talks with the people as they have the capacity to understand them.)

Then there was a question regarding the wonder-working *Kashf-o-Karamat* (manifestation of what is marvellous and miraculous). Both Makhdum and Maulana thought that pious and inspired people, though they might be possessed of, and have the capacity for, displaying some extraordinary, excellent, and exceptional deeds, they should scrupulously avoid their open disclosure. A marginal note on Folio 123a, has the following: *"Chun Kashf-o-karamat Khwish nagah bar khalq zahir kard ura dar duniya na bayad bud, mi bayad murd. Ziraki agar uoo manad, fitna qayam shawad"*. (When one suddenly makes one's secrets or miraculous affair manifest, one should cease to exist, for if he continued to remain alive in the world, disturbances and mischiefs could arise along with that. The remark ends with the words *"Lafzi Mubarak-i-Makhdum-i-Jahan"*, there is another, *"agar kasi az mashayikh Ura ba wisal-i Khudawand kashf-i-Karamat hasil shawad, bayad ki pishi kasi an ra na goyid wa kashf na kunad* (if somebody from amongst the saintly prelates thinks that because of his nearness to, or communion with, God, he has obtained the power of displaying miracles; he should not speak about anything about that before anyone, nor should he claim to practise such deeds.) On folio 62a, occurs *"An waham ki man budam andar maidan-i-abadiyat rasidam, na chuna nan bud mahaz waham bud"*. It was a false and fanciful idea to indulge in by some one saying that he was in a stage or fact of being near that of arrival at the plain of oneness. This was nothing but illusion or delusion.

On folio 49b, we get the meaning of *Mokashifa* or making known something hidden or secret as a *"Rafa-i-Hijab* (drawing back the veil); *"Ruhani wa Jismani"* (spiritual and physical); *"Chun Salik-i Sadiq ba Jazba-i Iradat as tabaiyat-i Sifli Qadam ba*

and sentences, some had been mentioned by me in my first study. "*Ta tu bashi nik-o bad inja bawad. Chun tu gum gashti hama sauda bawad f. 100b* (so long as you remain here you may be called good or bad, when you are lost to yourself, you ... be dubbed as a mad man). There is another on folio 109b. *Man chi shayista, am ki tura khwanam-o-danam, bakaram ham tu bibaksni ki sazowar-i tu basham* (who am I to claim myself to be so worthy as to be deserving of you, if out of your grace, you pardon me I may become worthy and deserving of you); *Dar kui kharbat chi darwish chi shah, dar rah-yaganagi chi Khurshaid chi mah rukhsar-i qalandar-i chi roushan chi siyah* (in the lanes or street of the tavern it matters little that it is a *darwish* or a king. In the path of unity and concord it is of no avail to one whether it is submission or the turrets of heavenly canopy (Empyrian) there is no difference if it is the sun or the moon in what manner does it avail to you if the cheek of the Qalandar (*itinerant* Shaven-headed monk) is black or bright).

Who could understand the significance and purpose of the Makhdum's observations in the text (Maktubat-i-Sadi) better than Maulana, the interprator and annotator. Most of them were the endorsement, elucidation, comments on the statement embodied in the text. There was mutual admiration, warm attachment, high esteem and appreciation cherished by one for the other. Much more important was the awareness of the worth and value of the ideas and idiologies, and the way of thinking on deep and abstruse sufic subjects, paths and doctrines, between the two. Out of the plentiful number of letters which the Makhdum appears to have written to the Maulana who was frequently on the move through the north-west and north-east of India, and also outside the country towards South Arabia and Hijaz, only a small collection of 28 letters called *Maktubat-e Bisto-hasht* have survived. They could not be buried along the last remains of the Maulana, as had been willed by him, and was probably wished for by his *peer*. There was complete harmony in ideas, feelings, and action. This is evident from many passages with parallel meanings, if not in words, at any rate in their essential import. Many of their views and thoughts proceeded in the same direction. We may draw the reader's attention to only a few cases. Both believed that esoteric abstruse mystic doctrines, principles, tenets and many spiritual truths such as

Some of the observations comprising versified lines, *Rubais, Masnavis* and also pithy prose passages which all appear to have emanated from Maulana Muzaffar Balkhi are very catchy and attractive, arousing special interest e.g. *Ya-bi-rawi ham chun zanan Rang wa bu-i peshgir. Yaki chun mardan dara'a-o-goe dar maidan figan* (you may either take to the coloured paint and the sweet-scented perfumes or you can show your grit by coming out, entering the arena as a manly person and, throw the ball) This refers to the game of *chaugan* which was played in those days by mounted horsemen, each armed with a long curved or crooked stick or club, trying to carry off the ball from the adverse party, or to force it over a certain boundary (on f.105) the learned contemporary *literati* and poet, Nakhshabi has been quoted. (*tawani bi dih bakash chize hich kas dar sakha zayan na kunad* (you can give something to somebody. Nobody suffers any loss by practising charity) "*Ta kasi az Chihar tab'a farigh na-gardad, suhbat-i-Haq ra na-shayad. Shukhi yaksu nihad dil pesh burad: bukhl, yaksu nihad, Jawamardi pish burad, Kahili yaksu nihad, jan bar miyan bandad, kundi yoksu nihad jaldi pish burad* (f. 71b.)—(So long as one does not free oneself from these four habits or dispositions, one can not be worthy of the company of, or communion with God. One should put aside petulance and cultivate the heart; set aside avarice and evince manly generosity; remove laziness and be ready to stake one's life; abondon all dullness and take recourse to speed and swiftness.

A very charming couplet expressing the *Asharite* view of fate and predestination which is in accord with the theory of the orthodox *Sunni* schools is also worth mentioning. This was the doctrine that the determining agency of fate or destiny and all that happens was the one absolute power, and that God fore-ordained everything that is to happen, and that everything is decided or decreed beforehand (the *Mus tazilin*, had another explanation, considered by others as plausible for the course of action and the determining agency). The couplet is as follows: "*Bisiyar khastam ki niham sar bar astan, man khastam wali chi kunam chun khuda na khast* (I earnestly wished to place my head on your threshold. It was I who had a great desire, but what could I do, for God did not wish (or allow that) (f. 191, b).

One can cite many more interesting and meaningful verses-

difinite indication of personal contact, close relationship, and dialoguic, and written interchange of views and thoughts and beliefs and practices, religious and mystical.

On two or three occasions we get references to instructions issued for including something left out in the original text. On folio 23a, after two notes, concerning a discussion on the difference between *Iradat-i-Insani* and *Iradat-i-Khudawandi* at the end there is an instruction, written in red, "*dar Kitab-i-inra dakhil kunaid*" (Enter this in a book). Again we come across a long note on f. 319a, the second long note concerning *chilla*, spelled as *jehla* e.g. the 40 days of seclusion or *Itekaf*; it says that if the disciple observes *Jehla* sincerely for 40 days there was a possibility of the manifestation of things on the 40th day. But at the same time the disciple was enjoined upon to repeat *astaghfirullah* and say Oh God *Gunah-i-ma ra biposh*... the concluding words are these "*In r ... "Makhdum-i-Jahan Farmudand, binawees Kharij-az-Maktub ast*" (Take down; this quatrain. It is not found in the letters). The *rubai* is as follows *Chun sirr-i-aza tinat-i-abdal shawad, in Jumla-i-qil-o-qal pamal shawad; ham Khwajah-i-aql ra jigar khun gardad. Ham mufti-i-Shah ra Zuban lal shawad*" (when a saint is seized by the mysteries of eternity. All this chattering and babling will turn to naught. The head of the lord of wisdom blushes and the expounder of the Law becomes tongue-tied).

The profuse and plantiful annotation on the margin of the original text encompasses a considerable variety of matters, historical, literary, cultural, religious, ethical and mystical, and contains references to kings and rulers like Mohd. Tughlaq and Mahmood of Ghazna and his favourite, Ayaz, and also saintly personages such as Syed Jalaluddin *Bukhari of Uchah*, *Baba Farid of Pak-Paten*. Junaid Baghdadi, Ain-al-Quzzat Ba Yazid Bustami etc. Some common and professional people also figure like Hamiduddin Saudagar, and *ecstatic fellows, Majzoob*, Malamatis and Qalandar. There are numerous elucidatory notes on principles and problems like *Chilla*, *Ilm* and its kinds, *Reyazat; Saum, Sama, Ruh, Ananiyat and Tajrid, Taqlid, Tafakkur; Muhabbat, Ukhuwat, Marifat Iradat, Mukashifa, Ilm Sifli wa Ulwi, Mushahida, Qaza-o-Qadar etc*; nor have the *sectarians, Mu'tazila, Muattala, Mulahidas, Ibahatia*, ignored. In ..., the marginal notes give much food for thoughts.

his nephew, Muiz Balkhi. Letter no. 114 is addressed to *"Farzand-i-Aziz"* *"Yar-o-ham Tariq"* *"Maulana Karimuddin Sallamahullah Ta'ala"*, and in letter no. 125 we get this descriptive manner of the addressee as *"Farzend-i-aziz* (most excellent or worthiest son) *"Qazi Zainuddin Sallamahullah Ta'ala.* Mualana Muzaffar's brother (son and his successor, Shaikh Husian Muiz Balkhi, was also a saintly Sufi, a scholar and a very good poet like his uncle. Besides a Diwan and his *Maktubat*, we have also his *Malfuzat*, named *Ganj-i-La Yakhfa*, not to be confused with *Ganj-i-La Yafna* of the renowned Makhdum Sharafuddin, compiled by an un-named person, perhaps his own son, Hasan Balkhi. There is scarcely any *Majlis* or Chapter into which the *Malfuz* is divided which is free from this invocative prayer calling upon God to preserve and grant safety and protection to *"Bandagi i-Makhdum"* (Spiritual Master worthy of devotion and servitude). Here we get a greater saintly personality being referred to by a devotee. In some *Majlis* the compiler made use of this benedictory prayer as many as eight or nine times in respect of the saintly personage.

But there are numerous other points to give colour and fullness to the arguments concerning the antiquity of the manuscript and the contemporaniety of the writers of the text and of the annotative and explanatory notes on the margin. In the table of the contents over against, or opposite to, letter 29 on *"Taharat"* (ceremonial purification) and to, letter 52 on the subject called *"Guft o-raft"* (speech and behaviour or sayings and actions), we get the following significant exhortation; *"Tahris dar mutali'a wa Ta'ammul in Maktub Karrat-o-Marrat"* (stimulate the interest in the study and reflections many times and oft & over this letter); *"tahris dar mutali'a in Maktub binabir-i-Kasrat-o-fawaid* (excite and spurn on the study of this letter because it has plenty of utilities). There are clear references to the spoken speeches of the venerable prelate and questions asked by his devoted disciple. *"Badahu bar Zaban-i-Mubarak-i-Makhdum-i-Jahan* (f. 125); *In Sukhan az Zaban-i-Mubarak Shunid* (f.131); spoken word; *Taqreer-i-khidmat-i-Shaikh* (f. 33b). *Badahu Banda-i-Za'eef arza dasht* (f. 186); *Sawal bar Sabeel-i-Arzadasht kardah shud; Makhdum ra maniyi-in bait pursida shud* (79b); *Badagi Makhdum Astaghfirullah guftand; har bar ki az Maktub-i-dayee farigh mi shudand bad-i-an istighfar mi guftand mustaqillan* (164, 67). These provide

further elucidation and at places even slight modification. One of the strongest point concerning and favouring the view about the intimate association and contemporaneity of two saintly personages was furnished by the *"dua'aiya"* or benedictory words (*Kalima*), invoking Divine blessings which are frequently found in the marginal annotations. This was the reverential term for the saintly author of the book *'Sallamahullah Ta'ala"* (May God the most high preserve him) It was argued that such an exclamatory utterance could be an exclusive right and privilege of somebody of equal social status and relationship; that neither the compiler of the several *Malfuzat* or collection of the discourses of Makhdum Sharafudin nor any body else, however, close and most devoted he might have been to the revered Shaikh, could arrogate to themselves such intimacy or familiarity as to go beyond the forms *"Khidmat-i-Shaikh"* *"Bandagi-i-Makhdum* *"Makhdum-i-Jahan"* and the phrases like *"Azzamahu"* (may he be highest and greatest in dignity) and *"Azzamahullah"* Such a view needs reconsideration and even partial modification because of the occurrence of such expressions, particulary *"Sallamahullah Ta'ala"* in respect of others and lesser personalities in contemporary 14th and near contemporary 15th century historical or hagiological works Now-a-days we have become accustomed to seeing a superior or an elder in age usually addressing a younger or smaller person in such a manner expressing his good will or wishing God's protection for him. Norms, mood, manner and customary usages, standard or patterns of behaviour are not all long-continued affairs, and very often they change in course of ages. It was quite natural for an equally learned and respected *'Murid'* like Maulana Muzaffar, to speak of his revered *'Pir'* in reverential terms but there could never be a question of superiority or inferiority or even of being so closely related as to be put in the form of equation A 15th century writer, once the poet laureate and friend of Sikandar Lodi and also the author of *Siyar-ul-Arifin*, a *Tazkira* of one mystic sufis made use of the invocatory expression *Sallama-hu-Ta'ala* in respect of a sovereign of the Timurid House *"Hazrat Himayun Badashah i-Ghazi Sallamahullah"* Here a person of an inferior status refers with such terms about a person of exalted dignity We get other suggestive illustrations and significant examples Maulana Muzaffar was a prolific writer of letters and also a poet The collection of his letters or *Maktubat* were compiled by

truth' springs up); *"Kar-i-deen sin'at-o-ibarat nist juz ibarat dar-o-Imarat nist"* (32a) (The affairs of the faith do not mean skill in art and speech. There is style but no edifice); *"Tadbir Kunad banda wa taqdir na danad-Tadbir ba taqdir-i-Khudawand che manad* (191b) (The man devises and deliberates, being unaware of the Divine Decree. How can the plans of man stand against the Lord's decree); *"Har ki deed zat-i khud ra-bar sai-i-tahqiq shirk warzid* (he who looked about himself and took airs, surely he practises polytheism); *"Dar do jahan aql ra hicha hich, chashm-i bina dui na-binad hich"* (124, a) (In this world and the next wisdom or power of judgement is of no account. In seeing eyes there is no dualism; *"Bar dar bashi, bihtar anrank dar bar* (f.45) (It is preferable to be at the door (like a beggar) than to be clapped in arms); *"Dunya ibarat az panj cheez ast : naqud, aruz, mamalik, marakib, mawashi. In har panj cheez hijab ast"'* (238) (The world signifies cash, furniture, estates, conveyances and cattle. All these are so many veils). There are also interesting comments e. g. *Dar bayaban-i-Hindustan ba tan' barahna wa ba shikam gurisna, dawanidan asar-i-Qahr-o-gharamat ast dar nehayet"* (-8, b.) (To force men with naked body and hunger stricken belly to run in the wilderness of Hindustan is to mark the beginning of disturbance for which a serious debt will have to be paid).

The habitual skeptics and insistent questioners would not easily accept the writer's contentions that the manuscript in question provides conclusive evidence that it takes us back to the distant past of six centuries for the marginal notes are destitute of both name and date. But even among the doubting Thomases, there may be some honest and reasonable enough to keep their minds open and give a close and careful attention to the arguments put forward; though they may feel that there is still some room for further thoughts. Even the present writer of the earlier paper now realises that there is need of something more to be brought into focus. It is incumbent on all investigators in the field of historical knowledge to make a careful, patient, and painstaking study of original sources of information, so far as is possible, to uncover facts and determine truths. His statement, based on an examination of internal evidence, must be percise, definite, certain and full as far as that might be possible. In the estimation of this writer something written in the previous paper concerning the Balkhi manuscript needs

scribe wrote the copy of the main text [for] his uncle, Maulana Muzaffar Balkhi, who subsequently dictated to him his comments and observations on some pieces and passages of the text which were incorporated in another smaller handwriting here and there in the copious marginal annotations, sometimes horizontally and vertically, sometimes parallel or at right angles to the text, sometimes obliquely, slanting or slopewise, inverted and upside down, at the top, in the middle, or at the bottom; that the annotation came contemporaneously but not simultaneously; that except two or three occasions when Maulana Muzaffar spoke about his venerable guide as dead, praying and invoking the usual blessings, expressed in "*Quddisallaho Sirrahul Aziz*" that is, may his tomb be sanctified. Everywhere else in his annotations he referred to him as if he was still in existence and living; that there was proof positive that the person referred to and making a reference or directing attention to something about him, had been living in the same period. This is, moreover, quite evident from an oftquoted expression "*Sallama-hullah Ta'ala*" (may God the most high preserve him). There are more than a dozen places where this invocating prayer for the Divine safety and protection of the venerable prelate occurs. Such folios are 88b, 63a, 163a, 55b, 121b, 175b, 174a, 318b, 111b, 103a, 25b, 187a. There are also very suggestive words in many more places e. g. *Makhdum-i-Jahan, Makhdum-i-Alam, Khidmat-i-Shaikh, Bandagi-i-Makhdum* with almost double in number of the supplications for divine blessings and protection, such useful descriptive titles, appelations and epithets were in common usage then as now. Lastly, the orthographic pecularities, unusual style of writing, language, spelling, grammar and vocabulary in the marginal notes, and the archaism found therein are very suggestive indication of the hoary, ancient age of the Balkhi manuscript.

There are many pithy verses and phrases, expressions which are pregnant with meanings and sometimes look like maxims e. g. "*Kar-i-bi Ilm bar-o-bar na dihad-tukhm-i-bi maghz ham samar na dihad*" (174a) (Work without knowledge bears neither leaf nor fruit, seed without pith produces no fruit); "*Khashmo-Shahwat ba zere-paye yi dar ar Ta magar admi shawi yak bar*" (Subdue your anger and lust so that per chance you may become all at one a man); "*Chun neesti-i-tu shud Muhaqqaq Khaizad hama naara-i-anal-Haq*" (51b) (When your nullity or non-existence is confirmed, it is then that the exciting cry 'I am the

the paper, however, lay in the conclusions reached, on the basis of internal evidence, establishing the fact of the Balkhi manuscript of the Maktubat being of very high antiquity, prior in time, order and precedences to all that are, and may be available anywhere else.

Looking up across the dust of ages, and considering the changing, very often severe and stormy, climatic and weather conditions of the region, the care bestowed by generations of Balkhi family for the preservation of their precious heritage, treasured possession, and valued heirloom, and keeping it safe from harm, damage, danger of destruction or even spoiling and rotting, reflects great credit and deserve commendation

One of the earliest and the most learned and respected figure among the Balkhis was of Maulana Muzaffar Shams, who was held in highest esteem by his spiritual guide, Makhdum Sharafuddin Ahmad Maneri who always addressed him as Maulana or Imam Muzaffar He outlived his venerable Pir, *'Bandagi-i-Makhdum'* or *'Khidmat-Shaikh*, *'Makhdum-i-Jahan'* for 21 years, and died at Aden in 803-1402 while he was on his way to Mecca, and was buried there by his nephew, adopted son and successor, the learned Shaikh Husain Muiz Balkhi who died 41 years later in Bihar town, in 844-1441

The writer of the paper had reasons to believe that there are sufficient grounds to establish that the manuscript is a precious antique relic, a sort of souvenir; that it is, moreover, of great historic interest because of its association with three great saintly and contemporary personalities; that both the original textual and later annotative portions were in the hands of one and the same person, that the transcriber was Maulana Husain Muiz Balkhi, as is evident from a reference to his *Maktubat* on folio 124 and from a quatrain (Ruba'i) composed by him and found on 273b, to wit (that is to say) *"Qalandari wa. Kharabati az Paye tu shudam. Hadith-i-'Ishq-i tu didam kih an baya i nist;, "Husain az dar-i-himmat gada-i ku-i tu shud-kih haich saltanat-i-khushtar az gada-i nist"* (I have become a wanderer and tavern-goer in quest of you; yet, your love is not experienced simply by invocation. Husain has entered through the door of high resolve, as a beggar in your lane, for there is no royalty more joyous than that of beggary). That the learned

The 9th issue of the Khuda Bakhsh Library Journal, published in 1979, contains a fairly long account, covering 22 printed pages, of a rare manuscript, apparently the oldest extant copy of the well-known *Maktubat-i-Sadi* (100 letters), composed sometimes in or before 745-1345, by the celebrated Sufi Saint of Firdausi Order, Makhdum Sharafuddin Ahmad Maneri, who died in 782 or 1381. The valuable manuscript belonged to Khanqah Balkhi Firdausia of Fatuha (Patna). The form and contents of the original text, and more specially of what constituted its chief and essential feature, distinguishing it from others, and marking it off as superior and worthy of special recognition and honour—the multiferious and diversified marginal annotations—were considered, examined, analysed and evaluated. The Chief constituents or the necessary parts of the paper, focussing one's attention, included the provenance of the work; the light thrown on such things as the worn-out conditions of the manuscript, table of contents, thick paper, turned brownish or yellowish, due to age, style of writing in clean and fair *Naskh* character, with rubrications of headings and titles of the letters, and of many apt verses and Arabic passages and lettering. The large number of the authoritative works, mostly mystic and theological, cited in the copious marginal annotations which besides such *Malfuzat* of Hazrat Sharafuddin as *Ma'adan-ul-Ma'ani* and *Bahr-ul-Ma'ani* and some other un-named ones, refer also to the works of Shaikh-ul-Islam Abdullah Ansari, the great martyr Ainul-Quzzat Hamadani (*Tamhidat*), Ahmad Ghazzali (*fusul*), Abdul Qasim Abdul Karim-al-Quraishi (*Kalimat*), Imam Zahid (*Tafsir*), Shu, abi (*Kifaya*) as *Zakhiratul-Ma'ad*. Those frequently attract one's attention, that are the oftquoted works including *Sharh-i-Ta'arruf*, *Nuqal-i-Ta'arruf*, *Tawale*, *Tawabe*, *Madarik*, *Adab-ul-Muridin*., *Sharh-i-Adab*, *Minhaj ul-Abedin*, *Hidaya*, *Masabih*, *Mirsadul Ibad*, *Lawaih*, of Hamiduddin Nagori. There are references also from *Qut-ul-Qulub*, *Khulusat-ul-Matlub*, *Risala-i-al Matlub*, *Usul-us-Sanaa*. The main importance and the chief interest of

awakned—and those who are intoxicated and fallen come back to their senses—Give up all talks of those who are long dead—They would come back to life and become busy with their works.)

In conclusion I would like to indicate a number of terms that occur in the marginal notes without citation of their contexts: *Tajallī-i-ẓuhur-i-Tā'āt* (illumination, manifestation or beatific vision of the Divine Essence); *'ināyat wa ghairat-i-Ḥaq* (divine favours and a nice sense of honour); *iradat* (discipleship); *kashf* (revelation); *Fanā wa Baqā* (antihilation and subsistence); *muḥāsabah* (stock-taking of oneself; self-introspection); *mushashadah* (contemplation of the Divine Essesnce, or vision); *mukashafah* (intuition or ecstatic contemplation of supersensory realities); *Murāqabah* (contemplation or meditation); *ztkr* (remembrance of the name of God); *zuhd* (abstinence); *Taqlid* (knowledge gained through tradition); *waṣl* or *ittiṣāl* (union); *ma'rifat* (gnosis); *Tawakkul* (trust in God); *riza* (submission); *tammat* (vain glory); *Tā'at wa muharramat* (acts of devotion prohibited things); *Himmat wa talab* (aspiration and quest); and *Hurrīyat* (independence).

(Fraternity, they say, means that you direct to your own use the wealth and possessions of others just as an owner disposes of them. He does not require permission to do so.)

Tafakkur na anast kih sar dar gariban nihad wa anduh-i-khurdan wa pūshīdan-i-gardan gīrad, ya dar khwab rawad. (f. 190)

(Consideration does not mean that one should be thoughtfully sorrowful or be in an anxious mood about diet and dress, and fall asleep in such a state. f. 190)

Tafakkur dar khubthha-i-nafs-i-khud wa tafakkur dar ni'matha-i-khudawand ast. (f. 101)

(One should meditate on the blemishes of one's lower self and, at the same time, on the gracious boons of God. f. 101)

Tajrīd az 'ala'iq wa khala'iq buwad wa tafrīd az khud. (f. 106)

(*Tajrīd* is divesting oneself of all attachments, all creatures or people, while *Tafrīd* (leading a solitary life on accout of devotion) implies separation from one's lower self. f. 106)

Khudawand khwast kih ṣun'-i-khud ra ẓahir kunad, 'alam afrīd; wa khwast kih khud ra ẓahir kunad, Ādam afrid. (f. 106)

(God wished to display His inventions and, therefore, He created the world. He wanted to manifest Himself and so He created Adam. f. 106)

Dar biyaban-i Hindustan ba-tan-i barahnah wa ba-shikam-i gursnah dawanidan athar-i qahr wa gharamat ast dar nihayat (f. 38)
(To make ill-clad or bare-bodied hunger-striken men run in the wilderness of Hindustan is to invite the vestiges of severe calamity—a debt which will have to be paid.)

'Ulama-i su' Kasi Kasani ra guyand kih ru-i ishan janib-i dunya bashad wa pusht-i ishan ba-janib-i 'uqba. (f. 174b)

[Bad or false scholars (theologiaus) are those whose face is towards this world and back is towards the future state of life to come.]

Hasil zi Sama' khuftah bidar shawad, Wa must buwad fatadah hushyar shawad; Bugzar hadith-i murdah-i dirinah, zindah shawad az sama' wa dar kar shawad.

(The gain from *Sama'* is that those who are asleep are

all veils from his heart and he becomes confirmed in the divine realities. But he is deficient in handling worldly affairs and does not realize that such matters have their own effects. Except for his own tastes and inclinations towards the fruits of worldly affairs that occupy his attention, he does not observe what is obligatory.)

Chūn kashf wa karamat-i-khwīsh nagah bar khalq izhar kard. . . .ū ra dar dunya nabayad būd, mībayad murd, zīrakih agar ū manad fitnah qa'im shawad. (f. 123)

(Anyone who suddenly makes manifest his secrets or miraculous feats in front of God's creatures, shouldn't remain in this world. If he were to live on, a hidden calamity would break forth. These were the blessed words of the Master of the World. f. 123)

Ta sagi ra yar ast, sangi ra dīdar ast, mara ba naumīdī chih kar ast. Ilahi ! in kar ghayat ast, warna az sagi wa sangi chih ja-i-hikayat ast. (f. 250)

(So long as there is a dog as a friend and a stony cave in sight, I have no reason to feel any despair. O God, this affair is of extreme significance. Otherwise, what is to be said about a dog or a stone ? f. 250)

Mu'jib kasi ra guyand kih kar wa hal-i khud ra ba-nazar-i khush wa pasandidagi binad.

The word *mu'jib* (one who is pleased with and admires himself) is applied to one who views with pleasure and appreciation his own actions and conditions, (transactions aud situation.)

Mahabbat anast kih anchih ba'ist-i-tū bashad chūn dunya wa ghair-i-an, ba'd az wujūd dast az way baz darī, Haqq ra gīrī.

(*Mahabbat*, affection, means that whatever you deem to be necessary for yourself such as the world and things other than that, except for your own existence you would withhold your hands from them and adhere to God.)

Chahar chīz ujub, chaplūsī, parsa'ī, 'adl wa insaf, babīnī 'ajab ast.

(It would be astonishing if you were to see self-admiration or conceit, flattery or fawning, together with justice and equity.)

Ukhuwwat anra guyand kih tasarruf kunī dar mal wa imlak-i-dīgari chūn sahib-i-tasarruf azan najūyad

dawām-i-ta'at bar āyad maghrūr ast wa az 'ālam-i-ma'rifat dūr ast.

(whoever imagines that certain affairs of his are the outcome of his plentiful acts of worship and constant devotion, is an arrogant individual who is very far from real knowledge—f. 38.)

Ān wahm kih man būdam, andar maidān-i-aḥdiyat rasīdam. Ānchunān nabūd balkih maḥḍ wahm būd.

(It was a false conception to say that one has existed and arrived in the arena of unity. This was not the case. It was sheer conjecture ! f. 64)

Dīgrān kih 'aṭsah mi-kunand al-ḥamdu li'llāh guyand ba-i'tibār-i-ānkih dar ḥālat-i-ṣiḥḥat āmad, pas ba-i'tibar-i-ṣiḥḥat al-ḥamdu li'llāh guyand.

(As regards others who, when they sneeze, utter "Praise be to the Lord", the reason is that there is no sneezing in a state of sickness. One is seized of such an action only when one is in a healthy condition. Hence people exclaim, "God be praised" ! f. 12)

Muqallid rā bar andāzah-i-īman taqlīdi, mustadrik rā bar andāzah-i-īmān istidlāli wa 'ārif rā bar andāzah-i-iman mushāhadati.

(A follower, if measured by his faith, becomes an imitator; a man of understanding possesses the capacity to grasp facts mentally and becomes argumentative on the strength of his convictions; while a knower of divine secrets is endowed with contemplation (the vision of future or invisible things) in proportion to the good faith he possesses. f. 96).

Har kirā ṣifat-i-'ijz ast ūrā bar qudrat-i-qadir ast. Har kirā jihl ast ūrā ba 'ilm-i-'alim rah nist.

(He who is possessed of the quality of humility has the way opened towards the power of the Omnipotent God; while one who is foolish or ignorant has no access to the knowledge of the learned ones. f. 140)

Majdhūb ānast kih suluk nadarad, amma Ḥaqq ta'ālā ḥijāb az dil-i-ū bar-giriftah bāshad, wa ḥaqā'iq-i-yaqīn bar way ẓāhir kardah; ammā dar ṭarīq-i-mu'āmalah muqṣir bāshad; wa nadānad kih mu'āmalah ra atharatast. Pas ū baja-i-ḥaẓ kih bar khurdar gashtah bashad wa dar ṭariq-i-a'mal juz ba farīdah mashghūl nashawad.

(A *Majdhūb* (attracted) is he who does not follow any rule or institution (*Sulūk*), yet God Most High lifts him up and takes away

money, furniture, clothes and effects, estates or possessions, conveyances and cattle. All five serve as so many veils.)

Bidān kih tamāmat-i-ḥarakāt wa sakanāt-i-makhlūqāt-i bā khudā'i bi-khudā'i-nist. (f. 83 a)

(Know that all movements, gestures and postures of creatures are ordained by God and are not beyond or apart from His directing grace.)

Qaḍā wa qadr dū ḥukm-i-bārī ta'ālā ast, ammā qaḍā ḥukm-i mujmal ast wa qadr hukm-i-mufaṣṣal ya'nī qadr 'ibārat az tartīb-i-ba'ḍī asbāb bar ba'ḍī. (f. 133 a)

(Fate and predestination are both divine decrees. Fate is an all-embracing mandate, while predestination is a particularized, diffused decree, arranged according to causal relations of one thing to another.)

Bā man būd har chih būd, bā man buwad har chih buwad. (f. 83 a)

(It was with me, no matter what happened : it will be with me, no matter what might happen.) It should be noted that these observations, especially the last, which appears to be a Persian version of the Arabic expression, *bi mā kāna* and *bi mā yakūn*, refer to orthodox Ash'arite views, and were also in accord with those of the Sufis about the concept of God as being the real Executor as well as the Redeemer, everything being contingent upon God's will. An eighteenth-century Urdu poet has put the same idea thus :

Nā ḥaq ham majbūron par hai tuhmat khud mukhtārī kī; Jo bhī karain hain āp kare hain, hamko 'abath badnām kiya !

(Without justification, we have been charged with volition :

whatever He does is His very own yet, absurdly, we are blamed !) Here are some more short, pointed sentences and expressions.

Qaḍā wa qadr bar dū nau' ast. Qaḍā-i-mu'allaq wa qaḍā-i-mubram. Ammā dar qaḍā-i-mu'allaq radd-i-balā ba du'ā wa ṣadqah rawā bāshad, ammā dar qaḍā-i-mubram du'ā wa ṣadqah hīch sūd nakunad. (f. 229 a, f. 248 a)

(Fate is of two kinds, suspended and inevitable. The former is dependent upon attempts to avert the calamity by prayer and alms, but, in the latter, they are of no avail.)

Har kirā gumān īnast kih in kār ba kathrat-i-'ibādat wa bar

or even blood of anyone, and abstains from all such things. There is a note on f. 164 which says: "If someone takes possession of the goods and effects of a Sufi without his permission, the Sufi withholds his tongue from putting forward any claim. He considers such an occurrence as a right of God (to punish), and he does not bring up any intermediary. As the Sufis have no demand for *Qiṣāṣ* (retaliation), they do not take *diyat* (compensation for man-slaughter). This is called *Ḥadar* (impunity concerning murder).

A question was put to the Master (f. 32b) as to whether the verses in *The Letters* were those of the holy sheikhs, or if they were the compositions of poets. He replied that some of them were the composition of holy Sheikhs, while others were the effusions of poets. But, although the poets composed many verses, their import was not fixed or certain, and everybody, according to his own understanding, proposed a particular meaning or interpretation. Some of these meanings are true expressions of the facts and circumstances and are useful; while others, though elegant in form, are metaphorical rather than real.

Thus this unique manuscript is important from many points of view, the most significant of which are its textual accuracy and its profuse marginal notes. It deserves a close and detailed study by a more competent person, one deeply learned in Sufic lore. The thought-patterns of a great and learned Sufi of the Firdausi order come into contact with those of another. It would be interesting to find out the impact of the original propounder on the mind of the expounder.

Sufism had already attained its full development during the previous centuries and, therefore, one might not get new thoughts in one or the other; but the way of giving shape and form to the philosophy of mystical and theological matters was their own-while leaving to others the task of making a comparative study of Sufi thought, principles and practices as found in fourteenth-century Bihar with earlier practitioners in other lands,

I would like to conclude this paper, which has already become too long, with a few pithy statements which appear to have come from the pen of Maulānā Muẓaffar Balkhī.

Dunyā 'ibārat az panj chīz ast. Nuqūd, 'Urūḍ, Mamālik, Marākib, Mawāshī. In har panj chīz ḥijāb ast. (f. 238 a)

(The world signifies or consists of five things : sums of ready-

There is a note on *Khashm* (anger) on f. 58b. "At times the Prophet of Islam appeared to be furious and looked red in the face. That fury, however, was for the sake of the faith and not on account of anything personal. It was quite different from the indignation of common people. When angry, a person should not exceed the bounds of religious law, and when seized by passion, they should not indulge in abuse and reproaches, nor should they inflict bodily injury on the wrong-doer. There should be no scratching, tearing or grazing.

We come across an interesting note on the four tendencies or dispostions of man on f. 71b.

Tā Kasī az chihār ṭab' fārigh nagardad ṣuḥbat-i-Ḥaq rā nashāyad. Shūkhī yaksū nihad dil pīsh burad, bukhl yaksū nihad Jawānmardī pish burad, kāhili yaksū nihad jān bar miyān bandad, kundī yaksū nihad jaldī pish burad. (f. 71b)

(So long as one does not free oneself from these four habits or dispositions, one cannot be worthy of the company of, or communion with, God. One should put aside petulance and cultivate the heart; put aside avarice and evince manly generosity; remove laziness and be ready to stake one's life; abandon all dullness and take recourse to speed and swiftness.

When the traveller reaches the highest point of absorption, whatever he utters is truth or reality, whether it be *Subḥānī* (glory to Me, the Most Holy), or *Anā'l-Ḥaq* (I am the creative Truth or God). The utterance of *Anā* or *anāniyat* (self-worship) comes to the stage of *Fana* (annihilation of self in God). *Fana* means, first of all, passing away from *khalq* (people) and then from self i.e. the vanishing of one's separate existence. Lastly, there is the vanishing of the "passing away" itself, leaving not the faintest trace of the sense of annihilation. (f. 8)

Sharī'at (law) is a compelling conviction of divinity (*Rubūbīyat*) and *Ḥāqīqat* is the *Mushāhadah* (contemplation) of this divinity. Whatever is exoteric is Law, and all that is esoteric is Path (*tariqat*). When the outward or apparent as well as the inner aspect (*ẓāhir-o-bāṭin*) of things becomes purified and polished, the picture of the earthly and the super world (*'Ālam-i-siflī wa 'ulwī*) becomes quite clear. This is the stage of *Ḥaqīqat*. (f. 83b)

With reference to an Arabic expression occurring in the text and which means that a *Dervīsh* has no claim upon the goods, effects

the case of prophets and saintly personages was different. They could fix their hearts on God and yet deal with people, but for others it was not possible to be with *Ḥaqq* and *khalq* (God and creatures) at one and the same time.

In the note of ff. 251-2 and elsewhere, the problem of *Ruḥ* (soul) has been discussed. Summing up the view of the official or orthodox section of Islam the writer says that views about the soul were of three categories. According to one view, the soul has the same significance as life, for the body of man remains alive because of it and also becomes possessed of perception and is capable of performing dignified deeds and actions. According to this view, the soul was a reflection or '*Arḍ* (breadth, choice or accident). The second view, which is that of learned men and scholastics (*Mutakallimin*) is that the soul is a fine, delicate, body within a dense or opaque body which is that of man, just like oil in milk. They bring Quranic verses and traditions in support of their contention. Then comes the third view that of some of the scholastics of Islam. They say that the soul is incorporeal or immaterial, stripped of accidents or lowly infirmities ('*Ara'iḍ*). It is neither within nor outside the body, nor is it which joined to it or separated from it. Of course it 'adheres' to the body, or 'tags along' with it.

On f. 238a Khwājah Ḥaddād, may, God have mercy upon him, is referred to as an authority for saying that wise people have categorized the world into eight divisions: *Ḥasratābād* (abode of frustration); *Mihnatābād* (that of striving or effort); *Shahwatābād* (that of lust and pleasure); *Ṭa'atābād* (that of devotion); *Ghaflatābād* (that of negligence); *Ftna'ābād* (that of mischief or sedition); and *Rāḥatābād* (that of rest or repose). These abodes have been ascribed respectively to the indolent, faithful believers, profligates, votaries of God, the ignorant, pagans or infidels, wicked scoundrels and pious ascetics.

An interesting note on f. 259 defines *Riyāḍat* (austerity) as purifying of self by discarding reprehensible qualities and that it is accomplished by a reduction in eating, speaking, and sleeping. Sanctification (*Tazkiyah*) signifies cleaning or obliterating the blameworthy habits of self. Austerity implies bringing the excessive and predominant qualities within the bounds of moderation and that consists of four elementary qualities in man which are cited as the mother of all essential or fundamental principles and virtues. They are : vigour of intellect; vehemence of anger or wrath; the force of carnal appetite; and the causes contained in the three.

as are *'Ulamā-i-sū* (bad or evil-minded scholars) who have set their faces towards this world and have turned their backs upon the one to come. These people acquire knowledge for the sake of this world only, and have nothing to do with the one to come.'

On ff. 63-64 the question of the respective places of saints and prophets has been brought under discussion. The revered saint, may God protect him!, said that anyone who says that the position of a saint is superior to that of a prophet talks erroneously, for this can never be admitted. Apostles enjoy absolute supremacy, while saints enjoy only restricted excellence. Heretical atheists (*Mulḥidān*) put forward the faulty argument that the saints are all the time engaged in devotion to God, whereas the prophet has to spend part of the time in preaching. This is a fallacy. If pre-excellence depended on place and position, any planet would have been more lustrous than the sun. But it isn't so! Saturn, for example, is in the seventh heaven, while the sun is in the fourth. Similarly, the planets Jupiter, Mars, Venus and Mercury should all be brighter than the moon, but this is not so.

On f. 102 there is a note on fasting (*ṣaum*) which implied abstention from eating and drinking and sexual intercourse and similar things throughout the day. Another type of fasting is to restrain all one's bodily senses and limbs from sinning. Another special type of fasting is to restrain the heart from low and ignoble thoughts, worldly anxieties and, indeed, from everything other than God. This type of fasting is observed by apostles, faithful witnesses of truth, and religious men, for they are nearest to God.

The Sufi practice of observing forty days of seclusion for prayer and austerities has become the subject of a fairly long note on f. 318. *Chillah*, as the practice is called, is spelt *Jihilah* (both come from *Chihil*, the Persian word for forty). A question was put to the Master about the sincerity that was needed to be observed during the 'forty-day retreat'. "He, may God Most High protect him, said that sincerity of purpose would arise only when anything other than God, including wife, sons and so on, is abandoned and the heart becomes absolutely free from all apart from God. I, the invoker of benediction upon him, humbly enquired whether a person who has a family whom he has to support could make a sincere forty-day retreat. The Master replied that absolute sincerity could not be expected, for he has attachments. Again, the invoker of blessings said that a person who is lacking absolute sincerity might not deserve to have insight into divine secrets. The Master said, in reply to this fresh question, that

pleted his ritual prayer, said "Praise be to God for His grace!" and, 'May God pardon me for my sins!" His wife burst out saying, "I thought you were a unitarian, but you still appear to be a polytheist!" When she was questioned, she added: "Ritual prayer has become your attribute, and need not belong to the true faith :

(one who sees self does not see God.)"

On f. 71 reference has been made to the three categories to which the word 'Sufi' may be taken to be applicable' and the Master is puoted as having said "Nowadays no Sufis [in the full sense of the word] are to be found. It is the *mutasawwif* [pseude-Sufi] who remains. More accurrtely, It is the *mutashabbih* (one who resembles a Sufi), rather than the pseudo-Sufi, who has survived. "Khud-bin ihaqq-biru nist"

On f. 138 we read of the three degrees of knowledge. One of these is *ma'rifat-i-'ilmi* [insight into dogmatic mysteries]. This involves reflection about where a person was, and whence he has come. Proceeding from the loins of his father, living in the womb of his mother, a mere drop of water given a form, consisting of eyes to catch sight of things with, ears to hear with, a tongue for speaking, hands for touching. Upon understanding and appreciating the qualities of his own being he grasped the reality of it all that this creature had a Creator. Whoever knows himself, knows God. This is called scientific or doctrinal knowledge pertainiug to truth or fact.

On f. 173 knowledge (*'Ilm*) is treated from the two-fold points of view : one that leads a person towards God because of his acts of devotion; and the other which takes him far away from God, i. e. all acts of disobedience or sin. One is obliged to have a thorough knowledge of both these kinds of actions. It is a matter of grave importance. There is also the knowledge of the vital parts of the body, (*'Ilm-i-a'dā*), with which the heart is closely associated. This is also of two kinds : those of nearness (*Taqarrub*), which leads a person towards God, such as repentance, piety, fear of God, trust in Him, acquiescence, resignation and similar things; while the others are the 'counted' attributes (*Mu'tad*), which drag a person away from God, such as love of worldly things, of wealth and position, envy, jealousy, malice, pride, avarice and of other similar things. A little later we read: "Worldly knowledge is that which takes you to the doors of kings, nobles and lords, or which leads to your appointment as *qādī* judge), or *Mufti* (expounder of the Law). Knowledge of '*Ibādat*' ()divine worship) and of *Mu'āmalāt* (human affairs) are also mentioned

in *mulk-i-bālā*, (up-country) as distinguished from *farudast*, a name given to Bengal by the inhabitants of the western upper reaches. *Dar mulk-i-bala 'adat in ast. Shutr ra mi-parwaranand wa danah-i bisyar mi-Khwuranand, ba'dahu waqt-i bismil kardan tamam shahr mi-gardanand bara-t tafakhur, ba'dahu bismil Kunand. Ham-chunin Haqq Subhanuhu Ta'ala Kafiran dar istidraj mi-kunad, awwal anchih ura husn mi-bayad mi-dihad ba'dahu ura ba'adhab mi-girad.*

"The animal, a-camel-to be sacrificed was cherished and well fed with grain and much care was taken to fatten it. Before sacrificing it, they paraded it throughout the town and vied in boasting and bragging. Similarly, God the Holy and Glorious One provided all kinds of facilities, all that leads to elegance, ease and affluence, to the infidels, before subjecting them to punishment (the fires of hell)."

The selection of subjects treated depends on the writer's value judgements and patterns of thought, as well as upon his capacity as an observer. A few of the notes indicative of mystical, renunciatory and ethical ideas may be noticed. On f. 52 we find the following, under the title *Taqrir-i-khidmat-i-Shaikh* (from the speech of the Revered Sheikh). *Khudī 'ibārat ast az jumlah-i-Ḥarakāt wa sakanāt wa aqwāl wa af'āl kih az ādamī dar wujūd āyad bar ḥasb-i-'ādat wa hawa-i-basharīyat az khurdan wa khuftan wa shanīdan wa dīdan wa ikhtilāt kardan wa mānand-i-ān magar ānch azīn jumlah ba-waqt-i-ḍarūrat buwad; ḍarūrat ānastkih agar ān nakunad az Ḥaq dūr uftad gūyad kih tā sar-i-mū-i az wujūdī bāqī ast ḥijāb bāqī ast. Taqrir-i-khidmat-i-sheikh.* (*Conceit or egotism* (*khudi*), *exemplified through all kinds of movements and pauses, words and deeds, comes to light within a man due to his habitual practice and the carnal desires of human nature such as eating, drinking, sleeping, hearing, seeing, indulging in intercourse and such-like things. All these things are however, quite legitimate in their proper and needful place. Anyone who does not behave in a fitting manner in such matters, falls far away from God. As long as self-conceitedness remains, even if it be but a hair's breadth, the veil is still there.*)" A note on f. 138 says : "Whoever thinks that he has been engaged in devotion to God and, on account of his acts of worship, has come very close to Him, negates the effects of service. He has fixed his gaze on service and devotion, but remains blind to God. This is polytheism and ascribing partners to God."

While illustrating the questions to such ascription during prayer, the case of a *Dervish* has been quoted on f. 176 who, having com-

These were the blessed words of the Master of the World....On this occasion, may God protect him, he said....)

The writer of the marginal notes sometimes styles himself as *Bīchārah* (this helpless one), but more often as *Bandah-i-Ḍa'īf Dā'ī* (this weak slave). Such words and expressions follow the accepted usage of the age.

Some of the marginal notes contain references to people as being commoners or nobles, dead or alive, and also to things which are a reflection on the conditions, practices and usages of the time. A long note on f. 149 ends with the expression "On Min wa 'An naṣīḥat-i-tāmmah Sayyid Jalālu'ddīn uchch Quddisa Sirruh'ul-'Azīz. (based on the excellent counsel of Sayyid Jalālu'ddīn of Uchch, may God sanctify his secrets.)" This Bukhārī Sayyid, grandson of his namesake, Sayyid Jalal Surkhposh, died in 1383. He represented a branch of the *Suhrawardi* order which contributed much to the religious and political life of Sind and Gujarat. He had received a copy of *The Hundred Letters* and devoted a number of days to a thorough study of the letters. On f. 88 we are told something about Sheikh Jalālu-'ddīn, the brother of The Master of the World (i. e. Sheikh Sharafu'ddīn), who had accompanied him to Delhi. He had paid a visit to the house of Nūru'ddīn, the brother of Qāḍi Shamsu'ddīn (of Chausa), the recipient of the hundred letters. The following passage, on f. 155, deserves careful consideration : *Khwajah Hamidu'ddin saudagar dar Dehli raftah budand pish-i darwazah-i qissah Khwani. Qissah-i mihtar-i Yusuf salawatu'llah 'alaihi shash mah har ruz mi-guftand taham in qissah tamam na-shud wa Khalq har ruz bara-i shunidan-i an qissah jam' mi-shudi, Kasi shash gani Kasi dahkani mi-dadand.*" (Khwaja Ḥamīdu'ddīn, the merchant, had gone to Delhi (from Bengal) and had set himself up in front of the story-telling gate. He continued to narrate the story of the grand prophet Joseph, may God shower His benediction upon him, every day for six months, yet he did not manage to finish his story. People thronged to the place each day to hear his story. Some gave him *shash gāni*, others offered *Dakhani* (a silver coin), and they listened to the story with rapt attention.)

Khwāja Ḥamīdu'ddīn has been mentioned in the *Letters* of Maulānā Muzaffar as a *bazzāz* (dealer in cloth). In Delhi, he began to earn his livelihood by conducting a religious *katha* session like that of the Hindus.

Elsewhere, on f. 38, we get a reference to a practice prevailing

ordinary men. Such things were likely to cause misunderstanding and possible misgivings and, on this account, should not be shown to such people. The compiler of *The Twenty Eight Letters*, whose name is not given, wrote in his preface that the letters were only a small portion of a much larger number of letters received by the Maulānā from Sheikh Sharafu'ddīn over a period of twenty-five years. According to his will, all the rest were buried along with him in his own grave. The whole purpose of this was to keep "hidden" the "divine secrets".

If the ascription to the Master of thirty-nine letters which contain fine expressions about *Ḥaqq* (Reality), *Khalq* (the phenomenal world of creation) and many others, be given any weight, then we can understand why the learned and lovable saint felt shy about "thinking aloud", so to say, on such topics, and laid stress on the adage, *Tukallimu'nnasa 'alā qadr-i-'uqūlihim.* (*Talk with people according to their capacity to understand.*)

The marginal notes provide us with ample evidence of the close and deep relationship between the writer and the Sheikh, his spiritual guide. For example, Sharfu'ddīn knew that Muẓaffar was commenting upon his letters. This is clear from folio 311 :

The Master graciously said : "Take down this quatrain ! It is not found in the letters. ("In rubā'i Makhdūm-i-Jahān farmudad Bi-navīs khārij-i maktūb ast.) :

When a saint is seized by the mysteries of Eternity,
All this chatting and babbling will turn to naught.
The head of the lord of wisdom blushes,
And the expounder of the Law becomes tongue-tied."

On f. 22 we find the following instruction, written in red ink: "*Chun sirr-i-azal ṭīna'-i-abdāl shawad, In jumlah-i-qīl-o-qāl pāmāl shawad; Ham khwājah-i-'aql rā jigar khūn gardad. Ham muftī-i-shar' rā zubān lāl shawad.*" "*Dar kitāb in ḥāshiyah rā dākhil kunīd.*" (Incorporate this gloss in the margin of the book!) We find frequent use of such initiatory expressions as : "Bar bandagi makhdum-i Jahan sallamahnltah ta'ala 'ard-dasht kard. Makhdum-i Jahan farmudand sallamahullah ta'ala lafz-i mubarak makhdum-i Jahan in bud, ham darin mahall farmudand Sallamahullah ta'ala."

(I submitted to the Revered Master of the World, may God keep him safe!.... The Master of the World said, may God keep him safe!....

sing Maulānā Khwājah, who was also sitting there, the Sheikh said : "You are also a Bihari ! Tell me truthfully, where have you learned the practice to which the Biharis appear to have become accustomed?" The writer felt dismayed at the time, but was shortly afterwards quietened, for the Sheikh added that he had found it recorded in the discourses of Sheikh Farīdu'ddīn that whenever anyone came to him empty-handed he was asked if he had failed to find even a green herb or a blade of grass along the way. The note goes on to say that Sufis are under the shade of God's protection and were not actuated by any mundane motives. Whenever anybody brought anything to them, whether it be a tray of bread or a pot of sugar, it could also be used for auguring or foreboding. The note concludes with a reference to Muḥammad Shāh (Tughluq). He had asked his attendants how far the day had progressed. One suggested that it was beginning to decline. At this Mnḥammad Shāh exclaimed, "*Lā zawāl ba umarā zawāl ast* (there is no declining except for the nobles) !" The note further says that a certain leader of the congregational prayer used to recite the Quranic verse, (*Tabbat yadā abi Lahabin*) "May the hand of Abū Lahab be broken", during the first genuflexion, and the verse (*Idhā Jā'a Naṣru'llāh*) "when Victory is from God" during the second; but, being a wise man, he recited the latter verse during both, and this augured well. This reference is itself a commentary on the capricious Tughluq Sulṭān, and is quite in keeping with what we find in Barani's contemporary chronicles.

A note on f. 42 says that once the Master referred to the story of Sulṭān Maḥmūd (of Ghaznah) and his favourite, the handsome Ayāz, and spoke about the anxiety shown by the former at the sudden sickness of the latter. After making his observation on the love which is *jadhbātī* (emotional) rather than *ḥissī* (sensual), as between a *Muhibb* and *Maḥbūb*, (lover and beloved), he uttered *astāghfirullah!* (May God forgive me). This was one of the many occasions on which the great saint besought God's forgiveness and mercy. On f. 63 there is a significant reference to some of the letters written by the Master to the writer of the notes, Maulana Muẓaffar. We read : "Har bar ki az maktubat-i da'i Farigh shudand astaghfirullah gufstand muttasilan."

(i. e. Every time the revered saint finished his letters to me, this invoker of blessings upon him, he would immediately exclaim, "I seek pardon from God"). This serves as a reminder that, in some places in the letters of both Sharafu'ddīn and Maulānā Muẓaffar, certain references occur which would be beyond the comprehension of

transcribed both the text and the marginal notes, Husain Mu'izz Balhi, was himself a most gifted and learned man, who has left behind his own *Letters*, *Discourses* and a collection ef his own verse.

Negatively, I believe that it would be difficult for a scholar to adduce any telling argument against the evidence on which my assertion is made. It should be added that it is extremely rare to find a manuscript surviving in the climate of Bihar for close to six centuries—an added indication of the care it has received.

There are some personal references, recollections and anecdotes in the manuscript, as well as titbits of historical and cultural interest. Even men who are deeply religious have their environmental problems and experiences to cope with, and these should be studied in the light of their social milieu. Maulānā Muẓaffar, for example, makes a short but interesting observation on what Sheikh Sharafu-ddīn had written about the stages leading to paradise (f. 121). It is interesting from the linguistic point of view. Makhdūm Sallama-hu'llāh ta'ālā ba zabān-Hinduī farmūdand *Junānj* (*chunanchih*) az *jokath* (*chaukhat*) ba jokath bi-rawad. Ān raftan-i jokath ba jokath pānsadgān sālah rāh farq bāshad ba dar-i dīgar." (The Revered Master, may God Most High protect hīm, said in the Hindavi tongue, that as one has to proceed from one door-way to another by travel-ling, which takes time, so too it takes five hundred years to reach the door of paradise). On f. 60 there is a reference to *Bhaṭ Khushka* i.e. boiled rice, and *Bālā-i-Bhat* i. e. over and above the rice Once the Master said that there were three categories of food : what is essential, what is needed, and what is superfluous. It is necessary to take food such as 'bhāt khushkah' (boiled rice) and there is nothing to take exception to for doing so, for therein lies the stability of *nafs* (the self) of a person. Next comes food that is needed in order to perform the obligatory prayers. Finally is food which is really the object of greed. This is over and above boiled rice and is *Nākhurish bālā-i-bhat* (food that remains sticking to the bottom of a pot). The first two categories of food are quite lawful, but when people start picking and choosing what they will eat they have entered the category of superfluity and become sinners.

The writer, in a long note on f. 178, describes himself as "*Du'ā-gū-i-Ḍa'īf* (a weak invoker of blessings) who had carried some clay for the washing of the Revered Master's hair." The Master entered into a dialogue with him and those present in the assembly. Addres-

of self-conceit. Often, during discussions, he burst out with, "I dont' agree !" (*Lā nusallim*) Later on, we find him somewhat chastened, and referring to himself as, "This helpless one", or as "This weak servant", while he refers to his spiritual guide as "The Venerable Master", The Revered Sheikh" and so on (Makhdūm-i-Jahān, Khwājā-i-'ālam) The compilers of the various collections of the discourses of Sheikh Sharafu'ddīn, Zain Badr 'Arabī, Ashraf Rukn Balkhi, Ṣalāḥu'ddīn Mukhlis-Khānī, Hālifi or anybody else, no matter how devoted to the Sheikh, could not arrogate to themselves such familiarity as to go beyond phrases like '*Azzamahu'llah* ! (May God glorify him, and write *Sallamakallāh*! (May God protect you) and *Sallamahullāh Ta'ālā ila yaum-il-Mi'ād* (May God keep him safe till the Day of Reckoning). There are many references to 'ba zabān farmudand' (The Master said) and 'Lafẓ-i-Mubārak-i-Makhdūm-i-Jahān" (The blessed word of the Master of the world). These give us a clear indication of a personal, living, contact between the author of the marginal notes and that of *The Hundred Letters*. Maulānā Muẓaffar alone could freely make use of such words and expression as are used as a blessing for a living person, Others would be restricted to benedictory expressions, such a 'Matta'allah-ul-Muslimīn ibi ṭūl-i-baqāihi wa adām 'alā'l Muminin ni'matahū (*May the Lord enable the Muslims to reap the advantages of his long life, and may true believers have the perpetual blessing of benedictions*).

In no fewer than a dozen places the Master is represented as a living purson, while in two, the expression *Hadrat-i-Shaikh Quddisa sirruhū* (the Revered Sheikh, may God sanctify his secrets !) is used, indicating that he was dead. (The expression is traditionally used for dead persons of eminence). The natural inference is that the marginal notes were largely written during the lifetime of the Master, but a few were definitely added after his death. In a number of places we get definite indications of a personal contact and relationship between the two men. e.g. "Badahu ba-zuban-i mubarak farmudand (f. 113); badaḥu banda-i da'if 'arda dasht (f. 186); lafz-i mubarak-i makhdum-i Jahan (f. 125); in sukhan az Zuban-i mubarak Shunid" (f. 131).

'Afterwards he brought it on his blessed lips and said........... Afterward this weak slave submitted......He said......These were the blessed words of the Master of the world......I heard this from the blessed tongue of the Master......)

It should be noted that the man who, in my opinion, actually

notice how neatly and accurately the text had been copied and is of a far higher standard than the general run of copyists !

In evaluating the marginal notes there are many other points which demand consideration, such as the authorities quoted, the passages cited, as well as references to men and matters of some historical or cultural interest given. In order to develop, elucidate or interpret various points in the text of *The Hundred Letters*, we find, in addition to various collections of the discourses of Sheikh Sharafu'ddīn, such as *Ma'din-ul-Mā'ānī*, *Baḥr-ul-Ma'ānī* and some other unnamed ones, an imposing list of works on Sufism, exegesis, traditions, lexicography, biography, scholasticism and the epistolary works, often referred to in an abbreviated form e.g. '*Awārif*, *Lawā'iḥ*, *Tawāli' Tawārīq*', *Maṣābīḥ*, *Kifāyah*, *Madārik*, *Zāhidi*, *Hidāyah* *Sharḥ-i-Ḥidāyāh*, *Ta'arruf*. *Sharḥ-i-Ta'arruf*, *Mirṣād-ul-'Ibād*, *Uṣul-i-Ṣighār*, *Salah-al-Jinan* *Ṣalāt al-jinān*, *Minhāj.ul-'Ābidīn*, *Sharḥ-i-Nafā'is* *Qūt-ul- Qulūb*, *Risāla-i-Māṭlūb*, *Lubāb-ul-Akhbār*, *Baīḍāvī*, *Dhakhirah-i-Ma'ād*, *Fuṣūl Risalah i-Aḥmad Ghazzāli*, *Risāla-i-Makki* (Perhaps *Futūḥāt* of Ibn 'Arabī), *Kalimāt-i-'Abdu'l KarīmQuraishī*, *Kalimāt-i-Sheikh 'Abbullāh Anṣārī*, *Kalimāt*, *Maktūbāt* and *Tamhīdāt* of 'Ain-ul-Quḍāt Hamadānī, *Mafātiḥ-us-Sa'il*, *Ṣurāḥ*, *Adāb-ul-Murīdīn*, *Sharh-i-Ādāb-ul-Murīdīn*, *Kalimāt-i-Nakhshabī* and *Taḍhki-ratu'l Auliyā*. The multiciplicity of marginal notes, found on almost every page, consists not only of quotations, citations and references to other works but, much more, of explanations and reflections of their author. They throw a good deal of light on his understanding of many Sufi terms, e. g. self, station, state, *Tajrīd*, and *Tāfrīd*, emanation, spiritual exercises such as *Dhikr* (rememberances of God), *chillah* (forty-day retreat), *Samā'* (muscial gatherings), *khauf* (fear) *Zārī* (weaping) and many others commonly encountered in the works of the Sufis.

At this stage I wish to sum up my findings, leaving it to others to judge the validity of my statemenets. Some facts have already been mentioned. The manuscript belongs to the Balkhi family; it is written in simple naskh script; the marginal notes are all the works of the same mind, that of the erudite scholar, Maulānā Muẓaffar Shams Balkhi, who was remarkably well-versed in all branches of Muslim learning. This assertion needs some elaboration. It is a fact that Sheikh Sharafu'ddīn Maneri always referred to Muẓaffar as "Maulānā Mūẓaffar" or "Imām Muẓaffar", both terms indicative of appreciable scholarship. Initially, the Maulānā had been quite full

The identification of the writer of the marginal notes with the transcriber of the text itself may be problematical for some, but I have every reason to believe that, while the notes and annotations were the composition of Maulānā Muẓaffar Shams Balkhī, it was his nephew, Ḥusain Mu'izz Balkhī, who wrote out both the text and the notes, although he used a slightly smaller style of writing for the notes. The only clue to the fact that it was Ḥusain and not Muẓaffar himself who actually transcribed this copy of the text and wrote the marginal notes, is found in a quatrain on f. 263.

Qalandarī wa Kharābati az pay-i-tū Shudam,
Ḥadīth-i-'ishq-i tū didam kih az bayā'ī nist;
Ḥusain az dar-i-himmat gada-i kū-i tū Shud,
Kih hīch salṭanati Khushtar az gadā'ī nīst.

"I have become a wanderer and tavern-goer in quest of You: Yet, Your love is not experienced simply by invitation ! Ḥusain has entered through the door of high resolve, as a beggar in Your lane : For there is no royalty more joyous than that of beggary"! As Ḥusain was with Maulānā Muẓaffar until his death in 1400, and as it was he who inherited his guide's books, it would seem that there was no need for him to transcribe a copy for himself if he had inherited that of his guide and teacher. Hence, he had probably made the copy for his own personal use, while Muẓaffer was still alive (i. e. prior to 1400).

The copy itself is in a fair, easily legible, Arabic Naskh script, but without any pretensions to elegance. Dots have been employed freely. Almost invariably we find, at the end of a note whose source has not been mentioned, a sign of authorship—a flowered form resembling the Arabic figure five, while below it, in red ink, two (sometimes three) *Mīms* (i. e the Arabic 'm'), an indication of their having been composed by Maulānā Muẓaffar.

Some orthographical peculiarities which give a further indication of the antiquity of the manuscript may also be noticed in passing. We notice the unusual way of spelling words and the use of contracted forms such as *Junānj* for *Chunānchih*, *Tāk* for *Tākih*, Ānj for *Ānchih*, *zirak for zīrākih* (bidānk) and so on. The undotted *Sīn*, the fifteenth letter of the Persian alphabet, is usually distinguished from the *Shīn-i-Mu'jamah* (or *Manqūt*, dotted), by three dots on the top; but in the present copy it has a sign like a crooked nail in place of the three dots. These and other seeming peculiarities were in accord with accepted usage in earlier centuries. We also

annotations, it is only now, three decades afterwards, that the manuscript is being presented to a wider public. This was occasioned when I mentioned to Father Paul Jackson, whose translation of *The Hundred Letters* has been recently published by Paulist Press, New York, about the existence of such a manuscript. He immediately contacted its present owner, Ḥakīm 'Alīmu'ddīn, and secured permission to check his translation against the Balkhī manuscript and also to have a photo taken for a frontispiece for his translation. It is his enthusiasm that prompted me to write this present article.

Before going into details and discussing the special features which emerge from a close and careful scrutiny of the marginal notes, which pertain to, and run parallel with the text itself, it might be good to describe the manuscript itself. It is written on old, white paper of moderate thickness, browning with age, in fading ink, with some edges of folios worn away and numerous old paper pastings, large and small, specially in the last portion, and consists of 334 folios containing 17 lines to a page. Unfortunately, one or two pages at the beginning as well as a few at the end are missing. There is neither fly-leaf nor colophon to provide us with information about the date of transcription and the name of the scribe. Letter-headings, most of the Quranic verses, and lines of poetry are in red ink, as is also the table of contents. At some places, such as f. 9 and f. 52, there are significant suggestions about giving careful consideration to, and of reflecting frequently upon, what has been written, e.g. "Taḥriṣ-dar Muṭāli'ah wa, Ta'ammul-i-īn maktūb karrāt-o-marrāt"; "Taḥrīṣ-dar Muṭāli'ah-i-īn binā bar Kat͟hrat-i-Fawā'id". Under some words and expressions, between the lines, meanings are given in small, neat Naskh script, such as "Ḥival Kunindagān sū-i-bāṭil i.e. "dealers in deceit who seduce people to follow the wrong path" and "Malāhidah : Qaume Ki 'Ālam ba Sun'-i-Ḥaq ta'ālā namī gūyand i.e. "the people who deny that the universe is the workmanship (Creation) of God Most High"; and *Mu'attalah* & *Ibahatiyah* i. e. "A sect whose members deny or would abolish the Creator, and who regard divine institutions and ordinances as vain" and "A sect who permit licentions acts". Except for twelve notes written in Arabic—ff. 36, 91, 127, 125, 149, 259, 262, 226, 208, 189 and 260—all marginal notes are in Persian. No apparent reason can be adduced for the somewhat strange manner in which the marginal notes have been written, sometimes parallel to the text, or at right angles to it, or even upside down, or obliquely to it.

Upon coming to know in pre-partition days that there was a good collection of valuable manuscripts on Islamic mysticism (Sufism), especially of the *Firdausi* order of Bihar, in the Futūḥa Khānqāh of Ḥakīm Shāh Taqi Ḥasan Balkhi, I undertook a journey to the place. Unfortunately, my brief visit did not provide me with enough time to study any of them. Some time after partition, when Ḥakīm Ṣāḥib had reasons to transfer his residence to Patna, I had the good fortune of being able to examine, at my leisure, the most outstanding manuscripts of the Futūḥa collection. This name possibly goes back to that of a personal attendant of Sheikh Sharafu'ddīn Maneri, the founder and greatest saint of the *Firdausi* order in Bihar. The attendant is named in the last collection of the discourses of the saint. It was the late lamented Ḥakīm Ṣāḥib (may his soul rest in peace !) who drew my attention to an old manuscript which he justly claimed to be the family's most treasured heirloom. It should be pointed out that Ḥakīm Ṣāḥib was the direct descendant of Mu'izz Balkhi, and his more important son, Ḥusain Mu'izz Balkhi (d. 1440), who was the nephew and spiritual successor of Muẓaffar Shams Balkhi (d. 803/1400), who was himself the spiritual successor of Sheikh Sharafu'ddīn Maneri (d. 1381). The book was none other than Sheikh Sharafu'ddīn's renowned *Maktūbāt-i-Ṣadī*, (The Hundred Letters), dating from 1346-47, and compiled by Zain Badr 'Arabī, one of his most distinguished attendants. Except for two in the name of Qāḍī Ṣadru'ddīn, the rest of these letters are addressed to a disciple in-charge of Chausā, Qāḍī Shamsu'ddīn.

This manuscript came as a pleasant surprise to me. My gaze moved on from the text of the original letters to the multitude of marginal annotations, largely of mystical import, which appeared to have emanated from the pen of a like-minded, equally learned *Sūfī*, who was closely associated with the Master, *Makhdūm-i-Jahān*, (The Master of the World, is the term used for Sheikh Sharafu'ddīn in the marginal annotations). Evidence was not lacking of the antiquity of the manuscript, for the text and notes had both been penned by the same hand, and the annotations had largely been written during the saint's life-time (i. e. pre-1381) Only in two or three places the Master is referred to as dead. It is to be regretted that, even after the discovery of a manuscript of such priority in point of time and intrinsic value on account of the accuracy of the text and the relevance of the observations, elucidatory notes and

Prof. S. H. Askari

Discovers, and presents his findings regarding the Balkhi manuscript of Maktubat-i Sadi, the Hundred letters, composed by the Makhdum of Bihar, Sh. Sharafuddin Ahmad Maneri (d. 782/1380)

The Balkhi manuscript, according to his findings, contains copious marginal notes by his successor, the learned Muzaffar Shams Balkhi (d. 803/1400) in the handwriting of the nephew, Husain Mu'izz Balkhi (d. 1400 A.D.) These marginal notes are being introduced and analysed at length, for the first time.

This adds a new chapter to the history of Sufism in Bihar.

A Unique MS. *of* *Maktubat-i Sadi*

by

Syed Hasan Askari

Discovered & Introduced by: **Prof.S.H.Askari** (d.1990 A.D.)

Compiled by: Syed Shah Mohammad Ismail Roohi

1995

Price Rs. 300/-

Printed by J.T.S.Printers, Patna-4. and published by Khuda Bakhsh Oriental Public Library, Patna.

Maktubat-e Sadi

Facsimile Edition

of 8th H./ 14th century A.D. Manuscript

Contemporaneous to the Makhdoom

by

Makhdoom **Sharafuddin Ahmad Yahya Maneri**

661 - 782 A.H. (=1263 - 1381 A.D. approx.)

Khuda Bakhsh Oriental Public Library

Patna

Maktubat-e Sadi

Facsimile Edition

of 8th H./ 14th century A.D. Manuscript

Contemporaneous to the Makhdoom

by

Makhdoom **Sharafuddin Ahmad Yahya Maneri**

661 - 782 A.H. (=1263 - 1381 A.D. approx.)

Khuda Bakhsh Oriental Public Library

Patna